

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті

Карагандинский университет Казпотребсоюза
Karaganda University of Kazpotrebsouz

**«ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС:
ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕНІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ»** атты
*атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік онлайн-конференцияның
материалдары
30 қараша 2024 ж.*

**«ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: ТЕОРИЯ И
ПРАКТИКА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ»**
*Материалы Международной научно-практической
онлайн-конференции
30 ноября 2024 г.*

**«PSYCHOLOGY, PEDAGOGY AND SOCIAL WORK: THEORY AND
PRACTICE OF INTERACTION»**
**Materials of the International Scientific and Practical
online-conferences
November 30, 2024**

Қарағанды 2024

УДК 159.9+37+364
ББК 88+74+65.272
П84

Редакционная коллегия:

Кенжебаева С.К. (отв. редактор), Абдакимова М.К., Алкенова Ж.Ф., Минжанов Н.А.,
Мукашева Б.М., Рахымова И.К., Уалибекова А.Д.

«Психология, педагогика және әлеуметтік жұмыс: теория мен тәжірибенің өзара әрекеті» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары.- Қарағанды, Қазтұтынуодағы ҚарУ, 2024.- 309 б.

«Психология, педагогика и социальная работа: теория и практика взаимодействия»: материалы Международной научно-практической онлайн-конференции. – Караганда, КарУ Казпотребсоюза, 2024. - 309 с.

ISBN 978-601-233-632-0

Сборник содержит материалы исследований по актуальным научным проблемам психологии, педагогики, социальной работы и путей их решения в практической деятельности специалистов.

© КарУ Казпотребсоюза, 2024

1 СЕКЦИЯ «ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ МЕН ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН
ЕНГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІ ТРЕНДТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 1 «АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ
МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ»

УДК 37.016:811

DEVELOPING OF DISCUSSION SKILLS AS A COMPONENT OF INTERACTIVE
COMPETENCE IN STUDENTS OF NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES

Seiilova A.E.

Gymnasium №67 named after I. Esenberlin, Astana. Republic of Kazakhstan

aray.seiilova.84@mail.ru

Seiilova A.E.

Secondary school №158. Kyzylorda region, the Chieli district. Republic of Kazakhstan

seiilovaainur.79@mail.ru

The article on developing discussion skills as a component of interactive competence among non-language university students examines the importance of enhancing students' thinking and communication skills. Interactive competence refers to a comprehensive skill set that enables students to communicate, express their ideas, engage in dialogue, and participate in group work.

The article emphasizes that discussion skills play a crucial role in developing interactive competence. These skills help students build dialogue, exchange opinions, solve problems, and understand and accept different perspectives. Interactive discussions encourage students to work in groups, feel a sense of responsibility, and achieve mutual understanding.

Effective methods for developing discussion skills include:

- Role-playing;
- Debates;
- Case study analysis;
- Group projects;
- Dialogical teaching techniques.

These methods enhance students' interactive competence, allowing them to communicate their ideas openly and systematically, and to receive constructive feedback. Role-playing and debates, in particular, foster a deeper understanding of specific topics and promote critical thinking skills.

Here is how to organize a debate between two students on this topic:

1. Choose a Topic

The debate topic should be relevant to developing interactive competence. Examples include:

- “Is group work more effective than individual work?”
- “Does technology enhance or harm the educational process?”
- “Does the traditional education system meet modern demands?”

2. Assign Teams

Each student is assigned an opposing stance: one student supports the topic, while the other argues against it.

3. Prepare Arguments

Allow each student time to prepare arguments supporting their position. They can use specific examples, research findings, or real-life situations.

4. Set Debate Rules

To ensure a fair debate, establish the following rules:

- Each student has 2-3 minutes to present their initial stance.
- Then, each has 1-2 minutes to respond to the opposing view.
- Finally, each student has time to share concluding thoughts.

5. Judges or Instructor Role

The instructor or other students can act as judges, evaluating both sides' arguments. They assess the logic, evidence, and effectiveness of each student's presentation.

6. Conclusion and Feedback

At the end of the debate, judges or the instructor provide feedback to each student, highlighting strengths and suggesting areas for improvement.

Objective:

This debate helps students practice defending their views, responding critically to opposing arguments, and presenting their thoughts systematically. Additionally, they learn respectful exchange of ideas and develop their interactive competence.

Games on this topic are an effective way to develop interactive competence. These games actively engage students in dialogue and improve their communication and discussion skills. Here are several suggested games:

1. Role-playing games

Students are assigned roles on a specific topic or issue. For example, in an environmental issue discussion, students could take on roles such as an environmentalist, a company representative, a government official, and a public activist. Each student presents and defends their position, which develops their ability to express and defend their viewpoints.

2. Debates

Students are divided into two groups, each defending opposing views. For instance, a debate could be held on the topic "Is globalization beneficial or does it have more negative impacts?" Each group presents arguments and provides constructive responses to the opposing group's points. This game enhances students' logical and structured thinking skills.

3. "Group Agreement" game

Students are divided into small groups, each given a scenario where they must make a decision. For example, they might be asked to determine the top three goals of a project. All group members must come to a consensus, developing mutual understanding and compromise skills.

4. "Creative Solutions" game

Students are given a challenging scenario or problem without a clear solution. They must propose creative ideas to address the issue. This game helps students freely express their ideas, think outside the box, and engage actively in teamwork.

5. "Idea Sprint"

The goal of this game is to quickly generate as many new ideas as possible related to the topic. Each student is given a brief time to present their ideas. This encourages students to think quickly and convey their opinions concisely and clearly.

These games not only enhance interactive competence but also teach students to freely express their ideas, understand and respect diverse perspectives, and collaborate effectively within a team.

Here is a structure for a dissertation on the topic "Developing Discussion Skills as a Component of Interactive Competence Among Non-Language University Students":

1. Introduction

- **Relevance of the Research Topic:**

This section discusses the importance of developing interactive competence among non-language university students and why it is essential. It explains why developing students' thinking and communication skills is crucial in today's educational system.

- **Research Objectives and Goals:**

The research objectives and the specific tasks needed to achieve these objectives are outlined. For example, researching methods to develop interactive competence, and using games and exercises to improve discussion skills.

- **Research Methods:**

The methods used in the study, such as surveys, interviews, case studies, statistical analysis, and others.

2. Literature Review

- **The Concept of Interactive Competence:**

This section reviews the concept of interactive competence and its components, including discussion skills. It also discusses how these skills affect students' professional growth and academic success.

- **The Importance of Debate and Discussion Skills:**

The role of discussion skills in the educational process, their impact on critical thinking and problem-solving abilities, is explored.

- **Global Experience:**

An examination of international teaching methods and practices for developing interactive competence. Strategies and techniques used in universities worldwide to develop these skills are discussed.

- **Research Methods:**

A description of the research methods such as surveys, focus groups, practical exercises, observation, and comparative analysis.

3. Research Methodology

- **Subject and Object of Research:**

The subject of the research is the discussion skills as part of interactive competence development among non-language university students. The object of the research is the methods and exercises used to develop these skills.

- **Research Methods:**

A description of the research methods such as surveys, focus groups, practical exercises, observation, and comparative analysis.

4. Research Findings

- **Assessment of Interactive Competence Levels:**

The findings of assessing students' discussion skills are presented. This section discusses both theoretical and practical results of the research.

- **Development Level of Discussion Skills:**

An analysis of the current level of students' discussion skills and factors that influence their development.

- **Effective Methods for Developing Interactive Competence:**

The effectiveness of methods like games, role-playing exercises, debates, and case studies in enhancing students' interactive competence is discussed.

5. Conclusion

- **Key Findings:**

The conclusion summarizes the importance of discussion skills in developing interactive competence and their positive impact on non-language university students.

Recommendations:

Suggestions for improving curricula to better develop students' discussion skills, such as introducing interactive lessons and group projects, and fostering a culture of respectful dialogue.

In conclusion, developing interactive competence for non-language students positively impacts their academic success and professional growth. Students with strong interactive skills are more likely to succeed not only in academic settings but also in professional environments.

References:

1. English at school // 2010, No. 6.46 page
2. "Foreign language in school" 2011, no. 3.17 page
3. Foreign language in school," 2010, No. 6.3 page
4. Halskov N. D. Modern methods of teaching foreign language. Moscow, 2000.

ӘОЖ 37.091.3:004.8

ТАРИХ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚОЛДАНУ

Аханов А.К.

"№ 30 ЖОББМ", Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

anuca_777@mail.ru

Тарих пәні мұғалімінің жұмысында жасанды интеллект (ЖИ) қолдану білім берудің жаңа көкжиектерін ашып, оқу үдерісін интерактивті және тиімді етеді. Соңғы жылдары технология қарқынды дамып келеді, ал оқу процесінде АИ қолдану өзекті бола түсуде.

Тарихты оқытудағы АІ-ның басты артықшылықтарының бірі - оқытуды жекелендіру мүмкіндігі. АІ негізіндегі жүйелер әр студенттің жетістігі мен әлсіз жақтарын талдай алады, материал бойынша жеке ұсыныстар береді. Бұл мұғалімдерге өз оқушыларының қажеттіліктерін жақсырақ түсінуге және сабақтарын осы қажеттіліктерге сәйкес келтіруге мүмкіндік береді.

АІ интерактивті оқу материалдарын жасауға да көмектеседі. Мысалы, толықтырылған шындық технологияларын қолдана отырып, студенттерге оқиғалар туралы оқып қана қоймай, оларға «баруға» мүмкіндік беретін тарихи орындарға виртуалды турлар жасауға болады. Бұл пәнге деген қызығушылықты айтарлықтай арттырады және ақпаратты жақсы меңгеруге көмектеседі. Күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру тағы бір маңызды бағыт болып табылады. Тарих мұғалімдері АІ-ны тесттерге, қағаздарға баға қою және тіпті сабақ жоспарларын жасау үшін пайдалана алады. Бұл студенттермен тереңірек араласуға және олардың жеке жобаларымен жұмыс істеуге болатын уақытты босатады. Ең алдымен назар аудару керек нәрсе - интерактивті тапсырмаларды құру мүмкіндіктерін ұсынатын платформалар мен қолданбалар. Мысалы, Kahoot! және Quizizz, мұғалімдерге геймификация элементтері бар викториналар мен тесттер жасауға мүмкіндік береді. Бұл платформалар студенттердің жауаптарын талдау үшін АІ алгоритмдерін пайдаланады және олардың өнімділігі туралы статистиканы бере алады, бұл мұғалімге бағдарламаны реттеуге көмектеседі.

Екінші аспект - чат-боттарды пайдалану мүмкіндігі. Мұғалімдер сабақ материалы туралы жиі қойылатын сұрақтарға жауап беру үшін Chatfuel немесе ManyChat сияқты платформаларда чат-боттар жасай алады. Бұл уақытты үнемдеп қана қоймай, студенттерге кез келген уақытта көмек алуға мүмкіндік береді, бұл тарихи тақырыптарды жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Үшінші бағыт – мультимедиялық материалдарды жасау. Canva және Prezi сияқты қызметтер презентациялар мен инфографика жасауға арналған тегін құралдарды ұсынады. Мұғалімдер AI-ны тарихи оқиғаларды визуализациялауға және студенттерге түсінуді жеңілдетуге көмектесетін кескіндер мен графиктер жасау үшін пайдалана алады.

Тарихи деректер мен мұрағаттарға қолжетімділікті қамтамасыз ететін платформаларды да атап өткен жөн. Мысалы, Google Arts & Culture студенттерге тарихи контекстке енгуге мүмкіндік беретін мұражайлар мен көрмелерге виртуалды турларды ұсынады. Мұндай ресурстарды пайдалану сабақтарды қызықты және мазмұнды етеді. Сонымен қатар, мұғалімдер AI дағдыларын жақсарту үшін тегін курстар мен Coursera және edX сияқты онлайн ресурстарды пайдалана алады. Бұл оларға технологияны оқытуға қалай тиімді енгізу керектігін жақсы түсінуге көмектеседі. Дегенмен, AI мұғалімдерді толығымен алмастыра алмайтынын ескеру маңызды. Оқыту процесінде мұғалімнің рөлі маңызды болып қала береді. AI дәстүрлі оқыту әдістерін толықтыратын пайдалы құрал бола алады, бірақ оларды алмастырмайды. Мұғалім оқушыларды шабыттандыратын, олардың сыни тұрғыдан ойлауын қалыптастыратын және ақпаратты талдау дағдыларын дамытуға көмектесетін тұлға болып қала береді. Сондай-ақ білім беруде AI-ны қолданумен байланысты бірқатар қиындықтар бар. Бұл мұғалімдерді жаңа технологиялармен жұмыс істеуге және деректер қауіпсіздігі мәселелеріне үйрету қажеттілігін қамтиды. Мұғалімдер AI енгізу уақыт пен күш-жігерді қажет ететініне дайын болуы керек, бірақ оның әкелетін пайдасы білім сапасын айтарлықтай жақсарта алады.

Қорытындылай келе, тарих пәні мұғалімінің жұмысында AI қолдану интерактивті және дербестендірілген оқытуды құрудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Технологиялар әлі де жетілдіруді және енгізуді қажет етсе де, олардың әлеуеті бүгінде сыныпта көрінеді. AI қолданатын мұғалімдер оқытуды жақсарта алады және оқу тарихын барлық оқушылар үшін қызықты әрі қолжетімді ете алады. Енді жұмысыңызда нені қолдануға болатынын егжей-тегжейлі қарастырайық. ChatGPT телеграммасы арқылы сөйлесуге негізделген сабақ жоспарын жасау үшін AI пайдалану мысалы - AI Assistant. Барлығы сұранысқа байланысты, сұраныс неғұрлым анық болса, сабақ жоспары соғұрлым жақсы болады. AI сіздің сұранысыңызды тек бұйрық бойынша орындайды. Тарих пен қоғамтану пәндерін оқытуға жасанды интеллект енгізу оқу үдерісін жаңғыртуға кең мүмкіндіктер ашады. AI студенттерге материалды жақсырақ түсінуге және сақтауға көмектесетін қызықты және тиімді оқу орталарын жасауға мүмкіндік береді. Дегенмен, AI мұғалімді алмастыратын құрал емес, құрал екенін есте ұстаған жөн. Оқушылардың сыни ойлауын, эмоционалдық интеллектін және этикалық құндылықтарын дамытуда мұғалімнің рөлі маңызды болып қала береді. Оқытушы инновациялық технологиялар мен дәстүрлі оқыту әдістері арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ете отырып, AI-ны қолдану процесіне басшылық етуі керек. Егер бұл ұсыныстар дұрыс қолданылса, AI білім беру мақсаттарына қол жеткізуде күшті одақтас бола алады, студенттерді заманауи әлемнің сын-қатерлеріне дайындауға және оларда болашақ қоғамда табысты өмір сүруге қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі. AI мүмкіндіктері туралы білімді үнемі жаңартып отыру және

әріптестерімен тәжірибе алмасу мұғалімдерге осы құралды барынша пайдалануға, оқыту тәжірибесін үнемі жетілдіріп отыруға көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Искусственный интеллект в образовании: новые горизонты. Москва: Издательство "Образование".
2. Мартин Л. Технологии будущего в классе: адаптивные обучающие системы и ИИ. Санкт-Петербург: Издательство "Наука".2021.
3. Смирнова И. Психология внедрения технологий в образовательный процесс. Екатеринбург: Издательство "Педагогика". 2020.
4. Johnson M. Artificial Intelligence in the Classroom: A New Era of Learning. New York: Educational Publishing. 2018.
5. Wang Y. The Role of AI in Enhancing Critical Thinking in Social Studies Education. Journal of Educational Technology. 2012.
6. Маврина И.А. Блочно-модульная технология: организационный и содержательный аспекты / И.А. Маврина, В.И. Погорелова // Директор школы. – 2005. – № 5. – С. 56-65.
7. Медведева Н.В. Методика обучения русскому языку: типы и структура уроков русского языка (грамматика и правописание): учебно-методическое пособие / Н.В. Медведева, Е.А. Рябухина, Л.С. Фоминых. –Пермь: ПГГПУ, 2015. – 103

ӘОЖ 37.042.2

АТА-АНАЛАРДЫҢ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ
СҮЙЕМЕЛДЕУІНІҢ АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ ТАЛДАНУЫ

Баженова Ә.Д.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Амирова Г.Д.

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты Арқалық қ,

Қазақстан Республикасы

Gulim.90d@mail.ru

Отбасында ерекше баланың дүниеге келуі әрқашан үлкен стресстік жағдайды тудырады. Қазіргі заманғы арнайы сала ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала мен оның отбасын дамытуға байланысты өзінің пәндік салаларын терең және жан-жақты бағыттауды көздейді. Алайда, әр отбасы «ерекше» баланы тәрбиелеу жолында кездесетін кедергілер мен қиындықтар кешенін өз бетінше жеңе бермейді. Олар білікті психологиялық-педагогикалық қолдауды, консультацияларды, практикалық ұсыныстарды қажет етеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған отбасына психологиялық-педагогикалық көмек көрсету қажеттілігі олардың ерекше жағдайларымен, отбасыларында күнделікті кездесетін көптеген мәселелерге байланысты. Ата-аналар мұндай көмек түрлерін әртүрлі жерлерде қабылдай алады мысалы, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларда, мектеп және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, ерте көмек көрсету орталықтарында, сондай-ақ инклюзивті және қосымша білім беру ұйымдарында.

Бүгінгі таңда еліміздің өте өзекті жағдайларының бірі - қоғамның ең бір әлсіз қорғалған мүшелерінің, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың

өмірін лайықты қамтамасыз ету, оларға сапалы білім беруді ұйымдастыру болып табылады. Сонымен, ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау процесі – бұл психологтардың, педагогтердің, арнайы педагогтердің, логопедтердің осы санаттағы баланың жас және жеке қажеттіліктеріне, даму деңгейіне және оның денсаулық жағдайына сәйкес оңтайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету үшін отбасында, міндетті және қосымша білім беру жүйесінде өзара әрекеттесуінің ұйымдастырылған мақсатты жүйесі болып табылады.

Ғалымдар Каримова Б., Усманова Х. ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың туылуы отбасы үшін ең терең стресс екенін атап өтсе, «Ерекше» бала тәрбиесі ата-ана үшін өте маңызды, себебі «ерекше» баланың ата - анасы екендігін мойындап оны қабылдау өте ауыр және қиын дейді. Осының салдарынан отбасындағы қарым - қатынастардың сипаты, ата - аналардың көзқарасы мен ұстанымы өзгереді, қоршаған шындыққа теріс пікір қалыптасады, көп жағдайда өмірге деген сенімсіздік көзқарас туындайды. Онсызда көңіл - күйдің жоқтығы байқалған отбасында, үздіксіз баруды қажет ететін түзету мен оңалту шаралары және материалдық шығындар, қиындықтар қосылып мүлдем жағдайды күрделендіріп жібереді.

Сонымен қатар ғалымдар баланы қабылдаудың келесі кезеңдерін ажыратады: бас тарту, ашулану, саудаласу немесе мәмлеге келу, депрессия, қабылдау. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы тәрбиелеп отырған отбасы үшін медициналық-психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңыздылығын атап өтеді. Ата-аналар мен бала кез - келген қолайсыз сыртқы факторларға қарсы тұратын және өзара әрекеттесетін бірыңғай динамикалық жүйені құруы керек. Инклюзия проблемасын зерттеуші ғалымдар Персиянова Н., Адамчевская И. өз еңбектерінде бұл жүйенің кез-келген компонентінің әлсіреуі олардың өмірлерінің әлсіреуіне әкелетінін айтады.

Сол себепті ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыруда міндетті түрде олардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық көмек көрсетілуі тиіс деген қорытынды жасауға болады. Қолайлы эмоционалды отбасылық атмосфераны құру, сондай-ақ ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру, осы санаттағы балалардың оңалту әлеуетін кеңейтуге мүмкіндік береді және жүйелі түзету жұмыстарын ұйымдастыруға ықпал етеді. Егер ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың сәтті интеграциялау жүзеге асырылған болса, тиісті жоспарлау мен оқыту әдістемесі сай келетін міндетті білім беру жүйесіне осы санаттағы балаларды кіріктіру мүмкіндіктері өте жоғары. Біздің ойымызша, инклюзивті білім беру ұйымдары қалыпты құрдастарымен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың қарым-қатынасы үшін байланыстырушы буын бола алады.

Қазақстан заңнамасында ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін үдерісі инклюзивті білім беру болып саналады, бұл дегеніміз ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, стандартты бағдарламалар бойынша жалпы білім беру мекемесіндегі құрдастарының ортасында оқытуды қамтамасыз ететін арнайы ұйымдастырылған жұмыс жүргізу». Бұл үдерістегі басты құндылық, ол құрдастарымен бірге алынған білім және әлеуметтік тәжірибе.

Сонымен, баланың академиялық білімін дамытумен қатар оның әлеуметтік тәжірибесін дамыту, мәдениетке кіріспе және әлеуметтенудің сәттілігі инклюзивті білім берудің тиімділігінің негізгі критерийлері болып табылады. Инклюзивті білім берудің интегративті білім беруден айырмашылығы, білім беру ортасын баланың жеке

ерекшеліктеріне және барлығына білім берудің қол жетімділігіне бейімдеу ғана емес, сонымен қатар ересектер мен балалар арасындағы бірлескен іс-әрекет ресурсын пайдалану: өзара көмек, өзара қолдау және өзара оқыту. Мұндағы жетекші қағида - балалардың еріктілігі мен қызығушылығы, бұл педагогикалық қызметке деген көзқарасты өзгертеді. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру кезінде мамандардан құрылған бірнеше командалардың қатысуы ғана емес, балалардың даму ерекшеліктерін түзету, оңалту, орын толтыру мәселелерінде ата-аналардың белсенді құзыреттілігінің көрінуі өте маңызды.

Отандық ғалымдар Алипбек А.З., Балажанова Ж.Б. және басқа да авторлардың пікірінше таңда инклюзивті білімге инновациялық тәсіл ретінде оң көзқарас нығайтылуда, ол әр баланың дамуындағы бұзушылықтың деңгейі мен түріне қарамастан, қалыпты түрде дамып келе жатқан құрдастарымен бірге оқытуды қамтамасыз етеді. Бірақ бірінші негізгі мәселе - ата-аналардың инклюзияны идеализациялауы.

Ата - аналар көбінесе инклюзивті мектепке баласы барған күннен бастап, барлық қалған мәселе өздігінен шешіліп кетеді деп ойлайды. Әрине, инклюзивті білім беру ортасына келген баланың негізі мақсаты осы болып табылады және ата - аналардың да осы мақсатқа сүйенетіні орынды, дегенмен біріншіден ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы сол ортаға әлеуметтендіру және өзге құрдастарымен жағымды қарым - қатынас орнату басты ұмтылыстардың бірі болуы қажет. Ең бастысы осы санаттағы балалардың құрдастары мен ересектер қауымдастығында инклюзивті білім алуы, бұл олардың ажырамас заңнамалық бекітілген құқығы және нәтижелі әлеуметтенудің негізгі шарты болып табылады. Сонымен қатар, ата-аналар баланы мүлдем дайын емес ортаға орналастырудан қорқады.

Алайда, ата - аналар мына жағдайларды есепке ала бермейді, яғни инклюзивті мектеп – бұл жалпыға білім беретін негізгі білім беру ортасы, мұнда әр түрлі мәселелері бар балалар білім алады және мұғалім – жалпы кәсіби маман. Тіпті инклюзивті білім беру жағдайында арнайы дайындаған білім беруге (мұғалім) және білім алуға (өзге оқушылар) ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін идеалды орта болып табылмайды, себебі олар, оларды қоршаған ортаның бір бөлігі. Ескере кететін жағдай инклюзивті білім беру жағдайы қаншалықты жоғары деңгейде дайын болсада, міндетті түрде әрқашан қарым-қатынас орнатпайтын немесе қиындықтар туындататын бала және/немесе мұғалім болады. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата - аналары үшін күйзеліске ұшырайтын жағдай болмауы керек, себебі ол өмірлік шындық. Осындай жағдайларға тап болған ата - аналармен міндетті түрде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жұмыстары жүргізілуі қажет» [4].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – ол білім беру, тәрбие, түзету-дамыту міндеттерін шешуде ата-аналарға сауалнама, әңгімелер, тренингтер мен консультациялар түрінде ұсынылатын әртүрлі формалар, нысандар, әдістер, тәсілдер мен құралдар болып табылатындығын атап өткен жөн. Сонымен, мақсатты түрде ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу дегеніміз балалардағы бұзушылықтарды түзету, психикалық процестерді дамыту үшін жағдай жасау, отбасылық қатынастарды үйлестіру, ата-ана мен бала қарым-қатынасын түзету, себептерін жою, баланың дамуына кедергі келтіретін барлық жағдайларды алдын алу болып саналады.

Әдебиеттер:

1. «Мүгедек балалардың жағдайын талдау: Қазақстан Республикасында инклюзивті қоғамды дамыту: - Астана, 2014, - 108 б.

2. Персиянова Н., Адамчевская И. Біз бірге жеңеміз: мүмкіндігі шектеулі және (немесе) мүгедек балалары бар ата-аналарға арналған психологиялық-педагогикалық ұсыныстар. – Litres, 2023. – Б. 18-19.

3. Елисеева И.Г. Ерсарина А.К. Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу: әдіст. Нұсқаулар. - Алматы: АИБД ҰҒПО, 2019. – 96 б.

4. Исақова А.Т. Мовкебаева, З.А. Закаева, Г. Айтбаева, А.Б. Байтурсынова, А.А. Инклюзивті білім беру негіздері оқу құралы. - Алматы: 2019 - 319 б.

5. Жалпы білім беретін мектептерге инклюзивті білім беруді енгізуге мұғалімдердің көзқарасының жекелеген аспектілері. Шкутина Л.А., Данек Я., Рымханова А.Р. Қарағанды университетінің хабаршысы. - 2017. - №4(88). - Б. 17-23.

ӘОЖ 37.042.2

АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАРИХЫНЫҢ ҚАРАСТЫРЫЛУЫ

Баженова Э.Д.

Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Ахметжанова С.К.

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты Арқалық қ,

Қазақстан Республикасы

Jandos_samal@mail.ru

Елімізде болып жатқан күрделі жаңалықтар, өзгерістердің мүмкіндігі шектеулі балалар мәселесіне де байланысты екендігі айқын. Атап айтқанда, мүмкіндігі шектелген балалардың дұрыс тәрбиеленіп, жан-жақты дамуына көп көңіл бөлініп, олардың іс-әрекеттеріне және барлық қасиеттерінің ерекшеліктеріне зерттеулер жүргізіліп, өзекті мәселе ретінде қарастырылған.

Мүмкінділігі шектеулі жеке тұлғаларды әлеуметтік бейімдеудің алғашқы сатыларының аспектілері қызығушылық тудырып отырғаны анық. Себебі, қазіргі таңда оларға деген қоғамның көзқарасы өзгерген сайын, әлеуметке бейімдеудің көптеген түрлері қарастырылуда. Мүмкіндігі шектеулі балалардың зерттелу тарихына тоқталсақ деген оймен мақаламызда осы мәселеге назар аудардық, себебі қоғамдағы осындай жандардың әлеуметтенуі, оларға қоғамның көзқарасының да өзіндік дамып өткен жолы болғанын дәлелдей түседі». Мүмкіндігі шектеулі балалардың зерттелу тарихы XVIII ғасырдан басталады. Бұл саланың ғылым ретінде қалыптасуы Ж.Итар, Ж.Эскирюл, Ж.Демор, Э.Крепелин, Э.Сеген, В.К.Кашенко, Л.С.Выготский, А.Р.Лурия, А.Н.Граборов, М.Монтессори т.б. есімдерімен байланысты. Қазақстандағы осы саланы зерттеуші ғалымдар ретінде Ж. Ы. Намазбаеваны, Р. А. Сүлейменованы, Қ.Қ.Өмірбекованы, К.Б.Бектаеваны, З.А.Мовкебаеваны, Қ. С. Тебенова, А. Р. Рымханова т.б. атауға болады» [2]. XVIII ғасырдан бастап, Ж.Эскирюл, Э.Сеген, Ф.Гальтон, А.Бине, Э. Крепелин, Дж. Кэттел сияқты психиатрлар, ақыл-ойдың айқын бұзылуын зерттеуге кірісті. Ғалымдардың алға қойған негізгі мәселесі, интеллектуалды кемістіктің жан ауруларымен, психикалық науқастармен байланысын анықтау, бұл бұзылулардың тереңдігін ажырату болды. XIX ғасырдың ортасында, көптеген Еуропа елдерінде

жалпыға міндетті білім беру ісі енгізілгенде интеллектуалды жетіспеушілік мәселесінің мектеп бағдарламасын меңгеруге кедергі жасауы, дәрігерлердің, педагогтардың, кейін психологтардың назарын өзіне аударды. Жан ауруы жоқ, бірақ бағдарламаны меңгере алмайтын балаларды топтап оқытатын көмекші мектептердің, сыныптардың ашыла бастауы, осы кезеңдерге сәйкес келеді.

Кеңес Одағы дәуірі кезіндегі ғылымда, олигофренияны жан ауруынан жеке алып қарастыру кейін, XX ғасырда басталды, әр медицинада ғана емес (И.П.Кашенко, Г.И.Россолимо) 20 жылдары пайда болған дефектология ғылымында Л.С.Выготский арқылы кеңінен зерттеу қолға алынды. Ол дәрігерлер, психофизиологтар, психологтар мен педагогтардың еңбектерін бір арнаға бағыттады.

XIX ғасырдың ортасында, дәрігерлер ақыл-ойы шектелген балаларды психиатриялық аурухананың басқа пациенттерінен бөлек қарастыра бастады. Оларды тәрбиелеу мен оқытуға тырысудың нәтижесінде олардың психикалық әрекетінің ерекшеліктері туралы мағұлматтар жинақталды. 1929 ж. Мәскеуде балалар үйлері мен арнайы мектептердің ғылыми-практикалық институтының ашылуы, аса маңызды оқиға болып саналды. Ондағы арнайы психологиялық зертханаларда талантты жас ғалымдар еңбек етті, олардың ішінде арнайы психология мен арнайы педагогиканың дамуына елеулі үлес қосқан Л.С.Выготский болды.

Өткен ғасырдың 1930 жылдарының басында Л. В. Занков арнайы психологияның теориялық негіздерін жасады, ол ақыл-ойы шектелген балалардың есте сақтау қабілетін зерттей бастады. Л.В.Занков Россия тарихында ең алғаш рет өз лабораториясындағы ғалымдардың материалдары негізінде «Очерки психологии умственно отсталого ребенка» (1935) кітабын жарыққа шығарды.

Кемтар балалардың дамуының алғашқы және туынды кемістігі туралы ұғымды Л.С.Выготский енгізгені жайлы жоғарыда қысқаша тоқталдық, енді оны кеңірек қарастыратын болсақ. «Алғашқы кемістіктер бір биологиялық жүйенін (талдағыштар, ми құрылымдары) патогендік факторлар әсерінен, органикалық зақымдануы мен жетілмеуі нәтижесінде пайда болады. Туынды кемістіктер - алғашқы кемістіктерден туындамайтын, бірақ солардың негізінде қалыптасатын (саңыраулардың сөйлеуінің бұзылуы, соқырлардың бағдарлау қабілетінің бұзылуы, т.б.) психикалық жетілмеу және әлеуметтік мінез-құлықтың бұзылуы тәрізді сипатқа ие. Кемістік биологиялық негізден алыс болса, оны психологиялық-педагогикалық түзету оңай болады. Қарапайым қызметтермен салыстырғанда, жоғары қызметтерді түзету жеңіл болады. Даму үдерісінде бірінші және екінші кемістіктер арасындағы, биологиялық және әлеуметтік шартты бұзылу арасындағы қатынастар өзгереді. Егер оқыту мен тәрбиелеудегі негізгі кедергі органикалық кемістік болса, яғни, туынды кемістік бағыты, «төменнен жоғары» болған жағдайда, дер кезінде коррекциялық-педагогикалық жұмыстар басталмаса, екінші кезекте пайда болған психикалық жетілмеулер мен жеке тұлғалық қалыптың бұзылуы, баланың әлеуметтік ортаға, өзіне деген кері, жағымсыз көзқарасының қалыптасуында жетекші орын алады. Психологиялық күрделі мәселелер шеңберін кеңейте отырып, туынды кемістік барлық қарапайым психикалық қызметке кері ықпал етеді, патогендік әсерлер «жоғарыдан төмен» қарай бағытталады.

Л. С. Выготский функциональды ұстанымда, бір органикалық кемістіктің баланың кеміс екендігіне дәлел болмайтынына назар аударады. Кемістіктің әсері үнемі екіжақты: бір жағынан, ол ағзаның қалыпты әрекетін қиындатады, екінші жағынан - кемістіктің орнын толтыратын, басқа қызметтердің қарқынды жетілуіне жағдай жасайды. Л. С. Выготский былай деп жазады: «Жалпыға бірдей бұл заң, ағзаның биологиясына да психологиясына да бірдей қатысты: кемістік минусы компенсация плюсіне айналады».

Психикалық қызметтердің кемшілігі мен зақымдануын компенсациялау, тек жанама жолмен жүзеге асырылады. Жанама жолға жататындар: жүйеішілік қайта құрулар (жойылған қызметтердің сау компоненттерін пайдалану) немесе жүйесаралық, мысалы, соқырлардың оптикалық заңдылықтарды меңгере алмауының сипап-сезумен компенсацияланатыны (Брайль шрифті). Л. С. Выготский баланың мәдени дамуының жанама жолынан, емдік педагогиканың негізін көреді: «Кеміс баланың өзіндік дұрыс келбеті, оның қандай да бір қызметтің (функциясының) жоғалуынан қалыптаспайды, сол жоғалған қызметтің бала дамуында жаңа бір құрылымдарды туғызатындығынан, яғни жеке тұлғаның өз кемістігіне деген реакциясы мен даму үдерісіндегі компенсациясы».

Ғалымның пікірінше, қалыпты бала мен кемтар бала бірдей заңдылықтармен дамиды. Демек қалыпты және дамуы ауытқыған балалардың дамуындағы факторлар бірдей. Бірақ жалпы заңдылықтармен бірге, ол кемтар баланың өзіндік даму ерекшеліктерін де атап көрсетті. Аномальды психиканың басты ерекшелігі ретінде, биологиялық және мәдени үдерістер дамуының бір-бірінен алшақ болатынын көрсетті (дивергенция). Ақыл-ойы кем бала, өзінің дамуында сау баланың жүріп өтетін даму кезеңдерін бастан кешіреді, тек бірқатар кешігумен және өзіне тән спецификалық ерекшеліктермен өтеді. Алғашқы кемістік биологиялық факторлармен байланысты болса, ал екінші кемістік - әлеуметтік факторлармен байланысты. Нәтижесінде Выготский Л. С., білім алу қажеттілігі ерекше балаларда екінші, үшінші кемістіктің алдын-алу мақсатында, ерте коррекциялық көмек беру қажеттілігі туралы тұжырым жасады. Сондай-ақ, туынды кемістіктер, оның ішінде эмоциональды - ерікті саласының зақымдануы сияқты бұзылулар, биологиялық ақауларға қарағанда, коррекциялық әсерлердің көмегімен жеңілдетілетіндігі туралы тұжырым жасады. Л. С. Выготский тағы бір маңызды тезис ұсынды. Онда ақыл-ойы кем баланың ой-өрісінің дамуын анықтауда, оның нені меңгергендігін, баланың «динамикалық даму күйін», «әзірге даму күйінде тұрған үдерістерін» есепке алу қажеттілігі айтылады. Л. С. Выготскийдің пікірінше, «жақын даму аймағы», баланың жасына сәйкес емес, күрделі мәселелерді ересектердің көмегімен шешу үдерісінде айқындалады. Сөйтіп, ақыл-ойы кем баланың мүмкіндігін бағалау, екі көрсеткіш негізінде жүреді: ересектер тарапынан берілген көмекті қабылдай білу және аналогиялық тапсырмаларды өз бетімен орындай білу дағдысы. Ол өзінің күнделікті жұмысында, қалыпты дамудағы балаларды зерттеумен ғана емес, дамуында ауытқуы бар балаларды зерттеумен айналыса отырып, жақын даму аймағы туралы пікірдің, әсіресе кемтар балалар категорияларына қатысты екендігіне көзі жетті Л. С. Выготский жас ерекшелік психологиясын, балалар психологиясын, педагогикалық және арнайы психологияны өзара жақындатады. Мысалы, арнайы және жас ерекшелік психологиясының зерттеу нысаны бір, ол - дамып, өсіп келе жатқан адам. Егер жас ерекшелік психологиясы қалыпты дамудағы психикалық даму онтогенезін, жасқа сай даму динамикасын т.б. зерттейтін болса, арнайы психология ауытқыған дамудағы үдерістерді процестерді зерттейді [4].

Әдебиеттер:

1. Байтурсынова А.А. Организационно-педагогические условия включения детей с ограниченными возможностями в учебный процесс общеобразовательной школы. дис. канд. пед. наук. - Алматы, 2010
2. Исакова А.Т. Мовкебаева З.А. Закаева Г. Айтбаева А.Б. Байтурсынова А.А. Инклюзивті білім беру негіздері оқу құралы. - Алматы: 2019 - 319 б.

3. Шкутина Л.А., Данек Я., Рымханова А.Р. Жалпы білім беретін мектептерге инклюзивті білім беруді енгізуге мұғалімдердің көзқарасының жекелеген аспектілері. Қарағанды университетінің хабаршысы. - 2017. - №4(88). - Б. 17-23.

4. Арнайы педагогика негіздері Айтбаева А.Б. Оқу құралы Алматы. 2012

УДК 340.13

ПРИЕМЫ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЯХ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ЗАЩИТЫ СОЦИАЛЬНО-ОБЕСПЕЧИТЕЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В СУБЪЕКТАХ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Егорычева А.А.

Сибирский университет потребительской кооперации (СибУПК), г. Новосибирск, Российская Федерация

egorychevaa@mail.ru

Социальный заказ российского общества и государства - творческая, целеустремленная личность, обладающая критическим мышлением. Научить мыслить – главная цель работы.

Эксперты Союза «Молодые профессионалы» спрогнозировали навыки для экономики будущего. «Появляются новые сферы деятельности, ориентированные на реализацию творческого потенциала человека. Эти сферы потребуют навыков, которые не были нужны при выполнении рутинных физических или интеллектуальных задач», - цитируют в «Молодые профессионалы» текст доклада «Навыки будущего».

В соответствии с прогнозируемыми изменениями характера труда, эксперты предлагают выделять базовые навыки, которые будут необходимы вне зависимости от вида деятельности, они отмечают цифровую грамотность, концентрацию и управление вниманием, эмоциональную грамотность, креативность, экологическое мышление, умение кросскультурность и способность к переобучению [1].

«Независимо от отрасли и профессии будут востребованы универсальные компетенции XXI века. Это критическое мышление, психологическая устойчивость и умение переучиваться, а также способность адаптироваться к изменениям», – рассказала исполнительный директор благотворительного фонда Сбербанка «Вклад в будущее» Юлия Четет.

Поскольку правовое регулирование и защита социально-обеспечительных прав граждан в субъектах Российской Федерации составляют стержень юридических наук, то именно они формируют большинство требуемых навыков, а также национальное самосознание, нравственно-этические нормы, гражданскую позицию, социальную активность. Мы, преподаватели и студенты, работаем в условиях объемного информационного поля: телевидение, радио, интернет все это увеличивает поток, количество и качество информации. В этой связи на современном семинарском занятии возникает возможность не просто прокомментировать, а оценить самые противоречивые точки зрения, высказать собственную позицию...

Роль «слушателя» давно перестала удовлетворять не только преподавателей, но и студентов.

Использование в процессе изучения правового регулирования и защиты социально-обеспечительных прав граждан в субъектах Российской Федерации технологии развития

критического мышления на семинарских занятиях позволяет развивать у студентов навыки критического анализа, повышать уровень их самостоятельности, обеспечивать учёт индивидуальных особенностей. Использование технологии позволит развивать умения сотрудничать и работать в группе, самостоятельно систематизировать информацию.

Кого-то может напугать название данной технологии, поскольку со словом «критика» мы связываем что-то обидное, болезненное для человека.

На самом деле, несмотря на то, что единого взгляда на понятие «критического мышления» не существует, разработчики данной технологии определяют под этим понятием стратегию поиска разумного, рефлексивного мышления, способ выдвижения новых идей и расширение личностных возможностей.

Сама технология предполагает организацию процесса обучения в трёхфазной структуре: фаза вызова; фаза осмысления; фаза рефлексии.

Рассмотрим некоторые приемы данной технологии.

Кластер – некий приём, когда вокруг основной темы, проблемы необходимо выделить некие смысловые единицы. Кластер рисую на доске – тема в центре, смысловые единицы – вокруг. Данный приём можно применять в начале занятия при проверке самостоятельного задания. Хотя, он уместен на любом этапе занятия. В виде кружков, овалов вокруг центральной темы студенты располагают смысловые единицы. В ходе занятия вполне возможна ситуация, когда студенты сами замечают ошибку или я обращаю их внимание на неё.

Таким образом, пользуясь данным приёмом на стадии вызова или на стадии рефлексии, кластер позволяет систематизировать имеющиеся знания. Я считаю, что поскольку кластер может составляться не только группами, но и индивидуально, то в этом приёме существует реальная возможность студенту выдвинуть собственную смысловую единицу, а не идти за группой.

Чтобы завершить работу с кластером, как правило, прибегаю к заданию по выявлению причинно-следственных, логических связей между смысловыми единицами.

Кроме кластера использую приём «толстые» и «тонкие» вопросы. Приведу таблицу подобных вопросов.

«толстые» вопросы	«тонкие» вопросы
1. Объясните, почему...?	1. Кто?
2. Как вы считаете ...?	2. Что?
3. Чем отличается ...?	3. Согласны ли вы...?
4. Почему вы сделали такой вывод ...?	4. Будет ...?
5. Подумайте, а могло ли быть по-другому...?	5. Когда ...?
6. Предположите, что будет, если ...?	6. Верно ли ...? и т.д.
Ответы на эти вопросы требуют развёрнутого ответа	Ответы на эти вопросы требуют односложного ответа.

Данный приём может осуществляться на любой фазе занятия, он может быть применён для самостоятельной учебной и домашней работы. Систематическое применение данного приёма учит студентов грамотно задавать вопросы и осознавать

их уровень сложности. Вопросы и ответы могут оформляться в таблицу или задаваться устно.

При изучении новой темы, при чтении текста учебника или документа студенты должны произвести на полях маркировку значками: «V» - если ученик встретил уже известную ему информацию, «+» - если он узнал новое, «-» - если он думал иначе, «?» - не понял, не усвоил информацию. Само название «инсерт» раскрывает самоактивизирующую, маркирующую систему, при которой студент не просто читает, а осмысливает, размышляет над текстом. Данный приём уместен также на стадии рефлексии, где студенты вносят в таблицу результаты работы над документом, текстом.

«V» – я уже это знал	«+» - для меня эта информация новая	«-» - я думал иначе	«?» - не понял, не усвоил

На стадии рефлексии заполнение подобной таблицы может идти в парах, группах или индивидуально. Индивидуальная работа ценна тем, что студент не испытывает влияние группы, а значит получает возможность высказать своё отношение к теме, вопросу, какой-либо проблеме.

Таким образом, сама технология и отдельные ее приемы позволяют в ходе семинарского занятия развить у студентов критическое мышление, сформировать познавательный интерес. В условиях применения ТРКМ студент не оторван от коллектива, а максимально включен в работу и ориентирован на активное участие в решении проблемы, поставленной на занятии.

Практические рекомендации преподавателю:

1. Поощряйте вопросы (не отвечайте на каждый вопрос – вместо этого спросите, что он сам об этом думает);
2. Не критикуйте (критика приводит к низкой самооценке у студента);
3. Уважайте мнение студента;
4. Поощряйте самостоятельность в принятии решения.

Литература:

1. «Совет по профессиональным квалификациям финансового рынка» «Эксперты «Ворлдскиллс Россия» спрогнозировали навыки для экономики будущего» <https://asprof.ru/news/smi-o-ps/pub/255>
2. Бустром Р. Развитие творческого и критического мышления [Текст] /Р. Бустром . СПб: Издательство «Альянс «Дельта», 2003. — 134 с.
3. Богатенкова Н.В., Муштавинская И.В. «Технология развития критического мышления на уроках истории и краеведения», Санкт - Петербургский университет педагогического мастерства, 2001
4. Загашев И. О., Заир-Бек С. И. Критическое мышление: технология развития. – СПб: Альянс-Дельта, 2003. – 284 с.
5. Клустер Д. Что такое критическое мышление. – М.: ЦГЛ, 2005. – с. 5 – 13
6. Муштавинская И.В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя: учебно-методическое пособие. - СПб.: КАРО,2009.
7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие. – М. Академия, 2003.
8. Сафарова С.В. Технология критического мышления как составляющая ключевых компетенций педагога. Педагогическое образование и наука. - 2008 № 2 - с.29-31

ӘОЖ: 373.2:37.034

РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ
ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ

Жумагалиева Г.Б., Шортомбаева Ш.Б.

«№9 Айгөлек бөбекжайы» КМҚК, Семей, Қазақстан Республикасы
aigolek9@mail.ru

Рухани-адамгершілік тәрбие - ұйымдағы қарым-қатынас мәдениетінің тұрақтылығын қалыптастыратын іскерліктер мен мінез-құлық дағдыларының нормалары. Адамның адамгершілік санасының дәрежесі оның мінез-құлқы мен әрекеттерін анықтайды. Адамгершілік адамның рухани байлығы, болашақ ұрпақты жақсылықтың бесігіне салатын руханият дәуіріне жаңа қадам. «Адамгершілік құндылық» категориясы философия, әлеуметтану, педагогика және психологияның негізгі ұғымдарының бірі болып табылады. Педагогикалық әдебиеттерде «адамгершілік құндылықтар» ұғымына адам бағалайтын, соның ішінде қол жеткізілген құндылықтарды адамға төзімділік, қарсылық, сенімділік беретін факторлар ретінде анықтайтын мән беріледі. Сонымен бірге, бүкіл пәндік әлемді қамтиды, оның құрамдас бөліктерін оның адамгершілік принциптерін жоғарылату арқылы адамға пайда әкелетіндігі немесе ондағы әлеуметтік маңызды қасиеттердің дамуына кедергі келтіретін зиян тұрғысынан анықталатыны белгілі.

Осыған байланысты қазіргі балалардың құндылық саласын зерттеу өзекті мәселелердің болып көрінеді. Жеке тұлғаның қоғам құндылықтарын қарқынды иемденуі мектепке дейінгі кезеңнен орын алады. Баланың жүрегі мен санасына жол ашу, толыққанды тұлғаны тәрбиелеу, құндылықтар жүйесін қалыптастыру – қазіргі мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілері мен педагогтерінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың рухани адамгершілік тәрбиесі маңызды, өйткені мектепке дейінгі жаста бала адамгершілік нормалары мен талаптарын игеруге ерекше сезімтал.

Балаларды материалдық құндылықтар, өкінішке орай, рухани жағынан басым, сондықтан балалардағы мейірімділік, жомарттық, әділеттілік, азаматтық және патриотизм туралы идеяларды бұрмалайды. Балалар эмоционалды, ерікті және рухани жетілмегендігімен ерекшеленеді. Рухани тұлғаны тәрбиелеу тек отбасының, білім беру мекемесінің бірлескен күш-жігерімен мүмкін болады.

Педагогикалық қоғамдастық қазіргі заманғы балаларға адамгершілік-рухани құндылықтарды қалай сіңіру керектігін қайта түсінуге тырысуда.

Мектепке дейінгі жас – көптеген моральдық нормаларды, ережелерді, идеалдарды қалыптастырудың ең жақсы кезеңі. Бұл бала эмпатияны, басқалардың тәжірибесіне эмоционалды түрде жауап беруді үйренетін кезең. Аталған кезеңде тұлғаның бастапқы дүниетаным, жақсылық, зұлымдық ұғымдары, адамдардың іс-әрекеттеріне, олардың мінез-құлқына реакция қалыптасады, негіздері қаланады. Балалар ұжымдағы қарым-қатынастың, заттарға, табиғатқа, адамдарға деген қарым-қатынастың алғашқы тәжірибесін алады.

Дәл осы уақытта тұлғаның негіздері қаланады: бастапқы дүниетаным, жақсылық, зұлымдық ұғымдары, адамдардың іс-әрекеттеріне, олардың мінез-құлқына реакция қалыптасады. Балалар ұжымдағы қарым-қатынастың, заттарға, табиғатқа, адамдарға деген қарым-қатынастың алғашқы тәжірибесін алады. Олар ең маңызды моральдық нормаларды игереді. Отанға деген сүйіспеншілік, ересектерге деген құрмет, заттарға

және айналасындағылардың бәріне: өз еңбегінің, басқалардың еңбегінің нәтижелеріне ұқыпты қарау, көмектесуге деген ұмтылыс және т.б. қалыптасады. Бұл қасиеттердің көпшілігі адамның жалпы руханиятының негізі болып табылады. Бұл кезеңдегі баланың жанын негізгі рухани құндылықтармен толтырмау, бұл ересек азаматтың өміріне міндетті түрде әсер етеді. Ата-ананың баланың тұлғалық дамуына әсер ететін бірден бір фактор отбасындағы тәрбие екені бәрімізге аян. Ата-аналар мен тәрбиешілер жақсы мінез-құлық, басқаларды құрметтеу және табиғатқа деген адамгершілік қарым-қатынас туралы сөйлесетіні маңызды болып табылатыны да сөзсіз. Бұдан тәрбиенің ең маңызды әдісі үлгі бола алу.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеумен айналысатын бастапқы әлеуметтік институт - отбасы. Дәл осы жерде бала өз өмірінде басшылыққа алатын моральдық-адамгершілік құндылықтардың негіздері қаланады. Отбасы, ондағы процестер - бұл қоғамның көрінісі.

Баланың құндылық әлемін қалыптастыратын тағы бір маңызды әлеуметтік институт – мектепке дейінгі ұйым. Рухани-адамгершілік тәрбие педагогикалық процестің экзотикалық кіші түрі ретінде жүзеге асырыла алмайды, ол тұтас жүйенің барлық бөліктерін қамтуы керек: мектепке дейінгі және отбасылық тәрбие, физикалық, патриоттық, яғни тәрбиелік әсерді жүзеге асыру толығымен жүзеге асырылуы керек.

Демек, рухани-адамгершілік тәрбие - бұл көп қырлы процесс, оның негізгі міндеттерін шешу барлық қатысушылардың келісілген әрекеттерінсіз мүмкін емес. Жоғарыда негіздеп көрсеткендей, мұнда жетекші рөл отбасылық тәрбиеге беріледі, бірақ осы бағытта жүйелі, дәйекті және мақсатты жұмысты қамтамасыз ету, оның нәтижелерін бақылау үшін дұрыс адамгершілік бағдарлары бар дамыған рухани тұлғаны тәрбиелеуге мүдделі педагогтер жұмыс істейтін білім беру мекемелері көмектесе алады.

«Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалады. Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, әлемдік озық білімді игерген саналы азаматты тәрбиелеу мақсаты көзделеді.

Педагогикалық күш-жігер өз мақсатына жетіп, үйлесімді дамыған тұлғаның дамуына қалай әкеледі? деген сұраққа жауап ретінде біздің бөбекжайда біртұтас тәрбие бағдарламасын жүзеге асыруға байланысты педагогикалық әдістер мен құралдардың көмегімен жұмыс жүйесі құрылған. Жұмыс жүйесі өнер туындыларымен таныстыру, табиғатты ыаялау, іс әрекеттегі белсенділікті, қарым қатынас және қоршаған ортаның үйлесімділігін қамтиды. Атап айтсақ, өнер туындылары: әдебиет, музыка, кескіндеме. Барлық балалар өте эмоционалды, ертегілерді, өлеңдерді сенімді қабылдайды, иллюстрацияларды қарастырады. Бұл құралдар тобы барлық моральдық құбылыстарға эмоционалды түс береді.

Табиғат. Эмоционалды адамгершілік сезімдерді көрсетуге мүмкіндік береді, қамқорлық жасауға деген ұмтылыс сенімділікті қалыптастыруға ықпал етеді. Табиғаттың әрекеті көп қырлы: дұрыс ұйымдастырылған кезде ол сезімдерді, нормаларды тәрбиелеудің ең жақсы құралдарының біріне айналады.

Іс-әрекет: Ойын, еңбек, шығармашылық, оқу. Әр іс-әрекеттің өзіндік ерекшеліктері бар және практикада нормалар мен ережелерді бекітуге көмектеседі. Ойын - біздің басым бағытымыз. Ол шын мәнінде шексіз тәрбиелік күшке ие және әрқашан кішкентай адамның руханилығын тәрбиелеудің бір бөлігі болып табылады.

Қарым-қатынас. Бұл құралға ерекше орын беріледі. Қарым-қатынасты қызмет түрі деп санауға болады. Психологтар қоғамдағы байланыстардың қалай қалыптасатынын, сақталуын, өзгеруін талдайды және осы өзара әрекеттесулердің сапасына әсер ететін факторлар деп қарастыратындықтан да, қарым-қатынас арқылы адамгершілік нормалары, тұлғааралық қатынастар туралы идеяларды жетілдіруге, түзетуге болады.

Қоршаған кеңістік, атмосфера және қоғам. Бұл ұғымдар ұқсас. Бала тұратын және тәрбиеленетін кеңістік әрқашан өз ізін қалдырады. Атмосфера сүйіспеншілікке, қайырымдылыққа, құрметке толы болса, қоршаған орта ықпалды оң құралдардың біріне айналады.

Бүлдіршіндерді немен қызықтыруға болады? Біздің ойымызша, біздің еліміздің ғасырлар бойғы тарихы мен мәдениеті, оның негізінде әрқашан шыдамдылық, мейірімділік, жомарттық, мейірімділік, руханиятқа деген ұмтылыс болды. Балаларды ауызша халық шығармашылығымен (ертегілер, әндер, питомниктер) таныстырудан бастауымыз да өзіндігімен ерекше. Ол ұлттық музыка, ойындары, әндер, халық аспаптарының дыбысы – оларды балалар қуана қабылдайды және оларды оңай сіңіреді. Кіші және орта мектепке дейінгі ұйым балаларымен патриоттық тәрбие кедергісіз жүргізіледі. Сөйлеу, ойын жағдайларын пайдалану, білім беру қызметі, режимдік сәттердегі қарым-қатынас - мұның бәрі негізгі құндылықтарды дамытуға бағытталған. Әрі қарай, діни, ұлттық мерекелерінің тарихымен, ұлттық дәстүрлерімен таныстыру. Ол үшін мектепке дейінгі ұйымда ұйымдастырылған іс-әрекет, таңертеңгіліктер барысында төрт бағытты негізге алған дұрыс деп есептейміз. Ол *шығу тегі, мінез-құлық әліппесі және адам тәрбиесі, бәрін білгім келеді, шығармашылық шеберхана*. Әр бағыттың өзіндік міндеттері бар. Бірінші *шығу тегі* еліміздің тарихы туралы ақпараттарды негіздеу. Мінез-құлық әліппесі және адам тәрбиесі бағытында этикет мәселелері, адамгершілік және еңбек тәрбиесінің барлық тараптары қарастырылады.

«Бәрін білгім келеді» үшінші бағыты бойынша танымдық-дамытушылық фильмдер, мультфильмдер, презентациялар, эксперимент негізге алынса, төртінші бағыт шығармашылық шеберхана өнімді қызметті жүзеге асыруға бағытталады.

Бағдарлама аясындағы барлық іс-шаралар туған өлкенің тарихы мен мәдениетіне баулу арқылы ұлттық және рухани дәстүрлерді, азаматтық және патриоттық сананы қалыптастыруға негізделген. Жыл сайын балалармен және ата-аналармен жүргізілген жұмыстың мәнді болатындығына күмін келтірмейміз.

Сондай-ақ, балабақшада жобалық іс-шаралар кеңінен ұсынылса. Мәселен, балалар және ата-аналармен «Менің сүйікті балабақшам», «Күздің түстері», «Құстар үшін қайырлы қыс», «Біздің отбасымыздың дәстүрлері», «Әженің ертегілері», «Астықтан жасалған нан», «Түймедақ көңіл-күйі» тақырыптары бойынша іс-шаралар және т.б.

Тәрбиешілердің шынайы қызығушылығын көріп, ата-аналар балалар мен ата-аналардың спектакльдерін, мерекелерін, жобаларын дайындау және іске асыру процесінде жауап береді және жұмысқа белсенді қатысады.

Абай атамның «Үш-ақ нәрсе адамның қасиеті: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» деген сөзінің астарында философиялық, педагогикалық және психологиялық зор мән жатыр. Себебі, балалармен жүргізілген жұмыс нәтижесінде рухани адамгершілік қасиеттерді бойларына сіңіріп, құндылықтары қалыптасып, ұлттық рухы дамыған, Отанының гүлденуіне өз үлесін қоса алатын азамат болатынына кәміл сенеміз.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күнде тәрбиенің көзі ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Жас ұрпаққа сапалы білім, саналы тәрбие беруде мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, өз жемісін берері сөзсіз.

Әдебиетгер:

1. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. – Астана, 2000
2. Мұқанова Б.І., Төлеубекова Р.К. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2004.

УДК 377.131.14

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДИАЛОГОВОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Малахова Н.Н.

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск,
Российская Федерация
malahovann@mail.ru

Профессиональное мышление будущего специалиста социальной сферы развивается постепенно. Важнейшим этапом формирования базовых основ такого мышления является обучение студента в колледже и вузе. Современный вектор развития отечественного образования направлен на развитие самоорганизации, профессионального самосознания будущего специалиста.

Социальная работа в настоящее время является важной отраслью народного хозяйства, компонентом системы социально-гуманитарных знаний, междисциплинарной наукой и практикой. Являясь перспективным и востребованным направлением современного рынка труда, социальная работа позволяет реализовать профессионально-личностные интересы молодого человека в области экономики, права, педагогики, психологии, управленческой и предпринимательской деятельности.

Одним из важных компонентов профессионального мышления специалиста социальной сферы является широкой деятельностно-операционный диапазон, включающий владение вариативными способами анализа профессиональных ситуаций, методами и приемами решения профессиональных задач. Обретение такого спектра практических навыков предполагает гармоничное сочетание теоретической и практической подготовки студентов. Мы разделяем точку зрения М.В. Шинкорук о профессиональном мышлении социального работника как качестве личности, обусловленном спецификой профессиональной деятельности, включающем аналитический, психолого-педагогический, творческий и прогностический компоненты [5, С. 64].

Для эффективного формирования профессионального мышления студентов специальности 40.02.01 Право и организация социального обеспечения в ходе преподавания междисциплинарного курса «Основы социальной работы и социологических исследований в социальной защите населения» в Сибирском университете потребительской кооперации мы реализуем модель диалогового обучения.

Модель диалогового обучения – один из эффективных путей становления будущего профессионала. В качестве эффективной технологии современного образования неоднократно являлась предметом изучения (работы М.Х. Абдуллаевой, Н.А. Асташовой, М.В. Гулаковой, А.А. Сомкина и других авторов). При теоретическом и практическом изучении содержания профессиональных дисциплин диалоговые формы позволяют в полной мере реализовать личностно-ориентированный подход, дают

студентам возможность самореализации, актуализации смыслов, обретения жизненного и профессионального опыта.

Интерактивными элементами диалогического обучения на лекционных занятиях становятся в нашем случае – краткие дискуссии, анализ ситуаций, демонстрация видеоматериалов с последующим активным обсуждением. Наряду с текстовыми вариантами профессиональных ситуаций, мы предлагаем будущим социальным работникам визуальный контент, состоящий из фрагментов художественных и документальных фильмов, телепередач и интервью, социальных роликов. По нашим наблюдениям, такой материал:

- 1) неизменно вызывает позитивный отклик и большую включенность в решение задачи;
- 2) проанализированный фрагмент косвенно побуждает посмотреть целостный сюжет самостоятельно;
- 3) увиденный и осмысленный материал сохраняется в памяти ярче, чем вербальные тексты;
- 4) формируется «портфель» профессиональных решений задач и ситуаций.

На семинарских занятиях используем возможности диалогической модели через самостоятельный выбор студентом практических заданий, игровые практики, реализуемые как преподавателем, так и самими обучающимися. Обязательной частью практикумов является рефлексивный диалог, используемый в ходе проведения семинара. Такой метод позволяет пролонгировать развитие аналитических умений, усвоение базовых знаний по дисциплине, а также создать позитивную мотивацию студентов.

Таким образом, применение метода диалогового обучения в курсе «Основы социальной работы и социологических исследований в социальной защите населения» в Сибирском университете потребительской кооперации позволяет утверждать, что такой формат не только активизирует самостоятельность студента, его активность в процессе занятий, но и значительно повышает мотивацию к освоению базовых профессиональных знаний и умений, развивает критическое мышление и коммуникативную культуру. Создаются предпосылки для эффективного формирования профессионального мышления будущего социального работника, включающего развитие коммуникативной культуры, навыков аргументации своего мнения, эффективной командной работы.

Литература:

1. Абдуллаева М.Х. Интерактивные формы обучения в современном вузе // Вопросы науки и образования. – 2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/interaktivnye-formy-obucheniya-v-sovremennom-vuze> (дата обращения: 13.11.2024).
2. Асташова Н.А. Ресурсы диалогового образовательного пространства как основа организации поликультурного образования // Образование и наука. – 2019. – №21(3). – С. 29–49. – DOI: 10.17853/1994-5639-2019-3-29-49
3. Гулакова М.В. Интерактивные методы обучения в вузе как педагогическая инновация // Концепт. – 2013. – №11.
4. Сомкин А.А. Личностно-ориентированный подход в системе современного гуманитарного образования: от монологизма к диалогической модели // Образование и наука. – 2019. – №21(3). – С. 9–28.
5. Шинкорук М.В. К вопросу о профессиональном мышлении специалиста по социальной работе // Социальные и гуманитарные: Мат. всерос. науч. конф.: в 2 т. – Ч. 2.

– Комсомольск-на-Амуре: Изд. Комсомольский-на-Амуре государственный университет, 2021. – С. 64-68

УДК 378.2

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КЛАСТЕРЕ

Медведева Л.Д.

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия

lusim@f117.ru

Современные условия развития России характеризует высокий уровень вариативности социально-экономических процессов, но несмотря на некоторую неопределенность, в обществе растет потребность в получении специальности. Изучение статистики Росстата о количестве получивших высшее образование в 2024 году и работающих по профессии, показало, что около 40% выпускников не работает по профессии, которую они получили в вузе [1]. Рынок экономического труда в этом периоде пополнили 580,7 тысяч человек с дипломами, но только 63% из них начали работать по специальности [Там же].

Изучение статистики показывает: с одной стороны, в обществе растет потребность в получении профессионального образования, а с другой – чуть меньше половины выпускников используют на практике полученную в вузе профессиональную компетентность. Это противоречие требует своего разрешения.

Регулирование профессионального образования в России осуществляется согласно федеральному закону от 29 декабря 2012 года N 273-ФЗ [2]. Согласно Закону, субъекты управления обеспечивают функционирование сферы профессионального образования и его развитие [ст.19]. Так, в настоящее время под руководством Правительства России и на основании Указа Президента России по изменению системы профессионального образования в 2023–2026 учебных годах реализуется пилотный проект и в шести вузах страны уже проводится апробация новой системы [3].

В Законе указано, что образовательные организации могут «самостоятельно формировать перечень перспективных экономических профессий и осуществлять по ним подготовку специалистов» (ст.28). Также предусмотрена сетевая форма реализации образовательных программ с использованием ресурсов других организаций (ст.15). Однако в Законе не прописаны обязательства последних, что оставляет неясным вопрос о механизме взаимодействия.

Таким образом, наряду с образовательными организациями субъекты управления профессиональным образованием и субъекты бизнеса, для которых осуществляется подготовка специалистов, являются стейкхолдерами профессиональной подготовки. Эмпирическое исследование состояния профессиональной подготовки позволило выявить необходимость участия в ней стейкхолдеров разных социальных сфер [4]. Для реализации их педагогического взаимодействия нами выдвинут образовательный кластер как интеграционная форма, способная устранить существующий разрыв сфер образования и бизнеса. Кластер представляет одну из форм объединения в профессиональной деятельности субъектов гетерогенных социальных сфер [5]. Учитывая теоретические представления о сети, образовательный кластер можно представить как взаимосвязанность узлов, в качестве которых выступают организации социальных сфер образования, бизнеса и управления в регионе.

Важная для участников образовательного кластера информация локализуется в разных социальных сферах, а в совместной образовательной деятельности – это общий ресурс, способствующий усилению устойчивости в динамике рыночной конъюнктуры. Рассмотрим основные особенности образовательного кластера.

Цель вступления: обмен надежной и существенной информацией, помогающей субъекту ориентировать свою деятельность в меняющихся условиях внешней среды, рынков, экономики и направлять ее на обновление и развитие.

Ведущий принцип участия: объединение в образовательном кластере повышает объем ресурсов и экстенсивный потенциал субъекта.

Вид участника: образовательный кластер создается в партнерстве юридических и физических лиц.

Объединяющий аспект. Ограниченность бизнеса рамками своего сегмента рынка вступает в противоречие с широким рядом факторов влияния на состояние рынка. Противоречие устраняется при объединении субъектов, а общие ресурсы покрывают информационные дефициты отдельного субъекта.

Вхождение новых субъектов. Субъекты разных сфер, движимые потребностью обмена ресурсами, вступают без каких-либо ограничений.

Управление. Управление в образовательном кластере характеризует гетерархия, смысл которой определяют два греческих слова: гетеро (ἕτερος - «иной», «различный») и иер (ἱερός - священный, святой) [5].

Функции участников. Основная функция – предоставление членами ресурсов для обмена, которыми они располагают и которыми могут пользоваться или не пользоваться другие члены. За каждым участником закреплены определенные функции, совокупность которых создает новое качество деятельности и профессиональной подготовки.

Лидерство субъектов. Общая цель и распределенный функционал исключает лидирование какого-либо участника в образовательном кластере.

Срок совместной деятельности. Вступление субъекта определяет стремление обеспечить доступ к информации соответственно своей потребности и долгосрочной профессиональной деятельности.

Нормы и правила взаимодействия. В образовательном кластере каждый участник должен выполнять правила взаимодействия, основанные на общекультурных принципах выполнения взаимных обязательств и соблюдении норм делового оборота.

Рассматривая эти позиции, можно сделать вывод о том, что образовательный кластер создается в партнерстве организаций гетерогенных социальных сфер - образования, бизнеса и управления образованием, а участие субъектов этих сфер обусловлено единой целью обновления и развития профессиональной деятельности. Наличие ресурсов (информация, компетенции, технологии, ноу-хау, разного рода конкурентные преимущества), которыми обладает какая-либо из сфер профессиональной деятельности, а потребность в них имеют субъекты других сфер, является главным условием участия. Комплементарность ресурсов участников образовательного кластера покрывает информационные дефициты и способствует обновлению участников. Движимые потребностью во взаимодействиях, участники образовательного кластера принимают на себя обязательства обмена ресурсами. Каждый из названных выше субъектов имеет свою систему принципов управления своей деятельностью, а становясь участником образовательного кластера выстраивает свою стратегию с ориентацией на инновационное развитие и долгосрочное сотрудничество. Развивающее взаимодействие основано на общекультурных принципах, ценностном отношении к профессии и к взаимодействию. Корпоративная культура образовательного

кластера унифицирует практику профессиональной деятельности, способствует толерантности и помогает строить субъектные отношения с разными группами и людьми.

Эти характеристики позволяют сделать вывод о том, что образовательный кластер – интегрированная структура, в которой создается новое качество. *Образовательный кластер – это объединение частно-государственного партнерства учреждений образования, организаций бизнеса и государственных структур управления регионом, совместно вырабатывающих стратегию обновления региональной экономики и осуществляющих для ее реализации подготовку специалистов в образовательном процессе, который реализуется в интегрированных сферах управления, образования и бизнеса.* Организация профессиональной подготовки в образовательном кластере позволяет границы образовательного пространства расширить в профессиональную сферу и включить образовательный процесс в профессиональную деятельность. Это позволяет теоретические знания синхронно переводить в профессиональные компетенции. Но главным фактором является возможность уже в процессе обучения проверить собственную мотивацию и соответствие выбора профессии своим внутренним потребностям. Будучи участниками образовательного кластера, субъекты бизнеса могут подготовить себе выпускников для решения своих задач, а субъекты управления образованием – сбалансировать рынок экономического труда в регионе.

Таким образом, совместные действия Правительства России, под руководством которого проводятся пилотные испытания в системе профессионального образования, и образовательных организаций, осуществляющих подготовку специалистов в образовательном кластере, будут способствовать повышению уровня трудоустройства по специальности выпускников образовательных учреждений.

Литература:

1. Почему много людей работают не по специальности в 2024 году [Электронный ресурс]: URL: – Режим доступа: <https://uchisonline.ru/blog/professii/pochemu-ludi-rabotayut-ne-po-spetsialnosti> (дата обращения 20.11.2024)

2. Об образовании в Российской Федерации: Федеральный закон от 29 декабря 2012 года N 273-ФЗ (ред. от 08.08.2024 г.) КонсультантПлюс [Электронный ресурс]: URL: – Режим доступа: <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base> (дата обращения 15.11.2024 г.).

3. Минобрнауки России разработало инициативу, регулирующую пилотный проект по изменению уровней профессионального образования [Электронный ресурс]: URL: – Режим доступа: <https://minobrnauki.gov.ru/presscenter/news/novostiministerstva/68256> (дата обращения 17.11.2024 г.).

4. Медведева Л.Д. Кластерный подход в подготовке экономистов: функции участников // Экономика образования. – 2020. – № 3 – С.13-19.

5. Пилипенко, И.В. Проведение кластерной политики в России / И.В. Пилипенко. - [Электронный ресурс]: URL: <http://www.biblio-globus.ru/docs/Annex> (дата обращения 01.11.2024 г.).

6. Старк Д. Гетерархия: неоднозначность активов и организация разнообразия // Экономическая социология: Новые подходы к институциональному и сетевому анализу / Ред. и сост. В.В. Радаев. М.: РОССПЭН, 2002. С.47-95.

КУЛЬТУРА МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАК УСЛОВИЕ
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ АГРЕССИВНОСТИ ОБУЧАЕМЫХ

Минжанов Н.А., Минжанова Г.Н.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
minganovn1@mail.ru

Агрессивное поведение в образовательной среде представляет собой серьезную проблему нашего времени в Казахстане. Данные статистики государственных и общественных организаций, ведомственная статистика, результаты научных исследований, наблюдения педагогов и родителей, информация СМИ демонстрируют высокий уровень агрессивности среди детей и подростков. По данным ЮНИСЕФ Казахстан, 66% детей сталкиваются со школьным насилием и дискриминацией, 44% стали жертвами насилия в школе, 24% совершали акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе. В Казахстане борьбу с буллингом ведет информационно-образовательная кампания "Айналайын SOS", которая начала открытое обсуждение проблемы буллинга и безопасности детей в школе [1].

Буллинг (травля) - это повторяющееся агрессивное поведение, которое направлено на причинение кому-либо эмоционального или физического вреда. Последствиями для жертвы травли могут стать: трудности в учебе, невозможность сосредоточиться из-за постоянного стресса, постоянные пропуски занятий, так как идти в школу страшно и находиться там мучительно. Одно из последствий - устойчиво сниженная самооценка, неверие в свои силы, искаженный образ себя как "ущербного", "не такого, как надо", тревожные и депрессивные расстройства, в том числе стойкие и тяжелые формы, социальные неврозы, социофобия, сложности с общением, с завязыванием и поддержанием социальных связей, которые будут оставаться долгие годы после школы. [1].

Проблема агрессивного поведения в школах сегодня приобретает особую актуальность в связи с масштабным введением дистанционного обучения, организацией удаленной работы для значительного количества родителей, частичной или полной социальной изоляцией населения, ограничением традиционных форм досуговой активности. Пандемия коронавируса и локдаун стимулировали рост напряженности в обществе, что оказало существенное влияние на проявления агрессивности в образовательной среде. Вместе с тем, проявления агрессивности можно рассматривать как признак, процесс и результат расстройства воспитательных отношений и нарушений в организации обучения и развития современных детей и подростков, не обязательно связанные с чрезвычайной ситуацией или появлением новых форм обучения. [2]

Анализ теоретических источников показывает, что на протяжении последних десятилетий феномен агрессии все больше привлекает внимание исследователей разных отраслей научного знания, что его сущностные характеристики в ракурсе определенного проблемного поля исследований выявляются в теоретических работах по общей, возрастной и педагогической психологии, в рамках исследований по общей педагогике, теории и методике воспитания, по социологическим, культурологическим, философским специальностям и т.д. Наряду с понятием «агрессия» для нашего исследования представляют интерес и другие понятия, составляющие базовый категориальный аппарат исследования научной проблемы профилактики агрессивного поведения в образовательной среде.[2]

Результаты наших исследований и проведенного теоретического анализа показывают, что современное казахстанское общество сегодня остро нуждается в создании гуманистически и социально ориентированной открытой образовательной среды, работающей в тесном взаимодействии с другим социальными институтами воспитания и социализации (семьей, учреждениями дополнительного образования, культуры, социальными учреждениями, детскими клубами, общественными объединениями, и др.), в которой структуры демократического управления являются способом объединения детей из разных социальных групп в единое сообщество, функционирующее на принципах взаимоуважения, взаимоподдержки, взаимопонимания, солидарности и ответственности, а социально-психолого-педагогическая служба школы, основанная на командной работе классных руководителей, социального педагога, педагога-психолога, выступает эффективной формой участия образования в решении социальных проблем обучающихся.

Анализ исследований касающегося культуры взаимоотношений в сегодняшней школе в Казахстане:

- преобладают «вертикальные» отношения даже во вне- учебных ситуациях;
- учителя в качестве цели воспитания чаще всего видят послушание;
- реагирование на противоправное действие учащегося обычно осуществляется в направлениях: пригрозить наказанием или наказать (в пределах своей компетенции), отправить к специалистам на исправление поведения, «заглушить» конфликт, удалить из класса или школы;
- с точки зрения многих взрослых, конфликтов в школе нет (особенно конфликтов «ученик-учитель»), а есть недопустимое поведение учеников, которое следует пресекать;
- при реагировании на конфликты все чаще используется язык юридической практики, предполагающий определенный взгляд на ситуацию: определение виноватого, нарушение прав и законов, наказание как «несение ответственности».

Анализ проведенного показывает, что гуманистическая педагогика ставит в центр педагогического мироздания личность ребенка и строится на признании и педагога, и воспитанника субъектами взаимодействия в совместной деятельности и общении. Она предполагает взгляд на ребенка как самоценное, саморазвивающееся динамическое явление, обладающее своей собственной логикой развития (саморазвития), которую нельзя игнорировать или видоизменить, а можно лишь "вписаться в нее" (О.С. Газман), приняв личность ребенка таковой, какая она есть. Цели гуманистического общения изначально ориентированы на воспитанника, во многом определяются его особенностями и могут изменяться в ходе общения.

Для гуманистического общения характерно проявление эмпатии, т.е. восприятие и понимание партнера через "вчувствование" в другого, "перевоплощение в него", "вживание в его мир". Такое общение предполагает искреннее, доверительное отношение Педагоги к каждому своему обучаемому, готовность педагога к сотрудничеству как с высокоразвитым, так и с недостаточно развитым в интеллектуальном или физическом плане обучаемым.

Согласно анализа литературных источников культура - это степень воспитанности определенного человека. Находясь в обществе, человек демонстрирует не только свой ум, сообразительность, решительность, умение отстаивать свою точку зрения, но и свою воспитанность. Приходя в школу ученик обязан вести себя в соответствии с правилами, установленными администрацией школы.

Нельзя составить правила на все случаи жизни. Главное правило гласит: относись к людям так, как ты бы хотел, чтобы они относились к тебе. Я думаю, что надо в любой

ситуации оставаться самим собой, вести себя с достоинством и уважать других людей. В незнакомой обстановке важно быть наблюдательным и тактичным. Культурный человек никогда не будет излишне самоуверенным, навязчивым и нескромным, не будет отвечать грубостью на грубость [3].

Литература:

1. 66% школьников в Казахстане сталкиваются с насилием и дискриминацией. <https://www.zakon.kz/redaksiia-zakonkz/5047644-66-shkolnikov-v-kazahstane.html>

2. Кудимова Т.В. Формирование комфортных взаимоотношений в классе как основа воспитания толерантной личности / Т. В. Кудимова. — Текст: непосредственный // Педагогическое мастерство: материалы X Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2017 г.). — Москва: Буки-Веди, 2017. — С. 102-104. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/215/12503/> (дата обращения: 12.11.2024).

3. Доронина П. Культура взаимоотношений в школе, дома, на улице https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/32891/1/kie_2014_64.pdf

УДК 378:81.243

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП САУЫҚТЫРУ ЖӘНЕ ОҢАЛТУ

Минжанов Н.А., Агибаев Т. Ахметов С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы
minganovn1@mail.ru

Қазіргі уақытта ең маңызды міндеттердің бірі-Денсаулық сақтау. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің соңғы Жолдауында осы тақырыпқа ерекше назар аударды. Ол дұрыс физикалық табиғатты қалыптастыру біздің заманымыздың маңызды мәселелерінің бірі екенін атап өтті. Қазақстан, кез келген басқа ел сияқты, денсаулығының нашарлығына және біздің қоғам үшін бұқаралық спорттың пайдалылығына байланысты сын-қатерлерге тап болады. Бұл мәселемен күресу және дені сау және мықты ұлт құру үшін бірнеше қадамдар жасау керек. Төменде біз Қазақстан Президентінің 2020 жылғы Жолдауында талқыланатын бірнеше маңызды аспектілерді қарастырамыз:

- Дене шынықтыру салауатты өмір салтын қалыптастыруға және сақтауға негіз болып табылады. Ол адамның рухани және физикалық дамуына, денсаулығын нығайтуға бағытталған;

- Бұқаралық спорт әр азаматқа жасына, тұрғылықты жеріне немесе табысына қарамастан қол жетімді болуы керек; - Балалардың әл-ауқаты-маңызды басымдық. Ел Президентінде бала тәрбиесі ерте жастан басталып, дұрыс әдеттерді қалыптастыру мен денсаулыққа қамқорлық жасауды қамтуы керек деген түсінік бар. Салауатты өмір салтын насихаттау үшін Қазақстанның барлық облыстары мен ірі аудандарында спорт секцияларын ашу бойынша белсенді жұмыс жүргізу қажет. Бұл өз кезегінде біздің қоғамның әртүрлі салаларында спортқа және салауатты өмір салтына деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді [1].

Қазақстанда түрлі ауруларды емдеу және денені артық жұмыс істегеннен, жарақаттанғаннан және басқа да себептерден кейін сауықтыру үшін қолданылатын сауықтыру – оңалту дене шынықтыру-тиімді практикасы бар. Бұл әдіс Л.П. Матвеев, А.

А. Гужаловский, В. В. Белорусова және Г. В. Ращупкин сияқты ғалымдардың күш-жігерінің арқасында қолданылды.

Бұл күндері денсаулық сақтау жүйесіне сауықтыру-оңалту дене шынықтыру кеңінен енгізілді. Сонымен қатар, оның медицинаның әртүрлі салаларындағы әсері бұрыннан дәлелденген. Төменде біз оны қолданудың бірнеше мысалын ұсынамыз:

- тірек-қимыл жүйесі ауруларын емдеу (артрит, остеохондроз, спондилоз, омыртқа жарақаттары және т. б.);

- инфаркт, инсульт және басқа да ауыр аурулардан кейін қалпына келтіру;

- психологиялық проблемаларды түзету (депрессия, мазасыздық, апатия жағдайлары);

- өкпе және жүрек ауруларының алдын алу (ісіну, пневмония және т. б.) Сонымен, сауықтыру және оңалту дене шынықтыру;

- бұл денсаулыққа деген көзқарас қана емес, бұл адамға өзінің физикалық және психологиялық формасын қалпына келтіруге және оны көптеген жылдар бойы сақтауға көмектесетін біртұтас жүйе.

Қазақстандағы дене шынықтыру адамдардың жасына қарамастан өмірінде маңызды орын алады. Көптеген ғылыми зерттеулер жаттығулардың денеге сау ретінде оң әсер ететінін көрсетті, дене шынықтыру тек аурулардың алдын алу үшін ғана емес, дене шынықтыру тек аурулардың алдын алу үшін ғана емес, дене шынықтыру жаттығуларынан алынатын пайдалы әсерлер ауруларының алдын алу үшін де пайдаланылуы мүмкін [2].

Қазіргі өмірдің қарқындылығы бізді үнемі жаңа ғылыми-техникалық ақпаратты игеруге дайын болуға мәжбүр етеді. Бұл бізден үлкен психикалық шиеленісті және физикалық күштің жоғары шығындарын талап етеді. Алайда, бұл процесті едәуір жеңілдететін тиімді оқыту әдістері бар екенін мойындау керек.

Қазтұтынуодағының Қарағанды университетінде жүргізілген зерттеулерден "таңдалған спорт түрлерін оқыту әдістемесі" пәні бойынша сабақтар студенттерге тек спорттық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар кәсіби-педагогикалық даярлықты да алуға тамаша мүмкіндік беретіні шығады [3].

Ғалымдар студенттерді кәсіби даярлау сабақтарының тиімділігін төмендететін үш негізгі себепті тапты. Статистика бойынша:

- 58,4% жағдайда педагогикалық мақсаттар мүлде қарастырылмаған, ал сабақтардың мазмұны, ұйымдастырылуы мен әдістемесі оларды іске асыруды көздемейді;

- 56,6% - да қолданылатын жаттығулар, тәжірибенің шарттары мен күрделілігі студенттердің кәсіби дағдыларын арттыруға мүлдем бағытталмаған;

- Сабақ уақытының 43,0% - Профессион кәсіптік даярлық мәселелері бөлінбеді, яғни сабақтың жалпы уақытының 4%

- дан азы осы тақырыпқа арналды. Кәсіптік оқыту сабақтарының тиімділігін арттыру үшін мұғалімдер мен оқытушылар осы себептерді ескеріп, сабақтың мақсаттары мен мазмұнына көбірек көңіл бөлуі керек.

Алайда, кейбір жағдайларда бұл сабақтар мұғалімдердің мүдделері мен кәсіби шындықтарына сәйкес келмейтінін атап өткен жөн, бұл олардың жұмысының тиімділігіне теріс әсер етуі мүмкін.[4]

Қазақстанда өлім - жітім соңғы жылы 13% - ға өсті. Хабарланғандай, Қазақстанда қайтыс болғандар саны 2021 жылы 183,4 мың адамды құрады. Бұл өткен жылмен салыстырғанда 12,8% - ға көп.

Осылайша, биылғы жылы елдің көптеген тұрғындарына әсер еткен дағдарыс туралы қорытынды жасауға болады. Шығыс Қазақстан облысында өлім-жітімнің жоғары деңгейі тіркелді. Статистика сонымен қатар Қазақстандағы өлім-жітім көрсеткіштері соңғы бес жылда айтарлықтай нашарлағанын көрсетеді.

Ресми мәліметтерге сәйкес, адамдардың ең көп саны 43,4 мың адамды құрайтын қанайналым жүйесінің ауруларынан қайтыс болды. Өлім-жітімнің едәуір бөлігі тыныс алу органдарының ауруларына да қатысты, бұл туралы 20,8 мың адам куәландырады. Бұл статистика қоғамды алаңдатады және елде білікті медицина қызметкерлері мен инфрақұрылымның жеткілікті болуы туралы ойлануға мәжбүр етеді.[4]

Жыл сайын 40 мыңнан астам қазақстандық жүрек-қан тамырлары ауруларынан қайтыс болады, деп сенатор Ақмаралалназарова өз хабарламасында атап өтті. Алайда, бұл арада жүргізілген зерттеу адам ағзасының жұмыс қабілеттілігін төмендету механизмін басқаша көрсетуге болатындығын көрсетеді. [5]

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде отырықшы өмір сүру әдеті жиі кездесетіні және бұл аурудың көбеюіне әкелуі мүмкін екендігі белгілі болады. Сондықтан отырықшы өмір салтынан зардап шегуі мүмкін таныстар мен жақын адамдарға назар аудару керек және оларды физикалық белсенділікпен айналысуға, бассейнде үнемі жүзуге немесе қарапайым серуендеуге шақыру керек. Сонымен қатар, дұрыс тамақтану және дұрыс гигиена туралы ұмытпау керек, бұл жүрек-қан тамырлары жүйесін қалыпты жағдайда ұстауға көмектеседі [2].

Дегенмен, физикалық жаттығуларға қатысу физикалық және психикалық денсаулықтың жалпы жақсаруына әкеледі. Дене шынықтыру мен белсенді демалыстың барлығына ұсынылуының негізгі себептерінің бірі-жүрек-қан тамырлары аурулары мен қант диабеті сияқты көптеген созылмалы аурулардың даму қаупінің төмендеуі. Сонымен қатар, үнемі спортпен шұғылдану тепе-теңдік пен үйлестіруді дамытуға, энергия деңгейін және жалпы өміршеңдікті арттыруға көмектеседі. Мейрамбек Махамбетовтің мәлімдемесіне оралсақ, халықтың басым бөлігі өз денсаулығы мен дене шынықтыруына тиісті мән бермейді деп айтуға болады. Бұл өмір сүру деңгейінің төмендеуіне және физикалық, психикалық және эмоционалды өмір салаларының нашарлауына әкеледі.

Алайда, сараптамалық кеңестер мен денсаулық сақтауды дамыту арқылы адамдар денсаулық мәселесіне саналы түрде қарай бастайды және салауатты өмір салтына өз жолдарын таңдай бастайды. Қазақстанда адамдардың жан-жақты даму идеясын ілгерілету дене шынықтыру және спортпен шұғылдану арқылы жүзеге асырылады. Бұл өнімділікті арттырып, денсаулықты нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар адамдарға өз мақсаттарына жету үшін ішкі ресурстарын барынша пайдалануға көмектеседі.

Ең бастысы, ол бүкіл қоғамға қол жетімді болады. Мәселен, сабаққа қарсы көрсетілімдері жоқ адамдардың саны 48 565 адамға жетті, ал ауылдық жерлерде бұл көрсеткіш 12 711 адамды құрайды. Осы бағдарлама аясында түрлі жарыстар, іс-шаралар мен жаттығулар өткізіледі. Бұл адамдардың физикалық дамуына көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар оларға қарсыластарын, тәртіпті және өзін-өзі тәрбиелеуді құрметтеуге үйретеді.

Бұл бастаманың басты мақсаттарының бірі-медицина шығындарын азайтып, өмір сүру сапасын жақсарту алатын салауатты ұлтты қалыптастыру. Бұл басқа елдер үшін керемет үлгі бола алады және денсаулыққа байланысты көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі. Нәтижесінде, Қазақстан халқының жан-жақты физикалық дамуының белсенді ілгерілеп келе жатқан идеясы тұтастай алғанда қоғамға оң әсер ету үшін елеулі әлеуетке ие.

Әдебиеттер:

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. Казахстан в новой реальности: время действий [https:// www. akorda. kz/ru/addresses/ addresses of president/ poslanie-glavy-gosudarstva -kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g](https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g)

2 Лечебная физкультура и спортивная медицина: учебник для вузов / Епифанов В.А. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2007. – С. 568 с.

3 Теоретические и методические основы подготовки учителей физической культуры и спорта: монография /Минжанов Н.А., Баймагамбетов Ю.Т., Матушкин Г. Ю., Акшулаков Б.К., ИсакаовЖ. К., Рахимбеков С. К., Ералин Б. М.,Тультаева М.Т., Ильяшов М.Б. – Караганда: 2023. – С.155.

4 [https:// liter .kz/ v- 2021 – godu – kazakhstansy – chashche - umirali-ot-serdechnykh-zabolevanii-statistika-1645422242/](https://liter.kz/v-2021-godu-kazakhstansy-chashche-umirali-ot-serdechnykh-zabolevanii-statistika-1645422242/)

5 [https:// zonakz. Net /2022/12/02/ bole- 40-tys-kazaxstancv-ezhegodno-umirayut -ot-serdechno-sosudistykh-zabolevanij/](https://zonakz.net/2022/12/02/bole-40-tys-kazaxstancv-ezhegodno-umirayut-ot-serdechno-sosudistykh-zabolevanij/)

УДК 378.14

ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Мукашева Б.М.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
batosha93.10.7@mail.ru

Современные преобразования в различных сферах жизни затрагивают абсолютно все области человеческой деятельности. В настоящее время система высшего образования сталкивается с необходимостью обновления и адаптации, вызванных требованиями стремительно меняющегося общества и с развитием новых технологий и методов обучения. В условиях глобализации образовательного процесса, быстрого развития технологий, повышенных требований к профессиональным компетенциям выпускников высших учебных заведений, возникает необходимость разработки и внедрения новых методов обучения студентов. Этот процесс особенно важным является для подготовки специалистов в области психологии, поскольку их знания и навыки должны соответствовать актуальным тенденциям в науке и практике.

В контексте подготовки психологов инновационное обучение включает в себя, как традиционные методы, так и внедрение новых педагогических технологий, направленных на развитие профессиональных, коммуникативных навыков, критического мышления и творческих способностей студентов. Инновационные технологии и методы способствуют более качественной и глубокой подготовке специалистов, способных эффективно работать в различных сферах психологии. Посредством их использования появляется возможность повысить качество образования, обеспечить готовность студентов к практическому применению, полученных ими знаний и повысить их вовлеченность в учебный процесс.

Понятие «инновация» имеет междисциплинарный характер, что объясняет ее популярность в последнее время в различных исследованиях. Разными авторами инновация в образовательном процессе трактуется по-разному. По мнению Ю. А. Каверина «инновации – это и идеи, и процессы, и средства, и результаты, взятые в

единстве качественного совершенствования педагогической системы» [1, с. 56]. В.А. Сластенин считает, что инновации выступают «комплексным процессом создания, распространения и использования нового практического средства в области техники, технологии, педагогики, научных исследований» [2, с. 37]. Хуторской А. В. отмечал, что «инновации – это и идеи, и процессы, и средства, и результаты, взятые в единстве качественного совершенствования педагогической системы» [4, с. 230].

Существует один главный критерий результата инновации – новизна. Необходимо отметить, что применение инновационных технологий в обучении выступает обязательным условием модернизации высшего профессионального обучения. Среди современных инновационных технологий в высшем учебном заведении можно выделить:

– Имитационно-игровые. Данный вид технологий для формирования у студентов профессиональных навыков подразумевает использование элементов игры и моделирования гипотетических или реальных ситуаций. Реализация имитационно-игровых технологий осуществляется посредством деловых и ролевых игр, симуляций, виртуальных тренажеров, различных кейс-методов. К преимуществам данных технологий относятся развитие у студентов практических навыков, стратегического и критического мышления, навыков командной работы, повышение их мотивации и вовлеченности. При внедрении данной технологии требуется высокая степень технической оснащенности, необходимость наличия высококвалифицированных специалистов, временных и финансовых затрат. При этом следует учитывать, что не все высшие учебные заведения могут позволить себе выполнение всех перечисленных требований.

– Проблемно-поисковые. Применение данного вида технологий способствует более глубокому усвоению материала, активизации познавательной деятельности студентов, развитию их самостоятельности, критического мышления и творческого подхода. Также посредством его внедрения возникает возможность стимулирования проектной и исследовательской деятельности, повышения уровня мотивации, подготовки к практической профессиональной деятельности. Проблемно-поисковые инновационные технологии требуют от преподавателей высокого профессионализма, для их внедрения требуются высокие технические и материальные затраты. Следует отметить, что применение данной технологии в некоторых случаях могут увеличивать учебную нагрузку, так как может быть довольно трудоемким.

– Рефлексивные. В процессе применения данного вида технологий существует возможность сформировать у студентов знаний о профессиональном самосовершенствовании, увеличить их творческий и критический потенциал, повысить качество взаимодействия всех участников образовательного процесса, активизировать мыслительные процессы и подготовить конкурентоспособного специалиста. Рефлексивные инновационные технологии в обучении, являясь перспективным направлением в повышении эффективности образования, могут сопровождаться рядом трудностей. К таким трудностям можно отнести технические ограничения, низкую заинтересованность студентов, неадаптированность учебных программ, организационные и психологические барьеры.

Перечисленные технологии способствуют обеспечению коммуникативных, социально-психологических и научно-исследовательских компетенций будущих специалистов. Инновации в обучении обеспечивают более высокий уровень профессиональной подготовки студентов, помогают стать более креативными, гибкими и готовыми к различным вызовам в своей дальнейшей профессиональной деятельности.

Проектное обучение использование в процессе обучения оффлайн и онлайн инструментов, виртуальные тренажеры и симуляции, менторство и коучинг являются методами, которые способствуют созданию гибкой образовательной системы, учитывающей потребности студентов и реалии профессии, которые стремительно меняются [3, с. 14].

Проектное обучение подразумевает решение студентами реальных задач, с применением полученных теоретических знаний, в процессе практической командной работы. Данный метод в психологическом контексте может быть представлен разработкой психологических тестов, работой с клиентами в рамках учебных проектов, создании программ поддержки различных социальных групп.

Виртуальные тренажеры способствуют развитию у будущих психологов, профессиональная деятельность, которых представляет непосредственное взаимодействие с людьми, критического мышления и эмоционального интеллекта, а также способности к саморегуляции. Посредством технологий виртуальной реальности осуществляется моделирование различных психологических ситуаций. Их использование позволяет студентам тренировать перечисленные качества в контролируемой и безопасной среде.

Метод симуляции позволяет получить теоретические знания и научиться принимать решения и действовать в условиях неопределенности, что является для профессионалов в области психологии наиболее важным. Инновационные методы, такие как симуляции, тренировки, ролевые игры, кейс-методы направлены на формирование профессиональных навыков у студентов. В частности, моделирование реальных ситуаций позволяет студенту продемонстрировать свои навыки диагностики и общения. При использовании данного метода преподаватель учит студентов проживать эмоции, которые они могут испытывать в своей профессиональной деятельности, наиболее эффективным методам и стратегиям в своей деятельности.

Методу менторства в профессиональной подготовке психологов отводится значимая роль. Использование данного метода позволяет студентам работать в паре с опытными специалистами, наблюдая за их практической деятельностью, развивать собственную практическую базу знаний и навыков. В дальнейшем, посредством использования в инновационном обучении данного метода, студенты смогут эффективно решать задачи практического характера.

Метод коучинга позволяет студентам работать самостоятельно над профессиональным развитием. Применение инновационных методов без квалифицированных преподавателей не представляется возможным. Именно преподаватель, компетентный в своей области, способен интегрировать в учебный процесс инновационные подходы и технологии. При использовании данного метода преподаватель выступает ментором, являясь одновременно и носителем знаний, и наставником. Студенты, обучающиеся с использованием данного метода, в дальнейшем способны слышать и поддерживать клиента, помогать ему достигать изменений в жизни, создавая при этом доверительных отношений.

Таким образом, можно утверждать, что инновационное обучение представляет собой изменения, которые направлены, прежде всего, на совершенствование и развитие системы образования и воспитания. Инновационные технологии и методы обучения играют ключевую роль в подготовке психологов в высшей школе. Современные подходы к обучению требуют от преподавателей не только знаний по предмету, но и умения интегрировать новые технологические решения, активно использовать интерактивные и проектные методы обучения, а также создавать условия для профессионального роста

студентов. Использование таких технологий и методов позволяет значительно повысить эффективность образовательного процесса, подготовив специалистов, способных успешно решать задачи в быстро меняющемся мире. Инновационные технологии и методы обучения психологов в их профессиональной подготовке имеют ключевую роль, обеспечивая формирование практических навыков и соответствие требованиям современной психологии.

Литература:

1. Каверин Ю.А. Творческое саморазвитие учителя как процесс совершенствования его профессионализма // Вестник ТГПУ. – 2009. - № 10 (88). – С.55 – 58.
2. Слостенин, В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: Магистр, 1997. – 221 с.
3. Титаренко, Л. Г. Инновационная составляющая в высшей школе / Л. Г. Титаренко // Высшая школа. – 2007. – № 6. – 14 с.
4. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А.В. Хуторской. – М., 2008. – С. 230-231.

УДК 376

НЕЙРОИГРЫ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ В РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ЗПР В МЛАДШИХ КЛАССАХ

Никитина М.В.

Частное общеобразовательное учреждение «Образовательный комплекс «Точка будущего», г. Иркутск, Российская Федерация
mariia.nikitina@oktb.ru

Как нам известно, в наше время профессия педагога не терпит отставаний от времени и шаблона. Поэтому в образовательном процессе «Образовательного комплекса «Точка будущего» сочетаются технологии как проверенные временем, так и новые разработки. Важным механизмом деятельности образовательного учреждения является поиск и освоение инноваций, современных подходов к образованию и развитию обучающихся. Перед нами встала задача поиска эффективного инструмента в развитии когнитивных навыков младших школьников с задержкой психического развития (ЗПР). Для решения данной задачи было принято решение применять на дефектологических занятиях нейроигры.

Задержка психического развития – состояние, которое характеризуется недоразвитием высших психических функций у ребенка. Младшие школьники с ЗПР требуют особого подхода и индивидуальной работы со специалистами, в том числе и с учителями-дефектологами [1].

Нейроигры – различные телесно-ориентированные упражнения, позволяющие через движения тела воздействовать на мозговые структуры. Целью нейроигр является активизация работы головного мозга и функционирования высших психических функций. На дефектологических занятиях с обучающимися младшего школьного возраста с ЗПР нейроигры применяются с целью расширения границ возможностей, преодоления трудностей и достижения оптимального развития в различных областях. Они способствуют улучшению когнитивных навыков, таких как восприятие, внимание,

память, мышление, а также развивают коммуникативные навыки и повышают учебную мотивацию. Учителя-дефектологи, применяющие нейроигры в своей работе, могут индивидуализировать процесс обучения и адаптировать его под конкретные потребности каждого обучающегося. Комплексное применение когнитивных и двигательных методов позволяет достичь лучших результатов в обучении и развитии младших школьников с ЗПР [2, 5].

Систематическое использование нейроигр на дефектологических занятиях предусматривает как работу с практическими пособиями, так и с авторскими адаптированными играми. Отметим, мотивационный отклик, эффективность нейроигр для обучающихся на коррекционно-развивающих занятиях, выявили при работе с пособиями И.И. Праведниковой, В.С. Колгановой, Е.В. Пивоваровой. В данных пособиях структурно отражена информация игр: цель, описание, вариант проведения, дидактический материал. Младшие школьники испытывают радость от разнообразия игр, что способствует активизации познавательной деятельности, стимулирует и развивает психические процессы (восприятие, память, мышление, внимание, речь), повышает учебную мотивацию [3,5].

С целью формирования временных представлений были разработаны и адаптированные следующие нейроигры: «Времена года» (рис.1), «Время» (рис.2). Нейроигры «Таблица деления» (рис.3), «Фигуры» (рис.4), «Геометрические фигуры и цифры» (рис.5), способствуют развитию пространственных представлений, межполушарного взаимодействия, памяти, внимания, восприятия, формированию самоконтроля и саморегуляции. Разработанные игры включают в себя разные уровни сложности, что позволяет младшим школьникам актуализировать и применять свои накопленные знания. Нейроигры подойдут для разных возрастных групп, от первого до четвертого класса. Их можно применять при индивидуальной и групповой форме работы.

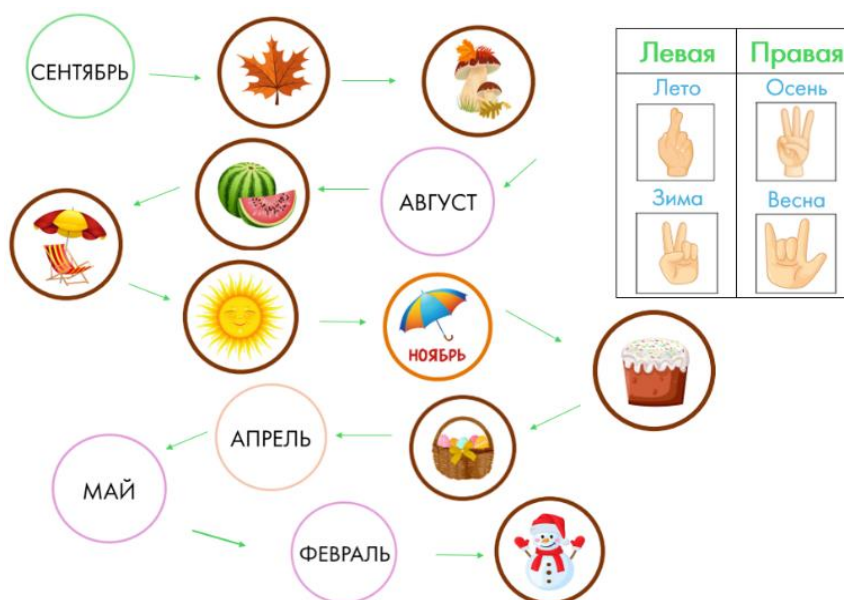

Рисунок 1 - Времена года

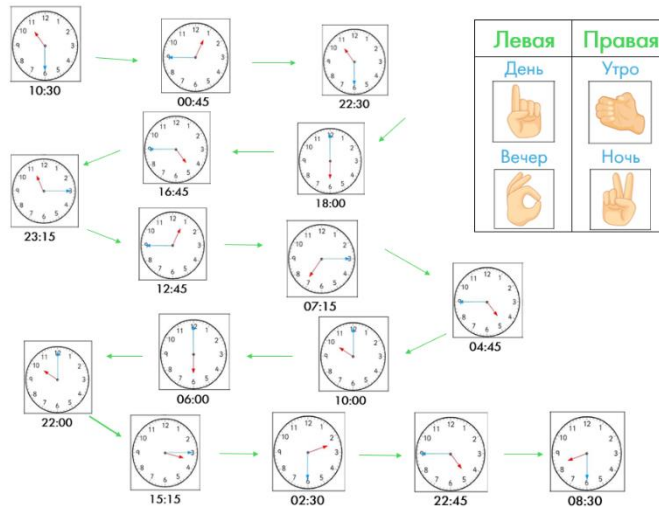

Рисунок 2 – Время

54:6=9	20:4=5	9:3=3	28:4=7	80:8=10	48:6=8	32:8=4	12:6=2
63:7=9	45:9=5	12:4=3	35:5=7	90:9=10	56:7=8	36:9=4	14:7=2
			6:6=1 7:7=1 24:8=3 27:9=3 25:5=5 30:6=5 49:7=7 56:8=7 6:2=3 15:5=3	42:7=6 48:8=6 10:5=2 16:8=2 40:4=10 50:5=10 24:6=4 28:7=4 64:8=8 72:9=8			
18:6=3	35:7=5	8:8=1	45:5=9	36:6=6	8:4=2	32:4=8	60:6=10
21:7=3	40:8=5	9:9=1	72:8=9	54:9=6	18:9=2	40:5=8	70:7=10

Рисунок 3 - Таблица деления

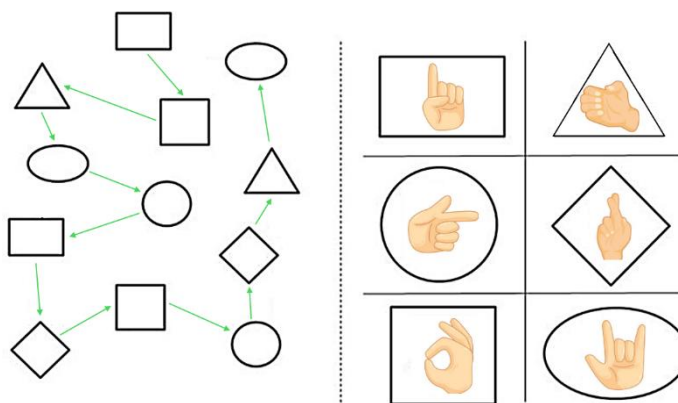

Рисунок 4 - Фигуры

Правая рука – цифра

Левая рука – геометрическая фигура

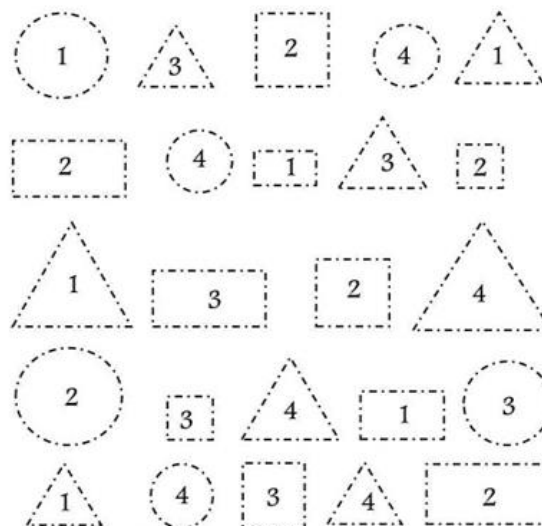
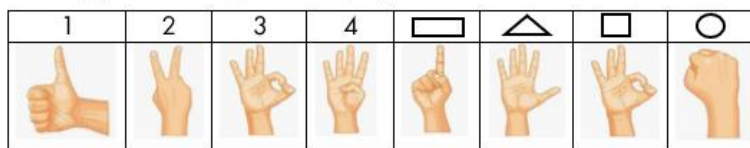

Рисунок 5 - Геометрические фигуры и цифры

Таким образом, нейроигры являются эффективным инструментом в работе учителя-дефектолога для повышения интеллектуальных возможностей детей с ЗПР в младших классах. Внедрение нейроигр в образовательный процесс позволит детям с ЗПР лучше адаптироваться к школьной жизни и достичь успехов в учебе и развитии.

Литература:

1. Блинова Л.Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития: Учеб. пособие. - М.: Изд-во НЦ ЭНАС, 2001. - 136 с.
2. Макарецова М.А. Создание условий для познавательного развития детей с ЗПР через включение в образовательную деятельность нейроигр / М. А. Макарецова // Вестник науки. - 2024. - Т. 4, № 3(72). - С. 227-230
3. Нейропсихологические занятия с детьми: В 2ч. Ч. 2 / В. Колганова, Е. Пивоварова, С. Колганов, И. Фридрих. - М.: АЙРИС-пресс, 2018. - 144с.
4. Нейропсихология. Игры и упражнения / И. Праведникова. - М.: АЙРИС-пресс, 2018. - 112 с.
5. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 232 с.

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУЕТІ

Нугурова А.С., Акетаева И.М.

"№ 30 ЖОББМ", Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

anuca_777@mail.ru

Қазіргі уақытта өмірдің көптеген салаларында, соның ішінде білім беруде нейрондық желілер мен чат-боттардың даму қарқыны байқалады. Күн сайын жасанды интеллекттің осы түрлері көбейіп келеді. Жасанды интеллект (AI) құралдары пайдаланушы сұрауы бойынша бірнеше секунд ішінде сабақ жоспарларын, презентацияларды, кескіндерді, мәтіндерді, сұрақтарды, ақыл-ой карталарын және басқа оқу материалдарын жасайды. Чат-боттар әңгімені жалғастыра алады, сұрақтарға жауап бере алады, орындалған жұмыс туралы түсініктеме бере алады, сонымен қатар оны қалай жақсартуға болатыны туралы ұсыныстар бере алады. Бұл көптеген мұғалімдерді негізді алаңдаушылық тудырды: оқушытер эссе жазу және тілдік дағдыларды жаттықтыруға арналған басқа тапсырмаларды орындау үшін AI пайдалана алатындықтан, үй тапсырмасын берудің мағынасы жоқ. Сонымен қатар, болашақта AI мұғалімдерді алмастыра алады және олар өз кезегінде жұмыссыз қалады деген болжам бар. Нәтижесінде шет тілі мұғалімі цифрландырудың қауіп-қатері мен қауіп-қатеріне қарсы тұрып қана қоймай, жасанды интеллектті көмекші әрі досқа айналдырып, ғылым мен техника жетістіктерінің арқасында оқу процесін сапалы ете ала ма деген сұрақ туындайды. , тиімді және қызықты.

Бұл мақалада авторлар осы мәселені түсінуге тырысады, сондай-ақ AI дамыту контекстінде шет тілін оқытын оқушытермен жұмыс істеу мысалдарын келтіреді. Зерттеудің материалдары мен әдістері. Мақаланы жазу кезінде теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды. Білім беруде жасанды интеллектті пайдалануды перспективалар мен ықтимал тәуекелдер тұрғысынан зерттеуге арналған ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге талдау жасалды. Жасанды интеллект қызметтерінің функционалдығы мен шет тілін оқыту процесінде енгізу мүмкіндігіне талдау жасалды. Жасанды интеллект негізінде тапсырмаларды құру үшін AI қызметтерімен жұмыс істеудің эмпирикалық тәжірибесі кәсіби дайындықтың әртүрлі бағыттарының оқушытерімен практикалық шет тілі сабақтарында қолданылды.

Білім беру үдерісіне AI енгізу – білім беруді цифрландырудың сөзсіз салдары. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде осындай цифрландырудың нәтижесінде көптеген мамандықтардың, соның ішінде шет тілі мұғалімі мамандығының түрленіп жатқаны айтылады. Мұндай трансформацияның бағыттары «онлайн білім беру платформаларын дамыту, «тірі» мамандарды виртуалды шындыққа және жасанды интеллектке ауыстыру» [1, б. 22]. Мұғалім «сөйлейтін басшы» немесе білімді жеткізуші ретінде оқытудың жалғыз мүмкін құралы мен арнасы бола отырып, өзінің өзектілігін және өзектілігін жоғалтады. Жаңа рөлдер мен функциялар пайда болуда – репетитор, модератор, білім беру траекториясын әзірлеуші, жобалық оқытуды ұйымдастырушы, онлайн білім беру платформаларының үйлестірушісі, ойын мұғалімі [2, б. 43]. AI-мен өзара әрекеттесу және оны шет тілін оқыту мақсаттарында пайдалану мүмкіндігі шет тілі мұғалімінің цифрлық құзыреттілігінің құрамдас бөлігі болып табылады, ол цифрлық құзыреттіліктерді меңгеру деңгейі (білім, қабілет, дағды, оқу процесін цифрлық ортада жүргізу) [3]. Шет тілі мұғалімі шет тілін оқыту үшін цифрлық құралдарды,

бағдарламаларды және онлайн ресурстарды пайдалана білуі, өзінің цифрлық оқу материалдары мен цифрлық орталарды құруы, цифрлық ортада оқу процесін ұйымдастырып, басқара білуі керек. Сандық құзыреттілігі жоғары деңгейде болмаған мұғалім AI технологияларын оқу процесінде толық пайдалана алмайды. Сонымен, AI шет тілі мұғалімінің жұмысында қандай қызмет атқара алады? «Білім берудегі жасанды интеллект» кітабының авторлары AI 2030 жылға қарай мұғалімдерге көмектесуді, олармен бірлесіп жұмыс істеуді және олар мен оқушытер арасында делдал болуды үйренеді деп мәлімдейді [4, б. 14]. Қазірдің өзінде шетел тілі мұғалімдері оқу процесінде қолданатын көптеген платформаларда (Edvibe, Miro, Notion, Trello, Canva және т. , карточкалар және басқа оқу материалдары. Шетел тілі курстары курс қатысушыларының сұрақтарына жауап беретін чат-боттарды іске асырады, осылайша мұғалімдердің күнделікті әрекеттерге жұмсайтын уақытын азайтады. GPT чаты жазба жұмысын тексеріп, қателерді көрсетіп, оларды түзету жолын көрсете алады. Бұл мұғалімдерге AI-ны қуаттандыратын және өз жұмысын одан да жақсырақ орындайтын алгоритмдерді пайдалану мүмкіндігін береді. Осыған байланысты әдебиеттерде «жеңейтілген интеллект» немесе «адам мен компьютер тандемі» ұғымы туралы айтылады, бұл әрқайсысының қателіктерін өтеуге мүмкіндік береді және оқу процесінің тиімділігін арттырады [4, б. 32].

ЮНЕСКО-ның Білім берудегі ақпараттық технологиялар институтының аналитикалық жазбасына сәйкес, AI жекелендірілген оқыту идеясын жүзеге асыруда, атап айтқанда оқыту мазмұны мен оқу процесінің қарқынын әр адамның нақты қажеттіліктеріне бейімдеуде маңызды рөл атқарады. оқушы [5].Е.В. Ивахненко мен В.С. Білім беруде GPT чатын пайдалану мәселесін зерттеген Никольский компьютердің есептеу функциялары бір кездері біздің өмірімізге мықтап енгені сияқты, нейрондық желілер барлық деңгейдегі білім берудің ажырамас құрамдас бөлігі болатынына сенімді. Авторлар мәтінді құру, талдау және бағалау жүйелері іздеу шешімдерінің катализаторы, ақыл-ой операцияларының «интеграторлары мен оңтайландырушылары» ретінде сәтті жұмыс істейтінін және күрделі когнитивті және инновациялық мәселелерді шешуге көмектесетінін атап өтеді [6].

Осылайша, жоғарыда айтылғандардың барлығынан мынадай қорытынды жасауға болады: AI-ді шебер қолдану арқылы мұғалім оқу процесін тиімдірек ете алады, сонымен қатар өзінің кейбір функцияларын компьютерге ауыстыра алады, интеллектуалды жұмыстарды орындауға уақытын босата алады. және шығармашылық тапсырмалар. Сыныпта оқу-тәрбие процесінің негізгі ұйымдастырушысы П.В. Сысоев П.В. және Е.М. Филатовтың пікірінше, мұғалім «шетел тілі саласындағы көмекші және сарапшы, оқуға, білім алуға және дамытуға жағдай жасайтын және көмектесетін» ретінде қалуы керек [6].

Шетел тілін оқыту үшін қолдануға болатын бағдарламалардан басқа, инструментальды интеллект негізіндегі оқу көмекшілері де бар. Twee веб-сайты - осы көмекшілердің бірі. Бұл платформа шет тілінің әртүрлі аспектілері (лексика, грамматика, оқу, тыңдау, сөйлеу, жазу) бойынша тапсырмаларды дайындау процесін жеңілдету үшін арнайы әзірленген. Оның көмегімен сіз оларға мәтіндер мен сұрақтар жасай аласыз (ашық, дұрыс жауапты таңдаумен, дұрыс/жалған). Сонымен қатар, платформа бос орындарды толтыруға, сөздерді анықтамалармен корреляциялауға, жақшаларды ашуға, сөздерді дұрыс ретпен орналастыруға және т.б. үшін лексикалық және грамматикалық жаттығулар жасайды.

Twee бейнелерді транскрипциялайды, осы бейнелерге сұрақтар құрастырады, таңдалған тақырып бойынша қызықты фактілер мен танымал адамдардан дәйексөздер табады, талқылау сұрақтарын, артықшылықтар мен кемшіліктер тізімін, эссе

тақырыптарының тізімін және т.б. Дегенмен, платформа жасаған тапсырмалар мұқият тексерілуі керек. Олардың барлығы тиісті түзетусіз пайдалануға дайын емес. Дегенмен, бұл жүйе мұғалімнің сабаққа дайындалу уақытын айтарлықтай қысқартуға көмектеседі, сонымен қатар идеялар мен тапсырмалардың үлкен таңдауын ұсына отырып, шығармашылық үдерісті ынталандырады. Әрине, шет тілін оқытуда айтарлықтай нәтиже алу үшін мұндай тапсырмалар бір реттік сипатта болмай, белгілі бір жүйеге салынуы керек. Сонымен қатар, мұғалім белгілі бір құралды не үшін қолдануға болатынын түсіндіре отырып, әртүрлі сайттар мен AI қолданбаларына сілтемелер беріп, оқушытердің өзіндік жұмысына көмекші бола алады. Сондай-ақ, шет тілін оқыту үшін жасанды интеллектті пайдаланудың тиімділігі туралы пікір айтуға әлі ерте екенін атап өтеміз, өйткені жұмыс бастапқы кезеңде жүргізіліп жатыр және статистикалық деректерді алу үшін эксперименттер жүргізу қажет. Дегенмен, біз қазірдің өзінде оқушытердің AI-ға деген қызығушылығын және олардың шет тілін үйренуге деген ынтасының артқанын, сондай-ақ оқушытердің сабаққа дайындалу үшін AI-ды қолданатын қателерінің санының азайғанын байқаймыз.

Қорытынды. Осылайша, жалпы білім беруге, атап айтқанда, шет тілін оқытуға AI енгізу мәселесін қарастыра отырып, авторлар AI қолдану шетел тілі мұғалімінің кәсіби қызметін жеңілдетеді, сабаққа дайындалу уақытын қысқартады деген қорытындыға келді. , тапсырмаларды әзірлеу және тексеру. Оқушытер репетиторлардың қызметіне жүгінбей-ақ шет тілін меңгеру үшін AI құралдарына жүгіне алады. Шет тілі мұғалімін жасанды интеллектпен ауыстыру мәселесіне қатысты GPT чатын өзі бұл мәселеге былай деп түсіндірді: «Жасанды интеллект оқу үдерісін толықтырып, жақсартуға мүмкіндігі бар, бірақ мұғалімдерді тікелей ауыстыру мүмкін емес. AI-дан айырмашылығы, мұғалімдер эмпатия, мотивация және әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларына ие.

Әдебиеттер:

1. Жукова Н.Н., Булах К.В., Чумак Т.Г. Актуальные проблемы и перспективы цифровой трансформации отечественной системы профессионального образования // Вестник АГУ. Серия 3: Педагогика и психология. – 2020. – № 3 (263). – С. 62-70.
2. Рольгайзер А.А. Перспективы использования искусственного интеллекта в практике преподавания иностранного языка // Актуальные вопросы лингводидактики и методики преподавания иностранных языков: сб. науч. ст. – Чебоксары: Чуваш. гос. пед. ун-т, 2022. – С. 243-248.
3. Стариченко Б.Е. Цифровизация образования: реалии и проблемы // Педагогическое образование в России. – 2020. – № 4. – С. 16-26.
4. Alpaydin E. Introduction to Machine Learning. – Cambridge, MA: The MIT Press, 2014. – 640 p.
5. Baker T., Smith L. Educ-AI-tion rebooted? Exploring the future of artificial intelligence in schools and colleges. – London: Nesta, 2019. – 56 p
6. Islam S., Jahan N. Digitalization and Education System: A Survey // International Journal of Co.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГТЫҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ

Нұрсұлтанқызы А.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті

Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

n.aikerim95@mil.ru

Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогтың цифрлық құзыреттілік деңгейін арттыру қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі болып отыр. Цифрлық құзыреттілік педагогтарға тек заманауи технологияларды қолдануға ғана емес, сондай-ақ оларды тиімді, әдіснамалық тұрғыдан пайдалана отырып, оқушылардың білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту педагогтың жаңа ролін талап етеді, сондықтан оның цифрлық құзыреттілігін арттыру білім беру процесінің тиімділігін жоғарылатуға ықпал етеді.

Цифрлық құзыреттілік – бұл ақпараттық технологияларды тиімді қолдану қабілеті, цифрлық құралдар мен ресурстарды оқу процесінде пайдалану дағдылары. Қашықтықтан оқытуда бұл құзыреттілік педагогтың оқушылармен байланысын ұйымдастыру, білім беру материалдарын дайындау, оқу процесін басқару және бағалау үшін маңызды.

Цифрлық құзыреттілікке мыналар жатады:

Ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану (интернет, онлайн платформалар, арнайы білім беру бағдарламалары);

Оқу материалдарын цифрлық форматта әзірлеу және оларды оқу үрдісінде қолдану;

Цифрлық коммуникация құралдарын қолдану (видео конференциялар, форумдар, чаттар, электрондық пошталар);

Оқу контентін онлайн режимде басқару және бағалау дағдылары;

Жаңа цифрлық трендтер мен құралдарды меңгеру және оларды тәжірибеде қолдану [1].

Цифрлық құзыреттілікті арттыру жолдары

Педагогтарға арнайы цифрлық технологиялар бойынша курстар мен тренингтер ұйымдастыру, сондай-ақ оларды түрлі онлайн платформаларда оқыту олардың цифрлық құзыреттілігін арттыруға көмектеседі. Бұл курстарда мұғалімдер онлайн сабақтарды ұйымдастыру, электрондық тесттер мен бағалау жүйелерін пайдалану, интерактивті оқыту құралдарымен жұмыс істеу секілді дағдыларды үйренеді.

Қашықтықтан оқыту жағдайында білім беру платформаларын тиімді пайдалану маңызды. Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom сияқты құралдарды меңгеру педагогтың жұмысын жеңілдетіп, оқушылармен тиімді байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Педагог осы құралдар арқылы оқушыларға материалдарды жіберіп, олардың үй тапсырмаларын тексеріп, кері байланыс береді.

Педагогтар цифрлық ресурстарды (видео дәрістер, презентациялар, интерактивті тапсырмалар, онлайн тестілер) өздері дайындай алуы тиіс. Бұл әдіс оқушылардың оқу процесін қызықты әрі интерактивті етеді. Сонымен қатар, мұғалімдер үшін дайын цифрлық контенттерді пайдалану арқылы уақытты үнемдеуге және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік туындайды.

Цифрлық құралдарды қолдануды меңгерген педагог оқушыларға кері байланыс беру, мотивацияны арттыру, олардың оқу үрдісіне қызығушылығын жоғалтпау дағдыларын да жетілдіруі тиіс. Бұл үшін мұғалімдер «флиппинг» (flip teaching) немесе гибриді оқыту әдістерін қолдануды үйрену керек. Оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында педагог сабақтарды интерактивті, ойын элементтерімен немесе жобалық тапсырмалармен байыта алады.

Педагогтар үшін цифрлық қауіпсіздік және этика мәселелері маңызды болып табылады. Оқушылардың жеке мәліметтерін қорғау, интернеттегі қауіптер мен алаяқтықтан сақтану, этикалық нормаларды сақтау мәселелерін мұғалімдерге ұғындыру қажет. Бұл салада біліктілікті арттыру мұғалімнің саналы түрде және жауапкершілікпен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту кезінде оқушылар мен мұғалімдер арасында әлеуметтік және психологиялық байланыс үзілуі мүмкін. Мұғалімдер оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын жоғалтпауы үшін оларға психологиялық қолдау көрсетуі керек. Әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеру және олардың эмоциялық жағдайын бақылау маңызды. Педагогтар осы мәселені шешуге бағытталған психологиялық тренингтер мен жаттығуларды игеруі қажет [2].

Педагогтардың цифрлық құзыреттілігін арттыру үшін олардың деңгейін тұрақты түрде бағалау қажет. Бұл мақсатта түрлі сауалнамалар, тесттер, өзін-өзі бағалау құралдары қолданылады. Педагогтар осы арқылы өз білімін жетілдіру мен оқыту әдіс-тәсілдерін ұдайы жаңартып отыруға мүмкіндік алады.

Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогтың цифрлық құзыреттілігін арттыру оқыту сапасын жоғарылатудың басты жолы болып табылады. Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану, білім беру платформаларында жұмыс істеу, жаңа технологияларды енгізу және оқушылармен байланысты нығайту педагогтың кәсіби дамуына зор ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл процеске педагогикалық психология, этика және қауіпсіздік сияқты аспектілерді енгізу мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін толықтай дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі заман оқытушысының - цифрлық құзыреттілігін арттыру қазіргі қоғам талабының өсіп, цифрлық ортада жұмыс істеуіне мәжбүр болғанынан және білім беру процесінің өзгергенінен екенін атап айту қажет. Еліміздегі білім беру сапасын арттыру мақсатында, әр түрлі онлайн сабақтар мен цифрландырылған ақпараттар педагогтардың цифрлық құзыреттілігін арттыру қажеттілігін көрсетеді [3].

Қазіргі таңда қашықтан оқытудың екі форматы жүзеге асуда: синхронды және асинхронды. Бірінші форматы- нақты уақыт режимінде балалармен қарым-қатынасты қамтиды. Бұл педагогтың барлық білім алушылармен бірден, бір деңгейде қарым-қатынас жасайтын онлайн сабақтары болып табылады. Сонымен қатар, қашықтықтан оқытудың осы форматында педагог ұжымдық жұмыс үшін желідегі тақталарды, бірлескен экрандарды, мобильді қосымшалар мен чаттарды байланыстыру, білім алушыларды пікірталасқа тарту үшін қолдана алады. Ал, екінші форматы-асинхронды формат педагогтың білім алушылармен өзара әрекеттесуін онлайн сабақтар аяқталған уақытта жалғастыруына мүмкіндік береді. Мұнда: жазба сабақтары мен дәрістер, викториналар, интернеттегі тапсырмалар, ойындар және т.б. цифрлық көмекшілерді жатқызуға болады. Бұл екі формат оқытуды мүмкіндігінше тиімді етеді, білім алушылардың процеске үздіксіз араласуын қамтамасыз етеді, сонымен бірге олардан үнемі кері байланыс алуға мүмкіндік береді. Білім алушылармен бірге педагогтың цифрлық құзыреттілік деңгейі артуына үлкен көмек береді. Барлық цифрлық ақпараттармен құралдарды қолдану үлкен цифрлық құзыреттілік деңгейін талап етеді.

Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогтардың цифрлық құзыреттілік деңгейін арттыру — қазіргі білім беру жүйесінің маңызды мәселелерінің бірі. Әсіресе пандемия кезінде білім беру процесінің қашықтыққа ауысуы бұл қажеттілікті айқындап берді. Цифрлық құзыреттілік мұғалімдердің тек техникалық құралдарды пайдалануымен ғана шектелмейді, ол ақпараттық-коммуникациялық технологияларды педагогикалық мақсатта тиімді қолдануды, оқу мазмұнын жобалауды және білім алушылармен интерактивті байланыс орнатуды қамтиды.

Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру үшін бірнеше маңызды бағыттарды атап көрсетуге болады:

Қашықтықтан оқыту барысында түрлі цифрлық платформалар мен құралдарды қолдана білу өте маңызды. Мұғалімдер Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, Moodle сияқты оқу платформаларымен жұмыс істей алуы тиіс. Сонымен қатар, интерактивті тақталар, білім беру бағдарламалары мен қосымшаларды (Quizlet, Kahoot, Edmodo) пайдалану дағдылары дамытылуы керек.

Цифрлық құралдарды білім беру үдерісіне дұрыс енгізу мұғалімнің оқытудың тиімділігіне ықпал етеді. Оқу материалдарын цифрландыру, мультимедиялық контент жасау, бейнемазмұн арқылы түсіндірме беру сияқты тәсілдерді меңгеру қажет.

Цифрлық педагогика — жаңа медиа және технологиялардың білім беру үдерісінде қалай қолданылатынын түсінуді талап етеді. Мұғалімдер онлайн оқыту әдістемесін, цифрлық оқулықтарды, онлайн бақылау жүйелерін тиімді пайдаланудың әдіс-тәсілдерін меңгеруі керек. Бұл әдістемелер оқушылардың мотивациясын сақтауға, олардың білім алуына ықпал етеді.

Қашықтықтан оқыту барысында контентті тек беріп қана қоймай, оқушылармен белсенді байланыс орнату қажет. Мұғалімдер оқушыларға тапсырмаларды беру, олардың орындалуын бақылау, кері байланыс алу үшін әртүрлі интерактивті құралдарды қолдана білуі керек. Вебинарлар, онлайн семинарлар және түрлі веб-қосымшалар арқылы оқыту сапасын арттыруға болады.

Қашықтықтан оқытуда жеке мәліметтерді қорғау, интернеттегі қауіпсіздікті сақтау мәселелері де үлкен маңызды. Мұғалімдер желідегі қауіпсіздік ережелерін, жеке ақпаратты қорғаудың негізгі принциптерін түсінуі тиіс. Оқушыларға интернетте этикалық нормаларды сақтауды үйрету де педагогтардың міндетіне кіреді.

Қашықтықтан оқыту жүйесінде деректер жинау және талдау маңызды роль атқарады. Мұғалімдер оқушылардың прогресін бағалау үшін онлайн тесттер мен тапсырмалар арқылы мәліметтер жинап, сол негізде оқыту процесін жақсартып алады. Оқытуға қатысты деректерді талдау арқылы әр оқушының қажеттіліктеріне сәйкес арнайы қолдау көрсету мүмкін болады.

Цифрлық құзыреттілікті арттыру тек бастапқы кезеңде емес, үздіксіз процесс ретінде қарастырылуы тиіс. Мұғалімдер өздерінің кәсіби деңгейін үнемі арттырып отыруы керек. Бұл үшін әртүрлі онлайн курстар, вебинарлар, тренингтер өткізу қажет [4].

Қашықтықтан оқыту жағдайында педагогтардың цифрлық құзыреттілігін арттыру білім беру жүйесінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің цифрлық дағдыларын дамыту — бұл тек технологияларды пайдалану ғана емес, оқу процесінің тиімділігін, оқушылардың қызығушылығын арттыруға ықпал ететін маңызды фактор. Мұғалімдер үздіксіз білім алу арқылы өз дағдыларын жетілдіріп, заманауи оқыту әдістемелерін енгізуге мүмкіндік алады.

Әдебиеттер:

1. Потемкина Т. В. Зарубежный опыт разработки профиля цифровых компетенций учителя / Т. В. Потемкина // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. 2018. № 2. С. 25;
2. Долгоруков А.М. Проблемы развития дистанционного образования в России /А.М. Долгоруков //Вестник Московского университета, –1999. –№1. – С.102–117. – (Сер.18 Социология и политология);
3. Околелов О.П. «Цифра в образовании. Дидактические средства разработки цифровых и гибридных образовательных систем. – М.:ИНФРА,2017. –167с;
4. Бузаубакова К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. Цифрлы педагогика: Оқулық. –Тараз: «ИП «Бейсенбекова А.Ж.», 2022. –314 б;

ӘОЖ 004.7

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖЕРГІЛІКТІ ЖЕЛІЛЕР АРҚЫЛЫ АДАПТИВТІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Султанова Г.А.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ.,
Қазақстан Республикасы
GASultanova@mail.ru

Соңғы бірнеше онжылдықта біз білім беру жүйелерін белсенді оқытудың өсуін көрудеміз. Бұл өсу адамдардың машиналық және терең оқытуда, соның ішінде білімді терең қадағалауда жақсы нәтижелерге қол жеткізуімен түсіндіріледі. Адаптивті гипермедиа жүйелері оқыту жүйелерінің мүмкіндіктерін едәуір арттырады. Білім берудегі адаптивті тәсіл оқыту процесін бейімдеу және икемді қайта құру әдістемесі мен технологиясы оқытудың жеке мүмкіндіктері мен стратегияларының бүкіл кешені ретінде түсіндіріледі. Әрбір білім алушының қажеттілігіне бейімделген жекелендірілген оқу тәжірибесін ұстанып, білім беру жүйесіндегі инновацияға айналды. Қазіргі заманғы адаптивті оқыту жүйелерінің және жалпы бағдарламаланған оқытудың негізін қалаушылар әдетте американдық психология профессоры Сидни Л.П., сондай-ақ әйгілі американдық бихевиорист психолог және өнертапқыш Беррес Ф.С. Олардың еңбегі алғашқы оқу машиналарын жасады.

Әдетте адаптивті оқыту жүйелері жаратылыстану ғылымдарында қолданылады.

Адаптивті оқыту жүйелерінің тағы бір ерекшелігі, олар физикалық дағдыларды қажет ететін пәндерге жарамайды. Әлемде адаптивті оқыту жүйелері көптеген елдерде енгізілген. Бұл процеске ең белсенді қатысушы елдер АҚШ, Австралия және Ұлыбритания болып саналады. Оқытудың адаптивті қызметтері немесе адаптивті курстары ұсынылған. Мұндай жүйелер айтарлықтай инвестицияларды қажет етеді немесе оларды жоғарғы оқу орындарында қолданылады. Машиналық оқыту мен жасанды интеллектті пайдаланып, білім алушының ерекшелігіне, мінез-құлқына және үлгерім деңгейіне бейімделіп, оқу нәтижелерін арттырады. Бұл технологияны қолданғанда оқытушы топпен жұмыс істейді және білім алушының өзіндік жұмысын басқарып, бақылауды қадағалайды. Оқу процесінің тәрбиелік, танымдық және дамытушылық аспектілерін байланыстырып, оңтайландыратын оқыту процесінің моделін жасауға мүмкіндік береді. Оқу процесіндегі тиімділіктері:

- білім деңгейіне сәйкес білім алуға мүмкіндік береді, нәтижесінде оқу тиімділігі артады;

- оқу процесінде белсенділікті арттырады, жетістіктерін сезініп оқуға деген мотивациясы көтеріледі;

- кері байланыс оқу процесін жақсартуға ықпал етеді, қиындықтарының жылдам анықталуына мүмкіндік беріледі.

Білім беру процесіне ену үшін білім беру орындары әртүрлі әдістер мен техникалық құралдарды пайдаланады. Онлайн платформалар білім алушының оқу үлгерімін бақылауға, интерактивті тапсырмалар мен цифрлық ресурстар ұсынуға мүмкіндік береді. Жергілікті желілер арқылы адаптивті оқытудағы рөлі мен қолдану әдістері қарқынды дамуда. Жергілікті желілер компьютерлер мен құрылғылардың топтарын біріктіреді, олар ақпарат алмасу мен ресурстарды ортақ пайдалану үшін қолданылады.

Жергілікті желілердің түрлері ақпараттық технологиялар әлемінде маңызды рөл атқарады. Ethernet, Wi-Fi, пунктті-пунктті, VLAN, Mesh және IoT желілері әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қолданылады. Олардың әрқайсысының өзіне тән ерекшеліктері бар, бұл оларды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Заманауи жергілікті желілер технологиялардың дамуы мен қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес дағдыланып, болашақта жаңа мүмкіндіктерді ашатын болады[4]. Білім беру орындарында жергілікті желіні пайдалану адаптивті оқытуды жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Олар: цифрлық ресурстар, коммуникациялар, деректерді талдау. Оқыту технологияларын тиімді пайдалану үшін білім беру орындары келесі әдістерді қолдана алады: оқытуды жобалау; интерактивті платформалар; тренингтер мен семинарлар. Оқыту жүйелері интерактивті платформада жұмыс істейді, олар білім алушының білімі мен дағдыларына негізделген жеке оқу жолдарын ұсынады.

Жергілікті желілер адаптивті ақпараттық оқытуды жүзеге асыруда маңызды құрал болып табылады. Өзара қарым-қатынас жасауын, берілген тапсырмаларды уақытында орындауын және оқу материалдарын бөлісуін жеңілдетеді. Мұндай жүйелер арқылы оқу процесінің деңгейі көтеріліп, тәжірибе алмасу мүмкіндігіне ие болады. Мысалы, жоғары оқу орындарында жергілікті желі арқылы білім беру платформалары жұмыс істей алады. Білім алушылар тапсырмаларды топпен орындап, мұғалімдердің нұсқауларын онлайн түрде қабылдай алады. Бұл тәсіл оқытуды интерактивті етеді, әрі білім алушылардың қызығушылығын арттырады[2]. Адаптивті ақпараттық оқытуда қолданылатын технологиялық құралдар жергілікті желілерде үлкен рөл атқарады. Бұл құралдар мыналарды қамтиды:

- оқу платформалары: Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams сияқты платформалар білім алушыларға материалдарды оңай табуға және өзара байланысуға мүмкіндік береді;

- тестілер мен бағалау жүйелері: автоматтандырылған тестілеу жүйелері білім алушылардың білім деңгейін бағалап, оларға қажетті материалдарды ұсына алады;

- виртуалды сабақтар: жергілікті желі арқылы өткізілетін онлайн сабақтар білім алушылардың қатысуын арттырады, әрі материалды түсінуді жеңілдетеді. Білім алушылар оқу жылдамдығына сәйкес материалды меңгереді, бұл оларды ынталандырады. Сонымен қатар, мұғалімдер білім алушылардың прогресін нақты уақыт режимінде бақылап, оларға қажетті қолдау көрсете алады [3].

Жаңа адаптивті оқыту қолданбаларын қолдау үшін білім беру желілері жылдамырақ, жақынырақ, ақылды және қауіпсіз болу үшін дамуы керек.

- Жылдамырақ: сыйымдылығы бойынша да, деректерді беру жылдамдығы бойынша;

- Жақынырақ: бұлтқа негізделген есептеу функцияларын желі шекарасына жақындату;

- Ақылды: автоматтандыру, аналитика, жасанды интеллект және виртуалдандыру мүмкіндіктері арқылы;

- Қауіпсіз: желінің күйі туралы хабардарлықты арттыратын технологиялармен, олар пайда болғанға дейін мәселелерді алдын-ала шешу үшін.

Білім беру мазмұнын оқу жүйесі мен білім алушының деңгейіне бейімдейтін жасанды интеллект алгоритмдері қолданылады. Платформалардан басқа да EdTech қосымшаларымен біріктіру оқу процесін өзгертуге мүмкіндік береді. Siena компаниясы Adaptive Network жаңа желілік тәсілдерін ұсынды: желілік телеметрияны қамтамасыз ететін физикалық және виртуалды желі элементтері; машиналық оқыту платформасы; адаптивті желіге көшуде өз желілерін құруға техникалық және кәсіби қызметтер.

Адаптивті желі қажет болған жағдайда өткізу қабілеттілігін жылдам масштабтау қызметтерін ұсыну үшін бағдарламалық қамтамасыз етуді автоматтандыруды және басқаруды қамтамасыз етеді. Болжамды аналитика шамадан тыс жүктеме мен өшірудің ықтимал көздерін алдын-ала анықтауға мүмкіндік береді, ал бағдарламалық жасақтама адамның араласуынсыз оларды болдырмауға көмектеседі. Желі жеткізушілердің компоненттерін интеллектуалды түрде үйлестіреді. Желілік процестерді автоматтандырады, желінің ақау жағдайларын алдын алу үшін басқару және автоматтандыратын бағдарламалық жасақтамасы. Тапсырыс берушілерге адаптивті желіге көшуді жеделдету арқылы өз желілерін құруға, пайдалануға және үнемі жетілдіруге көмектесу үшін дәлелденген әдістермен жоғары білікті техникалық және кәсіби қызметтер қажет.

Adaptive Network тәсілін енгізу білім беру желілерінің бүгінгі күннің барлық талаптары мен қолданбаларын қолдауын қамтамасыз етеді, сонымен бірге өткізу қабілеттілігінің ауқымдылығы, икемділігі және болашақтың инновациялық қолданбаларын қолдау үшін интеллектісі бар. Виртуалды желілік функцияларды орналастыратын бірнеше физикалық желілік құрылғыларды әмбебап абоненттік жабдықпен (uCPE) ауыстыру қашықтан басқаруды және ақаулықтарды жоюды қамтамасыз етеді, осылайша шығындар мен күрделілікті азайтады. Артық желілік көздерін айтарлықтай азайту, бұл білім алушылар мен оқытушылар үшін жоғары сапалы тәжірибені қамтамасыз етуге көмектеседі.

Білім алушылардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, білім алуды тиімді, қызықты және интерактивті етуге мүмкіндік береді. Заманауи білім беру орындарында адаптивті оқыту әдістерін енгізу арқылы білім алушылардың сапалы білім алуын қамтамасыз ете алады. Бұл технология білім беру саласында жаңа мүмкіндіктер мен үміттер тудыруда, ал болашақта білім беру процесінің сапасын арттыруға септігін тигізеді.

Жергілікті желілердің көмегімен ақпараттық ресурстарға қол жеткізу, коммуникацияны жеңілдету және деректерді талдау мүмкіндіктері оқу процесінің тиімділігін арттырады. Білім беру орындары осы технологияларды қолдана отырып, білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне жауап бере алатын білім беру жүйесін құра алады. Осындай жағдайларда білім алу барысы қызықты әрі тиімді болып, білім алушылардың білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Білім алушылардың білімін уақтылы бақылау және түзету, сондай-ақ оқу процесінің барысын бақылау жүйелері үшін оқу процесін басқарудың адаптивті автоматтандырылған жүйелерін құру қажет.

Әдебиеттер:

1. Добрица В.П., Горюшкин Е.И. Применение интеллектуальной адаптивной платформы в образовании// Auditorium «Курский государственный университет», 2019. - 1 (21)

2. Адаптивное обучение в высшем образовании: за и против / К. А. Вилкова, Д. В. Лебедев; Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Институт образования. — М.: НИУ ВШЭ, 2020. — 36 с.

3. Турсынова Т.Т., Сагинов К.М., Бахишева С.М. Применение технологии адаптивного обучения в учебном процессе. Вестник Казахского национального женского педагогического университета. 2023;(2):98-112.

4. Таненбаум Э. Компьютерные сети / Э. Таненбаум. - СПб.: Питер, 2019. - 960 с.

УДК 111.6

ФИЛОСОФСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ОБЩЕНИЯ КАК ОСНОВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Умбетов Д.М.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
dulat.umbetov@mail.ru

В истории философии процесс осмысления общения прошел несколько этапов, отражающих изменения в общественном сознании, развитии идеологии, искусства и науки. Понимание общения в философии тесно связано с общественными переменами, развитием идей и научного знания, а также с эволюцией искусства. Это способствовало формированию концепций общественной деятельности, социокультурных процессов и человеческого самосознания.

На ранних этапах развития культуры общественное сознание, отражённое в древних мифах и первобытном искусстве, ещё не воспринимало отношения между людьми как отдельную и значимую проблему.

В этой системе ценностей, человеческое общение становится средством для приближения к Богу, обусловленным моральным кодексом. Взаимодействие с ближними рассматривается как средство для практики божественной любви и справедливости на земле, как возможность подготовки к общению с Богом в загробной жизни. В этом смысле духовное измерение придает особый смысл и направление моральному поведению в христианской традиции.

С одной стороны, сфера общения была классово ограниченной: «...ни дружбы, ни права не может быть по отношению к неодушевленным предметам. Невозможна дружба и с конем или с быком, или с рабом в качестве раба... потому что раб — одушевленное орудие, а орудие — неодушевленный раб...» [1, с.236].

С другой же и в кругу свободнорожденных процесс «персонализации индивида», как убедительно показал И. С. Кон, в это время только начинался, что сказалось на характере межличностных отношений (дружбы) и на роли их духовного стимула — любви [2, с.163].

В то же время, хотя идея эроса занимает в философии Платона очень важное положение, речь здесь идет не о любви между людьми, а о каком-то космическо-мистическом устремлении. «...Учение об Эросе есть только внутренняя сторона учения о свете и солнце» [3, с.195]. Подобно тому, как у Эмпедокла Любовь и Дружба получили онтологический смысл, обозначая взаимосвязь четырех основных стихий природы.

Аналогично этому в буддизме «объектом морального сознания был весь мир», а в учении Конфуция понятие «любовь» обозначало отношение ко всем хорошим вещам, а не только к человеку [4, с.255].

Эпоха Возрождения открыла новую страницу в осмыслении человеческого общения, опираясь на идеи гуманистической философии. Это новое понимание нашло яркое художественное выражение в произведениях того времени, которые исследовали взаимодействие между людьми с необычайной глубиной и разнообразием. Одним из таких произведений стал «Декамерон» Джованни Боккаччо, где человеческое общение представлено через множество форм и сюжетов, раскрывая богатство тем и отношений в серии новелл. Подход Боккаччо стал новаторским для своего времени, предлагая уникальный взгляд на человеческие отношения в литературе Возрождения. Лирика Франческо Петрарки также внесла значительный вклад в понимание человеческих чувств. В его поэзии любовь предстает не только как личное переживание, но и как универсальная тема, выражающая возвышенное, человеческое начало. В отличие от средневековой лирики, у Петрарки любовь изображена как глубокое и субстанциальное явление, способное обогатить представление о человеческой природе и взаимоотношениях. Таким образом, эпоха Возрождения стала периодом, когда искусство и литература обогатились новым взглядом на человеческое общение, подчеркнув его сложность, красоту и значимость в культурном и философском контексте.

Рассматривая философские идеи Гоббса, о вере в природную доброту человека, примером можно рассмотреть «Робинзона Крузо». В данном произведении отражаются интересные аспекты философии и литературы того времени, прежде всего свидетельствующие о поисках и идеалах в формировании общественных отношений. Философия Томаса Гоббса действительно представляла собой пессимистичное видение человеческих отношений, подчеркивая конфликт и борьбу в обществе. В то время представленная идея занимала своё место в теориях о социальном договоре и обосновывала необходимость власти для поддержания порядка, вызывая дискуссии в обществе того времени относительно природы человека.

В философских и художественных течениях XVII и XVIII веков отразились различные видения человеческих отношений и стремление к идеалам гармонии и справедливости в обществе. Происходит некий сдвиг акцентов в общественном сознании. Просвещение действительно отражает важный этап в развитии философии, литературы и общественных взглядов. Происходит существенная «реструктуризация» ценностей и акцентов, в результате которых человек и его взаимоотношения стали более центральными в обсуждении.

Именно в эпоху Просвещения сформировались идеи Руссоизма, сентиментализма, предромантизма - данные течения выдвигали идею естественности и добродетели человека, внимание к эмоциям и человеческой психологии. Руссо, например, акцентировал на природной доброте человека и необходимости освобождения от общественных ограничений. Происходящее движение, активное в эпоху Просвещения, подчеркивало значение человека и прав на свободу. Выступая против абсолютизма и защищая права личности. Этика Иммануила Канта и теория Шиллера о эстетическом воспитании подчеркивали важность человеческой морали, свободы воли и эстетического развития личности. Все данные направления ставили человека в центр внимания и рассматривали его в контексте общественных отношений. Происходило отход от абсолютного авторитета природы и бога в пользу осмысления человеческой индивидуальности и внутреннего мира.

Обращение к понятию «симпатии» и его эволюции в английской философии XVIII века, упоминание идеи «самообщения» личности, предложенной К. С. Станиславским и А. Шефтсберном, отражают интересные философские и литературные разработки времени Просвещения.

Обратим внимание на введенное в английскую философию, этику и эстетику XVIII в. понятие «симпатия», которое получило достаточно широкое распространение. «Симпатия» в эпоху Просвещения приобрело различные интерпретации. У Э. Бёрка оно было связано с божественным инстинктом, вложенным в людей. Д. Юм увидел в нем вырабатывающуюся привычку биосоциального коллективизма, а А. Смит рассматривал симпатию как мотив человеческого поведения в частной жизни, став важным элементом этических и философских дискуссий.

Более того, именно в Англии в начале XVIII столетия родилась идея «самообщения» личности, как назовет К. С. Станиславский внутренний диалог, развертывающийся между разными «Я» одного и того же человека. Концепция «самообщения» личности, внутреннего диалога между разными «Я», предложенная К. С. Станиславским и А. Шефтсберном, интересно раскрывает внутренний мир человека. Разделение личности на «доброе» и «дурное», эгоистическое и альтруистическое, отражает борьбу моральных противоречий внутри человека. Упоминание борьбы чувства и долга, страсти и разума в драматургии У. Шекспира и П. Корнеля подчеркивает важность данных тем в литературе XVII века. Заложив основы для понимания человеческой дуалистики, которая нашла свое отражение в метафоре «двойника» у писателей более поздних периодов. Данные идеи дали толчок к новым размышлениям о природе человека, его внутренних конфликтах и отношениях с окружающим миром. При этом представители данной эпохи влияли на этические, философские и художественные подходы и оставили глубокий след в развитии западной культуры.

В истории философии общение рассматривалось как сущностная составляющая социальной реальности, претерпевая изменения в понимании на разных этапах развития. Основная задача социальной философии заключается в постижении объективных закономерностей общения и выявлении его необходимых черт. Важно освещать индивидуальное в контексте всеобщего, с учетом закономерностей общественных отношений. На фоне данных вопросов экзистенциализм, представленный философами как Н. Аббаньяно и Э. Пачи, внес значимый вклад в изучение процесса общения, фокусируясь на реализации индивидуальных сущностных сил человека. Философы смотрят на философию как на анализ и решение повседневных проблем, стоящих перед человеком, при этом подчеркивают практическую направленность своей доктрины и выделяют центральную категорию «проблематичности» как фундаментальной для существования человека.

На основе предоставленного материала можно сделать следующий вывод: в данной статье предоставлен обширный анализ вопросов общения и человеческого бытия в контексте трех основных измерений: психофизического, экзистенциального и социального. Рассмотрев общение через призму интегральной концепции человека, позволило взглянуть в процесс как на сложное явление, обусловленное взаимодействием биологических, психологических и социокультурных факторов. Важно выделить сущностные силы человека, описывая их взаимосвязь с его потребностями и способностями, в рамках биологического, социального и экзистенциального измерений. Акцент на интегральном подходе к здоровью, где учитываются как физические, так и социокультурные аспекты, обогащает понимание человеческого бытия.

Литература:

1. Аристотель. Соч. в 4 т. – Москва, 1983. – 236 с.
2. Кон П. С. Открытие «Я». – Москва, «Дружба», 1978. – 163 с.
3. Иванов В. Г. История этики древнего мира. – Ленинград, 1981. – 195 с.
4. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Высокая классика. – Москва, 1974. – 255 с.
5. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – Москва, 1972. – 22 с.

УДК 37.035

СОВРЕМЕННОЕ ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ОСНОВА
РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

Хакимова Л.Я., Булатова Д.Р.

Стерлитамакский филиал ФГБОУ ВО «Уфимский университет науки и технологий», г. Стерлитамак, Республика Башкортостан, Российская Федерация
bagrita2007@yandex.ru

Патриотизм понимается как одна из наиболее значимых, непреходящих ценностей, присущая всем сферам жизни общества и государства, которая является важнейшим духовным достоянием личности. Патриотизм характеризует высший уровень ее развития и проявляется в активно-деятельностной самореализации на благо Родины. Патриотизм олицетворяет любовь к своему Отечеству, сопричастность с его историей, культурой, достижениями, притягательными и неотделимыми в силу своей неповторимости и незаменимости, составляющими духовно-нравственную основу личности, формирующими ее гражданскую позицию и потребность в достойном, самоотверженном, вплоть до самопожертвования, служении Родине.

Явление патриотизма имеют выраженную ценностную основу. При этом категория ценности является обладает следующими свойствами: понятие ценности используется для характеристики индивидуальной, социальной и культурной значимости явлений действительности для человека и общества. В своем культурном значении, ценности выступают в качестве необходимого условия общественного прогресса и развития личности, а в контексте этическом, ценности проявляются в качестве норм, целей, идеалов, выступающих основой человеческих побуждений в поведении и деятельности.

В целом, патриотизм включает в себя:

- чувство привязанности к своей семье и тем местам, где человек родился и вырос;
- уважительное отношение к своему народу, его языку и культуре;
- желание заботиться о других людях и об интересах Родины;
- осознание долга перед людьми ближайшего окружения, местом своего проживания, Родиной, отстаивание ее чести и достоинства, свободы и независимости готовность к защите Отечества;
- проявление гражданских чувств и верности Родине;
- гордость за социальные и культурные достижения своей страны;
- гордость за свое Отечество, символы государства, за свой народ;
- уважительное отношение к историческому прошлому своей большой и малой Родины, своего народа, его обычаям и традициям;

- ответственность за судьбу Родины и своего народа, их будущее, выраженное в стремлении посвящать свой труд, способности укреплению могущества и расцвету Родины;

- гуманизм, милосердие, общечеловеческие ценности [5].

Патриотическое воспитание - это составная часть общего образовательного процесса. Это систематическая деятельность, цель которой лежит в формировании у обучающихся чувства патриотизма. Именно перед образованием стоят непростые задачи, быть не просто проводником знаний, но полноценным социальным институтом, воспитывающим нравственную гармоничную личность. Это необходимое условие для воспитания достойных членов современного российского общества.

Наше общество испытывало духовно-нравственный кризис последние десятилетия. Агрессия и безнравственность поглощало молодое поколение. В общественное сознание активно внедрялись чуждые российскому менталитету ценности, вытесняющие отечественную историю, культуру, традиции. Это происходило во многом потому, что молодежь получила доступ к различным источникам информации, в которых не всегда умела правильно ориентироваться.

Новая эпоха обозначила необходимость в правильно организованном воспитательном процессе, направленном на формирование чувства патриотизма, в поиске новых основ патриотизма. Всероссийский центр изучения общественного мнения провел исследование, позволяющее понять ценностные ориентиры современной молодежи. В результате исследования, были определены основы, на которых должно строиться современное патриотическое воспитание. Каждая из приведенных точек, по-своему преломляет патриотизм и содержит инструменты для развития личности гражданина и патриота на любом жизненном этапе.

В первую очередь, необходимо выделить культура, как самый широкий канал распространения патриотической идеологии. Изучение культуры и погружение в нее – один из эффективных способов пробудить чувство любви к Родине и к своему народу [2].

Кроме этого, оплотом патриотизма и самым первым институтом его формирования выступает семья. Именно внутри семьи происходит первичная передача ценностей и культурного опыта, которые принимает личность.

Сохранение и передача от ее поколения к поколению является эффективной технологией патриотического воспитания. История служит источником гордости за свершения предков и соотечественников, а значит действенным источником патриотического воспитания.

Рассуждая о важности патриотизма, нельзя не выделить спорт. Как проявление патриотизма, спорт связан прежде всего со спортом высших достижений, когда спортсмены представляют свою страну на международном пространстве, добывают ей спортивную славу.

Также наука и научные достижения страны определяют ее место на международной политической и экономической арене, служат основой для гордости и позволяют обеспечить безопасность государства и его населения.

Служение Отечеству – одна из базовых потребностей патриотизма. Самоотверженность, преданность Родине, готовность защищать ее не словом, а делом – важнейшие качества патриота, которые необходимо формировать с самой начальной ступени образования [5].

Патриотические ценности должны естественно встраиваться в систему преподавания. При этом выбирая профессию педагога, человек должен осознавать, что он выбирает служение своей, проявляя таким образом патриотизм.

Забота о своей земле и ее сохранности – это забота о своей стране, бытовое проявление патриотизма. Экологическая деятельность объединяет людей, вовлекает их в решение проблем местных сообществ и государственных задач, что в конечном итоге приносит пользу Родине.

Средства массовой информации ежедневно воздействуют на человека и выступают одним из ведущих механизмов формирования патриотического мировоззрения. Периодические издания, интернет-порталы, блоги создают возможность донести сообщение до молодого поколения важность развития в себе патриотических чувств.

Добровольчество и патриотизм – стороны одного явления, заключенного в активной гражданской позиции. Добровольческая деятельность способствует формированию нравственных качеств человека и гражданина, а через организацию и участие в волонтерском движении он проявляет свое отношение к государству.

Проблема воспитания патриотизма – это одна из актуальных и серьезных проблем современного общества. Мы обязаны передать эстафету патриотизма, показать подрастающему поколению величие и самобытность нашего народа, не позволить им забыть и умалить великие подвиги предков. Воспитывая у детей патриотизм, мы закладываем фундамент для процветающего государства.

Литература:

1. Клинкова Л.Н. Гражданско-патриотическое воспитание. М.: Юрайт, 2019. - 114 с.
2. Орешкина Т.А. Героико-патриотическое воспитание в школе: детские объединения, музеи, клубы, кружки. М.: Учитель, 2019. - 136 с.
3. Зверева О.Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание. М.: Юрайт, 2019. - 178 с.
4. Крысько В.Г. Основы общей педагогики и психологии. М.: Юрайт, 2019. - 472 с.
5. Тисленкова И.А. Гражданско-патриотическое воспитание в 6-7 классах. М.: Изд-во Учитель, 2022. - 139 с.

УДК 37.013

ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ И РОЛЬ ПИТАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Кривова Е.В.

Автономная некоммерческая образовательная организация высшего образования
«Сибирский университет потребительской кооперации» г. Новосибирск, Россия

tppshp2020@mail.ru

Актуальность данного исследования состоит в необходимости доведения информации до педагогических работников о вопросах, связанных с обеспечением безопасным питанием на рабочем месте при осуществлении педагогической деятельностью

Методы решения состоят в обработке статистических данных с помощью статистических и монографических методов исследования.

Понять, что продуктам питания всегда должно уделяться большое внимание производству и так же огромное время их качеству. В наше время уделяют повышенные требования к реализации продукции, чтобы это не повлияло на здоровье будущего педагогического работника. В этой статье повествуется об основных факторах, влияющих на качества продуктов и переживания потребителей. Как продукты влияют на работу преподавателей. Так как эта тема актуальна и важна в наше время.

Качество продуктов на производстве является главным фактором на деятельности предприятия и его будущую характеристику. Выпуская качественную продукцию – это способ нахождения новых клиентов. [1].

К факторам производства и сохранения качества продукта, к этому можно отнести вид изначального сырья и конечно его качества, виды его переработки, выбор упаковки его качества и хранения. Поэтому качество сырья проверяют на ранних стадиях производства. Ведь любую продукцию производят для потребителя, с этим следуют важные классификации качества.

Главные факторы:

- **Экономические:** Материалы для изготовления качественной продукции, выплаты за труд рабочим.

- **Технические:** Внедрение новых материалов и техники, которые будут являться знаком для конкурентоспособности и хорошим знаком для предприятия.

- **Организационные и безопасность и экологичность:** Охрана труда, контроль качества (ее формы и методы), соблюдения сроков годности. Социальный климат в коллективе, уровень подготовки рабочих. Безопасность в экологическом плане, чтобы упаковка не выделяла вредные ферменты.

- **Объективная:** Профессиональная проверка качества продукта на всех его этапах производства, насколько полезен товар для потребителя.

- **Эстетическая характеристика:** От стиля упаковки зависит сможет она привлечь внимание покупателя .

Я провела анкетирование у своих одноклассников, чтобы создать статистику, по каким факторам они выбирают продукцию и за что они могут переживать при покупке продуктов (рис. 1). Питание — это главная часть жизни деятельности человека. Как будущему педагогу, мне важно следить за питанием. Ведь с каждым годом все больше и больше нужно работать, чтобы повышать свою квалификации и получения новых навыков. И следить за питанием остается мало времени [2].

И на своем примере я должна показывать будущим своим ученикам, какие права есть у потребителя, как читать информацию на упаковке и как правильно выбирать и хранить продукты.

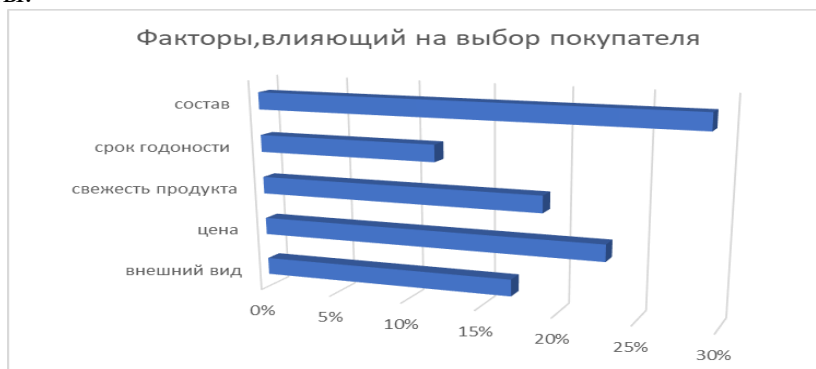

Рисунок 1. Показатели продуктов, влияющие на выбор покупателя

Во время учебного процесса студенты и учителя часто сталкиваются с нехваткой времени. Занятие, проведение лекций и подготовка к экзаменам требуют много усилий и концентрации. В таком случае быстрые перекусы становятся удобным решением для поддержания энергии.

Несколько причин, почему люди выбирают быстрые перекусы (рис.2):

- **Удобство:**

Многие закуски удобно упакованы и не нуждаются в предварительном приготовлении.

- **Энергетическая поддержка:**

Быстрые перекусы быстро восстанавливают силы и помогает сосредоточиться на учебе/работе.

- **Доступность:**

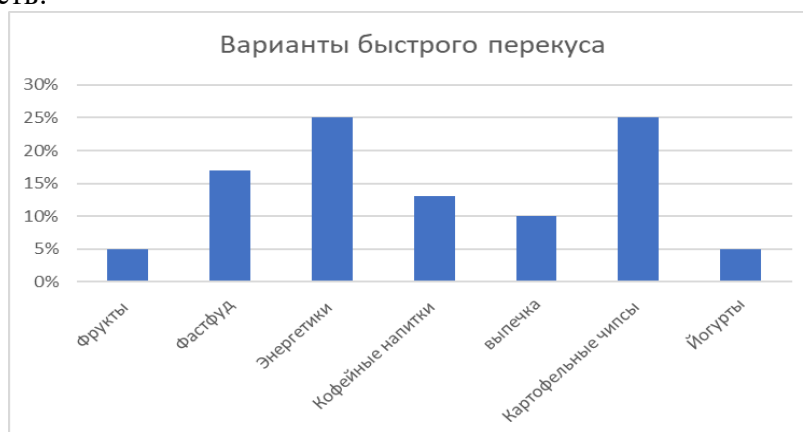

Рисунок 2. Продукты для быстрого перекуса

Рядом с институтами и в ближайших магазинах предлагают большой выбор быстрого питания. Выбор продуктов может показаться простым, но он не всегда оказывается правильным. Многие студенты под давлением стороны окружающих, иногда делают выбор в пользу в менее здоровые варианты. И важно держать себя в тонусе, поэтому питание будет являться важным фактором для успешной работы и собственного здоровья [3]. Правильный рацион включает и множество других аспектов – это хорошая осанка, походка, интеллект, мимика и жестикуляция. Таким образом, питание влияет на положительное восприятие себя, успешность работы и интеллект. отражает положительные качества вокруг человека, также ухода за здоровьем.

Таким образом, на сегодняшний день, покупатель хочет быть уверен, что продукты, которые он приобретает, качественные, и полезные для здоровья. Это означает, что он не содержит вредных качеств и микроэлементов. Поэтому производитель включает в работу необходимые комплексы в производстве, сертификаты, обучает персонал и осуществляет строгий контроль. Так же покупателю следует помнить значимость продуктов, которые он покупает. Кроме того, правильный выбор помогает экономить время и денег, в будущем способствует на формирование на устойчивые привычки, что в итоге улучшит его качество жизни.

Литература:

1. Шеметова Е.Г. Проведение СОУТ на предприятиях – залог обеспечения безопасности труда / Е.Г. Шеметова, А.В. Богатова, Н.А. Буракова // Юность и знания -

гарантия успеха -2019: сб.статей 6-й Междунар. молодежной науч. конф., Юго-Западный государственный университет. 2019. С. 144-147

2. Герберт Е.В. Аспекты влияния производственных условий на качество и безопасность труда / Е.В. Герберт, С.И. Трунов, Е.Г. Шеметова // Междисциплинарная интеграция как двигатель научного прогресса: сборник материалов Международной научно-практической конференции. Новосибирск, - 2020. - С. 366-372.

3. Мальгин Е.Л. Обеспечение безопасности труда при использовании персональных компьютеров в педагогическом процессе // Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г. // В сборнике: Использование информационных технологий в различных сферах деятельности. Сборник научных статей международной научно-практической конференции, посвященной 60-летию основания университета. Гомель, 2024. С. 197-202.

УДК 37.013

ЭКОНОМИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КАК ОДИН ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОХРАНЫ ТРУДА ПЕДАГОГА

Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Пузикова Е.В.

Автономная некоммерческая образовательная организация высшего образования «Сибирский университет потребительской кооперации», г. Новосибирск, Россия

tppshp2020@mail.ru

В условиях современного образования, где требования к качеству обучения и эффективности педагогической деятельности постоянно растут, вопрос экономии трудовых ресурсов педагогов становится особенно актуальным. Педагогическая деятельность требует значительных усилий, как физических, так и эмоционально. Учителя сталкиваются с высокой нагрузкой, что может приводить к профессиональному выгоранию, стрессу и снижению качества образования. Таким образом, оптимизация трудовых процессов не только способствует улучшению образовательных результатов, но и играет важную роль в обеспечении безопасности жизнедеятельности и охраны труда педагогов [1].

Экономия трудовых ресурсов в методике преподавания включает в себя различные подходы и стратегии, направленные на снижение временных и физических затрат на выполнение рутинных задач. Это может быть достигнуто через внедрение современных технологий, использование инновационных методов обучения и оптимизацию учебного процесса. Например, применение цифровых инструментов для автоматизации оценки знаний и организации учебного материала позволяет учителям сосредоточиться на более важных аспектах своей работы — взаимодействии с учениками и индивидуализации обучения.

Кроме того, значительное внимание следует уделить организации рабочего пространства и условий труда педагогов. Безопасная и комфортная рабочая среда способствует повышению продуктивности и снижению риска профессиональных заболеваний. Важно учитывать факторы, влияющие на здоровье учителей, такие как ergonomics рабочего места, уровень стресса и эмоционального выгорания. Создание системы поддержки для педагогов, включая программы по профилактике стресса и выгорания, также является важным аспектом обеспечения безопасности труда [2].

Важным аспектом экономии трудовых ресурсов является также профессиональное развитие педагогов. Инвестиции в обучение и повышение квалификации позволяют учителям осваивать новые методики и технологии, что в свою очередь способствует более эффективной организации учебного процесса. Обученные педагоги могут более рационально распределять свое время и силы, что снижает нагрузку и минимизирует риски, связанные с охраной труда. Таким образом, экономия трудовых ресурсов в методике преподавания является многогранной задачей, требующей комплексного подхода. Она охватывает не только оптимизацию процессов обучения, но и создание безопасной и поддерживающей среды для педагогов. В данной работе будут рассмотрены ключевые аспекты данной проблемы, включая анализ существующих практик, выявление основных проблем и предложение рекомендаций для улучшения условий труда в образовательных учреждениях.

2. Понятие трудовых ресурсов в педагогике

Трудовые ресурсы в педагогике включают в себя время, усилия и навыки учителей, которые они затрачивают на подготовку и проведение уроков, взаимодействие с учениками и их родителями, а также на административные задачи. Эффективное управление этими ресурсами позволяет снизить уровень стресса и предотвратить профессиональное выгорание.

3. Оптимизация учебного процесса

Одним из способов экономии трудовых ресурсов является оптимизация учебного процесса. Это может включать:

- **Использование цифровых технологий:** Внедрение электронных журналов, платформ для дистанционного обучения и систем автоматизированной оценки позволяет сократить время на рутинные задачи. Учителя могут быстрее обрабатывать результаты тестирования и отслеживать успеваемость учеников [3].

- **Модульное обучение:** Разделение учебного материала на модули позволяет учителям более эффективно планировать занятия и адаптировать их под нужды учащихся. Это способствует более целенаправленному подходу к обучению и уменьшает время на подготовку.

- **Групповая работа:** Организация работы в группах позволяет ученикам самостоятельно исследовать материал, что снижает нагрузку на учителя и способствует развитию навыков сотрудничества у учащихся.

4. Профессиональное развитие педагогов

Инвестиции в профессиональное развитие педагогов также играют важную роль в экономии трудовых ресурсов. Обучение новым методам и технологиям помогает учителям:

- **Снижать уровень стресса:** Освоение новых подходов к обучению может повысить уверенность учителей в своих силах и снизить тревожность, связанную с выполнением рутинных задач.

- **Улучшать качество преподавания:** Педагоги, прошедшие обучение, могут более эффективно использовать свои ресурсы и находить новые способы вовлечения учеников в процесс обучения.

- **Создавать поддерживающую среду:** Участие в профессиональных сообществах и программах обмена опытом способствует созданию сети поддержки, что важно для эмоционального благополучия педагогов.

5. Организация рабочего пространства

Безопасная и комфортная рабочая среда является основой для эффективной работы педагогов. Важно учитывать следующие аспекты:

- Эргономика рабочего места: Правильная организация рабочего пространства помогает снизить риск профессиональных заболеваний. Удобные столы, стулья и оборудование способствуют повышению продуктивности и снижению усталости [4].

- Психологический климат: Создание поддерживающей атмосферы в коллективе помогает снизить уровень стресса и способствует более эффективному взаимодействию между педагогами и администрацией [5].

- Программы профилактики стресса: Внедрение программ, направленных на профилактику стресса и выгорания, может существенно улучшить условия труда педагогов. Это могут быть тренинги по управлению временем, методы релаксации и психологической поддержки.

Таким образом, экономия трудовых ресурсов в методике преподавания является важным аспектом обеспечения безопасности жизнедеятельности и охраны труда педагогов. Оптимизация учебного процесса, инвестиции в профессиональное развитие, создание комфортной рабочей среды и внедрение программ поддержки — все это способствует не только повышению качества образования, но и улучшению условий труда учителей. Важно продолжать исследовать новые подходы и технологии, которые помогут справиться с вызовами современного образования и создать безопасную и поддерживающую среду для педагогов.

Литература:

1. Шеметова Е.Г. Проведение СОУТ на предприятиях – залог обеспечения безопасности труда / Е.Г. Шеметова, А.В. Богатова, Н.А. Буракова // Юность и знания - гарантия успеха -2019: сб.статей 6-й Междунар. молодежной науч. конф., Юго-Западный государственный университет, 2019. - С. 144-147

2. Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л. Основные аспекты создания безопасной световой среды для студентов вузов //Безопасность жизнедеятельности.- 2020. - № 8 (236). -С. 10-15

3. Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г., Деревянкин А.В., Минина А.В. Обеспечение безопасности труда при работе на ПЭВМ. //Безопасность жизнедеятельности. -2023. - № 12 (276). - С. 11-20

4. Шеметова Е.Г., Овчинникова В.Е. О безопасных эффективных мерах минимизации акустических загрязнений в мегаполисе //Журнал Сибирского федерального университета. Серия: Гуманитарные науки. -2020.- Т. 4. - С. 228

5. Malgin E., Shemetova E., Bochkarev I. On the issue of ensuring environmental safety of anthropogenic systems in cross-border areas of the Novosibirsk region // В сборнике: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. International Conference on Sustainable Development of Cross-Border Regions 2019, SDCBR 2019. 2019. С. 012024.

КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ КАК ОДНА ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ НОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ РАБОТЫ ПЕДАГОГА

Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Добрышкина И.А., Васильева О.Д., Сеницина С. Д.
Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия
tppshp2020@mail.ru

Актуальность данного исследования состоит в необходимости доведения информации до педагогических работников о всех вопросах, связанных с кибербезопасностью на рабочем месте при осуществлении педагогической деятельностью

Методы решения состоят в обработке статистических данных с помощью статистических и монографических методов исследования.

Цифровизация в мире неуклонно развивается. Все больше задач, будь то в частном, профессиональном или общественном контексте, выполняются в цифровом формате. Но в то же время в последние годы значительно возросли угрозы в киберпространстве. Компании все чаще оказываются в центре внимания киберпреступников. Центр проблемы, стоящей перед переходом на цифровые технологии, является проблема дезинформации. Это проблема, которая не может быть полностью решена с помощью мер кибербезопасности. Кибербезопасность означает обеспечение безопасного использования ИТ и закладывает основу для оцифрованного общества [1].

Крайне важно, чтобы стратегия кибербезопасности включала как меры по повышению устойчивости и способности к оценке, так и способы активного реагирования на кибератаки. Кибератаки — это попытки неправомерного использования информации путем ее кражи, уничтожения или раскрытия. Кибератаки направлены на разрушение компьютерных систем и сетей. В табл. 1 представлен обзор типов повреждений.

Таблица 1

	Физический	Психологический	Экономический	Репутационный	Культурный	Политический
Индивидуальный	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Организационный			✓	✓	✓	✓
Инфраструктура	✓					
Национальный		✓	✓	✓	✓	✓

Потенциальными объектами кибератак являются частные лица, государственные органы, а также учреждения и предприятия. Методы, используемые для совершения кибератак, сценарии угроз также меняются с течением времени. Следовательно, инфраструктура и архитектура ИТ-систем должны быть созданы таким образом, чтобы они могли противостоять даже новым кибератакам. Для этого все субъекты общества — корпорации, государственные органы, частные лица, а также научные исследования — должны внести свой вклад.

В долгосрочной перспективе кибербезопасность должна более последовательно учитываться при проектировании систем. Такие концепции, как “безопасность по

дизайну", уже существуют, но пока редко реализуются. Новая концепция безопасного проектирования систем с большим количеством участников - это так называемая „архитектура с нулевым доверием“. Наряду с адекватными мерами защиты необходимы планы и навыки „реагирования на инциденты“, чтобы противостоять атакам, а также после атаки возможность эффективно вернуться к нормальной работе. Центральными областями исследований в этой области в настоящее время являются методы шифрования и количественная оценка рисков, процедуры автоматической и непрерывной оценки устойчивости систем к атакам, концепции реализации принципа нулевого доверия и его автоматизированные обновления, а также новые методы и инструменты для оценки надежности методов искусственного интеллекта и алгоритмы машинного обучения [2].

Для понятия о текущей защите гражданского населения, были взяты исследования немецкоязычной репрезентативной выборки из 2000 человек в возрасте от 16 до 69 лет с помощью онлайн-опроса (Ван Нек & Борз, 2022). Из опрошенных в 2022 году 53% заявили, что у них есть обновленный антивирус, а 44% заявили, что у них есть обновленный брандмауэр. Аналогично, был проведен онлайн-опрос среди студентов и преподавателей вузов России. Анкетирование респондентов проводилось в начале октября 2024 года. Участие приняли 3142 человека (диаграмма 1).

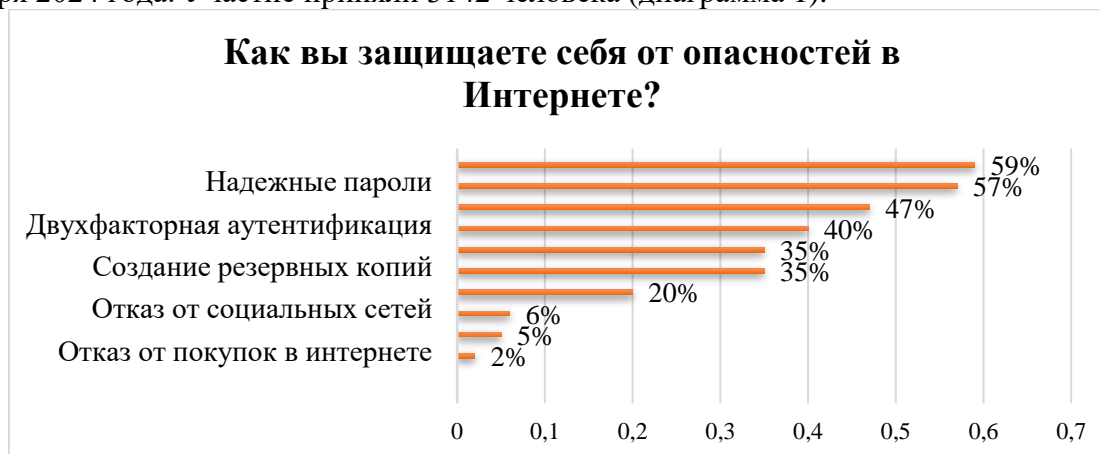

Диаграмма 1. Результаты исследования, 2024 год.

Из результатов следует, что по сравнению с 2022 годом, количество опрошенных стало более тщательно подходить к вопросу защиты личных данных. Увеличился процент опрошенных с 53 до 59 использования актуальной антивирусной программы, также на 5% увеличилось число надежных паролей, в виду частой кражи паролей. Рост наблюдался по многим показателям. Автоматическая установка обновлений снизилась с 34% до 20%, вероятнее всего это можно объяснить навязчивыми уведомлениями или торможением устройств.

Тенденцию к снижению - имеют отказы от социальных сетей, онлайн-банкинга и покупки в интернете. Каждое можно объяснить тем, что большинство предпочитают онлайн-шоппинг, общение в интернете заменить на живое, а онлайн-банкинг предлагает все больше выгодных предложений (диаграмма 2).

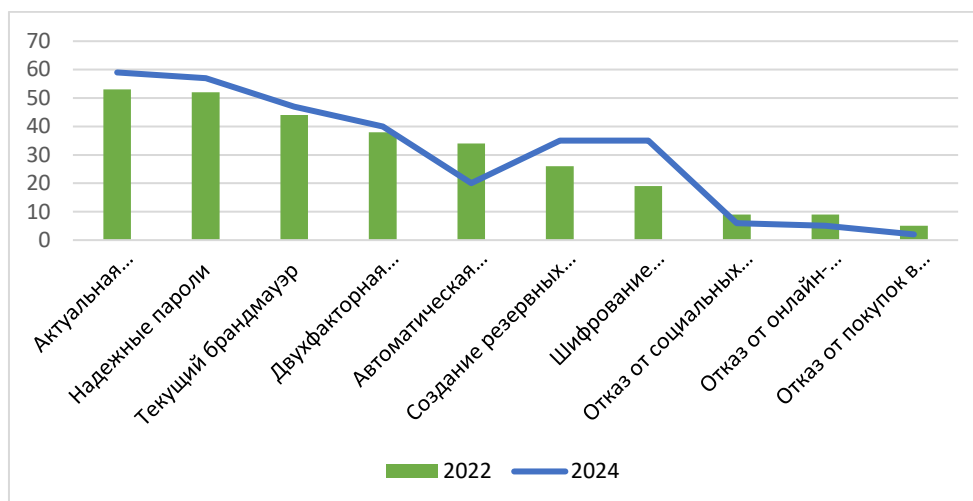

Диаграмма 2. Динамика изменений.

Основной задачей граждан является обеспечение безопасности своих собственных устройств и частной инфраструктуры, например, в рамках сценариев умного дома. Поскольку они не могут напрямую влиять на безопасность установленных приложений, безопасность облачных платформ, которые обычно подключаются, а также на безопасность приложений и веб-сервисов, государству необходимо определить соответствующие рамки. Это включает в себя, например, безопасную интернет-инфраструктуру, которая может охватывать как можно больше предотвращений киберугроз. Кроме того, простой в использовании и надежный метод важен для обеспечения идентификации в цифровом пространстве. Требование сообщать об инцидентах в сфере ИТ-безопасности - это только начало, поэтому с самого начала следует наладить эффективное и доверительное сотрудничество между предприятиями и государственными органами [3]. Гражданская кибербезопасность зависит от вовлечения гражданского населения. Если удастся переосмыслить ситуацию, это приведет к переосмыслению всех социальных сфер и, следовательно, к созданию устойчивого общества. Переход в цифровую эпоху будет одновременно шагом к кибербезопасности.

Литература:

1. Шеметова Е.Г. Проведение СОУТ на предприятиях – залог обеспечения безопасности труда / Е.Г. Шеметова, А.В. Богатова, Н.А. Буракова // Юность и знания - гарантия успеха -2019: сб.статей 6-й Междунар. молодежной науч. конф., Юго-Западный государственный университет. 2019. С. 144-147
2. Герберт Е.В. Аспекты влияния производственных условий на качество и безопасность труда / Е.В. Герберт, С.И. Трунов, Е.Г. Шеметова // Междисциплинарная интеграция как двигатель научного прогресса: сборник материалов Международной научно-практической конференции. Новосибирск, - 2020. - С. 366-372.
3. Мальгин Е.Л. Обеспечение безопасности труда при использовании персональных компьютеров в педагогическом процессе // Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г. // В сборнике: Использование информационных технологий в различных сферах деятельности. Сборник научных статей международной научно-практической конференции, посвященной 60-летию основания университета. Гомель, 2024. С. 197-202.

НОВЫЕ РЕАЛИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЕЗОПАСНОСТИ ТРУДА ПЕДАГОГА

Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Примаченко П.А.

Автономная некоммерческая образовательная организация высшего образования
Центросоюза Российской Федерации «Сибирский университет потребительской
кооперации», г. Новосибирск, Россия

tppshp2020@mail.ru

Актуальность данного исследования состоит в необходимости доведения информации до педагогических работников о всех вопросах, связанных с охраной труда при осуществлении педагогической деятельности

Методы решения состоят в обработке статистических данных с помощью статистических и монографических методов исследования.

Безопасность труда занимает одно из центральных мест в системе охраны труда, играя решающую роль в защите жизни и здоровья педагогов. Государственные регулирующие органы занимают основополагающее положение в вопросах обеспечения безопасности труда, формируя и внедряя законодательные нормы и правила. Статистические данные показывают, что происшествия на производстве приводят к значительным финансовым потерям как для работников, так и для работодателей. Основной причиной этих инцидентов нередко становятся недостаточные знания о правилах безопасности, а также слабая организация рабочего процесса. Следовательно, обучение работников безопасным методам выполнения своих обязанностей, а также внедрение современных и эффективных систем управления охраной труда, должно стать первоочередной задачей для руководителей организаций.

Идентификация и оценка потенциальных опасностей на рабочих местах — это важный аспект обеспечения безопасности труда. Это включает в себя как физические, так и химические факторы, например, воздействие шума и вибрации, наличие опасных химических веществ, а также психологические аспекты, связанные с работой в условиях стресса [1].

Проведение оценок рисков позволяет систематизировать угрозы и разработать меры по их минимизации. Например, в случае выявления источников опасностей на производстве, организации следует разработать и внедрить план действий, который может включать изменения в технологиях, а также улучшение организации рабочего процесса.

Обучение работников — это одна из наиболее значимых составляющих системы безопасности труда. Все сотрудники, независимо от уровня их квалификации, должны проходить обучение в области охраны труда, которое включает в себя как теоретические знания, так и практические навыки. Организация инструктажей и обучения является важным инструментом формирования у работников культуры безопасности и понимания ответственности за собственные действия. В частности, следует уделить особое внимание новым сотрудникам, которые должны пройти вводный инструктаж, в рамках которого им необходимо ознакомиться с безопасными методами работы, актуальными нормами и правилами, применяемыми на производстве. Работодатели обязаны предоставлять своим сотрудникам средства индивидуальной защиты, такие как перчатки, каски, защитные очки и другие устройства, которые снижают риск получения травм. Кроме того, важным аспектом общей безопасности труда является организация

рабочего места. Эффективная планировка рабочего пространства может значительно снизить риски травматизма и улучшить общую производительность [2].

Для повышения уровня безопасности труда я предлагаю следующие рекомендации:

1. Разработка и внедрение систем управления охраной труда (СУОТ). Создание таких систем позволит систематизировать подход к охране труда, повышая уровень безопасности на всех уровнях.

2. Регулярное проведение обучающих мероприятий. Грамотная программа обучения, охватывающая не только правила безопасности, но и практические случаи, поможет сотрудникам лучше справляться с потенциальными рисками.

3. Поддержание регулярной оценки условий труда. Создание системы периодической оценки рисков на рабочих местах обеспечит своевременное выявление угроз и их устранение.

Обучение и повышение квалификации работников являются неотъемлемой частью данной системы. Регулярное обучение сотрудников методам безопасного выполнения рабочих задач может значительно снизить уровень несчастных случаев и производственного травматизма. В процессе обучения следует учесть [3]:

- Обязательные вводные курсы по охране труда для новых сотрудников, которые должны быть проведены сразу после их приема на работу.

- Периодические тренинги по безопасным методам работы для всех работников, чтобы они оставались в курсе новых процедур и технологий.

- Использование современных обучающих материалов, таких как видео, симуляции и практические занятия, чтобы сделать обучение более эффективным и понятным.

- Программы повышения квалификации, которые помогут работникам быть в курсе новых рисков и современных средств защиты. Оценка и управление рисками обеспечивают эффективность системы охраны труда.

Улучшение физической среды труда — ещё один ключевой фактор, способствующий созданию безопасной рабочей среды. Это подразумевает:

- Обеспечение качественного освещения, вентиляции и температуры воздуха в помещениях, чтобы работники чувствовали себя комфортно и продуктивно.

- Оптимизацию рабочего пространства для уменьшения нагрузки на работников и повышения удобства выполнения задач.

- Применение эргономичных решений и технологий, которые могут снизить физическую нагрузку на сотрудников. Использование средств индивидуальной защиты (СИЗ) также должно стать приоритетом для предприятий. Обеспечение работников соответствующими средствами индивидуальной защиты может быть достигнуто благодаря:

- Обязательному обеспечению сотрудников СИЗ в соответствии с требованиями их работы.

- Регулярному обучению по правильному использованию и уходу за средствами индивидуальной защиты, что способствует их эффективному использованию.

- Проведению периодических проверок состояния СИЗ и своевременной замене изношенных элементов, чтобы использование СИЗ было безопасным. - Внедрению программ стимулирования сотрудников к регулярному использованию СИЗ. Создание системы отчетности и обратной связи является важным элементом безопасности труда. Это может включать [4]:

- Анонимные каналы для сотрудников, чтобы они могли сообщать о нарушениях или потенциальных опасностях без страха репрессий.

- Проведение регулярных обсуждений и встреч, на которых работники могут делиться своими наблюдениями и предложениями по улучшению безопасности.
 - Анализ отчетности о несчастных случаях для выявления тенденций и разработки превентивных мер. Внедрение культуры безопасности на всех уровнях подразумевает, что все сотрудники вовлечены в процессы, касающиеся охраны труда.
 - Руководство должно подавать пример, демонстрируя свою приверженность стандартам безопасности.
 - Создание команд, ответственных за безопасность, которые будут заниматься разработкой инициатив и вовлечением работников.
 - Поощрение работников за активное участие в обеспечении безопасности труда и выявлении проблем. Регулярные аудиты и обоснованная отчетность также являются существенными элементами системы охраны труда. Проведение регулярных внутренних и внешних аудитов системы охраны труда позволит выявить слабые места и внести необходимые коррективы [5]:
 - Плановые проверки обучения и осведомленности сотрудников о правилах безопасности.
 - Аудит состояния оборудования и рабочих мест на соответствие установленным нормам.
 - Подготовка отчетов с рекомендациями для улучшения и дальнейшего анализа.
- Привлечение экспертов и внедрение инновационных технологий станет важным шагом на пути к улучшению охраны труда. Использование новых технологий и привлечение внешних экспертов могут значительно повысить эффективность системы управления безопасностью.

Литература

1. Мальгин Е.Л. Обеспечение безопасности труда при использовании персональных компьютеров в педагогическом процессе // Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г. //В сборнике: Использование информационных технологий в различных сферах деятельности. Сборник научных статей международной научно-практической конференции, посвященной 60-летию основания университета. - Гомель, 2024. С. 197-202.
2. Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г., Деревянкин А.В., Минина А.В. Обеспечение безопасности труда при работе на ПЭВМ. //Безопасность жизнедеятельности. -2023. - № 12 (276). - С. 11-20
3. Шеметова Е.Г. Проведение СОУТ на предприятиях – залог обеспечения безопасности труда / Е.Г. Шеметова, А.В. Богатова, Н.А. Буракова // Юность и знания - гарантия успеха -2019: сб.статей 6-й Междунар. молодежной науч. конф., Юго-Западный государственный университет, 2019. - С. 144-147
4. Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г.Безопасность жизнедеятельности. Охрана труда: первая помощь. Учебное пособие. - Новосибирск, 2022.
5. Мальгин Е.Л., Шеметова Е.Г., Деревянкин А.В., Гончаренко Н.Г. Анализ новых правил, регулирующих безопасность труда водителей автотранспорта: условия труда, режим рабочего времени и отдыха //Безопасность жизнедеятельности. - 2024. - № 2 (278). - С. 3-10.

УДК 37.018.46

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Манашова Г.Н.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г.Караганда,
Республика Казахстан, g_n_manawova@mail.ru

Джабаева Г.Н.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика
Казахстан, guldena_77@mail.ru

В период модернизации образования особенно актуально стоит задача организации процесса обучения таким образом, чтобы образовательный результат проявлялся в формировании у обучающихся собственной внутренней мотивации обучения, мышления, воображения, творческих способностей, устойчивого познавательного интереса. Необходимо формировать систему жизненно важных, практически востребованных знаний, умений и практического опыта, что позволит будущим выпускникам легко адаптироваться к профессии и относиться к ней активно, творчески.

Учитывая требования современного рынка труда, высшее образование должно ориентироваться на качественно новый уровень оснащенности выпускника, как знаниями, так и практическими умениями.

Необходимость практико-ориентированного обучения в высшем образовании также продиктована быстрыми темпами развития и обновления технологий, требующих от молодого специалиста способности быстро обучаться, приспосабливаться к конкретным ситуациям и самостоятельно принимать решения.

Первое теоретическое осмысление и серьезное научно-методическое обоснование практико-ориентированной теории профессионального образования, предусматривающей комплексный подход к профессиональному развитию индивидов, задействованных в образовательном процессе, связан с исследованиями американских ученых D.L. Ball, D.K. Cohen. Позже был предпринят ряд попыток актуализации базовых идей данной теории.

Рассмотрение современных исследований показывает, что мировой опыт использует различные модели реализации практико-ориентированного подхода к обучению. В условиях модернизации образования большое значение имеет сравнительный анализ и теоретическое осмысление опыта, накопленного в этой области зарубежными странами.

Для практико-ориентированных моделей обучения характерны: глубокая связь с практическим контекстом и появление новых источников освоения знаний, равноценное партнерство преподавателей, как в вузе, так и в школе, создание среды обучения, расширяющей практику решения учебных, воспитательных задач; стажировки на рабочих местах, педагогические лаборатории, тематические исследования, интерактивные драмы и др. [1].

В зарубежных странах на необходимость решения данной проблемы обратили внимание еще в середине XX в. Ряд вузов Германии и Нидерландов а также ведущие инженерные школы и технические университеты США, Канады, Европы, Швеции, Соединенного Королевства, Азии и Новой Зеландии (более 40 университетов в 20 странах мира) взяли на вооружение образовательную технологию «обучение действием» или практико-ориентированное обучение.

Понятие «обучение действием» (от англ. action learning) впервые было введено в оборот английским исследователем Р. Ревансом в конце 60-х гг. прошлого столетия. Данная технология обучения была им впервые апробирована на бельгийских угольных шахтах при обучении персонала. Она продемонстрировала высокую эффективность и вызвала интерес в других сферах экономики и общественного развития. Основная идея технологии «обучение действием» заключается в получении знания из своего опыта. Он приобретается благодаря решению реальных задач в процессе практической деятельности [2].

Так известно, что практико-ориентированный подход в образовательном процессе Германии используется в профессиональной подготовке специалистов уже более 50-ти лет. Используемый принцип двойственности в обучении и бизнесе создает успешную модель высшего образования, где удовлетворяются потребности студента в обеспечении качественного обучения и практики и закрываются запросы общества (бизнеса) в обретении квалифицированных работников. Здесь принцип академической свободы позволяет студенту самостоятельно выбрать изучение тех дисциплин, которые будут зачтены в его дипломе, но получить диплом без достаточного числа часов практических занятий невозможно. Отличие от других моделей образования заключается и в том, что в немецких программах доминируют практико-ориентированные предметы и практика студентов, часто охватывающая до двух учебных семестров. Таким образом, немецкие учебные заведения предоставляют возможность студентам трудоустроиваться непосредственно на предприятия, где они осваивали практическую деятельность. Следует отметить, что Германия предоставляет возможность дуального обучения для многих специальностей, в том числе и подготовки педагогических и психологических профессий.

Следует отметить, что не в каждой из западных развитых стран практико-ориентированный подход применяется повсеместно и на всех специальностях. Так, например, в Великобритании на сегодняшний день существует одна из лучших в мире систем обучения педагогических работников во всем мире. Особое внимание уделяется повышению качества практической подготовки будущих учителей на основе практико-ориентированного подхода, который ориентирует учебный процесс на конечный продукт, а именно: формирование и отработку у обучаемых практических навыков применения изучаемого материала для обеспечения эффективности профессионально-педагогической деятельности. Главная цель обучения – подготовка специалиста-профессионала, достигается за счет реализации всех принципов практико-ориентированного обучения. По окончании обучения студент должен обладать сформированным педагогическим мышлением и уметь использовать творческий метод в своей профессиональной деятельности, опираясь на традиционную систему обучения.

И в отличие от немецкой системы образования, Великобритания с начала пандемии COVID-19 совершенствовала подходы к возможности повышения практической подготовки специалистов. Использование моделирования для поддержки практико-ориентированного обучения осуществляется в программах профессиональной подготовки студентов и предполагает начальную подготовку к вхождению в практические условия выбранной профессии. На данном этапе студенты находятся под наблюдением наставников в контролируемых и управляемых условиях, что позволяет скорректировать процесс практической деятельности на начальных этапах. Цель данной концепции обусловлена необходимостью изучить функциональность и взаимозаменяемость традиционного и инновационного подходов (теория/практика). При этом практический опыт должен соответствовать прогнозируемым результатам, что

предполагает использование новых педагогических технологий в образовательном процессе. В последнее время западноевропейское высшее образование заметно усиливает взаимодействие с работодателями. Характерно, что работодатели активно участвуют в создании профессиональных квалификаций разных профилей и уровней сложности, сотрудничая с квалификационными центрами.

Передовые азиатские страны (Республика Корея, Китай, Япония) являются сторонниками классической системы образования, в которой нет конкретной практической ориентации в образовательной структуре. В последнее время уровень высшего образования в таких странах, как Япония и Китай, становится качественнее и современнее, чем, несомненно, привлекает студентов из-за рубежа. Преимуществом является тот факт, что экономика Азии растет, а это, в свою очередь, означает, что появляются новые рабочие места и карьерные возможности. В частности, всем известен уникальный опыт японской системы «пожизненного найма», сыгравшей в свое время решающую роль в быстром экономическом развитии страны. При каждой корпорации существовали свои учебные центры, где выпускники вузов доучивались и приобщались к корпоративной культуре. Предприятиями инвестировались значительные средства в практическое обучение студентов, и такое вложение в будущих работников было оправдано, т.к. они оставались связанными с корпорацией всю свою жизнь [2].

Говоря о США, здесь благодаря множеству различных образовательных программ и частных специализированных образовательных учреждений, образование является более практико-ориентированным. Практико-ориентированный подход в сфере высшего образования реализуется, прежде всего, в многочисленных частных вузах, не имеющих государственной поддержки. Эти вузы финансируются предприятиями реального сектора экономики и имеют исключительно практико-ориентированные программы образования на базе этих же предприятий. Фирмы и организации вкладывают свои инвестиции в образование будущих специалистов, которые после обучения будут у них работать, хотя выпускникам предоставляется право выбора будущего места работы, и они, как правило, более востребованы на рынке труда. Более способные выпускники могут продолжить практико-ориентированное образование и в дальнейшем, поскольку предприятия стимулируют их обучение и предоставляют затем место работы. Менее ориентированы на практику государственные вузы США, уделяющие большее внимание научно-исследовательской, теоретической и педагогической работе. Государство выделяет достаточно щедрые средства через систему грантов для поддержки передовых учебных заведений, поощряет кооперацию университетов и промышленных фирм для научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок [3].

Во Франции осуществляют свою деятельность специальные объединения, обеспечивающие трехэтапное обучение студентов в области организации собственных предприятий, начиная от создания виртуальных проектов и поддержки и заканчивая сопровождением реальных предприятий.

Высшее образование в Финляндии представлено двумя типами образовательных учреждений: классические университеты и университеты прикладных наук. Оба сектора имеют свои особенности: в классических университетах акцент делается на научном исследовании и классическом преподавании, в то время как университеты прикладных наук более сфокусированы на практическом подходе.

На основе анализа теоретических подходов к моделированию практико-ориентированного обучения в зарубежном педагогическом образовании, выделяются следующие разновидности практико-ориентированных моделей образовательного процесса (Таблица 1).

Таблица 1. Модели практико-ориентированного обучения

Модель	Описание
«Школа профессионального развития» (Professional Development School (PDS)), Дж.Дьюи, (США, Великобритания, Франция)	преследует две взаимно обусловленные цели: во-первых, это обеспечение профессионального развития учителей как до начала их самостоятельной профессиональной деятельности, так и без отрыва от работы; во-вторых – повышение качества образования в школах
«Клинической модели» (clinical model), (Университет Глазго (Шотландия))	развитие профессиональных знаний может быть значительно улучшено путем их апробации в ходе педагогической практики в реальных условиях партнерских отношений между вузами и школами
Модель обучения на рабочем месте (Work-Based Learning), (Австралия)	модель обучения, включающая три ключевых компонента успешного обучения: управление, качество и партнерские отношения
обучение на основе реальных проблем (PBL), (США, Канада, Финляндия, Франция, Австралия, Китай, Бельгия)	организация учебного процесса таким образом, чтобы мотивировать рассуждения и умозаключения студентов на основе практического опыта.
Модель обучения на базе проектов, Элистар Морган (США)	деятельность, в результате которой студенты обучаются путем вовлечения в решение реальных задач и при этом несут определенную ответственность за организацию образовательного процесса
Модель обучения на базе опыта (experience based learning systems (EBLS)), Дэвид Колб (США, Европа, Австралия)	процесс, в условиях которого знания создаются посредством преобразования опыта (событий, ранее произошедших в жизни студента, или событий текущего момента).
Матричная модель сознательной компетентности, Мартин Бродвелл, (США)	поэтапный процесс обучения новому навыку (поведению, способности, технике и др.)

Таким образом, зарубежный опыт профессиональной подготовки в системе образования демонстрирует, что ее эффективность зависит от практической направленности содержания, соответствующего потребностям общества в специалистах, не только обладающих высоким профессиональным потенциалом, но и способных раскрыть этот потенциал в условиях реальной профессиональной деятельности. В целом, можно констатировать, что рассмотренные модели, реализующие практико-ориентированное содержание процесса обучения, имеют богатый потенциал для модернизации образования.

Литература:

1. Концепция развития педагогического образования Республики Казахстан 2024. <https://enic-kazakhstan.edu.kz/files/1719296431/4-ob-aktualizacii-koncepcii-razvitiya-pedagogicheskogo-obrazovaniya.pdf>
2. Кристиан Г., Неретина Е.А., Корокошко Ю.В. Опыт проектно-

ориентированного обучения и организации командной работы студентов вуза // ИТС, 2015. - №2 (79). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-proektno-orientirovannogo-obucheniya-i-organizatsii-komandnoy-raboty-studentov-vuza> (дата обращения: 06.12.2024).

3. Игнатъев А.Е. Сравнительный анализ подходов России и Америки к созданию системы практико-ориентированного образования. //Педагогическое образование и наука, 2018. - №5. - с.156-160.

2 СЕКЦИЯ «БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 2 «СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ»

УДК 159.99

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Азаматова Н.А.

Евразийский Национальный Университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана,

Республика Казахстан

n_saya@bk.ru

Психологическое благополучие студентов университетов является одним из ключевых вопросов, который привлекает внимание исследователей по всему миру. Университетская жизнь, безусловно, представляет собой важный этап в жизни, сопровождающийся значительными изменениями. Поступление в университет знаменует собой переходный период, который требует от студентов адаптации к новым социальным, культурным и академическим условиям. Этот процесс часто сопровождается серьезными трудностями, поскольку необходимо формировать новые социальные отношения, развивать различные образовательные среды и управлять академической нагрузкой. Такие изменения могут оказать существенное влияние на эмоциональное состояние учащихся и повысить их уязвимость к стрессу, тревоге и другим психологическим трудностям [1, 86-125]. В этом контексте изучение факторов, поддерживающих психологическое благополучие учащихся, будет особенно актуально для формирования устойчивой образовательной среды. На благополучие учащихся могут влиять многие факторы, включая переход к различным образовательным подходам, использование новых инструментов и методов обучения, наличие социальной поддержки и характеристики образовательной среды. Это особенно актуально, когда структура курса является строгой и интенсивной, что позволяет развить ряд личных и профессиональных навыков на занятиях и во внеклассных мероприятиях в течение ограниченного времени. Кроме того, студентам может потребоваться длительное пребывание вдали от дома [2, 408-419]. Все эти факторы могут существенно подорвать их благосостояние. Исследования выпускников показали, что 51% из них испытывают психологический стресс [3, 106–110], а 40% - симптомы психического заболевания. Одним из основных факторов, способных повысить благосостояние студентов, является

формальная и неформальная поддержка, которую они получают из различных источников [4, 868-879].

Влияние систем социальной поддержки на благополучие учащихся представляет собой одну из ключевых тем исследований в современном образовательном дискурсе. Как отмечается в литературе, этот вопрос подвергался многочисленным теоретическим и эмпирическим дискуссиям [5, 282–284]. Однако, несмотря на значительное внимание к данной проблематике, сохраняются определённые пробелы, которые требуют дальнейшего научного анализа. Во-первых, недостаточно изучено влияние профессиональной среды, в которой функционирует команда, занимающаяся распределением учебных заданий. Эта среда играет важную роль в образовательном процессе, особенно в контексте управленческого образования, однако её воздействие на благополучие сотрудников и студентов остаётся мало исследованным. Во-вторых, в существующих исследованиях недостаточно внимания уделено комплексному анализу формальных (таких как внутренняя командная среда и институциональные структуры) и неформальных (например, семья и друзья) систем поддержки. Эти аспекты, как правило, рассматриваются изолированно, что ограничивает понимание их взаимосвязи и влияния. В-третьих, остаётся неизученной посредническая роль академического участия в отношениях между системой поддержки и уровнем субъективного счастья учащихся. Теоретически предполагается, что наличие эффективной системы социальной поддержки способно стимулировать академическую активность и вовлечённость учащихся. Это, в свою очередь, может способствовать улучшению их эмоционального состояния, повышению координации в учебной деятельности и, в конечном итоге, общему благополучию [5, 314-322].

Существующие исследования показывают, что институциональная поддержка, а также поддержка семьи и друзей оказывают положительное влияние на благополучие учащихся. Поддержка, оказываемая учебными заведениями, может влиять на благополучие учащихся, создавая безопасную и позитивную среду с помощью своих процессов и политики. Кроме того, молодые люди чувствуют поддержку семьи и близких друзей и развивают чувство принадлежности к академическим институтам, а также снижают частоту психических заболеваний среди студентов своей жизнью. В этой статье исследуется взаимосвязь между институциональной поддержкой, поддержкой семьи и друзей, и психологическим благополучием студентов. Положительный опыт работы в команде может привести к таким положительным эмоциям, как более высокая вовлеченность, заинтересованность и погружение в работу [6, 484-496]. Аналогичным образом, поддержка учреждения, семьи и друзей также вызывает положительные эмоции. Эти положительные эмоции могут повысить уровень вовлеченности за счет наращивания личных ресурсов и последующего распространения и укрепления благополучия в соответствии с теорией [7, 624–645]. Таким образом, существующие исследования свидетельствуют о важной роли академического участия в повышении благосостояния в контексте систем поддержки. Однако, насколько нам известно, влияние академического участия на благосостояние четко не установлено в литературе [7, 624–645]. Мы устраняем этот пробел, исследуя посредническую роль академического участия во взаимосвязи между формальными и неформальными системами поддержки и психологическим благополучием.

Таким образом, мы исследовали взаимосвязь между поддержкой семьи и друзей и благополучием студентов, а также рассмотрели промежуточную роль академического взаимодействия. Мы решили собрать данные о студентах, изучающих менеджмент, потому что обучение менеджменту может быть очень напряженным из-за его

интенсивной и строгой учебной программы, одновременных внеклассных занятий под руководством студентов и необходимости хорошо работать в ограниченные сроки. В исследовании использовались онлайн-анкеты для сбора данных от 288 студентов Назарбаев университета. Целью данного исследования было изучение причинно-следственной связи между переменными, поэтому данные были проанализированы с использованием моделирования структурными уравнениями. Исследование вносит свой вклад в литературу, развивая всестороннее понимание различных систем поддержки (формальных и неформальных), которые влияют на психологическое благополучие учащихся. Это подчеркивает важность институциональной поддержки для благополучия студентов, которым в литературе уделяется мало внимания. Результаты показывают, что не все источники социальной поддержки одинаково эффективно влияют на благополучие. Поддержка семьи важна, но поддержка друзей не всегда положительно влияет на благополучие. Исследование опирается на литературу, демонстрируя, что академическая вовлеченность связана не только с успеваемостью, но и с психологическим благополучием студентов. Формальные и неформальные системы поддержки могут помочь студентам добиться более высокого уровня благосостояния за счет расширения академической вовлеченности. Наконец, наши рассуждения ограничены перекрестным характером данных и могут быть дополнены лонгитюдными исследованиями (лонгитюдные исследования – метод изучения, при котором одни и те же объекты наблюдаются на протяжении длительного времени).

Полное процветание - это сложная многоуровневая структура, объединяющая психологические, эмоциональные и общественные компоненты. Ключевым элементом является психологическое благополучие, которое охватывает следующие аспекты: ясность жизненного предназначения, стремление к личностному развитию и совершенствованию, уверенное воздействие на окружающий мир (эффективная интеграция в среду), безусловное принятие собственной идентичности, включая все аспекты личности (*selbstakzeptanz* – нем. самопринятие), независимость духа и самостоятельность мышления и поступков (самоопределение) и создание гармоничных связей с окружающими людьми (позитивная межличностная динамика) [8, 461-484]. Эти области благополучия отражают большую степень доступа к ресурсам совладания, которые полезны для преодоления психологического стресса. Психологическое благополучие важно для достижения внутренних целей, удовлетворения основных эмоциональных потребностей, осознания и выполнения сознательных действий, а также для самостоятельной работы [8, 467-484]. Психологическое благополучие студентов определяется рядом важных факторов, включая уровень тревожности, наличие надежды, качество получаемой социальной поддержки, характер взаимоотношений с научным руководителем и степень искренности самооценки. Эти переменные играют важную роль в адаптации студента к требованиям образовательного процесса, а также в способности сохранять эмоциональное равновесие в академической среде.

Поддержка семьи (*FAS* – family support) относится к эмоциональной и психологической помощи, оказываемой семьей. Поддержка друзей (*FRS* – friends support) означает эмоциональную и психологическую поддержку, оказываемую друзьями, которые могут быть как одноклассниками, так и сверстниками за пределами образовательного учреждения. *FAS* и *FRS* совместно формируют социальную поддержку студентов [9, 218–226].

Модель благополучия подчеркивает, что взаимоотношения являются важным компонентом счастья. Позитивные отношения создают ощущение заботы, любви и поддержки, что повышает позитивное восприятие самого себя и обеспечивает

стабильность. Теория социальной поддержки утверждает, что интеграция в социальные сети и наличие прочных связей способствуют повышению положительного влияния, самооценки и стабильности. Социальная поддержка также выступает в качестве буфера в стрессовых ситуациях, предоставляя ресурсы, решения и смягчая последствия стрессоров за счет снижения их субъективной значимости. Таким образом, поддержка со стороны семьи и друзей напрямую связана с более высоким уровнем счастья [10, 24- 37].

Поддержка семьи является ключевым компонентом академической успеваемости и адаптации к учебной среде. Позитивные взаимоотношения и поддержка семьи снижают тревогу и сомнения, способствуют развитию навыков и успешной учебной деятельности. В университетах развитие дружеских отношений способствует интеграции студентов в образовательное сообщество и формирует чувство сопричастности [10, 45-63].

В данной статье рассматривается психологическое благополучие студентов университетов, которое является важной темой научных исследований. Университетский этап является ключевым периодом адаптации, сопровождающимся увеличением учебной нагрузки и трудностями в установлении социальных связей, что усиливает стресс и тревожность. Это подчеркивает необходимость изучения факторов, влияющих на благополучие. Несмотря на проведенные исследования, остаются пробелы, требующие углубленного анализа. Лонгитюдные методы позволят глубже понять эти процессы и разработать научно обоснованные стратегии поддержки студентов в образовательной среде.

Литература:

1. Hamdani M. A multiskill, 5-week, online positive emotions training for student well-being. *Journal of Management Education*. 2021; 45(1): 86–125.
2. Lisnyj K, Pearl DL, McWhirter JE, Papadopoulos A. Examining the influence of human and psychological capital variables on post-secondary students' academic stress. *Stud High Educ*. 2022; 47 (12): 408–419.
3. Seijts GH, Monzani L, Woodley HJR, Mohan G. The effects of character on the perceived stressfulness of life events and subjective well-being of undergraduate business students. *J Manag Educ*. 2022; 46(1): 106–110.
4. Mishra S, Nargundkar R. An analysis of intensive mode pedagogy in management education in India. *Int J Educ Manag*. 2015; 29(4): 868-879.
5. Evans TM, Bira L, Gastelum Jazmin Beltran LT, Vanderford NL. Evidence for a mental health crisis in graduate education. *Nat Biotechnol*. 2018; 36(3): 282–284. 314-322.
6. Alsubaie MM, Stain HJ, Webster LA, Wadman R. The role of sources of social support on depression and quality of life for university students. *Int J Adolesc Youth*. 2019; Oct 2; 24(4): 484–496.
7. Chu PS, Saucier DA, Hafner E. Meta-analysis of the relationships between social support and well-being in children and adolescents. *J Soc Clin Psychol*. 2010; Jun; 29(6): 624–645.
8. Schaufeli WB, Martinez IM, Pinto AM, Salanova M, Bakker AB. Burnout and engagement in university students: A cross-national study. *J Cross Cult Psychol*. 2002; 33(5):464–481. 467-484.
9. Fredrickson BL. The role of positive emotions in positive psychology: The broadenandbuild theory of positive emotions. *Am Psychol*. 2001; 56(3):218–226.
10. Seligman ME. *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Simon and Schuster; 2011. 24-37. 45-63.

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ
ЖӘНЕ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ПСИХОЛОГ КЕЛБЕТІ

Айтбаева А.С.

КММ «Ә.Бөкейхан атындағы гимназиясы», Теміртау қ., Қазақстан Республикасы
botakan0587@mail.ru

Қалың бұқараның қамы үшін қажет білім мен ғылымдар сан алуан. Солардың бірі, тіпті бірегейі – жан туралы ғылым – психология десек қателеспеспіз.

Қазіргі уақытта мамандықтардың ішіндегі ең қажеттісі әрі сұраныстағы мамандық – психология мамандығы. Себебі, қазіргі таңда өмір сүру барысында күйзелісі көп ортада адамдар тығырыққа тіреліп, шырғалаңға түсіп жатқан сәттер көптеп орын алуда. Сол адамдардың көпшілігі психолог маманына жүгінуде. Сондай күйзеліс кезінде психолог маманының көмегі орасан зор.

Психология деген не? Қазақ елінде бұрын психолог болған ба деген сұрақтар туындайды. Тарихқа көз жүгіртсек, кешегі М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов секілді қазақ зиялыларының да психология саласына қосқан үлесі зор. Ұлы Абайдың қара сөздері – баланы танып -білуге арналған таптырмас құрал. Дана, ойшылдардың ғибратты сөздері - адамдармен қарым-қатынасты реттейтін психологияның қайнар көзі. Демек, бұл мамандық біздің халқымызға жат емес. Психологияның шығу тарихы сонау ерте кезден басталғандығы айқын. Ал, қазіргі Қазақстандық психологтардан Алдамұратов, Жарықбаевтың еңбектерін де атап өтуге болады. Яғни, психология бұл өткен ғасырларда да, қазіргі таңдағы және болашақтағы таптырмас мамандық.

Бүгінгі таңда « психология» мамандығы әлемдегі ең танымал мамандықтардың үздік бестігіне кіреді. Бүгінде психология ғылымы адам іс-әрекетінің түрлі салаларында қарқынды орын алуда. Олар: бизнес, саясат, медицина, білім салалары. Ғалымдардың болжауы бойынша, XXI ғасыр - психология ғасыры болмақ.

Жан дүниесінің сыры жайлы дәйекті пікірлерді қазақ ойшылдары да айтқан. Яғни мақал-мәтелдер, фольклорда жиі кездеседі. Мәселен, “жан бар жерде қаза бар”, “Тәні саудың жаны сау” осындай мақалдарда жан мен тәннің ара қатынасын байқау қиын емес. Көшпелі ата-бабаларымыздың жан дүниесінің сырларын Асанқайғы, Шалкиіз, Жиембет, Ақтамберді т.б. жыраулардың туындысынан көреміз.

Қазіргі кезде біздің республикада өзекті психологиялық мәселелерді анықтауға деген қажеттілік, қызығушылық өсу үстінде. Ғылыми зерттеулер шыға бастады, психологиялық білімдерді насихаттау кеңейе түсті, бірнеше ғылыми-теоретикалық конференциялар өтті (1990, 1994, 1996, 1998 жж.) монографиялар, оқу пособиялары, оқулықтар басылымдары шыға бастады. Әдістемелік өңдеулер биографиялық көрсеткіштер терминологиялық сөздіктер пайда болды. «Ұлттық білім беру мен тәрбиелеу» атты Алматы облыстық ассоциациясына кірісті психологтардың іс-әрекеттері белсенді болуда. Біздің ойымызша, Қазақстандағы психология ғылымының мәселелерінің бірі осы үлкен аймақтың экологиялық, демографиялық, этнопсихологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, осы білімнің теоретикалық, методологиялық негіздерін құру. Себебі Батыста жүргізілген психологиялық зерттеулердің негіздеріне сүйенген әдістер теріс нәтижеге әкелуі мүмкін. Психология саласындағы басты бағыттардың бірі біздің ойымызша этикалық жеке адамның құрылуы мен дамуының жолдарын зерттеу, психиканың туғаннан кәрі шаққа дейінгі дамуының

жоғарғы рухани адамгершілік жүйесіне тәрбиеленуінің, Қазақстандық патриотизм сезімінің құрылу механизмдерінің заңдылықтарын ашу.

Психология біздің күнделікті өмірімізде маңызды рөл атқарады, біздің мінез-құлқымызға, ойлауымызға және қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуге әсер етеді. Психологтар адам табиғатын жақсырақ түсіну және адамдарға өз өмірін жақсартуға көмектесу үшін эмоциялар, мотивация, тұлға және тұлғааралық қарым-қатынас сияқты психологияның әртүрлі аспектілерін зерттейді. Мектептерде жүргізілетін психологиялық зерттеулердің қолдану аясы кең, соның ішінде психологиялық қолдаудың тиімді әдістерін жасау, жеке тұлғаны дамыту бағдарламаларын құру және психологиялық мәселелерді шешу. Адам үшін оң нәтиже алу үшін психологиялық әсер ету әдістері жасалуда.

Психология мамандығының беделінің күннен күнге артуына - болашақ психолог мамандар өз білімдері мен біліктерін қолдана алатын салалардың күннен күнге артып, кеңейе түсуі әсер етсе керек. Болашақ психолог бүгінгі күні адам өмірінің барлық саласына қатысты өндірістер мен кәсіп орындарда қызмет етеді. Яғни, балалар бақшасынан бастап, аса ірі коммерциялық ұйымдарға дейін жұмыс істей алады. Бұл жерде психологияның ғылым екендігін және оның айтарлықтай жас ғылым екендігін айта кету қажет. Психологияның зерттеу пәні - адам психикасы екендігін ескерсек, психология әрдайым және әрқашан қызығушылық тудыратын мамандық екеніне еш күмән тудыра алмаймыз. Сондықтан да психология мамандығының болашағы зор екенін бүгінгі уақыттың талап-тілегінен туындап отыр. Қай заманда да сұранысқа ие және сұраныстан шығатын мамандық болған және бола бермек.

Психолог маманы болып шығу адам жанын түсініп қана қоймай оларды дұрыс жолға салуда және тәрбиелеуде игілікті жұмыстарға қол жеткізеді.

Төрт жылдық білімнен кейін психология бөлімінің түлектері мына салаларда қызмет ете алады:

- Жоғарғы және орта оқу орындарында психология пәнінің оқытушысы;
- Ғылыми қызметкер;
- Фирмалар мен банктерде психолог-кеңесші;
- Практик психолог;
- Денсаулық сақтау және білім беру жүйесінде, отбасы қызметтерінде практик психолог;
- Мемлекеттік басқару органдарында және қоғамдық ұйымдарда кеңесші-психолог;
- Заң мекемелерінде және соттық-психологиялық сараптамада психолог-сарапшы;
- Әскери және құқықтық мекемелерде тәрбиеші-психолог;
- Ішкі істер министрлігі органдарында психолог;
- Әртүрлі әлеуметтік саладағы психолог.

Психология – адамның жеке бірлік ретінде психикасын, өзінің сан алуан сезім, аффективтік, интеллектуалды, басқа да туа біткен сыртқы функцияларымен бірге сыртқы ортамен өзара әрекетін зерттейтін ғылым, кей –кезде адам мінез – құлқын зерттеу деп те анықталады.

Мен адам жанын түсініп, демеу беру үшін, бағдар беру үшін осы мамандықты таңдадым. Өмірдегі басты мақсатым – балалар еш қорқынышсыз, зұлымдықсыз өмір сүрсе екен деп тілеймін. Ойындағы айтатынын еш іркілмей, сенімді түрде өз жауабын бере алатын, жауапкершілігі зор тұлға болып өсулеріне ықпал етсем деймін. Адам кей уақытта өзіне деген сенімін жоғалтып, күйзеліске ұшырайды, солай дегенмен де өмірге деген сенімін, құштарлығын жоғалтпай, тоқтамастан тек қана алға ұмтылу керек екенін

ұпытпауы тиіс. Қандай жағдай болмасын, бар күш-жігерін жинап, алға ұмтылса ғана барлығын жеңіп, жан дүниесінде тыныштық орнайтынына, барлығы жақсы болатынына сенуі керек.

Мемлекетіміздің «Мәңгілік ел» болу үшін психологияның маңыздылығы зор деп ойлаймын. Өйткені психология – болашақтың мамандығы. Мұны ұлы ақын Шәкәрім Құдайбердиевтің мына бір ой тұжырымынан –ақ білуге болады: «Психология терең ойдың білімі, оны құрғақ пәлсафа бос сөз екен деп ойламаңыздар, » - деген.

Психология - ешқашан өлмейтін, өшпейтін, қайта күн санап мәртебесі арта беретін болашақтың мамандығы деп есептеймін. Өзімнің де осы мамандықты таңдағаным еш өкінішім жоқ, себебі, әр таңды көңілді әуен, жағымды ойлармен қарсы алып, адам баласына тек жақсылық, ізгілік тілеймін. Ал болашақтың тізгінін ұстайтын ұрпағымызға мамандық таңдауда қателеспей, жүрек қалауымен алға қарай ұмтылуларыңызға шын жүректен тілектеспін.

Қазіргі таңда, заманауи психолог маманы қандай болу керек деген сұраққа мен былай жауап бергім келеді: Әр психолог маманы жақсы маман болып қалыптасуы үшін білім, тынымсыз еңбек, өзіне деген сенімділік, мақсатына жетуге деген ерік – жігер, тиянақтылық сияқты қасиеттер қажет. Ал, жақсы психолог болып қалыптасу үшін жоғарыда көрсетілген қасиеттермен қатар, әрбір істі шығармашылықпен, адамгершілікпен шешуді қажет ететін интуиция, дәлдік, тапқырлық, мейірімділік сияқты қасиеттер болуы қажет деп есептеймін. Осының нәтижесінде психолог – көмекші, психолог – өзгелердің жан – дүниесін терең түсінетін немесе түсінуге ұмтылатын – зерттеуші, психолог – өзгелердің жан ауруын емдеп жазуға ұмтылатын – қолдаушы,- деп айта аламын.

Ахмет Байтұрсынов кезінде «Жақсы мұғалім мектепке жан кіргізеді» деген еді. Ол үшін әрбір педагог - психолог әрбір баланың ойынан шығып, қажеттілігін қанағаттандыра білуге дайын болуы тиіс. Өйткені қазіргі мектеп жасындағы балалар қай сыныпта оқыса да, қай жаста болса да өзінің кім болатынын, қандай адам болатынын армандайтын және өмірден өз орын табуды басты мақсат деп санайды, сондай - ақ өзінің айналасына дұрыс бағдар беретін ақыл - кеңес күтеді. Сондықтан оқушының рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға даяр, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын педагог - психологтар бүгінгі қоғамның мүддесінен шыға алады. Ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім жеке тұлғаны тек қана жаңа тұрпатты, кәсіби шеберлігі мол маман ғана қалыптастыра алады. Бүгінгі заман талабы - жан - жақты дамыған, өзіндік «мені» қалыптасқан «тұлға» тәрбиелеу. Оқушы «тұлға» болып қалыптасуы үшін оның бойында түрлі жағдаяттағы проблеманы анықтауға, өзіндік тұжырым жасай білуге, өзіндік бағалауға, сыни ақпараттарды өз бетімен табуға, талдауға, логикалық операцияларды қолдана отырып дәлелдеуге жалпы алғанда жеке адамның құзыреттіліктері қалыптасуы қажет. Осындай биік нәтижеге қол жеткізуді – кәсіби құзыреттілігі жоғары педагог - психологтар жүзеге асырмақ.

Сондықтан да психология мамандығының болашағы зор екенін бүгінгі уақыттың талап-тілегінен туындап отыр. Міне, осынау ХХІ ғасыр дәуірінде қым-қуыт, адамы мен заманы көптеген өзгерістерге тап болған кезеңде педагог – психолог мамандығы қажет. Психолог адамның сырласы, адам жанының елшісі.

Осы заманауи талаптарға сай қызмет істеу үшін алдымен педагог - психолог өзінің теориялық және әдістемелік білімін ұдайы толықтырып, үнемі ізденіп, психология мен педагогика ғылымдары жайындағы жаңалықтар мен озық тәжірибелерді пайдаланып, қиялы шарық, сезімтал, шабыты мол болуы тиіс. Сонда ғана психолог қызметінің жемісі, оқу тәрбие жұмысының нәтижесі бүгінгі күннің талабына сай келеді.

Қазақстанның болашағы – жас ұрпақ десек, олардың еш алаңсыз жеке тұлға болып қалыптасу үшін менің де педагог – психолог маман ретіндегі өз қолтаңбам қалса деймін.

Әдебиеттер:

1. Егемен Қазақстан 19 Наурыз, 2016
2. Психология тарихы /Пәннің оқу-әдістемелік кешені 5В050300 -Психология, 2022/
3. <https://infolesson.kz/maala-azastanda-psihologiya-ilimini-damui-997573.html?ysclid=m40wd799v979167625>
4. Мақала, Психология біздің өмірімізде, 2023 ж.
5. https://ziatker.kz/docx/xxi_gasyrdagy_psihologiya_gylymyng_mangyzdylygy_ja_ne_bugingi_tangdagy_psiholog_kelbeti_43258.html?ysclid=m414aaebzt891195840

УДК 159.99

КОПИНГ - РЕСУРСТАР ЖӘНЕ КОПИНГ-СТРАТЕГИЯЛАР ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНА ӘСЕР ЕТУДІҢ БІРЫҢҒАЙ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ

Алкенова Ж.Ғ.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
zhuldyzalkenov@mail.ru

Копинг мінез-құлқы оны сынақтан өткізетін немесе одан асатын ресурстар ретінде бағаланатын белгілі бір сыртқы және (немесе) ішкі талаптарды басқару мақсатында адамның үнемі өзгеріп отыратын когнитивті және мінез-құлық әрекеттері ретінде; өзінің логикасына, адам өміріндегі маңыздылығына және оның психологиялық мүмкіндіктеріне сәйкес жағдаймен өзара әрекеттесудің жеке тәсілі ретінде; әлеуметтік мінез-құлық немесе саналы әрекет стратегиялары арқылы адамға ішкі шиеленіс пен ыңғайсыздықты жеке ерекшеліктер мен жағдайларға сәйкес келетін тәсілдермен басқаруға көмектесетін саналы бейімделу әрекеттерінің жиынтығы (когнитивті, аффективті, мінез-құлық) ретінде түсінуге мүмкіндік береді [1].

Осылайша, копингтің екі функциясын бөліп көрсете отырып, копингтің тиісті стратегиялары туралы айтуға болады: проблемалық және эмоционалды-бағдарланған. Адам өмірінде қалыптасатын барлық мінез-құлық стратегияларын үш үлкен топқа бөлуге болады:

- проблемаларды шешуге бағытталған стратегиялар (белсенді мінез-құлық стратегиясы, онда адам проблеманы тиімді шешудің мүмкін жолдарын іздеу үшін өзінің барлық жеке ресурстарын пайдалануға тырысады);

- әлеуметтік қолдауды іздеуге бағытталған стратегиялар (белсенді мінез-құлық стратегиясы, онда адам мәселені тиімді шешу үшін айналасындағы отбасы мүшелеріне, достарына, маңызды адамдардан көмек пен қолдау сұрайды);

- қашу стратегиясы (мінез-құлық стратегиясы, онда адам қоршаған шындықпен байланыста болмауға, проблемаларды шешуден аулақ болуға тырысады).

Осылайша, ғылымда қиын өмірлік жағдайлармен күресудің белгілі бір критерийлері негізінде бөлінген барлық арсенал бар деген қорытынды жасауға болады. Қазіргі психологиялық деректер қалыпты бейімделген адамдар тиімді, бейімделгіш копинг стратегияларына көбірек жүгінетінін және тиімсіз стратегияларды аз пайдаланатынын айтуға мүмкіндік береді. Деадаптивті мінез-құлқы бар адамдар

проблемалар мен қиындықтардан аулақ болу, бас тарту және оқшаулану сияқты аз өнімді стратегияларға бейім. Копинг-стратегиялар жеке және орта копинг-ресурстар негізінде құрылған белгілі бір жағдайларда адамға тән жеңе алатын мінез-құлықты жүзеге асырудың дербес, жекелеген тәсілдерін білдіреді. Стресске бейімделудің сәттілігі копинг-ресурстарының даму деңгейімен анықталады: дамудың жеткіліксіздігі пассивті бейімделмейтін копинг мінез-құлқының, әлеуметтік оқшауланудың және жеке тұлғаның ыдырауының қалыптасуына әкеледі. Копинг-ресурстары өмірлік стресстерге сәтті бейімделуді жеңілдететін немесе мүмкін ететін тұлға мен әлеуметтік ортаның сипаттамалары ретінде анықталады.

Копинг ресурстарының келесі түрлерін ажыратуға болады: физиологиялық (денсаулық, төзімділік), материалдық (мүлік, ақша), психологиялық (сенім, өзін-өзі бағалау, мораль және т.б.), әлеуметтік (адамның әлеуметтік байланыстары).

Әлеуметтік ортаның ресурстары әлеуметтік қолдау жүйесімен (адам өмір сүретін орта: отбасы, қоғам) және әлеуметтік қолдау процесімен (табу, қабылдау, әлеуметтік қолдау көрсету қабілеті) байланысты.

Тәуелді мінез-құлықты қалыптастыруға бейім адамдарға тән психологиялық ерекшеліктердің бірі ретінде үрейліктің жоғары деңгейін алуға болады.

Жоғары үрейлік бейімсізделудің белгісі болғандықтан, тәуелділікке бейім адамдар бастапқыда мазасыз адамдар деп болжауға болады. Сондықтан жоғары үрейлікті тәуелділіктің пайда болу себептерінің бірі ретінде қарастыруға болады. Адам шырғалаң шеңберге түседі, оның әр айналымы бейімделу мен үрейлікті күшейтеді, бұл тәуелділік агентімен байланысқа одан да күшті қажеттілік тудырады және бұл өз кезегінде тәуелділікті арттырады.

Үрейлік деңгейінің жоғарылауы шындықтан аулақ болу және қашу мотивациясының жоғарылауын тудырады, бұл тәуелділіктің пайда болу қаупін арттырады. Нақты әлем мен тәуелділікті жүзеге асыру әлемі арасындағы қайшылықтардың артуы нәтижесінде тәуелділік агентімен өзара әрекеттесу процесінде жеке үрейлік деңгейінің жоғарылауы байқалады, бұл өз кезегінде шындықтан аулақ болу және қашу мотивациясының жоғарылауына әкеледі, демек, тәуелділікті күшейтеді.

1-сурет. Тәуелділік мінез-құлқының алғашқы психологиялық-педагогикалық профилактикасы.

Осылайша, адамның үрейліктің пайдалы деңгейі олардың дамуының қажетті шарты болып табылады және оны нәтижелі копинг-стратегияларын қалыптастыруға ықпал ететін проективті жеке копинг-ресурсы ретінде қарастыруға болады. Жоғары үрейлік тәуелділік мінез-құлқының себебі де, салдары да бола отырып, қауіп факторы болып табылады.

Тәуекел факторларының жоғарылауы және протекция факторларының төмендеуі жеке және қоршаған ортаны қорғау ресурстары блогының жұмысының төмен тиімділігіне ықпал етеді, бұл шындықтан аулақ болу мен қашудың өнімсіз копинг-стратегияларын қалыптастыруға негіз болады. Мұндай копинг-ресурстары мен копинг-стратегиялары тәуелділіктің қалыптасуына әкелетін бейімделмеген мінез - құлықтың сипаттамалары болып табылады.

Бұл жағдайда тәуелді мінез-құлқтың алдын-алу екі негізгі бағытта жүзеге асырылуы керек деп болжауға болады: оларды азайту мақсатында қауіп факторларына және оларды арттыру мақсатында қорғаныс факторларына әсер ету. Содан кейін тәуелділік мінез-құлқының алғашқы психологиялық-педагогикалық профилактикасының мақсаты сындарлы бейімделуге және әлеуметтік интеграцияға ықпал ететін проективті (қорғаныс) копинг-ресурстары мен өнімді копинг-стратегияларының блогын қалыптастыру болуы керек (1-сурет).

Копинг-ресурстар мен копинг-стратегиялар – алынған тәжірибенің нәтижесі. Осылайша, тиісті копинг-ресурстар мен копинг-стратегияларды қалыптастыруды қамтитын адаптивті копинг-мінез-құлық дағдыларын дәйекті және әдістемелік сауатты оқыту жеке тұлғаның тәуелділік мінез-құлқының бастапқы психологиялық педагогикалық профилактикасының тиімді бағыты болып табылады.

Осылайша, адамның тәуелділік мінез-құлқының алғашқы психологиялық-педагогикалық профилактикасы нәтижелі копинг-ресурстарын және мінез-құлқтың, ата-аналардың, жолдастардың, мектептің нәтижелі копинг-стратегияларын қалыптастыруға бағытталған және тәуекел факторларын азайтуға және тәуелділік мінез-құлқының қорғаныс факторларын арттыруға ықпал етеді деген қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер:

1. Суховой А.В. Личностно-средовые ресурсы психологической готовности к профессиональной деятельности сотрудников спецподразделений внутренних войск МВД России: Автореф. дис.канд. психол. наук. - М., 2013. – 25 с.
2. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования // Эмоциональный стресс / Под ред. Л. Леви. - Л.: Медицина, 1970. С. 178-208.
3. Лебедев И.Б. Психологические основы стресс преодолеляющего поведения сотрудников ОВД: Монография. М., Единение, 2001.

ӘОЖ 159.99

БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
ПРАКТИКАНЫҢ ЗАМАНУИ ТӘСІЛДЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аманбаева Д.С., Еслям А.Қ.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан
Республикасы

Aida.eslyammm@gmail.com; dana.amanbaeva.83mail.ru

Қазіргі заманда білім беру мен әлеуметтік сала қоғамның тұрақты дамуының негізгі тіректерінің бірі болып табылады. Бұл салалардағы психологиялық практиканың заманауи тәсілдері адам өмірінің сапасын арттыруда, стресс пен дағдарыс жағдайларын жеңілдетуде маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мен технологиялық жаңалықтар осы тәсілдерді жетілдіруді талап етеді. Сондықтан осы тақырыпты зерттеу өзекті және маңызы зор.

Мақаланың негізгі мақсаты – білім беру мен әлеуметтік саладағы психологиялық практиканың заманауи тәсілдерін зерттеу және олардың тиімділігін бағалау. Осы мақсатқа жету үшін бірнеше міндеттер қойылды: заманауи психологиялық практиканың негізгі әдістерін талдау, олардың білім беру мен әлеуметтік саладағы қолдану ерекшеліктерін көрсету, тиімділікті бағалаудың критерийлері мен нәтижелерін анықтау, сондай-ақ болашақтағы даму перспективаларын қарастыру.

Психологиялық практиканың заманауи тәсілдері білім беру мен әлеуметтік салада маңызды орын алууда, өйткені қоғамның қажеттіліктері мен жағдайлары өзгерген сайын психологиялық әдістер де жаңарып, жетілдіріліп отырады. Бұл тарауда білім беру мен әлеуметтік саладағы соңғы жылдардағы өзгерістер, жаңа әдістер және заманауи тәжірибелер қарастырылады.

Заманауи тенденциялар мен инновациялар білім беру мен әлеуметтік саладағы психологиялық қолдау қызметтерінің жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал етті. Қазіргі уақытта психологиялық практиканың басты тенденцияларының бірі – ғылыми дәлелдерге негізделген тәсілдерді енгізу. Психологиядағы әдістерді цифрландыру мен онлайн форматтарға көшіру, жеке тұлғаның эмоционалды және әлеуметтік дамуын қолдауға бағытталған кешенді бағдарламалардың дамуы маңызды өзгерістердің қатарына жатады. Сонымен қатар, психологиялық қызметтерде инклюзия мен әртүрлілік принциптерін ескеру де басым бағыттардың бірі болып табылады [1].

Қолданылатын тәсілдер психологиялық практиканың тиімділігін қамтамасыз ететін негізгі элементтер ретінде ерекшеленеді. Психотерапевтік әдістер білім беру мен әлеуметтік саладағы кең тараған бағыттардың бірі болып табылады. Когнитивті-мінез-құлық терапиясы жеке тұлғаның теріс ойлау үлгілерін өзгертуге және мінез-құлқын реттеуге бағытталған. Позитивті психология адамның күшті жақтарын дамытуға, бақыт деңгейін арттыруға және өмірдің сапасын жақсартуға ықпал етеді. Эмоционалды интеллектті дамыту тәсілдері адамдардың эмоцияларын түсіну, басқару және дұрыс қарым-қатынас орнату қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі.

Кеңес беру және коучинг тәсілдері білім беру және әлеуметтік салаларда жиі қолданылады. Кеңес беру қызметтері арқылы жеке тұлғаның қиындықтарды жеңуіне, өмірлік мәселелерді шешуіне және ішкі ресурстарын тиімді пайдалануға көмек көрсетіледі. Ал коучинг тәсілдері мақсат қою, шешім қабылдау және жеке даму процестерін басқаруға бағытталған.

Дигитализация және онлайн форматтағы психологиялық қызметтер қазіргі заманғы психологиялық практиканың ажырамас бөлігіне айналды. Онлайн платформалар арқылы жүргізілетін кеңес беру, психологиялық тренингтер және топтық терапиялар кең таралған. Бұл тәсілдер уақыт пен орынға тәуелсіз қызмет алуға мүмкіндік береді, сонымен қатар кең ауқымды аудиторияға қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Заманауи технологиялардың арқасында психологиялық әдістерді жекелендіру және адамның нақты қажеттіліктеріне бейімдеу мүмкіндігі пайда болды.

Осы тәсілдердің барлығы білім беру және әлеуметтік салалардағы психологиялық тәжірибені жаңа деңгейге көтеруге, оның тиімділігін арттыруға және қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Әлеуметтік салада психологиялық тәжірибе әртүрлі әлеуметтік топтардың қажеттіліктеріне бағытталып, олардың ерекше мәселелерін шешуге көмектеседі. Бұл салада адамдардың менталдық саулығын нығайту, қарым-қатынастарды жақсарту және өмір сапасын арттыру негізгі мақсаттарға айналады.

Әлеуметтік саладағы психологиялық жұмыс әртүрлі топтарға жеке бағытталған. Отбасылармен жұмыс кезінде негізгі назар отбасы ішіндегі қарым-қатынастарды нығайтуға, жанжалдарды шешуге және ата-ана мен бала арасындағы өзара түсіністікті арттыруға аударылады. Жастармен жұмыс олардың өзін-өзі тану қабілетін дамытуға, эмоционалдық тұрақтылықты арттыруға және өмірлік мақсаттарын анықтауға бағытталған. Қарт адамдарға көрсетілетін психологиялық қолдау олардың жалғыздық сезімін азайтуға, өмірге деген қызығушылығын оятуға және әлеуметтік белсенділікті сақтауға көмектеседі. Сонымен қатар, маргиналды топтармен жұмыс ерекше қолдауды қажет етеді, мысалы, дағдарыс жағдайындағы немесе мүгедектігі бар адамдармен.

Әлеуметтік салада тренингтер кеңінен қолданылады. Олар қоғамдық жұмыстарда, дағдарыс жағдайларында немесе әлеуметтік қолдау көрсету кезінде тиімді нәтиже береді. Мысалы, қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру, стресс-менеджмент және дағдарысты еңсеру бойынша тренингтер қатысушылардың өмірлік қиындықтарды жеңу қабілеттерін арттырады. Бұл әдістердің тиімділігі әлеуметтік топтардың психологиялық тұрақтылығын арттырып, олардың қоғаммен өзара байланысын күшейтуде көрінеді.

Білім беру саласындағы психологиялық тәжірибе оқушылар, студенттер, педагогтар мен ата-аналарға арналған кешенді әдістерді қамтиды. Бұл әдістер білім беру процесін оңтайландырып, психологиялық қолдаудың тиімділігін арттыруға бағытталған.

Оқушылар мен студенттер үшін мотивацияны арттыру, күйзелісті басқару және оқу қиындықтарын жеңу маңызды аспектілер болып табылады. Психологиялық тәжірибеде когнитивті-мінез-құлық тәсілдері, позитивті психология және өзін-өзі реттеу әдістері кеңінен қолданылады. Мысалы, студенттермен жұмыс барысында олардың академиялық жетістіктерін арттыруға және эмоционалдық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған тренингтер жоғары нәтиже береді [2].

Педагогтар жиі кәсіби күйіп кету мәселесіне тап болады. Бұл мәселелерді шешуде стресс-менеджмент, кәсіби қолдау және мотивациялық кеңес беру сияқты әдістер тиімді. Ата-аналарға психологиялық қолдау балаларымен қарым-қатынасты жақсартуға, тәрбиелеу процесіндегі қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу жеке тәсілдер мен арнайы бағдарламаларды қажет етеді. Бұл балаларды психологиялық қолдаудың негізгі бағыттары олардың әлеуетін ашу, білім беру процесіне бейімделуін жеңілдету және әлеуметтік ортада өз орнын табуына көмектесу болып табылады.

Психологиялық тәсілдердің тиімділігін бағалау үшін нақты көрсеткіштер қолданылады. Мысалы, когнитивті-мінез-құлық терапиясы мазасыздық деңгейін 48%-ға, ал депрессияны жеңілдету көрсеткіштерін 60%-ға дейін жақсартады. Оқушылардың мотивациясын арттыруға арналған тренингтер олардың оқу үлгерімін орташа 15%-ға арттырады, ал эмоционалды интеллектті дамыту бағдарламалары 35%-ға тиімді болып табылады.

2020 жылы жүргізілген зерттеулер әлеуметтік-психологиялық тренингтердің тиімділігін көрсетті: қатысушылардың 70%-ы эмоционалдық күйзеліс деңгейінің төмендегенін, ал қарым-қатынас дағдыларының 50%-ға жақсарғанын атап өтті. Сонымен қатар, онлайн психологиялық қызметтерді қолданғандардың 42%-ы күйзеліс деңгейінің айтарлықтай азайғанын хабарлады [3].

Әлеуметтік және білім беру салаларындағы психологиялық тәжірибелер заманауи әдістерді қолдану арқылы тиімділігін арттыруда. Бұл тәсілдер әртүрлі топтарға бағытталған психологиялық қолдаудың сапасын жақсартуға, сондай-ақ адамдардың өмір сапасын арттыруға ықпал етеді. Психологиялық практиканың болашағы цифрландыру, инклюзия принциптерін кеңінен енгізу және ғылыми негізделген әдістерді қолдану арқылы дами береді. Мұндай әдістердің кең таралуы білім беру мен әлеуметтік салалардағы психологиялық қызметтердің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Ананьев А.Г. Современные подходы в психологии образования: от теории к практике. – М.: Академия педагогических наук, 2019. – 452 с.
2. Кондратьев М.Ю., Дубровина И.В. Психологическое сопровождение в социальной сфере: Теория и практика. – СПб.: Издательство РГПУ им. А.И. Герцена, 2020. – 384 с.
3. Шаповалова О.А. Инклюзивное образование: Психологические аспекты работы с детьми с особыми образовательными потребностями. – М.: Юрайт, 2021. – 276 с.

УДК 159.99

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КӘСІБИ БАҒДАР ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аманбек Ж.О., Нұрсұлтанқызы А.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

jadyra.93.30@mail.ru, n.aikerim95@mail.ru

Әрбір он жыл сайын әлемде тың жаңа мамандықтар пайда болады. 21- ғасырда жаңа мамандықтардың пайда болуы жаппай жұмыссыздықпен, бос орындардың тапшылығымен, жаңа технологиялардың қарқынды дамуымен және де жаһандық компьютерлендірумен тікелей байланысты. Осы орайда қазақстандық қоғамның қазіргі даму жағдайында мектеп оқушыларының кәсіби бағдары өзекті мәселелердің біріне айналды. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Кәсіптік бағдар - білім алушының кәсіптік қызығушылықтарына, жеке қабілеттері мен психикалық физиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және кәсіптік мүмкіндіктер саласында, мамандық пен оқитын орнын еркін және саналы таңдау құқықтарын іске асыруына ақпараттар мен консультациялық көмек беру» - делінген екен. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Балаларды ерте жастан мамандыққа бейімдеу айрықша маңызға ие болуда. Өскелең ұрпақ өзінің болашақ кәсібін саналы түрде таңдай білуге тиіс» деп, қазіргі білім беру кеңістігінде мектеп түлектерін мамандыққа бейімдеу міндетін ерекше атап өткен. Бұл болашақ мектеп түлектерінен болашақ қызметінің мақсаттарын өзі қоя білуі, оған жетудің жолдары мен құралдарын анықтап, оны жүзеге асыра отырып, нәтижеге жетудегі жауапкершілікті де өз мойнына алу секілді бірталай міндеттерді талап етеді.

Сонымен қатар, «Білімді ұлт» сапалы білім беру ұлттық жобасында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы №726 қаулысында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек.

Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды», - делінген.

Қазіргі уақытта мамандық таңдаудың барлық процесін технологияландыру мәселелері ерекше орын алады, сәйкесінше кәсіптік бағдар берудің және технологиялық деңгейде кәсіби өзін-өзі анықтаудың негіздерін ашатын жұмыстар қажет. Заманауи талаптарға сәйкес қазіргі таңда бүкіл оқу процесі желілік қызметтерді, онлайн оқытуды, автоматтандырылған басқару және оқыту жүйелерін, әлеуметтік желілер мен желіні белсенді түрде қолдану тиімді болып саналады. Қазіргі кездегі жоғары білімнің мақсатына жаңаша түсінікпен қарасақ, оны дамытудың басты стратегиялық бағдары - өмірге жауапкершілікпен қарайтын, дүниетанымдық мәдениеті жетілген, шығармашылық ойлауға дағдыланған, іскерлік қабілеттілігі жоғары гуманистік ойлауы басым, адамгершілік қасиеттері мол білікті мамандардың жаңа ұрпағын қалыптастыру болып табылады. Еліміздегі колледждерде білім мен ғылымдағы ең, алуан түрлі және болашағы зор қазіргі заманғы білім беру технологиялары ендірілуде. Оқытудың кредиттік жүйесін, қашықтан оқыту формасын енгізуді, маман дайындаудың көп сатылы құрылымына көшуді, оқу үдерісінде қазіргі заманғы білім беру технологиялары мен сабақ берудің озық әдістерін қолдануды атап айтуға болады. Бүгінгі мақсат — әрбір білім алушыларға түбегейлі білім мен мәдениеттің негіздерін беру және олардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасау. Мәдениет – адамзат баласының ұлт, халық болып қалыптасқаннан бергі жинақтаған ұлы байлығы. Бұл шығармашылық күштер мен адамның адами мүмкіншіліктерінің шарықтау шегінің көрінісі. Адамдарды ізгілікті, ақылды, моральдық міндеттемелерді мойнына алатын, сыншыл жанға айналдыратын да – мәдениет. Сол арқылы адамдар құндылықтарды ажыратып, өзіне талдау жасайды. Сондықтан да білім алушылардың ой-өрісін, ұлттық мәдениетін, ұлттық рух пен сана-сезімін дамытып, маман тұлғасын қалыптастыруда білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялардың ендірілуі үлкен жетістіктерге жетелейді. Осы орайда, педагогика ғылымында білім алушылардың тұлғалық дамуына бағытталған инновациялық технологияларын шығаруға ұмтылыс көбеюде. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі - маңызды мәселелердің бірі. Бұл мәселенің шешімін табу колледж студенттерінің кәсіптік дайындығын инновациялық технологиялар мен цифрландырудың талаптарына сай даярлау міндетін қояды. Мұның өзі оларды жаңа ғылыми идеяларды шығармашылықпен қабылдай алатын, оқытудың жаңа технологияларын игерген және қазіргі заманғы технологиялық процесті басқара алатын, өзіндік кәсіптік мәдениеттің жоғары деңгейін игерген маман ретінде даярлау мәселесін тудырады.

Қазіргі кезде ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір білім алушыға сапалы және терең білімнің, іскерліктің болуын талап етеді. Білім алушының белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін және кеңінен ойлауға қабілетті болуын қажет етеді. Сондықтан да бүгінгі оқу процесінің негізгі мақсаты - арнайы педагогикалық әдістермен жүйелі түрде білім алушылардың шығармашылық ойлауын дамыту, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру, білім алушының табиғи дарындарын пайдалана отырып, өз бетінше білім алудың негізін салу болып табылады.

Инновациялық технологияларды білім беру жағдайында қолдану қазіргі таңда жолдары қарастырылып жатыр. Оқытудың жаңа технологиясын жете меңгерген, оны

білім алушылардың жас және психологиялық ерекшелігіне қарай таңдап пайдаланудың маңызы зор. Қазіргі инновациялық, педагогикалық технологиялар ұғымы іс-әрекетімізге кеңінен еніп, жиірек қолданылып, практикаға енуде. Осы орайда, қазақстандық ғалым Таубаева Ш.Т. «Педагогикалық технология - оқу-тәрбие үдерісінің шығармашылықпен терең ойластырылған көптеген факторлардың үйлесімділігін, оқыту мен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас бөлігі» ретінде анықтайды. Білім алушылардың жаңа технологиялар көмегімен қалыптасатын және жүзеге асырылатын ойлау қабілеті бұрынғы технологиялар арқылы берілетін ойлау жүйесінен өзгеше болатындықтан, тек ойлау қабілеті түсінігі ғана емес, жаңа жағдайда психикалық функциялардың басқа жақтары да қайта қарастырылуы тиіс. Ал білім беруді ізгілендіру және қазіргі жағдайларда болашақ мамандар тұлғасының қажеттілігіне байланысты, кәсіптік даярлық жүйесіндегі педагогикалық қатынас технологиясының тұлғалық аспектілері ерекше маңыздылықты иеленеді. Тұлғаға бағдарланған қатынас технологиясы білім беруді ізгілендірудің перспективалы даму бағыттарын іске асырудың тиімді құралы болып табылады.

Педагогикалық қызметтегі қатынас күрделі және көп жоспарлы процесті білдіреді, оның тұлғаны қалыптастыратын қызметтің әлеуметтік психологиялық сипаттамасында атқаратын елеулі ролі бар. Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, қатынаспен байланысты мәселелерге айтарлықтай көп зерттеулер арналған. Тұлғаға бағдарланған технология мәселесі шетелдік ғалымдар еңбектерінде орын алды және «тұлғалық бағдарлы педагогика», «тұлғалық бағдарлы білім беру», «тұлғаға бағдарланған технология» терминдері пайда болды (К. Гольдштейн, А. Маслоу, Дж. Олпорт, К.Роджерс, Э. Фром, Г.А. Балл, И.Д. Бех, Р.С. Гуревич, В.В. Давыдов, И.А. Зязюн, В.А. Моляко, Н.Г. Ничкало, А.В. Петровский, В.А. Федоришин, И.С. Якиманская). Осы мәселені қарастырған қазақстандық ғалымдар арасында (А.А.Бейсенбаева, Е.И. Артамонова, К.Ж. Кожахметова, З.М.Садвакасова, А.К.Рысбаева, т.б.) айтуға болады.

Л.В. Папшеваның анықтамасы бойынша, технологиялық мәдениет – бұл құрылымында үш негізгі: құндылықтық (аксиологиялық), нақты технологиялық, рефлексивтік мазмұндық бөліктері бар интегративтік білім беру». Автор оқытушының технологиялық мәдениетінің қалыптасуын күрделі диалектикалық процесс етіп қарастырады, оның барысында педагог тұлғасының гуманистік және шығармашылық бағыттылығының қалыптасуы негізінде практикалық әрекетте педагогикалық технологияларды саналы түрде меңгеру мен қолдануға қажетті алғышарттар пайда болады. С.И. Гессеннің «түпкілікті білім беру жас ұрпаққа дайын мәдени мазмұндағы білімді жеткізу ғана емес, оған сол қозғалысты жеткізу, жас ұрпақтың сол қозғалысты жалғастыра отырып өзінің меншікті мәдениетінің мазмұнын құруы» деген пікірімен келіспеуге болмайды. Сондықтан, «бұл қозғалысты хабарлау, жеткізу» механизмі, яғни педагогтың кәсіби мәдениетінің технологиялық компоненті оған сай болуы өте маңызды. Біздің түсінігімізде оқытушының жеке тәжірибесінің әртүрлі формаларында көрінетін технологиялық мәдениет педагогикалық мәдениеттің бір бөлігі болып табылады және білім мәдениеті мен ойлаудың, шығармашылық қызмет мәдениетінің, қарым-қатынастың, мінез-құлықтың үйлесімін көрсетеді, педагогтың педагогикалық өзара іс-әрекет субъектісі ретіндегі кәсіби құзіреттілігі мен әлеуметтік маңызының деңгейін көрсетеді. Демек, оқытушының технологиялық мәдениеті оның нақты мақсаттарды көздеп, тиісті нәтижелер беретін педагогикалық процесті ұйымдастыру мен басқаруға психологиялық-педагогикалық және жеке-тұлғалық даярлығын есепке алады. Айтарымыз инновациялық технологияларды білім беру жағдайында қолдану қазіргі таңда жолдары қарастырылып жатыр. Оқытудың жаңа технологиясын жете меңгерген,

оны оқушылардың жас және психологиялық ерекшелігіне қарай таңдап пайдаланудың маңызы зор яғни инновациялық технологиялар мұғалімнің жүйелі жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Педагогика: дәрістер курсы.- Алматы: «Print-S»,2005.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. - Алматы, 1998.
3. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика. – Алматы: «Заң әдебиеті», 2006.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - СПб.: Питер, 2005.
5. Столяренко Л.Д. Основы психологии. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.
6. Намазбаева Ж.И. Психология. - Алматы: Принтс, 2005.
7. Баймолдаев Т.М. Білім беру жүйесін басқарудың әдіснамалық негізі: Білім беру ұйымдарының басшыларына және білім жүйесі қызметкерлеріне арналған. Монография. - Алматы, 2013. - 356 б.
8. Сейталиев К.Б. Педагогика тарихы. - Атырау, 2007.-336 б.
9. Әбиев Ж. Педагогика тарихы: Оқу құралы. - Алматы: Дарын, 2006. - 480 б.
10. Әлемдік педагогикалық ой-сана. 10-томдық. 1-2 том. -Алматы, 2009. - 400 б.
11. Кошербаева А.Н. История педагогической мысли в эпоху Центрально-Азиатского Ренессанса (X-XIV вв.). - Алматы, 2010. -200 с.

ӘОЖ 159.922

БАЛАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ МЕН НЫҒАЙТУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК

Амангелдиева Б.Н.

Батыс қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.,
Қазақстан Республикасы

bayan_n88@mail.ru

Қазіргі кезде қауіпсіздік психологиясы әдетте қауіпті жағдайлардың туындауына ықпал ететін психологиялық факторларды, сондай-ақ олардың алдын алудың мүмкін жолдарын зерттейтін жеке сала деп аталады. Ол әлдеқашан еңбек психологиясының шеңберінен шығып, кәсіби қызметте ғана емес, күнделікті өмірде де қауіпсіздік мәселелерімен айналысады.

Психологтар қауіпті жағдайлардың туындауының бірнеше факторларын анықтайды. Біріншіден, заманауи технологиялардың дамуын және олардан келетін қауіпке төтеп беру қабілетінің төмендеуі. Қауіпсіздік эволюциясының мәселелерін қарастыра отырып, қазіргі адамның ата-бабаларынан төзімділігі мен күші жағынан төмен екенін, нашар бейімделетінін, кейбір жағдайларда қазіргі заманғы ғылыми жетістіктерсіз жабайы жағдайларда өмір сүре алмайтынын атап өткен жөн. Сонымен қатар, технологиялық прогресс бір орнында тұрмайды: күнделікті өмірде күрделі құрылғылар мен машиналарды пайдалану апат қауіпін арттырады. Адам өзінің эволюциясында қарқынды дамып келе жатқан заманауи технологиялардан артта қалады екен.

Екіншіден, жоғары технологиялық жетістіктерге бейімделу өз қауіпсіздігіне немқұрайлы қарауға себеп болады. Құрылғылар мен гаджеттердің күнделікті өмірде берік орныққаны сонша, адамдар оларды өмірдің ажырамас бөлігі ретінде қабылдайды. Күрделі технологияға бейімделген адам оны қолданумен байланысты (тоқ соғу, өрт, апат) қауіптіліктің жоғарылауын жиі ұмытады. Түрлі құрылғыны пайдаланған кезде біз

негізгі қауіпсіздік ережелерін ұмытып, жұмыс стандарттарын бұзамыз. Осылайша, нұсқауларды елемей және шектен тыс менмендік теріс салдарға әкеледі.

Үшіншіден, заманауи жайлы өмір жағдайында табиғи адреналиннің болмауы. Жақсы өмір көбінесе тәуекелге бейсаналық ұмтылудың себебі болады. «Ащы сезімге» тәуелділік әдетте экстремалды хобби және қауіпті жұмыс таңдауда көрінеді. Тұрақты адреналинге деген күшті қажеттілік адамға жағдайды және өз күшін адекватты бағалауға кедергі келтіреді, бұл жарақаттар мен жазатайым оқиғаларға әкеледі [1].

Ең кең тараған көзқарас тұрғысынан қауіпсіздік немесе қауіптің болмауы өмір сүруге, оңтайлы жұмыс істеуі мен дамуы үшін қолайлы жағдайлардың болуы мен сақталуын білдіреді, сондықтан қауіпсіздік психологиясы ғылым ретінде *адамның болашақ өмірі мен қызметі үшін оңтайлы болып табылатын субъективті қатынасын зерттейді*. Жеке психологиялық ерекшеліктерін және психикасының жалпы сипаттамаларын, жұмыс істеу заңдылықтарын білу қазіргі уақытта адам үшін оның жалпы мәдениетінің міндетті элементі ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік өзара әрекеттесудегі, әртүрлі тұлғааралық коммуникативті жағдайларда қауіпсіздіктің қажетті шарты болып табылады.

Баланың толыққанды дамуының, оның психологиялық денсаулығын сақтау мен нығайтудың маңызды шарты психологиялық қауіпсіздік болып табылады.

Психологиялық жайлылық жағдайларын жасау (қоршаған орта балаға травматикалық емес, дамушы әсер еткен кезде) "психологиялық қауіпсіздік" деп аталды. Бұл жағдайда баланың психикалық денсаулығына ішкі және сыртқы қауіптер жеткілікті түрде көрінеді.

А. Маслоудың қажеттіліктер иерархиясы теориясы бойынша қауіпсіздік қажеттілігі адамның негізгі қажеттіліктерінің бірі болып табылады. Өзін-өзі сақтау инстинкті денеге кездейсоқ немесе қасақана зақым келтірудің кез келген мүмкіндігін толығымен жоққа шығаруы керек, бірақ қауіпсіздіктің психологиялық механизмі күрделі және толық зерттелмегендіктен, психологтар әлі күнге дейін адам неге саналы түрде денсаулығына, кейде өз өміріне қауіп төндіреді деген сұрақтарға жауап бере алмайды [2].

Жеке тұлғаның қауіпсіз мінез-құлқы қауіпсіздіктің барлық басқа түрлерінің негізі болып табылады, өйткені егер адам өз қауіпсіздігіне тиісті назар аудармаса, қауіпсіздікті қамтамасыз ететін қоғамдық ұйымдар мен арнайы қызметтердің жұмысы оңтайлы нәтиже бере алмайды.

Жеке қауіпсіздік үш фактормен анықталады:

1. Адам факторы – адамның қауіпке әр түрлі реакциясы.
2. Орта факторы (мысалы, кибер орта) дәстүрлі түрде физикалық және әлеуметтік болып бөлінеді. Әлеуметтік ортада өз кезегінде макро- және микроәлеуметтік деңгейлер болады. Макроәлеуметтік деңгей адамға әсер ететін демографиялық, экономикалық және басқа факторларды, микроортаға оның жақын ортасын (отбасы, референттік және кәсіби топ және т.б.) қамтиды.

3. Қауіпсіздік факторы – адамдардың өздерін үрей тудыратын және қауіпті жағдайлардан қорғау үшін қолданатын құралдары. Олар физикалық және психологиялық (психологиялық қорғаныс механизмдері) болуы мүмкін. Қауіпсіздік деңгейі адамның мінез-құлқы мен белсенділігінің конструктивтілігі және іс-әрекетінің дәрежесіне байланысты. Сонымен бірге конструктивті мінез-құлықтың маңызды шарты - инстинкттердің, қажеттіліктер мен іс-әрекет мотивтерінің адекватты әлеуметтенуі, адамның қажеттіліктерін әлеуметтік қолайлы түрде қанағаттандыру [3].

Баланың психологиялық қауіпсіздігіне төнетін қауіптің негізгі көздерін білу керек және оларды мүмкіндігінше жою керек. Баланың психологиялық қауіпсіздігіне қауіп төндіретін көздерді шартты түрде екі топқа бөлуге болады: сыртқы және ішкі.

Сыртқы көздер:

I. Физикалық:

1. Қолайсыз ауа райы жағдайлары
2. Қатаюдың мәнін жете бағаламау, баланың таза ауада болуын қысқарту
3. Тамақтанудың ұтымсыздығы мен тапшылығы, оның монотондылығы және нашар ұйымдастырылуы
4. Үй-жайларды күтіп ұстауға қойылатын гигиеналық талаптарды сақтамау және бірінші кезекте желдету режимінің болмауы
5. Ойыншықтарға қол жетімділігі шектеулі болған кезде баланың қоршаған ортаға деген дұшпандығы, кеңістіктің түсі мен жарық дизайны ойластырылмаған; табиғи қозғалыс қажеттілігін жүзеге асыру үшін қажетті жағдайлар жоқ; баланың қауіпсіздігі туралы жалған уайымнан туындаған негізсіз тыйымдар бар.

II. Әлеуметтік:

1. Балаларды манипуляциялау, жеке тұлғаның оң дамуына айтарлықтай зиян келтіреді. Бұл ересектер бала үшін бәрін жасауға тырысады, осылайша оны шешім қабылдауда да, іс-әрекетте де Тәуелсіздік пен бастамадан айырады.

2. Балалардың басқа балалармен, ата-аналармен, басқа ересектермен тұлғааралық қарым-қатынасы. Балалар қоғамдастығы, ата - аналар қандай да бір себептермен баланы қабылдамауы мүмкін (мысалы, ол күткен жоқ). Дәрекілік пен қатыгездік көрінуі мүмкін. Нәтижесінде, қабылданбаған балалар микросоциумда дезориентация сезімін дамытады.

3. Интеллектуалды-физикалық және психоэмоционалды шамадан тыс жүктеме, балалар өмірінің иррационалды емес режиміне байланысты, күнделікті өмірдің монотондылығы.

4. Байланысты дұрыс ұйымдастырмау. Авторитарлық стильдің басым болуы, ересектердің балаға деген қызығушылығының болмауы.

5. Бала қоғамында, отбасында оның мінез-құлқын реттейтін балаға түсінікті ережелердің болмауы.

Ішкі көздер:

1. Отбасындағы дұрыс емес тәрбие нәтижесінде қалыптасқан теріс мінез-құлық әдеттері. Нәтижесінде баланы балалар мен ересектер саналы түрде қабылдамайды.

2. Баланың басқа балалардың сәтсіздіктері аясында хабардар болуы. Бұл кемшілік кешенінің қалыптасуына және мысалы, қызғаныш сияқты жағымсыз сезімнің пайда болуына ықпал етеді.

3. Автономияның болмауы. Ересек адамға тікелей тәуелділік, ол өздігінен әрекет ету керек болғанда дәрменсіздік сезімін тудырады.

4. Баланың жеке-жеке ерекшеліктері, мысалы, қалыптасқан (ересектердің көмегінсіз) қорқыныш немесе үнемі назарда болу әдеті [4].

Психологиялық қауіпсіздігі бұзылған баланың стресстік жағдайының белгілері келесі симптомдарда көрінуі мүмкін:

- * ұйықтап жатқан қиындықтар мен тыныш ұйқы;
- * жақында оны шаршатпаған жүктемеден кейінгі шаршау;
- * себепсіз жанасу, жылау немесе, керісінше, агрессивтіліктің жоғарылауы;
- * ұмытшақтықта, абайсызда;
- * мазасыздық пен тыныштықта;

* өзіне деген сенімділік болмаған кезде, бұл баланың ересектерден мақұлдауды жиі іздейтіндігінде, олар сөзбе-сөз басылады;

* қыңырлықтың көрінісінде;

* ол үнемі тырнақтарын тістеп, саусағын сорып немесе бірдеңе шайнап, тым ашкөз, тамақты жұтып, Мұқият жейді (кейде, керісінше, тәбеттің тұрақты бұзылуы байқалады);

• қр қорқып, контактілер, ұмтылуға журналда ассоциация, бас тарту қатысуға ойындар құрдастарының (жиі бала бесцельно бродит емес, мемлекет меншігіндегі өзіне сабақ);

* иықтың бұралуы, басын шайқау, қолды шайқау;

* дене салмағының төмендеуі немесе, керісінше, семіздік белгілері пайда бола бастайды;

* мазасыздықтың жоғарылауы;

* бұрын байқалмаған күндізгі және түнгі зәр ұстамау және басқа да құбылыстар.

Егер осы симптомар бұрын байқалмаса ғана, баланың психоэмоционалды күйзеліс жағдайында екенін көрсетеді [5].

Балалардың қауіпсіздігінің кепілі ретінде ата-ана бақылауы қарама-қайшылық тудыруы мүмкін: әрине, баланың интернет әлеміне енуі – бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынаста сенімділік, ашықтық, жүйелілік және адалдық қамтиды. Дегенмен балаға керек өз бетінше және саналы түрде шешім қабылдауға, өзін түсінуге үйрету және интернетте өзбетінше қызмет ету дағдылары қалыптаспауы мүмкін. Бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас фон ретінде және қолайсыз жағдайларда қолдау көзі болып табылады. Бала интернет арқылы әлеуметтенеді, одан қашып құтылу мүмкін емес, тек өзбетінше қауіпсіз әлеуметтеніп, интернеттің тиімді тұстарын пайдалана алуға жағдай жасау бұл қоғам алындағы басты міндет болып отыр.

Әдебиеттер:

1. Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. И.В. Дубровиной, Екатеринбург, 2019.

2. Камалова Г.А., Диярова Л.Б. Ақпараттық қауіпсіздік және ақпараттарды қорғау: Оқу құралы./Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті.- Алматы: Альманах, 2020.-116б. ISBN 978-601-7590-04-08.

3. Ошанова О.Ж. Киберқауіпсіздік және балалардың құқығын қорғау». - Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ХАБАРШЫСЫ. - Журналистика сериясы. - №2 (68). – 2023. -5-15 б.

4. Солдатова Г.У., Зотова Е.Ю. Зона риска. Российские и европейские школьники: проблемы онлайн-социализации // Дети в информационном обществе. – 2021. – № 7. – С. 46–55.

5. Профилактика кибербуллинга среди обучающихся образовательной организации /Вологодский институт развития образования; [Н.В. Носова, Е.М. Калинкина, Н.Ю. Камракова]. – Вологда: ВИРО, 2019. –52 с.

СТИЛИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ, ИХ ПРИМЕНЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ
НА ВОВЛЕЧЕННОСТЬ И РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Ангальд В.В.

ПОЧУ «Улан-Удэнский техникум экономики, торговли и права», г.Улан-Удэ,
Российская Федерация
angaldv@mail.ru

Профессиональное мастерство преподавателя раскрывается через выстраивание коммуникативных связей, формирующих благоприятную атмосферу для обучения и развития учащихся. Выбранная преподавателем манера взаимодействия с группой непосредственно отражается на качестве усвоения материала и стремлении учеников к получению новых знаний.

Коммуникативное взаимодействие между участниками образовательного процесса создает уникальную воспитательную среду, где каждый элемент педагогической системы работает максимально результативно. Профессиональная коммуникация преподавателя становится действенным инструментом образовательного воздействия, определяющим успешность всего учебного процесса.

Практическая значимость изучения особенностей педагогической коммуникации определяется влиянием коммуникативных навыков преподавателя на формирование личностных качеств учащихся и предупреждение потенциальных разногласий между субъектами образования. Развитие коммуникативной компетентности педагога, совершенствование методов взаимодействия со студентами и грамотное управление учебной деятельностью становятся определяющими факторами профессионального роста современного преподавателя.

Общепринятой классификацией стилей педагогического общения является их деление на авторитарный, демократический и попустительский (А. В. Петровский, Я. Л. Коломинский, В. В. Шпалинский, М. Ю. Кондратьев и др.).

При авторитарном стиле общения педагог принимает все решения, касающиеся как классного коллектива, так и каждого отдельного ученика, самостоятельно. Он устанавливает правила и цели взаимодействия, а также субъективно оценивает результаты труда. Данный стиль реализуется через тактику диктата и контроля. Авторитарный подход приводит к искаженной самооценке учащихся, формирует культ силы, способствует развитию невротических черт и создает неадекватные ожидания в общении с окружающими.

Педагоги, придерживающиеся данного стиля общения, ограничивают возможность учащихся проявлять самостоятельность и инициативу. Обычно они не способны понять своих учеников и формируют оценки, опираясь исключительно на показатели успеваемости. Учащиеся, в свою очередь, противостоят авторитарным методам преподавания, что часто приводит к конфликтным ситуациям. Авторитарный педагог сосредотачивается на негативных действиях школьника, не учитывая при этом причины, стоящие за этими поступками.

Попустительский стиль общения, характеризующийся анархическим и игнорирующим подходом, обычно обусловлен желанием педагога ограничить своё участие в учебном процессе и снять с себя ответственность за результаты. Такие преподаватели, в основном, лишь формально исполняют свои обязанности,

сосредоточиваясь исключительно на процессе преподавания. Данный стиль общения подразумевает тактику невмешательства, основывающуюся на равнодушии и отсутствии интереса как к вопросам учебного заведения, так и к проблемам учащихся.

Несмотря на внешнее противоречие, попустительский и авторитарный стили общения обладают общими чертами, такими как дистантные отношения, нехватка доверия, явная обособленность и отчужденность, а также выраженное подчеркивание своего доминирующего положения. В результате этого отсутствует контроль над деятельностью учеников и динамикой их личностного развития. Как правило, успеваемость и дисциплина в группах, где работают такие педагоги, оставляют желать лучшего.

Демократический стиль общения является альтернативным авторитарному и попустительскому, так как демократичные формы взаимодействия преподавателя с учениками способствуют повышению эффективности учебно-воспитательного процесса. Это происходит, прежде всего, благодаря их гибкости и динамичности, что позволяет постоянно адаптировать методику общения. Важным аспектом является то, что такие формы создают социально-психологическое единство между педагогом и обучающимися, что является необходимым условием для продуктивного совместного труда.

При данном стиле общения педагог акцентирует внимание на увеличении субъективной роли ученика в процессе взаимодействия, стремясь вовлечь каждого в решение общих задач. Демократический стиль общения между педагогом и учащимися является единственно эффективным методом организации их совместной деятельности. Для педагогов, следующих этому стилю, свойственны активное и позитивное отношение к ученикам, а также адекватная оценка их возможностей, достижений и неудач.

Один из ключевых аспектов заключается в том, как преподаватель устанавливает взаимодействие с группой. Доброжелательное, открытое и уважительное общение способствует формированию доверительной атмосферы, в которой учащиеся ощущают комфорт и готовы делиться своими мыслями и сомнениями. Напротив, авторитарный подход может привести к снижению активности и интереса учащихся, что, в свою очередь, окажет негативное влияние на их учебный процесс.

В «чистом виде» авторитарный, попустительский и демократический стили встречаются крайне редко. Обычно можно утверждать, что педагог склоняется к тому или иному стилю управления учениками в зависимости от конкретных обстоятельств. Даже при преобладании одного из стилей, один и тот же преподаватель в различных педагогических ситуациях, по отношению к различным учащимся или в процессе взаимодействия с коллегами может проявлять элементы различных стилей.

Перед педагогом встает задача выработки своего собственного индивидуального стиля, который позволит максимально полно использовать сильные стороны преподавателя и, по возможности, компенсировать слабые стороны его темперамента, характера, способностей и личности в целом.

В период с сентября 2022 по январь 2024 года в ПОЧУ «Улан-Удэнский техникум экономики, торговли и права», среди студентов второго курса специальности 38.02.01 Экономика и бухгалтерский учет (по отраслям), преподавателем Ангальд В.В. был проведен небольшой эксперимент по тому, как влияет стиль педагогического общения на результативность обучающихся по учебной дисциплине ОП.04 «Основы бухгалтерского учета».

Данная дисциплина является основополагающей в будущей профессии, поэтому очень важно, какими знаниями владеет обучающийся по её завершении. Промежуточная

аттестация по дисциплине предусмотрена в виде экзамена, который включает в себя теоретический ответ и решение практической задачи. Надо отметить, что преподаватель не использовал стили общения в чистом виде, но применял тот или иной в большей степени:

Таблица 1 – Влияние стиля педагогического общения на результативность обучающихся в ПОЧУ «У-У ТЭТиП» за 2022 – 2024 гг. по УД ОП.04 «Основы бухгалтерского учета»

Группа	Применяемый стиль общения	Абсолютная успеваемость, %	Качественная успеваемость, %	Ср. балл
211	Авторитарно-демократический	93,0	77,8	4,1
212	Демократическо-попустительский	85,0	94,1	4,2

По проведенному анализу влияния стиля общения преподавателя на результативность обучающихся по результатам экзамена, можно сделать следующие выводы. При авторитарно-демократическом стиле общения отмечается более ответственное отношение студентов к подготовке к экзамену, о чем нам дает информацию абсолютная успеваемость 93,0%, что на 8,0 % выше, чем при демократическо-попустительском стиле общения. Но в тоже время качественная успеваемость и средней балл ниже на 16,30% и 0,1 соответственно, чем при демократическо-попустительском стиле, что объясняется чрезмерным волнением студентов и боязни преподавателя при устной беседе с ним во время сдачи экзамена.

Поэтому необходимо отметить, что доминирование авторитарных методов в общении с учащимися приводит к искаженному пониманию ценностей и к повышенной неуверенности обучающихся в себе. Преобладание авторитарных методов руководства, обычно не плохо влияет на дисциплину и абсолютную успеваемость, однако за внешним благополучием могут скрываться значительные изъяны работы преподавателя по нравственному формированию личности студента.

Верно найденный стиль педагогического общения способствует решению целого комплекса задач: во-первых, педагогическое воздействие становится адекватным личности педагога, общение с аудиторией становится приятным, органичным для самого педагога; во-вторых, существенно облегчается процедура налаживания взаимоотношений; в-третьих, повышается эффективность такой важнейшей функции педагогического общения, как передача информации, и все это происходит на фоне эмоционального благополучия педагога и учеников на всех этапах общения.

Литература:

1. Петровский А. В., Шпалинский В. В. Социальная психология коллектива. Учебное пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1978.
2. Сластенин В. А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
3. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: (Этика коммунистического воспитания). Педагогическое наследие / Сост. О. В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.

4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Издание четвертое. – Киев: «Радянська школа», 1973. – 145 с.

5. Сухомлинский В. А. Этюды о коммунистическом воспитании // Нар. образ. – М.: 1967. - № 12.

6. Целуйко В. М. Психологические основы педагогического общения. – М.: «ВЛАДОС», 2007. – 242 с.

УДК 159.98

ИГРОТЕРАПИЯ КАК ОСНОВНОЙ МЕТОД В РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ ДЕТЕЙ С ООП СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Атласевич С.М.

КГКП «Ясли-сад № 17 г. Павлодара», г. Павлодар, Республика Казахстан
atlasevichsm@mail.ru

Дошкольный возраст уникален по-своему, это важный период психического развития ребенка и поэтому самый ответственный. Всестороннее, интенсивное развитие начинается именно в дошкольном возрасте. В это период времени закладываются основные высшие психические свойства и качества личности. Под влиянием обучения и воспитания происходит развитие всех познавательных и психических процессов.

В последнее время в дошкольные организации поступает большое количество детей с особыми образовательными потребностями, имеющими также нарушения так же и в познавательной сфере. Одним из наиболее, важных и актуальных направлений работы с детьми с ООП является обучение развитие познавательной деятельности при подготовке к школе, всестороннее развитие личности, раскрытие потенциала ребенка с особыми образовательными потребностями, является основным принципом дошкольного образования.

Не все дети могут самостоятельно проявлять познавательный интерес и активность. Часто у этих детей отмечается равнодушное отношение к занятиям, нежелание получать новые знания, отмечается низкий уровень развития познавательных процессов. Так же наблюдается повышенная тревожность, эмоциональная нестабильность, трудности в усвоении программного материала связанные с нарушениями речи, особенностями психического развития. Этим детям трудно наряду с норма типичными детьми усваивать программу детского сада.

Придя в детский сад, ребенок попадает в новые социальные условия, где необходимо подчиняться определенным нормам и правилам. Ключевым моментом является то, что дети с ООП не приспособляются к правилам и условиям детского сада, а включаются на своих собственных условиях, которые не всегда принимаются детьми и педагогами.

Необходимо создать условия, которые будут способствовать развитию ребенка в комфортной, интересной, безопасной атмосфере.

Поэтому всем участникам педагогического процесса нужно не только доносить важную и полезную информацию, но предложить ребенку ее так, чтобы она привлекла его внимание, вызвала интерес, была доступна для его понимания, чтобы этот фактор не стал тормозом на пути его развития.

Лучший мотив для ребенка дошкольника - это игра, поскольку в этом возрасте является ведущим видом деятельности. Заинтересовав ребенка, мы можем побудить у него желание познавать новое и в этом неоценимую помощь оказывает игра.

Игра – это особый вид деятельности в дошкольном возрасте, стимулирует развитие всех когнитивных процессов ребенка.

В сюжетно ролевой игре развиваются познавательная и другие сферы личности ребенка. Выполнение игровых действий и правил требует: сосредоточенности, совершенствует произвольное и произвольное внимание.

Для развития познавательного интереса, наибольшей активности детей необходимо использовать как можно больше разнообразных методов и приемов. На занятиях применять различные современные игровые технологии, в том числе и нетрадиционные, такие как песочная терапия, изотерапия, сказкотерапию, арттерапия, использовать мнемотехники, тактильные дощечки, игры-сказки, «Волшебные средства выражения» (мимика, пантомимика, жесты, интонация, ритмопластика), которые позволяют наиболее полно активизировать ресурсные возможности ребенка. Тем самым вовлекая детей в познавательную деятельность вызывая желание заниматься.

При работе с детьми важно предоставить право выбора видов деятельности, интересных и увлекательных для него, многообразие яркого, красочного материала, что является мотивацией в обучении.

Важно учитывать в планируемой работе, проблемы ребенка, потребности, способности, возможности. Ориентироваться на возраст, предлагая тот или иной метод и прием.

Достичь положительную динамику в обучении и развитии, способствует использование многообразия дидактических, стимульных игр, игровых занимательных упражнений, творческих заданий. Важно обучать ребенка без принуждения, на принципе добровольного участия, от простого к сложному. Пробуждать интерес, поощряя даже за незначительные успехи, поскольку для особенного ребенка это является большим трудом.

Необходимо обеспечить ситуацию успеха, оказывать психологическую поддержку, создавать психологически благоприятную атмосферу и увлекательную предметно-развивающую среду. Это способствует заинтересованности, мотивации, делает их более раскрепощенными, самостоятельными.

Не менее важно искреннее заинтересованное участие педагога в процессе деятельности с ребенком, основанное на взаимном доверии.

Использование здоровьесберегающих технологий.

В целях повышения эффективности развития и обучения актуально использование игр-энергосборов - (коротких игровых упражнений, восстанавливающих энергию ребенка) для недопустимости психоэмоциональной, психофизической перегрузки, которые позволяют успешно преодолевать снижение работоспособности, снимать тревожность.

Применение сюрпризных, игровых моментов создание дружелюбной и непринужденной атмосферы в процессе занятия являются стимулирующими, придают ребенку уверенность, делают занятие интересными и выразительными, оказывают позитивный, положительно-эмоциональный настрой для дальнейшей работы.

Использование в работе игр - приветствованный оказывает положительный эффект для поднятия настроения, установления продолжительного, позитивного контакта, дает возможность ребёнку обучался и развивался, играя.

Эффективным является применение в работе элементов игротерапии.

Игротерапия - особый вид активизации ребенка, который наиболее информативен и эффективен для них.

Игры позволяют ребенку в безопасной ситуации наращивать познавательный опыт, получать новые знания и создает благоприятные условия для всестороннего развития.

Для того чтобы ребенок с желанием посещал занятия, в процессе целесообразно проводить игры, упражнения на снятия эмоционального, мышечного напряжения, (психогимнастики, физминутки, шумовые минутки, минутки тишины), ориентируясь на психофизическое состояние ребенка.

Поскольку игра - это многофункциональный инструмент развития дошкольников, действенный и ненавязчивый метод обучения, способствующий активному участию детей, позволяющей свободно выражать свои чувства, эмоции. Познавать окружающий его мир, что является очень важным для особенного ребенка.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. - Астана 2016.
2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. - Астана 2016.
3. Типовая специальная программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста с нарушением интеллекта. - Алматы, 2010.
4. Базовый минимум содержания общеобразовательной программы дошкольного воспитания и обучения детей от 1 года до 6 лет. - Министерство образования и науки Р.К.- Астана, 2004.
5. Коржова Г.М. Особенности речи детей с различными отклонениями в развитии. - Алматы, 2008
6. Григорьева Л.Г. Дети с проблемами в развитии. - М.: Академкнига, 2002.
7. Павлова Н.Н., Руденко Л.Г. Экспресс-диагностика в детском саду - Москва. Генезис, 9- издание, 2002.
8. Мастюкова, Т. Б. Учимся играя. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998.

УДК 159.942

НАДЕЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ: ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ

Баулекова Д., Суданова С., Исхакбаева Т.Г.
Карагандинский университет им. Е.А. Букетова
tolganai-2008@mail.ru

В последние годы все чаще говорят не только о профессиональном стрессе, но и о профессиональном сгорании, или выгорании педагогов. Что такое профессиональное выгорание? Профессиональное выгорание — это синдром, развивающийся на фоне хронического стресса и ведущий к истощению эмоционально-энергетических и личностных ресурсов работающего человека.

Профессиональное выгорание - самая опасная профессиональная болезнь тех, кто работает с людьми: учителей, социальных работников, психологов, менеджеров, врачей, журналистов, бизнесменов и политиков, - всех, чья деятельность невозможна без общения. Неслучайно первая исследовательница этого явления Кристина Маслач назвала свою книгу: «Эмоциональное сгорание - плата за сочувствие» [1].

Профессиональное выгорание возникает в результате внутреннего накапливания отрицательных эмоций без соответствующей «разрядки», или «освобождения» от них. Оно ведет к истощению эмоционально-энергетических и личностных ресурсов человека. С точки зрения концепции стресса (Г. Селье), профессиональное выгорание - это дистресс или третья стадия общего адаптационного синдрома - стадия истощения [2].

Термин «эмоциональное выгорание» был предложен американским психологом Дж. Фройденбергером [3] в 1974 г. для характеристики психологического состояния здоровых людей, вынужденных в эмоционально насыщенной атмосфере интенсивно и тесно общаться с клиентами при оказании профессиональной помощи. Позднее он назвал данное состояние «болезнью сверхуспеха».

В 1986 г. американские ученые К. Маслач [1; 7] и С. Джексон [4] выделили три основные группы проявлений данного состояния: эмоциональное истощение, деперсонализация и редукция профессиональных достижений. Под эмоциональным истощением понимают чувство эмоциональной опустошенности и усталости, обусловленное профессиональной деятельностью. Деперсонализация в данном случае подразумевает не классическое психиатрическое определение этого термина, а скорее понижение личностного компонента в профессиональной деятельности. Деперсонализация проявляется в виде дегуманизации отношения к объектам своей деятельности: холодности, формализации контактов черствости, цинизма. Возникающие негативные установки поначалу могут иметь скрытый характер и выражаться во внутреннем сдерживаемом раздражении, но со временем оно прорывается наружу и приводит к конфликтам. Редукция личных профессиональных достижений - это занижение своих профессиональных успехов, возникновение чувств собственной некомпетентности в своей профессиональной сфере. Авторы подчеркивают, что выгорание — это не потеря творческого потенциала, не реакция на скуку, а скорее «эмоциональное истощение, возникающее на фоне стресса, вызванного профессиональным межличностным общением».

Исследованием профессионального выгорания занимались многие психологи. В.В. Бойко [5] - один из первых исследователей, который разработал методику диагностики эмоционального выгорания и описал его фазы. Они были затронуты в таких работах, как: «Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других»; «Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении». Из данных работ следует что эмоциональное выгорание как «выработанный личностью механизм психологической защиты в форме полного или частичного исключения эмоций (понижение их энергетики) в ответ на психотравмирующие воздействия» В этой связи выгорание представляется приобретенным стереотипом эмоционального, чаще всего профессионального, поведения, позволяющим человеку дозировать и экономно расходовать энергетические ресурсы. Само по себе выгорание, таким образом, В.В. Бойко [5; 7] считает конструктивным механизмом, а как дисфункциональные, рассматриваются его последствия, когда выгорание отрицательно сказывается на исполнении профессиональной деятельности и отношениях с партнерами. Тогда же эмоциональное выгорание приводит к профессиональной деформации личности.

На сегодняшний день проблема профессионального выгорания весьма актуальна, поскольку современное общество находится в условиях социальной и экономической нестабильности, конкуренции на рынке труда, испытывает социальные стрессы, предъявляет высокие требования к профессионализму человека

В связи с этим вопросом с целью проверки диагностики провели исследование - экспресс-диагностику для педагогов на выявление профессионального выгорания.

Опросник Экспресс-оценка выгорания предлагают чешские психологи Вера Каппони и Томаш Новак для первичной оценки степени профессионального выгорания, включает 10 вопросов. На вопросы необходимо отвечать «да» или «нет». Тест предназначен для диагностики первых симптомов синдрома эмоционального выгорания. Количество положительных ответов подсчитывается.

Уровень эмоционального выгорания оценивается в баллах:

- 0–1 балл — низкие оценки. Синдром эмоционального выгорания не грозит.
- 2–6 баллов — средние оценки. Необходимо взять отпуск, отключиться от рабочих дел.
- 7–9 баллов — высокие оценки. Пришло время решать: либо сменить работу, либо переменить стиль жизни.
- 10 баллов — критические оценки. Положение весьма серьёзное.

Диагностика проводилась анонимно на базе электронной платформы «Google Формы»: https://docs.google.com/forms/d/1ylhyAg6Xf4U3fTZd30aZjIIQtIlk4utxkEmaMm_r1R4/edit#responses. Количество респондентов составило 9 педагогов с профессиональным стажем от 5 до свыше 25 лет, в преобладающем количестве — учителя средней школы. На рисунке 1 представлены возрастные когорты стажа:

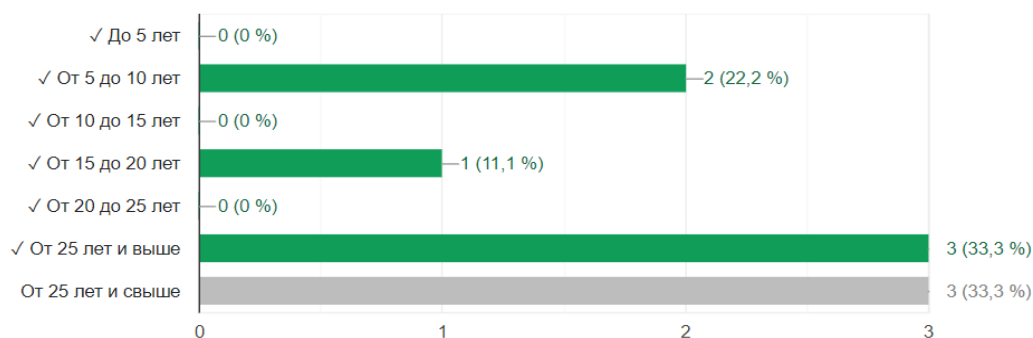

Рисунок 1. Стаж работы респондентов

По выше представленным данным, доминирующее количество опрошенных — учителя с педагогическим стажем от 25 лет и свыше — 6 человек. Затем идёт стаж от 5 до 10 лет — 2 человека. И от 15 до 20 лет — 1 человек. По проведенному тестированию, были получены следующие данные (рисунок 2. Опросник — Экспресс-оценка профессионального выгорания):

Баллы	Укажите	Когда в	Если бы у	Коллеги н	То, наско	На протя	Коллегам	С делами	О моей ра	Стоит мн	За послед	Итого
03.ноя	От 25 лет	Нет	Нет	Нет	Нет	Да	Нет	Да	Нет	Нет	Да	3
07.ноя	От 25 лет	Да	Да	Нет	Нет	Нет	Да	Да	Да	Да	Да	7
01.ноя	От 25 лет	Нет	Да	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	1
04.ноя	От 5 до 10	Нет	Нет	Нет	Нет	Да	Да	Нет	Нет	Нет	Да	3
08.ноя	От 15 до 20	Да	Да	Да	Нет	Да	Нет	Нет	Да	Да	Да	7
04.ноя	От 5 до 10	Нет	Да	Нет	Нет	Нет	Нет	Да	Да	Нет	Нет	3
05.ноя	От 25 лет	Да	Да	Нет	Нет	Да	Нет	Нет	Нет	Да	Нет	4
04.ноя	От 25 лет	Нет	Да	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Да	Нет	Да	3
03.ноя	От 25 лет	Да	Да	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	Нет	2

Рисунок 2. Экспресс-оценка профессионального выгорания

Результаты исследования показали, что двое человек получили 7 баллов — высокие оценки, что говорит о возможно выраженной степени профессионального выгорания. Наиболее распространенными вопросами, на которые опрашиваемые отвечали «Да» являлись:

- «Если бы у меня была возможность уйти на пенсию (по выслуге лет, инвалидности), я сделала бы это без промедления» — 7/9 человек. Среди них специалисты со стажем от 5 до 25 и свыше лет (диаграмма 1).

Если бы у меня была возможность уйти на пенсию (по выслуге лет, инвалидности), я сделала бы это без промедления

Верных ответов: 7 из 9

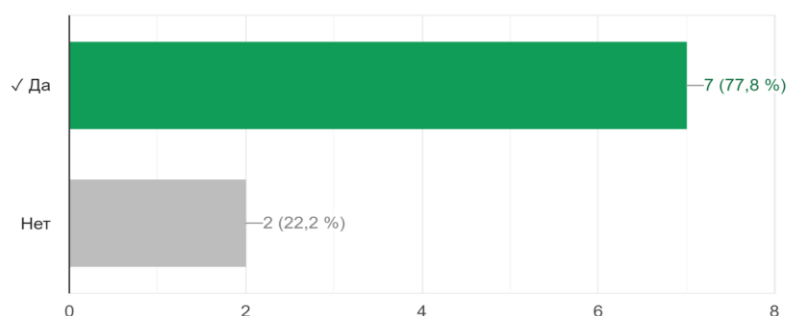

Диаграмма 1. Ответы респондентов

- «За последние три месяца мне не попала в руки ни одна специальная книга, из которой я почерпнула бы что-нибудь новенькое» — 5/9 человек. 3/5 человек — педагоги со стажем от 25 лет и свыше. (диаграмма 2).

За последние три месяца мне не попала в руки ни одна специальная книга, из которой я почерпнула бы что-нибудь новенькое.

Верных ответов: 5 из 9

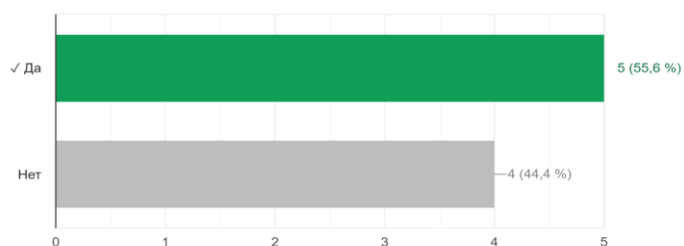

Диаграмма 2. Ответы респондентов

На вопросы, которые респонденты чаще всего давали ответы «Нет» были:

- «То, насколько меня раздражают коллеги, еще мелочи по сравнению с тем, как выводят меня из равновесия клиенты (пациенты, ученики, посетители, заказчики)» — 9/9 человек (диаграмма 3).

То, насколько меня раздражают коллеги, еще мелочи по сравнению с тем, как выводят меня из равновесия клиенты (пациенты, ученики, посетители, заказчики).

Верных ответов: 0 из 9

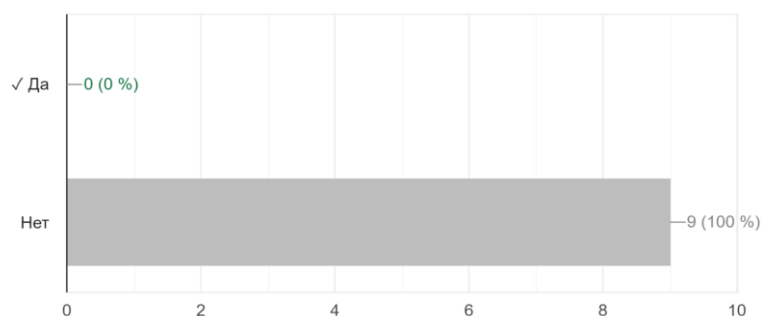

Диаграмма 3. Ответы респондентов

- «Коллеги на работе раздражают меня. Невозможно терпеть их одни и те же разговоры» — 8/9 человек. 1 педагог со стажем от 15 до 20 лет (диаграмма 4).

Коллеги на работе раздражат меня. Невозможно терпеть их одни и те же разговоры.
Верных ответов: 1 из 9

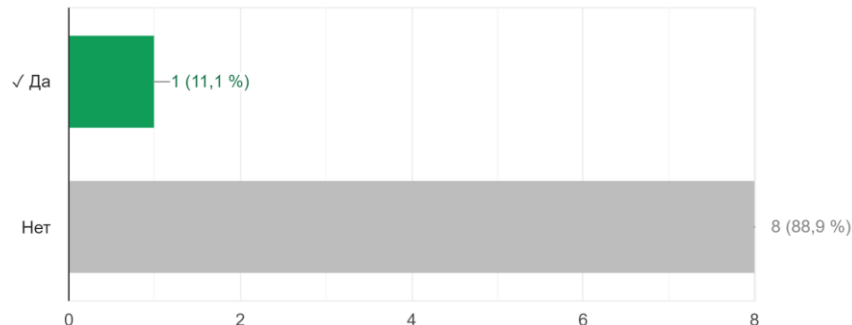

Диаграмма 4. Ответы респондентов

Как было обозначено выше, с целью проверки диагностики было проведено исследование — экспресс-диагностика для педагогов на выявление профессионального выгорания. В результате было установлено, что уровень выгорания у двух учителей достаточно высок — 7/10 баллов. Рекомендуется провести ещё 3-4 методики по данной области, и по возможности, такие дополнительные методы исследования как беседа, чтобы получить более достоверные и полные результаты.

На диаграмме 1 видно, что на сегодняшний день работающие педагоги Казахстана уже мечтают выйти на пенсию, несмотря на непродолжительное время работы. Можно провести дополнительное анкетирование, чтобы узнать причины их выбора.

По диаграмме 2 данные говорят о том, что с чем больше продолжительность работы в педагогической профессии, тем меньше литературы и новой информации могут получить педагоги в своей области. Имело бы место быть провести дополнительный опрос на выявление тех областей новой информации, в которых нуждаются педагоги и расширить исследования в данных направлениях.

В диаграмме 3, определенно, несмотря на плотную учебную нагрузку, педагоги осознают уровень своей ответственности перед учениками и не перекалывают свои эмоциональные переживания на них.

По диаграмме 4 данные свидетельствуют нам о том, что в преобладающем большинстве коллеги не приносят эмоционального напряжения на работе, и мы можем предположить о том, что наоборот, служат моральной поддержкой.

Для снижения уровня выгорания среди педагогов необходимо разработать комплекс мер, направленных на оптимизацию учебной нагрузки, повышение уровня социальной поддержки и создание благоприятного психологического климата в образовательных учреждениях.

Вниманию читателей предлагаются рекомендации педагогам для профилактики профессионального выгорания:

1. Жить с девизом «В целом все хорошо, все, что делается, – делается к лучшему». Неудовлетворительные обстоятельства на работе воспринимать как временное явление и пытаться изменить их к лучшему.

2. Энергию недовольства направлять на дела, способствующие позитивным переменам, а не злословию и обидам.

3. Замечать достижения в своей работе и чаще хвалить себя за них. Замечать свои успехи в отношениях с другими и радоваться достигнутым результатам. В выполняемой работе усматривать прежде всего социальный, гуманный, престижный смысл, а не конкретные и малоприятные функциональные обязанности.

4. Находить источники вдохновения в каждом осуществляемом замысле. Тратить время и энергию на осмысление целей и средств их достижения, а не на исправление непродуманных действий и ошибок.

5. Организовать свою работу так, чтобы исключить ненужные и раздражающие обращения окружающих. Абстрагироваться от нежелательных комментариев.

6. Просьбы, советы, требования, обращенные к кому-либо, следует произносить достаточно громко и отчетливо, предварительно убедившись, что партнер в состоянии их воспринять.

7. Не «пережевывать» в уме случившиеся конфликты или допущенные ошибки. Осознать причину, сделать выводы, найти выход, но не прокручивать в сознании. Если возникла проблема или назрел конфликт, решать своевременно, обдуманно и спокойно.

8. Не вспоминать на работе о неприятностях личной жизни и не обсуждать их с коллегами.

9. Дольше и чаще общаться с людьми, которые приятны, быть с ними открытыми, искренними и естественными.

10. Использовать техники снижения эмоционального напряжения.

Литература:

1. Маслач К. Профессиональное выгорание: как люди справляются. // Практикум по социальной психологии – СПб: Питер, 2001.

2. Сайт психолога ДООУ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ffannaff.jimdofree.com/>

3. Freudenberger H.J. Staff Burnout // Journal of Social Issues. - 2015.- Vol. 30 - P.159-165.

4. Афанасьева Ю.В., Пшеничнова И.В. Научные подходы к изучению эмоционального выгорания у педагогов // Материалы XIV Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум».

5. Бойко, В. В. Синдром эмоционального выгорания в профессиональном общении / В. В. Бойко. – СПб.: Сударыня, 2017. – 122 с.

УДК: 159.955

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Горная И. А.

КГУ «ОШ К.Мынбаева» Карагандинская обл, Нуринский район, аул К.Мынбаева
Республика Казахстан

Inna.Gornaja@mail.ru

Статья посвящена обобщению и распространению опыта по развитию эмоционального интеллекта детей младшего школьного возраста. Эмоциональный интеллект – это важная сфера личности в современном мире, необходимая для социализации и адаптации в обществе детей. В данной статье обоснована актуальность выбранной мной темы, а также ее практическая значимость. Мной разработан авторский

календарно-тематический план по данной теме, который может быть использован другими учебными заведениями.

Младший школьный возраст имеет свои особенности и трудности, впрочем, как и любой другой возрастной период. В данный период школьник осознает необходимость посещения учебного заведения, проходит адаптация. Главной особенностью данного периода является смена игровой деятельности на учебную деятельность [1].

Актуальностью данной работы является необходимость в распознавании своих эмоции, эмоции окружающих, навыков эмпатии и самоконтроля у детей младшего школьного возраста, в счет смены их деятельности. Именно этот возрастной период и является основополагающим в развитии структуры личности, дальнейшем стиле поведения и самосознания ребенка. Ученику этого возраста требуется много усилий для овладения учебным материалом, что соответственно требует от ребенка достаточно развитого уровня эмоциональной сферы [3].

Мною был разработан комплекс мероприятий, предназначенный для детей младшего школьного возраста. Программа осуществляется параллельно с учебной деятельностью детей. Следует отметить что характер, мероприятия и занятий не дублирует школьную программу, а ориентирует на развитие эмоциональной сферы и сближение коллектива.

Все мероприятия проводятся в дружеской обстановке и игровой, увлекательной форме. Данная программа носит название: «Путешествие в мир эмоций».

Программа апробирована в 2023-24 учебном году на базе общеобразовательной школы. Благодаря данной разработке дети научились управлять своими эмоциями в любой критической ситуации, снижен уровень агрессивности в классах, уровень драк минимален. Дети научились в любой ситуации адаптироваться к окружающей среде, не нанося вреда окружающим. Так же наблюдается сформированность доверительного отношения к педагогу- психологу, а также понимание собственных эмоции и навыки самоконтроля.

Задачами данной программы является:

1. Определение вариантов самовыражения школьников;
2. Выявление и разрешение конфликтов внутри класса посредством сказкотерапии, арт-терапии;
3. Беседы по культурному поведению, эмоции окружающих, эмпатия;
4. Необходимость в самостоятельном выборе альтернативы в конфликтных ситуациях.

Календарно-тематическое планирование программы тренинговых занятий педагога- психолога для младших школьников «Путешествие в мир эмоции» представлено в таблице 1.

Таблица 1 Календарно-тематический план тренинговых занятий «Путешествие в мир эмоции»

№ п/п	Тема	Цели	Кол-во часов	Сроки	Примечание
1	Знакомство. Мини-лекция «Эмоции»	Развитие внутригрупповой работоспособности, доброжелательности. знакомство с понятиями чувства ,	1		

		эмоция, эмоциональный интеллект.			
2	Тренинг «Твое настроение»	Тренинг-игра для понимания значимости эмоционального интеллекта в жизни	1		
3	Волонтерское мероприятие «Эстафета добрых дел»	Подарить хорошее настроение окружающим и получить положительные эмоции	1		
4	Тренинговое занятие «Сделка»	Помочь научиться находить компромисс в конфликтных ситуациях	1		
5	Арт-терапия «Эмоция»	Рисовать эмоции	1		
6	Тренинговое занятие «Дерево пожеланий»	Написать приятные пожелания друг другу	1		
7	Тренинговое занятие «Образ чувств»	Уметь выражать разные чувства, чувствовать других людей	1		
8	Мини-лекция «Эмпатия»	Знакомство с понятием «Эмпатия»	1		
9	Театрализованная игра «Пантомима»		1		
10	Мастер-класс «Анти-стресс»		1		
11	Тренинговое занятие «Выход из зоны комфорта»	Умение находить выход из конфликтных ситуации	1		
12	Демонстрация мультфильма «Головоломка» Игра «Головоломка»	Учиться управлять своими эмоциями, лучше принимать других	1		

Важность развития эмоционального интеллекта младших школьников трудно переоценить. Развитый эмоциональный интеллект является ключом к пониманию своих эмоций и управлению ими. Он способствует развитию социального интеллекта школьника, что позволяет улучшать взаимоотношения с окружающими людьми (учителями, сверстниками, родителями). Именно в этом возрасте ребенок впервые начинает осознавать отношения между ним и окружающими, разбираться в общественных мотивах поведения, нравственных оценках, значимости конфликтных

ситуаций, то есть постоянно ребенок вступает в фазу формирования личности» [2]

Литература:

1. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб, Питер, 2011- 752 с
2. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития. - Москва, ИЦ «Академия», 2008- 608 с
3. Никитина Н.Б. Коррекционно-развивающая работа психолога с эмоциональной сферой детей младшего школьного возраста. / <https://cyberleninka.ru/article/n/korreksionno-razvivayuschaya-rabota-psihologa-s-emotsionalnoy-sferoy-rebenka-doshkolnogo-i-mladshego-shkolnogo-vozrasta>

УДК 159.9:316.77

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ВИРТУАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ И УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ЖИЗНЬЮ У ЛИЦ В ПЕРИОД РАННЕЙ И ПОЗДНЕЙ ЗРЕЛОСТИ

Ермеков Д.Е., Якушева Ю.С.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Стремительное развитие технологий за последние несколько десятилетий изменило способы общения людей друг с другом. С появлением виртуальных коммуникационных платформ люди могут общаться с другими людьми со всего мира в режиме реального времени, в любое время. Хотя удобство и доступность виртуального общения, несомненно, принесли свои плоды, существует также обеспокоенность по поводу его влияния на общее благополучие людей, особенно тех, кто находится в периоде ранней и поздней зрелости.

Цель данной работы - провести анализ релевантных исследований и литературы, которые касаются темы изучения особенностей виртуальной коммуникации и их влияния на удовлетворенность жизнью у людей в период ранней и поздней зрелости. Исследуя влияние виртуальной коммуникации на удовлетворенность жизнью людей, данная работа стремится дать представление о том, как опосредованная технологиями коммуникация влияет на общее благополучие людей в этой возрастной группе.

Анализ особенностей виртуальной коммуникации и удовлетворенности жизнью поможет выявить положительное и отрицательное влияние этих технологий и дать рекомендации о том, как люди могут оптимизировать их использование для повышения своего благосостояния.

Виртуальное общение - это использование опосредованных технологией средств коммуникации, таких как электронная почта, текстовые сообщения, платформы социальных сетей, видеоконференции и обмен мгновенными сообщениями, для удаленного взаимодействия с другими людьми [1].

Исследования в направлении виртуального общения активно интересовали многих исследователей. В частности можно выделить работы таких авторов, как И.А. Смирнова [2], Е.В. Смышляева [3], Э.А. Игнатьева [4], А.А. Заморкин [5], О.В. Кретьева и Е.В. Черная [6; 7] и др. Рассмотрим данный феномен с призмы видения перечисленных авторов, проведя анализ их работ.

Исследование И.А. Смирновой [2] в 2000 году было посвящено роли интернета как фактора формирования субкультур в рамках виртуальных сообществ. В исследовании

изучалось, как люди используют Интернет в качестве платформы для создания и поддержания отношений с другими людьми, разделяющими схожие интересы, убеждения и ценности. Смирнова изучила, как развиваются эти виртуальные субкультуры, какими социальными нормами и ценностями они руководствуются и как они взаимодействуют с более широкой культурой общества.

Одним из ключевых выводов исследования стало то, что Интернет предоставляет уникальное пространство для развития субкультур, поскольку позволяет людям общаться с другими людьми, которые могут быть географически не близки, но разделяют схожие интересы. Через онлайн-форумы, чаты и другие виртуальные пространства люди могут формировать отношения, основанные на общих увлечениях, культурной идентичности, политических убеждениях и других факторах.

Смирнова также обнаружила, что виртуальные субкультуры часто имеют свои собственные нормы и ценности, которые определяют поведение внутри сообщества. Эти нормы могут включать правила использования языка, этикета и социального взаимодействия. Исследовательница утверждает, что эти нормы формируются под влиянием уникальной природы Интернета как средства коммуникации, и что они часто отражают ценности и убеждения членов сообщества.

В целом, исследование Смирновой подчеркивает важную роль Интернета в формировании субкультур в виртуальных сообществах. Оно также подчеркивает необходимость понять, как эти субкультуры развиваются и взаимодействуют с более широким обществом, чтобы лучше понять влияние технологий на социальные отношения и культуру.

В своем исследовании 2009 г. Е.В. Смышляева [3] исследовала социально-педагогические условия, необходимые для эффективной организации виртуального общения молодежи. В своем исследовании Смышляева обнаружила, что трансформация социальной реальности, вызванная достижениями в области технологий, привела к упрощению процесса общения для людей, а также затруднила ориентирование и ориентацию.

Смышляева утверждала, что широкое использование технологий и Интернета привело к увеличению количества каналов и платформ для общения, которые могут оказаться непосильными для молодежи. Хотя стало легче общаться с другими и обмениваться информацией, огромный объем доступной информации и скорость, с которой она передается, могут мешать людям не отставать и эффективно ориентироваться.

В то же время Смышляева заметила, что виртуальная коммуникация также привела к новым формам социального взаимодействия и формирования идентичности. Интернет-сообщества и социальные сети создали новые возможности для людей, чтобы общаться с другими людьми, которые разделяют схожие интересы и ценности, и развивать свое собственное чувство идентичности в виртуальном мире.

В целом исследование Смышляевой подчеркивает сложный характер виртуального общения среди молодежи и необходимость социально-педагогических вмешательств, которые могут помочь людям ориентироваться в этой новой социальной реальности. В то время как процесс общения, возможно, упростился, проблемы ориентации и формирования идентичности остаются и требуют постоянного внимания и поддержки со стороны педагогов и других заинтересованных сторон.

В своем исследовании 2012 года, Э.А. Игнатьева [4] изучала особенности формирования коммуникативных умений виртуального общения современной молодежи с использованием современных телекоммуникационных технологий.

Игнатьева отмечает, что в настоящее время виртуальное общение становится все более распространенным и важным для современной молодежи. В то же время, она подчеркивает, что виртуальное общение требует от людей определенных навыков и умений для эффективной коммуникации.

В ходе своего исследования Игнатьева обратила внимание на то, что виртуальное общение отличается от традиционного «лицом к лицу» взаимодействия. Для успешного виртуального общения, необходимо уметь эффективно использовать различные технологические средства, а также иметь определенные социальные и коммуникативные навыки.

Игнатьева также обратила внимание на то, что современные телекоммуникационные технологии позволяют молодежи находить новые пути и средства коммуникации, создавать новые социальные связи и формировать свои личностные характеристики.

В результате своего исследования Игнатьева сделала вывод, что виртуальное общение может эффективно развивать коммуникативные умения современной молодежи, однако, для этого необходимо обращать внимание на социально-педагогические аспекты формирования этих навыков и умений.

Также Игнатьева отметила важность сбалансированного подхода к использованию телекоммуникационных технологий в общении, чтобы избежать возможных отрицательных последствий для психологического и социального благополучия молодежи.

А.А. Заморкин в своем исследовании 2014 [5] года изучал виртуальные коммуникации как социокультурный феномен современности. В ходе своего исследования он пришел к выводу, что интернет является пространством, которое вовлекает человека в новые каналы коммуникации, ведет его к изменению своего характера и ориентации социальных взаимодействий.

Заморкин отмечает, что интернет предоставляет людям возможность вступать в контакт с другими людьми в режиме реального времени, независимо от расстояния и времени. Это приводит к тому, что люди становятся более социально активными, участвуют в различных группах и сообществах, создают новые связи и расширяют свой круг общения.

Однако, Заморкин также отмечает, что виртуальное общение отличается от традиционного общения. Виртуальное общение происходит в условиях отсутствия непосредственного контакта с другими людьми, что может привести к некоторым негативным последствиям, таким как ощущение одиночества, замкнутость, ухудшение коммуникативных навыков.

В целом, Заморкин считает, что виртуальное общение имеет как позитивные, так и негативные стороны, и что важно уметь сбалансированно использовать интернет и его возможности для общения и социальной активности. Также важно учитывать социально-педагогические аспекты виртуальных коммуникаций и обращать внимание на их влияние на формирование личности и социальных отношений в современном обществе.

О.В. Кретьова и Е.В. Черная в своих исследованиях 2014 [6] и 2015 [7] годов изучали психолого-педагогические аспекты культуры интернет-общения. Они проанализировали специфические особенности виртуальной коммуникации, которые вызывают разнообразные эмоциональные реакции в обществе.

Кретьова и Черная отмечают, что виртуальное общение имеет свои особенности, которые отличают его от традиционного общения. Виртуальное общение происходит в условиях отсутствия непосредственного контакта с другими людьми, что может

привести к некоторым негативным последствиям, таким как ощущение одиночества, замкнутость, ухудшение коммуникативных навыков.

Однако, Кротова и Черная также отмечают, что виртуальное общение может иметь позитивные эффекты. Виртуальное общение может способствовать расширению социальных связей, помочь в решении социальных проблем, дать возможность проявить свои таланты и способности.

В своих исследованиях Кротова и Черная обращают внимание на важность развития культуры интернет-общения. Они считают, что необходимо развивать навыки эффективного и уважительного общения в сети, учитывая специфику виртуальной коммуникации и ее влияние на психологическое состояние людей. Кроме того, они рекомендуют уделять особое внимание воспитанию подростков и молодежи в области культуры интернет-общения.

Подводя итоги проведенного анализа, можно сделать вывод, что современные психолого-педагогические исследования активно изучают феномен виртуального общения молодежи, его особенности, плюсы и минусы. Виртуальное общение становится все более популярным в современном мире, и это вызывает интерес ученых к его изучению.

В рамках исследований выявляются различные аспекты виртуального общения, такие как его влияние на развитие коммуникативных навыков, на психологическое состояние людей, на социальные связи и т.д. В результате исследований разрабатываются практические рекомендации по воспитанию молодежи в области культуры интернет-общения, а также по повышению эффективности виртуального общения в целом.

Таким образом, можно сказать, что изучение феномена виртуального общения молодежи является перспективным направлением современных психолого-педагогических исследований, которое помогает лучше понять и эффективнее использовать новые технологии в области коммуникации.

Подводя итоги проведенного анализа, можно сделать вывод, что современные психолого-педагогические исследования активно изучают феномен виртуального общения молодежи, его особенности, плюсы и минусы. Виртуальное общение становится все более популярным в современном мире, и это вызывает интерес ученых к его изучению.

В рамках исследований выявляются различные аспекты виртуального общения, такие как его влияние на развитие коммуникативных навыков, на психологическое состояние людей, на социальные связи и т.д. В результате исследований разрабатываются практические рекомендации по воспитанию молодежи в области культуры интернет-общения, а также по повышению эффективности виртуального общения в целом.

Виртуальное общение, хоть и предоставляет большие возможности для коммуникации и общения, не может полностью заменить реальное общение. Общение в реальном мире является необходимым элементом развития социальных навыков, умений общаться, понимать других людей и сопереживать им. Именно эти качества, приобретаемые в реальном общении, помогают людям лучше понимать себя и других людей, а также эффективнее взаимодействовать в обществе.

Поэтому, проблема виртуального общения требует дальнейшего исследования и разработки практических рекомендаций по тому, как использовать возможности виртуального общения в сочетании с реальным общением, чтобы достичь баланса между различными формами общения и избежать негативных последствий интернет-

зависимости.

Резюмируя, можно сказать, что изучение феномена виртуального общения и оценка его влияния на удовлетворенность жизнью у лиц разных возрастных категорий является перспективным направлением современных психолого- педагогических исследований, которое помогает лучше понять и эффективнее использовать новые технологии в области коммуникации.

Литература

1. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Азимов Э.Г., Щукин А.Н., 2009
2. Смирнова И.А. Интернет как фактор субкультурного сообщества. Автореф. дис. кан. культур. наук. СПб., 2000. 23 с.
3. Смышляева Е.В. Социально – педагогические условия организации виртуального общения молодежи. Автореф. дис. кан. пед. наук. Кострома., 2009. 22 с.
4. Игнатьева Э.А. Формирование коммуникативных умений виртуального общения современной молодежи. Автореф. дис. д-ра психол. наук.. М., 2012. 53 с.
5. Заморкин А.А. Виртуальная коммуникация как социокультурный феномен современности. Автореф. дис. кан. филос. наук. Ставрополь, 2014. 23 с.
6. Кретьова О.В., Черная Е.В. Особенности использования технологии моделирования в решении проблемы формирования культуры интернет общения в юношеском возрасте // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по материалам XXXIX междунар. науч.- практ. конф. № 4 (39) Часть II. (Новосибирск, 24-29 апреля 2014 г.). Новосибирск: С.62-71.
7. Кретьова О.В., Черная Е.В. Психолого-педагогические аспекты интернет общения в юношеском возрасте // Международный студенческий научный вестник: электронный журнал. 2015. № 5. Часть 2. С.274-276.

УДК 159.944

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Загайнова В., Протасов А., Исхакбаева Т.Г.
Карагандинский университет им. Е.А. Букетова
tolganai-2008@mail.ru

Профессиональное выгорание педагога – это:

По Е.И. Холостова. Состояние физического, эмоционального и психического истощения, которое вызвано долговременной вовлечённостью в ситуации, требующие очень высоких эмоциональных затрат [1].

По В.В. Бойко. Выработанный личностью механизм психологической защиты, который проявляется в виде полного или частичного исключения эмоционального реагирования из-за чрезмерного психотравмирующего воздействия [2].

Профессиональное выгорание исследовали следующие учёные:

• Герберт Фрейденбергер. В 1974 году ввёл понятие «burnout» и определил профессиональное выгорание как общее состояние человека, его эмоциональное истощение. [3]

• Катарина Маслач и Сара Джексон. Структурировали описание проявлений выгорания и составили опросник, который используется и в настоящее время [3].

• Э. Морроу. Ввёл в употребление термин «запах горячей проводки» (профессиональное выгорание), а также определил, что для профессионального выгорания необходим именно стресс, который отрицательно влияет на организм человека и который сильно выше его возможностей к преодолению.

• Российские психологи Н. Е. Водопьянова и Е. С. Старченкова. Разработали опросник «профессиональное выгорание», который имеет несколько вариантов для различных профессиональных групп.

Профессиональное выгорание педагогов обусловлено высокой личностной включенностью в педагогический процесс, повышенным эмоциональным фоном. Это явление считается нормой, и обусловлена тем, что работа педагога — это работа относящаяся к типу человек-человек, где всегда присутствует непрерывное общение и взаимодействие с людьми. Именно поэтому эта тема стала особенно интересной для нашего научного исследования. В нем мы исследовали профессиональное выгорание педагогов Высшего учебного заведения.

Мы провели научную работу начав с создания Гугл формы(современная электронная платформа для создания анкет, тестирования и т.д.) с количеством 22 вопросов:(https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe_lamXWXorsAgX08vMaRfkhaMhngBZnRAqIAPnOzGypMpYCA/viewform?usp=sf_link). Вопросы представлены в таблице №1.

Таблица 1 – Вопросы анкетирования

1.	К концу рабочей недели я чувствую себя эмоционально опустошенным(ой).
2.	К концу рабочего дня я чувствую себя как выжатый лимон.
3.	Я чувствую себя усталым(ой), когда встаю утром и должен (должна) идти на работу.
4.	Результаты моей работы не стоят тех усилий, которые я затрачиваю.
5.	Меня раздражают люди, которые долго и много говорят о своих страхах.
6.	Я чувствую себя энергичным(ой) и эмоционально воодушевленным(ой).
7.	При разговоре с агрессивными учениками я умею находить нужные слова, снижающие их агрессию.
8.	Я чувствую угнетенность и апатию.
9.	Мне нравится успокаивать недоверчивых учеников и помогать им.
10.	В последнее время я стал(а) более черствым(ой) (бесчувственным) по отношению к ученикам.
11.	Ученики, с которыми мне приходится работать, не интересны для меня. Они скорее утомляют, чем радуют меня.
12.	У меня много планов на будущее, и я верю в их осуществление.
13.	У меня все больше жизненных разочарований.
14.	Я чувствую равнодушие и потерю интереса ко многим, что радовало меня раньше.
15.	Мне безразлично, что думают и чувствуют ученики. Я предпочитаю формальное, без лишних эмоций общение с ними.
16.	Мне хочется уединиться и отдохнуть от всего и всех.
17.	Я легко могу создать атмосферу доброжелательности и доверия на уроке.
18.	Я разговариваю без напряжения с любым учеником или родителем (независимо от их амбиций, эмоционального состояния и культуры общения).

19.	Я доволен (довольна) своими жизненными успехами (достижениями).
20.	Я чувствую себя на пределе возможностей.
21.	Я смогу еще много сделать в своей жизни.
22.	Я проявляю к другим людям больше внимания и заботы, чем получаю от них в ответ признательности и благодарности.

В данном исследовании приняло участие 5 педагогов. Исследование проводилось анонимно. По результатам нашего анкетирования мы выявили: что из 5 педагогов - 2 находятся на высоком уровне (N), 2 находятся на среднем уровне (M), 1 на низком уровне (L) эмоционального истощения, результаты изображены в диаграмме 1.

Диаграмма 1. Результаты исследования.

Из этого можно сделать вывод о том, что большее количество педагогов находятся на высоком и среднем уровне эмоционального истощения. Что в дальнейшем может привести к профессиональному выгоранию. Для решения данной распространённой проблемы мы нашли несколько путей решения:

- Установите чёткие приоритеты и делегируйте задачи, когда это возможно. Научитесь говорить «нет» и устанавливайте границы, чтобы не перегружать себя.
- Корректируйте рабочую среду, решайте эргономические проблемы и ищите поддержку у коллег.
- Улучшайте командную динамику, способствуйте открытому общению и сотрудничеству.
- Решайте конфликты и участвуйте в уважительных и конструктивных беседах.
- Развивайте прочные профессиональные отношения и обращайтесь за поддержкой к коллегам.
- Разбивайте большие задачи на более мелкие и достижимые цели, занимайтесь вдохновляющей деятельностью.
- Ищите возможности для профессионального развития и изучения новых проектов.
- Формулируйте свои потребности, проблемы и идеи чётко и эффективно общайтесь с начальством.
- Ищите возможности для обратной связи и предложений по улучшению работы.

Подводя итоги, мы можем сказать, что профессиональное выгорание педагогов – норма. Нужно уметь справиться с данным явлением для дальнейших успехов и достижений.

Литература:

1. Кононова Л. И. Технология социальной работы: учебник для бакалавров / Л. И. Кононова, Е. И. Холостова; ответственные редакторы Л. И. Кононова, Е. И. Холостова. - Москва: Издательство Юрайт, 2019. — 503 с.

2. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. – Информ. - изд. дом "Филинь", 1996. – С. 470.

3. Эмоциональное выгорание [Электронный ресурс] Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Эмоциональное_выгорание

УДК 159.943

КОПИНГ-СТРАТЕГИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СТУДЕНТОВ- ПСИХОЛОГОВ

Кенжебаева С.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
saniyakuzair@mail.ru

Копинг-стратегии занимают важное место в системе профессиональной подготовки студентов, так как они способствуют формированию навыков эффективного преодоления стресса и сложных эмоциональных состояний. Копинг-стратегии являются значимым компонентом содержания подготовки студентов-психологов, поскольку овладение ими обеспечивает эффективное воздействие как на самих студентов, так и тех, с кем они будут работать в будущем.

Активное исследование копинг-стратегий зарубежными [1-5] и казахстанскими [6,7] психологами помогают лучше понять, как копинг-стратегии влияют на психическое здоровье и адаптацию людей, а также как их можно использовать для повышения качества жизни и качество профессионального образования.

Знание копинг-стратегий имеет центральное значение для подготовки будущих психологов по нескольким причинам:

1. **Управление стрессом:** Психологи часто сталкиваются с эмоционально нагруженной работой, взаимодействуя с клиентами, у которых есть серьезные проблемы. Понимание и применение копинг-стратегий помогает им лучше справляться с личным стрессом, предотвращая эмоциональное выгорание.

2. **Моделирование поведения:** Будущие психологи должны служить примером для своих клиентов. Зная о здоровых копинг-стратегиях, они могут эффективно демонстрировать их применение, обучая клиентов справляться с проблемами.

3. **Развитие эмпатии:** Осознание различных копинг-стратегий помогает психологам лучше понять механизмы, которые их клиенты используют для преодоления трудностей, что способствует развитию эмпатии и улучшает взаимодействие в терапевтическом контексте.

4. **Научные исследования:** Знания о копинг-стратегиях позволяют будущим психологам критически подходить к исследованиям в области психологии, понимать, какие копинг-стратегии наиболее эффективны, а какие могут быть вредными, что важно для применения в практике.

5. Клиническое применение: Психологи могут разрабатывать и применять интервенции, основанные на определенных копинг-стратегиях, что может улучшить результаты терапии.

Таким образом, знание копинг-стратегий важно для будущих психологов потому, что они должны не только применять эти стратегии в своей практике, но и обучать своих клиентов их использованию. Это способствует более эффективному взаимодействию и поддержке клиентов.

Студенты-психологи сталкиваются с различными стрессорами в учебном процессе, включая сложные темы, практические занятия и взаимодействие с клиентами в период производственной практики. Осознание и использование копинг-стратегий поможет им сохранять психологическое здоровье и избегать выгорания.

Следовательно, образовательная среда, в которой ведется подготовка психологов, на наш взгляд, должна, прежде всего, обеспечивать психоэмоциональное благополучие студентов в учебном процессе. Понятие «психоэмоциональное благополучие» редко встречается в психологических исследованиях, чаще отдельно исследуют психологическое благополучие и эмоциональное благополучие.

Так, например, Самохвалова А.Г., Шипова Н.С., Тихомирова Е.В., Вишневецкая О.Н. в статье «Психологическое благополучие современных студентов: типология и мишени психологической помощи» определяют психологическое благополучие следующим образом: «интегральная характеристика состояний человека, обеспечивающих согласованность психических функций и процессов, достижение внутреннего равновесия и субъектной целостности. Оно реализуется на психофизиологическом, индивидуально-психологическом и социально-психологическом уровнях [8, с.29].

Комарова С.В., Копылова С.Н. отмечают отсутствие единого понимания категории «эмоциональное благополучие», но предлагают следующее обобщенное понимание: «эмоциональное благополучие является интегральной характеристикой личности, в которой фокусируются эмоции и чувства, обусловленные успешным функционированием всех сторон личности. [9, с.1055].

Таким образом, психоэмоциональное благополучие студента – это состояние, характеризующееся гармонией и стабильностью в эмоциональной и психологической сферах жизни человека. Оно включает в себя способность справляться со стрессом, поддерживать положительные отношения с окружающими, ощущать удовлетворение от жизни и иметь адекватное восприятие себя и своих возможностей. Психоэмоциональное благополучие способствует общему качеству жизни и является важным аспектом психического здоровья.

Обеспечение психоэмоционального благополучия студентов-психологов требует комплексного подхода и решения ряда задач.

Прежде всего, необходимо создание поддерживающей учебной среды. Здесь речь идет о формировании психологически безопасного пространства – такой атмосферы, где студенты могут свободно выражать свои мысли, чувства и беспокойства, не опасаясь осуждения. На практических занятиях целесообразно проводить групповые обсуждения и тренинги, которые способствуют взаимодействию и взаимоподдержке.

Включение в учебную программу дисциплин информации о различных копинг-стратегиях, их преимуществах и недостатках, способствует обучению копинг-стратегиям. В этом случае эффективны практикумы, где студенты могут испытать и применить различные копинг-методы в реальных ситуациях. Также преподаватели могут предоставлять индивидуальную и групповую поддержку, помогая студентам

справляться с учебными и личными стрессами. Особенностью работы со студентами-психологами является открытость к диалогу: важен доступ студентов к преподавателям и к открытым обсуждениям по поводу их психоэмоционального состояния.

В содержание профессиональной подготовки будущих психологов необходимо включить индивидуальную работу со стрессом, обучение студентов техникам релаксации, медитации, йоге и другим способам снижения стресса. Большую помощь может оказать психологическая служба вуза, где студенты могут получить профессиональную помощь, пройти тренинги по тайм-менеджменту.

Мониторинг и оценка психоэмоционального благополучия студентов-психологов обеспечивается посредством регулярного проведения опросов для оценки психоэмоционального состояния студентов и выявления проблем на ранних стадиях. Психокоррекционная работа создает возможности для улучшения психоэмоционального состояния в учебной среде.

Ключевым элементом в обеспечении психоэмоционального благополучия студентов-психологов является создание комплексной системы поддержки и развития, включающей как теоретическую, так и практическую подготовку. Учитывая специфику профессии психолога, внимание к себе и своим эмоциям должно стать неотъемлемой частью их образовательного процесса.

На наш взгляд, комплексная система обеспечения психоэмоционального благополучия студентов-психологов должна включать реализацию следующих модулей:

Модуль 1. Основы копинг-стратегий. Этот модуль знакомит студентов с основными концепциями копинг-стратегий, их определением и значением в управлении стрессом. Студенты изучат различные типы копинг-стратегий, включая активные и пассивные подходы, а также их влияние на психическое здоровье.

Модуль 2. Эмоциональный интеллект и копинг. В этом модуле рассматривается связь между эмоциональным интеллектом и копинг-стратегиями. Студенты узнают, как развитие эмоционального интеллекта может помочь в более эффективном управлении эмоциями и стрессом, а также в выборе подходящих копинг-стратегий.

Модуль 3. Оценка состояния клиента. Модуль посвящен методам и инструментам оценки состояния клиентов. Студенты научатся проводить диагностику эмоционального и психологического состояния, а также определять уровень стресса и потребности в копинг-стратегиях

Модуль 4. Разработка стратегий преодоления стресса. В этом модуле студенты будут разрабатывать индивидуальные стратегии преодоления стресса. Они изучат техники, которые помогут клиентам справляться с трудными ситуациями и улучшать их общее психоэмоциональное состояние.

Модуль 5. Профилактика выгорания у психологов. Модуль фокусируется на профилактике профессионального выгорания у психологов и специалистов в области психического здоровья. Участники узнают о признаках выгорания, его причинах и методах предотвращения, а также о важности самопомощи и поддержки коллег.

Модуль 6. Исследование копинг-стратегий в психологической практике. В этом модуле рассматриваются современные исследования и практические примеры применения копинг-стратегий в психологической практике. Студенты изучат, как научные данные могут быть использованы для улучшения работы с клиентами и повышения эффективности терапевтических подходов

Таким образом, эти модули помогут студентам развить необходимые навыки для ведения профессиональной деятельности, а также понимание важности копинг-стратегий для себя и своих клиентов

Формат проведения занятий может быть самым разнообразным: семинары, лекции, ролевые игры, работа в малых группах, практикум, анализ кейсов, упражнения, тренинги, групповые дискуссии, работа над проектами, мини-исследования, написание научной статьи и др.

В качестве примера продемонстрируем методы групповой работы, цель которой состоит в развивающем взаимодействии участников (студентов-психологов) и формирования навыков практического применения копинг-стратегий:

Этап 1. Формирование малых групп для практики копинг-стратегий.

Этап 2. Защита кейсов с реальными примерами внедрения копинг-стратегий.

Этап 3. Ролевые игры: моделирование трудных ситуаций.

Этап 4. Анализ случаев: работа с реальными и сценарными примерами.

Этап 5. Разработка индивидуальных планов копинга для разных типов стресса.

Этап 6. Обсуждение сложных случаев и поиска решений в групповом формате.

Включение копинг-стратегий в содержание учебных программ психологических дисциплин, а также дополнительные занятия не только углубляет знания студентов о психологии, но и обеспечивает их практическими инструментами, которые будут полезны в их будущей карьере.

Литература:

1. Ramos F. P., Enumo S. R., Pereira de Paula K. M. (2015) Motivational Theory of Coping: A developmental proposal for the analysis of coping with stress *Estud. psicol. (Campinas)* vol.32 no.2 Campinas abr./jun. <http://dx.doi.org/10.1590/0103-166X2015000200011>

2. Stevenson, J.C., Millings, A., Emerson, L.-M. (2019) Psychological Well-being and Coping: the Predictive Value of Adult Attachment, Dispositional Mindfulness, and Emotion Regulation *Mindfulness* 10(2), с. 256-271 <https://doi.org/10.1007/s12671-018-0970-8>.

3. Авраменко Н. Н. Роль рефлексивных процессов в выборе стратегий совладания с трудными жизненными ситуациями у студентов // *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*, 2019. - №3. - С. 128-132

4. Шерешкова Е. А., Коновалова О. В. Взаимосвязь звеньев саморегуляции и копинг-стратегий в юношеском возрасте. // *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*. – 2019. - № 3. - С.275-298

5. Банщикова Т. Н., Соколовский М. Л. Копинг-стратегии в структуре, осознанной саморегуляции: кросскультурные характеристики // *Фундаментальные и прикладные исследования современной психологии Результаты и перспективы развития*. Отв. ред. А. Л. Журавлев, В. А. Кольцова. - Москва, 2017. - С. 423-431

6. Султанова А.В. Согласованность копинг-стратегий, направленности личности и эмоционального самочувствия / А. В. Султанова // *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Серия 12. – 2009. – Вып. 3. – Ч. II. – С. 289-297

7. Kassen G. A., Mukhatayeva, D. I., & Zhilkyshiyeva, Z. V. Взаимосвязь выбора стратегии поведения в конфликте и акцентуаций характера (на примере подростков). // *Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии*. - №76(1). - С.25–40

8. Самохвалова А.Г., Шипова Н.С., Тихомирова Е.В., Вишневская О.Н. Психологическое благополучие современных студентов: типология и мишени психологической помощи // *Консультативная психология и психотерапия*. - 2022. - Том 30. - № 1. - С. 29–48

9. Комарова С.В., Копылова С.Н. Эмоциональное благополучие студентов разных направлений подготовки // *Форум молодых ученых*. – 2018. - №12(28) – С.1054-1059

ТЕСТ (МОТИВ) ЦВЕТОК КАК ИНСТРУМЕНТ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ РАБОТЫ
ПЕДАГОГА- ПСИХОЛОГА СО СТУДЕНТАМИ НОВОГО НАБОРА

Кокенова В.Б.

КГКП «Усть-Каменогорский высший политехнический колледж» УО ВКО,
г.Усть-Каменогорск, Республика Казахстан
g_venera@mail.ru

Организация образовательного процесса в учреждении системы ТиПО в современных условиях связана с расширением представлений о целях образования, в число которых включены цели развития, воспитания, обеспечения физического, психического, психологического, нравственного и социального здоровья детей. Одним из основных требований является эффективное применение всех психолого-педагогических ресурсов для достижения максимального результата в воспитании и развитии будущих профессионалов.

С каждым годом система образования вынуждена сталкиваться с изменениями, вносимыми теми или иными актуальными потребностями на рынке образовательных услуг. Педагог-психолог современной организации образования должен держать руку на пульсе изменений стать одним из эффективных проводников между личностью студента и системой, требующей от него соответствия канонам успешного студента.

Одной из проблем полноценного процесса обучения стало несоответствие предлагаемых теоретических знаний потребностям современных детей- центениалов. Дети поколения Z (центениалы) характеризуются большей подверженностью применению инновационных технологий, что сказывается на формировании личности детей. «Цифровое» поколение родились и выросли «с гаджетом в руках», соответственно и все аспекты жизни связаны с использованием гаджетов. Среди основных психологических проблем, отмечающихся в работе педагога-психолога с центениалами отмечаются такие как: быстрая потеря интереса к выполняемой задаче, отсутствие навыка концентрации на задании, отсутствие навыка запоминания, и самая главная проблема-неумение устанавливать живой контакт с живым собеседником, отсутствие навыка налаживания социальных связей, таких необходимых в период взросления. [1]

В силу того, что период среднего подросткового возраста (15-17 лет) совпадает с периодом обучения в колледже, а вместе с тем и с процессом адаптации к изменяющимся условиям, периодом самоосознания и профессионального самоопределения, важную роль на данном этапе взросления играет фигура педагога-психолога, сопровождающего молодую неокрепшую личность студента в данной отрезке его жизни. Кроме того, зачастую, негативные переживания подростков осознаются подростками, а некоторые находятся в сфере бессознательного, но влияют на поведение и самочувствие детей.

Как мы уже знаем, на формирование «образа Я» подростка в значительной мере влияет социальная среда- среда сверстников. Являясь референтными, межличностные отношения вносят значительный вклад в формирование его представлений о себе, его мировоззрения, и его самооценки. Педагог -психолог в работе с детьми-центениалами выполняет функцию «подушки безопасности», внедряя личность каждого студента в «живой» коллектив, с уже «взрослыми» правилами обучения в колледже. Чувствительным, боязливым и неуверенным в себе студентам приходится достаточно

долго входить в группу нового коллектива. Помощь в данном случае может оказать психолог, применяя новаторские методы работы с каждым из подобных студентов.

Одним из важных инструментов для индивидуальной диагностической работы со студентом нового набора я выбрала метод символдрамы. Символдрама- (греч. symbolon – «знак», drama – «действие») – одно из направлений аналитически ориентированной психотерапии. Символдрама (кататимно-имагинатимная психотерапия) была разработана в 50-е годы XX-го века в Германии выдающимся психотерапевтом Ханскарлом Лейнером. На сегодняшний день-одни из немногих методов, доказавших свою эффективность. [2]

Суть метода заключается в установке контакта с нашей психикой, позволяющего экологично восполнять эмоциональные дефициты и исцелять травмы. Символдрама помогает мягко и бережно прорабатывать внутренние конфликты через работу с воображением. На практике сеанс символдрамы состоит из нескольких этапов: введение в релаксированное состояние, работа с образом, и анализ рисунка согласно представленному образу. Активное воображение, задействованное во время сеанса, представляет собой сложный процесс визуализации, во время которого сохраняется связь с психологом. В воображении задействованы образный поток (созерцания) и речевой (раппорт) поток.

Одним из наиболее значимых мотивов (образов) для сбора данных является тест (мотив) Цветок. Подросток вводится в состояние релакса по технике расслабления по Шульцу, а затем описывает цветок, не опуская всех подробностей. Описывает его цвет, размер, форму, эмоциональный отклик, подросток может описать чашечку цветка, стебель, листья, корни, он описывает цветок по всем модальностям: слуховой, тактильный, зрительный. Некоторые студенты могут настолько реалистично представлять эту сцену, что поднимают вверх руки и показывают в воздухе то, что видят. Из наиболее частых цветков, присутствующих в воображении являются розы, тюльпаны, ромашки, маки, лилии, подсолнух, васильки. Редко, когда подросток может не знать названия цветка, однако он может описать его и найти информацию в интернете попозже, но уже самостоятельно.

Ярко выраженным признаком нарушений считаются случаи, когда подросток представляет себе цветок из неживого материала, либо увядший или засохший цветок. Развитую способность к воображению отражает образ фантастического цветка, которого не существует. Нереальный окрас, величина и форма характеризуют чаще всего истерическую структуру личности подростка.

Иногда встречается такая сложность в представлении образа, когда возникает много цветов, и невозможность выбора одного из них. И это также может отражать неспособность подростка остановиться на чем-то одном.

В процессе изучения образа немаловажную роль играет местоположение цветка. В случаях, когда цветок оторван, это может свидетельствовать об отсутствии опоры у цветка, проблемы отсутствия ощущения своих корней.

После представления образа психолог дает домашнее задание подростку-сделать рисунок представляемого образа и принести его на следующую встречу для аналитического разбора. В рисунке можно отследить очень много информации для дальнейшей работы с подростком, обнажаются его внутренние препятствия, преграды, блоки, а кроме того работа с образом позволяет снизить процесс сопротивления подростка, так часто встречающийся в начале работы психолога.

Работа с образом требует от психолога специальной подготовки, так как необходимо быть готовым к тому, что образ может разворачиваться и совсем

нестандартным путем, необходимо понимать, что образ, предлагаемый из бессознательного необходимо достаточно бережно анализировать и вместе с подростком интерпретировать, не навешивая излишних ярлыков.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что тест мотив Цветок, является сравнительно молодым диагностическим методом работы со студентами, однако он показал свою диагностическую ценность именно в силу простоты применения и отражает важную часть скрытой информации в бессознательном о личности подростка, позволяет прикоснуться символически к душе подростка на языке метафор, образов и символов. Внутренний конфликт легче разрешить через знакомство с миром бессознательного посредством рисунка. А паттерны отношений, которые привносит с собой подросток в кабинет психолога, в индивидуальной работе с подростком изменяются, и меняют представление подростка о себе, а, следовательно, благотворно влияют на его психологическую адаптацию в целом.

Литература:

1. <https://umnazia.ru/blog/all-articles/cifrovoe-pokolenie-kto-takie-deti-pokolenija-z>
2. Обухов Я.Л. Мотив "цветок" - Символдрама. Кататимно-имагинативная психотерапия детей и подростков. – Москва, 1999.

УДК 159.922

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: ВЫЗОВЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

Москвина В.С.

Автономная некоммерческая образовательная организация высшего образования
Центросоюза Российской Федерации «Сибирский университет потребительской
кооперации», г. Новосибирск, Российская Федерация

valenti.sergeevna@mail.ru

Профессиональное выгорание среди педагогов-психологов — это значимая проблема, связанная с постоянным эмоциональным и психическим стрессом, вызванным работой в образовательной среде. Проблема выгорания особенно актуальна в условиях современной образовательной системы, где педагогам-психологам приходится решать задачи, связанные с эмоциональной поддержкой учащихся, а также управлением стрессами и конфликтами среди коллег и руководства.

С ростом количества детей с психологическими проблемами, увеличением требований к эффективности работы педагогов-психологов и в тоже время недостатком кадров, выгорание становится фактором, напрямую влияющим на качество работы и профессиональное здоровье педагогов-психологов. Педагоги-психологи оказывают помощь не только детям, но и педагогическому коллективу, что требует от них значительных эмоциональных затрат.

В советский и постсоветский периоды внимание к профессиональному выгоранию было связано скорее с изучением стресса, эмоционального истощения и психофизических деформаций в профессиональной деятельности, чем с выделением выгорания как отдельной концепции. В исследованиях авторов В.В. Бойко, В.Е. Орел, Т.В. Форманюк, Э.Ф. Зеер, Л.М. Митина, Н.С. Пряжников, А.А. Реан, Н.Е. Водопьянова проблема «синдрома профессионального выгорания» актуализировалась в конце 80-х

годов XX века [3, с. 2]. Интерес к заявленной теме проявляют и практики-педагоги, и психологи образовательных учреждений всех уровней: Т.Г. Глухова, Е.Н. Нецветайлова, Д.Г. Сайбуллаева, И.М. Слободчиков, Н.А. Соловова, А.Г. Тулегенова, Т.Н. Шевцова, Е.В. Юрченко.

В научных исследованиях проблемы эмоционального выгорания педагогов выделяется различные подходы. Рассматриваемый феномен описывается несколькими синонимичными терминами: В.В. Бойко пишет об «эмоциональном выгорании»; Е.И. Лозинская трактует его как «эмоциональное перегорание»; Т.И. Ронгинская называет «профессиональное выгорание»; Т.В. Форманюк использует понятие «эмоциональное сгорание»; Н.Е. Водопьянова - «психическое выгорание», что вытекает из различных переводов английского слова *burnout*. Несмотря на то, что речь идет об одном и том же явлении, имеются некоторые смысловые отличия.

М.А. Черкасова считает, что эмоциональный компонент полностью не отражает сути явления, а термин «психическое выгорание» можно отнести к слишком обширной группе психических состояний, и наиболее точным считает «профессиональное выгорание», так как описываемый феномен встречается исключительно в профессиональной сфере [5, с. 55]. Как зарубежные, так и отечественные специалисты сходятся во мнении, что последствия эмоционального выгорания затрагивают не только профессиональную, но и другие сферы бытия человека, представляя собой его экзистенциальные последствия. В настоящее время синдром эмоционального выгорания внесен в международную классификацию болезней МКБ-10 под кодом Z73 (проблемы, связанные с трудностями управления своей жизнью), то есть признан проблемой, требующей медицинского вмешательства.

В рамках нашего исследования мы рассматривали эмоциональное выгорание как способ психологической защиты при воздействии профессиональных стрессоров, проявляющийся снижением энергетики эмоций и оказывающий негативное влияние на личность педагога, то есть опирались на определение, данное В.В. Бойко.

Зарубежные исследования были направлены на глубокое изучение феномена профессионального выгорания, его причин, проявлений и последствий.

Значительный вклад в развитие этой области внесла Кристина Маслач — один из ведущих мировых экспертов в области профессионального выгорания, является автором концепции «профессионального выгорания», которая включает три основных компонента: эмоциональное истощение, деперсонализация и снижение личных достижений. Маслач разработала известную шкалу *Maslach Burnout Inventory (MBI)*, которая используется для диагностики выгорания. Ее работы «*Burnout: The Cost of Caring*» и «*The Truth About Burnout*» становятся основой для разработки методов профилактики выгорания, включая программы поддержки и стресс-менеджмента. [2, с. 4]

Майкл Лейтер — соавтор многих исследований в области профессионального выгорания, в том числе с Кристиной Маслач, фокусируется на взаимосвязи между рабочей средой, организационными факторами и выгоранием. В его работах «*The Truth About Burnout*» и «*Burnout at Work: A Psychological Perspective*» он описывает, как не только индивидуальные, но и организационные факторы могут влиять на развитие выгорания. Лейтер разрабатывает подходы для создания поддерживающей среды, которая снижает уровень стресса у работников.

Таким образом, мы видим, что исследование проблемы профессионального выгорания охватывает как индивидуальные, так и организационные аспекты, а

разработанные методы и инструменты диагностики служат основой для эффективных стратегий профилактики и поддержки работников.

Современные исследования профессионального выгорания педагогов и психологов фокусируются на комплексном подходе. Важно учитывать не только личные качества и способности работников справляться со стрессом, но и условия их работы: поддерживающая атмосфера, профессиональное сообщество, а также применение инновационных методик психологической поддержки. Работа с профессиональным выгоранием требует комплексного подхода, включающего профилактику стресса, создание поддерживающих структур и обучение техникам эмоциональной устойчивости. [1, с. 246]

Тема профессионального выгорания среди педагогов-психологов в условиях образовательной среды становится все более актуальной в свете современных вызовов, с которыми сталкиваются работники образовательных учреждений. В условиях быстро меняющихся образовательных технологий, перегрузок, высоких требований к результатам работы и эмоциональных нагрузок, педагоги-психологи подвержены значительному риску профессионального выгорания. Это явление может оказывать разрушительное воздействие, как на личностное благополучие работников, так и на качество образовательного процесса в целом.

В условиях динамических изменений в образовательной среде необходимо внедрение инновационных подходов, направленных на профилактику выгорания среди педагогов-психологов:

–практики осознанности (mindfulness): медитации, осознанное дыхание и другие техники, которые помогают снизить уровень стресса и повышают эмоциональную устойчивость;

–программы когнитивно-поведенческой терапии (КПТ): используют техники, направленные на изменение стереотипных реакций и негативных установок, что позволяет снизить уровень тревожности и выгорания;

–менторство и супервизия: создание пространства для профессиональной поддержки через обмен опытом и регулярную обратную связь. Это помогает психологам не только развивать свои навыки, но и снижать чувство изоляции;

–онлайн-платформы и цифровые приложения: например, приложения для отслеживания настроения, контроля стресса или повышения личной эффективности.

Все эти меры помогут не только снизить уровень стресса и выгорания, но и улучшить эффективность работы педагогов-психологов, что в свою очередь приведет к улучшению образовательной среды в целом.

На сегодняшний день важность исследования этой темы обусловлена несколькими факторами. Во-первых, современные образовательные системы требуют от педагогов-психологов не только профессиональных знаний, но и высокой эмоциональной вовлеченности, что приводит к постоянным стрессам и перегрузкам. Во-вторых, в условиях постоянного реформирования образовательных стандартов и технологий, профессиональное выгорание стало серьезной угрозой для устойчивости образовательных организаций, их репутации и качества оказываемых услуг.

Понимание механизмов выгорания и факторов, способствующих его развитию, позволяет не только снижать риски этого явления, но и создавать условия для повышения эффективности труда, улучшения психоэмоционального климата в образовательных учреждениях, а также содействовать личностному росту и профессиональному развитию педагогов-психологов.

Таким образом, глубокое изучение причин и последствий профессионального выгорания, а также разработка инновационных методов профилактики, является неотъемлемой частью стратегии повышения качества образования и поддержания психоэмоционального здоровья работников образовательной сферы в целом.

Литература:

1. Сапольски Р. Психология стресса. 3-е изд. — СПб. Питер, 2015. — 480 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
2. Водопьянова Н., Старченкова Е. «Синдром выгорания», 2-е изд.: Питер; СПб; 2008.
3. Брешковская К. Ю. Особенности профилактики профессионального выгорания у педагогических работников / К. Ю. Брешковская, Н. С. Бобровникова // Мир науки. Педагогика и психология. — 2021. — Т. 9. — № 5.
4. Кочетков Н.В., Маринова Т.Ю., Орлов В.А., Расходчикова М.Н., Хаймовская Н.А. Актуальные зарубежные исследования профессионального выгорания у учителей [Электронный ресурс] // Современная зарубежная психология. 2023. Том 12. № 2. С. 43–52.
5. Cherkasova M.A. Teoreticheskie podkhody k vyyavleniyu sushhnosti ponyatiya «professional'noe vygoranie» [Theoretical approaches to identifying the essence of the concept of «emotional burnout»]. Penitentsiarnaya nauka. 2011. Vol. 15. Pp. 54-56. <https://cyberleninka.ru/article/n/14705744> (accessed May 29, 2020).

УДК 316.6

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАСКРЫТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПОДРОСТКОВ

Овчеренко М.А., Коростелева Н.А.

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия

marishka2001@inbox.ru

korostel_@mail.ru

В психолого-педагогической науке творчество определяется как деятельность человека, создающая новые материальные и духовные ценности, обладающие общественной значимостью» [2].

Благодаря творчеству развивается не только мир искусства, но и мир науки в целом. Если люди перестанут заниматься творчеством, то помимо остановки искусства, будет застой и в науке [1]. Современная психология творчества содержит в себе целый процесс развития искусства, особенности и характерные черты личности талантливых людей, уникальности и креативности. Данная отрасль психологии ориентирована на исследование совокупности творческой деятельности, поиск разных методов развития и формирование креативного мышления [2].

Для развития творческого потенциала подростков необходимо соотношение множество усилий и факторов, ведущим из которых будет присутствие творческой цели, которая реализуется благодаря ценным качествам: интеллектуальные, творческие и физические навыки [3].

Ключевым условием для развития творческого потенциала является многообразие форм и видов деятельности, в которых участвует подросток [2]. Американский психолог Л. Кохену определил структуру творческих способностей (рис.1).

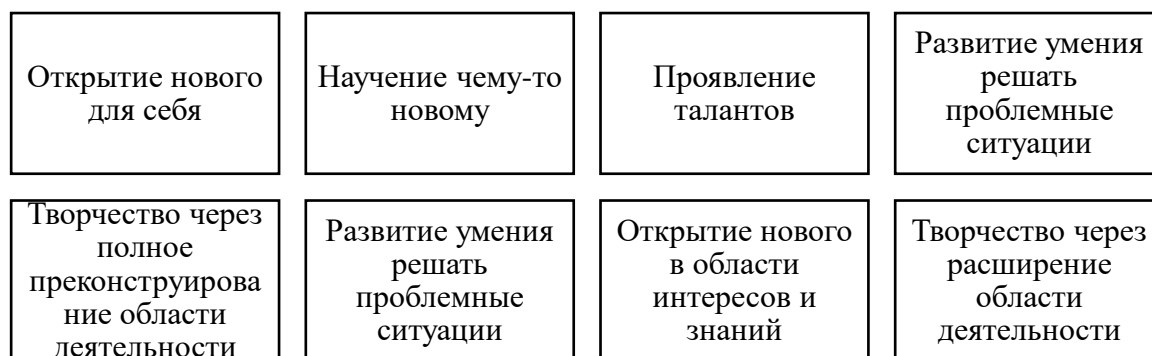

Рис.1 – Структура творческих способностей по Л. Кохену

Психологи выделяют несколько видов творческой деятельности, где подросток может развивать свой творческий потенциал (рис.2).

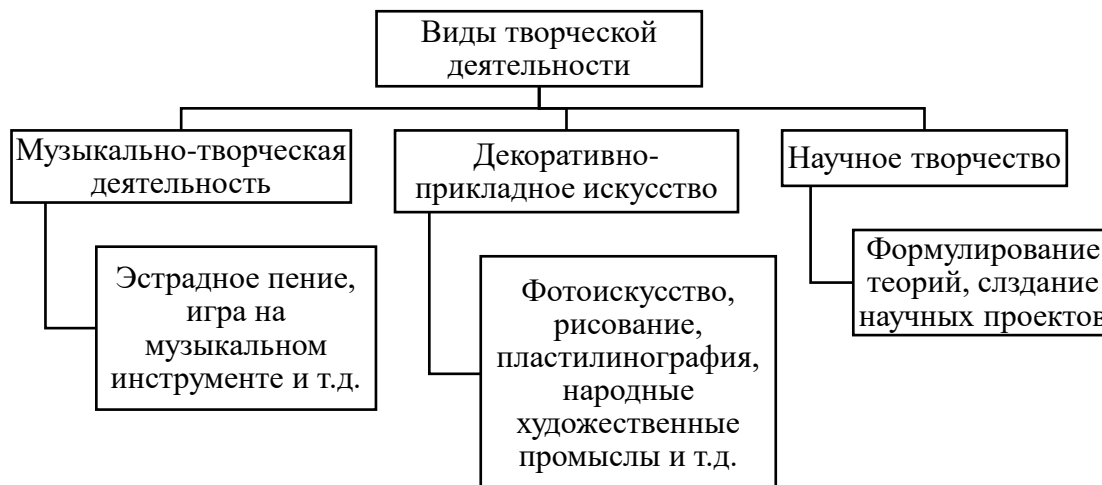

Рис. 2 – Виды творческой деятельности

Креативность – умение оригинально действовать, мыслить и находить необычные способы решения любой проблемы и задачи. Креативность изучали такие известные психологи, как: З. Фрейд, К. Роджерс, Я.А. Пономарев, С.Л. Рубинштейн, А. Маслоу и др. Чтобы развить креативность у подростка важно создать конкретные психолого-педагогические условия [3]. К. Роджерс и А. Маслоу выделили два вида таких условий (рис.3).

Рис. 3 – Виды психолого-педагогических условий раскрытия творческого потенциала по К. Роджерсу и А. Маслоу

Американские психологи Джо Пол Гилфорд и Элис Пол Торренс предложили свои условия для развития креативности у подростков [1].

- предоставление благоприятной атмосферы;
- поощрение разных творческих работ от подростка в школе и дома (создание творческой среды в интерьере школы, показывать подростку, что его творческие труды ценят, например, купить красивую рамку для его рисунка, отправить открытку родственникам с рисунком, который нарисовал подросток.);
- воспитание у подростка понимания ценности творческого потенциала в своей личности.

Специалисты выделяют следующие группы условий, которые развивают творческий потенциал подростка (табл.1).

Таблица 1 - Группы условий развития творческого потенциала подростка

Группы условий	Описание
I группа – условия, которые связаны с субъектами развития	Принимать во внимание психофизиологические особенности подростка (зрение, слух, психомоторные характеристики), особенности возраста, а также особенности темперамента и мышления [2].
II группа – педагогическая деятельность педагога по развитию творческого потенциала подростков	Создание мотивации творческого развития, перемещение подростка в зону ближайшего развития. Создание безопасного пространства для творчества подростка, материальные условия для творческой работы [1].
III группа – влияние окружения подростка на творческий потенциал	Огромное значение в развитии творческого потенциала влияет подтверждение творческого поведения подростка окружающими, т.е. его близкими людьми [3].

Литература:

1. Особенности развития творческих способностей у подростков [Электронный ресурс]: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-razvitiya-tvorcheskih-sposobnostey-u-podrostkov/viewer> (Дата обращения: 20.11.2024г.)

2. Психолого-педагогические условия развития креативности у школьников [Электронный ресурс]: URL: <https://infourok.ru/psihologo-pedagogicheskie-usloviya-razvitiya-kreativnosti-u-shkolnikov-4577543.html> (Дата обращения: 15.11.2024г.)

3. Творческие способности подростков, а также влияющие на них факторы [Электронный ресурс]: URL: <https://b17-ru.turbopages.org/b17.ru/s/article/369383/> (Дата обращения: 23.11.2024г.)

УДК 159.9.07

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПОДРОСТКОВ НА ИХ СТИЛЬ ПОВЕДЕНИЯ В КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ

Салимова Р.М.

Стерлитамакский филиал Уфимского университета науки и технологий,
г.Стерлитамак, Республика Башкортостан, Россия
s.roza.m@mail.ru

На современном этапе развития общества проблемы эмоционального интеллекта, взаимопонимания между людьми, эффективного разрешения конфликтов приобретают все большую актуальность. В стремлении достичь своих целей люди зачастую игнорируют чувства окружающих, что приводит к напряженности, конфликтам в межличностных отношениях. В связи с этим растет интерес к вопросам осознания и управления, как собственными эмоциями, так и эмоциями других.

В сегодняшних реалиях не вызывает сомнений, что развитие эмоционального интеллекта играет важную роль в личностном и профессиональном росте, а также в достижении успеха в жизни. Ранее считалось, что интеллектуальная и эмоциональная сферы человека противопоставлены друг другу. Сегодня же осознаётся, что эмоции, как специфический вид знаний, содержат важную информацию, и, освоив ее, человек во всех сферах жизни может действовать гораздо более эффективно и успешно адаптироваться к окружающим условиям. Эмоциональный и интеллектуальный аспекты способны эффективно взаимодействовать, что необходимо для гармоничного развития и социализации личности.

Возрастающий интерес к конфликтным ситуациям связан с высокими потребностями современного человека. Человек всегда живет в обществе, где его окружают как знакомые, так и незнакомые люди: дома, в учебных учреждениях, на работе и других местах. В этих ситуациях он взаимодействует с группами людей, каждый из которых обладает своими уникальными чертами, идеями и взглядами. Во время общения могут возникать разногласия и споры, что может привести к конфликтам в межличностных отношениях. В конфликтной ситуации каждый человек использует свой собственный стиль поведения. К сожалению, некоторые люди пытаются достичь своих целей любыми средствами, не учитывая интересы и потребности других.

Анализируя поведение другого человека и, зная уровень его эмоционального интеллекта, можно предположить о его реакции в конфликтной ситуации. Это особенно важно в педагогической деятельности, в семейных отношениях и в любых других взаимодействиях между индивидуумами и группой. Люди с высоким EI лучше справляются с конфликтами, так как они могут более эффективно регулировать свои эмоции и понимать эмоциональные реакции, состояния других. Эмоциональный интеллект способствует улучшению коммуникации и взаимопонимания, что может

снизить вероятность возникновения конфликтов и способствовать к более конструктивному разрешению конфликтов.

В настоящее время основное внимание в научных исследованиях уделяется эмоциональному интеллекту взрослых людей. Однако, на наш взгляд, вопрос изучения эмоционального интеллекта следует поднимать еще в подростковом возрасте, который известен своей высокой эмоциональной насыщенностью и динамичными изменениями в эмоциональной сфере. Это время, когда формируются ключевые социальные навыки взаимодействия в обществе и происходит активное развитие самоосознания, что делает этот возраст идеальным для изучения и развития эмоционального интеллекта.

Нужно подчеркнуть, что подростковый период сопровождается значительными изменениями в интеллектуальной, эмоциональной и мотивационной сферах. Это требует своевременного психологического вмешательства, поддержки подростков, коррекции и целенаправленного развития данных сфер. Развитие эмоциональных расстройств в это время может привести к заметным последствиям в будущем. Многие исследователи связывают некоторые виды расстройств поведения у людей с эмоционально неблагополучным протеканием подросткового периода. Часто наблюдается прямая связь между эмоциональной недостаточностью подростка и проблемами, возникающими при взаимодействии со сверстниками и взрослыми. Эмоциональный интеллект в подростковом возрасте может влиять на множество аспектов жизни: от успеваемости в школе до качества межличностных отношений в группе сверстников и способности справляться с социальным давлением.

С учетом актуальности данной проблемы было проведено экспериментальное исследование взаимосвязи эмоционального интеллекта и стилей поведения подростков в конфликтных ситуациях. При помощи корреляционного анализа Пирсона выявились значимые взаимосвязи между интересующимися показателями. Рассмотрим более подробно выявленные взаимосвязи:

Существует прямо пропорциональная взаимосвязь между общим показателем эмоционального интеллекта и таким стилем поведения в конфликте как «Сотрудничество», то есть чем выше эмоциональный интеллект, тем чаще человек в конфликтной ситуации выбирает стиль сотрудничества. Подростки с высоким уровнем эмоционального интеллекта умеют выражать свои чувства и мысли более понятно, понимают и разделяют чувства других людей, что облегчает понимание корней конфликта и поиск решений, которые удовлетворяют всех участников. Следовательно, такой человек, участвуя в разрешении конфликта, и отстаивая свои интересы, старается при этом сотрудничать с другим человеком, удовлетворить желания обеих сторон. Такое поведение ведет к более открытой и честной коммуникации, что, в свою очередь, способствует более эффективному сотрудничеству.

Существует прямо пропорциональные взаимосвязи между внутренним EQ, межличностным эмоциональным интеллектом (социальный EQ) и стилем «Сотрудничество», это означает, что чем выше внутренний и межличностный эмоциональный интеллект, тем чаще подростки используют стиль сотрудничества. Понимание своих и чужих эмоций позволяет лучше сотрудничать, способность управлять собственными эмоциями и воспринимать эмоции других способствует более эффективному взаимодействию, и таким людям комфортно решать конфликты, учитывая интересы и потребности обеих сторон. Они легко находят общий язык и умеют разрешать конфликты мирным, взаимовыгодным способом.

Существует прямо пропорциональная взаимосвязь между общим показателем эмоционального интеллекта и таким стилем поведения в конфликте как «Компромисс»,

это означает, что чем выше эмоциональный интеллект, тем чаще человек в конфликтной ситуации выбирает стиль компромисса. Это объясняется тем, что, люди с высоким уровнем эмоционального интеллекта могут лучше распознавать и понимать свои эмоции, а также эмоции других. Это позволяет им адекватно оценивать ситуацию и выявлять интересы сторон в конфликте, они могут лучше понимать чувства и потребности других участников конфликта, что способствует поиску решения, приемлемого для всех сторон, что является важным для нахождения компромисса.

Существует прямо пропорциональная взаимосвязь между межличностным эмоциональным интеллектом (социальный EQ) и стилем «Компромисс», то есть чем выше межличностный эмоциональный интеллект, тем чаще люди используют при конфликтах стиль компромисса. Высокий уровень эмоционального интеллекта способствует лучшему управлению своими эмоциями, более ясному и конструктивному выражению своих мыслей и потребностей, а также активному слушанию собеседника. Это позволяет людям сохранять спокойствие в напряженных ситуациях и избегать агрессии, быть открытыми к альтернативным точкам зрения, что позволяет прийти к компромиссным решениям в конфликтных ситуациях. Они понимают, что взаимовыгодные решения могут приводить к более длительным и стабильным результатам, что повышает их готовность к компромиссу.

Существует связь обратно пропорциональной зависимости между внутренним эмоциональным интеллектом и стилем «Избегание». Это означает, что по мере повышения уровня внутреннего эмоционального интеллекта (способности осознавать, понимать и управлять своими эмоциями и эмоциями других людей) стиль избегания в конфликтных ситуациях становится менее выраженным. Стиль избегание часто подразумевает уклонение от решения конфликта, избегание открытого обсуждения разногласий и недовольств. Люди с низким уровнем эмоционального интеллекта могут прибегать к этому стилю, поскольку не знают, как конструктивно разрешить конфликт и управлять своими эмоциями. В то время как люди с высоким уровнем эмоционального интеллекта, скорее всего, будут более готовы обсуждать проблемы, искать компромиссы и активно работать над решением конфликтов, а не избегать их.

Существуют обратно пропорциональные взаимосвязи между общим показателем эмоционального интеллекта и межличностным интеллектом (социальный EQ) и стилем поведения в конфликте «Соперничество». Данное утверждение указывает на то, что чем выше эмоциональный интеллект человека, тем ниже его склонность к поведению в конфликте в виде соперничества. Эмоциональный интеллект включает в себя способности к распознаванию и управлению своими эмоциями, а также к пониманию и взаимодействию с эмоциями других людей. Соперничество как стиль поведения в конфликте предполагает агрессивный подход, стремление к победе любой ценой, что может блокировать возможности для конструктивного разрешения конфликтов. Люди с высоким уровнем эмоционального интеллекта, как правило, обладают хорошими навыками общения, умеют строить доверительные отношения и находить компромиссы. Это может приводить к тому, что они в конфликтных ситуациях реже выбирают соперническое поведение, предпочитая более конструктивные подходы.

Таким образом, мы приходим к выводу, что эмоциональный интеллект взаимосвязан со стилями поведения подростков в конфликтных ситуациях, а именно чем выше эмоциональный интеллект, тем больше человек в конфликтной ситуации использует стиль сотрудничества, компромисса и меньше соперничества и избегания.

Развитие навыков, связанных с распознаванием и управлением своими эмоциями, а также эмпатией к другим, может помочь подросткам более эффективно справляться с

конфликтами и обеспечивать успешное взаимодействие с окружающими. Исследования в этой области также могут помочь в разработке программ, направленных на обучение подростков навыкам развития эмоционального интеллекта, что, в свою очередь, может снизить уровень стресса, агрессии и повысить общее психологическое благополучие. Таким образом, изучение эмоционального интеллекта на ранних стадиях развития имеет высокую значимость и может привести к положительным изменениям, как в личной жизни подростков, так и в их взаимодействиях с окружающим миром.

Литература:

1. Конфликтология: учебник / В. П. Ратников, И. К. Батулин, В. Ф. Голубь и др. /Под ред. В. П. Ратникова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юнити-Дана, 2017. – 543 с.
2. Люсин Д. В., Ушаков Д. В. Социальный и эмоциональный интеллект. М.: Когито-Центр, 2009 – 171с.
3. Прихожан А.М. Психология подросткового возраста: учебник. – М.: Юрайт, 2016. – 408 с.

УДК 159.9.07

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРИ ВОСПИТАНИИ ПОДРОСТКОВ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Салимова Р.М., Шарафутдинова А.Р.

Стерлитамакский филиал Уфимского университета науки и технологий,
г.Стерлитамак, Республика Башкортостан, Россия
s.roza.m@mail.ru, lady_asha@mail.ru

В последнее время во всем мире наблюдается увеличение распространенности психических расстройств среди детей и подростков. Это действительно тревожная тенденция, и увеличение детей с психическими расстройствами, включая расстройства аутистического спектра, является серьезной проблемой для любого общества и системы здравоохранения.

Расстройства аутистического спектра (РАС) охватывают широкий спектр симптомов и могут проявляться в различной степени тяжести, что затрудняет диагностику и подходы к терапии. Симптомы расстройства аутистического спектра могут варьироваться от лёгких трудностей в социальном взаимодействии до серьёзных нарушений коммуникативных навыков и поведения. Такие дети и подростки могут испытывать затруднения в установлении контактов с окружающими людьми, даже с близкими родственниками, формировании дружеских отношений. У них часто наблюдаются стереотипные или повторяющиеся действия, фиксированные интересы и привычки, которые могут оказывать влияние на повседневную жизнь, они могут иметь необычную реакцию на обычные сенсорные стимулы, такие как звук, свет, запахи.

Воспитание подростков с расстройствами аутистического спектра в семье представляет собой сложный и ответственный процесс, в котором семейные взаимоотношения играют ключевую роль. Можно выделить основные сложности и особенности семейных взаимоотношений в этом контексте.

Подростки с РАС часто имеют сложности в вербальном и невербальном общении, что может приводить к недопониманию в семье, поэтому очень важно развивать навыки

эффективного общения у членов семьи с учетом индивидуальных особенностей ребенка. Принятие и поддержка уникальности ребенка с расстройствами аутистического спектра, а также помощь в преодолении социальных трудностей для обеспечения подростка эмоциональной поддержкой и понимания тоже могут стать испытанием для членов семьи. Только познание и понимание расстройств аутистического спектра помогут всем членам семьи поддерживать друг друга и преодолевать трудности вместе. Особое внимание заслуживает необходимость в согласовании методов воспитания и подходов к обучению, разработки и использования правильной стратегии управления поведением между всеми членами семьи, чтобы создать стабильную и предсказуемую среду и уменьшить проблемное поведение и развитие положительных навыков у ребенка и подростка с РАС.

Семья играет важную роль в содействии социальной интеграции подростка с расстройствами аутистического спектра в общество. Это может включать организацию общения со сверстниками, участие в кружках и мероприятиях, участие в образовательных и лечебных процессах, сотрудничество с педагогами и различными специалистами, пересмотр образовательных и социальных программ по мере развития и взросления подростка.

Учитывая актуальность данной темы, нами было организовано экспериментальное исследование с целью выявления особенностей детско-родительских отношений в семьях, воспитывающих детей с расстройствами аутистического спектра. Диагностика проводилась с помощью опросника PARI (Е.С. Шефер и Р.К. Белл). Полученные результаты мы сравнивали с результатами семей, воспитывающих нормотипичных детей, а также выявляли значимость различий между показателями с помощью t-критерия Стьюдента.

В ходе анализа полученных результатов были выявлены статистически значимые различия по следующим шкалам опросника:

- «Ощущение самопожертвования в роли матери» (1,24 у семей с нормативным развитием и 3,56 у семей с РАС, ($p < 0,01$)), что указывает на то, что матери детей с РАС чувствуют большее самопожертвование в своей роли.

- Безучастность мужа, его невключенность в дела семьи» (1,52 у первых и 3,01 у вторых) – здесь также имеются значительные различия ($p < 0,01$), что может указывать на то, что в семьях с детьми с РАС вовлечение мужа в семейные дела невысокое.

- «Зависимость и несамостоятельность матери» (1,72 у первых и 3,25 у вторых) – наблюдается значимое различие ($p < 0,01$), что может свидетельствовать о том, что матери детей с РАС ощущают себя более зависимыми и менее самостоятельными, чем матери детей с нормативным развитием.

- «Чрезмерная забота, установление отношений зависимости»: в семьях с детьми с РАС этот показатель выше (3,14), что может указывать на тенденцию к излишней заботе и зависимым отношениям, в отличие от семей с нормально развивающимися детьми (1,79). Коэффициент значимости ($p = 0,001$) указывает на высокую вероятность того, что эти различия не случайны.

- «Преодоление сопротивления, подавление воли»: данная шкала также значительно выражена в семьях с детьми с РАС (3,44), что может говорить о попытках родителей справиться с поведением ребенка. $P = 0,001$ говорит о значительных различиях в сравнении семьями, воспитывающими нормотипичного ребенка.

- «Создание безопасности, опасение обидеть»: семьи с детьми с РАС имеют более высокий показатель (3,21), что может указывать на их высокую чувствительность к

эмоциональному состоянию ребенка, чем семьи с нормально развивающимися детьми (1,79). Значимость различий также статистически значима и высока ($p = 0,001$).

- «Подавление агрессивности: семьи с детьми с РАС показали более высокое значение (2,86) по сравнению с семьями с нормально развивающимися детьми (1,81), что может быть связано с попытками родителей контролировать поведение. Данные различия также значимы ($p = 0,01$).

- «Чрезмерное вмешательство в мир ребенка»: в семьях с детьми с РАС наблюдается более выраженное вмешательство (3,65) по сравнению с семьями без особенностей в развитии (1,51). Значимость также высока ($p = 0,001$).

- «Стремление ускорить развитие ребенка»: в семьях с детьми с РАС (3,89) это стремление заметно выше, чем в семьях с нормально развивающимися детьми (1,72), со значимостью различий ($p = 0,01$).

- «Раздражительность, вспыльчивость»: среднее значение для семей с нормативным развитием составило 1,97, тогда как для семей с детьми с РАС – 3,34. Это указывает на то, что в семьях с детьми с расстройствами аутистического спектра более выражены признаки раздражительности и вспыльчивости, что может быть связано с высоким уровнем стресса и эмоциональной нагрузки, присущей воспитанию детей с особыми потребностями. Значимость различий по t-критерию Стьюдента составляет 0,01, что говорит о высокой достоверности результатов.

В целом, результаты экспериментального исследования говорят о том, что семьи, воспитывающие детей с РАС, имеют значимо более высокие показатели в отношении неких специфических подходов к воспитанию, которые могут быть связаны с особенностями поведения и потребностями детей. Особое внимание стоит обратить на такие аспекты, как чрезмерная забота, подавление воли и недостаток внешних социальных влияний, что может свидетельствовать о стремлении родителей создать максимально защищенное пространство для своих детей. На основании анализа, можно заключить, что для матерей детей с РАС характерно большее чувство самопожертвования, зависимость и меньшая самостоятельность, а также более высокая безучастность мужей в ведении дел семьи по сравнению с матерями детей с нормативным развитием. Также в этих семьях проявляют более высокую эмоциональную дистанцию, включая раздражительность, строгость, что может усугублять проблемы во взаимосвязях и эмоциональном развитии детей и подростков.

Результаты исследования дают основание сделать вывод о том, что детско-родительские отношения в семьях, воспитывающих детей с РАС и в семьях со здоровыми детьми различны.

Семьи, воспитывающие детей с расстройствами аутистического спектра, к сожалению, часто оказываются изолированными в своей ситуации, испытывая дефицит знаний о том, как взаимодействовать с ребенком, обучать его и корректировать его поведение. Дружеские связи нередко разрушаются, и семья сталкивается одна с такой серьезной проблемой одна. В тяжелых жизненных условиях родители переживают повышенный уровень стресса и выгорания, у них появляются симптомы депрессии, отчаяние и т.д. В таких ситуациях, как детям, так и взрослым необходима поддержка и помощь, которую могут и должны предоставить все специалисты, работающие с семьей. Специалисты, такие как: психологи, дефектологи, терапевты, могут помочь родителям понять особенности поведения ребенка, а также предложить стратегии, направленные на своевременное обучение и коррекцию. Это может включать в себя разработки индивидуальных программ обучения и взаимодействия; повышение уровня осведомленности родителей о расстройствах аутистического спектра; создание групп

поддержки, которые могут стать местом для обмена советами и эмоциональной поддержки; развитие навыков взаимодействия родителей с их особыми детьми, мероприятия по организации заботы об эмоциональном состоянии самих родителей. Такие меры благодаря задействованию широкого круга специалистов и созданию сообществ поддержки могут значительно улучшить качество жизни, как детей с расстройствами аутистического спектра, так и их родителей, помогая им не только справляться с трудностями, но и находить радость в каждом дне.

Литература:

1. Аутичный ребёнок – проблемы в быту. Методические рекомендации по обучению социально-бытовым навыкам аутичных детей и подростков. /Под ред. Морозова С.А. – М.: 1998. – 134с.
2. Гилберг К., Питерс Т. Аутизм: медицинские и педагогические аспекты. М. – 2018. – 230 с.
3. Ткачева В.В. Психокоррекционная работа с матерями, воспитывающими детей с отклонениями в развитии: практикум по формированию адекватных отношений. М. – 2019. – 230 с.

УДК 159.922.7

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Степкин А.П.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
stepkin2907@mail.ru

Актуальность проблемы агрессивного поведения в образовательной среде носит поистине глобальный характер. Предельным проявлением агрессивности, безусловно, являются массовые убийства в образовательных заведениях. Если в XX веке они были распространены в США (название школы «Колумбайн» стало нарицательным), то сейчас география данного феномена охватывает и постсоветское пространство. В учебных заведениях Казахстана, на данный момент трагедий такого масштаба не происходило, однако случаи насилия криминального характера участились. Так, поножовщины произошли в 2021 году в стенах общежития КарУ им. академика Е.А. Букетова, а также на территории колледжа экономики, бизнеса и права [1], [2]. В этой связи в целях предотвращения подобных случаев, вызванных агрессивным поведением, необходимо обратиться к исследованию данного феномена. Для этого, в свою очередь необходимо обратиться к понятию агрессивного поведения, агрессии вообще. В данной статье будет представлен обзор основных подходов к изучению агрессивного поведения в рамках различных отраслей социально-гуманитарного знания. При этом в центре нашего внимания будет деструктивная агрессивность, наносящая вред социальному окружению.

Безусловно, основными инициаторами исследования агрессивного поведения в учебных заведениях являются представители педагогической науки. Сюда можно отнести исследования К. В. Бакланова, Т. Лапиной, Е.М. Пановой, и др. Как правило, исследования педагогов носят эмпирический характер, основанный на опросе участников образовательных процессов. Но в то же время, что признается и самими

исследователями, для получения целостной картины возникает необходимость выйти за предметное поле педагогики.

Традиционно, проблема агрессивности находится в поле внимания психологии. В психологической науке также существует множество подходов в рамках различных направлений. С точки зрения психоаналитических теорий, склонность к агрессии заложена в психике человека, а именно в бессознательном инстинкте смерти, присущем всему органическому. Данный взгляд базируется на идее З. Фрейда, изложенной в работе «По ту сторону принципа удовольствия». Здесь представлена дуальная теория влечений, согласно которой помимо влечения к жизни проявляющегося в инстинкте самосохранения и сексуальному влечению (Эрос) живому существу и стремление к смерти (Танатос). Это обусловлено происхождением живой материи из неживой и ее стремлением вернуться в первичное состояние и влечение к жизни является лишь обслуживающим. «Скорее здесь нужно было бы искать старое исходное состояние, - пишет Фрейд, - которое живущее существо однажды оставило и к которому стремится обратно всеми окольными путями развития. Если мы примем как не допускающий исключений факт, что все живущее вследствие внутренних причин умирает, возвращается к неорганическому, то мы можем сказать: целью всякой жизни является смерть, и, наоборот, неживое было раньше, чем живое» [3, с.47]. Согласно Фрейду, таким образом, является неотъемлемой чертой человека, исправит ее не возможно, а возможно лишь сублимировать.

Э. Фромм также считал агрессивное поведение обусловленным природой человека. Он подчеркивал, что для личности человека в различном соотношении присуща как биофилия, так и некрофилия. Если первая отвечает за доброкачественную, служащую жизни агрессию (к примеру игровую либо реактивную), то вторая – за деструктивное поведение. Некрофилия, согласно Фромму является «страстью превратить все живое в неживое, страсть к разрушению ради разрушения» [4, с.431]. Люди с преобладающими некрофильскими чертами склонны видеть в конфликте единственный способ решения проблемы. При этом важно отметить социокультурную составляющую деструктивного поведения: «В его жизни господствует то, что было (т. е. то, чего уже нет, что умерло): учреждения, законы, собственность, традиции, владения. Короче говоря, вещи господствуют над человеком; «иметь» господствует над «быть», обладание — над бытием, мертвое — над живым» [4, с.440].

Кратко об остальных психологических подходах: с позиции когнитивных теорий, (Л. Берковиц, Д. Зильманн, К. Лазарус, М. Фестингер), при описании агрессивности необходимо учитывать вклад эмоциональных и когнитивных процессов. В гештальтпсихологии под агрессией понимается как выброс энергии во внешнюю среду, направленный на удовлетворение потребностей. Таким образом, несмотря на существенные различия, в общем и целом в рамках психологии природа агрессивности объясняется структурой индивида: устройством его психики, включая как сознательные, так и бессознательные влечения, что переносится во внешнюю среду.

Иной взгляд на природу агрессивного поведения представлен в различного рода социологических и социально-философских теориях. Здесь личность представляется как совокупность общественных отношений, а поведение человека является отражением его социокультурного опыта. Еще различного рода философы-гуманисты от Конфуция до Руссо подчеркивали, что человек рождается предрасположенным к добру, а порочные качества связывали с дурным воспитанием. Более последовательно объяснение социокультурных условий агрессивности принадлежит марксизму. Подлинным источником агрессии марксисты считали существующее в обществе неравенство

субъектов социальных отношений, вызванных классовой структурой общества. При этом деление на классы происходит не по воле людей, а в зависимости от структуры материального производства. Классы, являющиеся группами людей с противоположными интересами, вступают в антагонизм, следствием чего является классовая борьба. При этом помимо экономической, она переносится и на остальные сферы общественной жизни: правовую, политическую, духовную. Таким образом, общество является конфликтным по своей сути.

Современными социологами и психологами выделяется ряд социальных факторов, способствующих развитию агрессивного поведения. При этом они могут быть диаметрально противоположными. Агрессия может происходить как из стремления к повышению социального статуса (стремление к доминированию, повышение самооценки, овладение материальными благами) так и напротив из-за неумения налаживать коммуникацию (и вследствие этого неудач в карьере, личной и семейной жизни) [5].

Особый интерес представляет философская методология деятельностного подхода. Согласно данному подходу сущность человека заключается в диалектическом единстве биологического и социального. Пребывание человека в статусе индивида обусловлено его биологической сущностью, а значит напрямую связано с удовлетворением всего того, что поддерживает его существование в качестве живого организма. При этом его минимальный набор базовых потребностей наследуется эволюционно (утоление голода, жажды, обеспечение безопасности жизни или здоровья и т. п.). Но в силу особенностей развития человека как вида их удовлетворение находится в зависимости от социума, начиная с самого рождения, что заставляет человека руководствоваться в первую очередь социальными нормами.

Однако, несмотря на свою социальность, человек при возможности продолжал руководствоваться всем тем, что определяет логику развития животного мира: естественного отбора и борьбы видов за существование и вследствие этого различные формы внутри- и межвидовой конкуренции. Этот натурформизм переносится и на социальные отношения: где «другой» воспринимается в качестве «помехи», «препятствия» на своем пути. И если встречи с ним избежать не возможно, то самым действенным способом становится его устранение. Так зарождается субъект-объектная парадигма общественных отношений. В результате социальные отношения стали принимать характер противодейственности. «Противодейственность, – отмечает О.С. Анисимов, – появляется тогда, когда согласование не считается нужным, а возникшее взаимопрепятствие выступает как условие стирания противостоящей деятельности» [6; с. 141]. При этом устранение того, кто предстает объектом, является все же предельным уровнем противодейственности. Чаще всего она проявляется в стремлении использовать другого в качестве средства для удовлетворения собственных целей. Как указывалась выше, цели могут носить различный характер. И агрессивное поведение здесь служит способом принуждения.

Таким образом, если систематизировать эмпирическое и теоретическое знание можно сделать вывод, что агрессивное поведение в образовательной среде, как и агрессивное поведение невозможно свести исключительно к одной группе факторов: ее проявление может иметь как биологический, так и социальный уровень. При этом стоит понимать, что полное искоренение агрессивности в том числе не является возможным, реальной целью должна являться минимизация последствий деструктивного поведения.

Литература:

1. Поножовщина в общежитии Караганды: ранены двое студентов. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://tengrinews.kz/crime/ponojovschina-obschejitii-karagandyi-ranenyi-dvoe-studentov-451964/>
2. В одном из колледжей Караганды случилась поножовщина. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://inkaraganda.kz/novosti/proisshestviya/v-odnom-iz-kolledzhej-karagandy-sluchilas-ponozhovshhina/>
3. Фрейд, Зигмунд. По ту сторону принципа удовольствия [Текст]: перевод со 2-го немецкого издания / Зигмунд Фрейд; с вступ. ст. М. В. Вульф. — Москва: Современные проблемы. Н. А. Столляр, 1925. — 110 с.
4. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. М. Телятниковой. – Москва: АСТ, 2015. – 618,[6] с.
5. Сержантова А.А., Уваров И.А. Агрессия как социально-психологическая форма девиантного поведения. Ее причины и последствия. // Медицина. Социология. Философия. Прикладные исследования., - 2019 (№1) – С. 116-119.
6. Анисимов О.С. Новое управленческое мышление: сущность и пути формирования. – М.: Экономика, 1991. – 352 с.

УДК 159.943

ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАДАҒЫ ОРНЫ МЕН КОПИНГ МӘСЕЛЕСІНЕ КӨЗҚАРАСЫ

Уалибекова А.Д.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
Ualibekova99@mail.ru

Адамзат алдында тұратын ұлы мұрат пен мақсат бұл – саналы ұрпақ тәрбиелеу. Жастар - бұл қоғам болашағы мен тіреуші күш. Неге деген сұрақ ойымызға келуі мүмкін, себебі болашақ тек нағыз білімді мен білікті жастардың қолында десек артық айтпағанымыз. Демек біздің жастарымыз осы тұрғыда ортасымен осы бастан тығыз қарым-қатынаста болуы керек.

Қазіргі таңда Қазақстан – өркениетті, дамыған елдер қатарына енген мемлекет. Тәуелсіздік – жастарға жарқын болашаққа жол ашып берді. Осы мемлекетті одан да биіктен көрсету – білімді жастардың қолында.

Жастарға патриоттық тәрбие берудің бағдарлы идеяларын Елбасы «Қазақстан — 2030» атты еңбегінің «Қазақстан мұраты» деп аталатын бөлімінде: «біздің балаларымыз бен немерелеріміз» бабаларының игі дәстүрін сақтай отырып, қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Олар бейбіт жылдам өркендеу үстіндегі күллі әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің патриоттары болады», - деп үлкен үміт артты. [1].

Әлеуметтік орта - бұл адамның (қоғамның) айналасындағы әлеуметтік әлем, оның ішінде оның қалыптасуының, өмір сүруінің, дамуы мен қызметінің әлеуметтік жағдайлары, онда адамдар жинақталған әлеуметтік қатынастармен үнемі байланыста болады. Жасөспірім - бұл 12-14 жасқа дейінгі балалардың даму кезеңі. Бұл таңқаларлық емес, өйткені балалар физиологияда да, рухта да кейбір өзгерістерді бастан кешіреді, нәтижесінде балалық шақтан ересек өмірге көшу орын алады. Жыныстық жетілу қиын және сыни кезең болып саналады. Мысалы, жасөспірімдердегі физикалық және

психикалық өзгерістердің әдеттен тыс жылдам қарқыны. Қысқа уақыт ішінде жасөспірім физикалық, сыртқы және психологиялық тұрғыдан айтарлықтай өзгереді. Жасөспірімдер өздерін жаңа деңгейде бірден қабылдай алмайды. Сонымен қатар, өзін-өзі тануға жаңа образдардың қарқынды дамуы мен қалыптасуы да, құрдастарының өзгеруі де әсер етеді. Бұл кезеңде эмоциялар да айқын көрінеді. Ақсақалдарға еліктеудің ерекшеліктері де бар. Темекі шегу, карта ойнау, алкогольдік ішімдіктерді қалай ішу керек, қалай сөйлеу керек, киім мен шашты таңдау, косметика мен зергерлік бұйымдар ересектерге еліктейді.

Жасөспірімдер ата-аналарының оларды тыңдамайтынына, олардың ойлары мен пікірлеріне қызықпайтынына, өз көзқарасын білгісі келмейтініне жиі шағымданады. Бұл кейбір ата-аналардың 10 жасар балаларының жағдайындағы өзгерістерді елемейтінін көрсетеді. Мұнда түсініспеушіліктер мен қақтығыстар туындайды. Осылайша, жасөспірімнің жоғарыда аталған барлық ерекшеліктерін ескере отырып, жасөспірімнің жеке басының қалыптасуы қоршаған ортаның тікелей әсерінен жүреді деген қорытынды жасауға болады.

Қазіргі қоғамда жастар үшін қоршаған ортамен өзара әрекеттесу қиындай түсуде, оның басты себебі қазіргі заманғы құрылғылар (ұялы телефондар, Интернет, компьютерлер) болып табылады. «Ғаламторға тәуелділік» ұғымы 1990 жылы пайда болды. Жыныстық жетілудің шегі баланың орта мектептің 5-8 сыныптарында 11-12 жастан 14-15 жасқа дейінгі кезеңді қамтитын, іс жүзінде 1-сыныпқа бармай-ақ, жыныстық жетілудің басталуы мүмкін болатын кезеңмен сәйкес келеді. 5 жасқа дейін немесе одан кейін. Жалпы ғаламтор адамның санасында билейді және ол қысымға ұшырайды. Сауалнамаға сәйкес, жастардың 60% -ы өз өмірлерін ғаламторсыз елестете алмайды. Жастардың 10% - ы және жасөспірімдердің 70% - ы ғаламторды 10 сағаттан астам уақыт бойы пайдаланатыны белгілі, ал әйелдердің 80% - ы және ерлердің 35% - ы пайдаланады.[2].

Жастар әлеуметтік ортада маңызды рөл атқарады және олардың белсенділігі, жаңашылдығы және жаңа идеялары арқылы әлеуметтік өзгерістерге әсер етеді. Технология, әлеуметтік нормалар мен экономикалық шындықтар үнемі дамып отыратын қарқынды дамып келе жатқан әлемде жастар көптеген қиындықтарға тап болады. Жастардың алдында тұрған проблемалар

Барлық мүмкіндіктерімен жастар бірқатар күрделі мәселелерге тап болады:

- *Экономикалық тұрақсыздық* жастар арасындағы жұмыссыздықтың жоғары деңгейі және қаржылық тәуелсіздікке қол жеткізу қажеттілігі қосымша стрессті тудырады.

- *Әлеуметтік оқшаулану* COVID-19 пандемиясында көптеген жастар оқшаулану мен жалғыздықты бастан кешірді, бұл олардың психикалық денсаулығына кері әсерін тигізді.

- *Білім беру жүктемелері* сапалы білім алу қажеттілігі және жоғары бәсекелестік стресстің көзі болып табылады.

- *Қоғамның қысымы* ата-аналардың, құрдастардың және жалпы қоғамның күтуі жас ұрпаққа қысым жасауы мүмкін.

Копинг - бұл адамдар стресс пен қиындықты басқару үшін қолданатын стратегиялардың жиынтығы. Жастар үшін психологиялық және эмоционалдық күйзелістермен сәтті күресу үшін тиімді күресу әдістерін дамыту маңызды.

Осы орайда айта кететін жастардың қазіргі кездегі стресске төзімділігі, стресс жасөспірімдерде қазіргі таңда жиі байқалады, оның басты себептерінің бірі ортасындағы қарым-қатынасы. *Стресс* сыртқы әсерлерге жауап ретінде психологиялық және физикалық шиеленіс күйі. Оған қиын жағдайлар, монотонды әрекеттер және

эмоционалдық факторлар себеп болуы мүмкін. Стресс өзгермелі ортаға бейімделуге көмектеседі, бірақ денсаулыққа теріс әсер етуі мүмкін.

Стресс – бұл физикалық жағдайдың реакциясы ғана емес, сонымен бірге қоршаған орта мен тұлғаның өзара әсерінің ерекшелігі. Бұл біздің танымдық үдерісіміздің ең жоғарғы дәрежесі, айталық, ойлау және ситуациялық бағалау, өзін-өзі тану, басқару әдісіндегі білім дәрежесі және олардың адекватты таңдауындағы мінез-құлық стратегиясы. Бұл бір адамда күйзелістің пайда болу сипаты мен жағдайы басқа адамдағыдай болуы міндетті емес екенін түсінуді білдіреді. Стресс ересектердің де, балалардың да өміріне тән әсерлерден туындайды. Мамандардың пікірінше, балалар мен жасөспірімдерде стресстің пайда болуына негіз мектептегі және әлеуметтік мәселелер әсер етеді. Мысалы, жақын достарынан бөліну, тұрғылықты отбасындағы өзгерістер, құрдастарының қысымы, күнделікті өмірдегі күрт өзгерістер, оқу жылының басы мен соңы, емтихандарға дайындық әне тапсыру, қызығушылық және компьютерлік ойындарға шамадан тыс әуестену, әсіресе белсенді ойындар. Көңілсіздік, қиын жағдайлар, жасөспірімдерге бағытталған зорлық-зомбылық-мұның бәрі жасөспірімдердің күйзелісіне әкелуі мүмкін. Толық қалыптасқан жүйкелері бар ересектер бұл жағдайды оңай және алады, ал балаларда ішкі мазасыздық пен депрессия пайда болуы мүмкін, бұл психологиялық зақымға әкеледі. Сонымен қатар, көп жағдайда жасөспірімдік стресстің пайда болуын адамның физикалық қабілеттеріне (салмағы, бойы, сыртқы түрі, икемділігі, әлсіздігі және т.б.) қанағаттанбауымен байланыстыруға болады. Отбасылық жағдайларға (жанжал, зорлық-зомбылық, жақын адамының қайтыс болуы, ажырасу, жанжал, алкогольизм), сыныптастарымен, мұғалімдермен қарым-қатынас (бәсекелестік, шамадан тыс талаптар, мектептегі өзгерістер, академиялық қабілетінің төмендігі, достарының болмауы) сияқты факторлар да әсер етуі мүмкін, махаббат (жауапты да, жауапсыз да), қауіпті хобби (әртүрлі субмәдениеттерге еліктеу, есірткі қолдану, алкоголь). [3].

Психологиялық қолдау: қол жетімді психотерапиялық қызметтерді құру жастарға қиын кезеңдерде қолдау табуға көмектеседі. Топтық терапевтік бағдарламалар қоғамдастық құруға және оқшаулану сезімін азайтуға көмектеседі.

Стрессті басқару бойынша білім беру бағдарламалары: Мектептегі және университеттегі стрессті басқару және эмоционалды интеллект бойынша оқыту бағдарламаларына интеграциялау жастарға тиімді стратегияларды жасауға көмектеседі.

Әлеуметтік бастамалар және еріктілік: әлеуметтік пайдалы жобаларға қатысу жастарға қоғамдастықтың бір бөлігі ретінде сезінуге, сондай-ақ өзара әрекеттесу және командалық жұмыс дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Спорт және физикалық белсенділік: тұрақты жаттығулар стрессті жеңілдетудің және психикалық денсаулықты жақсартудың тамаша тәсілі болып табылады.

Технологияны пайдалану: әлеуметтік медиа және мессенджерлер сияқты байланыс платформалары жастар арасында қолдау мен өзара көмек құрудың маңызды құралы бола алады.

Бүгінде жасөспірімдер мен жастардың әлсіз менталды денсаулығы дағдарыстың жаңа әрі өршіп бара жатқан түрі ретінде саналатын болды. Соңғы 10 жылда әлемде қатар 2 құбылыс дамыды. Бір жағынан, депрессия, дүрбелең және биполярлық бұзылыс сияқты күрделі психикалық күйлерді көбінесе кейінгі толқынның өкілдері деп атайды, ал екінші жағынан, қоғамда психикалық проблемалары бар адамдарды стигматизациялауға қарсы шаралар қабылдануда. Статистикаға сүйенсек, қазір әлемде 970 млн адамның психикалық денсаулығында бұзылыс бар. Оның ішінде ең жиі кездесетін диагноздар – депрессия мен үрейге бой алдыру: 350 млн-ға жуық адам депрессияға шалдықса, 284 млн

адам үрейшілдікке бой алдырған. Жастардың қазіргі кезде бір-бірімен араласуы заман ағымына қарай, себебі қазіргі қоғамдағы бір-біріне еліктеушілік баса орын алуда. Осы аталған еліктеушілік қарым-қатынасты құртып, арадағы көзқарасты жояды. [4].

Қорытынды. Жастар өзгерістер мен инновациялардың катализаторы ретінде әрекет ететін әлеуметтік ортада ерекше орын алады. Олар кездесетін мәселелер қоғам тарапынан да, мемлекеттік органдар тарапынан да үлкен назар аударуды талап етеді. Тиімді күресу стратегиялары жастарға олардың алдында тұрған қиындықтарды жеңуге және динамикалық әлемде сәтті бейімделу үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі. Қоғамның қолдауы мен түсінігі бұл процесте маңызды рөл атқара алады, бұл жастарға өзін-өзі жүзеге асыруға және өсуге мүмкіндік береді.

Қай кезде де халқымыз өзінің болашағы – жастар тәрбиесіне көңіл бөліп отырған. Ұлт пен ұлыстың аманатын арқалаған жас өскінді тәрбиелеудің жолдары мен амалдары да сан тарау. Солардың ішінде шешуші рөл атқаратын тәлімі мен тәрбиенің бір түрі – жастарды патриотизм үлгісінде тәрбиелеу маңызды іс саналады. Қазіргі кезде жастарымыздың арасында Отанды қорғауға деген саналы көзқарастың болмауы салдарынан, әскер қатарында қилы келеңсіздіктер жиі кездесіп қалады. Сондықтан да балабақшадан бастап, мектепте, жолда және өзге де мекемелерде патриоттық тәрбие беруді қолға алудың қажеттігі айқын байқалуда. [5].

Әдебиттер:

1. Әбдірайымова Г.С. Жастар социологиясы: Оқу құралы. - Алматы, 2008. - 256 б.
2. Кульмбаева А. Жеткіншектердің өзін-өзі бағалауы. // Психологияны мектепте және ЖОО-да оқыту. - 2006.- №2.- 5-6б.
3. Церковский А. Л. Современные взгляды на копинг-проблему // Вестник ВГМУ. 2006. No 3. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-vzglyady-na-koping-problemu> (дата обращения: 26.02.2022).
4. Брайт, Д. Преодоление стресса / Д. Брайт, Ф. Джонс // Стресс. Теории, исследования, мифы. - СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. - С. 179-209.
5. Жаңа ғасыр — жастардың қолында. // Астана Ақшамы, 2002, 27 шілде.

УДК 159.97

ОСОБЕННОСТИ НАРУШЕНИЙ ПИЩЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ В ДЕТСКОМ ВОЗРАСТЕ

Хакимова Л.Я., Булатова Д.Р.

Стерлитамакский филиал ФГБОУ ВО «Уфимский университет науки и технологий», г. Стерлитамак Республика Башкортостан Российская Федерация
bagrita2007@yandex.ru

Потребность в еде является важнейшей потребностью, без достижения которой невозможно никакое духовное развитие. Анализируя знаменитую пирамиду А. Маслоу, мы понимаем, что физиологические потребности (в том числе и потребность в еде) лежат в основе жизнедеятельности человека.

С первых дней жизни ребенка, пища является источником жизненных сил и энергии, а кормление становится той «ведущей деятельностью», в которой формируется эмоциональная матрица самоосознания. Однако уже в раннем возрасте, могут проявляться различные виды пищевого поведения, спектр которых варьируется от

переедания до полного отказа от пищи. При этом любое проявление расстройства ведет к негативным последствиям для здоровья и развития детского организма.

Нарушения пищевого поведения – это психологические расстройства, характеризующиеся либо чрезмерным употреблением пищи (перееданием), либо отказом от еды (анорексией). Научно установлено, что нарушения пищевого поведения любой этиологии имеют исключительно психологическую природу и лечатся только психотерапевтом.

Среди нарушений пищевого поведения выделяют: нервную анорексию, нервную булимию и компульсивное переедание.

Нервная анорексия характеризуется поведением, сосредоточенном на потере веса, на похудении. Кроме этого, нервная анорексия всегда сопровождается нарушением восприятия собственного тела. Важно отметить, что нервная анорексия из немногих психических заболеваний, которое может протекать без ремиссий до самой кончины больного [1].

Наиболее типичный возраст формирования анорексии – от 13 до 20 лет. В основном, анорексией страдают девушки, значительно реже – юноши. Для анорексии характерно дефицит веса тела, который достигается за счет отказа от пищи, вызывания рвоты, приема слабительных, использования медикаментов, подавляющих аппетит. Человек не может адекватно воспринимать свое тело, приписывая себе несуществующее ожирение [2].

Если рассматривать первопричины появления нервной анорексии в детском возрасте, то мы можем сделать вывод, что ребенок может отказываться от пищи из протеста против родительской фигуры. Затем негативные чувства переносятся на пищу, и нарушение питания может возникать во время любого конфликта.

Анорексию лечат исключительно амбулаторно и, если пациент упорно отказывается от пищи, прибегают к стационарному лечению.

Борьба с анорексией в мире началась с шумевшей акции мэрии испанской столицы, которая заключалась в запрете на допуск слишком худых моделей на подиум. Впервые в мире, в 2006 году на Неделе высокой моды в Мадриде, за неестественную худобу «дисквалифицировали» пятерых моделей.

Булимия – это нарушение пищевого поведения, для которого характерны переедание и рвота или дефекация. Симптомы булимии: сильные колебания массы тела до 10 кг, раздражение в горле, повышенная усталость, выпадение зубов. Источники булимии лежат в процессах подсознания: от обычных человеческих страхов и тревог до скрытой агрессии, выражающейся в такой форме. Переедание становится единственным удовольствием в рутинной жизни [5].

Психотерапия является основным методом лечения булимии. В процессе лечения устраняются причины чрезмерного переедания или голодания, низкая самооценка и неуверенность в себе. Важно отметить, что терапия должна поддерживаться близкими родственниками и друзьями.

Переедание также является разновидностью нарушений пищевого поведения. В основном, нездоровое переедание возникает у ребенка на фоне острых стрессовых событий, таких, как тяжелая утрата, несчастный случай, рождение второго ребенка у родителей и т.д.

Подростки, страдающие нарушением пищевого поведения, могут скрывать и не признавать его, что весьма опасно, так как для борьбы с таким недугом нужно работать комплексно и оказывать помощь своевременно. Однако, несмотря на многочисленные

исследования, до сих пор точных причин формирования расстройств не выявлено, но исследователи выделяют следующие возможные причины:

- Биопсихосоциальные. При изучении клинической картины нарушений пищевого поведения (нервная анорексия, нервная булимия, компульсивное переедание) следует обращать внимание на такие факторы как: семейная ситуация, восприятие собственного тела, оценка пищевых предпочтений, стереотипы пищевого поведения, масса тела и методы его контроля, а также самооценка и мысли, связанные с употреблением пищи.

- Генетические. Нарушению пищевого поведения чаще подвержены те люди, чьи родственники имели это расстройство. Так, например, при изучении близнецов было выяснено, что они в большинстве случаев склонны к одинаковому пищевому поведению и, следовательно, к схожим расстройствам. Вместе с этим было установлено, что существуют конкретные хромосомы, которые могут быть связаны с булимией и анорексией.

- Культурные. С помощью средств массовой информации оказывается огромное влияние на сознание людей путем пропаганды нереалистичных образов тела и представлений об идеалах красоты, а также искажения культуры похудения. В то же время активно выпускаются и рекламируются недорогие, легкодоступные и высококалорийные продукты.

- Личностные. Пищевые расстройства отражают бессознательную борьбу внутренней индивидуальности человека, его представлений о себе в социуме и проблемах, которые часто следуют из травматических событий жизненного опыта или определенной модели социализации.

- Психологические. В большинстве своем, подобные расстройства формируются на основе психоэмоциональных предпосылок, например, таких как: эмоциональная неустойчивость, чувство вины, заниженная самооценка, внушаемость, зависимость от мнения окружающих. Поэтому в группе риска находятся подростки, переживающие возрастной кризис.

Таким образом, можно сделать вывод, что пищевое поведение формируется в самом раннем возрасте, а пищевые привычки детей тесно связаны с особенностями пищевого поведения и отношения к еде родителей. В школьном и подростковом возрасте доминирующую роль в формировании пищевых установок играют сверстники и социальное окружение.

Литература:

1. Бардина С.М. Взгляд, тело и социальное взаимодействие: проблема искаженного восприятия собственного тела при анорексии. – Москва: Мир, 2016. – 345 с.
2. Романова Е.С. Анорексия: непоставленный диагноз. – Москва: Издательские решения, 2017. – 120 с.
3. Прихожан А.М. Социальная психология. – Москва: ЮРАЙТ, 2020. – 211 с.
4. Пушкина Т. Ф. Взаимосвязь самооценки, уровня притязаний и тревожности личности современного подростка // Проблемы современного педагогического образования. – 2020. – № 67-3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_42964009_61088845.pdf
5. Формирование пищевого поведения: путь от младенчества до подростка // Обзор зарубежных исследований. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.b17.ru/article/90546/>

ПО ТУ СТОРОНУ ЭКРАНА:
ПОДЛИННЫЕ ЖЕЛАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ

Шаповалова Т.Ю.

КГУ «Гимназия №97, г. Караганда, Республика Казахстан

Сегодняшние подростки живут в уникальной среде, где технологии и социальные сети играют важную роль в их жизни. Подростковый возраст - это особый период, когда формируется личность, закладываются основы мировоззрения и жизненных ценностей. В это время у молодых людей возникает множество вопросов о смысле жизни, своем месте в мире и отношениях с окружающими. Однако не всегда оправдано утверждение, что современное поколение подростков является "потерянным". Напротив, многие из них проявляют интерес к социальным вопросам, проблемам окружающей среды, искусству и культуре. Они стремятся к саморазвитию, ищут новые знания и опыт, что подчеркивает их активную роль в обществе.

Одним из факторов, способствующих их развитию, является доступ к информации через Интернет, который расширяет горизонты знаний и позволяет знакомиться с разными культурами и идеями. Это способствует формированию более глубокой и многогранной картины мира. Важно лишь поддержать их интересы и направить по конструктивному пути. Адаптация к быстро меняющемуся миру требует от подростков гибкости, критического мышления и способности к самоанализу. Поэтому изучение их ценностей и проблем становится ключевым для понимания текущих тенденций и разработки программ, которые помогут им успешно справляться с вызовами времени.

Целью данного исследования является выявление основных ценностей, интересов и проблем современных подростков, а также оценка их потребности в психологической помощи. Для достижения этой цели поставлены следующие задачи:

1. Изучение ценностных ориентаций и духовно-нравственных установок подростков.

2. Выявление актуальных проблем и потребностей подростков.

3. Оценка уровня осведомленности подростков о доступных ресурсах помощи.

4. Анализ образа жизни и приоритетов подростков.

Объектом исследования являются подростки, обучающиеся в 7–10-х классах, а предметом исследования — актуальные проблемы, с которыми сталкиваются современные подростки.

Ожидаемые результаты включают:

- Выявление актуальных проблем в подростковой среде.
- Определение новых направлений и образовательных траекторий по работе с подростками.

- Повышение интереса подростков к проблемам молодежной среды.

- Расширение знаний и компетенций специалистов, работающих с подростками.

Для реализации исследования использовались следующие методы:

1. Анализ документов и литературы, связанных с изучаемой проблемой.

2. Разработка анкеты.

3. Опрос методом анкетирования. Анкета включала 13 вопросов открытого, закрытого и смешанного типа, отражающих наиболее волнующие аспекты для родителей и специалистов, работающих с детьми и подростками.

Выборка исследования составила 73 обучающихся гимназии.

Практическая значимость исследования заключается в том, что полученные данные могут быть использованы психологами, педагогами и социальными педагогами при индивидуальном сопровождении подростков, а также в работе с родителями и учителями.

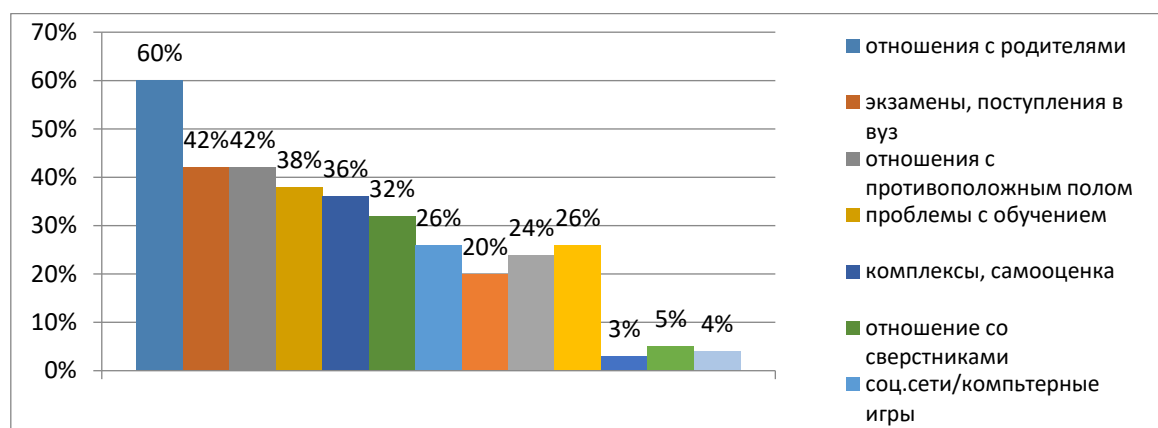
Теоретической основой работы послужили положения культурно-исторической концепции Л.С. Выготского и учение о психологическом возрасте, а также идеи Д.Б. Эльконина, В.Г. Ананьева, А.А. Бодалева и Л.И. Божович.

Результаты исследования

1. Проблемы, которые волнуют подростков

На вопрос о том, какие проблемы наиболее актуальны для современных подростков, большинство респондентов (более 60%) указали на отношения с родителями как на основную проблему. Далее следуют такие вопросы, как экзамены и поступление в вуз (42%), отношения с противоположным полом (42%) и проблемы с обучением (38%). Проблемы внутреннего характера, такие как комплексы и низкая самооценка, волнуют 36% подростков, а отношения со сверстниками — 32%.

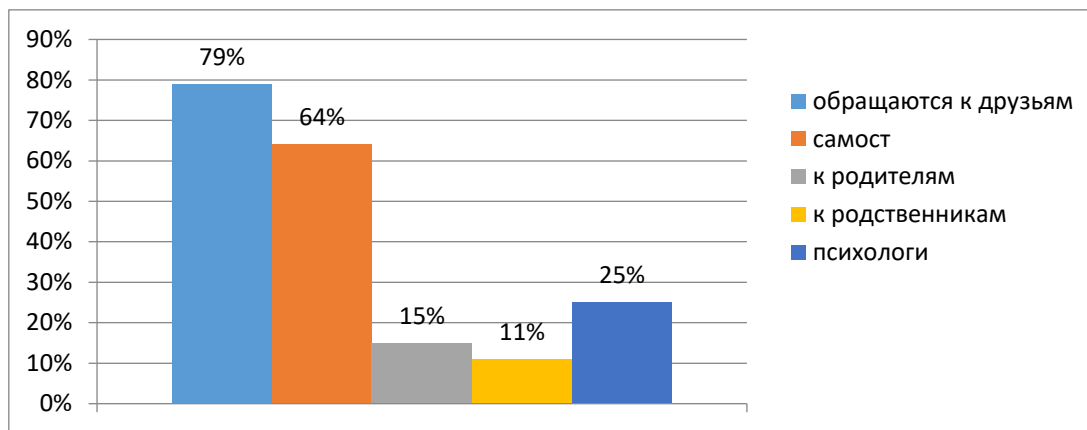
В менее значимой категории оказались вопросы, связанные с социальной деятельностью: пребывание в социальных сетях, компьютерные игры (26%), профессиональный выбор (20%), нехватка денег (24%), вредные привычки (24%), непонимание окружающих (26%). В то же время, вопросы политики (3%), проведения свободного времени (4%) и экологии (5%) интересуют подростков гораздо реже. Данные представлены в таблице 1.

Эти результаты подтверждают, что проблемы подростков, связанные с семьей и обучением, стабильно остаются наиболее актуальными и не зависят от социокультурных факторов. Проблемы, связанные с взрослением и социализацией, остаются неизменными на протяжении многих лет и в разных условиях.

2. Как подростки решают свои проблемы?

При вопросе о том, как подростки решают свои проблемы, большинство респондентов (79%) ответили, что обращаются за помощью к друзьям. 64% предпочитают решать проблемы самостоятельно, веря в свои силы. 51% подростков обращаются к родителям, а 11% — к другим родственникам. Только 25% считают возможным обратиться за помощью к психологам или другим специалистам. Данные представлены в таблице 2.

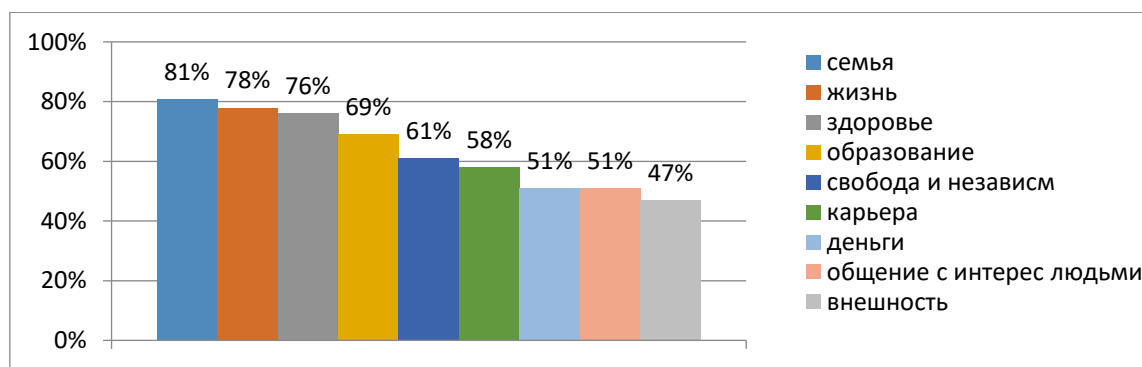
Эти результаты свидетельствуют о том, что современные подростки осознают потребность в поддержке, однако предпочитают обращаться за помощью к друзьям, а не к взрослым специалистам.

3. Неуверенность в себе

На вопрос о том, чувствуют ли они себя неуверенными, многие подростки отметили, что часто сомневаются в себе, особенно в контексте будущего. В силу возраста и еще не завершившейся психофизической зрелости они сталкиваются с комплексами и страхами, которые порой становятся препятствием для уверенности в себе.

4. Ценности подростков

Подростковый возраст является периодом формирования ценностных ориентаций. В ходе исследования подростки перечислили ряд жизненных ценностей, приоритезируя их по степени значимости. Наиболее важными для большинства респондентов являются: семья (81%), жизнь (78%), здоровье (76%), образование (69%), свобода и независимость (61%). Также важными ценностями для них являются карьера (58%), деньги (51%), общение с интересными людьми (51%) и внешность (47%). Данные представлены в таблице 3.

Таким образом, ценностные ориентации подростков представляют собой сложный социально-психологический феномен, который оказывает влияние на их жизненную активность и отношение к миру. От того, насколько успешно подросток сформирует иерархию жизненных ценностей, зависит его будущее.

9. Актуальность проблемы жестокого обращения с подростками

Агрессия и жестокость, как личностные характеристики, оказывают значительное влияние на качество социальной жизни и психоэмоциональное состояние каждого

человека. В последние десятилетия агрессивное поведение среди подростков стало одной из ключевых социальных проблем современного общества. Этот феномен затрагивает не только отдельных подростков, но и влияет на их окружение — семью, сверстников и образовательные учреждения.

Агрессия может проявляться в разных формах, и её причины могут быть разнообразными. Наиболее значимыми факторами, способствующими развитию агрессивного поведения, являются:

- Недопонимание со стороны сверстников и родителей, которое часто приводит к изоляции подростка и негативным переживаниям.
- Влияние жестоких сцен в компьютерных играх, что может нормализовать насилие в глазах подростков и снижать их чувствительность к жестокости.
- Культурный вакуум, когда подростки не имеют положительных культурных ориентиров и не знают других способов разрешения конфликтов.

В ходе исследования было выявлено, что большинство подростков осознает проблему жестокого обращения как актуальную. Согласно полученным данным, 73% респондентов считают, что проблема жестокого обращения с подростками требует внимания, в то время как 27% не считают её значимой

10. Кто чаще всего проявляет жестокое отношение к подросткам?

Исследование показало, что наиболее частыми источниками агрессии для подростков являются сверстники и старшие подростки. 56% респондентов утверждают, что они сталкиваются с агрессией со стороны своих сверстников, а 48% указывают на жестокое отношение старших подростков. Это подтверждает высокую степень конфликта в подростковой среде.

Кроме того, несмотря на традиционное представление о том, что школьная образовательная среда является безопасной, результаты исследования показывают, что агрессия также может исходить от учителей. 30% респондентов сообщили о случаях агрессии со стороны педагогов, что является тревожным сигналом.

Согласно этим данным, можно сделать вывод, что агрессия в подростковой среде проявляется не только среди равных, но и со стороны тех, кто должен быть примером для подражания. Это требует более глубокого анализа и разработки мер по улучшению психологического климата, как в семьях, так и в образовательных учреждениях.

Таким образом, проблема жестокого обращения с подростками является актуальной, и её решения требуют комплексного подхода. Агрессия среди подростков чаще всего проявляется в отношениях с ровесниками и старшими подростками, но также присутствуют случаи агрессии со стороны взрослых, в том числе учителей.

В ходе реализации задач исследования мы получили ценные данные по ключевым областям жизни подростков. Каждый из полученных результатов служит ответом на важный вопрос: как выстраивать работу с подростками и на что в первую очередь обращать внимание. Это позволяет нам более точно ориентироваться в их потребностях и проблемах, а также формировать подходы, которые будут наиболее эффективными для работы с этим возрастом.

Уникальность проведенной работы заключается в том, что были получены свежие и актуальные данные о проблемах подростков, которые часто остаются в тени и о которых мало говорят в обществе. Мы смогли выявить те психологические трудности, на которые сами подростки, как правило, не обращают должного внимания. Это открывает новые перспективы для оказания им помощи и понимания их внутреннего мира.

Результаты исследования могут быть полезны не только родителям и педагогам, но и самим подросткам. В ходе исследования перед ними стояла сложная задача — рефлексировать о своей жизни, а также о жизни своих сверстников. Это упражнение помогает подросткам осознать свои проблемы и взглянуть на них под другим углом, что способствует их личностному росту и лучшему пониманию себя.

Несмотря на множество поставленных задач, в ходе исследования мы затронули и те аспекты подростковой жизни, которые изначально не были заявлены в рамках исследования. Это позволило значительно расширить картину проблем, с которыми сталкиваются подростки, и выявить те вопросы, о которых чаще всего умалчивается, как со стороны самих подростков, так и со стороны окружающих их взрослых.

Подростковый возраст - это период, сопровождающийся многочисленными психоэмоциональными проблемами, что делает его психологически сложным и многогранным. Поэтому наше исследование остается актуальным, так как оно позволяет глубже понять проблемы, с которыми сталкиваются подростки в своем взрослении.

До недавнего времени в литературе, посвященной подростковому возрасту, акцент чаще всего ставился на проблемы взаимодействия подростков с взрослыми, а не на те трудности, которые переживают сами подростки. Однако для того, чтобы эффективно работать с подростками и оказывать им психологическую помощь, крайне важно понимать, что именно они переживают как свои проблемы. Это знание позволяет выстраивать более конструктивные отношения и находить пути для решения актуальных задач подростков.

Литература

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. Учебник для студентов вузов – Изд.6 – М.: Академический проект, 2001. – 480с.
2. Агафонова А.Ю. Исследование Я-концепции учащихся подросткового возраста как средства качественной оценки образовательных систем: Автореф. дис. канд. психол. наук. – Казань, 2000. – 18с.
3. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / под ред. Д.Б. Эльконина и Т.В. Драгуновой. – М., – 360с. 1967.
4. Выготский Л. С. Педология подростка // Собр. соч. в 6-ти т. Т. 4. Детская психология / Под ред Д. Б. Эльконина. М.: Педагогика 198. - 432 с.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. - М.: Педагогика-Пресс, 1996. - 536 с.
6. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. - М.: Изд-во МГУ 1997. – 349с. 30. Ольшанский В. Старшеклассник в изменяющемся мире- Социол. исслед. // Нар. образование. - 2000. - №3.
7. Поливанова А.Н. Психология возрастных кризисов. - М.: Academia, 2000.- 349 с.
8. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – Л.: Изд. ЛГУ, 1990. – 256с. Селиванова З.К. Смыслжизненные ориентации подростков // СоцИс. - 2001. - №2.
9. Силаков А. С., Логвинов И. Н. Гендерные особенности структуры ценностей современных подростков // Психология образования: проблемы и перспективы. Материалы I Международной науч.-практ. конф. - М., 2004. – 284 с.
10. Хохлова Л.П., Балавадзе Т.Ш. Межличностные отношения подростков // Вестник Московского университета МВД России. - 2007. - № 2.
11. Шаповаленко И.В. Возрастная психология. М.: Гардарики, 2005. - 349с.

3 СЕКЦИЯ «ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС: ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШІМДЕР»

СЕКЦИЯ 3 «СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ»

УДК 364.075.71

АДВОКАТИРОВАНИЕ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ГРАЖДАН НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ (НА ПРИМЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ КОО НЦ «ВИДЕРГЕБУРТ»)

Абдакимова М.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
madina-7373@mail.ru

Адвокация и социальная реформа являются центральными задачами специалиста по социальной работе и исторически рассматривались как основные практические навыки, которые, наряду с акцентом на социальную справедливость, отличают социальную работу от других помогающих профессий. Зарубежные исследователи определили адвокацию как "действие от имени пострадавшего индивида, группы или класса индивидов - людей, подвергающихся дискриминации и несправедливости". Пропагандистские усилия могут быть предприняты для отдельных лиц, групп и сообществ в обществе. Политическая пропаганда и организация сообщества являются жизненно важными функциями цели социальной работы, которые должны выполняться во всех областях, включая клинические условия социальной работы. Как минимум, социальные работники должны учитывать политику в общении с клиентами; социальные работники должны понимать политику, влияющую на их клиентов, способы доступа к ресурсам и потенциальные препятствия для доступа к ресурсам для своих клиентов. В то время как социальные работники, осуществляющие вмешательство на всех уровнях системы, могут участвовать в том или ином виде адвокации, официальные усилия профессии по привлечению к ответственности дают представление о ее приверженности делу адвокации.

Согласно Национальной ассоциации социальных работников, адвокация - это акт аргументации от имени конкретной проблемы, идеи или человека. Социальные работники выступают от имени клиентов и сообществ множеством способов, не все из которых связаны с политикой. Фактически, большая часть работы, которую они выполняют, связана с предоставлением своего опыта, чтобы их клиенты могли отстаивать свои права. Например, социальные работники помогают клиентам ориентироваться в социальных службах и правовых системах, системах здравоохранения и образования.

Социальные работники, участвующие в пропаганде политики, стремятся внести изменения в рамки, которые влияют на группы людей. Они выступают от имени людей из недостаточно обслуживаемых, недопредставленных и маргинализированных групп, рассматривая политику, которая влияет на их жизнь и благополучие. Действия включают в себя выступление против политики, которая еще больше лишает таких людей избирательных прав, сокращает или ликвидирует их финансирование ресурсов или препятствует доступу к программам для их сообществ. Они также могли бы писать

аналитические записки, информирующие общественность, средства массовой информации и законодателей, чтобы заручиться поддержкой в финансировании, услугах и защите.

Знания и навыки, необходимые для пропаганды политики:

Первый шаг в пропагандистской работе - это умение слушать. Социальные работники взаимодействуют с сообществами, чтобы узнать о проблемах, с которыми они сталкиваются. Как только сообщество озвучит свои потребности, социальный работник сможет повысить осведомленность о проблемах - обучая всех, от законодателей до некоммерческих правозащитных групп, - и дать возможность членам сообщества выступать за реформу политики.

Повышая осведомленность, социальные работники облегчают отношения между различными заинтересованными сторонами. Сторонники политики создают коалиции среди отдельных лиц, предприятий и организаций с общими интересами. Обмениваясь ресурсами, контактами и знаниями, такие группы могут создать достаточный импульс для изменения законодательства.

Это лишь один из многих методов адвокации, которые используют социальные работники. Выбор наиболее эффективного подхода для любой конкретной ситуации требует знания нескольких факторов:

- знание существующей политики. Если социальные работники хотят разработать новую политику, они должны сначала понять, почему была разработана существующая политика. Они должны быть в состоянии выявить проблемы в этой политике, найти способы их улучшения и разработать конкретные предложения с этой целью.

- знание политических и законодательных процессов. Социальные работники, участвующие в пропаганде политики, должны понимать, как создаются и изменяются местные и государственные политики. Законодательство разрабатывается в соответствии с демократическим процессом; знание того, как правительства - от региональных органов власти до городских советов - меняют законы, имеет решающее значение.

- знание процесса предоставления услуг. Предоставление услуг относится к тому, как фактически предоставляются ресурсы, включая товары и услуги. Социальные работники должны понимать, как осуществляется политика для достижения реальных результатов, и должны уметь выявлять проблемные места на пути от политики к ощутимым изменениям.

Социальные работники используют различные навыки, чтобы превратить свои знания в действия:

- исследовательские навыки. Исследовательские навыки необходимы для более глубокого понимания существующей политики и ее исторического создания. Исследования также могут быть использованы для выявления и оценки альтернативных стратегий, которые могут существовать в другой юрисдикции.

- аналитические способности. Социальные работники оценивают эффективность существующей политики и жизнеспособность предлагаемой политики.

- коммуникативные навыки. Способность писать подробные проекты политики и представлять политические предложения в устной форме имеет важное значение для аргументации потенциальной эффективности одной политики по сравнению с другой.

Опыт социального адвокатиования и отстаивания прав лиц пожилого возраста и инвалидностью можно проанализировать на примере деятельности координатора по социальной работе Карагандинского областного общества «Немецкий центр «Витдергебурт».

Карагандинский Немецкий центр на протяжении многих лет успешно реализует новаторские социальные проекты: «Поддержка деятельности регионального координатора по социальной работе», «Центр социальных услуг», «Продуктовая помощь», «Патронаж на дому», «Маршрут памяти и милосердия», «Компенсация по медикаментам», в рамках которых оказывается социальная помощь людям пожилого возраста и инвалидностью из числа этнических немцев при поддержке ФРГ.

Социальные проекты, проводимые сетью подразделений «Возрождение», позволяют на практике внедрить Европейскую модель социальной защиты населения, создаются условия для мультипликации системы социальной поддержки социально-уязвимых слоёв населения г.Караганды и Карагандинской области.

Основной целью является не разовая выдача гуманитарной помощи (продуктовых наборов, медикаментов, технических средств реабилитации...), а стремление поддержать инициативы благополучателей, их активную жизненную позицию по сохранению и поддержанию немецкой культуры, развитию связи поколений и многое другое.

Основные задачи:

- оказание социальной помощи и поддержки гражданам немецкой национальности - жертвам политических репрессий, трудармейцам, пенсионерам, инвалидам, многодетным семьям, пострадавшим от стихийных бедствий и попавши в трудную жизненную ситуацию;

- содействие улучшению связей поколений, сближению пожилых людей и молодёжи, передачи жизненного опыта;

- интеграция благополучателей в жизнь общества, сохранение культуры, поощрение их инициатив образовательными лекциями, кооперационными проектами.

Особо надо отметить адвокатирование как технологию социальной работы активно применяемую в деятельности в целом неправительственных организаций. При условии реализации технологии адвокатирования некоммерческими организациями, отличающимися большой активностью, творческим подходом и способностью к созданию и реализации инновационных проектов, потенциал самой технологии возрастает. Более того, в третьем секторе одним из доминирующих направлений деятельности является защита интересов уязвимых людей и социальных групп, достижение социальной справедливости. Применение этой технологии может привести к изменениям текущего социального порядка, закрепляющего социальное неравенство, дискриминацию, нарушение прав и свобод в отношении различных социальных групп или отдельных субъектов.

Приведем пример из практики социальной работы КОО НЦ «Видергебурт». Так, в рамках реализации кейс-менеджмента и установления потребностей клиентов специалистами центра было обнаружено, что жертвы политических репрессий и лица, пострадавшие от политических репрессий из числа этнических немцев столкнулись с проблемой нарушения их прав в процессе оформления документов на специальное государственное пособие. Суть проблемы заключается в том, что при приеме заявлений на определение специального пособия сотрудниками центра обслуживания населения, как оказалось, незаконно изымались оригиналы справок о реабилитации, выданных прокуратурой Карагандинской области, удостоверяющий статус репрессированного или жертвы репрессий в годы советской власти.

По причине того, что жертвам политических репрессий, трудармейцам, пенсионерам, которые еще и имеют инвалидность объективно из-за возраста, болезней, немобильности не представляется возможным отстаивать свои права в инстанциях, то

этим вопросом занялась координатор по социальной работе Центра. Тем самым, мы можем утверждать, что это гражданское адвокатирование, когда люди, неспособные сами отстаивать свои права, наделяют полномочиями специалистов, которые их в дальнейшем отстаивают.

В мировой практике немало примеров гражданского адвокатирования и связаны они в большей степени с людьми с ограниченными возможностями. Существенной особенностью гражданской адвокации является то, что защитник и клиент становятся «партнерами», вместе, сообща добиваются решения интересующего вопроса. Зачастую к гражданскому адвокатированию прибегают в тех случаях, когда получатели услуг рискуют стать «неуслышанными», дискриминированными, изолированными от общества по причине болезни или инвалидности. Гражданское адвокатирование меняет отношение специалиста к клиенту, он видит его не как одного из толпы, а как отдельную личность, обладающего предпочтениями и приоритетами в своей жизни.

Основными принципами адвокатирования являются:

- Публичность.
- Честность.
- Прозрачность кампаний.
- Открытость.
- Бескорыстность.
- Направленность на защиту социальной группы, интересы которых ущемлены.

Выше мы говорили о том, что современный социальный работник должен быть инициатором и участником социально-экономической повестки дня, разработчиком нормативно-правовых актов в области социальной защиты населения, противодействия насилию, национальных рабочих планов. Для этого специалисту надо овладеть методом отстаивания прав интересов на уровне государственной политики. Отстаивание интересов на уровне государственной политики - это отстаивание интересов, направленное на изменение государственных стратегий или нормативных актов, которые влияют на непосредственную практику или благополучие людей. Данный кейс демонстрирует этот процесс.

Координатор по социальной работе НЦ «Видергебурт» строго следовал следующему алгоритму действий:

Шаг 1. Определение проблемы.

Согласно статье 3.5 Закона «О государственных услугах» [1] государственные услуги основываются на принципах недопустимости проявлений бюрократизма и волокиты, экономичности и эффективности при оказании государственных услуг.

Услугодатели обязаны оказывать государственные услуги в соответствии с подзаконными нормативными правовыми актами, определяющими порядок оказания государственных услуг.

В соответствии с п.п. 13 п.3 ст. 190 Социального Кодекса [2] к гражданам, имеющим право на получение специального государственного пособия, исходя из перечня льгот, определенных законодательными актами РК относятся жертвы политических репрессий, лица, пострадавшие от политических репрессий, имеющие инвалидность или являющиеся пенсионерами. Порядок назначения специального государственного пособия разрабатывается и утверждается уполномоченным государственным органом (ст.191 Кодекса).

В соответствие с Правилами денежных компенсаций жертвам массовых политических репрессий [3] граждане, имеющие право на получение денежной компенсации по основаниям, указанным в ст. 22 Закона «О реабилитации жертв

массовых политических репрессий» [4], для назначения денежной компенсации представляют в уполномоченную организацию по выплате денежной компенсации по месту жительства:

- 1) заявление по форме, согласно приложению 1 к настоящим Правилам;
- 2) документ, удостоверяющий личность;
- 3) документ, подтверждающий право на получение денежной компенсации (справка о реабилитации из органов прокуратуры или судебных органов, с указанием периода пребывания в местах, указанных в ст. 22 Закона).

Для детей жертв массовых политических репрессий дополнительно свидетельство о рождении либо выписка из актовой записи о государственной регистрации рождения, справка о реабилитации одного из родителей из органов прокуратуры или судебных органов, с указанием периода пребывания в местах, указанных в ст.22 Закона.

Сведения о документах, удостоверяющих личность, о регистрации по месту жительства уполномоченная организация по выплате денежной компенсации получают из соответствующих государственных информационных систем через шлюз «электронного правительства».

Документы, необходимые для назначения денежной компенсации, представляются в подлинниках и копиях для сверки в районные (городские) уполномоченные организации по выплате денежной компенсации.

При приеме заявления после сверки подлинники документов возвращаются заявителю.

Работники городских (районных) уполномоченных организаций по выплате денежных компенсаций заверяют копии документов, формируют дела, готовят проекты решений о назначении денежных компенсации согласно Приложению 2 к настоящим Правилам, и направляют их в течение пяти рабочих дней со дня принятия заявления в уполномоченные организации по выплате денежной компенсации области, города республиканского значения, столицы.

Однако, сотрудниками уполномоченных органов на местах при приеме документов для назначения денежной компенсации, в нарушение требований законодательства, изымаются подлинники справок о реабилитации, выданные гражданам органами прокуратуры.

К примеру, только отделом г. Темиртау по социальному обеспечению у получателей государственных услуг – жертв и пострадавших от политических репрессий, необоснованно изъяты 26 оригиналов справок о реабилитации, выданных прокуратурой Карагандинской области по результатам рассмотрения их обращений.

В результате отсутствия подлинников, в случае необходимости подтверждения статуса жертвы, либо лицо, пострадавшего от политических репрессий, граждане вынуждены повторно обращаться в органы прокуратуры с заявлениями о выдаче дубликатов справок о реабилитации.

Это приводит к нарушениям прав граждан, волоките, искусственному увеличению документооборота и количества поступающих обращений, влечет необоснованные и дополнительные материальные/временные затраты для заявителей и обоснованное негодование с их стороны (учитывая преклонный возраст).

Шаг 2. Определение целей изменений в политике/решении. Специалист по социальной работе аргументировала необходимость привести процедуру оформления документов услугополучателей в Центрах обслуживания населения нормативным требованиям.

Шаг 3. Определение аудитории воздействия. Специалист по социальной работе определила необходимым обратиться в Департамент Комитета по труду и социальной защите Министерства труда и социальной защиты населения РК по Карагандинской области.

Шаг 4. Определение возможной тактики. В случае, если обращения в местные исполнительные органы не дадут положительного результата, то, как возможная тактика - это воздействие через прокуратуру Карагандинской области.

Шаг 5. Разработка плана. Как только факты нарушений стали известны координатору по социальной работе КОО НЦ Видергебурт из обращений услугополучателей, она провела работу с документами: ознакомилась с персональными личными делами, тщательно проанализировала Закон «О реабилитации жертв массовых политических репрессий», нормативно-правовую базу назначения специального государственного пособия, Правила выплаты денежных компенсаций жертвам массовых политических репрессий. С услугополучателями проведены встречи на предмет обстоятельств проблемы. На основании проведенной работы специалист констатировала наличие проблемы, нарушение прав услугополучателей со стороны государственных органов. Разработала план действий, провела картирование ресурсов.

7. Реализация плана. На этом этапе было составлено обращение от руководителя КОО НЦ «Видергебурт» по установленным фактам нарушений прав граждан ввиду неоказания государственных услуг в соответствии с требованиями законодательства на имя прокурора области.

На основе обращения от лица руководителя Центра в областную прокуратуру, в соответствие со ст. 83 Конституции РК, ст.36 Конституционного закона РК «О прокуратуре» предложено Департаменту Комитета труда и социальной защиты МТиСЗНРК по Карагандинской области рассмотреть настоящее представление с принятием мер по устранению выявленных нарушений законности и недопущению их впредь.

Приведенный опыт из деятельности координатора по социальной работе КОО НЦ «Видергебурт» наглядно демонстрирует роль социального работника в борьбе за социальную справедливость, права граждан. Приведенный пример один из множества проблем, которые успешно решаются специалистами социальной работы Центра. И в этом статусе социальный работник исполняет роль социального адвоката.

Литература:

1. О государственных услугах Закон Республики Казахстан от 15 апреля 2013 года № 88-V. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1300000088>
2. Социальный Кодекс Республики Казахстан. Кодекс Республики Казахстан от 20 апреля 2023 года № 224-VII ЗРК // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224>
3. Об утверждении Правил выплаты денежных компенсаций жертвам массовых политических репрессий. Приказ Заместителя Премьер-Министра - Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 30 июня 2023 года № 277. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 30 июня 2023года № 32965. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2300032965>
4. О реабилитации жертв массовых политических репрессий. Закон Республики Казахстан от 14 апреля 1993 года.

ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІКТІ АРТТЫРУ АРҚЫЛЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ
ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ПРОФИЛАКТИКАСЫ РЕТІНДЕ

Аманбаева Д.С., Сиазбаева Д.Ж.

Е.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан
Республикасы

dana.amanbaeva.83@mail.ru ; siazbajdinas@mail.ru

Қазіргі қоғам жасөспірімдерді тәрбиелеу мен әлеуметтендіру саласында бірқатар күрделі сынақтарға тап болады. Осындай проблемалардың ішінде ең маңыздыларының бірі-жасөспірімдер арасындағы девиантты мінез-құлық, ол есірткіні қолдану, агрессия, қылмыстық әрекет және басқа да әлеуметтік жағымсыз көріністер сияқты девиантты мінез-құлықтың әртүрлі түрлерін қамтиды. Девиантты мінез-құлық жасөспірімдердің физикалық және психологиялық әл-ауқатына қауіп төндіріп қана қоймайды, сонымен қатар жалпы қоғам үшін маңызды проблемалар туғызады. Осыған орай 2022 жылды Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Балалар жылы деп жариялады. Осыған орай биыл балаларды қорғауға, сапалы біліммен қамтуға, мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулығын нығайтуға, инфрақұрылымды дамытуға ерекше көңіл бөлініп отыр. Балалар жылы аясында олардың сапалы өмір сүруіне, қауіпсіз қоршаған ортада өсіп-өнуіне ықпал ететін, жақсы білім алуына мүмкіндік беретін іс-шаралар жүзеге асырылады. Оның алғашқы бағыты – «Білімді бала». Жобаның мақсаты – балалардың сапалы білім алуға және жеке тұлға ретінде дамытуға қатысты құқықтарын жүзеге асырып, оқу-тәрбие процесінде тәрбие компонентін күшейту. Оның шеңберінде барлық деңгейдегі білім алушыны құқықтық тәрбиелеу, сыныпта және мектептен тыс тәрбие жұмыстарында балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын түсіндіру, балалардың өзін-өзі басқару органдарының өкілеттіктерін кеңейту арқылы балалар мен жасөспірімдердің азаматтық жауапкершілігін дамыту, 5-11 сынып оқушыларын музей, театрға абонементпен қамтамасыз ету шаралары іске асады. Және осы жобаның арқасында мінез-құлқында ауытқуы бар балалардың әлеуметтік ортасын жақсартуға жақсы әсерін тигізеді.

Барлық зерттеулер мен әдеби дереккөздерде девиантты мінез - құлық психикалық ауру немесе патологиялық жағдай емес, ол түзетіліп, түзетілетіні атап өтілген. Девиантты мінез-құлықты, психоэмоционалды жағдайды және баланың жеке ерекшеліктерін психокоррекциялау процесінде оны қолдау, баланың ата-аналары мен мұғалімдеріне көмек көрсету қажет. Оның ішінде ата-аналармен және педагогикалық ұжыммен өзара тәуелді мінез-құлық пен кәсіби депривация қаупінің алдын алу мақсатында психологиялық кеңес беру.

Қазақстан балалар мен жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының алдын алудың негізгі факторы болып табылатын бала, ана, көп балалы отбасыларды қорғауға, әлеуметтік қолдауға ерекше көңіл бөлетін балалар құқықтарын қорғау саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкес заңнамалық базаға ие [1].

Заңнамалық нормалармен қатар девиантты мінез-құлықтың алдын алу шаралары құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі ведомстволық жоспарлар (2017-2019 ж. ж.), кәмелетке толмағандардың жыныстық бостандығы мен жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу (2015-2017 ж. ж.), "отбасында зорлық-зомбылықсыз Қазақстан", "Балаларды бірге қорғайық" жол

карталары шеңберінде іске асырылады. Сондай-ақ девиантты мінез-құлықтың профилактикасын Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия, Бала құқықтары жөніндегі Уәкіл институты, ҚР БҒМ Балалардың құқықтарын қорғау Комитеті жанындағы үкіметтік емес ұйымдардың консультативтік-кеңесші кеңесі жүзеге асырады[1-12].

Жағдайды зерделеу шеңберінде зерттеушілердің, Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының ашық интернет ресурстарының сұранысына сәйкес ҚР ПМ және ҚР БҒМ ұсынған ақпарат бойынша девиантты мінез-құлықтың таралу дәрежесінің ресми статистикасына талдау жүргізілді.

ҚР ПМ - нің 2015-2018 ж.ж. кезеңінде балалар мен жасөспірімдер арасында девиантты мінез - құлықтың таралуы жөніндегі ресми ақпаратына сәйкес, соңғы 4 жылда кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың динамикасы шамалы төмендеді (2015 ж. - 3338 қылмыс, 2016 ж. - 3343, 2017 ж. - 3156, 9 ай. 2018 - 2082).

Бұл ретте, 2017-2018 жылдары мектептер мен колледждердің оқушылары жасаған құқық бұзушылықтар санының артуы байқалады: 2018 жылдың 9 айында бұл көрсеткіш 56,7% - ға, 2017 жылы - 58,1% - ға, 2016 жылы-32,34% - ға, 2015 жылы-60,9% - ға дейін өсті. Барлық қылмыстардың жалпы санындағы балалар қылмысының үлес салмағы 0,9% құрайды. Әрбір 10 000 бала үшін балалар қылмысының 6,1 жағдайы бар.[3]

Зерттеу көрсеткендей, баладағы девиантты мінез-құлық туралы 18 жасқа дейінгі 9-10 жастағы балаға қатысты айтуға болады, өйткені ол осы жастан бастап әлеуметтік нормаларды өз бетінше ұстана алады, жетіле алады және әлеуметтенеді, бірақ 18 жастан кейін ғана адам қоршаған ортаның жағымсыз әсеріне барабар қарсы тұра алады.

Бірақ девиантты мінез-құлықтың алдын-алудағы қазіргі жағдай девиантты балалармен және олардың отбасыларымен тиімді жұмыс істеудің маңызды шарты болып табылатын ведомствоаралық өзара әрекеттесудің тәуелсіз бағыты ретінде осы мәселені шешу қажеттілігі туралы мәселені шешпейді. Осы Әдістемелік ұсынымдар жүйелі іс-әрекет тәсілінің негізінде білім алушылармен профилактикалық жұмысты жетілдіруге, полипрофессиялық және ведомствоаралық өзара іс-қимылды қамтамасыз етуге бағытталған, әлеуметтік қауіпті жағдайдағы кәмелетке толмағандар мен отбасыларды уақтылы анықтау бойынша, сондай-ақ оларды әлеуметтік-педагогикалық оңалту және (немесе) олардың құқық бұзушылықтар мен қоғамға қарсы құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу бойынша жұмыстың тиімділігін арттыруға ықпал етуге тиіс іс-әрекеттер.

ҚР ДСМ девиантты мінез-құлықтың пайда болу себептерін, ауытқуларды тудыратын қауіп факторларын және олардың алдын алу бойынша жүйелі шараларды әзірлеуді зерделеуге бағытталған жобаға бастамашылық жасады.

Зерттеудің міндеттері:

- 1) девиантты мінез-құлықтың себептерін зерттеу;
- 2) девиантты мінез-құлықты тудыратын қауіп факторларын анықтау;
- 3) девиантты мінез-құлықтың профилактикасы бойынша жүйелі шаралар әзірлеу.

Теориялық-эмпирикалық зерттеу нәтижелері бойынша: Есеп және осы Әдістемелік ұсыныстар жасалды.[1]

Балалар мен жасөспірімдердің ауытқуының алдын алудың отандық тәжірибесіне әртүрлі елдерде (Ұлыбританияда, Германияда, Францияда, Швейцарияда, Нидерландыда, Азия, Африка елдерінде, Ресейде Streetwork бағдарламасы - көшедегі әлеуметтік жұмыс; Швецияда мамандар тарту - әлеуметтік қызметкер, Польшада-кураторлар; Ұлыбританияда - "негізгі маман") [2]:

- жасөспірімге әдеттегі әлеуметтік-мәдени ортадан қол үзбей қатысты барлық алдын алу және оңалту шараларын жүргізуге бағдарлану;

- осы саладағы азаматтық белсенділікті ынталандыру, оған қосымша қатысушылар мен қаржы қаражатын тарту;

- дәстүрлі отбасының беделін нығайту, оның психологиялық-педагогикалық мәдениетін арттыру;

- девиантты мінез-құлықтың алдын алу және түзету бойынша практикалық жұмыстарға маманданған әлеуметтік педагогтардың арнайы кадрларын даярлау;

- арнайы алдын алу қызметтері мен құрылымдарының желісін құру;

- тәрбие-профилактикалық және қорғау-қорғау қызметін психологияландыру;

- жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқын түзету мен оңалтуда медициналық-психологиялық көмектің жетекші рөлі.

Тұрақты жұмыс істейтін бағдарламалар ең тиімді болып табылады - бұл белгілі бір жерде, мысалы, балалармен, жасөспірімдермен, мұғалімдермен тұрақты профилактикалық сабақтар өткізілетін белгілі бір мектептер базасында тұрақты профилактикалық жұмысты жалғастыратын қосалқы мамандарды (құрдастар, мұғалімдер, психологтар, ата-аналар) даярлау жүзеге асырылатын алдын алу моделі. Профилактикалық жұмыс үшін қолайлы орын-бұл бірнеше жыл бойы жүйелі мақсатты оқыту жүзеге асырылатын мектеп. Мектеп үшін арнайы құрылған міндетті тұрақты сабақтар курстары түріндегі профилактикалық бағдарламалар жалпы оқу жоспарына енгізілуі мүмкін. Сондай-ақ, мектептің негізінде профилактиканың барлық субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимылын тиімді ұйымдастыру көрінеді. [5]

Зерттеулер көрсеткендей, девиантты мінез - құлық кез-келген жағдайда пайда болады, ал стандартты емес, дағдарыстық жағдайға байланысты және өзін-өзі қорғау салдарынан бір рет пайда болған ерекше мінез-құлық девиантты мінез-құлық емес. Бұл қалыпты адамдарда да, психикалық аурулары мен патологиялық жағдайлары бар адамдарда да көрінеді.

Девиантты мінез-құлық жетілген сайын өтуі мүмкін тұлғаның және мінез-құлықтың бұзылуы, сондай-ақ уақтылы Құзыретті шаралар қабылданбаса, девиантты мінез-құлқы бар адам қаңғыбастық, үйден қашу, үйді өртеу, алкоголизация және наркоз және т. б. яғни, девиантты мінез-құлық міндетті түрде әлеуметтік дезадаптацияны күшейтеді, жағдайдың нәтижесі болуы мүмкін дезадаптация.

Девиантты мінез-құлық, барлық зерттеулерде, баланың өмірін көрсетудің нәтижесі ретінде қарастырылады, ол зиянсыз көріністерден бастап әр түрлі мінез-құлық түрінде

көрінеді: дөрекілік, дөрекілік, өзін-өзі оқшаулау, жеке тұлғаның толық бұзылуына дейін: нашақорлық, жезөкшелік, құмар ойындар, суицид.

Әр баланың девиантты мінез-құлқы жеке-жеке сезіледі, оның қабылданбаған, "ерекше немесе оғаш" мінез-құлқы ол келесідей сезінуі мүмкін: қалаусыз, ішінара қанағаттанарлық, әдеттегідей және қажет. Баланың девиантты мінез-құлқынан қандай сезімдерді сезінетіні оның кейінгі өміріне, оған қанағаттануына байланысты.

Девиантты мінез-құлықтың пайда болу себептерін, осы зерттеудің нәтижелері бойынша ауытқуларды тудыратын қауіп факторларын зерттеу [3] балалар мен жасөспірімдерде девиантты мінез-құлықтың пайда болуының маңызды себептері олардың келесі жағдайларының жоғары деңгейлерін анықтады: айыру салдарынан туындаған мазасыздық, стресс, депрессия. Бұл себептер отандық және шетелдік зерттеулердің [15-33] еңбектерінде де байқалады, олар айыру адамды өзіне қажет нәрседен айыру ретінде көрсетеді, бұл міндетті түрде белгілі бір адамның өмірін бұрмалауға (қиратуға, қиратуға) әкеледі. Бұл әсіресе физикалық, моральдық, материалдық әл-ауқат саласынан, яғни әл-ауқат жағдайларының кешенінен қажет болуы мүмкін. Девиантты мінез-құлық оның пайда болуының жағымсыз жағдайларының жиынтығы болғандықтан, ол ғылымның әртүрлі салаларында зерттеледі: медициналық, психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, құқықтық.

Девиантты мінез-құлықтың себептерін және ауытқуларды тудыратын қауіп факторларын зерттеу нәтижелерін талдау негізінде біз мыналарды қарастыруды ұсынамыз:

- әлеуметтік факторлар (психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік, құқықтық);
- биологиялық факторлар (медициналық, психологиялық).

Әлеуметтік факторлар кешенінен балалар мен жасөспірімдерде девиантты мінез-құлықтың пайда болуының жалпы факторлары мен жеке факторлары ажыратылады. [16]

Бұл тұрғыда девиантты мінез-құлықтың әлеуметтік-педагогикалық профилактикасы жасөспірімдермен білім беру процесі мен әлеуметтік жұмыстың ажырамас бөлігіне айналады. Жас ұрпаққа сындарлы өмірлік шешімдер қабылдауға және девиантты мінез-құлықтан аулақ болуға мүмкіндік беретін дағдылар мен білім беруге ұмтылу жасөспірімдердегі девиантты мінез-құлық қауіпін азайтуға көмектесетін әдістер мен стратегияларды әзірлеуге және енгізуге ынталандырады.

Әдебиеттер:

1. Голубев А.И. Социально-педагогическая работа с подростками: теория и практика. Экономическая школа, 2015.
2. Дубровина И.В. Социально-педагогическая работа с подростками: методика и технологии." Просвещение, 2017.
3. Кравченко Т.М. Социальная работа с детьми и подростками. Питер, 2018.
4. Ребров Ю.Ю. Социально-педагогическая работа с подростками: проблемы, методы, технологии. Академия, 2017.
5. Гольдовская, Е.С. Социальная работа с подростками: основы теории и практики. Издательство Юрайт, 2019.
6. Киселев М.В. Психология девиантного и антидевиантного поведения. Питер, 2019.
7. Гагаркин А.В., Бибииков С.В. Социальная активность как фактор профилактики девиантного поведения подростков.// Вестник Томского государственного университета, 2016.

8. Гончаров, Д.В., Гребенников, А.И. Социально-педагогическая профилактика девиантного поведения подростков в современной образовательной среде. // Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения, 2018.

УДК 364.126

ВКЛАД НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В
ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИЮ СТРУКТУРЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В
КАЗАХСТАНЕ

Аубакирова А.К.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы,
Республика Казахстан
ayagoz_0890@mail.ru

Социальная работа в Казахстане на протяжении последних лет развивается как важная профессиональная сфера, требующая комплексного подхода к подготовке кадров, совершенствованию нормативной базы и повышению статуса профессии. В этом процессе неправительственные организации играют значительную роль, содействуя внедрению международных стандартов, созданию образовательных программ и формированию системы социальной поддержки.

Одним из ключевых направлений профессионализации социальной работы является развитие образовательной инфраструктуры. Сегодня подготовка специалистов осуществляется в 12 из 20 регионов на уровне среднего профессионального образования и в 9 из 20 регионов на уровне высших учебных заведений [1]. Однако этого недостаточно, поскольку социальные работники необходимы во всех регионах для своевременного выявления и решения социальных проблем, а также предотвращения кризисных ситуаций.

Показательным примером стала трагедия, произошедшая в Житикаре в октябре 2024 года, где в результате пожара погибли дети. Эта ситуация ярко иллюстрирует необходимость оперативного вмешательства социальных служб. Семьи, оказавшиеся в трудной жизненной ситуации, зачастую остаются без поддержки, что может приводить к необратимым последствиям. Социальная работа играет важнейшую роль в выявлении скрытых проблем, помощи в преодолении кризисов и предотвращении подобных трагедий, предоставляя комплексную поддержку и защищая наиболее уязвимые категории населения.

Важно отметить, что государство постепенно осознает важность профессии социального работника, что находит отражение в увеличении количества образовательных грантов для подготовки специалистов в этой области. Если в 2019 году количество грантов составляло 0, то на 2024-2025 учебный год выделено 470 грантов, что свидетельствует о растущем признании значимости квалифицированных социальных работников для решения социальных проблем и повышения качества социальных услуг.

Одной из ключевых задач профессионализации является формирование законодательной базы. В 2023 году в Социальном кодексе Республики Казахстан была принята глава, посвященная социальным работникам, которая регулирует их права, обязанности, профессиональную этику и социальные гарантии [2]. Помимо этого, утверждены правила аттестации социальных работников, которые предусматривают

регулярное подтверждение квалификации не реже одного раза в три года. Аттестация позволяет присваивать категории сроком на три года, что способствует поддержанию профессионального уровня специалистов.

Внедрение профессионального стандарта «Социальная работа и другие профессии социальной сферы», включающего восемь уровней квалификации, стало важным шагом к структурированию требований к профессии социального работника и созданию возможностей для их карьерного роста [3]. Данное нововведение не только упорядочивает систему подготовки и аттестации специалистов, но и вносит ясность в распределение функциональных обязанностей.

В обществе до сих пор сохраняется стереотипное восприятие социального работника как человека, чья деятельность ограничивается оказанием услуг на дому для пожилых людей и лиц с инвалидностью. Однако профессиональный стандарт значительно расширяет рамки профессии, определяя роли и функции всех специалистов, предоставляющих специальные социальные услуги населению.

Согласно стандарту, карьера социального работника может начинаться с индивидуального помощника, относящегося к 1–2 уровню квалификации, и развиваться до должности директора центра оказания специальных социальных услуг, соответствующей 8 уровню. Такой подход позволяет охватить широкий спектр профессиональной деятельности: от специалистов жестового языка и социальных помощников (2–3 уровень) до кейс-менеджеров и специалистов по социальной работе (4–6 уровень). Высококвалифицированные руководители отделов и структурных подразделений (7 уровень) и директора центров (8 уровень) обеспечивают стратегическое управление и развитие социальной сферы.

Стандартизация профессии способствует повышению статуса социальных работников, улучшению качества предоставляемых услуг и формированию четкой системы карьерного роста, что является важным фактором для привлечения и удержания квалифицированных кадров в этой сфере.

Ключевую роль в этих процессах играют неправительственные организации. Они не только реализуют образовательные проекты, но и содействуют развитию социальной работы через участие в разработке нормативных документов, проведение исследований и привлечение международного опыта. НПО активно работают над повышением статуса социальной работы, участвуя в разработке информационных кампаний и программ по популяризации профессии.

Несмотря на достигнутый прогресс, в профессионализации социальной работы остаются нерешенные вопросы. Для их преодоления важно повысить приоритет социальной работы на стратегическом уровне, интегрировав ее в национальные программы. Необходимо развивать межведомственное сотрудничество, включая социальные, образовательные, медицинские и правовые структуры. Расширение грантовых программ и субсидий для НПО, занимающихся социальной работой, также будет способствовать развитию сферы.

Важным направлением является популяризация социальной работы среди молодежи. Это может быть достигнуто через профориентационные программы в школах и колледжах, организацию конкурсов и премий для лучших социальных работников. Кроме того, необходимо пересмотреть профессиональные стандарты и внедрить социального работника в образовательные учреждения и пенитенциарные системы, что позволит расширить спектр предоставляемых услуг и повысить их качество.

Таким образом, профессионализация социальной работы в Казахстане требует согласованных усилий государства, НПО и образовательных учреждений. Продолжение

начатых реформ и внедрение новых инициатив станет залогом повышения статуса профессии и улучшения качества социальных услуг для населения.

Литература:

1. Презентация участников Школы аналитики при Сенате РК «Социальная безопасность и профессиональная социальная работа как профессия: что не так?», 2022 г.
2. Кодекс Республики Казахстан от 20 апреля 2023 года № 224-VII ЗРК «Социальный Кодекс Республики Казахстан».
3. Приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 30 апреля 2024 года № 125 «Об утверждении профессионального стандарта "Социальная работа и другие профессии социальной сферы».

УДК 369.3

СОЗДАНИЕ ВОЛОНТЕРСКОЙ ПОДДЕРЖКИ: ВОЛОНТЕРСКАЯ РАБОТА С ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТА «ДИАЛОГ ПОКОЛЕНИЙ»

Галуцкая Л.А.

КОО НЦ «Видергебурт», г. Караганда, Республика Казахстан
galutskaya@mail.ru

С увеличением числа пожилых людей в современном мире, растет и потребность в социальной поддержке, особенно в условиях старения населения. Пожилые люди, сталкиваясь с различными трудностями, включая физические и социальные ограничения, требуют внимания и помощи со стороны как государства, так и общества в целом. В Республике Казахстан, как и в других странах, проблема организации социальной работы с пожилыми людьми становится все более актуальной.

Одной из эффективных форм поддержки является волонтерская деятельность, направленная на помощь пожилым людям. Волонтеры (физические лица, осуществляющие волонтерскую деятельность) играют важную роль в поддержке старшего поколения, оказывая помощь не только в бытовых вопросах, но и предоставляя эмоциональную поддержку, что особенно важно в период одиночества и социальной изоляции.

Актуальность и цель волонтерской работы с пожилыми людьми.

Одной из ключевых проблем современности является дефицит общения между поколениями. Молодежь часто не имеет достаточно опыта и знаний для эффективного взаимодействия с пожилыми людьми, что приводит к утрате традиционных ценностей и межпоколенческих связей. Волонтерское движение помогает не только поддерживать пожилых людей, но и воспитывать молодежь в духе сострадания, терпимости и взаимопомощи.

Цель волонтерской работы с пожилыми людьми – это привлечение внимания общества к проблемам старшего поколения, а также воспитание нравственности и ответственности у молодежи через оказание помощи нуждающимся.

Задачи волонтерской работы

1. Поддержка пожилых людей, нуждающихся в постоянном уходе, с целью улучшения качества их жизни.
2. Интеграция пожилых людей в общественную жизнь, помощь в социальной адаптации.

3. Персонализированный подход, который учитывает индивидуальные потребности каждого человека.

4. Укрепление связей между поколениями, создание взаимопонимания между пожилыми людьми и молодежью.

Заключение о значении волонтерской деятельности.

Волонтерская помощь является важной частью социальной работы с пожилыми людьми, поскольку она решает сразу несколько проблем: поддерживает морально и физически пожилых людей, помогает им чувствовать себя нужными и важными членами общества. Для молодежи это шанс развить в себе такие качества, как забота, внимание, эмпатия, и научиться проявлять терпимость и понимание.

Внедрение систематической волонтерской работы с пожилыми людьми в социальную практику помогает формировать уважение и заботу о старшем поколении, что является основой здорового и гармоничного общества.

Рекомендации для волонтеров:

1. Регулярность и продолжительность визитов: минимально 1 раз в неделю, продолжительность – 1,5–2 часа.

2. Общение с пожилыми людьми должно быть не только полезным, но и приятным. Необходимо внимательно слушать их рассказы и поддерживать разговор.

3. Пожилым людям важно не только физическое, но и эмоциональное внимание, что способствует улучшению их общего самочувствия.

4. Волонтерам следует быть терпеливыми и внимательными, особенно когда приходится работать с людьми, страдающими от ухудшения памяти или физического состояния.

Перспективы развития волонтерского движения в Казахстане

Общественный Фонд «Возрождение» финансируемый Правительством Германии при поддержке Министерства Внутренних Дел Германии имеет 18 Региональных Обществ, где осуществляется проектная деятельность. Волонтерские инициативы, которые реализуются через Карагандинское областное общество Немецкий Центр «Видергебурт» в рамках социальных проектов «Социально-гуманитарная поддержка нуждающихся немцев Казахстана» и «Диалог поколений», являются ярким примером эффективной помощи пожилым людям. Из 1871 члена общества: 63% - реабилитированные пенсионеры и трудармейцы; 14% - малообеспеченные пенсионеры; 23% - инвалиды и семьи с детьми инвалидами. Эти люди испытывают острую потребность в социальной поддержке. В процессе реализации проекта осуществляется связь поколений. Систематическая волонтерская работа молодёжи с различными категориями пожилых людей позволяет улучшить качество жизни и значительно повысить социальную активность членов общества.

Дополнительные аспекты важности волонтерской работы с пожилыми людьми

1. Роль технологий в волонтерской деятельности

В современном мире технологии становятся неотъемлемой частью жизни. Современные технологии (например, видеозвонки, мобильные приложения для связи с волонтерами и пожилыми людьми) могут помочь в поддержке пожилых людей, особенно тех, кто ограничен в передвижении или живет в удаленных местах.

Пример: С развитием технологий волонтерская помощь может быть расширена с использованием онлайн-платформ для организации встреч с пожилыми людьми, что поможет тем, кто ограничен в передвижении. Онлайн-общение с использованием видеозвонков позволяет волонтерам регулярно поддерживать контакт и оказать

моральную поддержку, а также научить пожилых людей пользоваться цифровыми технологиями.

2. Психологическая поддержка волонтеров

Важно обратить внимание и на психологическую составляющую работы волонтера, потому что работа с пожилыми людьми, особенно теми, кто переживает одиночество, может быть эмоционально сложной. Можно добавить советы по тому, как волонтерам поддерживать своё эмоциональное состояние, а также как справляться с трудностями, возникающими в процессе работы.

Пример: Работа с пожилыми людьми требует от волонтеров не только физических усилий, но и эмоциональной отдачи. Поэтому важным аспектом является психологическая поддержка волонтеров. Необходимо организовать встречи и тренинги, где волонтеры могут обсудить свои переживания, получить советы от специалистов и научиться справляться с эмоциональными нагрузками.

3. Инклюзивность и работа с людьми с ограниченными возможностями

Важно подчеркнуть, что не все пожилые люди имеют одинаковые потребности. Некоторые из них могут иметь инвалидность или серьезные заболевания, что требует специального подхода. Волонтерская деятельность в таких случаях должна быть инклюзивной и учитывать потребности каждого человека.

Пример: Волонтеры должны быть готовы работать с пожилыми людьми, имеющими физические ограничения, а также с теми, кто страдает от психоэмоциональных расстройств. Специально обученные волонтеры могут помогать таким людям в вопросах ухода, а также предоставлять поддержку в плане социальной адаптации.

4. Партнёрства с государственными и частными учреждениями

Очень важно сотрудничество между волонтерскими организациями (некоммерческими организациями), государственными и частными учреждениями для более эффективного решения проблемы социальной изоляции пожилых людей. Это может включать в себя поддержку волонтеров на уровне государственных программ или частных фондов.

Пример: Эффективность волонтерской работы может значительно возрасти, если она будет подкреплена государственными инициативами и поддержкой со стороны частных фондов. Партнёрство с медицинскими учреждениями, домами престарелых и образовательными организациями обеспечит более комплексный подход к проблемам пожилых людей.

5. Социальное значение волонтерства для общества в целом

Волонтерская работа с пожилыми людьми не только помогает этим людям, но и способствует улучшению социальной атмосферы в обществе, укреплению взаимопонимания и улучшению качества жизни в целом.

Пример: Волонтерская деятельность способствует созданию более гармоничного общества, где каждый человек чувствует себя нужным и важным. Она способствует укреплению социальной сплоченности и воспитанию у молодежи ответственности и эмпатии, что имеет долгосрочные позитивные последствия для всего общества.

6. Примеры успешных волонтерских программ в мире

Включение примеров успешных инициатив из других стран может показать, как волонтерская работа помогает решать проблемы пожилых людей в разных уголках мира. Примеры из успешных волонтерских программ, таких как «Тотальная помощь пожилым» в Великобритании или «Volunteering with the Elderly» в США, могут вдохновить на создание аналогичных проектов в Казахстане.

Пример: В США существует программа «Volunteering with the Elderly», где волонтеры помогают пожилым людям справляться с бытовыми трудностями, а также организуют социальные мероприятия для них. Программа доказала свою эффективность в снижении уровня одиночества среди пожилых людей и улучшении их психоэмоционального состояния.

7. Мониторинг и оценка волонтерской деятельности

Мониторинг и оценка эффективности волонтерской деятельности помогает не только контролировать качество помощи, но и вносить коррективы в работу волонтеров для достижения наилучших результатов.

Пример: Для оценки эффективности волонтерской работы можно использовать различные методы, такие как анкеты для пожилых людей, опрос, регулярные отчеты волонтеров, а также интервью с подопечными, дневники наблюдений. Эти данные помогут определить, насколько успешной была помощь и где можно улучшить взаимодействие с пожилыми людьми.

Таким образом, волонтерская работа с пожилыми людьми является не только необходимым инструментом социальной поддержки, но и важным элементом воспитания молодого поколения, которое осознает важность помощи старшему поколению и укрепления социальных связей.

Литература:

1. «О волонтерской деятельности» Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года №42-VI ЗРК

2. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старения. М.: Академия. 2002. Шмелева Н.Е. Третий возраст и его проблемы. - Российский журнал социальной работы. - М.: 1995.

3.Холостова Е.И. Пожилой человек в обществе. Социально - технологический институт МГУС, 2007.-с. 237

4.Чорбинский С.А. Социальная работа и социальные программы в США. - Центр общечеловеческих ценностей, 1994.

5. Социальное обслуживание пожилых людей на основе индивидуального подхода. Из опыта работы в Германии - Караганда 2010 – с. 21

ӘОЖ 340:97

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: ҚОҒАМДАҒЫ КҮРДЕЛІ МӘСЕЛЕ

Нурланова С.С.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ.,

Қазақстан Республикасы

nurlanova.salta14@mail.ru

Отбасылық- тұрмыстық зорлық-зомбылық қоғамдағы күрделі мәселенің бірі де бірегейі. Қоғамның әлсіз топтары болып саналатын балалар, әйелдер мен қарттар көбінесе тұрмыстық өмірде зорлық-зомбылыққа ұшырап жатады.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы қабылданғаннан бері 75 жыл өтті. Азаматтардың құқықтарын қамтамасыз ету және қорғау мәселелері әлі де алдыңғы қатарда тұр.

Соңғы жылдардағы елеулі мәселелердің бірі отбасы және тұрмыстық қатынастардағы мәселелер болып табылады. Бұл теңдік, кемсітпеушілік, ерік білдіру және өзін-өзі жүзеге асыру сияқты көптеген мәселелер.

Әрине, адамды физикалық, психологиялық, сексуалдық және экономикалық зорлық-зомбылықтан қорғау ең өзекті мәселе болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық-бұл әлемдегі миллиондаған адамдарға әсер ететін күрделі әлеуметтік мәселе. Бұл құбылыс көбінесе жасырын болып қалады және құрбандар көмек іздеуде қиындықтарға тап болады

Тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасында немесе жақын қарым-қатынаста болатын физикалық, эмоционалдық, психологиялық және экономикалық зорлық-зомбылықты қамтиды. Ол қорлау мен қорқытудан бастап физикалық зорлық-зомбылық пен қаржыны бақылауға дейін әртүрлі нысандарда көрінуі мүмкін [1].

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері:

1. Әлеуметтік факторлар: зорлық-зомбылықты қолдайтын дәстүрлі гендерлік рөлдер мен әлеуметтік нормалар.

2. Психологиялық аспектілері: агрессордың өзін-өзі бағалауының төмендігі, стресстік жағдайлар және психикалық денсаулық мәселелері.

3. Экономикалық себептер: жәбірленушінің агрессорға қаржылық тәуелділігі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдары:

Тұрмыстық зорлық зомбылық құрбандар мен олардың айналасына жойқын әсер етеді:

* Дене жарақаттары және ұзақ мерзімді денсаулық мәселелері.

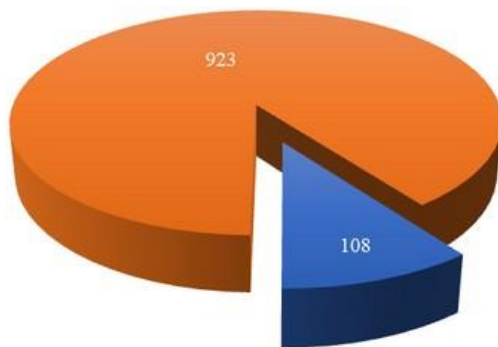
* Депрессия және мазасыздық сияқты эмоционалды және психологиялық әсерлер.

* Әлеуметтік оқшаулану және өмір сапасының нашарлауы.

Көптеген зерттеушілер әр түрлі елдерге тән отбасылық зорлық-зомбылықтың жалпы себептерін анықтайды. Атап айтқанда, тұрмыстық зорлық-зомбылық себептерінің арасында «әлеуметтік-экономикалық дамудың төмен деңгейі, кедейліктің жоғары деңгейі, білімнің төмен деңгейі және демократиялық мәдениеттің болмауы» сияқты себептер жиі кездеседі[2].

«БҰҰ-әйелдер» мәліметтері бойынша, әлемдегі 736 миллион әйелдің ішінде 15 жастан асқан әрбір үштен бірі физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Жыл сайын 45 мыңнан астам әйел серіктестерінің қолынан қаза табады.

1-диаграмма. Отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстардың жалпыкөлеміндегі адам өлтіру үлесі

Адам өлтіру ■ Қалғаны ■

Бұл ретте, 2023 жылы дәл осы 108 адам өлтіру елдегі адам өлтірулердің жалпы санының 23% -ын құрайды, яғни Қазақстандағы әрбір 4-ші адам өлтіру дәл отбасы-тұрмыстық салада жасалады және шамамен 3 күн сайын тұрмыстық зорлық-зомбылықтан адам қаза табады [3,б.20].

Қазақстан Республикасының «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» заңында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алғашқы көріністері байқалған сәтте қорғау нұсқамасы, яғни, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылыққа жол берген адамдарға қатысты әкімшілік ықпал ету шарасы қолданылуы мүмкін. Қорғау нұсқамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленуші отбасының кәмелетке толмаған немесе әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады. Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды Ішкі істер органдары профилактикалық есепке қойып, профилактикалық бақылау жүзеге асырылады.

Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың деңгейі, динамикасы және өсуі туралы нақты деректер, яғни, өңірлер бойынша да, жалпы Қазақстан бойынша да отбасындағы зорлық-зомбылық фактілерінің жинақталған дәл статистикасын табу қиын, өйткені, құнара осындай жағдайлар қоғамда болып жатыр.

*Біріншіден, Ішкі істер министрлігінің статистикалық есебінде қызғаныш, жанжал және басқа да тұрмыстық себептер негізінде жасалған қылмыстар тобы ерекшеленеді, оларды толығырақ зерттеу отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайларын анықтауға мүмкіндік береді.

*Екіншіден, әлеуметтік қызметтер отбасылық қатынастар саласындағы жағдайды зерттейді. Бұл әйелдердің, балалардың, қарт ата-аналардың отбасында орын алатын қауіптің ауқымын бағалауға, осы алаңдатарлық құбылыстың себептерін анықтауға мүмкіндік береді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың күрделі құбылысын түсіну қиын, өйткені:

– отбасылық өмір әрқашан адамдар арасындағы қарым-қатынастың ең нақты және ең аз құқықтық реттелетін саласы болды;

– отбасы мүшелері арасындағы байланысты сырттан реттеу қиын;

– отбасындағы зорлық-зомбылық көптеген формалар мен көріністерге ие.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдары өлім, дене жарақаты, психикалық бұзылулар, кейде өзін-өзі өлтіру, өзін-өзі бағалау сезімін жоғалтуларға әкеледі. Отбасындағы зорлық-зомбылық алкогольді отбасылармен, кедей отбасылармен шектелетіні туралы түсінік қалыптасқан. Алайда, зерттеулер зорлық-зомбылық әрқашан маскүнемдік пен кедейлікпен байланысты емес екенін көрсетеді. Отбасылық қарым-қатынастарда зорлық-зомбылықтың психологиялық нысаны өте кең таралған: дөрекілік (отбасылардың 48,0%), бір-бірін қорлау (14,0%), сондай-ақ, күш көрсету (6,0%). Көптеген ерлер мен әйелдер арасындағы қарым-қатынаста дөрекілік отбасылық қарым-қатынас нормасы ретінде қабылданады. Күйеуі әйеліне қатыгездікпен қарайтын отбасылардың саны, әйелі күйеуіне қатыгездікпен қарайтын отбасыларға қарағанда 3,5 есе көп [4].

Қоғамдағы тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін шешу қоғамның осы проблеманың тереңдігін түсіну дәрежесіне, ең алдымен зорлық-зомбылықтың өршуінде көрінетін салдарына тікелей байланысты. Сондықтан, отбасындағы зорлық-зомбылық мәселесін белгілеу, теориялық базаны қалыптастыру, нақты статистика, зорлық-зомбылықтың себептерін талдау, таралу дәрежесін анықтау – оны шешудің алғашқы қадамы болмақ.

Нысанына қарай тұрмыстық зорлық-зомбылық 3 түрге бөлінеді:

1. Ата-аналардың балаларға қатысты зорлық-зомбылығы.
2. Бір жұбайының екіншісіне қатысты зорлық-зомбылығы.
3. Қарт туыстарына немесе ата-анасына қатысты зорлық-зомбылық.

Ересектердің кінәсінен балалар физикалық, жыныстық, эмоционалды зорлық-зомбылықтың құрбаны болады. БҰҰ мәліметтері бойынша жыл сайын 14 жасқа дейінгі 2 миллионға жуық бала ата-аналардың озбырлығынан зардап шегеді. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық, әдетте, келесі отбасы топтарында жиі кездеседі: маскүнемдер мен нашақорлар; аз қамтылған отбасылар; ата-анасының біреуі немесе екеуі де жұмыссыздар. Бұл жерде тұрмыстық зорлық-зомбылық психологиялық қысым, қорлау, экономикалық тәуелділік болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін шешу кезінде мыналарды басшылыққа алу қажет:

- * отбасына, әйелдер мен ерлердің теңдігіне қатысты кешенді мемлекеттік саясатты қалыптастыру;

- * отбасы мүдделерін қорғау бойынша халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасау;

- * азаматтардың теңдік жағдайы мәселелерін талдау;

- * отбасы мүшелері арасында тәрбие беру және өзін-өзі ұстау жағдайларын ұштастыру, отбасы институтын нығайту;

- * ерлерге, әйелдерге және балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің халықаралық тәжірибесін қолдану;

- * дәл статистиканың болмауына байланысты отбасының нақты жағдайын талдау мақсатында ақпараттық базаны қалыптастыру, бұл құқық бұзушылықтың қандай да бір деңгейде алдын алуға мүмкіндік береді. Отбасылық қатыгездік пен тұрмыстық зорлық-зомбылықты отбасы мүшелерінің жеке ісі ретінде қарастыруға болмайды. Бұл қылмыстардың әлеуметтік маңыздылығы мен қауіптілігі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға бағытталған қылмыстық заңнамаға түзетулер енгізуді, отбасы саласындағы адам құқықтарын қорғау және отбасылық қылмыстардың алдын алу жөніндегі әлеуметтік шаралардың кешенді жүйесін әзірлеу қажеттігін талап етеді. Бұқаралық ақпарат құралдары мен ағартушылық іс-шаралар арқылы отбасылық зорлық-зомбылыққа қоғамның назарын белсенді аудару және оған бейжай қарамау керектігін түсіндіру қажет.

Сонымен, тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін жан-жақты зерттеуде келесідей қорытынды жасалды:

1. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларының ішінде қылмыстық құқықтық сипаттағы немесе оған балама түрдегі мәжбүрлі психологиялық-әлеуметтендіру шараларды қарастырған дұрыс.

2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек беруге бағытталған шараларды қамтитын бірыңғай бағдарламаны жетілдіру қажет.

Жалпы, қорыта келгенде, тұрмыстық зорлық-зомбылық-бұл кешенді тәсілді қажет ететін күрделі мәселе. Қоғам зардап шеккендерге қолдау көрсету және агрессорларға қарсы шаралар қабылдау арқылы барлығына қауіпсіз жағдай жасау үшін жұмыс істеуі керек. Біздің әрқайсымыз көмекке мұқтаж адамдарға көмек пен қолдауды арттырудан бастап, осы мәселемен күресуге өз үлесімізді қоса аламыз.

Әдебиеттер:

1. Волосова Н. Ю. Семейное (домашнее) насилие как проблема междисциплинарного характера [Электронный ресурс] / Волосова Н. Ю. // *Matters of Russian and International Law*, 2017. - Vol. 7, Is. 3A. - 310-319 б.

2. Балтабаев С.А. К вопросу о бытовом насилии в отношении женщин // *Вестник КарГУ*. - 2015. - № 2(78). - 110-113 б.

3. Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары жөніндегі уәкіл Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы арнайы баяндама Астана 2024ж.

4. Бектурганов Н.М., Жумагазиева Р.Ш. Криминологическая характеристика применения насилия в семье в республике Казахстан и за рубежом // *Вестник казахско-русского международного университета*. - 2014. - № 3 (8). - С. 232-237.

УДК 316.35.023.6

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЖӘНЕ БАЛАЛАР ҚҰҚЫҚТАРЫН КЕҢЕЙТУ:
ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Оразова А.Е.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.,

Қазақстан Республикасы

ainura.ozarova@mail.ru

Мақала әлеуметтік тәуекелдер контексінде әлеуметтік жұмыстың маңыздылығын қарастырады, ол түрлі әлеуметтік топтардың тап болатын қауіп-қатерлерін талдайды және балалар мен жасөспірімдердің ең осал категориялардың бірі ретіндегі жағдайын зерттейді. Мақалада жасөспірімдердің маргинализациялануына ерекше назар аударылады, сондай-ақ оларды қазіргі қоғамда кездесетін әртүрлі тәуекелдерге ұшырататын факторлар қарастырылады. Мемлекеттік әлеуметтік қорғау және әлеуметтік жұмыстың рөлі, сонымен қатар балалар мен жасөспірімдердің құқықтарын қамтамасыз ету және олардың дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау мәселелері талқыланады. Сонымен қатар, балалардың шынайы әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз ету үшін әлеуметтік қорғау жүйесін жетілдіру қажеттілігіне көңіл бөлінеді.

Балалардың құқықтарын қорғау және олардың әл-ауқатын қамтамасыз ету – бұл тек мемлекет үшін құқықтық міндет емес, сонымен қатар әлеуметтік жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі. Қазақстанда балалардың құқықтарын қорғау жүйесі Бала құқықтары туралы конвенция сияқты халықаралық стандарттарға, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды қорғаудың барлық аспектілерін реттейтін ұлттық заңдарға және жарлықтарға негізделген. Осы тұрғыда әлеуметтік жұмыстың рөлі ерекше маңызға ие, өйткені әлеуметтік қызметкерлер осы нормаларды іс жүзінде жүзеге асырып, балалар мен олардың отбасыларына көмек көрсетеді. Қазіргі қоғам динамикалық өзгерістер кезеңін басынан кешіріп жатыр, бұл азаматтардың тұрақтылығы мен әл-ауқатына қауіп төндіретін жаңа әлеуметтік тәуекелдерді туындатады. Осы контексте ең осал топтардың бірі балалар мен жасөспірімдер болып табылады, олардың қоғамдағы жағдайы ғылыми зерттеулерде де, практикалық тұрғыда да ерекше назар аударуды талап етеді. Бұл тәуекелдердің мәнін түсіну және оларды азайту жолдарын анықтау әлеуметтік ғылымдарда белсенді қолданылатын «тәуекел» негізгі түсінігінсіз мүмкін емес.

Әлеуметтік жұмыстың контексінде тәуекелді әлеуметтік, мәдени және саяси жағдайларға байланысты әртүрлі қабылдануы мүмкін ықтимал қауіп немесе қатер ретінде қарастыруға болады. Тәуекелдерді зерттеуші социологтар мен тарихшылар М.Дуглас пен Э.Гидденс тәуекелдер өздігінен бар болмайтынын, олар қабылдау және әлеуметтік процестердің нәтижесі екенін атап көрсетеді, бұл процестер мәдени стереотиптермен араласқан. Сонымен қатар қазіргі тәуекелдер қоғамның нормалары мен құндылықтарын қайта қараумен байланысты екенін ескеру маңызды, бұл бұрын теңдікке көп көңіл бөлінсе, қазіргі уақытта қауіпсіздік пен қорғанысқа назар аударылуда. Тәуекелдермен қоршалған қоғам жаңа әлеуметтік маргиналдық түрлерін және қауіпті әлеуметтік құбылыстарды туындатады. Осы қауіптердің бірі жасөспірімдердің маргинализациялануы болып табылады. Маргинализация әлеуметтік позицияны білдіреді, бұл тұлғаның қоғамдағы орнының анық болмауында көрінеді. Бұл құбылыс жасөспірімдер үшін ерекше айқын, өйткені олар балалар мен ересектер әлемінің қиылысына тұрып қалған. Жасөспірімдік кезең биологиялық және әлеуметтік өзгерістермен қатар жүреді, бұл жасөспірімдерді әртүрлі тәуекелдерге – бейімделмеу мен девиантты мінез-құлықтан бастап, эмоциялық және психологиялық бұзылуларға дейін – осал етеді.

А.В. Качкин жасөспірімдерге тән бірнеше маргинализация түрлерін атап көрсетеді, олардың арасында биологиялық, әлеуметтік және мәдени маргинализациялар бар. Биологиялық маргинализация жасөспірімдердің физиологиялық өзгерістерімен байланысты, олар тұлғалық дағдарыстарды туындатуы мүмкін, ал әлеуметтік маргинализация қоғамдағы әлеуметтік рөлдің белгісіздігімен, әлеуметтік мәртебенің және құқықтық жағдайдың болмауымен көрінеді. Мәдени маргинализация көбінесе жасөспірімдердің өздерінің құндылықтар жүйесін құруға деген қажеттілігін білдіреді, ол жиі жалпы қабылданған нормалармен қақтығысқа түседі.

Бұл мақалада балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтік қорғауға ерекше назар аударылады. Балалық шақты әлеуметтік қорғау – баланың қалыпты дамуы үшін кепілдіктерді қамтамасыз етуге, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған шаралар кешені. Ресейде, басқа елдерде сияқты, әлеуметтік қорғау қызметінің маңызды бағыттары болып отбасыларды қолдау, балалардың құқықтарын қорғау, қиын өмірлік жағдайда жүрген балаларға көмек көрсету, білім беру жүйесін дамыту және қосымша білім беру бағдарламалары табылады. Эффе́ктивті әлеуметтік қорғау жүйесі тек материалдық аспектілерді ғана емес, әлеуметтік және психологиялық қолдауды, бейімделуге көмек көрсетуді, өзара салалық тәсілді дамыту және қоғамдық ұйымдарды тартуды қамтиды.

Әлеуметтік қорғау жүйесі көп деңгейлі және кешенді болуы тиіс, ұсынылатын қызметтердің қолжетімділігі мен бағытталуын қамтамасыз етуі керек. Маңызды міндеттердің бірі – отбасылар мен балалардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарай тәсілдерді саралау. Әлеуметтік қызметкерлер балалардың нақты өмірлік жағдайларын ескеруі қажет, мысалы, отбасында алкогольизм, зорлық-зомбылық, ата-аналардың бірінің жоқтығы немесе дағдарыс жағдайлары.

Қазақстанда қазіргі әлеуметтік қорғау жүйесі дамуын жалғастыруда, және бүгінгі таңда әлеуметтік жұмыстың сапасын айтарлықтай жақсарту қажет. Бұл балалардың құқықтарын кеңейту, әлеуметтік және медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыруды, сондай-ақ жасөспірімдер арасында алкогольизм мен нашақорлық сияқты әлеуметтік аурулардың алдын алу үшін қосымша ресурстар құруды қамтиды, сонымен қатар балаларға қатысты қатыгездікпен күресудің механизмдерін дамыту керек.

Балалардың әлеуметтік қорғалу деңгейі тікелей мемлекеттегі балалардың толыққанды дамуына жағдай жасау мүмкіндігімен байланысты. Бұл үшін тиімді мемлекеттік және қоғамдық бақылау механизмдерін құру, халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық және БҰҰ-ның «Бала құқықтары туралы конвенциясы» сияқты халықаралық нормаларды сақтау қажет. Әлеуметтік жұмыс балалармен кешенді тәсілдерге негізделіп, әлеуметтік, психологиялық және білім беру факторларының өзара байланысына бағытталуы керек, бұл балалар мен жасөспірімдердің өмір сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жасөспірімдермен әлеуметтік жұмыс тиімділігі әлеуметтік қорғау жағдайы ғана емес, елдің жалпы әлеуметтік-саяси ахуалының маңызды көрсеткіші болып табылады. Балалар мен жасөспірімдердің мәселелеріне неғұрлым көп көңіл бөлінсе, олардың әлеуметтік қорғау жүйесі неғұрлым жақсы жұмыс істесе, қоғамның тұрақтылығы мен қауіпсіздігі соғұрлым жоғары болады. Осы контексте балалармен әлеуметтік жұмыс тек әлеуметтік саясаттың бөлігі ғана емес, қоғамның жетілуі мен жауапкершілігінің маңызды индикаторы болып табылады.

Осылайша, балалар мен жасөспірімдермен әлеуметтік жұмыс әлеуметтік қорғау жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады және ол тәуекелдерді азайтуға, әл-ауқатты қамтамасыз етуге және болашақ ұрпақтың құқықтарын қорғауға бағытталуы керек.

Балалардың қауіпсіз және қолайлы ортада өсуі үшін кешенді көзқарас маңызды, ол әлеуметтік қорғау шараларын, қиын өмірлік жағдайдағы көмекті және профилактикалық жұмыс жүргізуді қамтиды. Бұл тек аз табыс табатын, көпбалалы немесе аз қамтылған отбасыларға ғана емес, сондай-ақ балалардың өзге де осал топтарына, мысалы, жетім балаларға, ерекше қажеттіліктері бар балаларға және зорлық-зомбылық, кедейлік немесе экологиялық апаттар салдарынан қиын жағдайға түскен балаларға қатысты.

Әлеуметтік жұмыстың негізгі міндеттерінің бірі – балалардың толыққанды дамуына жағдай жасау, оларға қажетті білім беру және әлеуметтік қызметтер көрсету болып табылады. Қазақстанда мемлекеттік көмек көрсету жүйесі жүзеге асырылып, ол қиын жағдайға тап болған отбасылар үшін жәрдемақылар, жеңілдіктер және кепілдендірілген әлеуметтік пакеттерді қамтиды. Әлеуметтік қызметкерлер осы жәрдемақыларды рәсімдеуге көмек көрсетеді, сондай-ақ балалар үшін мүмкін болатын тәуекелдерді болдырмауға бағытталған профилактикалық жұмыс жүргізеді.

Әлеуметтік жұмыстың жүйесінде көпбалалы аналар мен отбасыларға ерекше назар аударылады, олар мемлекеттен салықтық жеңілдіктер мен басқа да қолдау шараларын алады. Бес және одан да көп баланы туған және тәрбиелеген әйелдер зейнетақы төлемдерін алу құқығына ие, бұл тағы бір әлеуметтік қолдау шарасы болып табылады.

Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс дамуын жалғастыруда, осыған орай әлеуметтік жұмыс саласындағы кәсібилік деңгейін арттыру маңызды. Әлеуметтік қызметкерлер үшін этикалық кодексті әзірлеу – әлеуметтік жұмыстың сапасын жақсартуға бағытталған қадамдардың бірі, бұл олардың қызметінің стандарттарын көтеріп, көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, әлеуметтік жұмыс Қазақстандағы балалардың құқықтарын және отбасылардың әл-ауқатын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл саланың дамуы, заңнаманы жетілдіру және әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру балалар мен олардың отбасылары үшін қауіпсіз және қолайлы орта құруға ықпал етеді.

Әдебиеттері:

1. Социальная работа с группами риска в регионе: содержание и современные технологии. Учебно-методическое пособие /Науч. ред. С.С. Лебедева, С.М. Безух. – СПб.: СПбГИПСР, 2010. – С. 8, 10, 13-16, 18-22, 29-31.
2. Социальная работа с девиантными подростками // SCI-ARTICLE. URL: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1426849792> (дата обращения: 26.03.2016).
3. Шипунова Т.В. Технология социальной работы. Социальная работа с лицами девиантного поведения. – М.: Издательский центр «Академия», 2011. – 240 с.
4. Martin Elliott, CASCADE, Cardiff University, The Visibility of a Socio-Economic Dimension in Day-to-Day Child and Family Social Work Practice in Wales.

UDC 305.42

THE IMPACT OF GENDER STEREOTYPES ON SOCIAL WORK

Rakhimova I.K.

Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Republic of Kazakhstan

Rahimova_2017i@mail.ru

Abstract: Gender roles are a set of expectations and norms regarding the behavior, responsibilities and rights of men and women in society. Throughout history, these roles have been very stable, but in recent decades they have undergone significant changes. In this article, we will explore the causes and mechanisms of changing gender roles in modern society, as well as analyze the consequences of this transformation for individuals and society as a whole.

Gender roles, which shape society's expectations about the behavior of men and women, are among the most important factors shaping social interaction and personality structure. These roles are not permanent; they change depending on historical, social and cultural circumstances. In recent decades, there has been a significant change in gender roles due to a number of factors, such as the development of feminist movements, social mobility, the influence of the media and modern technology. Modern trends call into question traditional ideas about the duties and rights of men and women, which, in turn, affects the perception of personality and social organization.

The growth of the modern economy and the processes of urbanization have had a significant impact on the structure of work and daily life. In recent decades, we have seen an increase in the activity of women in the labor market, who now occupy senior positions in business, politics and science. This marked change contributes to a rethinking of traditional gender roles, changing the usual perceptions of men as protectors and breadwinners, and of women as housewives and mothers. It should be noted that such transformations do not occur in isolation. They are the result of a complex interaction of various factors, including increased education among women, access to vocational training and employment, advances in medicine, and opportunities for family planning. These factors create a new environment in which women can safely choose their way of life, reflecting the changing values of society. Now every woman has the opportunity not only to build a career, but also to determine for herself in what role she wants to realize herself – whether it's a leader in the professional field, a mother involved in raising children, or an active participant in public life. These changes create conditions for a more equal distribution of responsibilities in families, where men increasingly take on part of household chores and childcare, which also rethinks old stereotypes. [4]

The influence of mass media and technology. Mass media and new information technologies play an important role in changing gender roles. Today, alternative gender images are being disseminated through film, television, advertising and social media, which contributes to changing gender perceptions in society. The concepts of "femininity" and "masculinity" have become more diverse and universal. The influence of social media allows individuals and groups to shape their gender identity, reflecting a wide range of gender manifestations and lifestyles.

Changing gender roles affects the structure and dynamics of family relationships. Men and women have begun to cooperate in household management and child rearing, which is changing the traditional distribution of responsibilities in the family. Modern couples often share household responsibilities, income, and childcare equally. However, in some cases, this change leads to a new form of inequality in which, despite changes in attitudes, women continue to bear the brunt of childcare and home care (the term "women who work twice a year"). [1, 2]

The transformation of gender roles contributes to a more flexible and inclusive expression of gender identity. People who do not fit into traditional gender categories, such as transgender or non-binary people, are beginning to find greater opportunities for self-expression. However, in some societies and cultures where traditional gender norms still prevail, this process is disputed.

1. Historical context

Traditionally, gender roles are based on biological differences between men and women. Men were associated with tasks such as work and financial stability, while women were often involved in household chores and parenting. However, such approaches began to be criticized with the growth of the feminist movement and the understanding of inequality that they supported.

2. Factors of changing gender roles

There are many factors that can contribute to changing gender roles: Education: Increasing women's access to education has led to increased opportunities for them in professional and public life.

Economy: Changes in the economic landscape, such as the growth of the service sector and the transition to an education-based economy, have opened up new opportunities for women in the labor market.

Technology: New technologies, especially in the field of communication and informatization, have changed the way men and women interact at work and in education.

Social movements: Feminism, LGBTQ+ activism and other social movements play an important role in promoting equality and changing social perceptions of gender.

3. New gender roles

In modern society, traditional gender stereotypes are often destroyed. Men are increasingly involved in housework and parenting, while women continue to disrupt traditional spheres of male dominance such as science, technology and management. There is also a growing interest in gender identity and self-expression, which leads to the emergence of new categories such as non-binary and gender-non-conformal personalities.

4. Social consequences

Changing gender roles has both positive and negative consequences.

Positive: increasing equality, improving the quality of life and empowering everyone, regardless of gender.

Negative: resistance and contradictions arising from changes in traditional norms — some groups may threaten the new social reality.

5. The future of gender roles

The future of gender roles is likely to continue to evolve and adapt in response to challenges related to equality and justice as society continues to face these challenges. It is worth emphasizing that changes occur unevenly and depend on cultural, economic and political factors. [5,6]

According to the UNDP Gender Development Index (2021), the gap in access to education and economic opportunities between the sexes has significantly narrowed, but there are still not enough women in politics. At the level of national parliaments, women occupy about 25% of seats, which indicates unequal representation. Kazakhstan is implementing the Gender Equality 2020 strategy, which includes measures to increase women's participation in the labor market, improve access to education and protect against violence. One of the goals of this program is to increase the representation of women in politics. Non-governmental organizations are actively working at the local level, which conduct educational campaigns and trainings to raise awareness of gender issues among the population. They are also engaged in advocacy and lobbying for changes in legislation. According to the report of the World Economic Forum "Global Gender Gap 2022", Kazakhstan has improved its position in the world ranking of gender inequality, rising to 65th place. The top five countries with the best indicators of gender equality include Iceland, Finland, Norway, New Zealand and Sweden. Kazakhstan, according to the global gender inequality index, is at the level of countries such as Italy, Israel, Georgia and Singapore, although slightly inferior to them, while ahead of Slovakia, Mongolia, the Czech Republic, Poland and Armenia. Kazakhstan ranks 4th in Central Asia.

As of early 2021, women held an average of about 25% of seats in national parliaments around the world. However, in some regions, such as Europe and North America, this figure exceeds 30%. In the field of employment opportunities, Kazakhstan ranks 46th in terms of equal wages for the same job, 51st in terms of women's participation in the labor force and 1st in terms of women's representation among highly qualified and medium-qualified specialists. Income research shows a significant gap: the average salary of men turns out to be much higher than that of women in similar professions. For example, male executives earn an average of 12.4% more than their female colleagues. Despite the high percentage of women in the "professional specialists" category, their incomes are 29% lower than men's. The largest wage gap is observed among workers in industry, construction and transport, where men's wages are 69% higher than women's.

One of the key objectives of this study was to determine the importance of gender in the context of leadership positions. As part of the study, the respondents filled out a closed questionnaire, which contained the question: "Who do you think is more likely – men or women – to demonstrate high performance indicators in the role of managers?". The results of the survey showed that 41% of participants consider a man to be the most suitable candidate for a senior position, while 26% prefer a woman. At the same time, 33% of respondents believe that gender does not play a significant role in the success of management in modern conditions.

Literature:

1. Гендерная психология и педагогика / под общ. ред. О. И. Ключко. М. : Юрайт, 2018. 404 с. EDN: KMRBJZ 18.

2. Карпова М. К., Бученкова Э. О. Традиционные гендерные стереотипы в условиях современности // Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство». 2021. Т. 9, № 1 (33). С. 149–155. doi:10.21685/2307-9525-2021-9-1-19. EDN: MFPOJM

3. Сайт Минстерство труда и социальной защиты РК/
<https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/press/news/details/409594?lang=ru>

4. "Gender and Society: New Perspectives" - ред. С. Джонсон и Л. Мартин (2022).

5. Мичкова, Е. В. (2021). Гендерная теория: от истоков к современности. М.: Изд-во РГГУ.

6. Ильина, Т. В. (2022). Гендерные роли в условиях современного общества: изменения и вызовы. М.: ВЛАДОС.

ӘОЖ.316.3

БОСҚЫНДАРМЕН ЖӘНЕ ПАНА СҰРАУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС

Тамабаева М.К., Екпинбай А.Е.,

Орталық Қазақстан Академиясы, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

aida_11_9797@mail.ru

Босқындармен және пана сұраушылармен әлеуметтік жұмыс күрделі де талас-тартысы мол сала. Осы практикалық саланы таңдап алған үшін бұл қиындыққа толы, бірақ игі іс. Бұл топтағы клиенттермен жұмыс істеген адам құқығы саласында қарастырылуы қажет негізгі құндылықтарды әлеуметтік жұмыс алға тартады және тұлғалық, интеллектуалдық, эмоциялық, саяси тұрғыда өз ісімен айналысуды қызметкерлерден талап етеді. Жұмыс жеке және кәсіби сана-сезімнің дәстүрлі айырмашылығын қадағалайды. Қоғамдағы мәселелерді ушықтыратын, адам құқығын бұзатын, жеке және қауым мәселелерін шешуге деген талпыныстарына қарсы әрекет ететін аймақта әлеуметтік қызметкерлер өз құндылықтары мен сенімдері үшін күреседі. Пана іздеуші - өзге елде қорғау іздеп жүрген, бірақ олардың пана алу туралы өтініші әлі аяқталмаған тұлға. Өз өміріңіз үшін қауіп төнген кезде басқа елден қорғау іздеу, адам құқығы болып табылады. Әр жеке тұлғаға өзге елге пана сұрау үшін елге кіруге рұқсат берілуі керек.

БҰҰ БЖКБ Қазақстан Республикасының Үкіметіне қашуға мәжбүр болған және азаматтығы жоқ тұлғаларды қорғауға, олардың негізгі адам құқықтарын жүзеге асыруына және жарқын болашақ құруына көмек көрсетуін қолдайды. Көптеген үкіметтер, азаматтық қоғаммен, үкіметтік емес ұйымдармен және БҰҰ серіктестерімен бірлесе отырып, БҰҰ БЖКБ мемлекеттік заңдардың халықаралық үлгіге сәйкес келуіне және ешкімнің назардан тысқалмауын қамтамасыз ете отырып, қызмет көрсететін адамдардың жергілікті ықпалдастығына әсер етеді.

«Азаматтығы жоқ тұлға» - бұл кез келген мемлекет заңнамасы бойынша азаматы деп саналмайтын тұлға. Қазақстанда Үкімет оларға елде тұруға, жұмысқа, мемлекеттік қызметтерге және денсаулық сақтауға қол жеткізуге болатын «Азаматтығы жоқ тұлға» куәліктерін береді. «Азаматтығы жоқ тұлға» мәртебесімен бес жыл тұрғаннан кейін олар Қазақстан азаматығын алуға өтініш бере алады. Азаматтығы анықталмаған тұлғалардың қандай да бір азаматтығы бар екенін растайтын құжаттары жоқ, алайда тууы, шығу тегі, неке немесе тұрақты тұруы бойынша бірнеше мемлекетпен байланысы бар немесе тұрғылықты мемлекеттік билік органдары осы байланыстары бар деп қабылданады. Олардың Қазақстанда заңды мәртебесі жоқ және білім, денсаулық сақтау, жұмысқа орналасу және қозғалыс еркіндігі сияқты негізгі құқықтар мен қызметтерге қол жеткізе алмайды. Заңды мәртебесі немесе жарамды жеке басын куәландыратын құжаттары болмаса, бұл тұлғалар жоқ адамдар қатарында есептеледі. Азаматтық дәрежесін тек мемлекеттер ғана беріп, растай алатындықтан, елдегі азаматсыздықтың көбеюінің алдын алу және азайту бойынша Қазақстанның ынтымақтастығы өте маңызды. БҰҰ БЖКБ

үкіметке азаматтығы анықталмаған тұлғаларды анықтауға, құжаттандыруға және азаматтығы жоқтықтың алдын алуға қолдау көрсетеді.

Босқын - қақтығыстардан немесе қуғын-сүргіннен қашқан, қауіпсіз мекен табу үшін халықаралық шекараны кесіп өткен және пана алуға рұқсат алған тұлға. Басқа елде қауіпсіздік іздегендердің бәрі бірдей босқын емес. Мәселен, адамзатқа қарсы қылмыс немесе саяси емес ауыр қылмыс жасаған адам, босқын мәртебесіне сәйкес келмейді. Босқындар өз елдерінен кетуге шешім қабылдап, алайда кері орала алатын, тұрғылықты жерінен ұзақ уақытқа қоныс аударғандардан (мигранттардан) ерекшеленеді. Қазақстандағы көптеген босқындар жылдар бойы, тіпті ондаған жылдар бойы тұрып жатыр. Олар көбінесе қазақ және/немесе орыс тілдерінде сөйлейді, Қазақстан азаматтарымен туыстық байланыста және мәдени тұрғыдан бірлестірілген. Басқа елдер сияқты Қазақстанда қазіргі уақытта «Конвенция» және «Мандат» босқындары бар: • Конвенция бойынша босқындар - Қазақстан босқын мәртебесін анықтау процедуралары арқылы босқын деп танылған босқындар. Қазақстан 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес берілген білім беру, жұмысқа орналасу және ең төменгі денсаулық сақтау сияқты кейбір құқықтарды қамтамасыз еткенімен, олар әлі де әлеуметтік қолдау мен ҚР-ның азаматтығын алудан тыс қалған. • Мандат бойынша босқындар - БҰҰ БЖКБ өзінің жаһандық мандат жүйесі бойынша танылған босқындар. Олардың Қазақстанда тұруына рұқсат етілгенімен, заңды мәртебесі жоқ, мандат босқындар құқықтарға, негізгі қызметтерге (білім беруден басқа) немесе әлеуметтік-экономикалық қауіпсіздік желілеріне қол жеткізе алмайды, сондықтан олар айрықша осал топ болып саналады.

Босқындардың құқықтары мен міндеттері.1. Босқындардың:

- 1) панаға;
- 2) тиісті уәкілетті органдардан шыққан елінде тұратын туыстары туралы ақпарат сұратуға;
- 3) облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органының босқын мәртебесін ұзартудан бас тарту туралы, одан айыру немесе оны тоқтату туралы шешіміне шағымдануға;
- 4) шыққан еліне өз еркімен қайтуға немесе кез келген үшінші елге қоныс аударуға;
- 5) Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасына сәйкес медициналық қызмет көрсетілуіне;
- 6) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес еңбек ету бостандығына немесе кәсіпкерлік қызметке;
- 7) мүліктік және жеке мүліктік емес игіліктер мен құқықтарын сот арқылы қорғауға;
- 8) өзімен алып келген, сондай-ақ ол Қазақстан Республикасының аумағында заңды түрде жиған мүлкін қоныстану үшін өзіне құқық берілген басқа елге әкетуге;
- 9) босқын куәлігін және жол жүру құжатын алуға құқығы бар.

2. Босқындар:

- 1) Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауға;
- 2) Қазақстан Республикасы аумағының шегінен шығып кету ниеті туралы облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органына хабарлауға;
- 3) Қазақстан Республикасының аумағында болатын жері өзгерген кезде бұрын болған жері бойынша облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органының есебінен шығуға және келген күнінен бастап бес жұмыс күні ішінде жаңа болатын жері бойынша облыстың, республикалық маңызы бар

қаланың және астананың жергілікті атқарушы органында есепке тұруға, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен болатын жері бойынша есепке тұруға міндетті.

3. Босқындар мәртебесі бар адамдардың өзге де құқықтары мен бостандықтары болады, сондай-ақ шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар үшін Қазақстан Республикасының Конституциясында, заңдарында және халықаралық шарттарында белгіленген барлық міндеттерді мойнына алады.

Басқа елдер сияқты Қазақстанда қазіргі уақытта «Конвенция» және «Мандат» босқындары бар: • Конвенция бойынша босқындар - Қазақстан босқын мәртебесін анықтау процедуралары арқылы босқын деп танылған босқындар. Қазақстан 1951 жылғы Конвенцияға сәйкес берілген білім беру, жұмысқа орналасу және ең төменгі денсаулық сақтау сияқты кейбір құқықтарды қамтамасыз еткенімен, олар әлі де әлеуметтік қолдау мен ҚР-ның азаматтығын алудан тыс қалған. • Мандат бойынша босқындар - БҰҰ БЖКБ өзінің жаһандық мандат жүйесі бойынша танылған босқындар. Олардың Қазақстанда тұруына рұқсат етілгенімен, заңды мәртебесі жоқ, мандат босқындар құқықтарға, негізгі қызметтерге (білім беруден басқа) немесе әлеуметтік-экономикалық қауіпсіздік

Халықаралық шекараны босқын немесе саяси пана сұраушы ретінде кесіп өтуді мәжбүрлі миграция деп атайды. Себебі ол адам елін еріксіз тастап кетіп отыр. Бұл анықтамаға сәйкес кез келген адам босқынға жатқызылуы мүмкін. Босқынның белгілі бір этносқа, мәдениетке, діни топқа, ұлтқа немесе тапқа тікелей қатысы жоқ. Әлеуметтік қызметкерлер мәжбүрлі миграцияға байланысты білуі қажет өзге де айырмашылықтар бар; бұл айырмашылықтардың көпшілігі босқындарға қатысты және оған маңызды саяси салдары бар айырмашылықтар да жатады. Пана сұраушы дегеніміз – босқын мәртебесін алғысы келетін, бірақ әлі де ала қоймаған адам. Босқын мәртебесіне қол жеткізген кейін босқындардың барлығы пана сұраушы деп танылады. Азаматтығы жоқ адам деп ешбір мемлекет оны өз азаматы деп танымаған тұлғаны айтамыз.

Әлеуметтік жұмыс, жеке адам болсын, отбасы, топ, қауым, мейлі саясат саласы болсын, босқындар мен пана сұраушылармен жұмыс жүргізетін кәсіби мамандарды оларға қажетті білім негізімен және құндылықтармен қамтамасыз етеді. Босқындарға көмек көрсету үшін әлеуметті арттыру, ресурстармен қамтамасыз ету және басшылық жасау сияқты міндеттер атқаратын, арнайы қаржыландырылған көптеген ұйым бар. Әлеуметтік қызметкерлер мұндай ұйымдарда көптеп кездеседі, демек, денсаулық, бала мен отбасы, құқық қорғау және қауымдарды дамыту сияқты салаларда олардың қызметіне жүгінетін адамдар көп. Әлеуметтік жұмыс оқулықтары практикаға қатысты теориялық ой айтудың, сапалы мәдениетаралық жұмыс жүргізудің, аудармашылармен және қысымен қудалаудан өз елдерінен кетуге мәжбүр болған адамдармен жұмыс істеудің қиындығын түсінуге қатысты пайдалы кеңес береді.

Әлеуметтік жұмыс әлеуметтік іс-әрекетке көшуін қажет етеді. Босқындармен әлеуметтік жұмыс әлеуметтік жұмыс тәжірибесінің негізінде жатқан құндылықтар мен қағидалар арасындағы сәйкессіздік туралы мәселені көтереді. Әлеуметтік жұмыс мамандары босқындар мен пана сұраушылардың бірқатар қажеттіліктеріне бірдей жауап беріп, олардың құқығын пайдалануына жәрдемдесіп, микро, мезо және макро деңгейлерде әрекет ете алады.

Әдебиеттер:

1. Мэри К., Луиза Х., Джейн М. Әлеуметтік жұмыс: контексті мен практикасы – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры. – 2020.-384 бет

2. Бринкекrhoф Д, Уейтс Р., Ортега С. Әлеуметтану негіздері, 9- басылым. Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 жыл-464 бет.

3. UNHCR, Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі агенттігі, БҰҰ-ға мүше мемлекеттердің тапсырмасы бойынша мәжбүрлі қоныс аударған және азаматтығы жоқ тұлғаларды қорғау мен тұрақты шешімдерді табуға қолдау көрсететін халықаралық ұйым.

ӘОЖ 37.064

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН-АЛУ ШАРАЛАРЫ

Хайрат Г.

Қарағанды облысы білім басқармасының, Теміртау қаласы білім бөлімінің
«Әлихан Бөкейхан атындағы гимназиясы» КММ
gulshat.kayratkyzy.93@mail.ru

Мемлекеттің кемел келешегі – балалар. Әлемнің көптеген елдерінде балалар уақытының басым бөлігін мектепте өткізеді. Ата-аналар сияқты, балалар да мектептің өздері үшін қауіпсіз, өсіп-жетілуіне жәрдемдесетін, балаларды оқытып, дамытуға қолдау көрсетіп, септігін тигізетін орта болады деп күтетіні сөзсіз. Өкінішке орай, әлемдегі көптеген бала мектепте кемсітушілікке, зорлық-зомбылыққа ұшырайды, бұл олардың мектепке баруына, оқуға деген қабілетіне, академиялық үлгеріміне кері әсерін тигізетіні дәлелденген. Мектептегі зорлық-зомбылықтың кесірінен балалар оқуын ерте тастап кетеді. Соның салдарынан мектепте зорлық-зомбылыққа тап болған балалар өз құқықтарынан, яғни білім алу құқығынан айырылады.

Зорлық – зомбылық тақырыбы сынып сағаттарында, арнайы семинар – тренингтерде қаралып, ата-аналар үй жағдайында балаларды толық ақпараттандырып, «Адамның ең жаман қасиеті - біреуге зиянын тигізу» екендігін түсіндіріп отыруымыз қажет. Адамның ең басты құндылығы - оның бостандығы, олай болса оқушыларға адамзаттық құқықтары мен бас бостандықтарын қорғауы туралы санасына сіңіріп, тәрбиелеуіміз керек.

Зорлық - зомбылық жасөспірімдердің денелік және психологиялық денсаулықтары және жан-жақты дамулары үшін үлкен қасірет болып табылады. Әсіресе, өмір жағдайында түрлі соққылар, зорлық – зомбылық, қатыгездік жағдайы көп кездеседі. Балаларға қатысты зомбылықтың алдын алу және бағытталған профилактикалық шараларды жүргізу бойынша ақпараттық үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу бүгінгі күннің басты талабы болып табылады. Адамға зорлық, қысым көрсетудің екі түрі бар. Олар: Физикалық зорлық-зомбылық – балаға қатысты өзге баланың не ересектің тарапынан физикалық зардапқа не жарақатқа әкелетін, баланың денсаулығына зиянын тигізетін әрекеттер. Физикалық зорлық-зомбылыққа: соққы, ұру, итеру, тебу, тұншықтыру, шаштан тарту, сілкілеу, қандай да бір затпен не қарумен шабуыл жасау жатады. Физикалық зорлық-зомбылық көбінесе балаға залал не жарақат әкеледі, тіпті баланың мүгедек болуына не қайтыс болуына да соқтыруы мүмкін. Психологиялық зорлық-зомбылық – балаға назар аудармау, кері итеру, оқшаулау, баланы қорқытуға, үрей сезімін тудыруға, баланың мінезіне вербалды ықпал етуге негізделген іс-әрекеттер жатады. Психологиялық зорлық-зомбылық көрген бала өзін ешкімге керексіз, кемістігі бар, сүйкімсіз және қараусыз сезінеді.

Білім беру ұйымдарында зорлық-зомбылықтың алдын алу мақсатында төмендегі мәліметтерді назарларыңызға ұсынамын.

Оқушылар, ата-аналар мен мұғалімдер зорлық-зомбылық жағдайлары туралы білім беру ұйымының әкімшілігіне хабарлау үшін арнайы сенім телефонына SMS-хабарлама жібере алады немесе ол бойынша зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған ден қою үшін жауапты директордың орынбасарын ауызша хабардар ете алады.

Білім беру ұйымы басшылығының атына өтініштер, оның ішінде зорлық-зомбылық жағдайлары туралы хабарламалар жинау үшін білім алушылар үшін қолжетімді жерде (дәлізде) «Сенім жәшігі» орнатуға болады. Бастауыш сынып оқушылары үшін мұғалім сыныпта хабарлама жіберу үшін кішкене қорап орнатуға болады. Оған қажетсіз ақпараттың түсуін болдырмау үшін барлық білім алушылар оның мақсатын түсіндіруі қажет. Ақпараттық жәшік арқылы берілетін жазбаларға қол қойылуы немесе анонимді түрде беруі қажет.

Бір хабарламаны назардан тыс қалдырмау маңызды. Бұл білім беру ұйымының өміріндегі зорлық-зомбылықты жою және ондағы оң әлеуметтік-психологиялық климатты сақтау үшін маңызы зор.

Ата-аналар, тіпті балалардың проблемаларын білсе де, оларға әрдайым көмектесе алмайды. Жабық, ұялшақ, байланыссыз балаларда көбінесе бірдей ата-аналар, сондай-ақ көшбасшылық пен үстемдікті талап ететін белсенді балалар, ата-аналар дәл осы қасиеттермен ерекшеленеді. Кейбір ата-аналар балаларын тәрбиелеудің кемшіліктерін мойындағысы келмейді және басқа балалар мен білім беру ұйымын айыптайды. Мұндай жағдайларда оқушының мінез-құлқын өзгерту бойынша негізгі жұмыс мұғалім мен психологқа жүктелетіні сөзсіз.

Алайда, көптеген ата-аналарды зорлық-зомбылықтың алдын-алу және оған қарсы тұру мақсатында мектептегі қоғамдық жұмыстарға тартуға болады: әртүрлі іс-шараларды ұйымдастыруға көмектесу, үйірме жұмыстарына тарту әдетте бұндай шаралар балалардың мінез-құлқына оң әсер етеді.

Ата-аналар төмендегі ақпаратты уақтылы және толық көлемде алуға құқылы:

- баланың мінез-құлқы;
- ол жасаған немесе оған қатысты зорлық-зомбылық әрекеттері және олардың салдары;
- білім беру ұйымының қызметкерлері қабылдаған шаралар.

Ата-аналарға оқиға туралы хабарлай отырып, сынып жетекшісі жаңа қақтығыстардың алдын алу үшін дереу іс-қимыл жоспарын ұсынуы керек. Кейбір жағдайларда, оқиғаның ауыр салдары болмаған кезде, білім беру ұйымы жағдайды ата-аналарды тартпай-ақ өз бетінше шеше алады. Бірақ ата-аналарға болған жағдай туралы хабарлау туралы шешім қабылдаған кезде, зардап шеккен адамның да, құқық бұзушының да ата-анасы баланы дұрыс емес әрекеті үшін немесе өзі үшін тұра алмағаны үшін жазалауы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Бұл жағдайды нашарлатады және балаларда одан да агрессияны (құқық бұзушы одан да күрделі әрекет етеді, егер ол қайтадан шағымданса, жәбірленушіні репрессиямен қорқытады) немесе депрессия мен қорқыныш (жәбірленуші болған жағдай үшін жазадан және оны ешкім қолдамайтынын және қорғамайтынын түсінуден одан да әлсірейді) туындауына себеп болары сөзсіз.

Зардап шегуші мен құқық бұзушының ата-анасы білім беру ұйымына шиеленіс жағдайын өздері түсініп, оның қатысушыларымен сөйлесу ниетімен келе алады. Ата-аналар орын алған жағдай және қабылданған шаралар туралы есептік жазбаның көшірмесін ұсынуы керек.

Жәбірленуші мен құқық бұзушының ата-анасымен болған жағдайды бөлек талқылау керек, тараптардың әрекеттеріне және олардың салдарына назар аударып, кінәліні табуға тырыспау керек.

Ата-аналарға арналған жолдау:

- білім беру ұйымында зорлық-зомбылық пен қорлауға орын жоқ;
- мұғалімдер, педагог-психолог, әлеуметтік педагог қақтығыстың барлық қатысушыларына көмек көрсетуге дайын;
- ата-аналар балаға мінез-құлқын өзгертуге көмектесе алады;
- егер зорлық-зомбылық тоқтамаса, егер олар өз әрекеттерімен шиеленіс тудырса, білім беру ұйымы құқық бұзушы мен жәбірленушіге қатысты тәрбиелік және тәртіптік шараларды қолдануға мәжбүр болады.

- білім беру ұйымының психологымен кеңесу
- бала үшін де, бүкіл отбасы үшін де жан-жақты әлеуметтік-психологиялық көмек алу үшін психологиялық немесе әлеуметтік қызметке хабарласу.

Ата-аналарға ескертуіңіз керек:

- егер зорлық-зомбылық пен қорлау тоқтамаса, білім беру ұйымының төтенше шаралары туралы Ішкі істер органдарына хабарлау, білім беру ұйымынан шығару керек.

Ата-аналар түсіндіруі керек:

- білім беру ұйымында зорлық-зомбылық пен қорқытуға орын жоқ;
- мұғалімдер, психолог, әлеуметтік педагог қақтығыстың барлық қатысушыларына көмек көрсетуге дайын;
- ата-аналар баланың мінез-құлқын өзгертуге көмектесе алады;
- зорлық-зомбылық тоқтамаса, құқық бұзушы мен жәбірленуші өз әрекетімен жанжал тудырса, мектеп әкімшілігі тәрбиелік және тәртіптік шараларды қолдануға мәжбүр болады.

Педагогикалық ұжым ата-аналарға көрсетуі тиіс:

- ақпараттық қолдау,
- оларды зорлық-зомбылықсыз балаларды тәрбиелеу мәселелері бойынша оқыту және кеңес беру;
- зорлық-зомбылық немесе құрбан болудың алдын алу мақсатында олардың жеке және әлеуметтік (өмірлік) дағдыларын дамыту әдістерін үйрету.

Сынып жетекшісі немесе кез келген басқа мұғалім оқушының сыныпта (топта) өзін жайсыз сезінетінін немесе өзін дұрыс ұстамайтынын (тұйық, ұялшақ, бірденеден қорқатын немесе керісінше агрессивті, тез ашуланшақ, сотқар) байқап, бұл туралы ата-анасына хабарлауы керек және олармен баланың оқу ұжымында жақсы бейімделуіне қалай көмектесу керектігін талқылауы керек. Ата-аналармен әңгімелесу барысында бала бойындағы ұялшақтықты жеңу немесе агрессивтілікті азайту, агрессивті мінез-құлық немесе оған қарсы тұра алмау себептерін анықтау үшін бірлескен әрекеттерді келісу керек.

Ата-аналарды зорлық-зомбылық туралы хабардар ету:

- оқиға туралы хаттаманың көшірмесін ұсыну және қабылданған шараларды сипаттау;
- екі жақтың өзара айыптауын болдырмау және жаңа қақтығыстарды болдырмау үшін нақты іс-қимыл жоспарын ұсыну.

Білім беру ұйымының ата-аналармен өзара әрекеттесуінің ең көп таралған және қол жетімді түрі-ата-аналар жиналысы. Жиналыс барысында білім алушылардың мінез-құлқымен, олардың жетістіктерімен және оқудағы олқылықтарымен қатар мұғалімдер балаларды тәрбиелеуге, отбасындағы, мектептегі балаларға қатысты зорлық-зомбылық

көріністеріне байланысты түрлі мәселелерді және бұған қалай жол бермеу, қолайсыздық белгілерін уақтылы анықтау және зардап шегуші ретінде көмек көрсету (олардың салдарын еңсеру үшін) және құқық бұзушылар (мінез-құлқын өзгерту үшін) туралы талқылай алады.

Бұл талқылауларда гендерлік зорлық-зомбылыққа ерекше назар аудару керек, ол көбінесе қорытындыланбайды және басым стереотиптерге байланысты зорлық-зомбылық ретінде қабылданбайды. Мүмкіндігінше және қажет болған жағдайда сынып жетекшісі ата-аналар жиналысына педагог-психологты, әлеуметтік педагогты, бала құқықтары жөніндегі уәкілді, әкімшілік өкілдерін және білім беру ұйымының басшысын шақыра алады.

Зорлық-зомбылықтың алдын алу мақсатында ата-аналармен өзара іс-әрекеттің топтық формалары:

- ата-аналар-мұғалімдер конференциясы;
- отбасылық клуб;
- әкелер (аналар) конференциясы;
- балаларды тәрбиелеу мәселелері бойынша тренингтер, үздік ата-ана немесе отбасы үшін конкурстар;
- бірлескен шығармашылық және спорттық іс-шаралар (мерекелер, фестивальдар, жорықтар, спорттық жарыстар) және т. б.

Ата-аналармен өзара іс-әрекеттің жеке формалары:

- кеңес беру;
- әңгіме;
- телефонмен сөйлесу;
- отбасына бару;
- ата-аналармен және мамандармен (педагог-психолог, әлеуметтік педагог, медицина қызметкері, бала құқықтары жөніндегі уәкіл) бірлескен кездесу.

Ата-аналарға зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері бойынша ақпараттық материалдар дайындауға болады:

- тақырыптық кітапхана;
- бейнефильмдерді таңдау;
- білім беру ұйымы құжаттарының нормативтік базасын;
- балалармен шиеленіссіз қарым-қатынас жасау, баланы зорлық-зомбылық пен қорлау белгілерін және оның агрессивті мінез-құлқын анықтау бойынша жадынамалар;
- білім беру ұйымында баланың құқықтары бұзылған немесе оған қатысты зорлық-зомбылық жасалған жағдайдағы іс-әрекеттер алгоритмдері және көмекке жүгінуге болатын ұйымдардың байланыс деректері бар буклеттер.

Зорлық – зомбылыққа қарсы 7 стратегияны ұсынамын:

Балалық шақтағы зорлық-зомбылық-біздің қоғамдағы ең маңызды мәселелердің бірі. Бұл физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылық қана емес, сонымен қатар психологиялық қысым, немқұрайлылық және балаларды қанау. Зорлық-зомбылықтың барлық түрлері баланың жетілмеген психикасын бұзады, оның болашағына, жеке дамуына және әлемдегі сенімділіктің қалыптасуына теріс әсер етеді. Бұл проблемамен тиімді күресу үшін кешенді тәсіл қажет. Балалардың зорлық-зомбылығымен күресуге көмектесетін жеті стратегияны қарастырыңыз.

1. Хабардарлықты арттыру және білім беру

Негізгі стратегиялардың бірі-балалардың зорлық-зомбылық мәселесі туралы қоғамның хабардарлығын арттыру. Бұған ата-аналарға, мұғалімдерге, балаларға және

әлеуметтік қызметкерлерге арналған білім беру бағдарламалары кіреді. Оқыту зорлық-зомбылық белгілерін тануға да, оның алдын алу әдістеріне де қатысты болуы керек. Балалар мен ересектер ықтимал қауіпті жағдайлардың қалай көрінетінін білгенде, олар уақытында көмек сұрай алады.

2. Зорлық-зомбылық құрбандарын қолдау

Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалар ерекше қолдау мен қорғауды қажет етеді. Жәбірленушілер психологиялық, медициналық және құқықтық көмек ала алатын мамандандырылған орталықтар құру маңызды. Бұл мекемелер қол жетімді, қауіпсіз және жоғары білікті мамандармен жабдықталған болуы керек. Сонымен қатар, оңалту бағдарламасы баланың жарақаттарды жеңіп, қалыпты өмірге енуі үшін ұзақ мерзімді сүйемелдеуді қамтуы керек.

3. Заңнаманы жетілдіру

Балаларды қорғауға бағытталған заңдар қатаң және қазіргі қиындықтарға сәйкес келуі керек. Бұл балаларға қатысты зорлық-зомбылық жасағандар үшін қатаң жазаларды енгізуді қоса алғанда, заңнаманы үнемі жетілдіруді талап етеді. Бұдан басқа, қылмыскерлерді анықтауға, тергеуге және жазалауға байланысты барлық процедуралардың Балалардың құқықтарын мүмкіндігінше қорғайтындығына көз жеткізу маңызды.

4. Отбасылық қатынастарды нығайту

Балалық шақтағы зорлық — зомбылықтың көптеген жағдайлары отбасыларда кездеседі, сондықтан отбасылық қарым-қатынасты нығайту маңызды күрес стратегиясы болып табылады. Ата-аналарға білім беру дағдыларын үйретуге, стрессті басқаруға және салауатты қарым-қатынасты дамытуға бағытталған бағдарламаларды ынталандыру қажет. Әлеуметтік қызметтер мен қоғамдық ұйымдар қиындықтарға тап болған отбасыларды қолдауда шешуші рөл атқара алады.

5. Ерте анықтау және алдын алу жүйесін дамыту

Зорлық-зомбылық жағдайларын ерте анықтау жүйесі мемлекеттің басым міндеттерінің бірі болуға тиіс. Ол үшін қауіпті аймақта болуы мүмкін балаларды бақылау процесіне педагогтарды, дәрігерлерді, әлеуметтік қызметтерді, полицияны және басқа да инстанцияларды тарту қажет. Ерте диагностика дағдарыстық жағдайдың тереңдеуіне жол бермей, уақтылы араласуға мүмкіндік береді.

6. Халықаралық ынтымақтастық

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық-бұл жаһандық мәселе және оны шешу үшін халықаралық ынтымақтастық қажет. Озық тәжірибелермен алмасу, бірыңғай стандарттарды әзірлеу және елдер арасындағы күш-жігерді үйлестіру әлемдік деңгейде балалардың зорлық-зомбылығына қарсы күресті күшейтуге көмектеседі. Бұған сонымен қатар балалар саудасының алдын алу, оларды қанау және зорлық-зомбылықтың басқа түрлері бойынша бірлескен бағдарламалар кіреді.

7. Медиа-кампаниялар мен әлеуметтік бағдарламаларды дамыту

Бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық пікірді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады және балалық шақтағы зорлық-зомбылыққа қарсы күресте күшті құрал бола алады. Балалардың құқықтары, зорлық-зомбылықтың алдын алу және көмек көрсету жолдары туралы халықты хабардар етуге бағытталған тұрақты әлеуметтік науқандар мәселеге мәдени көзқарасты өзгерте алады. Теледидардағы, радиодағы, интернеттегі және әлеуметтік желілердегі бағдарламалар зорлық-зомбылықсыз ата-ана тәрбиесін насихаттап, мәселенің маңыздылығын көрсету үшін зорлық-зомбылықтан аман қалғандардың нақты оқиғаларын көрсетуі керек.

Бүгінгі таңда адамдар арасындағы қарым-қатынастағы зорлық-зомбылық пен агрессия біздің қоғамның өзекті мәселелері болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. Сужиков Б.М.,- Казахская политическая элита и трансформация этнической тождественности на рубеже XIX-XX вв, в зарубежной историографии-82-96 с.
2. Әубакірова А. Отбасындағы сыйластық //Бастауыш мектеп. – 2005. -№4. – Б.22-23.
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 жыл, 30 тамыз.
4. Миркенова Г. Отбасы тәрбиесінің маңызы //Бастауыш мектеп. – 2005. - №7. – Б.56-57.
5. Мұқашева Ғ. Тәрбиенің бастауы - отбасынан //Бала тәрбиесі. – 2005. - №2. – Б.9-11.
6. Бейсенбіқызы К. Ұрпақ қамы – ел қамы //Отбасы және балабақша. – 1998. - №1-2. – Б.3-4

ӘОЖ 364.08

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС МАМАНЫНЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНЕ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шайхисламова Г.Ш

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.,

Қазақстан Республикасы

Gulsara.75@list.ru

Әлеуметтік жұмыс маманының бойында екі бағыттағы құзыреттіліктер атап айтсақ: психологиялық-педагогикалық, яғни бұл психология және педагогика білімімен зерделенсе, ал басқарушылық құзыреттілік мемлекеттік құрылымдар, үкіметтік емес ұйымдар, қоғамдық бірлестіктермен байланыстарды ұйымдастырудың негіздерін білу болып табылады. Бұған сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік топтарға бағытталған әлеуметтік жұмыс жүргізу технологиясын білу, басқаруды ұйымдастыру теориясының негіздері, атап айтқанда этика, көшбасшылық психологиясы, сөйлеу мәдениеті және басқалары қамтылады. Осы аталған білімдерді алу мен дағдыны қалыптастыру аса маңызды. Ол дегеніміз болашақ кәсіби қызметтің сипатына сәйкес қоғамдағы өзекті әлеуметтік мәселелер бойынша ғылыми ақпараттарды зерделеу, зерттеу бұл - жеке адамдар мен топтардың әртүрлі іс-әрекеттерінің сипаттамаларын талдау және осы бағытта білім алушылардың әлеуметтік мәселелерді зерттеуге қызығушылығын, мотивациясын қалыптастыру болса, практикалық- педагогикалық міндеттері денсаулықты сақтаудағы, тәрбие, еңбек және ұйымдастырушылық қызмет үдерістеріндегі психологиялық факторлардың рөлі туралы ақпарат тарату. Қоғам өмірінің түрлі салаларындағы қызметкерлер үшін психологиялық білімді насихаттау [1].

Сонымен қатар, әлеуметтік саладағы кадрлық жағдайды талдау кәсіби әлеуметтену процесінің тиімділігінің жеткіліксіздігін көрсетеді. Бұл көптеген факторларға байланысты – қызметтердің сапасына және кадрлар құрамының уәдемесіне, теріс әсер ететін биліктің әртүрлі деңгейлеріндегі қаржылық ресурстардың жеткіліксіздігі, болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың жетілмегендігі, мамандарды даярлауға, жұмысқа орналасуға және мамандыққа бейімделуге әлеуметтік тапсырыстың

пысықталған мемлекеттік тетіктерінің болмауы. Әлеуметтік сала қызметшілерінің жаңа буындарын қалыптастыру үшін кәсіби уәждемені қалыптастырудың нәтижелілігі мәселелері маңызды мәнге ие болады.

Қазақстанда қазіргі уақытта әлеуметтік қорғау саласында 11 453 әлеуметтік қызметкер жұмыс істейді. Әлеуметтік қорғау жүйесінде барлығы 35 мыңнан астам қызметкер бар. Әлеуметтік қызметкер (үйде күтім жасау бойынша) - 10 310 адам; Әлеуметтік жұмыс жөніндегі кеңесші - 499 адам; ХҚК (Аумақтық бөлімшелер) қажеттілігін бағалау және айқындау жөніндегі әлеуметтік қызметкер-173 адам; Әлеуметтік жұмыс жөніндегі маман – 471 адам. Олардың білім деңгейі магистратура (40 адам)-1 пайыз, жоғары білімі барлар- (4853 адам)-42 пайыз, орта кәсіптік білімі бары (4880 адам)-43 пайыз және орта білімі барлар- (1682 адам)-14 пайыз құрап отыр.

Әлеуметтік жұмыс мамандарын кәсіби даярлау процесінде жан-жақты білім алынып қана қоймай, сонымен қатар жоғары оқу орындарының түлектеріне кәсіби қызметке тез қосылуға және онымен табысты айналысуға мүмкіндік беретін дағдылар қалыптастырылуы керек. Әлеуметтік қорғау саласындағы бекітілген кәсіптік стандарт әлеуметтік қызметкерлерге қойылатын талапты жоғарылатады [2].

Қазіргі уақытта болашақ маманның жеке басының қалыптасуы мен даму мәселелерін, сондай-ақ әлеуметтік жұмыс саласындағы кәсіби мотивация қалыптастыру миссиясы басты назарда болып, соның негізінде мақсаттарды анықтау , ал мақсаттар өз кезегінде мотивацияны анықтайтын үдерістерге тоғысады . Демек, мақсат болмаған кезде мотивация нөлге тең болады немесе кәсіби мотивтерді жалған мотивтерге ауыстыру бар «мен дипломды аса көп күш жұмсамай ақ алуыма болады деген сияқты түсініктер де бар. Әлеуметтік жұмыстың болашақ мамандары-студенттердің кәсіби уәждемесін дамыту болашақ кәсіби қызметті игеру және іске асыру кезінде қажетті оның оптимумын анықтауға негізделген.

Болашақ әлеуметтік жұмыс мамандарын ынталандыру-қазіргі кездегі ең қиын мәселелердің бірі. Бұл әсіресе «әлеуметтік жұмыс» мамандығы бойынша оқитын студенттерге қатысты. Бұл бірқатар себептерге байланысты.

Осы мақсатта Қазақстанның өңірлік университетінің бірінде «Әлеуметтік жұмыс» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын бірінші және төртінші курс студенттері арасында әлеуметтік зерттеу жүргізілді. Сауалнамаға 146 студент қатысты. Оның 56 студент -1 курс 38,4% , 23,3% -2 курс- 34 студ, 26,7%-3 курс-39 студ, 11,6% -4 курс-17 білім алушылары болды. Сауалнама 15 сұрақты қамтыды. Жас ерекшелігі бойынша 17 жас-25 студент-17,1% , 18 жас-42 студент-28,8% , 19 жас- 33 студент -22,6% , 21 жас-13 студент-8,9% құрады.

Сіздің әлеуметтік жұмыс мамандығында оқуыңыздың мақсаты не? деген сауалға респонденттердің жартысынан астамы 84 студент яғни 57,5 % бұл мамандық өзімнің қалауым болғандықтан, оқып жатырмын деп жауап берсе, ал 42,5 % грантқа түскен соң, стипендия алу үшін, ата анамның және отбасының қалауы болғандықтан, ҰБТ балы төмен болғандықтан, диплом алу үшін таңдадым деп жауап берген. Басқа мамандыққа ауысып оқу ойыңызда бар ма? (1-3 курстар аралығында) деген сауалға 90 студент -61,6% «жоқ» деп жауап берсе, 38,4% яғни 54 студент басқа салалардан өзін сынап көргісі келетіндігін білдірген. Егер ауысқыңыз келсе қандай мамандыққа ауысу ойыңызда жүр(1-3 курстар) деген сауалға ауысқым келмейді деп 50 % -73 студент, мұғалім мамандығына деп-25% басқа да мамандыққа 25% көрсеткен.

«Өмір бойы оқу» дегенді қалай түсінесіз деген сауалға өзін өзі дамыту, білім жетілдіріп отыру деп өз көзқарастарын өте жақсы білдірген. Университетте оқу кезеңінде сіздің мамандық туралы ойыңыз қалай өзгерді? деген сауалға —«жақсы жаққа

өзгерді» деп-112 студент, ол респонденттердің 77,2% көрсетті. Болашақ сіздің мамандыққа деген көзқарасыңыз қандай? деген сұраққа 112 студент-76,7 % өте ұнайды десе, 26 студент 17,8% жауап беруге қиын деп білдірген, ал ұнамайды деп-5,5% көрсетті. «Сіз өзіңіздің мамандығыңыздағы тәжірибелі мамандармен сөйлескіңіз келе ме?» деген сауалға 92,5% «иә қажет» деп жауап берген. Сіз жаңа адамдармен танысу кезінде қандай мамандықты оқып жатқаныныңыз жайлы қысылмай айтасыз ба? деген сұраққа 79 студент 54,1%- иә осы мамандықта оқып жатырмын деп ұялмай айта аламын десе, 21,2 %- тікелей сұраса ғана айтамын деп келтірген.

1-Суретте байқағанымыздай респонденттердің -39 %-ы яғни 57 студент мамандықтың дайындық деңгейіне қоғамдағы әлеуметтік жұмыстың беделі мен мүмкіндіктері факторы басты роль атқарады деп көрсетті , білім сапасы факторына - 46 студент -31,5 %, ал 43 студент 29,5 % -жеке зерттеушілік мотивациясы мен күш-жігері басты рольде болады деп шынайы көрсетеді. Әлеуметтік жұмыста кәсіби қызметке дайындықты немен арттыруға болады? деген сауалға, әлеуметтік мекемелер мен қызмет көрсету орындарымен мамандардың студенттермен өзара қызметін күшейту деп 51 студент-34,9% берсе, әлемдік орталықтармен байланыс деп- 57 студент-39%, шет тілін меңгеру - 18 студент- 12,3 % құрады. Сіз болашақ кәсіби бағытыңызды жоспарлаудағы бағытыңыз қандай? деген сауалға таңдаған мамандығым бойынша жұмыс істеймін деген -51 студент 34,9% құраған , магистратураға оқуға 32 студент-21,9% , екінші жоғары білім алуға деп 40 студент 27,4 %, ал 23 студ-15,8 % осыған ұқсас салада жұмыс жасауға болатынын білдірген.

12.Мамандыққа дайындық деңгейіне әсер ететін төменде көрсетілген факторлардың қайсысының әсері басым деп есептейсіз?

Какой из перечисленных ниже факторов, влияющих на уровень подготовки к профессии, вы считаете преобладающим?

146 responses

Сурет 1 Мамандыққа дайындық деңгейіне әсер етуші факторлар

Мамандық бойынша жұмысқа орналасуда 44 студент-30,1% жастар практикасын таңдағанын , басқа жоғары табыс алатын қызмет түрін қалайтындар 34,9 % -51 студент болса, ал 43 студ-кез келген жоғары табыс алатын жұмыс деп 35 % көрсетеді.

Жалпы сауалнама нәтижесі нені байқатты? Зерттеулер көрсеткендей, қазіргі уақытта жастарда жалпы әлеуметтік (ұжымдық) компоненттен жеке тұлғаға өмірлік бағдарлардың өзгеруімен сипатталады. Басқа жоғары табыс алатын қызмет түрін қалайтын 34,9 % -51 студенттің жауабы , осы мамандықты бітіретін мамандарға қаржылық ынталандырудың көздері қажет ететіндігін көрсетеді.

Қатысқан респонденттердің 50 пайыздан астамы осы мамандықты өз қалауымен және түсініп оқып жүргенін және жоғарыда 1 суретте берілген жауапта көрсетілгендей «әлеуметтік жұмыс» мамандығының қоғамдағы беделін арттыру қажет екенін сезінетінін байқатты. Білім алып отырған студенттердің болашақ өз мамандығы бойынша жұмыстағы кәсіби құзыреттілігі ол болашақ маманның жеке зерттеушілігіне,

ішкі мотивациясына байланысты екендігін жақсы көрсете білді. Осы арқылы біздің білім алушыларымыздың шет ел тілдерін жетік меңгеру арқылы, әлемдік орталықтармен байланыстар орнатуға мүмкіндігі болатынын, арнайы әлеуметтік мекемелермен тығыз байланыста болып, әлеуметтік мәселелерді жетік зерттеу дағдыларын қалыптастыра алатындығына көзімізді жеткізе алдық.

Әдебиеттер:

1.Чернышёва А.В. Модель формирования готовности студентов к профессиональной деятельности в процессе изучения специальных дисциплин (на примере специальности «Социальная работа») <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=26786>

2.Әлеуметтік қызмет көрсету саласындағы әлеуметтік қызметкерлердің кәсіби стандарттарына жаңа тәсілдер <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek?lang=ru>

4 СЕКЦИЯ «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЗАМАНАУИ КЕЗЕҢДЕ: ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ» (БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРІ)

СЕКЦИЯ 4 «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА В НОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ: СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ» (НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ)

ӘОЖ 37.013.42

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒАСЫН ДАМУ
МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ТАНЫМДЫҚ - ЗЕРТТЕУ ІС- ӘРКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Абдиреева А.С., Амангелді А.А.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: п.ғ.магистрі, педагог-сарапшы Мадешова А.А.
aluawa_83.kz@mail.ru

Мектепке дейінгі білім берудегі заманауи педагогикалық технологиялар мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандарттарын іске асыруға бағытталған. Сондықтан мектепке дейінгі ұйым педагогтарының негізгі міндеті - балалармен жұмысты ұйымдастырудың әдістері мен формаларын, жеке тұлғаны дамыту мақсатына оңтайлы сәйкес келетін инновациялық педагогикалық технологияларды таңдау болып табылады.

Демек, мектеп жасына дейінгі балалардың жеке тұлғасын дамыту мен тәрбиелеудегі педагогикалықпсихологиялық технологияларының бірі ретінде танымдық-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру технологиясын қарастыруда өзекті мәселелердің бірі болмақ.

Педагогикалық технологиядағы түбегейлі маңызды аспект-бұл баланың оқу-тәрбие процесіндегі ұстанымы, ересектердің балаға деген көзқарасы. Жалпы технология деген

сөздің өзіне тоқталатын болса, бұл көп аспектілі ұғымдардың бірі болып табылады. Жалпы түсіндірме сөздікте технология-бұл кез-келген бизнесте, шеберлікте, өнерде қолданылатын әдістердің жиынтығы деп түсіндіріледі. Педагогикалық және психологиялық тұрғыдан берілген анықтамалар да біршама. Соның ішінде Б. Т. Лихачев бойынша педагогикалық технология деп психологиялық-педагогикалық көзқарастардың, формалардың, әдістердің, тәсілдердің, оқыту әдістерінің, білім беру құралдарының жиынтығы, яғни бұл педагогикалық процестің құралы деп анықтама берген. [1, б.7].

Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың жеке тұлғасын дамыту мен тәрбиелеудегі психологиялық-педагогикалық технологиялардың бір қатары бар. Солардың қатарына мыналарды жатқызуға болады:

- денсаулық сақтау технологиялары;
- жобалау қызметінің технологиялары;
- зерттеу іс-әрекетінің технологиясы;
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар;
- мектеп жасына дейінгі және тәрбиеші портфолиосының технологиясы;
- «ТРИЗ» технологиясы;
- заттық-дамытушылық орта технологиялары.

Осы мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын технологиялардың ішінен бүгін біз мектеп жасына дейінгі балалардың жеке тұлғасын дамыту мен тәрбиелеудегі танымдық-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру технологиясының маңызына тоқталып өтпекпіз.

Балабақшадағы зерттеу қызметінің мақсаты-мектеп жасына дейінгі балаларда негізгі құзіреттіліктерді, ойлаудың зерттеушілік түрін қалыптастыру болып табылады. Танымдық-зерттеу қызметінің мазмұны тәжірибелер (эксперимент) және коллекциялаудан (жіктеу жұмысы) тұрады.

Айта кететін жайт, зерттеу және жобалық технологияларды қолдану ТРИЗ технологиясын (өнертапқыштық мәселелерді шешу технологиялары) пайдаланумен қатар жүреді. Сондықтан, шығармашылық жоба бойынша жұмысты ұйымдастырған кезде балаларға бір нәрсені зерттеу немесе эксперимент жүргізу арқылы шешуге болатын мәселелік тапсырма ұсынылады.

Балалар өздері табиғат бойынша зерттеушілер. Зерттеу, іздеу іс-әрекеті-бұл баланың табиғи жағдайы, ол қоршаған әлемді білуге бейім, ол барлық қоршаған ортаны танып білгісі келеді. Мысалы баланың қолына қағаз парағы түссе, ол қағазды жыртып, не болатынын бақылайды; терезеден сырттағы болып жатқан оқиғаларды бақылағанды ұнатады, әртүрлі заттармен тәжірибелер жүргізеді; ойыншықтарды олардың құрылымын зерттей отырып бөлшектейді. Ал мұның бәрі зерттеу нысандары. Мектеп жасына дейінгі балаға арналған зерттеу іс-әрекеті әлем туралы түсінік алудың негізгі көзі болып табылады. Ендеше мектепке дейінгі жастағы бала нағыз зерттеуші болып табылып, осы кезден әртүрлі ғылыми-зерттеу жұмыстарына, атап айтқанда, экспериментке қызығушылық танытады екен. [2, б.14].

Біздің іс-тәжірибеден өткен кезде балалардың жеке тұлғасын дамыту мен тәрбиелеуде осы танымдық-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру технологиясын басшылыққа аламыз. Біз болашақ тәрбиешілер ретінде балалардың жеке тұлғасын жан-жақты дамыту үшін өзіміздің де танымдық зерттеу іс-әрекетімізді үнемі жетілдіру үстіндеміз. Жалпы осы іс-тәжірибе барысында балалардың іс-әрекетін, мінез-құлқын бақылай отырып, олардың танымдық-зерттеушілік іс-әрекетіне байланысты шағын әдістемелік ұсыным әзірлеп сол бойынша жұмыс жасаудамыз.

Танымдық-зерттеушілік іс-әрекетіне байланысты шағын әдістемелік ұсынымның басты мақсаты: мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық белсенділігін, қызығушылығын, өз бетінше білім алуға және ойлауға деген ұмтылысын дамыту. Міндеттері: әртүрлі білім салаларының элементтерімен танысу арқылы балалардың білімін кеңейту (заттардың химиялық қасиеттері, физикалық қасиеттері мен құбылыстар: су, құм, саз, ауа қасиеттері, математикалық идеялар және т.б.); балаларда тәжірибелік ойындар (микроскоп, үлкейту әйнегі және т. б.) кезінде көмекші құралдарды қолдану қабілетін дамыту; балалардағы ақыл-ой қабілеттерін қалыптастыру: талдауды, жіктеуді, салыстыруды, жалпылауды дамыту; сенсорлық талдау арқылы таным әдістерін қалыптастыру; әлеуметтік және жеке даму: коммуникативтілікті, дербестікті, байқауды, қарапайым өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі зерттеуді дамыту.

Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың жеке тұлғасын дамыту мен тәрбиелеудегі танымдық-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру келесідей балалар зерттеу іс-әрекетін өткізуге болады:

1. Танымдық-зерттеу іс-әрекетіне объектілердің сипаты бойынша тәжірибелер: өсімдіктермен, жануарлармен, жансыз табиғат объектілерімен жүргізуге болады.

2. Танымдық-зерттеу іс-әрекетіне қатысатын балалар саны бойынша: жеке, топтық, ұжымдық.

3. Танымдық-зерттеу іс-әрекетін бөбекжай ауласында немесе ғимараттың ішінде бөлмеде өткізуге болады.

4. Зерттеу іс-әрекеті кездейсоқ, жоспарланған немесе баланың сұрағына жауап ретінде өткізуге болады.

5. Балалардың танымдық іс-әрекетінің сипаты бойынша: иллюстрациялық (балалар бәрін біледі және эксперимент тек таныс фактілерді растайды), іздеу (балалар нәтиженің не болатынын алдын-ала білмейді), танымдық мәселелерді шешу ретінде жүреді.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың бірлескен эксперименттік-зерттеу қызметін ұйымдастыру технологиясы:

- Мәселелік жағдай түрінде зерттеу мәселесін қою.

- Зерттеу жоспарын нақтылау.

- Жабдықты таңдау, оны балалардың зерттеу аймағына дербес (немесе ересек адамның көмегімен) орналастыруы.

- Балаларды кіші топтарға бөлу (балалардың қалауы бойынша), құрдастарын ұйымдастыруға көмектесетін жүргізушілерді таңдау.

- Зерттеуді ұйымдастыру.

- Балалар алған эксперимент нәтижелерін талдау және жалпылау.

Танымдық-зерттеу іс-әрекетке қызығушылықты сақтау үшін мыналарды қолдануға болады:

1. Нақты оқиғалар: табиғи құбылыстар мен әлеуметтік оқиғалар.

2. Тәрбиеші арнайы «модельденген» оқиғалар: балаларға бұрын белгісіз, шынайы қызығушылық пен зерттеу белсенділігін тудыратын ерекше әсері немесе мақсаты бар заттарды топқа енгізу («Бұл не? Бұнымен не істеу керек? Бұл қалай жұмыс істейді?»). Мұндай заттар магнит, минералдар жиынтығы, белгілі бір тақырыптағы суреттер болуы мүмкін.

3. Күнделікті өмірде балалармен бірлескен тәжірибелер мен зерттеулер ұйымдастыру. Табиғат құбылыстарын бақылау процесінде балалардың зерттеуін ұйымдастыру.

Сонымен қорытындылай келе балалармен жүргізілетін жүйелі зерттеу-танымдық жұмысы оларға білімдерді игеруге, тәжірибелік-эксперименттік әрекеттерді және

логикалық ойлау негіздерінің қалыптасуына, мектеп жасына дейінгі балалардың зияткерлік дамуының максималды тиімділігін, сондай-ақ олардың мектептегі оқуға толық дайындығын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Әдебиет:

1. Организация экспериментальной деятельности дошкольников./Под.ред Л.Н.Прохоровой / М., 2004 Паршукова И. Л. Проведение исследовательских занятий в детском саду пространственная развивающая среда в детском саду. Принципы построения, советы, рекомендации /сост. Н. В. Нишева. — СПб «Детство-пресс», 2006.

2. Рыжова Н. А. Развивающая среда дошкольных учреждений (Из опыта работы). М., ЛИНКА-ПРЕСС, 2003

ӘОЖ 364.6:316.6

ЗЕЙНЕТКЕРЛІККЕ ШЫҚҚАННАН КЕЙІН ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ АДАМДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

Алимжанова Ж.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республкасы

Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Рахымова И.Қ.

zhalimzhanova211@gmail.com

Соңғы жылдары зейнеткерлікке шыққан адамдардың қоғамға бейімделу мәселесі Қазақстанда өзекті тақырыптардың біріне айналды. Халық санының қартаюуы, өмір сүру ұзақтығының ұлғаюуы және зейнеткерлер қатарындағы адамдар санының өсуі олардың жаңа өмірлік жағдайға бейімделуін қамтамасыз ететін шешімдерді қажет етеді. Бұл мақалада зейнет жасындағы азаматтарға бағытталған әлеуметтік қолдау бағдарламалары қарастырылады.

Зейнеткерлердің бейімделу кезеңіндегі қиындықтары мен қажеттіліктері. Зейнетке шығу адамның өмірінде үлкен өзгерістер кезеңі болып табылады. Әлеуметтік мәртебенің өзгеруі, күнделікті белсенділіктің азаюуы және табыстың төмендеуі көпшілік үшін күрделі сынаққа айналады. Егде жастағы адамдарда жалғыздық сезімі пайда болуы немесе олар өздерін қоғамнан оқшауланғандай сезінуі мүмкін.

Әлеуметтік бейімделу бойынша жүргізілетін іс-шаралар келесі бағыттарды қамтиды:

1. Эмоционалдық қолдау көрсету. Бұл қызметтер күйзелісті азайтуға және жаңа өмір кезеңіне дайындалуға мүмкіндік береді.

2. Қоғаммен тығыз қарым-қатынас орнату. Арнайы клубтар мен үйірмелер арқылы байланыстарды сақтау.

3. Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету. Зейнеткерлердің қаржылық сауаттылығын арттыруға және қосымша табыс табу жолдарын ұсынуға арналған бағдарламалар.

Қазақстанда іске асырылып жатқан бастамалар. Қазақстанда егде жастағы адамдарға арналған мемлекеттік және қоғамдық бастамалар әртүрлі бағыттар бойынша жұмыс істеуде. Негізгі бағыттар мыналар:

1. Білім беру мүмкіндіктері

Көптеген зейнеткерлер өздерінің білімдерін жетілдіруге қызығушылық танытады. Осыған байланысты:

- Цифрлық сауаттылық курстары ұйымдастырылады, олар арқылы егде жастағы адамдар интернет, әлеуметтік желілер, смартфондар мен онлайн-банкингті қолдануды үйренеді.

- Кәсіптік даярлау курстары жаңа кәсіптерді игеруге немесе өз қабілеттерін басқа салаларда дамытуға мүмкіндік береді.

2. Демалыс және мәдени іс-шаралар

Зейнеткерлердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру мақсатында:

- Спорттық секциялар мен денсаулық клубтары жұмыс істейді, бұл олардың дене шынықтырумен айналысуына мүмкіндік береді.

- Түрлі шығармашылық үйірмелер мен экскурсиялар ұйымдастырылады, олар адамдардың қоғаммен тығыз байланыста болуына ықпал етеді.

3. Психологиялық қолдау көрсету

- Егде жастағы адамдар үшін арнайы психологиялық топтар ұйымдастырылады, бұл жерлерде олар өмірлік тәжірибелерін бөлісіп, өздеріне қолдау таба алады.

- Жеке психологтармен кеңес алу қызметтері ұсынылады.

4. Волонтерлік жобалар

Көптеген зейнеткерлер өз уақытын волонтерлікке арнап, қоғамға пайда әкеледі. Олар жастарға өздерінің тәжірибелері мен дағдыларын үйретіп, мәдени мұраны сақтау бағытында жұмыс істейді.

5. Цифрлық платформалар

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында зейнеткерлерге арналған онлайн-қызметтер енгізілді. Бұл платформалар арқылы олар түрлі ақпараттарға қол жеткізіп, вебинарларға қатыса алады.

Зейнеткерлерді қолдауға арналған заңнамалық шаралар. Мемлекет егде жастағы адамдарды қолдауға бағытталған арнайы заңдарды жүзеге асырады. Осы шаралар олардың өмір сүру деңгейін арттыру, әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз ету және қоғамда белсенді болуын ынталандыруға бағытталған. Қазақстанда зейнеткерлерді қолдауға арналған негізгі заңнамалық бастамалар мыналарды қамтиды:

1. Зейнетақы мөлшерін жыл сайын индексациялау.

Қазақстанда зейнетақы мөлшері инфляция деңгейіне және өмір сүру құнына байланысты жыл сайын қайта қаралып отырады. Бұл зейнеткерлердің табыстарының құнсызданбауына және олардың күнкөріс деңгейінің сақталуына мүмкіндік береді.

2. Мемлекеттік зейнетақы және әлеуметтік төлемдер.

Зейнеткерлерге арналған мемлекеттік зейнетақы жүйесі әр азаматтың еңбек өтіліне және жинақтаушы зейнетақы жүйесіне негізделеді. Мемлекет әлеуметтік көмектер мен жәрдемақылар арқылы зейнеткерлердің қаржылық жағдайын жақсартады. Сонымен қатар, ерекше жағдайларда зейнеткерлерге қосымша біржолғы төлемдер немесе жәрдемақылар беріледі.

3. Медициналық қызметтерге жеңілдіктер.

Зейнеткерлерге медициналық қызметтерді алу кезінде жеңілдіктер мен тегін қызметтер көрсетіледі. Оған дәрі-дәрмек алу, аурухана мен амбулаторлық емдеу қызметтеріне қолжетімділік кіреді. Бұл шаралар егде жастағы адамдардың денсаулығын сақтауға ықпал етеді.

4. Қоғамдық көлікті тегін пайдалану.

Қазақстанда зейнеткерлерге қоғамдық көліктерде тегін жүру құқығы беріледі. Бұл олардың мобильділігін арттырып, қоғамдық өмірге белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

5. Жұмыспен қамту шаралары.

Зейнеткерлік жасқа жеткен азаматтарға жұмыс орындарына қатысты арнайы жеңілдіктер мен мүмкіндіктер қарастырылған. Бұл заңдар зейнеткерлерге жұмысқа орналасуға немесе қосымша табыс табуға мүмкіндік береді. Әсіресе, қайта даярлау және біліктілігін арттыру курстары ұсынылады.

6. Қаржылық көмек пен әлеуметтік қызметтер.

Қарт адамдар үшін әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігін арттыру мақсатында арнайы заңнамалық актілер қабылданған. Бұл әлеуметтік қызметтер зейнеткерлердің үй шаруашылығын жүргізуге немесе тұрмыстық жағдайларын жақсартуға көмектеседі.

7. Тұрғын үй мәселелері бойынша жеңілдіктер.

Зейнеткерлер үшін арнайы тұрғын үй бағдарламалары немесе мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде жеңілдікпен тұрғын үй алу мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, зейнеткерлерге тұрғын үйді жөндеу үшін субсидиялар немесе жеңілдіктер берілуі мүмкін.

Бұл шаралар зейнеткерлердің әлеуметтік қорғалуын және қоғаммен қарым-қатынасын сақтауға, сондай-ақ олардың өмір сапасын жақсартуға бағытталған.

Мәселелер және болашаққа ұсыныстар

Егде жастағы адамдардың әлеуметтік бейімделуін жақсартуға бағытталған шаралар көп болғанымен, әлі де назар аударуды қажет ететін мәселелер бар:

- Бағдарламалардың ауылдық жерлерде жеткілікті дәрежеде таралмауы.
- Жеткілікті ақпараттандыру жұмыстарының болмауы.

Осы мәселелерді шешу үшін ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын күшейту, сондай-ақ ауылдық аймақтардағы бағдарламалардың қолжетімділігін арттыру қажет.

Қорытындылай келе Қазақстандағы егде жастағы адамдардың әлеуметтік бейімделу бағдарламалары олардың өмір сүру сапасын жақсартуда және қоғамға интеграциялануында маңызды рөл атқарады. Бұл бағдарламалар зейнеткерлерге өмірдің жаңа кезеңіне бейімделуге ғана емес, сонымен қатар жаңа мақсаттар табуға, белсенділікті сақтауға және қоғамның бір бөлігі екенін сезінуге мүмкіндік береді. Мұндай бастамаларға белсенді қатысатын адамдар, әдетте, физикалық және эмоционалдық денсаулығын жақсы сақтап, өздерін қажет сезінеді.

Дегенмен, бұл бағдарламаларды дамыту барысында бірнеше маңызды факторларды ескеру қажет. Біріншіден, зейнеткерлерді бар мүмкіндіктер туралы кеңірек ақпараттандыру керек. Мұны арнайы ақпараттық науқандар арқылы жүзеге асыруға болады, оның ішінде әлеуметтік желілер, теледидар және радио сияқты құралдарды пайдалану. Екіншіден, ауылдық жерлерде мұндай бастамалардың қолжетімділігін арттыру қажет, себебі дәл осы өңірлерде көбіне осындай бағдарламалардың тапшылығы байқалады. Бұл үшін мемлекеттік қана емес, жеке ресурстарды тартып, ҮЕҰ, жергілікті билік органдары және бизнес арасындағы әріптестікті нығайту маңызды.

Сонымен қатар, қолдаудың жаңа форматтарын енгізуді қарастыру қажет. Мысалы, егде жастағы адамдардың өз тәжірибесімен жастармен бөлісуіне мүмкіндік беретін тәлімгерлікті дамыту немесе қарым-қатынас пен білім алмасу үшін онлайн платформалар құру. Бұл тек қана буындар арасындағы байланысты нығайтып қоймай, егде жастағы азаматтардың цифрлық сауаттылығын арттыруға да көмектеседі.

Мұндай бастамаларды жүзеге асыру тек зейнеткерлердің өмірін жақсартып қана қоймай, сонымен қатар неғұрлым ауқымды міндеттерді шешуге ықпал етеді. Егде жастағы адамдардың қоғамдық өмірге белсенді қатысуы әлеуметтік қызметтерге жүктемені азайтып, ұрпақаралық байланысты нығайтады және үйлесімді әрі тұрақты қоғам қалыптастырады.

Осылайша, зейнеткерлердің әлеуметтік бейімделу бағдарламаларын дамыту – бұл елдің болашағына инвестиция. Бұл әлеуметтік бірлікті нығайтуға және жасына қарамастан барлық азаматтар үшін қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ): Егде жастағы адамдардың денсаулығын сақтау бойынша нұсқаулықтар [who.int](<https://www.who.int>)
2. Хасанова, Г. Б. Социальная геронтология-ИНФРА-М, 2019. - 171 с.
3. Абдикерова Г. О. Денсаулық сақтау саласындағы әлеуметтік жұмыс " Қазақ университеті " 2019 - г. 63 - стр. КАЗАХСТАН
4. Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 20 сәуірдегі № 224-VII «Қазақстан Республикасының әлеуметтік кодексі». <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2300000224>

ӘОЖ 37.013.42 + 39

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА ДӘРІПТЕУ

Арипбаева Г.М.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі»

Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: п.ғ.магистрі, педагог-сарапшы Мадешова А.А.

aluawa_83.kz@mail.ru

Мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылыққа дәріптеу мәселесі бүгінгі таңда ерекше маңызды тақырыптардың бірі болып табылады. Бұл мәселе балалардың ұлттық санасын қалыптастыру, оларды өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрін, әдет-ғұрыптарын қадірлеуге, бағалауға тәрбиелеу мақсатында жүзеге асырылатын жұмыстарды қамтиды.

Ұлттық құндылықтар — бұл халқымыздың мәдени мұрасы, ұлттық идентификацияның негізі, біздің өткеніміздің бір бөлігі болып табылады. Бұл құндылықтар балалардың бойында патриотизмді, туған елге деген сүйіспеншілікті, мәдени сананы қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Мектепке дейінгі жаста балалардың санасы әлі де қалыптасу кезеңінде болғандықтан, бұл жаста басталған ұлттық тәрбиенің негізі болашақта олардың жеке тұлғалық дамуында, қоғамдағы орны мен рөлін анықтауда үлкен маңызға ие.

Ұлттық құндылықтарды мектеп жасына дейінгі балаларға ұғындыру процесі әр түрлі әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Балаларды ұлттық құндылықтарға баулу, олардың ұлттық дәстүрлерді құрметтеуге, тіл мен мәдениетті тануға деген қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі іс-шаралар өткізілуі керек.

Ұлттық ойындар, әндер, билер мен ертегілер балалардың ұлттық санасын дамытуда үлкен рөл атқарады. Мысалы, қазақтың ұлттық ойындары «Теңге ілу», «Асық ойнау», «Алтыбақан» сияқты ойындар балалардың физикалық, когнитивтік және эмоционалды дамуына ықпал етеді. Мұндай ойындар балаларды бір-бірімен ынтымақтастыққа, өзара көмек көрсетуге үйретеді, оларды шапшаңдық пен ептілікке, логикалық ойлауға баулиды. Ұлттық әндер мен күйлер балалардың музыкалық талғамын дамытып, олардың эмоционалды дүниесін байытады. Қазақ халқының әндері мен күйлері — бұл тек музыка емес, ол ғасырлар бойы жинақталған тарих, дәстүр мен ұлттық мәдениеттің айғағы.

Балаларға ұлттық әндерді үйрету, оларды бірге орындау балалардың тілдік және музыкалық дамуында маңызды рөл атқарады.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеу барысында балаларға қазақ халқының ертегілерін оқып, оларды ертегі кейіпкерлерімен таныстырудың да маңызы зор. Қазақтың ертегілері — бұл баланың әлемді танып білуіне, дұрыс пен бұрысты ажыратуына көмектесетін тәрбиелік мәні бар шығармалар. Ерекше қызықтырып, баланың қиялын дамытуға мүмкіндік беретін ертегілер балаларға ұлттық мәдениетті таныстырудың маңызды құралы болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балаларға ұлттық киімдерді, қолданбалы өнер бұйымдарын көрсету арқылы оларды қазақ халқының мәдениетімен таныстыру да маңызды. Ұлттық киімдер мен бұйымдардың әртүрлілігі, олардың тарихы мен қолданылуы баланың ұлттық мақтанышын арттырып, эстетикалық талғамын қалыптастыруға көмектеседі. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ұлттық мерекелерді атап өту балалардың ұлттық санасын қалыптастырудың басты тәсілдерінің бірі болып табылады. Наурыз, Жаңа жыл, Құрбан айт сияқты мерекелер балаларға халықтың салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын таныстырып, олардың ұлтына деген сүйіспеншілігін арттырады. Мектеп жасына дейінгі балалардың ұлттық құндылықтарды ұғынуы үшін тәрбиешілер мен ұстаздардың рөлі өте маңызды. Олар балаларға ұлттық мәдениетті, тарихты, тіл мен дәстүрлерді таныстыруда жетекші рөл атқарады.

Тәрбиешілердің ұлттық құндылықтарға деген сүйіспеншілігі мен өздері көрсететін үлгі балалардың бойында ұлттық сананың қалыптасуына ықпал етеді. Ата-аналардың рөлі де ерекше. Ата-аналар балаларына ұлттық құндылықтарды үйрету барысында олардың отбасында ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды сақтауы, оларды балаларына көрсетуі қажет. Мектепке дейінгі балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу жұмысында әдістемелік құралдар мен ресурстарды дұрыс пайдалану да маңызды. Оқу бағдарламалары мен әдістемелік нұсқаулықтар ұлттық құндылықтарды балаларға тиімді жеткізу үшін қолданылуы тиіс. Ұлттық құндылықтарға бағытталған сабақтарда әр түрлі әдіс-тәсілдер қолданылуы қажет: ойындар, көрнекі құралдар, музыка, бейне және мультимедиялық материалдар. Бұл әдістер балалардың қызығушылығын оятып, олардың ұлттық құндылықтарды меңгеруіне көмектеседі.

Мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтарға дәріптеу болашақ ұрпақты ұлттық мәдениетті құрметтеуге, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды білетін, өз елінің тарихын түсінетін тұлға етіп тәрбиелеудің негізі болып табылады. Ұлттық құндылықтар — бұл халқымыздың бай мұрасы, ғасырлар бойы жинақталған тәжірибе мен білім. Бұл құндылықтар баланың бойында елге, Отанға деген махаббатты қалыптастырып, патриоттық сезімді дамытуға ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін ұлттық құндылықтарды танып-білу тек білім емес, бұл олардың рухани және әлеуметтік дамуына ықпал ететін маңызды процесс.

Ұлттық құндылықтар арқылы балалардың санасында өз халқының тілін, тарихын, өнерін, дәстүрін бағалау, оларды құрметтеу сезімі қалыптасады. Ұлттық тәрбиенің негізі — бұл тіл, ол баланың өзін-өзі тануында, мәдениетті меңгеруінде, қоғамда өз орнын табуында басты рөл атқарады. Ұлттық ойындар арқылы балалардың дене шынықтыруы мен әлеуметтік дағдылары қалыптасады, оларды ынтымақтастыққа, бір-біріне көмек көрсетуге үйретеді.

Қазақтың ұлттық ойындары «Теңге ілу», «Асық ойнау», «Алтыбақан» сияқты ойындар баланың когнитивтік, физикалық және эмоционалды дамуына әсер етеді. Бұл ойындар балаларға қуаныш пен шаттық сыйлап, ұлттық мәдениеттің бір бөлігі болып табылады. Балаларды ұлттық әндер мен күйлермен таныстыру олардың музыкалық

талғамын қалыптастырып, қазақ халқының өнерін құрметтеуге үйретеді. Ұлттық әуендер мен билер арқылы балалардың көңіл-күйі көтеріледі, эмоциялық дамуы артады. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін қазақ халқының әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін тәжірибеде көрсету маңызды. Мысалы, бесік той, тұсаукесер, Наурыз мейрамы сияқты ұлттық мерекелер арқылы балаларға қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлері таныстырылады. Бұл дәстүрлер баланың ұлттық санасын қалыптастырып, оларды өз мәдениеті мен ұлтын сүйетін, құрметтейтін азамат етіп тәрбиелейді. Балаларға ұлттық киімдер мен қолөнер бұйымдарын көрсету, олардың әртүрлі түстерін, өрнектерін және қолданылуын түсіндіру арқылы оларды қазақ халқының өнері мен қолөнеріне қызықтыруға болады.

Ұлттық тағамдарды балаларға дайындап, бірге тамақ ішу арқылы ұлттық мәдениетті күнделікті өмірде қолдану да тәрбиелік мәнге ие. Балаларды ұлттық құндылықтармен тәрбиелеу процессінде ата-аналардың рөлі ерекше. Ата-аналар балаларымен бірге қазақ халқының тарихын оқып, оларды ұлттық құндылықтарды сақтауға, мәдениетті қадірлеуге үйретуі тиіс. Ата-аналар өздерінің ұлттық дәстүрлерді ұстануы арқылы балаларға үлгі болып, олардың бойында ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастырады. Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды дәріптеу сабақтарда, ойындарда, шығармашылық жұмыстарда жүзеге асырылуы қажет. Балаларға қазақ халқының ертегілерін оқып, оларды ұлттық тәрбие негіздерімен таныстыру, олардың ертегілерден ой түйюіне көмектеседі. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу балаларды өз елінің мәдениеті мен тарихына деген сүйіспеншілігін оятып, болашақта осы мәдениетті сақтап, оны дамытуға атсалысатын ұрпақ тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі балалардың ұлттық санасын қалыптастыру үшін ұстаздар мен тәрбиешілердің, ата-аналардың бірігіп жұмыс істеуі маңызды. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы балалардың бойында өз ұлтына деген сүйіспеншілік пен құрмет қалыптасады, бұл болашақта елдің дамуына ықпал ететін басты факторлардың бірі болады. Балалардың ұлттық санасын қалыптастыру арқылы біз болашақта өз елінің мәдениетін қадірлейтін, тарихын білетін, ұлтына қызмет ететін азаматтарды тәрбиелейтін боламыз. Бұл жұмыстар балалардың жалпы мәдени дамуына, рухани байлығына және тұлғалық өсуіне ықпал етеді. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы біз ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтып, қоғамдағы ұлтаралық келісімді арттырамыз.

Мектепке дейінгі балалардың бойында ұлттық сана мен ұлттық құндылықтарды қалыптастыру тек білім беру ұйымдары мен ата-аналардың бірлескен жұмысы арқылы жүзеге асады. Мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылыққа дәріптеу олардың болашақта елімізді дамытуға, оның мәдениетін әлемге танытуға атсалысуына негіз қалайды.

Әдебиеттер:

1. Жанұзақова Г. «Балаларға ұлттық тәрбие беру әдістемесі» – Алматы: Білім, 2018.
2. Қабдұлқызы Н. «Ұлттық құндылықтар және олардың балалар тәрбиесіндегі рөлі» – Астана: Ел үні, 2020.
3. Ахметова Қ. «Мектепке дейінгі тәрбие: теория мен тәжірибе» – Шымкент: Оңтүстік Қазақстан, 2017.
4. Тұрсынбаева Л. «Ұлттық тәрбиенің негіздері» – Алматы: ҚазМУ, 2019.

УДК 159.95

КОГНИТИВНЫЕ БАРЬЕРЫ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Бекмурзина А.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

alina.bekmurzina.1996@gmail.com

Научный руководитель – к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.

В настоящее время исследование когнитивных барьеров в учебной деятельности становится особенно актуальным в условиях стремительного роста объема информации, цифровизации образования и изменения подходов к обучению. Процесс обучения требует от студентов не только времени и усилий, но и способности эффективно воспринимать, перерабатывать и использовать информацию. Однако на этом пути студенты сталкиваются с различными когнитивными барьерами - внутренними ограничениями, которые препятствуют полноценному усвоению знаний. Эти барьеры могут проявляться в различных формах: от сложностей с концентрацией внимания до недостатка уверенности в собственных интеллектуальных способностях. Они напрямую влияют на качество образовательного процесса, уровень мотивации студентов и их способность решать сложные задачи. Понимание природы этих барьеров и поиск эффективных стратегий их преодоления играют ключевую роль в создании благоприятных условий для успешного обучения.

К когнитивным барьерам следует отнести внутренние психологические и интеллектуальные препятствия, мешающие эффективному восприятию и переработке информации. В психологической науке в широком смысле когнитивный барьер понимается как отраженное в сознании внутреннее препятствие. Когнитивный барьер может возникнуть из мысленного, эмоционального или психологического затруднения, возникающего в процессе обучения или освоения нового знания, умения или навыка, отражающегося в сознании учащегося в виде препятствия установлению смыслового соответствия сознания и объективных условий или способов деятельности. По отдельности или в совокупности эти барьеры могут существенно снижать уровень успеваемости, вызывать стресс, затруднять выполнение учебных задач и демотивировать студентов, что делает их изучение актуальной задачей для педагогики и психологии. Когнитивные барьеры связаны с внутренними ограничениями когнитивных способностей, влиянием эмоционального состояния, особенностями личности, а также внешними обстоятельствами.

В зарубежной психологии многие теории и концепции развития личности содержат теоретическое осмысление психологических барьеров. К изучению этой темы обращались такие ученые, как З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Роджерс и Э. Берн. В их работах психологический барьер рассматривается в рамках основных направлений различных школ, включая психоаналитические теории, когнитивную и гуманистическую психологию. При этом психологические барьеры рассматриваются с разных точек зрения, в зависимости от понимания их природы, сущности и методов анализа.

В контексте нашего исследования ключевыми являются идеи о развивающей функции психологического барьера, заключающейся в активизации внутренних ресурсов индивида для преодоления сопротивления среды на пути к удовлетворению его потребностей. В этой связи для нас представляют исследования российских психологов: А.Р. Лурия о нарушениях когнитивных процессов и их связи с когнитивными барьерами;

Л.С. Выготского - его работы по культурно-исторической психологии также касаются вопросов восприятия и понимания, что может быть связано с когнитивными барьерами; Е.А. Климова о проблеме восприятия и мышления, что также связано с когнитивными барьерами; В.Д Шадрикова, который занимался вопросами когнитивной психологии и обучения, включая аспекты, связанные с барьерами в обучении и восприятии информации.

Барьеры традиционно классифицируются на внешние и внутренние. Внешние барьеры включают в себя социальные трудности, возникающие из-за ошибок в воспитании, условий общения и негативного опыта эмоциональных и социальных взаимодействий. Внутренние барьеры связаны с личностными характеристиками обучающихся, такими как агрессивность, тревожность, ригидность, напряженность и застенчивость.

С точки зрения общепсихологического подхода можно выделить эмоциональные (внутренние препятствия, которые возникают под воздействием негативных эмоций, таких как страх или низкая самооценка), смысловые(субъективные затруднения, препятствующие смыслообразованию в процессе обучения), когнитивные(отраженное в сознании внутреннее препятствие, возникающее в процессе освоения нового знания, умения или навыка) и тактические (форма защиты путем заранее заготовленных выражений, направленных на нейтрализацию своего поведения) барьеры. [1]. Помимо этого, когнитивные барьеры могут проявляться как в общей учебной деятельности, так и на уровне отдельных процессов (память, внимание, мышление).

С целью установить, какие когнитивные барьеры на уровне отдельных психических процессов и поведения чаще встречаются у студентов, нами проведено эмпирическое исследование среди студентов второго курса университета. Результаты представлены на рисунке 1.

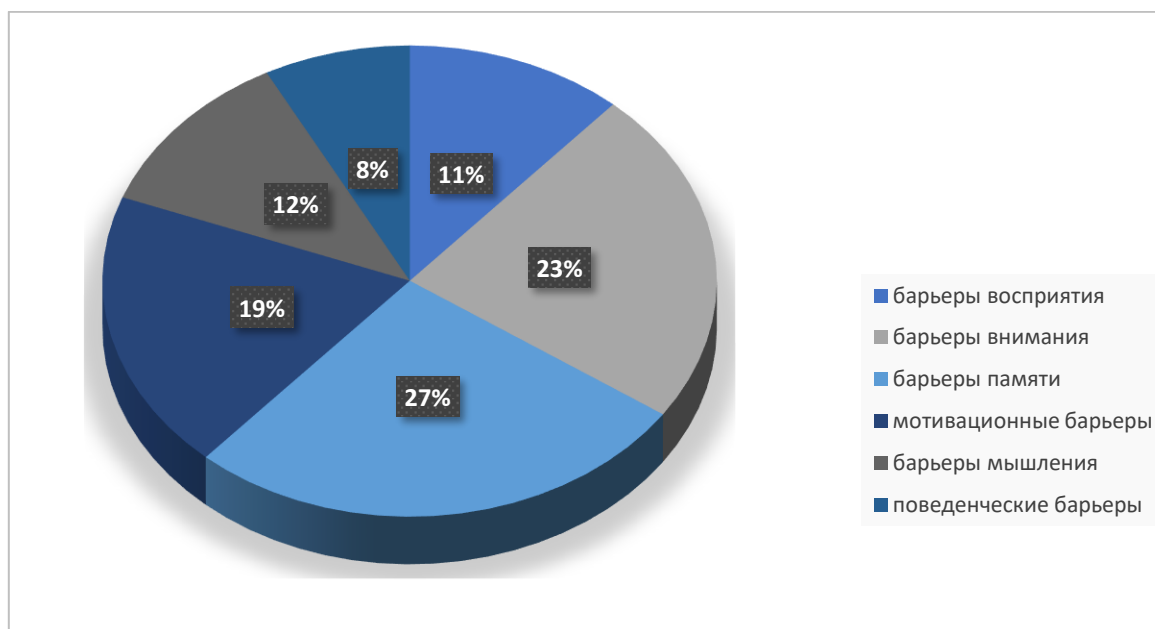

Рисунок 1 Результаты эмпирического исследования

В результате исследования было выявлено, что чаще всего студенты сталкиваются с когнитивными барьерами на уровне отдельных процессов, таких как:

Барьеры восприятия: Эти трудности связаны с затруднением в обработке новой информации. Например, сложность в понимании абстрактных понятий, запутанность в подаче материала или высокая скорость изложения могут препятствовать успешному усвоению знаний.

Барьеры внимания: Концентрация внимания является ключевым аспектом учебного процесса. Однако студенты часто сталкиваются с проблемами рассеянности, неспособностью долго удерживать внимание или чрезмерным отвлечением на внешние раздражители (например, гаджеты или шум в окружающей среде).

Барьеры памяти: Недостаточная оперативная или долговременная память затрудняет запоминание и воспроизведение информации. Студенты могут испытывать сложности в структурировании большого объема данных или в запоминании последовательности действий.

Мотивационные барьеры: Низкий уровень внутренней мотивации, связанный с отсутствием интереса к предмету или чувством бесполезности учебной деятельности, также можно считать когнитивным барьером, поскольку он напрямую влияет на эффективность мыслительных процессов.

Барьеры мышления: Когнитивные сложности в анализе, синтезе и интерпретации информации, а также склонность к негибкому мышлению могут затруднять выполнение творческих или проблемных задач.

Поведенческий барьер: препятствие, которое мешает эффективному обучению и взаимодействию в учебной среде. Он может проявляться в различных формах: нарушение дисциплины, социальная тревожность, конфликты в группе или страх неудачи, что приводит к пассивному поведению, что затрудняет активное участие в учебном процессе, неуважительное отношение к преподавателям и однокурсникам или избегание групповых работ, выступления на публику.

Многие студенты сталкиваются с когнитивными барьерами во время обучения, и причины когнитивных барьеров разнообразны и зависят как от внутренних, так и от внешних факторов:

Индивидуальные особенности когнитивного развития (например, уровень интеллектуальных способностей).

Эмоциональные состояния, такие как стресс, тревожность или усталость.

Несоответствие образовательной среды потребностям студентов (например, слишком сложные задания, отсутствие индивидуального подхода).

Недостаток навыков саморегуляции, таких как умение планировать время, ставить цели и организовывать учебный процесс. [2]

Эти выше перечисленные причины могут способствовать появлению когнитивных барьеров, который в свою очередь оказывает влияние на учебную деятельность студентов.

Когнитивные барьеры приводят к неприятным последствиям, такие как: замедление темпов обучения и снижение качества усвоения материала, потеря уверенности в собственных силах, что может привести к снижению мотивации и избеганию сложных задач, повышение уровня стресса, что дополнительно ухудшает когнитивные функции и формирование негативного отношения к учебной деятельности и отказ от дальнейшего образования.

Преодоление когнитивных барьеров в учебной деятельности студентов является важным условием для успешного обучения, развития мышления и повышения

мотивации. Когнитивные барьеры мешают студентам глубоко понять материал, что может снижать общую успеваемость и качество образования.

Преодоление барьеров способствует развитию критического мышления, аналитических способностей и творческого подхода к решению задач. Когда студенты справляются с трудностями, они чувствуют удовлетворение и уверенность в своих силах, что мотивирует их к дальнейшему обучению, а также умение преодолевать когнитивные барьеры важно не только в учебе, но и в профессиональной деятельности, где часто приходится сталкиваться с новыми и сложными задачами.

Имеется большое количество путей преодоления когнитивных барьеров и для снижения влияния когнитивных барьеров необходим комплексный подход, включающий следующие меры: [3,4]

Индивидуализация обучения: Учебные программы должны учитывать особенности восприятия и мышления студентов. Использование различных форм подачи материала (текст, видео, визуализация) помогает облегчить усвоение информации.

Развитие метакогнитивных/саморефлексирующих навыков: Студенты должны обучаться осознавать и управлять своими когнитивными процессами. Например, навыки саморефлексии, постановки целей и контроля за их достижением способствуют более эффективному обучению. Метакогнитивный подход к учебе позволяет студентам лучше понимать и совершенствовать собственный процесс обучения.

Поддержка мотивации: Формирование внутренней мотивации через применение практико-ориентированных задач, взаимное обучение и поощрение успехов помогает преодолевать мотивационные барьеры.

Обучение стратегиям управления стрессом: Регулярные упражнения на релаксацию, развитие навыков тайм-менеджмента и поддержание здорового образа жизни помогают уменьшить влияние эмоциональных барьеров на когнитивные процессы.

Использование активных методов обучения: Использование игровых форм, практических заданий, проектов и групповых обсуждений, чтобы стимулировать интерес и вовлеченность студентов.

Работа с мотивацией: Помощь студентам или навык поиска ими самим видеть практическую ценность изучаемого материала и связь с их личными целями.

Тренировка внимания и памяти: Включение упражнений на развитие когнитивных функций, такие как ментальные карты, повторение информации и создание ассоциаций.

Обратная связь: Регулярное предоставление студентам обратной связи, чтобы они понимали, над чем нужно работать, и видели свои успехи.

Преодоление когнитивных барьеров требует комплексного подхода и терпения, но оно играет ключевую роль в формировании компетентных, уверенных в себе и успешно обучающихся студентов.

Когнитивные барьеры - это серьезная проблема, которая может препятствовать успешному обучению студентов. Их преодоление требует, как индивидуальных усилий обучающихся, так и организационных изменений в образовательной среде. Осознание природы этих барьеров, использование эффективных методик обучения и развитие когнитивных навыков у студентов позволят значительно повысить их образовательные результаты и создать условия для успешного профессионального и личностного развития.

Литература:

1. Лесникова С.Л., Белянина И.Н. Преодоление студентами познавательных барьеров как условие их успешной адаптации к обучению в ВУЗе // <https://cyberleninka.ru/article/n/preodolenie-studentami-poznavatelnyh-barierov-kak-uslovie-ih-uspeshnoy-adaptatsii-k-obucheniyu-v-vuze>
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей: учебное пособие для вузов. 3-е изд. - Москва: Издательство Юрайт, 2024. - 349 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-09237-0. - Текст: электронный / <https://urait.ru/book/psihologiya-obschih-sposobnostey-541200>
3. Нго Тхи Нга Стратегии преодоления когнитивных барьеров иностранными студентами в учебной деятельности. Дисс.канд.пс.наук. – М., 2020.
4. Подымов Н. А., Чжан Ли, Нго Тхи Нга Психологические барьеры в учебно-профессиональной деятельности студентов //Проблемы современного образования. - № 3. -2018. - С.35-46.

УДК 159.99

КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЕ В СТРЕССОВЫХ СИТУАЦИЯХ

Борисенко У.А.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

ulianaborisenko2006@gmail.com

Научный руководитель: к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.

Проблема стресса в психологии изучается с разных точек зрения, включая его причины, механизмы воздействия и влияние на личность. Стресс - это реакция организма на внешние или внутренние раздражители, которые воспринимаются как угроза или вызов. Он может быть как положительным (эустресс), так и отрицательным (дистресс). Стресс может вызывать изменения в поведении, эмоциональном состоянии и когнитивных функциях. Хронический стресс связан с повышенным риском развития психических расстройств, таких как депрессия и тревожные расстройства.

Общеизвестными моделями стресса являются модель Лазаруса, в которой стресс рассматривается как взаимодействие между индивидуумом и окружающей средой. Оценка ситуации (оценка первичная и вторичная) определяет, как человек реагирует на стресс, а также модель Ганса Селье, который предложил концепцию общего адаптационного синдрома, который включает три стадии: тревога, сопротивление и истощение.

Личности, которые обладают высокими уровнями стресса, могут демонстрировать такие черты, как агрессивность, раздражительность и снижение социальной активности. Исследования показывают, что эффективным способом совладания со стрессом выступают копинг-стратегии, которые могут смягчить его негативное влияние на личность.

Изучение процесса копинга в условиях современного общества представляется актуальным, так как именно этот процесс обеспечивает адаптацию личности к окружающей его социальной среде и ответную реакцию на стресс-факторы, следовательно, определяет поведение личности во всех сферах деятельности, в том числе и профессиональной.

С точки зрения современной психологии, сама психологическая защита как процесс, является неосознанной, но, в тоже время, личность способна преодолевать конфликтные ситуации, целенаправленно противодействуя возникшему нервно-психическому напряжению, тревожности, таким образом, обладает склонностью к переживанию тревоги, которая характеризуется низким порогом возникновения реакции на психотравму.

В итоге, для обозначения усилий, осознаваемых личностью, психологами было введено понятие копинг-поведения, которое поясняет необходимость попыток справиться со стрессом, негативными сопутствующими факторами, вызывающими тревогу, переживания, дискомфорт, которые не способствуют полноценной жизнедеятельности, в том числе выполнению профессиональных обязанностей. [1,2,3]

Копинг-поведение, как совокупность действий и реакций человека на стрессовые ситуации, проявляется в различных формах и зависит от множества факторов, таких как личностные особенности, опыт и характер самой проблемы. Однако для более глубокого понимания и анализа копинг-поведения важно рассмотреть копинг-стратегии. Понимание копинг-поведения как совокупности стратегий, применяемых человеком для преодоления стрессовых ситуаций и регуляции эмоционального состояния, отражено в ряде работ исследователей. [4,5,6,7] Оно играет ключевую роль в адаптации к жизненным трудностям человека, снижении негативного влияния стресса и поддержании психологической устойчивости.

В целом копинги – это изменчивые процессы. Устойчивые модели копингов формируют копинг-стратегии. На основе этого выделяются два основных типа копинга: проблемно-ориентированный, который направлен на устранение самого источника стресса, и эмоционально-ориентированный, целью которого является снижение эмоционального напряжения, вызванного в стрессовых ситуациях. [2]

Разумеется, что в копинг-стратегиях человек может допускать ошибки, но его решения всегда направлены на взаимодействие с реальностью. В данном случае происходит принятие проблемы, независимо от того есть ли пути решения у нее или же нет. Согласно этой точке зрения, эмоционально-ориентированные копинги – многогранное понятие. С одной стороны, они включают в себя избегание или минимизацию проблемы, что способствует уменьшению негативных эмоций. В целом проблемно-ориентированные копинги демонстрируют более высокую эффективность в действиях и субъективно воспринимаются как более результативные по сравнению с эмоционально-ориентированными копингами.

Успешные и неуспешные школьники, студенты и спортсмены по-своему справляются с трудными жизненными ситуациями, зависимо от вида их деятельности. Исследование Беловой С.С., Лаптевой Е.М., Шепелевой Е.А. показало, что стратегии активного преодоления трудностей в учебной деятельности положительно связана с успеваемостью в школе. В то же время менее эффективные копинг-стратегии, такие как переключение и бездействие на противоположную деятельность, оказывают негативное влияние. [8]

Как правило, в методиках измерения копингов необходимо описать конкретную стрессовую ситуацию, в других опросниках требуется обобщенный ответ, например, «Что обычно вы делаете в стрессовых ситуациях?». Нами был проведен опрос среди студентов 2 курса, целью которого являлось, определить, как часто они сталкиваются со стрессом, а также что делают студенты в стрессовых ситуациях.

Результаты показали, что 40% студентов несколько раз в неделю испытывают стресс. Еще был задан вопрос какие факторы влияют на появления стресса у студентов,

и 65% ответили, что на это влияют проблемы на учебе или работе. Это свидетельствует тому, что у студентов присутствует недостаточное количество времени на подготовку в определенному предмету, а также недостаток уверенности в себе. Также 40% учащихся в опросе из всех копинг-стратегий предпочли сразу искать решение проблемы, а 30% выбрали снизить уровень эмоционального напряжения. Эти данные помогли понять, что большой уровень стресса у студентов появляется из-за учебной деятельности. В этой связи предлагаем программу психокоррекционной работы. Цель психокоррекционной работы - формирование копинг-поведения в стрессовых ситуациях. Она включает несколько ключевых этапов и методов.

1. Оценка уровня стресса

Диагностика: Использование опросников и тестов для определения уровня стресса и копинг-стратегий.

Индивидуальные беседы: Понимание личных источников стресса и реакций на него.

2. Обучение копинг-стратегиям

Когнитивно-поведенческая терапия (КПТ): Помощь в изменении негативных мыслительных паттернов и формировании более адаптивных.

Тренинг навыков: Обучение конкретным стратегиям, таким как:

Проблемно-ориентированное копинг-поведение (поиск решений).

Эмоционально-ориентированное копинг-поведение (управление эмоциями).

3. Практика и применение

Ролевые игры: Моделирование стрессовых ситуаций для практики новых стратегий.

Групповые занятия: Обсуждение и обмен опытом с другими участниками.

4. Поддержка и обратная связь

Регулярные встречи: Обсуждение прогресса и трудностей.

Поддержка со стороны психолога: Помощь в преодолении барьеров и поддержка в трудные моменты.

5. Оценка результатов

Повторная диагностика: Оценка изменений в уровне стресса и копинг-стратегиях.

Корректировка программы: Внесение изменений в подходы на основе полученных результатов.

Эта работа направлена на то, чтобы помочь людям лучше справляться со стрессом, развивать устойчивость и улучшать качество жизни.

Литература:

1. Большой психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://gufo.me/dict/psychologie_dict

2. Соколова А.О. О понятии копинг-поведения и психологической защиты от стресс-факторов / А.О. Соколова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ucp.by/university/news/novosti-partnerov/anastasiya-sokolova-o-ponyatii-koping-povedeniya-i-psikhologicheskoy-zashchite-ot-stress-faktorov>

3. Сорокина Т.В. Формирование копинг-поведения младших школьников / Т.В. Сорокина // Сборник научных статей по итогам Международного научного фестиваля молодежного проектирования-2020. – Орехово-Зуево: Государственный гуманитарно-технологический университет, 2020. – С. 497–502.

4. Воронина А.Н. Особенности копинг-стратегий современных подростков / А.Н. Воронина // Лучшая студенческая статья 2016. – Пенза: «Наука и Просвещение» (ИП Гуляев Г.Ю.), 2016. – С. 484–487.

5. Лякина С.А., Цуркин В.А. Формирование эффективных копинг-стратегий как фактор коррекции прокрастинации в подростковом возрасте: выпускная квалификационная работа.– Белгород, 2019. – 102 с

6. Татьянченко Н.П. Развитие понятия «копинг» в отечественной и зарубежной психологии / Н.П. Татьянченко // Известия Южного федерального университета. Тематический выпуск «Психология и педагогика». – 2006. – №4. – С. 377–382.

7. Быкасова Н.И. Сравнительный анализ копинг-стратегий у старших подростков с разным уровнем успеваемости / Н.И. Быкасова, Е.А. Калягина // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-koping-strategiy-u-starshih-podrostkov-s-raznym-urovнем-uspevaemosti>

8. Белова С.С., Лаптева Е.М., Шепелева Е.А. Личностные результаты образования с позиций психологической науки // Психология образования в поликультурном пространстве. -2018. -№ 41 (1). - С. 20-33.

УДК 159.9:37.013.42

ОБЗОР СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ

Васильева Ю.С.

Автономная некоммерческая образовательная организация высшего образования Центросоюза Российской Федерации «Сибирский университет потребительской кооперации», г. Новосибирск, Россия
mayday.mayday199@gmail.com

Современное поколение сталкивается со множеством сложных проблем, которые требуют особого подхода и внимания специалистов различных областей, включая психологию. Психологическая практика в образовании и социальной сфере играет важнейшую роль в поддержке и развитии личности, помогая ему решить проблемы, с обучением, адаптацией в обществе, личностным ростом и развитием.

В статье анализируется современное состояние тенденций и научно-теоретической и научно-практической психологии в области образования и социальной сфере.

Актуальность данной темы обусловлена необходимостью развития современных методов и подходов в работе психологов в образовании и социальной сфере, учитывая разные колеблющиеся потребности и запросы современного общества.

Целью данной статьи является рассмотрение современного состояния и тенденции развития психологической практики в образовании и социальной сфере.

1. Современное состояние психологической практики в образовании.

Психологическая помощь в образовании необходима для эффективной адаптации учащихся к учебному процессу, повышения их мотивации к правильному обучению, развития личностных качеств и достоинств.

Нынешние психологи в школьном образовании используют разнообразные методики и подходы к работе с учащимися, например, выделим такие как

психологическое консультирование, психологическое тестирование, психологическую коррекцию и тренинги. [1]

В истории произошло так, что в нашей стране наибольшее развитие получила школьная психология, а в широком смысле психологическая помощь. В образовании почти за 10 лет деятельности практических психологов образования произошли важные изменения в структуре и направлениях деятельной структуры.

Ну и на сегодняшний день весьма стояще говорить о том, что в России, есть дела, в которые заложены основы психологической структуры. Это можно подтвердить с помощью:

- наличия законодательной основы существования и образования этой структуры;
- готовность отечественной психологии обеспечивать школьную практику необходимыми теоретическими разработками и конкретным психологическим инструментарием;
- весомый кадровый потенциал (в России уже сейчас работают почти шестьдесят тысяч психологов);
- весьма развитая система подготовки и переподготовки психологов-практиков для учреждения образования;
- представительная сеть практических центров психологической помощи (свыше 700 таких центров действуют сейчас в системе отечественного образования) [2].

Следовательно, важным аспектом работы психолога в образовании является и сотрудничество с педагогами и родителями для обеспечения поддержки учащихся.

2. Тенденции развития психологической практики в образовании.

Из основных тенденций развития психологической практики в образовании выделим переход от индивидуального подхода к поддержке каждого учащегося к командным методам работы и развитию психологического климата в учебном заведении.

Важным направлением развития является внедрение современных информационных технологий и методов обучения в психологическую практику.

3. Психологическая практика в социальной сфере.

Психологическая практика в социальной сфере направлена на поддержку человека и развитие индивида в условиях социальной неприспособленности, насилия, конфликтов и других сложных жизненных ситуаций.

Современные психологи работают с разными группами населения – детьми, подростками, взрослыми, пожилыми людьми, инвалидами и другими, оказывая им профессиональную психологическую помощь через индивидуальный подход.

4. Тенденции развития психологической практики в социальной сфере.

В последние годы наблюдается рост интереса к психологической помощи в социальной сфере [3].

Тенденции развития психологической практики в социальной сфере включают в себя обширное использование различных современных методов психологической помощи, развитие междисциплинарного взаимодействия специалистов различных областей и укрепление диагностической и консультационной деятельности [1].

В настоящее время растет шкала профессиональных требований психологии, предъявляемых психологу, работающему в системе образования. Стране нужна необходимость более дифференцированной подготовки практических психологов разного профиля для решения многочисленных задач как в сфере управления образованием, так и в области многопрофильных образовательных учреждений [4].

Конечно, для целомудренного развития подрастающего поколения важны, какие ценности, формы поведения и отношения людей, общество «выставляет» как образцы,

для начала, как в СМИ. В наше время можно заметить тлетворное влияние телевидения и других средств массовой информации на духовное развитие детей. Для всех очевидно полное отсутствие культуры вообще и психологической культуры, например, у многих представителей, которые работают в области телевидения, где реализуется торговля пошлым ширпотребом. Там прослеживается неуважение к человеку, к его внутреннему миру. Режиссеры словно соревнуются между собой, в чьих сериалах больше и более изощренными способами будет убито людей и другие незаконные действия. Может это и останется на их совести, если у них она и осталась. Известный литературовед Н. Скотов сказал важные слова, что и раньше тоже было все злое плохое, и бесстыдное. Но не появлялось столько наплевателей к их различению. «В этом смысле нет более жесткого драматурга, чем Шекспир: почти все пьесы на крови. Да и почти все великое «пятикнижье» Достоевского – серия детективов с убийствами и расследованиями. Но там – у Достоевского, Шекспира – это катастрофы и потрясения. Там отучают от убийства. Здесь к убийству приучают. Да и обучают тоже» [5, с. 307].

Образование для школьников могло бы сильно ослабить негативное влияние общества на развитие качеств у детей, если бы более последовательно утверждало гуманистические направления человеческого существования. Ведь школа является одним из значимых социальных институтов.

Многие проблемы современности жизни наделены отсутствием культуры, и, важно отметить, наличие психологической культуры граждан, в большой степени объясняется психологической неграмотностью населения, так как общее среднее образование не ведет за собой серьезного знания психологии человека и воспитания психологической культуры личности.

Хочу сказать, что школьные годы являются мотивационным периодом для формирования растущей личности в культуре и организации его мировоззрения в аспекте этой культуры. Но, к сожалению, в современном обществе «растущая личность не будет являться высшей ценностью. Так же как в системе образования, она не обеспечивает ни гуманистические формы общения и отношений. Ведь и этому тоже надо учить, ибо надеяться, что это может возникнуть и существовать стихийно, можно только в очень благополучной общественной среде» [6, с.51].

Заключение:

Таким образом, психологическая практика в образовании и социальной сфере играет важную роль в развитии личности человека и решении социальных проблем. Современные тенденции развития психологической практики в данных областях направлены на повышение качества психологической помощи, укрепление профессионализма специалистов и использование новейших методов и подходов в работе с клиентами.

Литература:

1. Психология и социальная сфера: роль психолога в образовании, здравоохранении и социальной работе. Единый Центр Высшего Дистанционного Образования (ЕЦВДО). <https://belaya-kalitva.ecvdo.ru/states/psihologiya-i-socialnaya-sfera-rol-psihologa-v-obrazovanii-zdravoohranenii-i-socialnoj-rabote>. (Дата обращения: 24.11.24 15:22)
2. Рубцов В.В. «Служба практической психологии: современное состояние и перспективы развития»: <https://cyberleninka.ru/article/n/sluzhba-prakticheskoy-psihologii-obrazovaniya-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya/viewer> (Дата обращения: 24.11.24 16:03)

3 Слепко, Ю. Н. Цымбалюк, А. Э. Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании»: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-tendentsii-razvitiyapsihologicheskoy-sistemy-uchebnoy-deyatelnosti-na-etape-obshchego-obrazovaniya> (Дата обращения: 24.11.24 16:53)

4. Решение Коллегии Минобрнауки РФ от 29.03.1995 N 7/1 «О состоянии и перспективах развития службы практической психологии образования в Российской Федерации»: <https://edu.tatar.ru/upload/storage/org6163/files/11.pdf> (дата обращения: 24.11.24 17: 19)

5. Старовойтенко, Е. Б. Жизненные отношения личности. – Киев: Лыбидь, 1992 (Дата обращения: 24.11.24 17:48)

6. Буюева, Л. П. Проблемы нравственной культуры и развитие детей России // Государство и дети: реальности России. Материалы международной научно-практической конференции. – М., 1995. (Дата обращения: 24.11.24 19:09)

УДК 37.022

АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ В ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ (ОБЗОР)

Габышева А. С.

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия

ajgulgabyseva9@gmail.com

Современное образование находится на пороге глубоких преобразований, вызванных внедрением цифровых технологий и инновационных педагогических методик. Изменения в обществе и экономике диктуют необходимость новых подходов к обучению, которые бы обеспечивали не только усвоение знаний, но и развитие навыков адаптации, креативности и критического мышления. Главной задачей становится поиск оптимальных инструментов, которые позволят интегрировать технологии в образовательный процесс и использовать их потенциал для повышения качества обучения.

В данной статье детально рассмотрены ключевые тренды в области методик преподавания и образовательных технологий, а также перспективы их применения для создания более доступной, персонализированной и эффективной системы образования.

Тренды в методиках преподавания и технологиях обучения

1. Интерактивное обучение: новая динамика учебного процесса. Интерактивное обучение трансформирует традиционные подходы к преподаванию. В отличие от пассивного восприятия информации на лекциях, студенты становятся активными участниками образовательного процесса.

Ключевые элементы:

•Онлайн-платформы: ресурсы, такие как Kahoot [1] или Quizlet [2,3], предлагают интерактивные упражнения, способствующие активизации познавательной деятельности.

•Мультимедиа-материалы: интеграция видео, графики и симуляций помогает лучше усвоить сложные концепции.

Клыкова М. В., Давиденко Я. В., учителя иностранного языка (МАОУ «Средняя общеобразовательная школа №85» г. Кемерово) положительно отзываются об использовании этой технологии: «У Kahoot есть ряд интересных возможностей, которые

помогают мотивировать и увлечь учащихся в процессе первичного закрепления или совершенствования основных учебных навыков при выполнении личных и предметных УУД (универсальных учебных действий). Это музыка. При появлении вопроса или задания на экране, начинает играть музыка, и слышен тикающий звук, напоминающий о том, что время для ответа ограничено. Чем быстрее учащиеся отвечают на вопросы, тем больше баллов получают. По истечении времени подачи ответа на экране можно увидеть рейтинговую таблицу, показывающую, кто набрал больше всего баллов» [1]. «Эффективность Quizlet объясняется сочетанием мнемотехники, являющейся лучшей техникой запоминания, и интерактивности, делающей образовательный процесс увлекательным. Проведенный среди студентов онлайн-опрос выявил, что Quizlet значительно упростил заучивание новой лексики» [2]. Интересна статья Судакова И. А. «Использование онлайн-сервиса Quizlet в самостоятельной работе студентов по овладению иноязычной лексикой» [3].

•Виртуальная и дополненная реальность (VR/AR) [4]: создание симуляций реальных процессов, таких как работа в химической лаборатории или хирургические операции, позволяет студентам получать уникальный практический опыт. На практике «Северсталь» внедряет VR-технологии для обучения специалистов. Так, на Череповецком металлургическом комбинате внедрили VR-тренажёры для обучения специалистов прокатного производства. «Первый тренажёр используют сотрудники, обслуживающие линию нанесения полимерных покрытий металлов. Виртуальная реальность позволяет специалистам отрабатывать процессы замены краски и наносимого ролика. Кроме того, тренажёр предусматривает различные нештатные ситуации. На втором тренажёре резчики холодного металла оттачивают свои навыки в упаковке металлов, перевалке перед заменой дисковых ножей. Сотрудников проверяют на знание техники безопасности для использования агрегата резки металла. Всего «Северсталь Инфоком» вместе с рабочими предприятия создали 5 программ для VR-тренажёров. Виртуальное пространство для тренингов сделали полностью соответствующим обстановке металлургического цеха» [4].

Этот подход помогает не только лучше усваивать учебные материалы, но и стимулирует интерес к обучению.

2. Персонализированное обучение: курс на индивидуализацию. Персонализация образовательного процесса на основе данных и технологий – это шаг в будущее.

Особенности: анализ больших данных: алгоритмы обрабатывают информацию о ходе обучения каждого студента, выявляя его сильные и слабые стороны; адаптивные учебные системы: такие платформы, как DreamBox [5] и Smart Sparrow [5], формируют индивидуальные траектории обучения, предлагая задания в зависимости от текущих знаний студента; мониторинг прогресса: преподаватели получают аналитические отчеты, позволяющие своевременно корректировать учебный процесс; персонализация помогает учитывать уникальные потребности учащихся, создавая комфортные условия для их развития. «Образовательные платформы DreamBox и Smart Sparrow используют ИИ для создания адаптивных учебных планов, которые подстраиваются под уровень знаний и скорость усвоения материала каждым учеником» [5].

3. Гибридное обучение: сочетание традиций и технологий. Модель гибридного обучения позволяет интегрировать преимущества очных занятий и онлайн-платформ: очные занятия: формируют социальные навыки, способствуют более глубокому взаимодействию между преподавателями и студентами; дистанционные модули: обеспечивают доступ к лекциям и учебным материалам в удобное для студента время; интерактивные инструменты: вебинары, форумы и чаты поддерживают взаимодействие

участников процесса; гибридная модель особенно актуальна для студентов, которые совмещают обучение с работой или живут в отдаленных регионах.

4. Мобильное обучение: образование на ходу. Мобильные технологии позволяют учиться всегда и везде: приложения для обучения: Duolingo «критериями при выборе были: неограниченная доступность всего функционала без оплаты, наличие инструкций и интерфейса на русском языке, наличие упражнений на аудирование, возможность регулирования начального уровня»[6], Coursera [7] и другие платформы делают процесс обучения доступным с помощью мобильных устройств; Push-уведомления: напоминают студентам о сроках выполнения заданий или начале новых курсов; обучение в микроформате: короткие видеоуроки и задания помогают усваивать информацию в условиях ограниченного времени; мобильное обучение – это ответ на потребности студентов, ценящих гибкость и мобильность.

5. Игровизация: мотивация через игру. Игровые элементы в обучении делают процесс увлекательным и стимулирующим. Популярные методы: системы достижений: баллы, рейтинги, виртуальные награды за успехи; сценарии и квесты: учебные задачи оформляются как приключения, требующие активного участия; симуляторы: использование реальных кейсов и игровых сценариев для практического применения знаний.

Этот подход способствует повышению вовлеченности, особенно среди младших студентов и подростков.

Перспективы внедрения методик преподавания в технологии обучения.

1. Развитие искусственного интеллекта. ИИ станет основой для интеллектуальных образовательных систем.

•Адаптация программ: ИИ будет учитывать особенности восприятия каждого студента.

•Решение сложных задач: автоматизация анализа данных об успеваемости.

•Создание чат-ботов: круглосуточная поддержка студентов.

2. Виртуальная реальность как инструмент обучения. VR и AR открывают уникальные возможности:

•Практические тренировки: например, симуляции медицинских процедур.

•Погружение в историю и науку: экскурсии в эпохи прошлого или внутрь человеческого тела.

•Создание безопасной среды: обучение без риска для студентов.

3. Инклюзивность через технологии. Цифровые решения делают образование доступным: субтитры и переводчики: для людей с ограничениями по слуху или зрению; программные решения для людей с ОВЗ[8]; системы управления голосом и адаптированные интерфейсы.

4. Подготовка педагогов к новым вызовам

Образовательные учреждения должны организовывать: тренинги по использованию технологий; обучение цифровой грамотности; курсы инновационного мышления. Заключение

Интеграция современных технологий и методик преподавания создает благоприятные условия для формирования инновационной образовательной системы. Однако успех их внедрения зависит от готовности образовательного сообщества принять новые инструменты и адаптироваться к меняющимся условиям. В ближайшем будущем технологии станут не только инструментом, но и партнером преподавателя, помогая формировать высококвалифицированных и адаптивных специалистов. Современные образовательные технологии, такие как онлайн-обучение, смешанное обучение и

использование искусственного интеллекта, кардинально меняют подходы к обучению. Важно исследовать, как новые методики могут быть интегрированы в существующие образовательные системы. Новые подходы к обучению должны быть инклюзивными, обеспечивая доступность образования для людей с различными потребностями. Это требует разработки специализированных методик и технологий, учитывающих разнообразие учащихся. Таким образом, исследование актуальных трендов и перспектив внедрения методик преподавания в технологии обучения является крайне важным для обеспечения качественного и современного образования, способного удовлетворить потребности общества и рынка труда.

Литература:

1. Клыкова, М. В., Давиденко, Я. В. Обзор интерактивного приложения Kahoot как одного из средств современных образовательных технологий URL: (https://nsportal.ru/sites/default/files/2022/01/09/statya_obzor_interaktivnogo_prilozheniya_kahoot_kak_odnogo_iz_sredstv_sovremennyh_obrazovatelnyh_tehnologiy.docx) (Дата обращения 19.11.2024)
2. Хворостова, К.А., Костеева, Д.Ю., Быстров, Н.А., Красин, А.А. Использование сайта и приложения quizlet в обучении техническому английскому студентов РТУ МИРЭА. Человеческий капитал, 2022, № 5(161) том 1.– URL:https://humancapital.su/wp-content/uploads/2022/05/202205-1_p149-155.pdf (Дата обращения: 19.11.2024)
3. Судаков И. А. Использование онлайн-сервиса Quizlet в самостоятельной работе студентов по овладению иноязычной лексикой // ЭСГИ. – 2019. – №2 (22). – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-onlayn-servisa-quizlet-v-samostoyatelnoy-rabotestudentov-po-ovladienyu-inoazychnoy-leksikoy> (Дата обращения: 12.11.2024).
4. «Северсталь» внедряет VR-технологии для обучения... URL:<https://indpages.ru/news/syevyerstal-vnyedryayet-vr-tyehnologeeee/> (Дата обращения: 07.11.2024)
5. Образование + ИИ = URL:<https://astanahub.com/ru/blog/kak-iskusstvennyi-intellekt-vliiaet-na-obrazovanie-i-cto-rabotaet-uzhe-seichas> (Дата обращения: 07.11.2024)
6. Аксенова, Н. В. Опыт использования сайта duolingo.com в обучении английскому языку студентов технического ВУЗа / Н. В. Аксенова, Д. В. Шепетовский. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 7 (66). — С. 484-486. — URL: <https://moluch.ru/archive/66/10989/> (дата обращения: 25.11.2024).
https://en.wikipedia.org/wiki/DreamBox_Learning (Дата обращения: 07.11.2024)
7. Как использовать Coursera для эффективной работы – Полное руководство. URL: <https://pro-dgtl.ru/tpost/b4vfi5f3x1-kak-ispolzovat-coursera-dlya-effektivnoi> (Дата обращения: 07.11.2024)
8. Суздальцев, С. И. Информационные технологии как фактор развития современного общества. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-tehnologii-kak-faktor-razvitiya-sovremennogo-inklyuzivnogo-obschestva> (Дата обращения: 07.11.2024)

ПЕРВИЧНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Гридина К. В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель: к.п.н., доцент Абдакимова М.К.

kmalakeevic@gmail.com

Социализация - это процесс, посредством которого человек усваивает нормы, ценности, установки и модели поведения, принятые в обществе. Первичная социализация занимает ключевое место в этом процессе, так как именно она формирует фундамент личности, закладывая базовые социальные ориентиры и поведенческие навыки.

Первичная социализация начинается с первых дней жизни человека и охватывает детство, когда ребенок взаимодействует с ближайшим окружением - родителями, родственниками и другими значимыми людьми. Этот этап социализации происходит в основном в неформальной обстановке и имеет огромный вес в формировании базовых черт личности.

Основные характеристики первичной социализации:

- формирование базовых моделей поведения;
- усвоение первичных эмоциональных связей;
- развитие речи и базовых коммуникативных навыков;
- постановка социальных рамок: понимание «что можно» и «что нельзя»;

Семья - это главный агент первичной социализации. Именно в семье ребенок впервые сталкивается с нормами и правилами, учится взаимодействию и пониманию своих эмоций и эмоций других людей.

Процесс первичной социализации оказывает глубокое влияние на все аспекты личности:

1. Когнитивное развитие. Первые знания о мире, формирование логики, способность решать задачи - все это закладывается на этапе первичной социализации.

2. Социальная адаптация. Ребенок учится жить в обществе, понимать его правила и находить свое место в нем.

3. Формирование идентичности. Индивид осознает себя как отдельную личность, одновременно принимая социальные роли, которые ему предлагает окружение [1].

Британский психолог, психиатр и психоаналитик Джон Боулби полагал, что первичная социализация это - подкрепленная модель связи матери и ребенка и именно она влияет на начало формирования личности индивида. В связи со своими предположениями Джон Боулби разработал теорию привязанности.

Теория привязанности, является одной из наиболее влиятельных концепций в области психологии развития личности. Она объясняет, как формируются эмоциональные связи между детьми и их основными ухаживающими фигурами (обычно родителями) и как эти связи влияют на поведение и психическое здоровье человека на протяжении всей его жизни [2].

Основные положения теории привязанности:

- Привязанность как биологическая потребность. Боулби утверждал, что привязанность - это не просто социальное или эмоциональное явление, а эволюционно закрепленная биологическая необходимость. Младенцы рождаются с набором

врожденных поведенческих программ (например, плач, улыбка), которые помогают установить связь с теми, кто может обеспечить их защиту и заботу. Это увеличивает их шансы на выживание.

- Сензитивный период. Джон Боулби полагал, что первые годы жизни ребенка (особенно до 3 лет) являются критически важными для формирования привязанности. Если в этот период ребенок не устанавливает надежную связь с заботливым взрослым, это может привести к эмоциональным и социальным проблемам в будущем [3].

Привязанность по Боулби выполняет несколько ключевых функций:

- Безопасность. Уверенность в наличии защищающей фигуры позволяет ребенку исследовать окружающий мир.

- Регуляция эмоций. Ребенок учится справляться с тревогой и стрессом, опираясь на поддержку ухаживающего взрослого.

- Формирование внутренней модели. Опыт взаимодействия становится основой для того, как человек будет воспринимать себя и других в будущем.

На основе исследований Мэри Эйнсворт, ученицы Боулби, выделяют четыре основных типа привязанности, которые формируются в зависимости от поведения родителей и взаимодействия с ребенком:

1. Надежная привязанность. Дети с надежной привязанностью чувствуют себя защищенными и уверенными. Они легко взаимодействуют с родителями и могут исследовать окружающий мир, зная, что в случае необходимости найдут утешение.

2. Избегающая привязанность. Возникает, если родители игнорируют эмоциональные потребности ребенка. Такие дети могут избегать близости и скрывать свои чувства, чтобы не испытывать отвержения.

3. Тревожно-амбивалентная привязанность. Этот стиль привязанности развивается в условиях непоследовательного ухода. Дети часто бывают чрезмерно зависимыми, боятся потерять родителей и выражают много тревоги.

4. Дезорганизованная привязанность. Этот тип привязанности связан с травматическими ситуациями (например, насилие или жестокое обращение). Дети могут испытывать одновременно страх и потребность в близости, что приводит к хаотичному поведению.

Таким образом, был проведен опрос для анализа взрослых личностей и их построения отношений с ближайшим окружением. На вопросы отвечали люди разной возрастной категории и разного пола.

Вопросы осуществлялись по типу:

- оценка близости с родителями (от 1 до 5, где 5-очень близкие отношения): 54,5% опрошенных считают, что у них были очень близкие отношения с родителями, а 6,1 % оценили близость в минимальный балл;

- поддержка родителей в детстве: 66,6 % ответили, что поддержка была, а остальные считают, что в своем детстве поддержки от главных людей не было;

- чувство безопасности рядом с родителями в детстве: 12,2 % не считали себя в безопасности рядом со своей семьей;

- описание своего чувства привязанности на данный момент: 15% опрошенных оценили себя как тревожный тип привязанности, со страхом остаться в одиночестве;

- свойственно ли искать эмоциональную близость с людьми, когда трудно: 12,1 % ответили, что совсем в этом не нуждаются;

Таким образом, то количество людей, которые ответили на вопросы положительно, то есть имели хорошие отношения с родителями, видели поддержку и мотивацию, были привязаны к родителям и могли делиться своими чувствами и эмоциями с близкими

людьми, состоят в крепком браке, очень близки со своими супругами и уверены в себе в отношениях с другими людьми. А опрашиваемые, которые не были привязаны или были слабо привязаны к своим родителям, не состоят в браке или в разводе, не уверены в себе и не могут построить здоровые и крепкие отношения с кем-либо.

Теория Боулби обеспечивает глубокое понимание того, как ранние эмоциональные связи влияют на личность человека и влияют на его поведение на протяжении всей жизни. Эти эмоциональные связи в молодом возрасте играют решающую роль в развитии личности. Создание условий для надежной регулируемости - это важная задача родителей, воспитателей и общества в целом, так как она влияет на психологическое здоровье человека.

Теория привязанности Джона Боулби, разработанная в середине XX века, сохраняет актуальность и широко применяется в современном обществе. Их принципы используются в психологии, социальной работе, педагогике, семейной терапии и даже в разработке государственной политики.

Теория привязанности играет большую роль и в деятельности специалиста по социальной работе. Социальные работники активно помогают выстроить хорошие взаимоотношения в семье, между ребенком и родителями.

Целью работы социального работника с детьми и их родителями является обеспечение адекватных и микросоциальных условий для развития личности ребенка.

В рамках социальной реабилитации родителей и детей осуществляется:

- социально-педагогическое просвещение родителей;
- коррекционная работа с семьями;

Под социально-педагогическим просвещением родителей понимается деятельность специалистов по социальной работе по формированию у родителей навыков, умений и знаний, способствующих удовлетворению потребностей ребенка, в том числе и потребностей поддержки и любви от родителей.

Коррекционная работа с родителями проходит в совокупности различных мероприятий:

- лекционные занятия;
- семинары-практикумы;
- групповые занятия (тренинги, круглые столы и т.д)
- индивидуальные консультации; [4]

Так же социальные работники в команде с другими специалистами, в частности с психологами, осуществляют организацию терапий, например:

- игровая терапия;
- музыкотерапия;
- книготерапия;
- арттерапия и т.д

Благодаря таким мероприятиям осуществляется совместная деятельность родителей и детей, где укрепляются дружеские отношения между детьми и родителями, ребенок видит, что родитель доверяет ему, и малыш старается оправдать это доверие. Именно в совместной деятельности закладывается привязанность в семье, которая позже положительно скажется на формировании личности ребенка.

Таким образом, теория Джона Боулби обеспечивает определенные научные основы для понимания, какие ранние эмоциональные связи и опыт взаимодействия с родителями или другими значимыми фигурами влияют на развитие личности. В практическом плане эта теория может быть применена для работников, работающих с семьями, детьми и пожилыми людьми, особенно в кризисных ситуациях.

Литература:

1. Смирнова Е. О. Теория привязанности: концепция и эксперимент / Е.О. Смирнова // Вопросы психологии. - 1995. - № 3. - С. 139-150.
2. Боулби Дж. Привязанность / Дж.Боулби - М.: Гардарики, 2003. - 477с.
3. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж.Боулби - М., 2006.
4. Шелехов И.Л. Методы активного социально-психологического обучения: учебно-методический комплекс. - Томск: Изд-во Томского государственного педагогического университета, 2014. - 264 с.

УДК 371.9

ДЕТИ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ И ОСОБЕННОСТИ ИХ СОЦИАЛИЗАЦИИ С АКЦЕНТОМ НА ИГРОВУЮ ТЕРАПИЮ

Горбунова А.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: к.п.н., доцент Абдакимова М.К.
nastena.gorbunova.03@list.ru

Дети с ограниченными возможностями представляют собой уникальную группу с различными проблемами в физическом, умственном и эмоциональном развитии. Эти ограничения могут быть связаны с врожденными дефектами, болезнью или травмой. Вопросы их социализации имеют большое значение, учитывая, что процесс их развития и адаптации в обществе требует создания особых условий.

Социализация относится к процессу, посредством которого ребенок изучает социальные навыки и социальные нормы. Однако для детей с ограниченными возможностями этот путь зачастую осложняется различными барьерами, связанными с их состоянием. Физические барьеры, предвзятое отношение и отсутствие удобной инфраструктур затрудняют их интеграцию в общественную жизнь.

Одним из наиболее эффективных методов содействия социализации детей с ограниченными возможностями здоровья является игровая терапия.

Игровая терапия- один из способов коррекции эмоционально-поведенческих нарушений и развития коммуникативных навыков у детей с инвалидностью и ограниченными возможностями здоровья. [1]

Игра служит естественным и универсальным ресурсом для развития социальных, когнитивных и эмоциональных навыков. Это помогает детям лучше понимать окружающий мир, учиться взаимодействовать с другими людьми и выражать свои чувства.

Дети с ограниченными возможностями- это не только те, кто имеет определенные медицинские диагнозы, но и те, кто сталкивается с социальными барьерами, мешающими им жить полноценной жизнью. Важно понимать, что каждый ребенок имеет свои особенности развития, и методы обучения, воспитания и социализации должны быть адаптированы к индивидуальным потребностям каждого из них.

Особенности социализации детей с ограниченными возможностями.

Социализация детей с ограниченными возможностями имеет свои особенности, связанные с их физическими недостатками и социальными барьерами. Основные проблемы включают в себя:

Физические барьеры: отсутствие инфраструктуры доступности, такой как пандусы, лифты и специальные игровые площадки.

Стереотипы и предрассудки. Общество часто считает детей с ограниченными возможностями неспособными к самостоятельной жизни, что существенно ограничивает их возможности активно участвовать в общественной жизни.

Отсутствие социальных навыков: из-за отсутствия взаимодействия с другими дети могут стать замкнутыми, иметь низкую самооценку и испытывать трудности в общении с другими. [2]

Таким образом, в процессе социализации детей с инвалидностью необходимо уделять особое внимание этим вопросам, чтобы создать более инклюзивную среду и предоставить им необходимые ресурсы для полноценного участия в жизни общества.

Игровая терапия- эффективный способ помочь детям с ограниченными возможностями лучше интегрироваться в окружающий мир. Ключевые преимущества этого метода.

Социальные навыки. Через игру дети учатся взаимодействовать друг с другом, разрешать конфликты и работать вместе. Например, игры с мячом или групповые занятия способствуют развитию навыков сотрудничества.

Эмоциональная поддержка. Через игру дети могут выразить свои чувства и справиться с тревогой или страхом. Это особенно важно для тех, кто испытывает трудности с устным общением.

Развитие физических и умственных способностей. Игры с движением помогают улучшить моторику, а различные головоломки и логические задачи развивают когнитивные способности.

Хорошим примером успешного использования игровой терапии является театр кукол, где дети разыгрывают разные сценарии, выражают свои мысли и пытаются понять чувства других. Настольные игры, адаптированные к способностям ребенка, также очень хорошо работают.

Игровая терапия как психотерапевтический метод очень помогает:

1. С агрессивным поведением;
2. При выдергивании волос;
3. Для профилактики и лечения страхов;
4. При задержках речевого развития;
5. Ускорить развитие детей с задержкой психического развития;
6. При лечении заикания;
7. Для облегчения состояния ребенка при некоторых психосоматических заболеваниях (нейродермит, бронхиальная астма, язвенный колит и др.); [3]

Как начинается игра?

Первым шагом в игровой терапии является полное принятие личности ребенка. Что следует понимать под этим понятием? Это:

1. Уважительное отношение к желаниям малыша;
2. Предотвращение принудительной игры;
3. Доза эмоционального напряжения на малыша;
4. Создание приятной игровой атмосферы;
5. Наблюдение за самочувствием ребенка.

Если все эти принципы соблюдены, остается главное - игра. Как правильно играть с ребенком?

Почти каждый ребенок любит рисовать. Здесь обычно начинаются игры.

Ролевая игра считается одной из самых доступных и в то же время самых эффективных игр. При обучении детей умению играть педагог и социальный работник должен стремиться к тому, чтобы ребенок строил свои игры не только на основе демонстрации педагога и социального работника, но и черпал для них материал из повседневной жизни.

Дидактические игры.

Такие игры развивают зрительное восприятие, память, цвет и форма объединяются. Дидактические игры-упражнения для развития мелкой моторики упражнений на застегивание, шнуровку, завязывание. Также используются схематические модели на тему последовательности одевания в поездку. Дидактические игры и занятия дают положительные результаты при соблюдении дидактических принципов.

Игры для развития мелкой моторики пальцев.

- Игра с мозаикой.

- Игры с хлопьями.

Эти игры определяются фактурой материала -небольшими размерами, характерными звуками, слышимыми при падении, особыми тактильными ощущениями при обращении руками (гречка, рис, горох). Рисование по крупинкам, рассыпайте, закапывайте руки, находите «сокровища» -бусы, мелкие игрушки. Он успокаивает и успокаивает детей, развиваются тактильные ощущения, зрительное и слуховое восприятие. Дети стараются рассказать, что они делают, какой материал используют, и таким образом обогащается их словарный запас.

Хотелось бы сделать вывод, что детям с ограниченными возможностями необходимы особые условия для социализации. Игровая терапия, являясь универсальным инструментом, помогает не только развивать социальные и познавательные навыки, но и преодолевать барьеры, возникающие на пути их интеграции в общество.

Создание инклюзивной среды, где каждый ребенок сможет реализовать свой потенциал, должно стать приоритетом для учителей, психологов и социальных работников. Использование игровых методов позволяет детям с ограниченными возможностями

почувствовать себя частью коллектива, развить уверенность в себе и выстроить взаимоотношения с окружающими.

В будущем важно развивать и внедрять современные методы игровой терапии, а также готовить специалистов для работы с детьми с особыми потребностями. Эти шаги помогут создать общество, в котором каждый ребенок, независимо от его особенностей, сможет жить полноценной и счастливой жизнью.

Литература:

1. Дорфман З. Игровая терапия. Гл. 4 в кн. К. Роджерса Клиент-центрированная терапия. Рефл-бук, 1997.- 45с.

2. Кэджосен Х., Шеффер Ч. Практикум по игровой психотерапии. -СПб.: Питер, 2001. -73с.

3. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2006.- 263с.

4. Воспитание детей в игре: Пособие для педагога./ Сост. А. К. Бондаренко, А. И. Матусик.— 2-е изд. перераб. и доп.— М.: Просвещение, 2003.- 125-130с.

ӘОЖ 159.9

СТУДЕНТТЕРІНІҢ СТРЕСС ДЕҢГЕЙІН БИ ТЕРАПИЯСЫ КӨМЕГІМЕН ТӨМЕНДЕТУ

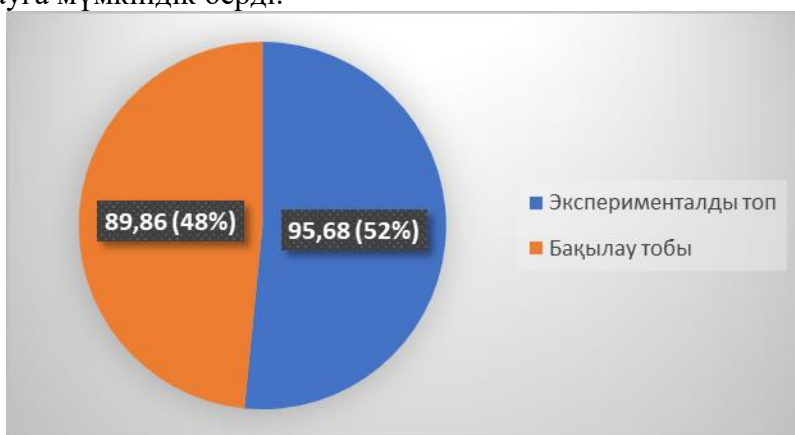
Дауренқызы С., Каузова Б.Т., Иманкулова Д.Б., Бекхалиева Б.А.
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы
bkauzova@gmail.com

Қазіргі таңда стресстік жағдайға ұшырамайтын адамдарды кездестіру қиынға соғады. Стресс – бұл организмнің гомеостазын, сондай-ақ ағзаның жүйке жүйесінің тиісті күйін бұзатын физикалық немесе психологиялық әсерлерге спецификалық емес (жалпы) реакция. Оның негізі эндогенді және экзогенді факторлар болып табылады және олар адам жүйке жүйесіне әсер ете отырып, көптеген психологиялық мәселелер тудырады. Стрессте осы жағдай негізінде пайда болып, адамның өмірлік жағдайына өзіндік бір әсерін тигізеді. Соның бірі, тым көп, әрі жиі қайталанып тұрса адамның денсаулығына кері әсерін тигізіп, көптеген аурулардың спецификалық емес негізі болады. Сонымен қатар, иммундық жүйе де стресстен зардап шегеді және соның негізінде адамдар инфекцияның құрбаны болады, яғни физикалық немесе психикалық стресс кезінде иммундық жасушалардың өндірісі айтарлықтай төмендейді. Бұл мәлімдемені Г.Селье және оның қызметкерлері мен бүкіл әлемдегі ізбасарлары көпжылдық зерттеулері нәтижесінде дәлелдеген болатын. Осы мәселенің Қазақстан тұрғындарының арасында өзектілін анықтау мақсатында «Kursiv Research» әлеуметтанулық зерттеулер орталығы 2022 жылы стресстік жағдайды анықтауға арналған сауалнама жүргізген болатын. Сауалнама статистикасына сүйенсек 39,6% қазақстандық соңғы 3 айда стресске соқтыққан, соның ішінде 1,6%-ды білім саласындағы студенттер мен оқушылар құрады. Бұдан ары қарай стресс мәселесі адамдар арасында белең алып кетпеу үшін, оның алдын алатын немесе стресс деңгейін төмендететін психологиялық әдістерді қолдану қажет. Оған әсер ету тиімділігі жоғары психология пәнінің «арт терапия» бағытын қолдануға болады.

Адам өмірі бірнеше кезеңнен тұрады. Соның ішінде жасөспірімдік пен жастық шақты байланыстыратын (16-21жас), маңызды әрі қарқынды кезең- студенттік шақ. Бұл шақта студенттер әртүрлі психологиялық жайттарды бастарынан өткереді. Соның бірі адаптация барысында немесе оқу іс-әрекетінің күрделілігіне байланысты туындайтын - стресс. Осы стресстің пайда болуы Лазарус пен Фолкманнның (1984) пікірінше, жоғарғы оқу орнының студенттері үнемі өздерінің оқу жүктемесін сыни бағалайды және өздерінің әл-ауқатына әсерін үнемі саралап отырады. Өздерінің оқу жүктемесін қиындық ретінде бағалайтын студенттер әдетте құлшыныс, қуаныш және жігер сезімдерін бастан кешіреді. Ал университеттегі жүктемесін қауіп ретінде қабылдайтын студенттер жағдайдың ықтимал зиянына назар аударады және көбіне теріс эмоциялар сезінеді. Жағдайды қауіп ретінде қабылдау белгілі бір ортада сезілетін эмоционалдық/физиологиялық жағдайға байланысты өзін-өзі тиімділікке теріс әсер етуі мүмкін. Оқу орнындағы және үй тапсырмаларына стресстік реакция дәл осы контексте психологиялық күйзелісті күшейтеді. Керісінше, егер оқу жүктемесі қиындық ретінде

қабылданса, оған байланысты жағымды сезімдер академиялық өзін-өзі тиімділікті арттырып, психологиялық күйзелісті азайтуы мүмкін.

Осы болжам негізінде, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің студенттеріне зерттеу жұмысы өткізілген болатын. Зерттеуге Философия және Психология, Шет тілдері факультеттерінің студенттері қатысты. PSM-25 сауалнамасы өткізілді. Ол студенттердің өмірлік жағдайлары мен оқу үдерісіне байланысты стрессті қалай қабылдайтынын, сондай-ақ осы стресс деңгейінің олардың жалпы психологиялық және физиологиялық жағдайына әсерін бағалауға мүмкіндік береді. Сауалнама нәтижелері би терапия бағдарламасын бастамас бұрын қатысушылардың бастапқы стресс деңгейін анықтауға және эксперименталды және бақылау топтары арасында салыстыру жүргізуге негіз болды. Эксперименталды топты «Серпін» бағдарламасымен оқитын, алынған мәліметтер зерттеудің негізгі болжамын тексеруге қажетті бастапқы деректерді қамтамасыз етті және әр топтағы қатысушылардың бастапқы күйін объективті бағалауға мүмкіндік берді.

1 сурет. Білім алушылардың стресс деңгейі

Зерттеу нәтижелері бойынша, эксперименталды топтың стресс деңгейі 95,68 орташа баллды құрап, бақылау тобының 89,68 орташа баллмен салыстырғанда жоғары болды. Бақылау тобы жергілікті студенттерден тұрды, олар өз отбасылары мен жақын ортасынан тұрақты қолдау алатындықтан, стресс деңгейінің төмен болуы біздің болжамды растайды. Эксперименталды топты “Серпін” бағдарламасы бойынша оңтүстік өңірден келген студенттер құрады. Олар жаңа ортаға бейімделу қиындықтарына байланысты, стресс деңгейі бақылау тобынан жоғары болды. Сауалнама нәтижелеріне сәйкес, «Серпін» бағдарламасы бойынша келген студенттерді эмоционалды қолдау мақсатында тренинг эксперименталды топқа ұйымдастырылды.

Тренингтің жалпы тақырыбы эксперименталды топтың стресс деңгейін би терапиясы көмегімен төмендету және психикалық жағдайын тұрақтандыру болды. Жұмыс барысы қатысушылардың өзара ағымдағы эмоционалды жағдайларын сипаттауынан басталды. Анықталған эмоционалды жағдайдың төмендігі студенттердің сабақтан кейінгі шаршауымен байланысты болды. Кейіннен жаттығулар барысында қатысушылар би терапиясының элементтерін қолдана отырып, өз эмоцияларын еркін білдірді және дене арқылы психоэмоционалды шиеленісті азайта алды. Тренинг барысында топ мүшелері біртіндеп ашылып, белсенділік танытты. Тренинг соңында қатысушылардан өздерінің эмоционалды күйлері туралы қайтадан бөлісу сұралды. Субъективті бағалау нәтижелері бойынша тренингке дейінгі және кейінгі эмоционалды жағдай арасында айтарлықтай айырмашылық анықталды. Қатысушылар өздерін жеңіл, сергек және эмоционалды тұрғыдан тұрақты сезінетіндерін мәлімдеді. Вильгельм Райхтың теориясына сәйкес, стресс пен жағымсыз эмоциялар адам ағзасында бұлшықет

қысымдары мен күш салу түрінде жинақталады. Би терапиясы осы кернеулерді саналы қозғалыстар арқылы жұмыс істеп, дене энергиясының табиғи ағымын қалпына келтіреді және санада жинақталған эмоцияларды босатуға мүмкіндік береді. Бұл әсер ағзаны тынықтыруға және қалпына келтіруге жауап беретін парасимпатикалық жүйке жүйесінің белсенділігімен тікелей байланысты. Нейрофизиологиялық зерттеулер (мысалы, А. Thaut, 2005) ырғақты қозғалыстардың медитациялық әсер тудыру арқылы стрессті азайтып, зейін мен когнитивті шоғырлануды айтарлықтай жақсартатынын дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелері би терапиясының студенттердің эмоционалдық әл-ауқатын жақсартуда тиімді екенін көрсетті. Сондай-ақ, терапия тек бір топқа өткізілді. Зерттеу жұмысының жоспарына сәйкес бақылау тобымен де топтық коррекциялық шара өткізілетін болады.

Студенттер үшін оқу процесінде стрессті басқару, оң көзқарасты қалыптастыру және өз ресурстарын тиімді пайдалану маңызды. Осыған байланысты құрған болжам нәтижесінде зерттеу әдісін өткізу арқылы жергілікті студенттер мен «Серпін» бағдарламасымен келген студенттердің стресс деңгейлерінде айырмашылықтар бар екені байқалды.

Би терапиясы алдында стресстің деңгейін анықтау барысында қолданған әдісіміздің көрсеткіштері нәтижесінде эксперименталды топтың стресс деңгейі жоғары болып шықты. Көрсеткіштері арасы көп мөлшерде болмаса да екеуінде де стресстік қалып айқын көрініс алғанын айта аламыз. Өткізілген тренинг барысында қатысушылардың дене және сана деңгейінде жинақталған қысым төмендеп, эмоционалдық тепе-теңдік орнағаны байқалды. Сонымен қатар, осы би терапиясы арқылы екі топ арасындағы эмоционалды күй мен стресстік жағдайды бақылап стресс деңгейін төмендету мақсатында топтық коррекциялық шара өткіздік.

Әдебиеттер:

1. **Kursiv Research** https://kz.kursiv.media/2022-08-18/rabota-i-blagosostoyanie-kazahstancy-nazvali-osnovnye-istochniki-stressa/?utm_campaign=endless_feed
2. “Альпина.Плюс” <https://alpinabook.ru/blog/4-tekhniki-art-terapii/>
3. DKN world news <https://dknews.kz/ru/dk-life/251039-stress-v-preddverii-uchebnogo-goda-i-ego-posledstviya>
4. М.Л.Мельникова Психология стресса;Теория и практика <https://core.ac.uk/download/pdf/196277133.pdf>
5. Брайт,Д,Джонс.Ф Стресс.Теории,исследования,мифы <https://aoj.am/storage/distance-learning/additional-materials/AwSnIKZy9ugBLHPPdW1XIq5zAsATCg6DR5enO5pc.pdf>
6. <https://search.app/kdnXmA2jUivK6qsU6>
7. Психодиагностика стресса Водопьянова Н . <https://www.klex.ru/92o>
8. <https://study.com/academy/lesson/hans-selye-biography-theory-contributions.html>

БУЛЛИНГ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Ерғали Ж.М.

Қарағанды қаласы, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қазақстан Республикасы
ergalizhannur@mail.ru

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев педагогтардың республикалық съезінде: «Буллинг балалар мен жасөспірімдердің психикалық жай-күйі мен денсаулығына орны толмас зиян келтіреді, оқу процесіне кері әсерін тигізеді, әлеуметтік ортадан шеттетіліп, психикалық ауытқуларға әкеледі. Біздің мемлекетіміз баланың құқықтары мен қауіпсіздігін қорғауды қамтамасыз етуі керек. Бұзақылықты біржола жою керек.» деп мектеп жасындағы оқушылар арасындағы буллингтің алдын-алуды маңызды міндет деп бекіткен болатын. Президенттің айтуы бойынша, ең алдымен ата-ана баланың психологиялық қысымға ұшырамауын қамтамасыз етуге жеткілікті көңіл бөлуі керек. Егер, баланың әлеуметтік ортасында буллинг орын алған жағдайда мектептегі медиация қызметі педагог пен ата-ананы хабардар етіп, кәсіби медиаторлармен бірлесіп балаға барынша көмек көрсетуі керек.

Буллинг ('Bullying' сөзі ағылшын тілінен аударғанда қорқыту, шектету) деген мағынаны білдіреді. Буллинг – агрессияны шығару немесе күш көрсету арқылы эмоцияға ерік беріп өзге адамды азаптауы, үстем (басшы) екенін күшпен көрсетуі. Қоғамда буллинг тек мектеп жасындағы оқушылар арасында ғана орын алады деген түсінік қалыптасқан. Алайда, қазіргі таңда кез-келген әлеуметтік ортада (кәсіптік ұжымда, достар арасында, отбасында, т.б.) орын алары сөзсіз. Психологтардың зерттеулері бойынша, буллинг тек жәбірленушінің психологиялық-физиологиялық ерекшеліктеріне байланысты ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік топтың құрылымы мен ерекшеліктеріне де байланысты. Осы әлеуметтік ортада орын алатын буллингті бірнеше түрге бөліп қарастырамыз. Олар:

–Вербалды / вербалды емес буллинг - буллинг жасаушы тұлғаның жәбірленушіге сөзбен мазақтау, кемсіту арқылы немесе керісінше қасақана итеріп жіберу, жанама агрессия көрсету арқылы жүзеге асады;

–Физикалық буллинг - жәбірленушіні ұру, тебу, оған күш көрсету, дене жарақатына дейін алып баратын буллинг көрсету түрі;

–Қорқыту \ бопсалау - буллинг жасаушы тұлғаның жәбірленушінің еркінен тыс жағымсыз, теріс әрекет жасауға мәжбүрлеуі. Жәбірленуші қарсылық танытқан жағдайда осал тұсын пайдаланып қорқыту.

–Кибербуллинг – әлеуметтік медия, ұялы телефон, қоңырау шалу арқылы агрессия көрсету, қудалау нысанына бағытталған адамды қорқыту, ашуландыру немесе масқаралауды көздейтін мақсатты мінез-құлық үлгісі болып табылады.

Жоғары айтып өткенімдей буллингке қатысушы тұлғалар: күш көрсетуші – буллер, психологиялық соққы алушы - жәбірленуші. Буллер «жоқ» деген жауапты қабылдай алмайды, еш нәрседен тыйым көрмей, ата-аналарының сөзіне құлақ аспай өскен бала болуы мүмкін. Үлкендер тарапынан қолдауды аса қажет ететін оқушылар. Бұл адамдар барлық назардың тек өздерінде болғанын қалайды. Олардың өздеріне деген сенімдері төмен болғандықтан, басқаларды мәжбүрлеу арқылы өзіне деген сенімділікті көтеруге, қысым көрсету арқылы өзгелерге дәлелдеуге тырысады. Бұл адамдар қоршаған ортадағы

адамдардан сүйіспеншілікті қажет ететінін, себебі отбасы-адам өмірінде ең алғашқы тәрбие беретін институт олып саналатынын ұмытпауымыз қажет.

Ал, жәбірленуші көп жағдайда өзінің қандайда бір ерекшеліктерінен комплекс алатын адамдар. Мысалы, адамның жаңа ортаға адаптациясының дұрыс жүрмеуі, жеткіншектік жас кезеңінде болатын физиологиялық өзгерістері немесе жасөспірімдердің психологиялық қасиеттері, т.б. Буллингке ұшырағаушы жәбірленушіні тани білу маңызды. Баланың қорлаудың құрбаны болғанын түсіну қиын. Оқушы ата-анасына да, мектеп педагог-психологына да өзінің қысым көріп жүргені туралы бірнеше себептермен айтпауы мүмкін. Буллингке ұшыраған оқушының мінез-құлқында мынандай өзгерістер болуы мүмкін:

- Адам көзінен таса жерде болуға тырысады, көпшілікке шыққысы келмейді;
- Мектепте және басқа да әлеуметтік ортада тәртібі нашарлайды;
- Денесінде зорлық-зомбылық белгілері болуы мүмкін;

Мектеп жасындағы оқушылар мен жасөспірімдер арасындағы буллинг пен кибербуллингің алдын алуда ата-ананың рөлі маңызды болып табылады. Мектеп қабырғасында педагог-психолог маманы ата-аналармен бірігіп бірнеше психопрофилактикалық жұмыстар жүргізуі қажет.

1. буллинг тақырыбы бойынша ата-аналар жиналысы, қатысушылар: отбасы мүшелері, ата-аналар мен сынып ұжымы;

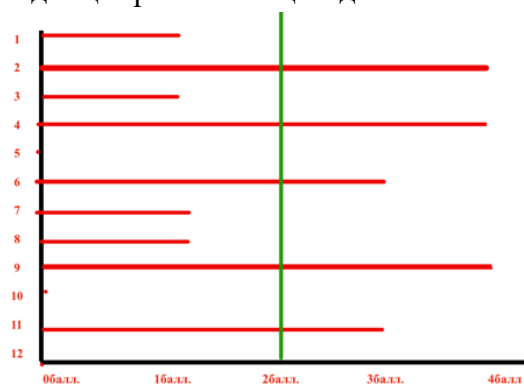
2. «агрессорлардың» және «жәбірленушілердің» ата-аналарымен жеке әңгімелесу;

3. қарым-қатынас тақырыбына бағытталған тренингтер;

4. ата-ана тәрбиесі, отбасындағы конфликт бойынша кеңестер беру;

5. әртүрлі жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктері және т.б. қасиеттеріне байланысты ақпарат көздерімен таныстыру;

15.11.2024жылы «Р. Молдақашева атындағы №17 орта ЖББ» КММ-ның 6 сынып оқушыларына буллингің таралу деңгейін анықтау мақсатында Д. Олвеусаның анонимді «Буллинг» сауалнамасын жүргіздім. Сауалнамаға он екі оқушы қатысты және тест нәтижесі бойынша бұл сыныпта жанама буллингке ұшыраған оқушылар бар екендігі анықталды. Сонымен қатар, жалпы мектепшілік буллингің орташа деңгейі мен эпизодтық агрессия байқалады.

0-2балл аралығы жанама буллинг;
2-4балл аралығы тура буллинг.

Қорытындылай келе, мен болашақ педагог-психолог маманы ретінде жеткіншектер мен жасөспірімдер арасында кеңінен етек алып жатқан буллинг мәселесін жоюға атсалысқым келеді. Сонымен қатар, әр ата-ана өз баласы үшін ең жақын тұлға екенін естен шығармай, ашық әңгімелесуді, бірге уақыт өткізу керек екенін алға тарта айтамын.

Бала жәбір көрсетуші немесе жәбірленуші тарапынан болмас үшін мектеп қабырғасында да, отбасында да, ЖОО мен орта кәсіптік білім беру ұйымдарында адамгершілік-гуманистік бағытты дәріптеу керек.

Әдебиеттер:

1. <https://orcid7org/0000-0001-5154-95601>
2. <https://kz.kursiv.media/2023-10-05/zhrb-bulling-deti/>
3. <https://bilimdinews.kz/?p=142180>
4. <https://pedagog13.edurm.ru/images/2021/04-2021.pdf>
5. <https://allib.kz/ru/node/1725>

ӘОЖ 159.9

ЖАСТАРДЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ӨМІРЛІК МАҚСАТЫН АНЫҚТАУ

Ерғали А.С., Уалибекова.А.Д

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,Қазақстан Республикасы
Aknietergali856@gmail.com

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өз жолдауларында жастарға ерекше назар аударады. Елдің болашағы ретінде танылатын жастардың психикалық және физикалық денсаулығын қолдау, олардың жеке қабілеттерін дамыту және өмірлік мақсаттарын айқындауға жағдай жасау – мемлекет саясатының маңызды бағыттарының бірі.

Жастық шақ дегеніміз адам өміріндегі ең күрделі кезеңдердің бірі. Және бұл кезең өзгерістерге толы кезең болып саналады. Бұл кезеңде адам болашаққа мақсат құрып, өзінің болашақ өмірінің негізгі бағыттарын анықтап, өз құндылықтарын және қызығушылықтарын,өзінің қоғамдағы орның табуға тырысады. Қоғамдағы әлеуметтік өзгерістер мен экономикалық қиындықтар жастарға болашаққа деген өмірлік мақсаттарын анықтау үшін және өз бағытын табу мәселелерін шешу үшін маңызды рөл атқарады. Жастардың өмірлік мақсаттарын дұрыс іздемеуі, яғни өмірлік мақсаттарын дұрыс айқындамаса олардың психологиялық күйіне кері әсер етуі мүмкін. Бұл кезде мақсатсыздық, күйзеліс және стресстік жағдайлар жиі орын алатын болады. Сондықтан жастық шақ кезеңінде дұрыс әрекет ету жеке тұлғаға өте керемет бағыт бағдар береді. Ал бағыт бағдарды дұрыс қолдану, дұрыс әрекет ету адамның өзіне байланысты болады. Жастық жақ кезеңі қайтып келмейтін болғандықтан,сол сәтті дұрыс қолдану адамға тиімді әсерін береді. Менің түсіндіргім келетіні жастардың психикалық өмірлік мақсаттарын айқындап, оның мыңыздылығын және бұл процесті тиімді,яғни дұрыс түрде жүзеге асыру болып табылады. Сондай-ақ жастардың өзіндік өмірлік мақсаттарын анықтаудағы басты қиындықтырды ескеріп,оларға қандай қиындық болсада онай жолын тауып көрсетуге және қиындықтарды жеңуге бағытталған ұсыныстар мен ерекше әдістерді ұмыту керек. [1].

Жастардың психологиялық дамуы мен өмірлік мақсаттарға әсері ол жастық шақтағы ерекшеліктер болып табылады. Ол дегеніміз сол кезеңде адам өзін өзі танып және алға қойған мақсаттарына, алдағы болашаққа деген өзіндік жоспарларды құрудың басты кезеңі болып келеді. Және осыған орай психологтарда өзіндік кеңестерінде береді. Психологтар бұл кезеңде адамның өмірлік мақсатын анықтау және жеке тұлға ретінде қалыптасу үшін өзін пікірлерін,яғни ашық түрде көмектесетін факторларды айтқан. [2]

1) Өзін-өзі тану дегеніміз адамның өзінің ішкі әлемін, мінез-құлқын, эмоцияларын, қабілеттерін және өмірдегі өз орнын саналы түрде түсінуі болып табылады. Бұл процесс адамның өзін-өзі түсініп, қабылдауы мен өмірлік мақсаттарын анықтауы үшін керек дүние. Өзін-өзі тану тек жеке тұлғалық даму үшін емес, сонымен қатар адамдармен қарым-қатынас жасау, кәсіби жетістікке жету және өмірде үйлесімділік орнату үшін де маңызды болып табылады.

1) Өзін-өзі танудың өзіндік негізгі мақсаттары болады, олар;

1. Адам өзін қабылдау мен өзін түсіну:

- Адам өзінің күшті және әлсіз жақтарын анықтайды
- Эмоцияларын, құндылықтарын, сенімдерін түсінеді
- Өзіне сенімділік пен өзін-өзі құрметтеу сезімін дамытады

2. Және өз қабілеттерін ашу:

- Интеллектуалдық және шығармашылық мүмкіндіктерін білу
- Кәсіби және жеке өмірдегі мақсаттарды анықтау
- Мақсаттарға жетуге бағытталған іс-қимылдарды жоспарлайды
- Өз өмірінің жауапкершілігін сезініп, жауапкершілікті алуды үйренеді
- Өзін-өзі танудың өзіндік маңызды аспектілері болады, олар;

1. Өзіндік ішкі әлемді зерттеу:

Бұл деген өзін-өзі тану адамның ішкі сезімдерін және оның ойларын түсінуден басталады. Бұл процесте адам дамып, өзіннің ішкі сұрақтарына жауап іздей бастайды. Мысалға ойланған кезде, адам өз-өзіне іштей қоятын сұрақтары:

- Мен кімін?
- Менің өмірімнің мәні неде?
- Менің басқаларға әсерім қандай?

2. Адам өзіндік мақсаттарын айқындайды:

Өмірлік мақсаттарды анықтау – өзін-өзі танудың маңызды ең бірінші алғаншы қадамы болып табылады. Жасалған мақсаттар арқылы адам өзінің даму жолын құрастырады және болашаққа жоспар құрып алға қарай ұмтылады.

3. Өміріндегі негізгі құндылықтарды қалыптастырады:

Адамның құндылықтары оның өзіндік шешімдеріне, өмірлік таңдауына және мінез-құлқына әсер етуі мүмкін. Өзін-өзі тану барысында адам өз құндылықтарын қайта қарастырып, саналы түрде оларды ойлап, анықтай бастайды.

2) Әлеуметтік бейімделу – бұл адамның қоғамда өмір сүру ережелеріне, құндылықтарына, нормаларына және мәдениетіне бейімделу процесі, сол тәртіпке үйрегуі. Ол адамның қоршаған ортаға үйлесімді түрде кіруіне және өзінің әлеуетін жүзеге асыруына мүмкіндік береді. Әлеуметтік бейімделу адамның жаңа ортаға, қоғамдағы рөліне, мәдениетіне және әлеуметтік қатынастар жүйесіне икемделу қабілетін көрсетеді.

3) Қоғамдық қысым мен отбасы әсері:

- Қоғамдық қысым – бұл адамның мінез-құлқына, шешімдеріне және құндылықтарына қоғам тарапынан әсер ететін қысым түрі. Қоғамның нормалары, дәстүрлері, ережелері және басқалардың пікірлері адамның өміріне тікелей немесе жанама түрде ықпал етеді. Қоғамдық қысым жеке тұлғаның өзін-өзі көрсетуіне, таңдау еркіндігіне және психологиялық жағдайына әсер етуі мүмкін.

- Отбасы әсері - бұл адамның өміріне және жеке тұлғалық дамуына оның отбасы мүшелерінің тигізетін ықпалы болып келеді. Отбасы – адамның алғашқы әлеуметтік ортасы, онда құндылықтар, көзқарастар, мінез-құлық нормалары қалыптасады. Отбасы

мүшелері адамның шешімдеріне, болашағына, жеке қасиеттеріне және дүниетанымына үлкен әсер етеді.

- Қоғамдық қысым мен отбасы әсерінің өзара байланысы болады, ол: қоғамдық қысым мен отбасы әсері көбіне бір-бірімен тығыз байланысты. Мысалы, қоғамдағы белгілі бір талаптар ата-аналардың балаларынан белгілі бір нәтижелерді күтетінін туындатады. Бұл отбасы ішіндегі қарым-қатынасқа әсер етеді және баланың шешім қабылдауына ықпал етеді. Сонымен қатар, отбасы мүшелері қоғамның бір бөлігі болып табылады.

4) Эмоциялық және психикалық өзгерістер – бұл адамның өмір бойында басынан өткізетін ішкі және сыртқы факторлардың әсерінен болатын сезімдік және ақыл-ой деңгейіндегі ауысулар болып келеді. Олар адамның қоршаған ортаға бейімделуіне, өзін-өзі тануына, әлеуметтік қарым-қатынасына және жеке дамуына байланысты болады.

- Эмоциялық өзгерістер – адамның сезімдеріндегі ауытқулар немесе жаңа эмоционалдық жағдайларға бейімделу процесі. Бұл өзгерістер биологиялық, психологиялық және әлеуметтік себептерден туындауы мүмкін.

- Психикалық өзгерістер – адамның ақыл-ойына, сана және мінез-құлық деңгейіндегі өзгерістері болады. Олар ми қызметіндегі өзгерістерге, ішкі және сыртқы жағдайларға байланысты туындайды.

- Эмоциялық және психикалық өзгерістер бір-бірімен тығыз байланысты. Эмоциялар адамның ойлау жүйесіне әсер етсе, психикалық жағдай сезімдерді басқару қабілетіне ықпал етеді. Мысалға, ұзақ уақыт мазасыздық немесе қорқыныш деген сияқты сезімдер болады. [3]

Жастардың өмірлік мақсаттарын айқындауға әсер ететін негізгі факторлар бар. Олар сыртқы және ішкі деп бөлінеді. Алдымен Жастардың өмірлік мақсаттары жайлы қозғасақ. Жастардың өмірлік мақсаттары – олардың болашақтағы іс-әрекеттері мен құндылықтарын жоспарлайтын бағыт-бағдарлар болады. Бұл мақсаттар жеке тұлғаның қоғамдағы орны, құндылықтары және психологиялық ерекшеліктеріне байланысты қалыптасады. Жастардың өмірлік мақсаттарын айқындауға әсер ететін негізгі факторлар биологиялық, әлеуметтік, психологиялық және мәдени болып, аспектілерге бөлініп қамтылады. Және жаңа айта кеткендей жастардың өмірлік мақсаттарына сай факторлар екіге бөлінеді дедік. [4] Олар:

- Сыртқы факторлар: Жастардың өмірлік мақсаттарын айқындауда маңызды рөл атқарады. Бұл факторлар әлеуметтік, экономикалық, мәдени және басқа да сыртқы жағдайлар мен ортаға байланысты, олар жастардың таңдауына, құндылықтары мен шешімдеріне әсер етеді. Төменде сыртқы факторларды толығырақ қарастырамыз.

- Ішкі факторлар: Ішкі факторлар жастардың жеке тұлғалық қасиеттері мен психологиялық сипаттамаларына байланысты. Олар адамның ішкі дүниесінің, сезімдерінің, ойларының және мінез-құлқының негізінде қалыптасады. Ішкі факторлар жастардың мақсат қоюы мен оларды жүзеге асыру жолында маңызды рөл атқарады.

1. Өзіндік таным мен өзін-өзі бағалау

- Жастардың өздерін танып-білуі, өз қабілеттері мен шектеулерін түсінуі олардың болашақ мақсаттарын айқындауға ықпал етеді. Егер жас адам өзінің күшті жақтарын түсінсе, өзіне сенімділігі артып, мақсаттарға жету жолында табандылық танытады.

- Өзін-өзі бағалау деңгейі, оның қабілеттеріне деген сенім мен жеке тұлғаның әлеуметтік рөлі туралы көзқарастары, болашақтағы жетістіктерін жоспарлау кезінде басты роль атқарады. [5]

Өмірлік мақсаттарды айқындаудың өзіндік әдістері болады және олар бірнеше түрге бөлінеді. Ең бірінші өмірлік мақсатты айқындау не екеніне тоқтала кетсем. Ол-

жеке тұлғаның өз болашағына бағыт-бағдар беретін және оның өмірлік құндылықтары мен мүдделеріне негізделген процесс болып табылады. Бұл үдеріс жүйелі түрде өзін-өзі тануды, мақсат қоюды және оларға жету стратегияларын әзірлеуді сұрайды. Және өмірлік мақсаттарды анықтау өзіндік түрлерге бөлінеді. Олар:

- Өзін-өзі тану әдістері: Адам өмірлік мақсаттарды айқындау үшін алдымен өзін-өзі тереңірек тануы қажет болады. Өзін өзі терең тану дегеніміз, мінез-құлық ерекшеліктерін тану, өзіндік құндылықтарын біліп оларды талдау, өзінің жеке және сырттай қызығушылықтарын зерттеу және өзін жеке тұлға ретінде қабылдай алу.

- Мақсат қою әдістері: Тұлға өз мақсаттарын тиімді айқындап нақты және өлшемді болуды талап етеді. Тұлға өзі мақсат қою кезінде нақты, өлшемді, қолжетімді, маңызды және мерзімді түрде ойланyp, шешім қабылдайды.

- Кәсіби бағыт-бағдар беру: Кәсіби бағыт-бағдар беру әдістері жастардың өмірлік мақсаттарын айқындауға және болашақта кәсіби жетістіктерге жетуге үлкен ықпал етеді. Қызығушылықтарды бағалау, мамандықтар туралы зерттеу, кәсіби мақсат қою, жоспарлау және мансапты басқару әдістері адамға өз өмірлік бағыттарын таңдауда және оларды жүзеге асыруда көмектеседі. Өмірлік мақсаттарды айқындаудың бұл әдістері әр адамның тұлғалық ерекшеліктеріне негізделген және оның болашақтағы табысты жолына сенімді қадамдар жасауға мүмкіндік береді.

- Әлеуметтік жұмыс: Өмірлік мақсаттарды айқындауда әлеуметтік жұмыс маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік қызметкерлердің кеңесі мен қолдауы арқылы адамдар өз мақсаттарын дұрыс айқындап, оларды жүзеге асыру жолында қажетті қадамдарды анықтай алады. Кәсіби бағыт-бағдар беру, психологиялық қолдау, әлеуметтік ортаны бағалау, мотивацияны арттыру және ресурстарды пайдалану сияқты әдістер адамдардың өмірлік мақсаттарына жету жолында үлкен көмек көрсетеді. Әлеуметтік жұмыс осы үдерістердің барлығын үйлестіріп, адамдардың өздерінің мақсаттарын табуына және жүзеге асыруына мүмкіндік береді. [6]

Жастардың психикалық өмірлік мақсаттарының денсаулыққа ықпалы. Психикалық өмірлік мақсаттар – адамның болашаққа деген сенімін, ішкі мотивациясын, өмірлік бағытын айқындайтын құндылықтар мен мақсаттар жиынтығы болып келеді. Бұл мақсаттар тек жеке тұлғаның өмір сапасын жақсартып қана қоймай, оның психикалық және физикалық денсаулығына да үлкен әсер етеді. Жастар үшін өмірлік мақсаттардың болуы денсаулықтың маңызды болуы оны атап айтқанда психологиялық тұрақтылық пен физикалық саулықты қолдауға ықпал етеді. Және өмірлік мақсаттарды анықтаудың психикалық денсаулыққа әсері өте маңызды. Белгіленген мақсаттар жас адамға тұрақтылық, сенімділік және болашаққа деген үміт береді. Мақсаттардың жоқтығы немесе оларды дұрыс анықтамау күйзеліс, мазасыздық және психикалық бұзылулардың туындауына себеп болуы мүмкін. Сонымен қатар, мақсаттар жастардың өз-өздерін бағалау деңгейін жоғарылатады және оларды рухани тұрғыдан қуаттандырады. [7]

Жастардың психикалық өмірлік мақсаттарын анықтау – бұл олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының негізгі шарты. Өмірлік мақсаттарды дұрыс анықтау арқылы жас адам өзінің ішкі әлемін түсініп, болашақ өміріне дұрыс бағыт табады. Психологиялық денсаулықтың сақталуы мен жастардың психикалық тұрақтылығы олардың өмірлік мақсаттарын жүзеге асырудың негізгі кепілі болып табылады. Мақаланың нәтижелері бойынша, жастардың мақсаттарын айқындау олардың өмір сапасын арттыруға, кәсіби табыстарға жетуге және психологиялық күйзелістерден арылуға мүмкіндік береді.

Осылайша, жастардың өмірлік мақсаттарын айқындау тек тұлғалық дамудың негізгі аспектісі емес, сонымен қатар олардың болашақта қоғамда орнығуына, кәсіби тұрғыдан жетілуіне және психологиялық саулығын сақтауға ықпал етеді. [8]

Әдебиеттер:

1. Сыдықов Е.Ә. Жастар психологиясы. – Алматы, 2019.
2. Аманжолова С. Жастардың психологиялық даму кезеңдері. – Астана, 2018.
3. Левин К. Динамика личности и её мотивация. – М.: Наука, 2017.
4. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Евразия, 2020.
5. Тұрсынов Б.К. Психология: Жастарға арналған әдістемелер. – Алматы, 2021.
6. Тұрсынова А. М. Жастар психологиясы: даму ерекшеліктері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
8. Баталова А.А. Психология и молодежь: проблемы и перспективы. – Алматы, 2020.

ӘОЖ 159.9:316.3:316.6.

ЖАС ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ЖАН-ЖАЛ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ШЕШУ ЖОЛДАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШОЛУ

Ермағанбет Ш.А., Алкенова Ж.Ғ

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Республикасы
ermaganbeeetshakrizat@mail.ru, zhuldyzalkenova@mail.ru

Жас отбасының қалыптасу кезеңі – әрбір ерлі-зайыптының өміріндегі маңызды әрі күрделі кезеңдердің бірі. Бұл кезеңде жас жұбайлар жаңа ортаға бейімделіп, отбасылық өмірдің ерекшеліктеріне үйренуге тырысады. Олардың алдында тұрмыстық міндеттерді бөлісу, қаржылық жағдайды реттеу, ортақ құндылықтарды табу сияқты түрлі мәселелер туындайды. Осындай өзгерістер барысында жанжалдардың пайда болуы – табиғи құбылыс. Бірақ бұл жанжалдар отбасылық қарым-қатынасты бұзбауы үшін алдын алу шараларын қолдану қажет. Жас отбасылардағы жанжалдар көбіне эмоциялық күйзеліс, түсініспеушілік немесе қарым-қатынастағы келіспеушіліктерден туындайды. Мұндай жанжалдар ерлі-зайыптылардың эмоционалдық денсаулығына кері әсерін тигізіп, қарым-қатынастың әлсіреуіне, сенімсіздікке, тіпті ажырасуға алып келуі мүмкін. Сондықтан жанжалдардың алдын алу әдістерін игеру жас отбасылар үшін маңызды. Психологиялық тұрғыдан, жанжалдардың алдын алу – бұл тек жанжалдарды болдырмау ғана емес, сонымен қатар ерлі-зайыптылардың қарым-қатынасын нығайту, өзара түсіністік пен қолдауды арттыру процесі. Осы арқылы жас жұбайлар бір-бірін жақсы түсінуге, қиындықтарды бірге жеңуге және ұзақ мерзімді әрі сәтті отбасылық қарым-қатынас құруға мүмкіндік алады. Жас отбасындағы жанжалдардың алдын алу – бұл тек қана жанжалдардың теріс әсерін азайту емес, сонымен қатар жас отбасылардың үйлесімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған маңызды процесс. Осы тақырыптың өзектілігі жас отбасылардың санының артуымен және олардың психологиялық қолдауға деген қажеттілігінің өсуімен түсіндіріледі. Жас отбасылардың өзара қарым-қатынасы алғашқы жылдары қарқынды өзгерістерге ұшырайды. Бұл кезеңде ерлі-зайыптыларға өмірдің жаңа кезеңіне бейімделуге тура келеді. Жас отбасылардағы жанжалдар жиі кездеседі, себебі қарым-қатынастағы рөлдерді бөлісу,

қаржылық міндеттерді шешу және өзара түсіністікті қалыптастыру күрделі процесті талап етеді [1].

Жас отбасылардағы жанжалдардың теориялық негіздері.

Жанжал – бұл адамдар арасындағы қарым-қатынастағы қарама-қайшылық, түсініспеушілік немесе қақтығыс. Жас отбасылардағы жанжалдардың себептері әртүрлі болуы мүмкін, бірақ оларды бірнеше негізгі топқа бөлуге болады:

- Тұрмыстық мәселелер: ерлі-зайыптылардың міндеттерді тең бөлмеуі немесе тұрмыстық мәселелерді дұрыс шешпеуі.

- Қаржы мәселелері: қаржылық қиындықтар мен бюджетті басқарудағы келіспеушіліктер.

- Эмоционалдық түсініспеушіліктер: бір-бірін тыңдамау немесе дұрыс түсінбеу, эмоционалдық қолдаудың жетіспеуі.

- Өмір салтындағы өзгерістер: жаңа рөлдерге бейімделу қиындықтары, баланың дүниеге келуі немесе жұмыс жағдайларының өзгеруі [2].

Жанжалдардың психологиялық әсері.

Жанжалдар жас отбасының психологиялық әл-ауқатына айтарлықтай әсер етеді. Көбіне олар стресс, мазасыздық, сенімсіздік және эмоционалдық күйзеліске әкеледі. Психологтардың зерттеулері көрсеткендей, жанжалдарды дұрыс шешпеу депрессия, эмоциялық жанжал және отбасылық қарым-қатынастың нашарлауына себеп болуы мүмкін.

Жас отбасылар үшін жанжалдарды шешу дағдыларын меңгеру маңызды, себебі бұл олардың қарым-қатынасын нығайтуға, өзара түсіністікті жақсартуға және отбасындағы жалпы психологиялық атмосфераны жақсартуға көмектеседі [3].

Жанжалдардың алдын алудың теориялық тәсілдері.

Жас отбасылардағы жанжалдарды алдын алу үшін әртүрлі психологиялық әдістер мен тәсілдер қолданылады. Олардың кейбіреулері мыналар:

- Қарым-қатынас мәдениетін дамыту: ерлі-зайыптылар бір-бірімен ашық сөйлесіп, өз ойларын дұрыс жеткізе білуі керек. Психологтар қарым-қатынастағы ашықтық пен адалдықтың жанжалдардың алдын алуға үлкен көмегі бар екенін айтады.

- Эмоционалдық интеллектті дамыту: бұл жеке тұлғаның өзінің эмоцияларын дұрыс түсіну, басқалардың сезімдерін сезіну және эмоциялық жағдайларды тиімді басқару қабілеті. Эмоционалдық интеллектті жоғары жұбайлар жанжалдарды оңай шешуге бейім болады.

- Конфликтологиядағы психологиялық әдістер: жанжалдардың алдын алу мен оларды шешу үшін қолданылатын психологиялық әдістердің ішінде медиация, топтық тренингтер және отбасы терапиясы бар.

Жанжалдарды алдын алудың практикалық әдістері.

Жас отбасылардағы жанжалдардың алдын алу үшін келесі практикалық тәсілдер ұсынылады:

1. Қарым-қатынасты жақсартуға арналған жаттығулар: ерлі-зайыптыларға өзара түсіністік пен сенімділікті нығайтуға бағытталған жаттығулар.

2. Мәселелерді бірге шешу: отбасылық мәселелерді бірлесіп шешу және әрбір отбасы мүшесінің пікірін ескеру.

3. Эмоциялық қолдау көрсету: қиындықтар кезінде бір-біріне эмоционалдық қолдау көрсету, стресстік жағдайларды бірге жеңуге тырысу.

4. Уақытты бірге өткізу: жұбайлардың бірге уақыт өткізуі, бірлескен іс-шаралар жоспарлау, өзара қызығушылықтарды дамыту [4].

Жанжалдарды алдын алудың ұсынымдары.

Жас отбасыларға жанжалдарды алдын алуға арналған келесі ұсынымдар ұсынылады:

- Жанжалдарды ашық және конструктивті түрде талқылау.
- Түсініспеушіліктерді бірден шешу және оларды ұзаққа созбау.
- Психологтардың кеңестерін пайдалану және қажет болған жағдайда отбасы терапиясына жүгіну.

Жас отбасылардағы жанжалдарды алдын алу – бұл тек жанжалдарды болдырмауға ғана емес, сонымен қатар отбасылық қарым-қатынасты нығайтуға, әр жұбайдың психологиялық денсаулығын жақсартуға бағытталған маңызды шара. Дұрыс және дер кезінде қабылданған алдын алу шаралары жас отбасыларға жанжалдарды болдырмауға, түсіністік пен сенімділікке негізделген берік қарым-қатынас құруға көмектеседі. Бұл зерттеу жас отбасылардағы жанжалдардың негізгі себептерін анықтап, оларды алдын алуға бағытталған психологиялық әдістерді қарастырады. Талдаулар көрсеткендей, жас отбасылар үшін жанжалдардың негізгі себептері – тұрмыстық міндеттерді бөлу, қаржылық қиындықтар, эмоциялық түсініспеушіліктер және өмір салтындағы өзгерістер. Бұл жанжалдарды тиімді басқару үшін қарым-қатынас мәдениетін дамыту, эмоционалдық интеллектті жетілдіру және жанжалдарды конструктивті түрде шешу әдістерін қолдану қажет.

Әдебиеттер:

1. Абрахам Маслоу. “Мотивация и личность”. – Москва: Издательство “Эксмо”, 2020
2. Альфред Адлер. “Практика и теория индивидуальной психологии”. – Санкт-Петербург: Питер, 2021.
3. Эрик Берн. “Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений”. – Москва: Эксмо, 2019.
4. Михайлова Л.Ф. Психология семьи и семейных отношений. – Москва: Издательство “АСТ”, 2018.

ӘОЖ 159.9

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ МЕН МОТИВАЦИЯСЫНА СТРЕССТІҢ ӘСЕРІ

Жаңабай Б.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Алкенова Ж.Ғ.

balgynsuikimbaevna@gmail.com

Студенттік кезең – қарқынды дамудың, білім алудың және тұлғалық қалыптасудың уақыты. Бірақ бұл кезеңде әлеуметтік, академиялық және қаржылық қысым сияқты көптеген стресстік факторлар пайда болады. Мұндай жағдайлар студенттердің өзіне деген сенімділігіне, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасына және оқу процесіне қатысуына әсер етеді.

Студенттік өмір - жаңа белестерді бағындыру мен тұлғалық қалыптасудың маңызды кезеңі. Бұл кезеңде жастар білім алып, кәсіби болашаққа негіз қалап қана қоймай, жеке тұлға ретінде өзін-өзі тануға және дамытуға тырысады. Алайда жаңа ортаға бейімделу, жоғары талаптар мен жауапкершілік, сондай-ақ өзара қарым-қатынастардың

қиындығы студенттер үшін түрлі деңгейдегі стресс тудыруы мүмкін. Бұл мәселе қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ерекше маңызға ие, себебі стресс студенттердің мінез-құлқына, мотивациясына және жалпы өмір сүру сапасына айтарлықтай әсер етеді [1].

Стресс - адамның ішкі ресурстары мен сыртқы талаптар арасындағы теңгерімнің бұзылуынан туындайтын психологиялық және физиологиялық реакция. Бұл құбылыс әсіресе студенттер арасында жиі кездеседі, өйткені олар күнделікті өмірде көптеген қиындықтарға тап болады. Студенттік стресс негізінен оқу үдерісінің қарқынды жүруінен, уақыт тапшылығынан, әлеуметтік байланыстардың күрделілігінен және өзін-өзі дамыту қажеттілігінен-Стресстің студенттік өмірдегі негізгі себептері

Студенттік өмірдегі стресс бірнеше факторлардан туындайды:

Академиялық жүктеме: сессияға дайындық, емтихандарға дайындық, күрделі тапсырмаларды уақытылы орындау.

Әлеуметтік бейімделу: жаңа ортаға үйрену, топтық қарым-қатынас құрудағы қиындықтар.

Қаржылық қиындықтар: оқу ақысын төлеу, күнделікті шығындарды басқару.

Жеке мәселелер: өзін-өзі тану, мақсаттарды анықтау және оларды жүзеге асыру жолындағы күмәндар.

Стресстің студенттердің мінез-құлқына әсері әртүрлі болуы мүмкін. Кейбіреулерінде бұл құбылыс белсенділіктің төмендеуіне, өзіне деген сенімділіктің азаюына және жаңа міндеттерден бас тартуға алып келеді. Басқаларында, керісінше, агрессивті мінез-құлық, айналасындағылармен қақтығысқа түсу немесе оқшаулануға ұмтылу сияқты реакциялар байқалуы мүмкін. Бұл жағдайлар студенттердің тек оқу үлгеріміне ғана емес, олардың әлеуметтік бейімделуіне де теріс ықпал етеді [2].

Стресстің мотивацияға әсері де елеулі. Мотивация - кез келген әрекеттің негізгі қозғаушы күші. Ол білім алуға, өзін-өзі дамытуға және жаңа жетістіктерге ұмтылуға итермелейді. Алайда стресс жағдайында мотивация әлсірейді немесе мүлдем жоғалады. Мысалы, студенттер кейде жоғары талаптардың салдарынан мақсаттарын айқын көре алмай, жауапкершіліктен жалтарып, оқу процесіне қызығушылықты жоғалтуы мүмкін.

Әлеуметтік қарым-қатынастар да стресс жағдайында елеулі өзгерістерге ұшырайды. Студенттер айналасындағы адамдармен қарым-қатынас орнатуда қиындықтарға тап болып, тұйықталып, жалғыздық сезімін бастан кешіруі ықтимал. Бұл өз кезегінде олардың эмоционалдық жағдайына теріс әсер етіп, қоғамнан алыстауына әкеледі.

Мұндай жағдайларда студенттерге әлеуметтік қолдау көрсету маңызды, себебі ол оларды қиындықтармен күресуге және өмірге деген сенімділікті қайтаруға ынталандырады.

Стрессті жеңудің тиімді әдістерін қолдану студенттердің психологиялық және әлеуметтік жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді. Университеттер студенттерге стресс факторларын басқаруға көмектесетін түрлі ресурстар мен құралдарды ұсына алады. Мысалы, психологиялық қызмет көрсету орталықтары жеке кеңес беруден бастап, топтық тренингтер мен семинарларға дейін түрлі қолдау көрсетуді ұйымдастыра алады. Мұндай шаралар студенттерге өз эмоцияларын басқаруды, ішкі ресурстарын дұрыс пайдалануды және қиындықтарды жеңуді үйренуге көмектеседі [3].

Сонымен қатар, студенттерге уақытты басқару дағдыларын дамыту маңызды. Тиімді жоспарлау арқылы олар өз міндеттерін уақытында орындап, оқу мен жеке өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтай алады. Сондай-ақ, физикалық белсенділік, дұрыс тамақтану және жеткілікті ұйқы да стрессті төмендетуде маңызды рөл атқарады.

Стресс студенттердің әлеуметтік мінез-құлқы мен мотивациясына айтарлықтай әсер етеді. Оқу үлгерімі, қарым-қатынас дағдылары және шығармашылық қабілет стресстен тікелей зардап шегеді. Сондықтан студенттерге стрессті тиімді басқару үшін уақытты жоспарлау, қолдау іздеу және денсаулығын күту маңызды. Университет әкімшілігі студенттердің психологиялық әл-ауқатын жақсартуға арналған шараларды енгізуі қажет.

Қорыта айтқанда, стресс - студенттік өмірдің ажырамас бөлігі, бірақ ол тек қиындық емес, сонымен бірге өсу мен дамудың мүмкіндігі ретінде де қарастырылуы мүмкін. Университеттер мен студенттердің өздері стрессті тиімді басқару жолдарын іздеп, оны жеке жетістіктерге жетуге қолданса, бұл қиындықтарды жеңудің алғашқы қадамы болмақ. Студенттік ортада позитивті көзқарасты қалыптастыру, қолдау көрсету және білім алуға деген қызығушылықты ояту - студенттердің мотивациясын арттырып, олардың болашақ табысына негіз қалайды.

Әдебиеттер:

1. Рахимова Г. А. Исследование стрессовой адаптации студентов // Сборник научных исследований в области психологии и педагогики. – М.: Научное издательство, 2020. – 156 с.

2. Антонова А. В. Влияние стрессовых факторов на социальное поведение в студенческой среде // Проблемы социальной психологии. – М.: Издательство «Психолог», 2019. – № 3. – С. 45–58.

3. Шаймерденова Н. К. Психологические методы повышения мотивации // Психология в современной системе образования. – Алматы: Издательство «Наука», 2021. – № 5. – С. 12–25.

ӘОЖ 159.9

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СУИЦИДКЕ БЕЙІМДІЛІГІ

Жәнібек Т.М, Нұрлан А.Н.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Алкенова Ж.Ғ

ayana.nurlan@icloud.com, j.tolkynai@icloud.com,

Суицид – адамның өз-өзіне қол жұмсауы арқылы өмірін қиюы. Бұл тек қана жеке адамның емес, бүкіл қоғамның өзекті мәселесі. Әсіресе, жасөспірімдер арасындағы суицидтің өсуі қорқыныш тудырады. Өтпелі кезеңде жасөспірімдер эмоционалдық тұрақсыздыққа, өзін-өзі бағалау проблемаларына және сыртқы қысымдарға жиі кезігеді [1].

Суицидтік ойлар әдетте депрессиямен және аффективті ауытқулармен байланысты; дегенмен, олар сондай-ақ көптеген басқа психикалық ауытқулармен, адам өміріндегі және оның отбасындағы келеңсіз оқиғалармен байланысты - мұның бәрі суицидтік ойлардың пайда болу қаупін арттырады. Мысалы, тұлғаның шегаралық ауытқуымен ауыратындардың көбінде суицидтік мінез-құлық пен суицидтік ойлар үнемі қайталана беретін көрінеді. Қолда бар зерттеулердің бірі көрсеткендей, тұлғаның шегаралық ауытқуымен ауыратын науқастардың 73% -ы өзіне-өзі қол жұмсауға әрекеттенген, бір адамға орташа есеппен 3,4 суицид әрекеті. Қазіргі уақытта өз-өзіне қол жұмсау туралы ойлары бар адамдарға кең ауқымды көмек түрлері бар.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) мәліметінше, 15-19 жас аралығындағы өлімнің негізгі себептерінің бірі – суицид. Қазақстан бұл тізімде суицид көрсеткіштері жоғары елдердің қатарында. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметі бойынша, 2023 жылы 15-18 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында 300-ден аса суицид жағдайы тіркелген [2].

Жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсауының өзіндік ерекшеліктері бар. Себебі, балалардың көпшілігі өздеріне қол жұмсаса, өлетініне сенбейді. Мысалы, 100 адамның тек 10 пайызы ғана өз-өзіне қол жұмсауды қалайды, қалғандары туыстарының, достарының, жақындарының назарын аударуға тырысады. Бұл жағдайды суицидтің демонстративті түрі немесе «суицидтік бопсалау» деп айтуға болады. Бірақ, өкінішке орай, мұндай ойынның арты кездейсоқ өлімге алып келуі мүмкін.

Бұл мақалада жасөспірімдер арасындағы суицидтің негізгі себептері, оның салдары және алдын алу жолдары талқыланады.

Жасөспірімдер арасындағы суицидтің себептері:

1. Психологиялық факторлар:

- Эмоционалдық тұрақсыздық: Жасөспірімдік кезең – гормоналды өзгерістердің күшеюі кезеңі. Бұл эмоциялардың тұрақсыздығына, стресске бейімдікке әкеледі. Олар көбінесе өмірлік қиындықтарды жеңуге дайын болмайды.

- Өзін-өзі бағалау проблемалары: Көптеген жасөспірімдер өздерін өзгелермен салыстырады және нәтижесінде өзін төмен санайды. Әлеуметтік желілердегі «идеалды» өмір көрінісі олардың өз-өзін қабылдауға кері әсер етеді.

2. Әлеуметтік факторлар:

- Отбасындағы проблемалар: Ата-аналардың арасындағы кикілжің, ажырасу немесе баланың пікірін елемей оның ішкі күйзелісін күшейтеді.

- Мектептегі буллинг: Физикалық және психологиялық қысымға кездескен жасөспірімдерде жалғыздық сезімі артып, суицидтік ойлар пайда болуы ықтимал. Буллинг (bullying) – ағылшын тілінен аударғанда, қорлау, қудалау, мазалау дегенді білдіреді. Адам үйде, мектепте, автобуста немесе интернетте, жалпы айтатын болсақ, кез келген жерде буллингке ұшырауы мүмкін. Сонымен қатар бұл физикалық агрессияны ғана емес, психологиялық қысым, қорқыту, тартып алу, қорлау дегенді білдіреді [3].

3. Экономикалық және мәдени факторлар:

- Материалдық қиындықтар: Кейбір жасөспірімдер отбасындағы экономикалық проблемаларды өз мойнына алып, ауыртпалық сезінеді.

- Қоғамдық көзқарастар: Кейбір мәдениетте суицидке қатысты кері пікірлер қалыптасқан. Мысалы, оны мәселені шешу жолы деп қарастыру.

Суицидтің салдары:

Жасөспірімдер арасындағы суицид тек олардың өмірін ғана емес, жақындарына және қоғамға үлкен кері әсер етеді:

1. Отбасына әсері: Жақындарын жоғалту ата-ана мен туыстардың психологиялық денсаулығына терең ауыртпашылық қалдырады. Олар өздерін кінәлі сезініп, ұзақ уақыт бойы бұл жағдайдан шыға алмайды.

2. Қоғамдық салдар: Жасөспірімдер арасындағы суицидтің артуы қоғамның моральдық ахуалына сол әсер етеді. Бұл болашақ ұрпақтың психикалық денсаулығына да теріс әсер етуі мүмкін.

3. Экономикалық шығындар: Суицидтің алдын алу және оның салдарымен күресу үлкен қаржы талап етеді. Сонымен бірге, жұмысқа қабілетті жастағы адамдардың өмірден кетуі елдің экономикалық дамуына кесірін тигізеді [4].

Суицидтің алдын алу жолдары:

1. Отбасылық қолдау:
- Ата-аналар балаларына көбірек көңіл бөліп, олардың ішкі сезімдері мен ойларын түсінуге тырысуы керек.

- Баланың өзін еркін сезінуіне, өзінің пікірін ашық айтуына жағдай жасау маңызды.

2. Мектеп және қоғам:

- Мектептерде буллингке қарсы бағдарламалық жүйелер енгізу. Мұғалімдер мен оқушыларды өзара сыйластыққа тәрбиелеу қажет.

- Психологтардың мектептерде тұрақты жұмыс істеуі маңызды. Олар қиын жағдайдағы балаларға дер кезінде көмек көрсетеді.

3. Медицина және психология саласы:

- Суицидтік бейімділікті ерте анықтау үшін психологиялық тексерулер жүргізу.

- Психологиялық тұрақтылықты арттыру үшін мотивациялық және терапиялық бағдарламаларды жүзеге асыру.

4. Ақпараттық және ағартушылық іс-шаралар:

- Суицидтің шешім емес екенін түсіндіретін ақпараттық науқандар өткізу.

- Әлеуметтік желілер мен БАҚ арқылы позитивті көзқарас қалыптастыру.

- Мектептерде және университеттерде өмірлік дағдыларды дамыту бойынша тренингтер өткізу [5].

Жаһандық тәжірибе:

- Әлемнің көптеген елдері жасөспірімдер арасындағы суицидтің алдын алу үшін кешенді іс-шаралар қабылдауда. Мысалы:

- Жапония: Суицидтің алдын алу бағдарламалары мектептерде міндетті пән ретінде енгізілген.

Швеция: Балаларға психологиялық көмек көрсету үшін арнайы орталықтар жұмыс істейді.

- АҚШ: Буллингке қарсы заңдар қабылданды және әлеуметтік желілердегі буллингті бақылау күшейтілді.

Жасөспірімдер арасындағы суицид – бұл бір отбасының ғана емес, бүкіл қоғамның кері проблемасы. Оның алдын алу үшін кешенді шаралар қажет: отбасылық қолдаудан бастап, мемлекеттік деңгейдегі бағдарламаларға дейін. Баланың өзін маңызды әрі бағалы сезінуі, оның өмірден өз орнын табуы – қоғамның басты мақсаты.

Зерттеулерге сәйкес, суицид туралы ойлайтын адамдардың өмір мен өлімге қатысты екіұшты сезімдерін сезінуі және олардың азаптарынан жеңілдік іздеуі сирек емес. Адам мұндай әрекетті осы сәттің әсерінен жасай алады және бірнеше күннен кейін өмір сүргісі келген кезде өледі. Адамға психологиялық қолдау көрсету арқылы суицидтің алдын алуға болады. Өз-өзіне қол жұмсамақ болған, бірақ аман қалған адамдарды тексеру барысында олардың көпшілігі кейіннен өлімнен құтылуға қуанышты екендігі атап өтілді.

Суицидтің алдын алу үшін әрқайсымыз жауаптымыз. Әрбір бала қауіпсіз ортада өмір сүріп, өзінің армандарын жүзеге асыруға мүмкіндік алуы керек. Тек бірлескен күш-жігер арқылы ғана бұл мәселені шешуге болады.

Әдебиеттер:

1. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ). Жасөспірімдер арасындағы психикалық денсаулық және суицид статистикасы. <https://www.who.int>

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. 2023 жылғы жасөспірімдер арасындағы суицид көрсеткіштері бойынша есеп. <https://stat.gov.kz>

3. Нұрғалиева А.Б. Жасөспірімдер арасындағы суицидтің алдын алу: әлеуметтік және психологиялық аспектілер. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

4. Әлімқұлов Ж.Қ., Сұлтанова Б.Т. Мектептегі буллинг және оның психологиялық әсері. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2022.

5. Төлегенова Г.С. Суицидтің алдын алу бойынша кешенді бағдарламалар. // «Қоғам және денсаулық» журналы. - 2021.- №4. –44-48 Б.

УДК 378.147

ПЕРВОКУРСНИК И УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СУБЪЕКТНОСТИ

Кайгородов Б.А, Вежеватова Д., Жуков И.Р, Сальников С.М,
Сибирский институт управления филиала Российской академии народного
хозяйства и государственной службы, Г. Новосибирск, Российская Федерация
bkaigorodov@yandex.ru

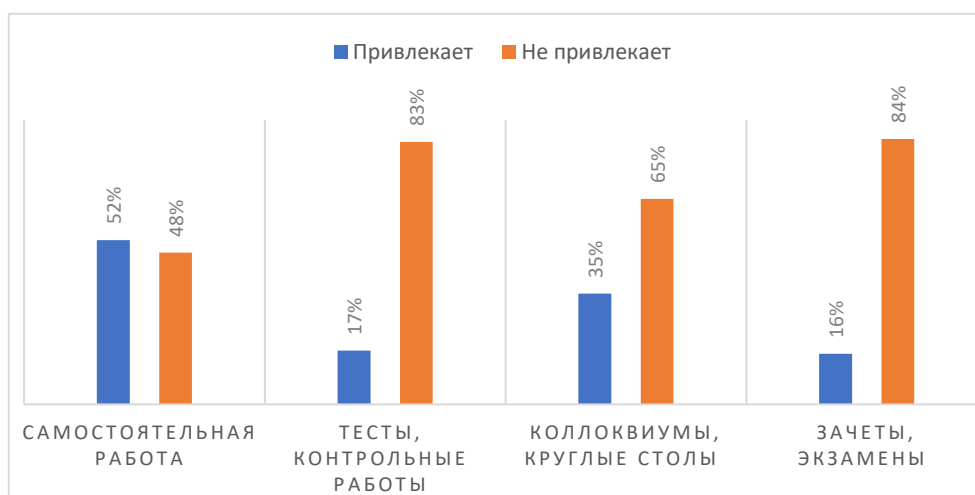
В рамках исследовательского проекта «Влияние академической среды на динамику студенческой субъектности» был проведен опрос среди студентов, окончивших первый курс юридического факультета СибУПК. В анкетировании участвовала референтная группа первокурсников в количестве 64 человека с высокой качественной успеваемостью (около половины всех студентов первого курса).

Оправдались ли ожидания студентов, окончивших первый курс? Исходя из результатов опроса, большинство студентов довольны своим обучением. Для 40% респондентов полностью оправдались ожидания от учебы в университете, еще четверть опрошенных были удовлетворены на уровне 70-80%. Лишь небольшая часть студентов (7%) ожидали большего и не получили желаемого результата. Полностью разочарованных среди опрошенных не оказалось, что может свидетельствовать о положительном восприятии учебного процесса в университете. Несмотря на общую удовлетворенность учебным процессом, некоторые респонденты дополнительно отметили, что существуют определенные проблемы в организации расписания, расстановке часов предметов, а также разочарование в некоторых преподавателях. (Рис.1).

(Рис.1)

Оценка привлекательности форм учебного процесса. Результаты опроса показали, что студентов в большей мере привлекают семинары, особенно с интерактивной формой проведения (обсуждение выступлений с рефератами, мозговые штурмы, деятельностные игры и др.). А вот лекции, тесты и контрольные работы, а также зачеты и экзамены в меньшей мере являются привлекательными для студентов. Таким образом можно предположить, что студенты предпочитают более активные и интересные формы занятий, но вполне осознают необходимость и важность других, менее популярных для них видов учебной деятельности (Рис.2).

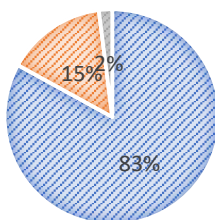
(Рис.2)

75% опрошенных студентов предпочитают лекции-презентации, 22% - академический формат лекций, и только 3% оба варианта. Это объясняется тем, что использование современных технологий делает процесс обучения более интерактивным, наглядным (визуальная фиксация материала) и привлекательным, что повышает эффективность подготовки студентов.

Оценка самостоятельной работы и использование источников самоподготовки. В рамках исследования, студентам было предложено отметить, сколько времени они тратят на самостоятельную подготовку к занятиям. 60% респондентов ответили, что тратят около 2-3 часов, 30% - 3-4 часа. 10% студентов самостоятельно занимаются более 4-5 часов ежедневно. Можно резюмировать, что в среднем успешные студенты затрачивают 3,5-4 часа в день на внеаудиторную подготовку к занятиям (повторение материала, конспектирование, подготовку к докладам и сообщениям, реферативную работу и др.). Результаты исследования показали, что у студентов-первокурсников не выработаны навыки стабильной самостоятельной работы во внеучебное время: в течение семестра большинство из них тратят на самоподготовку к занятиям не более 2 часов, тогда как во время сессии - более 7 часов ежедневно. Интернетом пользуются 83%, печатными источниками 15%, другие формы приобретения знаний - только 2% (видеолекции, подсказки, рассказы преподавателей и др.) (Рис.3)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСТОЧНИКОВ ПРИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

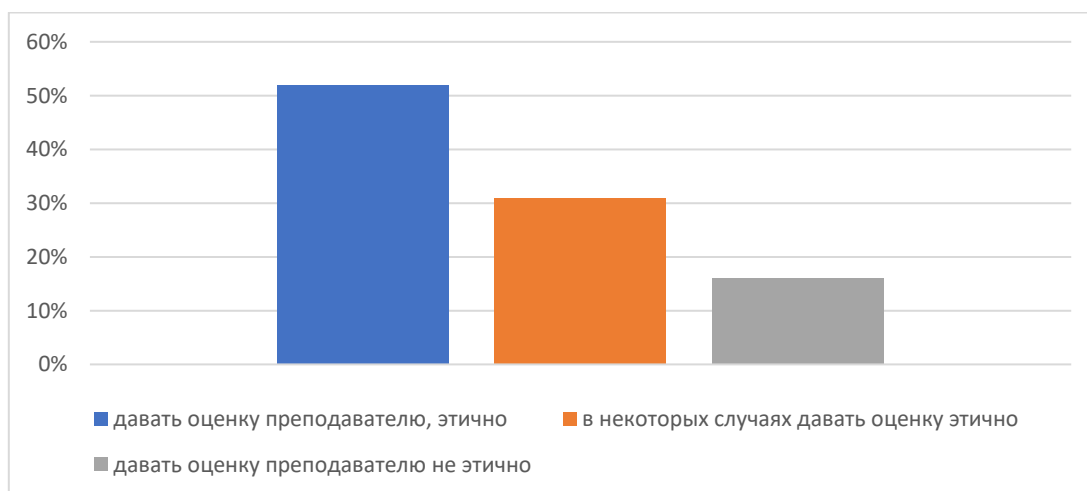
■ Интернет ■ Печатные источники ■ Другие

(Рис.3)

Отношение к новым курсам по истории России и ОРГ. Введение в учебную программу юридических специальностей помимо теоретических курсов Истории государства и права России и зарубежных стран новых дисциплин История России и Основы российской государственности считают *целесообразным и полезным* треть опрошенных студентов; *слишком насыщенным* похожим материалом - всего 13%. Студенты позитивно реагируют на то, что эти учебные дисциплины преподаются по разным программам, разными преподавателями и даже в разном стиле, но в своих ответах выражают мысли по поводу слишком большого объема истории в образовательных программах на первом курсе, из-за чего материал часто повторяется.

Этично ли студенту давать оценку преподавателю? Половина студентов, считает вполне приемлемым давать оценку преподавателю, вероятно, имея в виду обязательную корректность и толерантность по отношению к нему. Треть опрошенных полагают, что это возможно лишь в случае, если преподаватель сам этого желает. 16 % студентов считают, что давать оценку преподавателю не этично (Рис.4).

(Рис.4)

Выводы. Исходя из результатов анализа анкетного опроса, можно сделать вывод, что большинство студентов-первокурсников удовлетворены учебой, на

начальном этапе предпочитают лекционный и семинарский формат обучения юриспруденции, однако часть указывают на некоторые проблемы и недочеты в организации учебного процесса и качестве преподавания. Студенты отмечают значимость цифровых ресурсов и компетентностного подхода в образовательной среде. Промежуточные результаты опроса фиксируют также недостаточное понимание студентами важности и систематичности самостоятельной работы на каждом этапе обучения. Адаптация студентов первого курса к новой для них университетской специфике, на наш взгляд, будет способствовать качеству их профессиональной подготовки и эффективности учебы на старших курсах.

Литература:

1. Горин С. Г. Влияние академической среды на динамику студенческой субъектности // Философия образования. – 2021. – Т. 21, № 2. – С. 53–64.
2. Горин С.Г., Киндер Э.М. Изучение российской истории в контексте интересов и мнений студентов.

УДК 378.1

ДИНАМИКА СТУДЕНЧЕСКОЙ СУБЪЕКТНОСТИ ПЕРВОКУРСНИКОВ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Каменщиков А.Е., Рогачёв И.Д., Томских Н.А.

Сибирский институт управления - филиал РАНХиГС, г. Новосибирск,
Российская Федерация

sthvr6@gmail.com, i3020654@gmail.com, natalatomskih64@gmail.com

Проблема, рассматриваемая в статье является актуальной, так как университетская среда оказывает существенное влияние на студентов, особенно на младших курсах, прежде всего на их желание занимать активную позицию в учебе, научной деятельности, всей студенческой жизни. Студенческая субъектность является динамической характеристикой и зависит от влияния модернизационных тенденций, в том числе зарубежных.

Система традиционных принципов обучения, использовавшаяся в позднесоветский период, предполагала постановку целей, связь теории и практики, мотивацию и профессиональную направленность обучения, была направлена на активную познавательную деятельность студентов. Еще в 1960-е годы немецкие ученые-педагоги Х. Клейн и В. Хаммель добавляют в эту систему единство воспитания и обучения, принцип открытости, а американский ученый Дж. Брунер – доступность и прочность образования [1].

В 1970-е годы ученые пришли к выводу, что традиционная педагогика обеспечивает репродуктивный тип обучения, который подразумевает опору всей практики на «правило». Под этим термином подразумевается вложенная установка студенту на этапе обучения, согласно которой должно всё выполняться в будущей профессиональной деятельности. В такой системе знания студентам передаются в готовом виде, что не позволяет в дальнейшем быстро адаптироваться под новые условия, так как обучающийся остается привязан к шаблону и не способен мыслить самостоятельно [2]. Взамен старой концепции образования, была выдвинута новая. Среди студентов стали востребованы такие качества как широкая эрудированность,

способность предлагать новые идеи, самосовершенствование, навыки формирования бесконфликтных взаимоотношений и организаторские способности. Это новый уровень субъектности. Такой набор навыков позволял будущему молодому специалисту не останавливаться на изученных правилах и работать вокруг них, а самостоятельно расширять свои познания.

Результаты исследования. В статье рассмотрен такой важный аспект обучения, как адаптация в новой образовательной среде. В качестве методов исследования применялись анкетирование и интервьюирование, проведенное среди учащихся первого курса юридического факультета по программе бакалавриата, а также изучение экспертных оценок.

Важную роль играет мнение студентов об окружающей университетской среде. Оно формируется в основном в первый год обучения. Учитывая это обстоятельство, вопрос об оправданности ожиданий студентов был первостепенным. Исходя из данных анкетирования, ожидания студентов в большинстве своём оправдались и не зафиксировано полностью разочаровавшихся в выбранном ими пути.

Если рассматривать привлекательность для студентов новых форм обучения в университете, то с большим отрывом лидируют лекции и семинары, что может свидетельствовать об их стремлении к получению новой информации, новых знаний. Самостоятельная работа и тестирование ниже по своей популярности и среди обучающихся находятся рядом, что объясняется длительной подготовкой и повторением уже изученного материала. Вместе с тем, студенты отмечают их высокую ценность благодаря возможности высказаться, но при этом им не нравится длительная подготовка к ним. Зачёты и экзамены заняли последнее место в рейтинге популярности, из-за длительного процесса подготовки и их влияния на успеваемость. При этом студенты вполне осознают их необходимость, также как и тесты и контрольные работы в процессе обучения.

Большинство студентов предпочитают лекции в сопровождении презентаций, академический формат лекций их менее привлекает. Это обусловлено более удобным усвоением большого объема информации, за счёт использования зрения и слуха, возможностью сфотографировать наглядный материал, а также из-за уже сформировавшейся привычки клипового мышления, что на наш взгляд является деструктивным.

При самостоятельной подготовке к занятиям большинство студентов используют интернет, который постепенно заменяет печатные источники из-за простоты и скорости поиска информации. Печатные источники постоянно используют четверть опрошенных. В некоторых случаях отмечено использование мультимедиа материалов, таких как документальные фильмы и видео лекции, что отражает стремление студентов к поиску нужной информации во всех возможных источниках.

В среднем обучающиеся внеаудиторной самостоятельной подготовкой занимаются 3,2 часа в день, что является допустимой нагрузкой. За это время студенты успевают записать дополнительный материал, изучить его и повторить. Примерно 20% опрошенных тратят на самостоятельную работу более 4 часов в день, эта цифра резко возрастает при подготовке к зачетам и экзаменам.

Внимание к изучению отечественной истории. В последнее время в образовательные программы студентов-первокурсников юридических специальностей, кроме базовых Истории государства и права России и зарубежных стран, были введены дополнительные учебные дисциплины, по истории России и основам российской государственности. Большинство опрошенных студентов считает это полезным

нововведением. Примерно пятая часть опрошенных высказывают соображения о перенасыщенности такого количества исторических дисциплин. Распределение мнений студентов по этому поводу представлено в таблице:

Целесообразно	27%
Слишком насыщено	12%
Хорошо	15%
Вряд ли будет полезно	4%
Юрист должен это знать	24%
Полезно для формирования личности	18%

Оценка преподавателя. Большинство студентов считают возможным оценивать преподавателя, но есть различия во мнениях, при каких обстоятельствах эта оценка допустима. Две трети респондентов считает допустимым оценку в любой ситуации. Около трети опрошенных, полагают это возможным только при желании педагога. 10-12% опрошенных считает оценку преподавателя неэтичной. Так же присутствует мнение, что оценивание работы преподавателя бывает необходимым при неисполнении им своих прямых обязанностей.

В заключении. На примере объективного анализа мнений первокурсников СибУПК можно сделать вывод, что университетская среда в целом позитивно влияет на студенческую субъектность. Итоги исследования показали, что большинство студентов заинтересованы в обучении, в целом удовлетворены его результатами, эффективно и с интересом используют собственное учебное и свободное время для овладения знаниями.

Были выявлены также и негативные тенденции, устранение которых может повысить желание студентов иметь более активную позицию в отношении учебы; как самые типичные из них можно выделить неподготовленность студентов к постоянной самостоятельной внеаудиторной работе, неподготовленность к правильному пониманию информации и другие.

Литература:

1. Х.Клейн, *Didaktische Grundsätze und Ausbildungsregeln*, 1959; Jerome Seymour Bruner, *The Relevance of Education*, 1971.
2. Александров Е. Л., Шульман М. Г. Формирование инновационной образовательной среды высшей школы как фактор активизации познавательной деятельности студентов: зарубежный опыт // *Вестник Томского государственного педагогического университета*. – 2018. – №. 1 (190).
3. Горин С. Г. Влияние академической среды на динамику студенческой субъектности // *Философия образования*. – 2021. – Т. 21, № 2. – С. 53–64.
4. Молодин В. В., Горин С. Г. Реформирование образовательной системы и перспективы субъектности студента // *Высшее образование в России*. – 2014. – № 10. – С. 158–163.

ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИГРОВЫХ ГРУПП В ПРОГРАММЕ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА

Канафина А.Е.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: к.п.н., доцент Абаджимова М.К.

alinakanafina03@gmail.com

Современные программы раннего вмешательства играют важную роль в поддержке семей, воспитывающих детей с особенностями развития. В условиях растущего внимания к ранней диагностике и коррекции нарушений, организации игровых групп становится ключевым элементом для обеспечения гармоничного развития детей. Данные группы создают уникальные условия, позволяющие не только развивать когнитивные, коммуникативные и социальные навыки ребенка, но и вовлекать семью в процесс воспитания.

Программы раннего вмешательства (ПВР) - представляют систему мероприятий, направленные на поддержку развитие детей от рождения до трех лет, которые имеют или находятся в группе риска возникновения нарушений в развитии. Важной характеристикой ПВР является междисциплинарный подход, объединяющий условия специалистов различных профилей (педагогов, психологов, социальных работников, медицинских специалистов) и родителей для достижения общей цели. Важно, чтобы специалисты могли выстроить с семьей доверительные отношения, что способствует эффективному внедрению методов раннего вмешательства. Одним из таких методов считаются игровые группы.

Игровые группы, являются важной частью программ раннего вмешательства, помогают развить ключевые навыки у детей и поддерживать эмоциональное благополучие. Важным аспектом таких групп является то, что они создают естественную среду, максимально приближенную к реальной жизни ребенка, где он может взаимодействовать с окружающим миром и учиться через свои повседневные действия.

Можно выделить несколько наиболее распространенных принципов организации игровых групп в рамках программы раннего вмешательства, которые направлены на создание комфортной и развивающей среды для ребенка.

Ключевые принципы организации игровых групп

1. Семейно-центрированный подход. Услуги службы раннего подхода вмешательства ориентированы на особенности каждой семьи. Исследования показывают, что качество раннего взаимодействия матерью и младенцем оказывают значительное влияние на формирование привязанности. В связи с этим семейно-центрированные программы раннего вмешательства становятся основой для поддержки ребенка через работу с его ближайшим окружением. Семья – это естественная среда для роста и развития ребенка, поэтому она выступает главным объектом помощи. Важная задача специалистов- поддерживать семью и помогать ей вырабатывать навыки и стратегии, которые создают наилучшие условия для развития ребенка. При этом формат предоставляемой поддержки согласуется с потребностями и желанием самой семьи.

2. Комплексный охват всех сфер жизни ребенка. Скоординированные услуги, предоставляемые в рамках раннего вмешательства, охватывают все аспекты жизни ребенка: физическое здоровье, социально-эмоциональное развитие, когнитивные и

коммуникативные навыки. Такой подход помогает избежать фрагментации в предоставлении помощи, поскольку каждая из сторон развития взаимосвязана. Командная работа специалистов различных профилей (логопедов, психологов, педагогов, социальных работников и медицинских специалистов) обеспечивает целостный подход, направленный на поддержку семьи и ребенка.

3. Развитие ребенка в естественной среде. Эффективность программ раннего вмешательства значительно повышается, если они реализуются в естественной для ребенка среде. Это могут быть домашние условия, где ребенок чувствует себя комфортно и защищено, а также другие привычные для него места (например, детский сад или игровая площадка). Домашние визиты специалистов позволяют не только предлагать рекомендации, но и обучать ребенка в привычных для него условиях. Такой подход способствует лучшему закреплению функциональных навыков, их применению в повседневной жизни и укрепляет связь между ребенком и его близкими.

4. Научная обоснованность и доказательная база. Программы раннего вмешательства основываются на современных исследованиях, научно обоснованных методах и экспертных рекомендациях. Такой подход обеспечивает их эффективность и безопасность. Использование методов, проверенных научными исследованиями, позволяет адаптировать программы под индивидуальные потребности ребенка и семьи, а также добиваться стабильных результатов.

Поддержка родителей детей с особыми потребностями.

Родители детей с особенностями развития сталкиваются с уникальными вызовами, которые затрагивают не только воспитание ребенка, но и их собственное эмоциональное и психологическое состояние. Независимо от уровня развития ребенка, его базовая потребность в безопасной и любящей привязанности остаётся неизменной. Однако установление таких отношений может быть затруднено в семьях, где ребенок имеет значительные медицинские или психоэмоциональные особенности. Появление ребенка с особыми потребностями часто становится эмоциональным потрясением для семьи. Родители могут испытывать чувство горя, вины, страха или даже гнева. Эти чувства, если их не преодолеть, способны затруднить построение устойчивых отношений между ребенком и его родителями. Например, страх за будущее ребенка или чувство утраты "нормальной" жизни могут усиливать стресс и тревогу, что нередко приводит к изоляции семьи и ухудшению ее эмоционального состояния. Такие эмоциональные состояния влияют не только на родителей, но и на ребенка. Он становится своеобразным "заложником" семейной динамики: его развитие и адаптация напрямую зависят от того, насколько родители способны справляться с собственными переживаниями и обеспечивать ему эмоционально стабильную среду. В семьях, где наблюдается высокая тревожность или депрессия, ребенок может демонстрировать признаки задержки в развитии, избегание взаимодействия или нарушения поведения.

Роль специалистов в поддержке семей.

Социальные и психологические вмешательства играют ключевую роль в поддержке семей, воспитывающих детей с особенностями развития. Одним из важнейших направлений является обучение родителей навыкам эмоциональной регуляции и взаимодействия с ребенком. Специалисты помогают родителям справиться с чувством вины, тревоги и социальной изоляции, предоставляя им инструменты для работы с их эмоциональными состояниями.

Программы раннего вмешательства включают в себя не только работу с ребенком, но и создание поддержки для родителей. Например:

1. Психологи проводят индивидуальные или групповые консультации, на которых родители могут поделиться своими переживаниями и получить советы.

2. Социальные работники помогают семьям адаптироваться к новым условиям, создавая ресурсную сеть для получения помощи и информации.

3. Педагоги и специалисты по раннему вмешательству обучают родителей практическим методам взаимодействия с ребенком, чтобы укрепить их уверенность и развить навыки, необходимые для повседневной жизни.

Эффективность программ поддержки зависит от их способности учитывать индивидуальные особенности каждой семьи. Вмешательства должны быть гибкими, адаптируемыми к культуре и потребностям конкретной семьи, а также учитывать динамику взаимоотношений между родителями и детьми.

И в заключении хотелось бы сделать вывод, что программы раннего вмешательства играют очень важную роль в жизни детей с особыми потребностями и их семей. Эти программы помогают детям развиваться, обучаться, социализироваться и чувствовать себя частью общества. Организация игровых групп, основанных на семейно-центрированном подходе, работе в естественной среде и научной основе, способствует лучшим результатам в развитии ребенка. Также важно помнить, что родители - это главная опора для ребенка. Поддержка их эмоционального состояния, обучение и вовлечение в процесс помогает не только ребенку, но и укрепляет семью в целом. Программы раннего вмешательства должны учитывать уникальные потребности каждой семьи и предоставлять им гибкие и доступные решения. В будущем важно работать над тем, чтобы такие программы становились доступнее для всех семей, особенно в отдаленных регионах, и чтобы специалисты продолжали развивать новые методы, которые помогут детям и их родителям справляться с трудностями и достигать успехов. Раннее вмешательство - это возможность для каждого ребенка раскрыть свой потенциал и жить полноценной жизнью.

Литература:

1. Сборник материалов по эффективным технологиям раннего вмешательства в системе реабилитации детей с ограниченными возможностями здоровья // <https://www.aksp.ru/work/activity/inv/Block.pdf>

2. Раннее вмешательство. Курсовая работа (т). Медицина, физкультура, здравоохранение. 2014-07-31- <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=816240>

3. Программа групповых игровых сеансов в службе ранней помощи <https://urok.1sept.ru/articles/599342>

ӘОЖ 371.1: 614.2

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕГІ
ДЕНСАУЛЫҚТЫ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Кизат Г.Е., Қадырақын А.Н.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: п.ғ.магистрі, педагог-сарапшы Мадешова А.А.

aluawa_83.kz@mail.ru

Адам үшін денсаулықтан асқан құнды ештеңе жоқ. Ұлт үшін өскелең ұрпақтың денсаулығынан маңызды ештеңе жоқ. Сонымен қатар, денсаулық – бұл аурудың болмауы ғана емес, сонымен бірге адамның физикалық, әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық үйлесімі, адамдармен, табиғатпен және өзөзімен жақсы қарым-қатынас. Қазіргі уақытта денсаулық сақтау технологияларын пайдаланбай оқыту технологияларын жаңарту және жетілдіру мүмкін емес. Тәрбие-білім беру процесіне Денсаулық сақтау технологияларының келесі түрлері белсенді енгізілуде:

- денсаулықты ынталандыру және сақтау технологиялары-бұл балалардың денсаулықтарын сақтауға және нығайтуға, оның қозғалыс белсенділігін дамытуға бағытталған технологиялар. Осы технологиялардың ішіне жататындар:

- қозғалмалы ойындар: күн сайын дене шынықтыру бойынша ұйымдастырылған оқу қызметінің бөлігі ретінде таза ауада және топта өткізіледі. Ойындар баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес таңдалады.

- саусақ гимнастикасы ұйымдастырылған оқу қызметі кезінде жүргізіледі, саусақтардың жүйелі жаттығулары, балалардың ұсақ моторикасын және қол қимылдарын үйлестіруді дамытады, оқу процесін қызықты ойынға айналдырады, баланың ішкі әлемін байытып қана қоймайды, сонымен қатар есте сақтау, ойлау қабілетін жақсартуға жағымды әсер етеді, ой-қиялын дамытады;

- тыныс алу гимнастикасы дене шынықтыру және сауықтыру жұмыстарының әртүрлі формаларында жүзеге асырылады. Тыныс алу гимнастикасымен қатар, дыбыстық гимнастика жасалады, оның мақсаты балаларды мұрын арқылы дем алуға үйрету және оларды күрделі тыныс алу жаттығуларына дайындау. Мұндай гимнастика тыныс алу бұлшықеттерін күшейтеді, дененің суыққа төзімділігін арттырады;

- көзге арналған гимнастика күн сайын 3-5 мин.кез-келген бос уақытта, визуалды жүктеменің қарқындылығына байланысты, көз бұлшықеттерінің статикалық кернеуін жеңілдетуге көмектеседі. Гимнастика жүргізу кезінде көрнекі материал көрсетілімі пайдаланылады;

- сергіту және динамикалық үзілістер ұйымдастырылған оқу қызметі барысында, балалар шаршаған уақытта жүргізіледі. Оларды жүргізу кезінде көзге арналған гимнастика, тыныс алу, саусақ гимнастикасының элементтері қосылады;

- релаксация жаттығулары ішкі бұлшықет кернеуін жеңілдетуге көмектеседі, балаларға тыныштандыруға көмектеседі, осылайша олардың жүйке жүйесі мен психикасын қалыпты демалуға әкеледі;

- қуаттандыратын гимнастика күндізгі ұйқыдан кейін күн сайын өткізіледі. Оның құрамына оянуға арналған төсектегі жаттығулар, майтабан аяқтарды түзету жаттығулары, дұрыс дене бітімін тәрбиелеу, кеңінен жуыну кіреді;

- ойын сағаты балалардың бос уақытында жүзеге асырылады. Мұғалімді ойын процесіне қосу арқылы, балаларға күтпеген жерден ұйымдастырылады. Осы саладағы ең тиімді технологиялардың бірі-салауатты өмір салтын оқыту технологиялары. Бұл технологиялардың мақсаты-мектеп жасына дейінгі балалардың физикалық қасиеттерін дамыту және денелерінің шынықтыруын қалыптастырады, адам денсаулығы мен өміріне саналы көзқарас, денсаулық туралы білімді жинақтау және оны қорғау, қолдау және сақтау қабілеттерін дамыту, мектеп жасына дейінгі балаға салауатты өмір салты мен қауіпсіз мінез-құлық мәселелерін өз бетінше және тиімді шешуге мүмкіндік беретін валеологиялық құзыреттілікке ие болу.

Бұл технологиялардың түрлеріне мыналарды қамтиды:

- ойын түрінде өткізілетін ұйымдастырылған оқу қызметі біріктірілген сипатқа ие. Балалар адам денсаулығын нығайтуға қандай факторлар әсер ететінін түсінуге әкеледі.

Экскурсиялар, ойын-сауық, мерекелер, конкурстар, театрландырылған ертегілер, викториналар сияқты іс-шаралар кеңінен қолданылады;

- коммуникативтік ойындар, оларға-әңгімелер, этюдтер, әртүрлі дәрежедегі ойындар жатады;

- өз-өзіне массаж күнделікті бес минуттық сабақ түрінде немесе сабақтарда динамикалық үзіліс түрінде, ойын түрінде жүзеге асырылады. Өлеңдер, массаж қозғалыстары, жарқын бейнелер, олардың қарапайымдылығы, қол жетімділігі, әртүрлі ортада және кез-келген уақытта баланың жағдайын объектіден педагогикалық ықпал ету субъектісіне өзгертуге ықпал етеді.

- Өз-өзіне жасалатын нүктелі массаж ішкі органдардың қызметін реттейді, тұтастай алғанда дененің қорғанысын арттырады.

- Түзету технологиялары мектепке дейінгі баланың психикалық және әлеуметтік денсаулығын қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл технологиялардың негізгі міндеті балабақшадағы және отбасындағы құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас кезінде баланың эмоционалды жайлылығы мен жағымды психологиялық әлауқатын қамтамасыз ету, мектеп жасына дейінгі баланың әлеуметтік-эмоционалды әлауқатын қамтамасыз ету.

Төменде айтылған технологиялар сияқты:

- ертегі терапиясы психотерапиялық және дамытушылық жұмыстар үшін қолданылады.

Ертегі-бұл жеке қабылдау призмасы арқылы нақты әлемді бейнелейтін айна. Бұл өзіңізді, әлемді түсінуге және қабылдауға, өзін-өзі бағалауды арттыруға және қалаған бағытта өзгертуге шынайы мүмкіндік;

- арт-терапия-түске әсер ету технологиясы-топтағы интерьердің дұрыс тандалған түстері шиеленісті жеңілдетеді және баланың эмоционалды көңіл-күйін арттырады;

- құм терапиясы арт-терапияның бір түрі болып табылады, бұл процесс басқа формалардан манипуляциялардың қарапайымдылығымен, жаңа формаларды ойлап табу мүмкіндігімен, жасалған суреттердің қысқа мерзімділігімен ерекшеленеді. Дәйекті құм композицияларын жасау психикалық өмірдің циклдік сипатын, психикалық өзгерістердің динамикасын көрсетеді.

- музыкалық әсер ету технологиясы стрессті жеңілдету, эмоционалды қатынасты арттыру үшін басқа технологиялардың бөлігі ретінде көмекші құрал ретінде қолданылады.

Музыка-бұл балалар тыңдайтын дәрі, ол шығармашылықтың, қиялдың дамуына ықпал етеді. Әуен қоршаған әлемге деген қызығушылықты арттырады, баланың мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

- артикуляциялық гимнастика дыбысты дұрыс айту үшін қажет артикуляциялық мүшелерді (ерін, тіл, төменгі жақ) жаттықтыруға арналған жаттығуларды қамтиды.

- психогимнастика дененің дұрыс имиджін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде өзін-өзі қабылдауға, баланың өзіне деген сенімділігін және эмоционалды тұрақтылығын арттыруға әкеледі. [1]

Үлкен мектеп жасына дейінгі балалармен дене шынықтыру бойынша тәжірибеңізді талдай отырып, жаттығулар табиғатта еліктейтін және өзара байланысты ойын жағдайларынан, тапсырмалардан, жаттығулардан тұратын рөлдік ойын барысында орындалатын ойын созу оларға үлкен қызығушылық тудырады деген қорытындыға келуге болады. Сауықтыру және дамыту міндеттерін шешуге жәрдемдесетін етіп таңдалған. Баланың спорттық және би жаттығулары, ойындар, театрландырылған іс-шаралар және т. б. қозғалыс техникасын білуі, бейнені еліктеуден басталады. Барлық осы

технологияларды енгізу, педагогикалық процесті ұйымдастырудың әртүрлі формаларында жүзеге асырылады: сабақтар мен серуендерде, режимдік сәттерде және ересектер мен балалардың педагогикалық әрекеттесуі кезінде.

Салауатты өмір салты біздің қоғамдағы қажеттіліктер мен құндылықтар иерархиясында әлі бірінші орынға ие емес, бірақ егер сіз балаларды ерте жастан бастап өз денсаулығын бағалауға, қорғауға және нығайтуға үйретсеңіз, егер сіз салауатты өмір салтын жеке үлгі ретінде көрсетсеңіз, онда тек физикалық ғана емес, сонымен бірге жеке, зияткерлік және рухани дамыған болашақ ұрпақ деп үміттенуге болады. Денсаулық – адамның рухани және адамгершілік дамуының негізі болып табылады. Ал осы денсаулықтың іргетасы мектепке дейінгі кезеңде қаланады. Әрбір мектепке дейінгі ұйым жұмысының аса маңызды сипаттамасы балалар денсаулығының ахуалы болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйым жұмысшыларының күші мектепке дейінгі жастағы баланы сауықтыруға, салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған. Ендеше дәл осы міндеттер мемлекеттік оқу білім беру типтік бағдарламасының басым бағыттарының бірі болып табылуы кездейсоқ емес. Бұл мәселенің өзектілігі мектепке дейінгі жастағы балалардың түрткілері мен қажеттілік ерекшеліктерін ескеретін бөбекжай балаларын сауықтырудың денсаулық сақтау технологияларын пайдаланудың ерекше өткір болуымен шартталған. Денсаулық сақтау технологиялары дене шынықтыру-сауықтыру міндеттерін шешу құралдарының біріне айналуға, онсыз заманауи бөбекжайдағы педагогикалық процестің мәні де болмайды. [1,б.6].

Денсаулық сақтау технологияларының мақсаты бөбекжайда оқыту және тәрбиелеу кезеңінде денсаулықты сақтау және нығайту мүмкіндігін, балаларда қажетті білімді, іскерлікті, дағдыларды қалыптастыру, сондай-ақ алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана білу, икемді, мықты, батыл болудың өмірлік қажеттілігі ретінде қозғалысқа деген қызығушылықты өмірлік қажеттілік ретінде дамыту болып табылады. Денсаулық сақтау технологиялары - психологиялық-педагогикалық жұмыс тәсілдері мен әдістері, ықтимал мәселелерді іске асыру тәсілдемелері, оған қоса педагогтың өзінің өзін-өзі жетілдіруге тұрақты талпынысы.

Әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу. ҚР МЕМСТ негізгі ережелері 1.001 - 2009. – Астана: Ресми басылым. 2009. – 31 б.
2. Горькова Л.Г., Обухова Л.А. Занятие физической культурой в ДОУ. - М.: ЮнитиДана, 2005 - 112с.

УДК 364.044

ЭКОКАРТА В КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Кимачук С.А.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
dmitrevasveta8@gmail.com

Научный руководитель: к.п.н., доцент Абдакимова М.К.

Кейс-менеджмент является важной частью общего образования социальной работы, процесс ведения кейсов требует специальных знаний и навыков, определенных в контексте кейс-менеджмента для специалистов по социальной работе. В идеале

ведущий специалист по социальной работе приобретает такие знания и навыки во время своего начального обучения, путем обучения и практического опыта, связанного с организациями по управлению случаями.

В рамках применения технологии кейс-менеджмента в социальной работе используются несколько инструментов, которые обеспечивают проведение первичной, глубинной оценки, реализацию плана, интервенций в целях решения кейса. Одним из таких инструментов в кейс-менеджменте является «экокарта».

Индивидуальная экокарта в социальной работе представляет собой инструмент для измерения и оценки влияния отдельного индивида на окружающую среду и экологическую устойчивость его поведения.

Экологическая модель по теории Бронфенбреннера представляет собой готовый набор инструментов, который объясняет взаимодействие человека с его окружением. Теория Бронфенбреннера утверждает, что развитие человека происходит в контексте множества взаимосвязанных систем, которые оказывают влияние на него. Основными элементами экологической модели по теории Бронфенбреннера является микросистема, мезосистема, экосистема, макросистема, хроносистема [1].

Индивидуальная экокарта может также быть полезной для оценки эффективности программ и мероприятий, проводимых в рамках социальной работы. Она поможет определить, насколько успешно они способствуют развитию экологической осведомленности и изменению поведения в более устойчивую сторону. С помощью экологической модели социальные работники могут оценить различные факторы в окружающей среде, которые могут оказывать влияние на клиента. Они могут использовать эту модель для понимания проблем клиента и разработки методов работы с ними, которые будут учитывать все уровни окружающей среды. Например, социальный работник может использовать экологическую модель для понимания, как проблемы в семье (микросистема) могут быть связаны с проблемами на работе (микросистема) или социальными нормами (макросистема). Именно такой подход помогает социальным работникам более полно и комплексно понять ситуацию и предложить эффективную помощь клиенту [2].

Однако, важно помнить, что экологическая ответственность и устойчивое поведение не всегда доступно каждому клиенту социальной работы. Поэтому работнику социальной сферы необходимо быть готовым адаптировать и настраивать индивидуальные экокарты в зависимости от возможностей и потребностей каждого конкретного клиента. Также следует помнить, что изменение поведения требует времени и участия не только самого клиента, но и его окружения и общества в целом, то есть работа будет проводиться не только с субъектом обратившимся за помощью, но и его окружением, будь это семья, работа или друзья [3].

Экокарта – это инструмент, который используется в социальной работе для визуализации и анализа взаимосвязей между различными факторами, влияющими на жизнь человека или семьи. Она помогает понять контекст, в котором человек живет, и определить его потребности.

Основные элементы экокарты:

- Центр: Человек или семья, которые являются объектом исследования.
- Окружение: Разные сферы жизни человека, которые влияют на его благополучие:
- Семья: Состав семьи, отношения между членами семьи, материальные условия.
- Образование: Школа, университет, учебные достижения.
- Работа: Место работы, уровень дохода, удовлетворенность работой.
- Здоровье: Физическое и психическое состояние доступ к медицинской помощи.

- Социальное окружение: Друзья, соседи, общинные организации, религиозные общины.

- Культура: Традиции, ценности, язык.

- Политика: Законы, правила, политические системы.

- Экономика: Уровень жизни, доступность ресурсов.

- География: Место жительства, климат, окружающая среда.

- Взаимосвязи: Стрелки, соединяющие разные элементы экокарты, показывают, как они взаимодействуют друг с другом.

- Символы: Используются для визуального представления разных аспектов жизни человека или семьи.

Как использовать экокарту в социальной работе:

Сбор информации: Экокарта помогает собрать информацию о человеке или семье из разных источников (интервью, наблюдения, документы).

Анализ ситуации: Помогает понять контекст, в котором живет человек, и выделить факторы, которые влияют на его жизнь.

Постановка диагноза: Помогает определить проблемы, с которыми сталкивается человек, и разработать стратегии их решения.

Планирование работы: Помогает определить цели и задачи социальной работы, выбрать методы работы, и разработать план работы с клиентом.

Оценка результатов: Помогает отслеживать прогресс клиента и оценивать эффективность проведенной социальной работы.

Преимущества использования экокарты:

Визуальное представление информации: Помогает понять сложные взаимосвязи между разными факторами.

Индивидуальный подход: Экокарта помогает учитывать уникальные особенности каждого человека или семьи.

Увеличение эффективности работы: Помогает разработать более эффективные стратегии работы с клиентом.

Стимулирует командную работу: Экокарта может использоваться в командной работе с разными специалистами.

Примеры использования экокарты:

Помощь семьям с детьми: Определить факторы, которые влияют на воспитание детей (бедность, насилие, отсутствие поддержки со стороны семьи и общества).

Работа с беженцами: Определить факторы, которые влияют на адаптацию беженцев (языковые барьеры, культурные различия, отсутствие работы, жилья и социальной поддержки).

Предоставление социальных услуг лицам с инвалидностью: Определить факторы, которые влияют на качество жизни людей с инвалидностью (доступность среды, доступ к медицинской помощи, возможности трудоустройства, социальная интеграция).

Экокарта - это инструмент визуального представления факторов, влияющих на ситуацию клиента, помогающий социальному работнику увидеть "большую картину" и разработать комплексный план помощи.

Пример использования экокарты в кейс-менеджменте:

Ситуация:

Марина (35 лет) обратилась в центр социальной помощи с просьбой о помощи в трудоустройстве. Она мать-одиночка, воспитывает двоих детей 7 и 9 лет. Ранее работала продавцом, но потеряла работу из-за сокращения. Страдает от депрессии, испытывает трудности с финансами и с поиском подходящей работы. Имеет среднее образование,

отсутствует специальность. Имеет хорошую связь с близкими родственниками, хорошие отношения с сестрой. Нет контакта с друзьями. Имеет собственное небольшое жилье.

Создание экокарты:

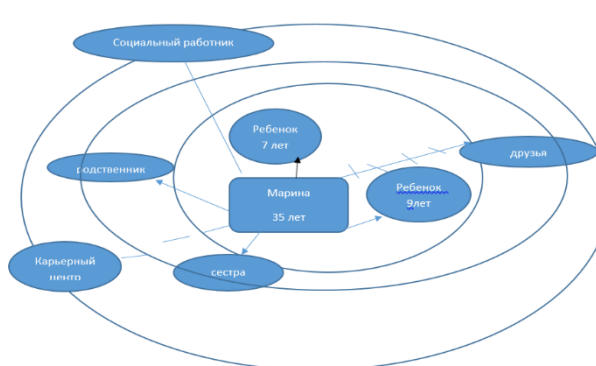

Рисунок 1. Экокарта

1. Центр экокарты: Марина, её потребности, проблемы, цели.

2. Внешние факторы:

Социальное окружение:

Поддержка близких родственников (мама, сестра) - положительный фактор.

Отсутствие общения с друзьями, ограниченные социальные связи - отрицательный фактор.

Образование:

Среднее образование, отсутствует специальность - отрицательный фактор.

Работа:

Отсутствие работы, потеря дохода - отрицательный фактор.

Ограниченные навыки, отсутствие профессиональной подготовки - отрицательный фактор.

Финансы:

Нестабильное финансовое положение, нехватка средств - отрицательный фактор.

Здоровье:

Депрессия, стресс - отрицательный фактор.

Жилищные условия:

Небольшая, но собственная квартира - нейтральный фактор.

3. Внутренние факторы:

Мотивация:

Желание найти работу, обеспечить детей - положительный фактор.

Самооценка:

Низкая самооценка, неуверенность в себе - отрицательный фактор.

Навыки:

Опыт работы продавцом, базовые навыки общения - нейтральный фактор.

Ресурсы:

Поддержка близких, возможность получить консультацию психолога - положительный фактор.

Использование экокарты для составления плана помощи:

Экокарта помогает социальному работнику:

- Увидеть взаимосвязь факторов: Депрессия Марины влияет на её трудоустройство, а отсутствие работы усугубляет её финансовое положение и увеличивает стресс.

- Определить приоритетные потребности: В первую очередь нужно помочь Марине справиться с депрессией и повысить самооценку, чтобы она могла эффективно искать работу.

Разработать комплексный план:

- направить Марину на консультацию к психологу;
- помочь ей получить профессиональную подготовку;
- содействовать в поиске подходящей работы с учётом её навыков и опыта;
- оказать социально-юридическую помощь при необходимости;
- помочь Марине получить доступ к материальной помощи (пособия, льготы);
- направить её на групповые программы поддержки матерей-одиночек.

Преимущества экокарты:

- визуальное представление проблемы;
- учёт всех значимых факторов;
- поиск ресурсов и возможностей;
- разработка индивидуального плана помощи;
- возможность отслеживать динамику изменений в ситуации клиента.

Экокарта - мощный инструмент для социальных работников, помогающий составить комплексный план помощи клиентам и увеличить шансы на успешный результат в каждом конкретном случае.

В заключение можно сказать, что экокарта является мощным инструментом в социальной работе, который помогает понять контекст, в котором живет человек, и разработать более эффективные стратегии работы с ним.

Литература

1. Диагностика по методике "Экокарта" диагностика по методике "экокарта"
<https://nsportal.ru/shkola/sotsialnaya-pedagogika/library/2019/11/09/diagnostika-po-metodike-ekokarta>

2. Экокарта: составление карты семейной системы
<https://studfile.net/preview/5006097/page:33/>

3. Что такое кейс менеджмент в социальной сфере Источник:
<https://helpdoma.ru/faq/cto-takoe-keis-menedzment-v-socialnoi-sfere>

ӘӨЖ 159.9

БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Қуан Д.Т.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

knvadlz@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: PhD, қауымдастырылған профессор Алшынбаева Ж.Е.

Ежелгі гректің ұлы ойшылы Аристотель бізге эмоцияның түрлері мен олардың атқаратын қызметтерін бөле отырып, олардың психиканың маңызды құрылымы екенін көрсетті. Эмоция (фр. emotion, лат. emoveo — толғану) психикалық процесстің бір түрі.

«Эмоция» сөзінің түбірі латынның «*motere*» деген етістігінен шыққан, ол «қозғалу, қимылға келу» деген мағынаны білдіреді, ал «э-» қосымшасы оған сыртқа бағыттылық мәнін қосады: «алыстату, қашықтату», бұл әрбір эмоцияның әрекетке ұмтылысын білдіреді. Эмоциялардың әрекетке итермелейтінін жануарлар мен балаларды бақылау арқылы оңай көруге болады; [2, 21]

“Эмоция” – адамның ішкі сезімдері мен мінез-құлқын басқарушы психологиялық күй. Эмоциялардың негізгі қызметі адамға қоршаған ортаға бейімделуге көмектесу. Эмоцияның бағалау қызметі арқылы эмоциялар адамға қауіп-қатер мен берер пайдасын жылдам анықтауға мүмкіндік береді, ал ынталандыру қызметі әрекетке итермелейді. Бұл эмоцияның қызметтері бейімделу қажеттілігімен тығыз байланысты: стресс пен қорқыныш жағдайында ағза арнайы гормондар бөліп, реакция беруге дайындалады. Сонымен қатар, эмоциялар коммуникативтік қызмет атқарады, бұл вербалды және вербалды емес байланыс арқылы жүзеге асады. Эмоциялардың реттеу қызметі адамның өзін-өзі бақылауына және көңіл-күйін реттеуге мүмкіндік береді, бұл өмірлік жағдайларда дұрыс әрекет етуді қамтамасыз етеді.

Осылайша, біздің әр эмоциямыз өзіндік бірегей рөлді атқарады. Сондықтан да әр адам өзінің эмоцияларын түсініп, оларды қажет жағдайда және орынды пайдалана білуі тиіс. Кейбір жағдайларда эмоцияны біз емес, эмоция бізді басқарып жататындай көрінуі мүмкін. Әлеуметтікбиолог мамандары да дәл осындай тұжырымдарды жасады. Олардың пікірінше, біз қиын немесе түсініксіз жайтқа тап болғанда эмоцияға ерік береді екенбіз. Осындай сәттерде кейбір адамдар өздерінің шыдамдылығы мен суыққандылығын көрсетеді. Ситуацияны рационалды тұрғыда саралап, эмоциясын дұрыс пайдаланады міне осы кезде біз сол адамның эмоционалды тұрақтылығын байқай аламыз. Әрбір субъект өз кезегінде эмоцияларын түсінбеген жағдайда, оларды психологиялық тұрғыда өңдей алмайтын болса әр-түрлі жағымсыз салдардың тууына себепші болады. Мысалы, психосоматикалық бұзылулардан бастап, әлеуметтік, тұлғалық және тұлғааралық конфликтілерге дейін. Осы аталған мәселелердің негізі эмоционалды интеллекті деңгейінің төмен болуы деп айтсақ қателеспейміз.

Ғылыми тұрғыда *эмоционалды интеллект* түсінігін өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын түсіну, тану және қарым-қатынас жасауда темперамент, ниет сияқты психикалық процестер мен күйлердің жағымды немесе жағымсыз жақтарын еш қиындықсыз сезе білу деп қарастырамыз. Ең алғаш рет бұл түсінікті ғылымға 1990 жылдары Питер Сэловей мен Джон Мэйер атты Йель университетінің зерттеушілері енгізген болатын және ең алғашқы үлгіні де өздері құрастырған еді(Сурет 1).

ПИТЕР СЭЛОВЕЙ МЕН ДЖОН МЭЙЕР
БОЙЫНША ЭМОЦИОНАЛДЫ
ИНТЕЛЛЕКТ МОДЕЛІ

Сурет 1. Питер Сэловей мен Джон Мэйер бойынша эмоционалды интеллект моделі

Бастапқыда эмоционалды интеллект тек қана кішігірім зерттеушілер мен ғалымдарға таныс ғылыми концепция ғана болатын. Кейін, эмоционалды интеллект түсінігі бұрынғы Гарвард университетінің профессоры Дэниэл Гоулманның кітабының арқасында көпшілікке таныла бастады. Гоулманның көзқарасы бойынша, қарапайым IQ деңгейі жоғары адамға қарағанда EI(эмоционалды интеллект) деңгейі жоғары адамдар көп жетістікке жетеді екен. Осындайда IQ не үшін керек деген сұрақ тууы мүмкін. IQ – ақыл-ой қабілетінің объективті көрсеткіші. Интеллект коэффициенті адамның мектептегі, жұмыстағы деңгейін анықтайды. Ал эмоционалды интеллект ұжымда жұмыс істеу қабілетіне және әріптестерінің көңіл күйіне әсер етеді. IQ-ге қарағанда EQ-ді реттеу мен көтеру оңай. Мысалы, жұмыс берушілер жоғары ақыл-ой қабілетін бағалайды. Бірақ 1-орынға қоймайды. IQ көрсеткіші жоғары адамға көптен тіл табысу қиын болуы мүмкін. Сондықтан көптеген ірі компаниялар эмоционалды интеллекті бар жұмысшыны қалайды. [3, 25]

Бала тәрбиесінде де эмоционалды интеллектінің маңызы өте зор. Бұл бала тәрбиесінің кілті деп қарастырсақта болады. Бала тәрбиелеудегі түпкі мақсат – тек тәртіпті, мейірімді бала өсіру емес. Кез-келген ата-ана өз баласына тек жақсылықты қалайды. Мысалы: қоғамға үлес қоса алатын, адамгершілігі мол, жауапты, өз таңдауын жасай алатын, өзіне сенімді, сәтті неке құратын және өздері де жақсы ата-ана бола білетін азаматтарды тәрбиелеу және т.б.. Американдық психолог, профессор Джон Готтман өз зерттеулерінің барысында тек бір махабаттың жеткіліксіз екенін анықтаған. Оның ойынша, тәрбиенің құпиясы – ата-ананың эмоционалды сәттерде өз балаларымен қалай қарым-қатынас жасайтынында.[1] Яғни, эмоционалды тәрбие беру арқылы баланың бойына қажетті дағдыларды дамытуға болады.

Эмоционалды тәрбие — баланың өз сезімдерін түсінуіне, оларды қабылдауына және дұрыс білдіруіне көмектесетін ата-ананың, мұғалімдердің және ересектердің маңызды тәрбиелік құралы. Эмоционалды интеллектіні неғұрлым ерте дамыту қажет. Д. Готтман балалық шақ пен жасөспірімдік кезең ЭИ дамытуға мүмкіндік береді деген. Осы орайда, эмоционалды интеллект тәрбиесінің шетел мектептеріндегі тәжірибелерін атап айтсақ болады. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында мектептерде “*self-science*” деп аталатын арнайы сабақ(факультатив) өткізіледі. Бұл сабақта, оқушылар ашудың астарында басқа сезімдер, қызғаныш, реніш сияқты эмоциялар жасырынуы мүмкін екенін түсінеді. Олар өз сезімдерін сөзбен жеткізуге, сондай-ақ қақтығысты жағдайларды конструктивті түрде шешуге машықтанады. Сабақтар әңгімелесу, талқылау немесе рөлдік ойындар түрінде өткізіледі екен.

Балаларға ерте кезден эмоционалды интеллектіні дамытуда бұндай әдіс-тәсілдер міндетті түрде нәтиже береді. Балаларға эмоционалды тәрбие беру бірнеше аспектілерден құралады.

Біріншіден, Готтманның зерттеулері көрсеткендей, эмоцияларын ерте жасынан бастап дұрыс атауға үйренген балалар стресстік жағдайларға жақсы бейімделеді және өздерін еркінірек сезінеді.

Екіншіден, эмпатияны дамыту. Эмпатия – басқа адамның эмоцияларын түсіну және сезімдеріне жауап беру қабілеті. Эмпатия арқылы бала достық қарым-қатынастар орнатып, ұжымда өзін жайлы сезінеді. Осы орайда, ата-аналарға балалардың бойында эмпатия сезімін дамыту үшін берілетін кеңестер бар, мысалы: баламен көбірек кітап оқу барысында, оқиғалардағы кейіпкерлердің эмоциялары туралы сұрақтар қою. «Сенің

ойынша, ол қазір өзін қалай сезініп тұр?» немесе «Бұл кейіпкер неге мұнайды деп ойлайсың?» деген сұрақтар эмпатияны сөзсіз дамытады.

Келесі, эмоционалды тәрбие берудің маңызды бөлігі басқарушылық қабілет. Бұл кезекте, баланы тыныс алу, медитация немесе эмоцияларды сурет салу арқылы жеткізіп үйретуге болады. Мұндай әдістер стресс жағдайларында эмоцияны тиімді басқаруға көмектеседі.

Эмоционалды тәрбие беру үшін және эмоционалды интеллектінің жоғары деңгейін қалыптастыру үшін баламен ашық әңгімелесулер жүргізу қажет. Жалпы адам адаммен дұрыс, жағымды және ашық вербалды қарым-қатынасқа түскен уақытта олардың ішкі әлеміне еніп, сезімдерін түсінуге мүмкіндік алады. Тіпті, балабақшаға баратын кіші топ баласымен балабақша туралы әңгімелесіп, тәрбиешілер туралы жағымды көзқарас қалыптастырсақ, балалар сол ортаға тезірек бейімделіп кетеді. Күн сайын балабақшадан кейін, «бүгін сені не қуантты?», «қандай қиындық болды?» немесе «өзіңді қалай сезініп тұрсың?» деп сұрау баланың өз эмоцияларын аша білуіне және ата-анасымен жақын қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

Дж. Готтманның эмоционалды тәрбие беру бағдарламасы бойынша ата-ана рөлдері 3 түрге бөлінді.

1. Қабылдай алмаушылық

Бұл топтағы ата-аналар балалардың теріс эмоцияларына мән бермейді, оларды елемейді немесе маңызсыз деп санайды. Мысалы, баланың мұнайып немесе ашуланған сәттерін «бұл бос әңгіме» деп қабылдап, оларға эмоцияларын көрсетуге мүмкіндік бермейді. Мұндай көзқарас баланың эмоцияларын басуына және өз сезімдерін түсінбеуіне алып келеді.

2. Қарсыласушылар

Бұл топқа жататын ата-аналар балалардың теріс эмоцияларына қатысты теріс пікірде болады. Олар баланы сынға алып, кейде оның эмоцияларын көрсеткені үшін ұрсып, жазалауы мүмкін. Мұндай әрекет баланың өз эмоцияларынан ұялуына, тіпті оларды мүлдем көрсетпеуіне себеп болады.

3. Немқұрайлы қарайтындар

Мұндай ата-аналар балалардың эмоцияларын қабылдап, жанашырлық танытады, бірақ шешім жолдарын ұсынбайды және балалардың мінез-құлқына шектеу қоймайды. Олар баланың эмоцияларына түсіністікпен қарап, оның сезімдерін қолдағанымен, баланың қателіктерін түзетуге және жағдайды басқаруға қажетті бағыт-бағдар бермейді. [1, 12]

Балалық шақ – эмоционалды интеллектіні дамытудың және ата-ана мен бала арасында жақын эмоционалды қарым-қатынас орнатудың ең қолайлы кезеңі. Жоғарыда айтылғандай шетел мектептерінде яғни, АҚШ-тағыдай, Ресейде де эмоционалды интеллектті дамыту бойынша бағдарламалар әзірленуде. Мысалы:

- К.В. Адушкина қосымша білім беру жағдайында эмоционалды интеллектті дамыту бағдарламасын сипаттады. Бұл бағдарламада музыкатерапия әдістері негізге алына отырып сол арқылы баланың эмоционалды интеллект деңгейін қосымша білім беру жағдайында дамытуға болатындығы дәлелденді.

- А.В. Дегтяревтің идеясы бойынша мінез-құлқында ауытқуы бар (девиантты) жасөспірімдердің эмоционалды интеллектісін дамыту мақсатында ғана емес, сондай-ақ, профилактика ретінде психологиялық тренингтердің(топтық) маңызын ашып көрсетті;

- А.О. Куракинаның бағдарламасы мектеп жасына дейінгі балалардағы эмоционалды интеллектіні дамытуға арналған.

Қорытындылай келе, қазіргі таңда эмоционалды интеллект түсінігін елемеушілік азайғанын байқаймыз. Эмоционалды интеллектіні дамыта отырып тәрбие беру, тұлғаның қалыптасуын сәтті ететін процесс. Оны елемеу адамзаттың эмоционалды сауаттылығының төмендеуіне, өзіне деген сенімнің азаюына алып келеді. Эмоционалды тәрбиені тиімді пайдалану арқылы ата-аналар мен педагогтар баланың жеке басының дамуына ықпал етіп, оның өмірге деген оң көзқарасын қалыптастыратыны сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Готтман Д. Эмоциональный интеллект ребенка. Практическое руководство для родителей / Д. Готтман.: «Манн, Иванов и Фербер (МИФ)», 1997. - 226 с.
2. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман; пер. с англ. А.П. Исаевой. - М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ, 2009. - 478 с.
3. Калинин О. Эмоциональный интеллект. Управлять собой и влиять на других / О. Калинин — «Питер», 2022 — (Сам себе психолог (Питер)).
4. Гоулман Д., Бояцис Р., Макки Э. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.

ӘОЖ 37.013.42

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫ БАЛАЛАРЫНДА ҚИЯЛДЫ ДАМУ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ТӘСІЛДЕРДІ ДАРАЛАУ

Куралбаева Г.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі», Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.магистрі, педагог-модератор Баярхуу М.Б.

arim-5@mail.ru

Қазіргі уақытта дамыған қиял шығармашылық тұлғаның маңызды сипаттамаларының бірі болып табылады. Қиял мектеп жасына дейінгі балалардың кез келген іс-әрекетінің негізгі компоненті, ол баланың одан әрі толыққанды дамуында маңызды рөл атқарады. Осыған байланысты мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің алдында өскелең ұрпақтың шығармашылық әлеуетін жоспарлы және мақсатты дамытудың маңызды міндеті тұр. Бұл өз кезегінде барлық танымдық процестер жүйесінің психологиялық заңдылықтарын ескере отырып, оқу процесін жетілдіруді талап етеді. Мектепалды даярлық тобы бала дамуының ең қарқынды кезеңдерінің бірі, бұл жаста баланың психикалық дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын танымдық процестер белсенді дамиды. Олар сонымен бірге оның ақыл-ой қабілеттерін қалыптастырудың негізі болып табылады. Танымдық процестердің дамуы жаңа білім мен дағдыларды игерудің жеңілдігі мен жылдамдығымен, оларды әр түрлі міндеттерді шешу үшін пайдалану мүмкіндігімен анықталады, бұл мектепте оқуға дайындалу үшін ерекше маңызға ие. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың заманауи тәсілдері әр баланың жеке қалыптасуын қолдау стратегиясын таңдаумен тығыз байланысты. Сондықтан шығармашылық қиялды дамытудың осы бағыттағы құралдарын, әдістері мен формаларын таңдау және дамыту өзекті мәселеге айналып отыр.

Қиял – сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының субъективтік образдарын қайтадан жаңартып, өңдеп, бейнелеуде көрінетін, тек адамға ғана тән психикалық процесс, ал шығармашылық қиял өзіндік жаңа образдар жасау арқылы жемісті іс-әрекетте көрінеді. Шығармашылық қиял жаңа, қайталанбас бейнелер мен идеялардың қайнар көзі [1]. Психикалық дамудағы қиял бірден пайда болмайды, ол тәуелсіз психикалық функция ретінде үш жастан кейін ғана көрінеді. Алайда, бұл үш жасқа дейінгі балалардың қиялы жоқ дегенді білдірмейді, ерте жаста қиял қабылдау сияқты басқа психикалық функциялармен біріктіріледі. Л.С. Выготскийдің айтуынша, ерте балалық шақ кезеңіндегі балалар әр түрлі елестерді оңай біріктіріп, оларға сынсыз қарайды. Ол қиялдың бала тілімен, оның қоршаған ортамен байланысының негізгі психологиялық формасымен, яғни бала санасының ұжымдық әлеуметтік қызметінің басты формасымен байланысты екендігін алға тартқан. Қиял зат туралы түсініктің қалыптасуына әсер етеді, ол балаға өзі көрмеген қандай да бір затты көз алдында елестету және ол жайлы ойлау мүмкіндігін береді [2]. Мектепалды даярлық тобында, яғни 5-6 жастағы балалардың іс-әрекетінде шығармашылық басым бола бастайды, осы орайда қиял қоршаған дүниені өзгертетін, ерекше интеллектуалды іс-әрекетке айналады. Баланың танымдық қажеттіліктері артып, оларды қиялдың көмегімен қанағаттандырады. Оның арқасында балалар нақты жағдайдың шеңберінен шығып, танымның шекарасын ұлғайтады. Ал бұл баланың эмоционалды, адамгершілік, әлеуметтік тәжірибесін молайтады.

Мектеп жасына дейінгі балалардағы қиялдың дамуы мен қалыптасуы мәселесі Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн сияқты ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған. Белгілі психолог В.В. Давыдов қиял баланың бүтінді бөліктерден бұрын көруі және оның маңызды қасиеті - бұл функцияларды бір объекіден екіншісіне ауыстыру мүмкіндігі деп есептейді [3]. О.С. Ушакова, Г. Д. Кириллова, М.М. Рыбакова сияқты ғалымдар шығармашылық қиялдың дамуын көркем әдебиетпен, ал А.Р. Лурия, Л.А. Парамонова және басқа зерттеушілер қиялдың дамуын сындарлы әрекеттермен байланыстырады. А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, Е.М. Гаспарова қиялдың дамуы балалардың ойын әрекетінің дамуымен байланысты деп санайды. Осылайша аталған ғалымдар қиял білімді игерудің маңызды алғышарты, қолда бар білімді шығармашылық қайта құрудың шарты, тұлғаның даму процесіне және мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің тиімділігіне әсер ететіндігін көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялын дамыту тәсілдерін дараландыру бойынша жүргізілетін жұмыс өте тиімді болып табылады. Мектепалды даярлық тобындағы балалардың қиялын ынталандыру - болашақ бірінші сынып оқушыларының ойлауын, есте сақтау қабілетін, сөйлеуін, эмоционалды саласын дамытуда күшті серпінге ие. Оқыту мен тәрбиелеу процесінде жеке көзқарастың қажеттілігі ұйымдастырылатын іс-әрекеттің мазмұны мен сипатының күрделенуімен, балалардың жеке ерекшеліктерін ескерумен байланысты. Е.С. Рабунскийдің пікірінше, балалардың шығармашылық қиялын дамыту жұмысындағы тәсілдерді даралау мүмкіндіктері, оқыту үдерісіндегі жеке көзқарас әрбір тәрбиеленушіге, оның топтық және жеке іс-әрекет жағдайындағы шығармашылық даралығына пәрменді назар аударуды білдіреді [4]. Тәрбие, білім беру жұмысындағы тәсілдерді даралау педагогтің анатомиялық-физиологиялық және психологиялық, сондай-ақ балалардың жас және жеке ерекшеліктерін білуіне негізделеді. Жеке тәсілді жүзеге асыру мектеп жасына дейінгі балалардың айрықша ерекшеліктерін білуді талап етеді. Оларға мыналар жатады: эмоционалды жағдай, жүйке жүйесінің дамуы мен икемділігі, физикалық даму процестерінің қарқындылығы, қиялдың, сөйлеудің және ойлаудың даму деңгейлері т.б. Жеке көзқарас мектепке дейінгі

тәрбиешіден белгілі бір қасиеттерді, шыдамдылықты, балалармен қарым-қатынас орнатуды, туындаған қақтығыстарды шешуді, ата-аналармен қарым-қатынас жасауды талап етеді.

Я.И. Ковальчук педагогтің жұмысындағы тәсілдерді даралауды жүзеге асырудың бірнеше шарттарын бөледі [5]:

1) балаға жеке көзқарасты балалар ұжымын тәрбиелеу және қалыптастырумен ұштастыру;

2) тәрбие процесінде педагогтер мен отбасы арасында өзара іс-әрекетті ұйымдастыру;

3) баланың жеке басының сипаты мен қасиеттеріндегі жағымды жақтарға сүйену.

Білім берудегі жеке тәсілді іске асырудың маңызды жолы жеке білім беру бағытын құру болып табылады. Оқытуды, тәрбиелеуді және түзетуді даралау, ең алдымен, берілген білім беру бағдарламасының деңгейі мен баланың нақты мүмкіндіктері арасындағы сәйкессіздікті жоюға бағытталады. Жеке білім беру бағыты оқыту және тәрбиелеу процесінде баланың (тәрбиеленушінің) жеке әлеуетін іске асырудың жеке жолын білдіреді. Л.В. Михайлова-Свирская жеке білім беру бағытын әзірлеудің негізгі мақсаты - бұл балабақшада мектеп жасына дейінгі балалардың оң әлеуметтенуіне, олардың эмоционалды, физикалық, интеллектуалды дамуымен тығыз байланысты әлеуметтік-тұлғалық дамуына ықпал ететін жағдайлар жасау екендігін атап көрсетеді [6]. Жеке білім беруді ұйымдастыру әр түрлі бағыттарды қамтуы мүмкін, біз балалармен жұмыста тәсілдерді даралауды балалардың шығармашылық қиялын дамыту бойынша жұмысты ұйымдастырудың нұсқаларының бірі ретінде қарастырамыз. Балалардың шығармашылық қиялын дамыту бойынша жеке жұмысты ұйымдастыру ойындағы шығармашылық қиялды дамыту, тиісті заттық-дамытушылық ортаны құру, шығармашылық қиялды дамытудың түрлі технологияларын қолдану сияқты жұмыстың осындай бағыттары бола алады.

Жеке білім беру бағытын жоспарлау немесе жобалау - бұл кезең-кезеңмен жүретін процесс, осыған сәйкес М.Д. Маханева келесі кезеңдерді бөліп көрсетеді [7]:

1. Бақылау кезеңі. Бақылау кезеңі жеке білім беру бағытын әзірлеуді қажет ететін балаларды анықтауды қамтиды. Бақылау нәтижелері бойынша арнайы кесте толтырылып, онда балада анықталған қиындықтар және олардың мүмкін себептері анықталады.

2. Диагностикалық кезең (мониторинг). Бұл кезеңнің негізгі мақсаты белгілі бір қасиеттердің қалыптасуының немесе тұтастай дамудың жай-күйі туралы ақпаратты талдау және жалпылау, бағалауды жүзеге асыру, түзету-дамыту процесін жоспарлау және жұмыстың болжамды нәтижелерін анықтау болып табылады.

3. Жобалау кезеңі. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін анықталған қиындықтар мен осы қиындықтардың белгіленген себептерін ескере отырып, шығармашылық қиялдың дамуының жалпы деңгейін бағалауға және оның ерекшеліктерін анықтауға, түзету және дамыту жұмысының жоспарын құруға мүмкіндік береді.

4. Іске асыру кезеңі. Жеке білім беру бағыттарын іске асыру кезеңінде баланың әр түрлі іс-әрекеттерінде қойылған мақсаттар, міндеттер, жұмыстың белгілі бір формалары мен әдістері жүзеге асырылады.

5. Қорытынды диагностика кезеңі. Бұл кезеңде қорытынды диагностика жүргізіледі, оның барысында жеке білім беру бағытын іске асыру мен дамытуға бағытталған белгілі бір сапаның даму динамикасы бағаланады.

Дараландыруға әр баланың дамуының бастапқы деңгейін ескеру және жетістікке жетуіне кепілдік беретін тиісті әрекеттерді жоспарлау арқылы қол жеткізіледі. Бұл

баланың дамуы, оның ішінде физикалық және эмоционалдық, сондай-ақ когнитивті даму деңгейі туралы жан-жақты ақпаратты қажет етеді. Тәрбиешінің жұмысы - бұл шешім қабылдау процесі, оның барысында педагог баланы бақылайды, оның дамуының маңызды салаларының қай кезеңде екенін анықтайды және соған сәйкес белгілі бір ұйымдастырылған іс-әрекеттерді өткізеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қиялын дамытуға бағытталған іс-шараларды даралау және әзірлеу кезінде келесі принциптерді ұстану маңызды:

- Онтогенетикалық принцип (онтогенездегі қиялдың қалыптасу заңдылықтары мен реттілігін есепке алу);

- Белсенділік принципі (эмоционалды қанықтылық, баланың мүдделеріне сәйкес жетекші қызмет түрін есепке алу және ойын тапсырмаларын қолдану);

- Кезеңділік принципі (психологиялық-педагогикалық жұмыстың бір кезеңінен екінші кезеңіне өту үшін алғышарттардың дәйекті қалыптасуы);

- Қолжетімділік принципі («өзекті даму аймағына» сүйене отырып, «жақын даму аймағында» орналасқан функциялардың дамуын ынталандыру);

- Көрнекілік принципі;

- Беріктік принципі әр түрлі жағдайларда (үй жағдайлары, экскурсиялар, серуендер) алынған дағдыларды бірнеше рет қолдану.

Тәрбиешінің білім беруді дараландыруды басқарудағы басты мақсаты -баланың әлеуметтік өзін-өзі анықтауын, оның тәуелсіздігі мен бастамашылығын қамтамасыз ете алатын білім беру қатынастарын дараландыру жағдайларын қалыптастыру. Бүгінгі таңда МДҰ-да білім беру процесін дараландыру міндеттерін іске асырудың ең перспективалы тәсілдерінің бірі - баланың дамуының жеке білім беру траекториясын құру және жеке білім беру бағытын тәжірибеге енгізу болып табылады.

Жеке-дара тәсілді жүзеге асыра отырып келесі кезеңдерді ескеру қажет:

- бірінші кезең - педагогикалық диагностиканы бақылау арқылы баланың ерекшеліктерін зерделеу;

- екінші кезең - бала туралы ақпаратты талдау, қорытындыларды тұжырымдау;

- үшінші кезең - әрбір баламен жұмыс істеу әдістері мен формаларын жеке айқындау міндеттерін қою;

- төртінші кезең - белгіленген мақсаттарды іске асыру, баламен әр түрлі қызмет түрлерінде жоспарланған жұмысты жүзеге асыру.

«Шығармашылық қиялды дамытудың алғышарттарын қалыптастыру» бағыты мектеп жасына дейінгі балалардың объектілерді ерекше сипаттамалары бойынша қабылдау қабілетін дамытады. Балаларға фигуралардан объектілерді құрастыруға бағытталған ойындар мен тапсырмалар ұсынылады (геометриялық лото), бұл геометриялық бейнесі бойынша заттарды таңдау, тұтас қабылдауды, бөлікті бүтіннен бөліп алуды, бөліктен бүтін құрастыруды (суретті жинауды), объектілерді ерекше көріністе қабылдауды (қабаттасқан, жасырылған) дамытады.

«Шығармашылық қиялды дамыту» бағыты аясында мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығын, өзіндік ерекшелігін, сондай-ақ эксперимент жасау қабілетін дамыту бойынша жұмыстар жүргізіледі. Балалар түрлендіруге қабілетті әр түрлі материалдармен (қағаз, саз, ермексаз, құм, су және бояулар) тәжірибе жүргізеді, алған дағдыларын тәуелсіз іс-әрекетте бекітеді, сонымен қатар тәрбиешінің көмегімен жаңа білім алады. Шығармашылық қиялдың дамуының жоғары деңгейін көрсеткен балаларға (объектілерді түрлендіруге ғана емес, сонымен қатар жаңа объектілерді құруға да қабілетті) жеке-дара жұмыс ұсынылады.

Қиялды дамыту жұмысындағы тәсілдерді даралаудың барлық кезендері шығармашылық қиялға арналған тапсырмаларды ұсынатын ойын жүйесін қамтиды. Мұнда жетекші орынды балалардың тәуелсіз шығармашылығын, олардың өз қиялдарын бейнелеуін көздейтін тәуелсіз бейнелерді жасауға бағытталған ойындар алынады. Балалар пассивті бақылаушылар мен көмекшілер позициясынан құрастырушылар, суретшілер рөліне ауысады. Кеңістікте бағдарлау, жалпы моториканың дамуы, бейнелі ойлаудың қалыптасуы шығармашылық қиялдың дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, даралау тәсілі ауызша қиялды дамытуға бағытталуы керек. Балалар ойындар мен қоршаған өмірден, сүйікті кітаптардан алған әсерлерімен бөліседі; құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы дамиды. Шығармашылық қиялды дамытуда баланың психикасының әр түрлі жақтарын (оның танымдық және эмоционалды-жеке саласын) дамытуға және түзетуге бағытталған психогимнастиканы қосуға болады. Негізгі назар экспрессивті қозғалыс техникасының элементтерімен таныстыруға, балалардың түрлі психикалық функцияларын дамытуға, сондай-ақ өзін-өзі релаксация элементтерін үйретуге және әр түрлі эмоционалды күйлерді білдіру қабілетіне аударылады. Шығармашылықты, қиялды дамыту балалардың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, ойындар, бейнелеудің дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістері, құрастыру, өнертапқыштық мәселелерді шешу арқылы жүзеге асырылады.

Ойын әрекеті. Дидактикалық материалдарды қолдану мектеп жасына дейінгі баланың қиялын дамытуда кең мүмкіндіктерге ие. Қиял мен шығармашылықты балаларға әр түрлі суреттерді (ертегілер, кескіннің бөліктері) ұсыну немесе балаларды заттармен ойындарға тарту немесе тапсырмалардың ауызша түрлерін ұсыну арқылы дамытуға болады (қалай ойлайсың...; оқиғаны аяқта...). Дидактикалық ойындар қиялға итермелейді және шығармашылық процестің еріктілігін қалыптастырады, себебі ойын баланың таныс затқа жаңа көзқараспен қарауына жағдай жасайды. Қиялды дамытуға бағытталған ұйымдастырылған іс-әрекетті өткізудің ойын формасы мектеп жасына дейінгі балалардың қиялын бейнелеу іс-әрекетінде көрсетудің максималды еркіндігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Құрастыру. Бұл мектеп жасына дейінгі балаларға жаңа кескіннің қалай жасалатынын, бөлшектерді басқа, ерекше тәсілмен қалай біріктіруге болатындығын түсінуге көмектеседі. Құрастыру балалар шығармашылығының бір түрі ретінде техникалық ойлаудың белсенді қалыптасуына ықпал етеді, оның арқасында балада графикалық сауаттылықтың негіздері қалыптасады және сызбаларды, үлгілерді, эскиздерді қолдануды үйренеді. Баланың өзі таңбалауды, өлшеуді жасайды, оның кеңістіктік, математикалық ойлауының дамуына ықпал ететін тәуелсіз талдау негізінде схемалар жасалады. Бұл баланы әр түрлі материалдардың қасиеттерімен таныстырады: құрылыс элементтері, қағаз, мата, табиғи және қалдық материалдар және т.б. «Сиқырлы фигуралар» жаттығуы негізінде баланың назарына түрлі-түсті картоннан немесе пластиктен жасалған түрлі геометриялық фигуралар ұсынылады. Бірінші кезеңде балаға бірдей түсті фигураларды алып, оларды үлгі бойынша орналастыру ұсынылады. Белгілі бір уақыттан кейін бала үлгіге сүйенбей, түрлі-түсті фигуралардың көмегімен жасаған манипуляцияларын еске түсіреді. Соңғы кезеңде балаға түрлі-түсті фигуралар ғана емес, сонымен қатар қосымша элементтер де ұсынылады. Осылайша, кез келген фигуралар мен олардың элементтерін қолдана отырып, бүкіл сюжетті құру міндеті қойылады.

Музыка. Шығармашылық қиялды дамытудың ерекше шарты - музыка, өйткені ол мектеп жасына дейінгі баланың есту қабілетін жетілдіреді. Балалар ноталардың дыбысында жаңбыр тамшыларын, қадамдардың дыбысын, жапырақтардың сыбдырын естуге тырысады. Жүйелі сабақтарда мектеп жасына дейінгі баланың кеңістікті

толтыратын дыбыстарды тыңдау дағдысы біртіндеп қалыптасады. Музыка мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қиялын белсендіру құралы ретінде балалардың қиялын бояйтын және олардың айқын көрінуіне ықпал ететін қосымша материал ретінде қолданылады.

Бейнелеу қызметі. Сурет салу басқа әрекеттерге қарағанда баланың шығармашылық көрінісі үшін кең өріске айналады. Бейнелеу қызметі шындықты нақты және қиялдың үйлесімі бар компоненттер арқылы көрсетеді, ал олардың баланың қабылдауына өзара әсері мектеп жасына дейінгі баланың психикалық дамуын, сондай-ақ олардың шығармашылық әлеуетін белсендіруге ықпал етеді. Балалардың шығармашылық қиялын дамытуға бейнелеу іс-әрекетінің әсері жалпыға бірдей танылған болып саналады және психологиялық-педагогикалық талдаудың дәстүрлі әдісі болып табылады.

5-6 жастағы балаларда шығармашылық қиялды дамыту бойынша жұмысты ұйымдастыру алдымен балаға жұмысты қалай орындау керектігін, жаңа бейнені қалай жасауға болатынын көрсетіледі, содан кейін бала өздігінен әрекет етеді. Ересек адам бұл процесті басқара отырып, сұрақтардың, тірек сөздердің, көрнекі құралдардың көмегімен баланың өткен тәжірибесін өзектендіру міндетін орындайды. Балалардың жеке мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, кейбір жағдайларда ұйымдастырушылық және бағыттаушы көмек пайдаланылады, ал басқаларында жеке жұмыс жүргізіледі.

Мектепалды даярлық тобы балаларында қиялды дамыту жұмысындағы тәсілдерді даралау білім беру процесінде өзара әрекеттесудің әр түрлі педагогикалық жағдайларын біріктіруге мүмкіндік береді, осылайша баланың оқу материалының сапасы мен дәрежесін арттырады. Сонымен бірге мектеп жасына дейінгі баланың әлеуметтік-тұлғалық дамуында жеке мақсаттардың қалыптасу тенденциясы қалыптасады. Бұл балалар мен ересектердің бірлескен жетістіктерінің деңгейін едәуір арттыра отырып, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процестерін оңтайландырады, шығармашылықты дамытатын баға жетпес әлеуметтік және ойын тәжірибесін береді, ал бұл мектепте оқуға дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік береді және мектептің белсенді және толыққанды басталуы үшін қолайлы жағдайлар жасайды.

1. Балалардың шығармашылық дамуының маңызды факторларының бірі - олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға жағдай жасау. Балалардың іс-әрекетіне түрлі ойындарды, ойын әдістерін, жағдайларды үнемі қосу керек, олар әр бала үшін маңызды оқу мотивациясын қалыптастыруға барынша ықпал етеді. Балаға ұсынылатын оқу формаларын, құралдары мен әдістерін, жұмыс материалдарын әртараптандыру қажет.

2. Дидактикалық ойынға, сурет салуға, мүсіндеуге, театрландырылған ойындарға және музыкалық іс-әрекетке басымдық беру керек. Бұл тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді, әрі максималды эмоционалды әл-ауқат атмосферасын құруға мүмкіндік береді. Олар баланың тәжірибесін, дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін барынша арттыруға ықпал етеді.

3. Білім берудің мазмұндық компоненті бала үшін қызықты болуы керек.

4. Көркем-эстетикалық ортаны құру қажет. Заттық-кеңістіктік орта баланың мүдделерін, қажеттіліктерін, бейімділігі мен қабілеттерін, сондай-ақ белсенділік деңгейлерін ескере отырып, оның даралығын тиімді дамыту мүмкіндігі ретінде қарастырылады. Көркем-эстетикалық орта мектеп жасына дейінгі баланың әр түрлі іс-әрекеттерін қамтамасыз етеді және оның тәуелсіз белсенділігінің негізіне айналады. Бала

заттардың құрамдас бөліктері туралы білімін байытып, негізгі және қайталама белгілерді ажырата алады.

5. Баланың сөздік қорын көбейту. Ересек адаммен ауызша қарым-қатынастың әсерінен бала ересек адамның сөздеріне сүйене отырып (ертегілерді, әңгімелерді тыңдау кезінде), оның тікелей қабылдауынан тыс нәрсені елестету қажеттілігіне иеленеді. Балалар көркем әдебиеті интеллектуалды процестерді тудырады: есте сақтау, қиял, ойлау, зейін т.б. Ертегіні тыңдай отырып, бала кейіпкердің бейнесін бейнелейді, көбінесе өзін оның орнына қояды және ол ертегі кейіпкері болса да, қалай әрекет ететінін қиялдайды. Баланың ой-өрісі кеңейіп, эмоционалды-сезімтал тәжірибесі байытылады. Сонымен қатар, балаға сүйікті кейіпкерлерін салуды, ертегінің соңын айтуды немесе сюжетті театрландыруды ұсынуға болады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялын ынталандыру – тәрбиешінің жұмысындағы ең маңызды бағыттардың бірі, себебі қиял қоршаған ортаны тануға жағдай жасап, гностикалық қызметті атқарады. Бұл қызмет тек жүйелі тәсілді, маманның тапсырмаларды мұқият жоспарлауын, тапсырма мазмұнын болашақ бірінші сынып оқушысының өзіндік ойлауын дамытуға бағытталуын ғана емес, сонымен қатар олардың жеке ерекшеліктерін жақсы білуді талап етеді. Даралау процесі жеке тұлғаны қауымдастықтан бөліп қана қоймай, оны жалпы байланыстар мен қатынастар жүйесіне қосады. Осылайша, даралау білім берудегі жаңа принцип болып табылады, ол мектеп жасына дейінгі баланың позициясын өзгертеді, яғни білім беру объектісінен оның субъектісіне айналады.

Оқытудағы даралау процесі оқу процесін ұйымдастыруды білдіреді, мұнда педагог оқыту әдістерін, тәсілдерін, қарқынын балалардың қабілеттерінің даму деңгейін ескереді. Даралау - бұл балалардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың оқу-тәрбие процесі немесе арнайы жүйесі, ол балалардың жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, әр балаға жеке көзқарасты білдіреді. Қиялды дамыту жұмысындағы тәсілдерді даралау бойынша жүргізілген ойындар мен жаттығуларды жүйелі түрде қолдану, түзету жұмыстарын жүргізу мектеп алды даярлық тобы балаларында шығармашылық қиялды дамытуда жоғары нәтижелерге қол жеткізудің тиімді құралы екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Бүгінгі таңда оқытуды даралау - бұл үнемі жаңа мазмұнмен толтырылатын динамикалық дидактикалық тұжырымдама. Қиялды дамыту жұмысындағы тәсілдерді даралау балаларға әр түрлі ақпаратты шығармашылықпен өңдеуге, армандауға, идеалдарды құруға көмектеседі. Ең бастысы, қиялды дамыту - бұл мақсатты, ерік-жігерлі және креативті тұлғаны тәрбиелеу болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Асылбекова М.П. Балалар психологиясы: оқу құралы / М.П. Асылбекова - Алматы: ССК, 2018. – 114 б.
2. Урдабаева Л.Е., Рахматулина А.Р. Даму психологиясы: оқу құралы / Л.Е. Урдабаева, А.Р.Рахматулина - Қостанай: А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті, 2018. – 91 б.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. - М.: Педагогика, 1986. -67 с.
4. Рабунский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников – М.: Педагогика, 2000. – 26 с.
5. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании ребенка: пособ. для воспитателя детского сада. – М.: Просвещение, 2011. – 47 с.

ҚАЗІРГІ ЖАС ҰРПАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҒЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТҮРҒЫДАН ҚАРАСТЫРУ НЕГІЗІ

Мукашева А.С., Баймуканова М.Т.

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті»,

Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Marber_96@mail.ru Mknarpainaas@mail.ru

Өскелең ұрпақты тәрбиелеудің басты мәселесі – әлеуметтік дені сау адамды тәрбиелеу. Мақалада медициналық, философиялық, психологиялық және педагогикалық ғылымдағы проблеманың даму жағдайына талданып; «денсаулық», «салауатты өмір салты», «денсаулық сақтау технологиялары» ұғымдарының түсіндірмелері беріледі, «тұлғаның әлеуметтік денсаулығы», «жалпы білім беру мекемесінің денсаулық сақтау ортасы» зерттеулерінің негізгі ұғымдарының маңызды сипаттамалары ашылады. Әлеуметтік денсаулық дегеніміз -адамның қоғаммен байланысу қабілетін анықтайтын дененің жағдайы. Әлеуметтік денсаулық ата-аналардың, достардың, сүйікті адамдардың, мектептегі сыныптастардың, университеттегі курстастардың, жұмыс әріптестерінің, үйдегі көршілердің және т. б. әсерінен дамиды. Қоғамның басқа мүшелерімен кең әлеуметтік байланысы бар адамдар ауруға аз ұшырайды және өздерін сау әрі бақытты сезінеді.

Дене шынықтыру мен спорт мемлекеттің ерекше қамқорлығына айналуы тиіс, салауатты өмір салты ұлт денсаулығының кілті болып табылады. «100 қадамды» іске асыру жөніндегі Жоспарды орындау мақсатында дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі Тұжырымдамасы әзірленді[1]. Денсаулық-бұл адамның физикалық, гигиеналық, психикалық, әлеуметтік мәдениеті. Тек сау бала ойнай алады, жүгіреді, күледі, қиялдайды. Баланың қаншалықты сау екендігі оның жеке және әлеуметтік дамуына байланысты. Бүгінгі таңда ғылымда жалпы білім беретін мектеп оқушыларының әлеуметтік денсаулығын қалыптастыру проблемасын дамыту үшін белгілі бір теориялық, әдіснамалық және әдістемелік алғышарттар жасалды. Денсаулық сақтау ортасын құру және оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін қажетті жағдайлар зерттелді (М.Я. Виленский, Б.А. Воскресенский, Л.А.Коротаева, А.Ц.Пуни, С.Г.Сериков, А.В.Шувалов және т.б.). Білім беру процесін ұйымдастыруға денсаулық сақтау тәсілінің әдіснамалық негіздері шетел ғалымдары Н.М.Амосов, М.М.Безруких, В.И.Слободчикова, Л.Г.Татарникова, А.Г.Хрипкина еңбектерінде білім беру процесінде денсаулық сақтау технологияларын іске асыру мәселелері қаралды[2]. Әдеби дереккөздерді талдау мәселенің бар екендігін анықтауға мүмкіндік берді: оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастырудың педагогикалық жүйесінің маңызды сипаттамалары және оны жалпы білім беретін мектептің қазіргі әлеуметтік-мәдени өмір жағдайында тиімді жүзеге асыру шарттары қандай? Бұл мәселені шешудің ғылыми және практикалық маңыздылығы зерттеу тақырыбын таңдауды анықтады: «Қазіргі жас ұрпақ денсаулығын әлеуметтік педагогикалық тұрғыдан қарастыру негізі».

Кіріспе. Әлеуметтік денсаулық-кез-келген қоғамның өте маңызды аспектісі. Салауатты өмір салты-бұл адамгершілік қағидаттарына негізделген, ұтымды ұйымдастырылған, белсенді, еңбек, қатайтатын және сонымен бірге қоршаған ортаның қолайсыз әсерінен қорғайтын, қартайғанға дейін адамгершілік, психикалық және физикалық денсаулықты сақтауға мүмкіндік беретін өмір салты. Әр адамның денсаулығын нығайтуға және сақтауға, еңбекке қабілеттілігін, физикалық белсенділігін

сақтауға үлкен мүмкіндіктері бар. Оны жалпыадамзаттық құндылықтар мен әлеуметтік нормаларға негізделген адам мен қоғамның жайлы өзара әрекеті ретінде анықтауға болады. Әлеуметтік денсаулық адамның жалпыадамзаттық құндылықтары мен әлеуметтік нормаларын қабылдауға дайындығымен анықталады. Шетел ғалымдары А.В. Махнач пен Л.Г.Дикая адамның әлеуметтік денсаулығын қазіргі заманның маңызды мәселесі ретінде зерттеу қажеттілігі туралы айта отырып «адам дамуының әртүрлі кезеңдеріндегі - туғаннан бастап терең кәрілікке дейінгі өміршеңдікті зерттеу ерекше құнды болуы керек» деп атап өтті [3].

Мектеп оқушыларының денсаулығының маңыздылығын анықтау-бұл мектеп оқушыларын тәрбиелеу теориясын мектептің білім беру кеңістігінде оқушылардың денсаулығын сақтаудың жолдары мен тәсілдері туралы біліммен толықтырады. Онда мақсатты бағдарлар (оқушының денсаулығына жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру негізінде оның өмір сүру сапасын қамтамасыз ету), мазмұны (денсаулықты сақтайтын білім беру) және оқушылардың денсаулығын сақтау мәселесін шешудің тетіктері (кешенді және интеграцияланған тәсілдер, әлеуметтік серіктестік) негізделген. Психикалық және әлеуметтік денсаулықты қалыптастыру, өзін-өзі тануды қалыптастыру кезінде олардың идеалдары, құндылықтары, мінез-құлық мотивтері, артықшылықтары мен кемшіліктері және т.б. туралы идеяларды алу процесі өте маңызды, яғни. өзін-өзі тану процесі, жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауы және оның қызметінің нәтижелері. Біздің республикамыздағы жасөспірімдер арасында аурулар бойынша мынадай аурулардың көрсеткіштері өсуде: анемия, тыныс алу органдарының аурулары, эндокриндік аурулар, асқазан-ішек жолдарының аурулары, жүйке жүйесінің аурулары, жарақаттар, улану. Денсаулық сақтау ұйымдарын жіктеудің қолда бар тәсілдері келтірілген адам өмірінің факторлары, негізгі медициналық-биологиялық, әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-педагогикалық факторлар сипатталған;

- Соматикалық денсаулық-адам ағзасының мүшелері мен жүйелерінің қазіргі жағдайы, оның негізі онтогенетикалық дамудың әртүрлі кезеңдерінде басым болатын негізгі қажеттіліктермен делдал болатын жеке дамудың биологиялық бағдарламасы болып табылады. Бұл қажеттіліктер, біріншіден, адамның дамуының қоздырғышы болып табылады, екіншіден, бұл процестің даралануын қамтамасыз етеді [4].
- Физикалық денсаулық-бейімделу реакцияларын қамтамасыз ететін морфологиялық және функционалдық резервтерден тұратын ағза мүшелері мен жүйелерінің өсу және даму деңгейі [5].
- Адамгершілік денсаулық-өмірдің мотивациялық және қажеттілік-ақпараттық саласының сипаттамаларының кешені, оның негізін қоғамдағы адамның мінез-құлқының құндылықтары, көзқарастары мен мотивтері жүйесі анықтайды. Адамгершілік денсаулық адамның руханилығымен байланысты, өйткені ол жақсылық, махаббат пен сұлулықтың жалпыадамзаттық шындықтарымен байланысты [6].
- Психикалық денсаулық-бұл психикалық саланың жағдайы, оның негізі барабар мінез-құлық реакциясын қамтамасыз ететін жалпы психикалық жайлылық күйі болып табылады. Бұл жағдай биологиялық және әлеуметтік қажеттіліктерге, сондай-ақ оларды қанағаттандыру мүмкіндіктеріне байланысты [7].

Балалардың денсаулық индексі жылдан жылға 13-20% -ға төмендейді және мектеп оқушыларының аурушандығы бойынша соңғы зерттеулердің көрсеткіштері 22% -ға өсті [1]. Ішімдік тұтыну 11-14 жас аралығындағы балалар арасында шамамен 7,2 %, ал 15-17 жас аралығындағы жастар арасында 37,1% құрайды. Темекі шегу бойынша көрсеткіштер зерттеу кезінде-11,4% -ға өсті. Есірткіні қолдану өсу деңгейі орта жастағы топтарда

байқалады: 11-14 жас - 15-17 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында 8,4% - 13,8%. Салауатты өмір салты тақырыбының өзектілігін статистикалық көрсеткіштер растайды:

- Физиологиялық тұрғыдан жетілген балалардың 14% - дан аспайды.
- Мектептің 1-сыныбына келген балалардың 25-35 % - физиологиялық дене кемістігі немесе созылмалы аурулары бар.
- Орта мектеп түлектерінің 90-92% - ы «үшінші жақ», яғни олар әлі ауру екенін білмейді
- Мектеп бітірушілердің тек 8-10% - ғана сау деп санауға болады.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының деректері бойынша халықтың денсаулық деңгейі 20% - ға тұқым қуалаушылыққа, 20% - ға әлеуметтік жағдайларға, 10% - ға Денсаулық сақтау деңгейіне, 50% - ға өмір салтына байланысты болады[8].

Зерттеу жұмысы: Біздің зерттеу жұмысымыз Қарағанды облысы Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №41 мектеп-гимназия өтті. Зерттеуге 15 оқушы қатысты оның 9 қыз, 6 ұл. Жұмыс 2024 жылдың 28 қазан күні жүргізілді.

Зерттеудің нақты нәтижелерін алу үшін «Салауатты өмір салты туралы не білесіз?» әдістемесін қолдандық.

Мақсаты: салауатты өмір салты туралы білімді меңгеру.

Біз оқушыларға сұрақтар мен бірнеше жауаптары бар бланкіні ұсындық.

Бір ғана жауапты таңдау керек, не «А» жауабы, не «Б» жауабы, не «В» жауабы.

Нәтижелер 1 кестеде көрсетілген.

1 кесте «Салауатты өмір салты туралы не білесіз?» әдістемесі бойынша зерттеу нәтижелерін талдау.

№	Баланың тегі мен аты	Жауаптың №										Жалпы балл	Салауатты өмір туралы білім деңгейі
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
		жауап											
1	Жания Т	2	6	2	6	4	4	4	2	6	4	40	орташа
2	Мариям П	6	6	4	6	2	6	4	6	6	6	52	жоғары
3	Асқар Т	6	6	4	6	2	6	2	4	4	4	44	төмен
4	Талғат А	6	6	6	2	6	2	6	6	4	4	48	орташа
5	Бота А	6	4	6	4	6	4	6	6	6	4	52	жоғары
6	Ильяс К	2	2	6	6	2	2	6	4	4	2	36	төмен
7	Жазира Б	6	4	4	6	2	4	6	4	2	4	42	орташа
8	София К	6	4	4	6	2	6	4	2	6	4	44	орташа
9	Данияр А	6	6	6	4	6	2	4	4	4	2	44	орташа
10	Лаура С	6	6	2	6	2	4	2	2	4	4	38	төмен
11	Алсу Т	4	2	4	2	6	6	6	2	4	4	40	орташа
12	Серік М	6	2	4	2	6	6	4	2	4	6	44	орташа
13	Нұрбол З	6	4	2	6	4	2	2	4	4	4	38	орташа
14	Алан Р	6	2	2	2	6	4	6	4	2	2	36	төмен
15	Назина О	2	4	6	2	6	2	2	2	2	4	36	төмен

Жоғарыда келтірілген нәтижелерді талдаудан сауалнамаға қатысқан 15 оқушының 4-4 салауатты өмір салты туралы білім деңгейі төмен, 9 оқушының салауатты өмір салты туралы білім деңгейі орташа, ал 2 оқушының салауатты өмір салты туралы білім деңгейі жоғары екенін көреміз.

Біз зерттеу нәтижелерін үш топқа бөлдік: төмен, орта және жоғары. Жасөспірімдерде салауатты өмір салты туралы білім деңгейі төмендігі- бұл деңгейде өзін-өзі ұйымдастырудың, өзін-өзі бақылаудың және өзін-өзі бағалаудың дамымағандығы байқалады. Бұл деңгейдің білім алушылардың салауатты және қауіпсіз өмір салтын қалыптастырудың маңыздылығын мойындайды, бірақ бұл процессте қажетті белсенділікті көрсетпейді.

Жасөспірімдерде салауатты өмір салты туралы білімнің орташа деңгейі- бұл деңгейде оқушылар салауатты өмір салтын басқа да құндылықтармен бірге қалыптастырады. Денсаулықты сақтауға деген жауапты көзқарас, бірақ ол әрқашан өзін көрсете бермейді.

Жасөспірімдерде салауатты өмір салты туралы білімнің жоғары деңгейі- бұл деңгейде денсаулық пен өмірді сақтауға жауапкершілікпен қарау, салауатты өмір салтының әр түрлі мәселелерін зерттеуге қызығушылық пен ынталандыру айқын көрінеді. Әлеуметтік және психологиялық білім жүйесімен логикалық өзара байланысты қауіпсіздік және денсаулық мәселелері бойынша динамикалық білім жүйесінің болуы байқалады.

Бүгінгі күні жалпы білім беретін , медициналық мекемелерде әртүрлі пәндерді өткізгеніне қарамастан, оның шеңберінде жасөспірімдерге өзін-өзі тану , қауіпсіз мінез-құлық дағдылары , нашакорлықтың алдын алу, АҚТҚ/ЖҚТБ, гигиеналық оқыту , жол қозғалысы қауіпсіздігі, құқықтық оқыту , оқушылардың мінез-құлқы сияқты пәндердің мәселелері қамтылады. төтенше жағдайларда жасөспірімдердің денсаулығын сақтау туралы жаһандық проблема бар. Жасөспірімдердің 70 % - ы бос уақытын компьютер мен телефондарда өткізеді. Оқушылардың денсаулығы үшін жауапкершілікті арттыру және салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру негізгі қағидалары:

- білім беру мекемелерінде медициналық қызмет көрсетуді жетілдіру;
- жалпы нығайту құралдарын кеңінен қолдана отырып, дене шынықтыру құралдарымен сауықтыру міндеттерін дәрумендендіру, қатайту, шешу
- еңбекті, демалысты ,оқу жүктемелерін ұтымды бөлу,;
- инфекциялардың алдын алу
- шығармашылық белсенділікті дамыту және адамгершілікті нығайту;
- тамақтануды рационализациялау[9].

Қортынды. Тұжырымдаманың басым міндеттері халықты дене шынықтыру-спорттық тәрбиелеудің жаңа ұлттық жүйесін құру және халықтың әртүрлі санаттары мен топтарының дене тәрбиесі жүйесін жаңғырту болып табылады. Тек рухани және физикалық тұрғыдан дені сау ұлт экономикалық өркендеуге, жоғары әлеуметтік деңгейге, «Қазақстан-2050 Стратегиясында» және «100 нақты қадам» Ұлт Жоспарында көрсетілген міндеттерге қол жеткізе алады. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйелері туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 74-бабында халықтың медициналық-әлеуметтік белсенділігін және салауатты өмір салтына көзқарасын қалыптастыру арқылы денсаулықты нығайту қоғамдық денсаулықты қорғаудың басым бағыттары болып табылады[10].

Осылайша, халықтың денсаулығын сақтау және жақсарту Қазақстан үшін басым мәнге ие. Бұл ретте әр адамның өз денсаулығы үшін жауапты екенін ұмытпаған жөн.

Әдебиеттер:

1. Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан на 2020-2025 годы. – 2019. – С.14-17.

2. Смирнов И.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. - М.: АПКИПРО.- 2002. - 121 с.
3. Жизнеспособность человека: индивидуальные, профессиональные и социальные аспекты. Отв. ред. А. В. Махнач, Л. Г. Дикая. М.: Изд-во Института психологии РАН; 2016. 755 с.
4. Здоровье ребенка: Тезисы докладов и сообщений VI Международной конференции «Ребенок в современном мире. Открытое общество и детство» - Спб, 1999 - 150 с.
5. Марков В.В. Основы здорового образа жизни и профилактика болезней: - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 238 с.
6. Орехова Т.Ф. Теория и практика здоровьесотворяющего образования в школе: Дис... д-ра пед. наук - Магнитогорск, 2002 - 468 с
7. Тель Л.З. Валеология. – 2002. Книга № 1. – С.27-28.
8. Статья Степанова Т.Н. Демесинова Ж.Б. «Здоровье нации – основа процветания Казахстана». – 2016.
9. Казахстанская правда. Маншук Каримова «Здоровая нация». – 2015.-25с.
10. Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства. – 2012. – С.35-40.

ӘОЖ 369.4

ҚАРТ АДАМДАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ
Муханова А.Т.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республкасы
Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Рахымова И.К.
muhanovaajnur08@gmail.com

Қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс - қоғамның маңызды аспектілерінің бірі. Қазақстанда зейнеткерлік жастағы тұрғындардың саны артып келе жатқандықтан, оларға әлеуметтік қызмет көрсету мен қолдауға көбірек назар аудару қажет.

Қарт адамдарға әлеуметтік жұмыс жүргізу олардың өмір сүру сапасын арттырады. Оларға әлеуметтік және психологиялық қолдау көрсетілуі, сондай-ақ әлеуметтік қызметтермен қамтамасыз етілуі, олардың қоғамдастыққа интеграциялануын жеңілдетеді. Зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік көмек алған қарияларға тән психологиялық қолайсыздық деңгейі төмендейді, ал өмір сүру белсенділігі артады.

Қарт кісілерге әлеуметтік қамқорлық көрсету – әлеуметтік жұмыстың негізгі басты бағыттарының бірі болып табылады. Сондықтан қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс жүргізудегі тиімді жұмыстардың бірі геронтологиялық реабилитация жұмыстарын жүргізу болып табылады. Бұл ұзақ жүретін процесс және ол әлеуметтік қорғау мен денсаулық сақтау мекемелерінің кең және тығыз бірлестіктері арқылы ғана жүргізіледі. Әрбір қарт адам қандайда бір өмірлік мақсаттармен өмір сүруі ниеті болғаны маңызды. Реабилитациялық шаралардың тиімділігі қарт адамның ниетімен оның өмір жағдайыны тәуелді. Күнделіктегі жеке бастық іс-әрекет кәріліктегі өмірдің әлеуметтік мәнге толы болуына үлкен мәнге ие. Әлеуметтік жұмыстың мәні ол әлеуметтік реабилитация. Қоғамға қажеттілігін әр адам өзінің өмірлік тәжірибесінің негізінде құрастырады. Бірақ қандай жағдай болмасын әр адам өзінің ішкі рухани құндылығын, тұрақтылығын, беделдігін, белсенділігін сақтап қалуды үйренуі керек. Қазіргі кезде қарт адамдар

отбасынан бөлек тұрады, және осыған байланысты жалғыздықта және кез-келген қиындықтарда төтеп бере алмай жатады. Егер бұрын қарт адамдарға жауапты отбасы болатын болса, ал қазір бұл жауапкершілік мемлекеттің және жергілікті органдардың және халықты әлеуметтік қорғау ұйымдарының құзіреттілігінде. Қарт адамдардың проблемалары ең алдымен әлеуметтік және медициналық болып бөлінеді. Бұл бөлу формасына байланысты. Бұл екі проблемада өркениетпен, мәдеиетпен бірге пайда болады.

Ең алдымен әлеуметтік қызмет көрсету мекемелері тұрғындар арасындағы қарт адамдардың маңызды қабаты ретінде олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, пайдалы байланыстар табу, олардың қалыптасуына қолайлы жағдай жасау және оларды қажетті деңгейде қолдау үшін жақсы атмосфера ұйымдастыру керек.

Көптеген зеріктеу нәтижелері көрсетіп отырғанынд қарт адамдарда медициналық проблемалардың ішінд мына проблема түрлеріне көптеп шалдығып отырады: жүру, көздің нашарлауы, өзін-өзі күту, ойлау және интеллектуалды қабілеттіліктері. Қоршаған ортада болып жатқан өзгерістерді басқа жастағыларға қараған баяу қабылдайды. Адамдардың жасы ұлғайған сайын ағзасының ауруларға қарсы тұру қасиеті төмендейді, бір аурудың үстіне екіншісі қосыла береді. Сәйкесінше бұндай жағдайлар адамның физиологиялық күйіне өз әсерін тигізеді.

Қарт адамдардың демалысын ұйымдаструдың нәтижелі формаларын теориялық әдістемелік жақтан әзірлеу олардың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін түсінуді және жеке тұлғаның ерекшеліктерін ескеруді қажет етеді.

Қоғамдағы адамдардың сан қилы тағдыры, оқыс жағдайға душар болған жандардың өмірі қаламымыздан қашқан емес. Қанша адам болса, сонша проблема болады. Алайда ең басты қиындық - жалғыздық. Әсіресе қарияларымыз қартайған шағында туған - туысы болмай немесе түрлі себептермен оңаша тұруға мәжбүр болып жатады. Жас кезінде білінбегенімен, егде тартқан шақта жүріп - тұруының өзі мұң болып, өзге адамның көмегіне жүгінетіндер баршылық. Оларға үкімет тарапынан арнайы әлеуметтік қызметтер көрсетіледі. Әлеуметтік қызмет - мемлекеттік міндеттердің ең маңыздысын жүзеге асырады, оның қызметкерлерінің мойнына қиын жағдайға тап болған азаматтарға қамқорлық жасау жүктеледі. Міне, осындай қарттармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыс өте көп шыдамдылық пен қажырлылықты талап етеді. Қарттар әдетте өмірдің қиын-қыстау кезеңдерінен өтіп, бейнетті көп көргендер. Олар жасы келген шақта өздеріне аз да болса қамқорлық жасалуын тілейді, тіпті талап етеді. Олардың мінез-күлқы денсаулығы сол талаптардың қалай орындалатындығына байланысты. Демек, әлеуметтік қызметкерлер қарт және кәрі адамдарға ерекше ықыласпен, мейірімді қарап, олардың талап-тілектерін орындауға ұқыпты болғаны жөн.

Өмірдің күзі – кәрілік әр адам баласының басына түсетін кезең. Осы кезеңді мәнді де мағыналы өткізудің амал – тәсілдерін қарастыру мәселесі дүние жүзі ғалымдарының негізгі зерттеу объектілерінің біріне айналғаны қашан, ал Батыс елдері кәрілікпен күрес жолында бүгінде арнайы бағдарламалар бойынша нақты іске көшкен. Мәселен, ЮНЕСКО-ның ұрпақ жалғастығы бағдарламасы бойынша әр мекемеге бірлік – жарым қарт қызметкерлерді жұмысқа тартып, олардың өмірлік бай тәжірибесімен жас мамандарды тәрбиелеу тәсілін біраз елдер қолға алған. Әр ел қарттарының кәрілік кезеңін жеңілдетуге айрықша көңіл бөлуі керек.

Қарт адамдармен жұмысты дұрыс ұйымдастыра білу үшін олардың бұрынғы және қазіргі әлеуметтік жағдайларын талап-тілектерін жете біліп, тиісті ғылыми, әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-экономикалық және басқа да бағыттағы зерттеулердің нәтижелерін пайдалана білу қажет. Міне, осылайша қарттармен жұмыс

істейтін әлеуметтік қызметкер жасы асқан адамдардың әлеуметтік және психологиялық ерекшеліктерін сергек танып, олардың еңбекке араласу мүмкіндігін, денсаулығын, әлеуметтік тұрмыстың жағдайларын біліп отыруы қажет. Қарт адамдарды қоғамдық өмірге қатыстыру керек. Олардың еңбегі мен өздерінің қоғамға керек екенін сездіру. Олар ақылшы, жастарға жол сілтеуші.

Соңғы кездері, елімізде қарттардың үйлеріне барып әлеуметтік қызмет көрсету үрдісі дамып келеді. Бұл - тамақтану мен тамақты үйіне жеткізу ұйымы, дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету, қаза болған жалғызбасты қарттарды жерлеу дәстүрін ұйымдастыру, әр түрлі тұрмыстық қызмет көрсету жолдарын ұйымдастыру (үйін ремонттап беру, жылумен қамтамасыз ету, су жеткізу, коммуналдық қызметке ақысын төлеу т.с.с.), іс қағаздар жұмысына көмектесу.

Осыдан келіп, әлеуметтік жұмысшыларға мынадай ұсыныстар беруге болады.

- Қарт адамдарға компьютерлік сауаттылық, денсаулық сақтау, қаржы менеджменті бойынша тегін курстар ұйымдастыру.

- Көмек көрсету: Үйде әлеуметтік қызмет көрсетуші мамандардың жұмысын арттыру.

- Әлеуметтік бағдарламалар: «Қарттарды құрметтеу» тақырыбындағы әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру.

Сөйтіп, берілген бөлімді меңгеріп, әлеуметтік жұмысшылар тыңдай, байқай және қабылдай білуі керек. Тәжірибелі кеңесші болу үшін түсінгіш және қамқоршы болу жеткіліксіз, тәжірибеде көптеген жұмыстың әдіс - тәсілдерін тиімді қолдана білуі керек. Осындай әдістерді пайдалана отырып біз қарттармен әлеуметтік жұмыс жүргізе аламыз және оны тиімді ете аламыз. Қарттармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің тиімділігі қоғамдағы тұрақтылық пен демографиялық тұрақтылықты қамтамасыз ете алады. Осындай әдістерді пайдалана отырып біз қарттармен әлеуметтік жұмыс жүргізе аламыз және оны тиімді ете аламыз. Қарттармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің тиімділігі қоғамдағы тұрақтылық пен демографиялық тұрақтылықты қамтамасыз ете алады. Сонымен бірге қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс жүргізгенде олардың бос уақытына аса назар аудару керек. Себебі бос уақыт көп мәселелерді тудырушы болып табылады, ал ол уақытты тиімді пайдалану мәселелердің шешіміне алып келеді. Күнделікті қамқорлық пен қолдауды қажет ететін борыш бүгінде мемлекеттік әлеуметтік саясаттың бір бөлігіне айналып отыр. Ертең ел боламыз десек, қазірден бастап түзелу керек. Сол себепті де қазіргі кезде қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің тиімділігін зерттеу өзекті болып табылады. Сонымен бірге қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс жүргізгенде олардың бос уақытына аса назар аудару керек. Себебі бос уақыт көп мәселелерді тудырушы болып табылады, ал ол уақытты тиімді пайдалану мәселелердің шешіміне алып келеді.

Қорытындылай келе қарт кісілерге әлеуметтік қамқорлық көрсету – әлеуметтік жұмыстың негізгі басты бағыттарының бірі. Қамқорлық қарт азаматтардың жекелік, меншіктік құқықтары мен қызығушылықтарын құқықтық түрде қорғау негізінде түсіндіріледі. Мемлекет қарттардың мінез-құлқын, өзіне және қоғамға көзқарасын қалыптастыруға әр кез дайын болу қажет. Қарттарда сүйіспеншілік, төзімділік, қарапайымдылық, адалдық, өзіне-өзі сену, қайырымдылық, әрине денсаулықты нығайту әлеуметтік қызметкер үшін басты мәселе. Қарттарға қамқорлық көрсету – біздің ортақ парызымыз! Әлеуметтік жұмыскерлер олармен тиімді жұмыстар жүргізіп, оларға өмірлерінің соңғы кезеңдерінде аянбай көмек көрсету керек. Күнделікті қамқорлық пен қолдауды қажет ететін борыш бүгінде мемлекеттік-әлеуметтік саясатқа айналып отыр

Әдебиеттер:

1. Бейсембаев, А. (2020). «Қарт адамдармен әлеуметтік жұмыс». Алматы: «Ғылым» баспасы. kaznu.kz/content/files/pages/folder1807/...
2. Абдикерова Г. О. Денсаулық сақтау саласындағы әлеуметтік жұмыс " Қазақ университеті " 2019 - г. 63 - стр. КАЗАХСТАН
3. Геронтопсихология негіздері : Оқулық / К. Г. Ельшибаева. - 2- басылым. - Алматы : Альманахъ, 2022. - 184 с.

УДК 316.6

ВОПРОСЫ ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ И СОЦИАЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Плахотнюк Е.А., Коростелева Н.А.

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия

korostel@mail.ru

Проблемы трудового воспитания детей всегда были в центре внимания педагогической науки. Фундаментальными трудами в этой области являются методологические работы отечественных педагогов Н.К.Крупской, К.Н. Вентцеля, А.С. Макаренко, К.Д. Ушинского. В работах данных исследователей рассмотрена сущностная характеристика основных категорий теории трудового воспитания, раскрыто его содержание, методы и формы. Актуальным на рубеже 2024 года для нашего исследования является обозначенный в «Стратегии развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года» [1], спектр задач трудового воспитания и профессионального самоопределения обучающихся общеобразовательных школ (Рисунок 1).

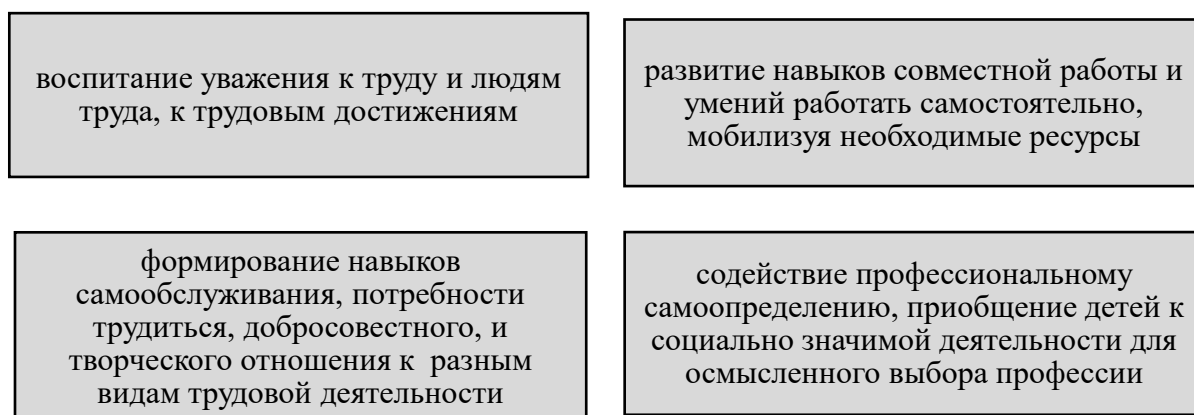
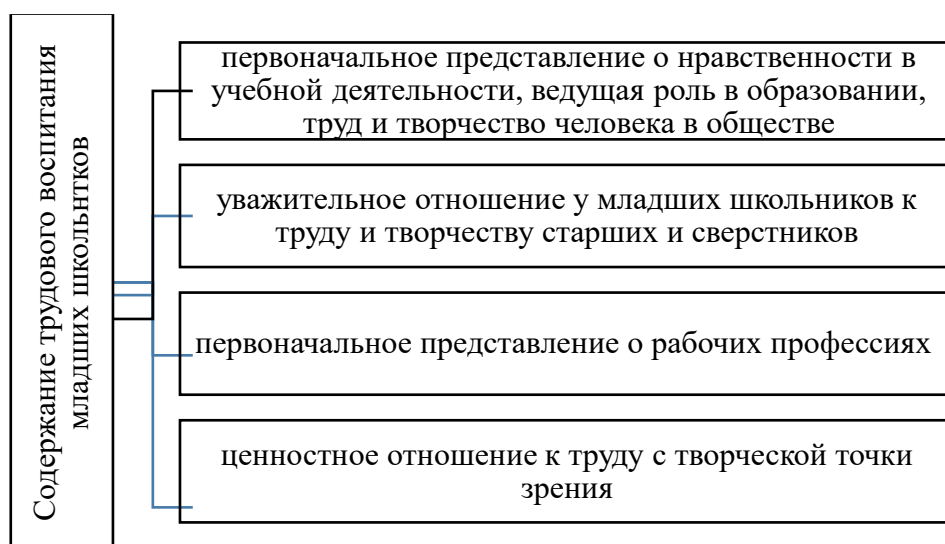

Рисунок 1. Задачи трудового воспитания и профессионального самоопределения

Современные реалии жизни показывают, что сегодня в рамках начального общего образования у ребенка необходимо не только сформировать компетенции в сфере математического счета, письма и чтения, а так же сформировать у него такие качества личности, как патриотизм, гражданственность, ответственность, трудолюбие и т.д. Среди всех перечисленных личностных качеств для нас особый интерес представляет формирование трудолюбия младших школьников в процессе их трудового

воспитания. В контексте младшего школьного возраста исследователи выделяют три ключевых направления трудовой активности: самообслуживание, деятельность в бытовой сфере и работу в специализированных мастерских. Значимым является наблюдение авторов о том, что вовлечение младших школьников в разнообразные трудовые социальные практики существенно трансформирует их самовосприятие и понимание окружающей действительности.

В рамках данной работы рассмотрим, что относится к основам содержания трудового воспитания младших школьников (Рисунок 2).

• Рисунок 2. Содержание трудового воспитания младших школьников

Современные исследователи в области трудового воспитания младших школьников В.В. Мирошина, Ф.С. Газизова и Р.Ф. Миннулина акцентируют внимание на профессиональном информировании как приоритетном направлении развития их трудового сознания. По их мнению, этому способствует организация образовательными учреждениями как реальных, так и виртуальных экскурсионных программ на различные производственные объекты при активном содействии родительского сообщества. В качестве примеров таких объектов авторы приводят посещение почтовых отделений, пожарных частей, организаций здравоохранения (больниц, аптек), а также крупных торговых сетей («Лента», «Пятерочка», «Ярче» и других) [2].

Указанные исследователи отмечают, что подобные экскурсионные мероприятия позволяют учащимся начальных классов погрузиться в особенности различных профессиональных сфер и установить прямой контакт с представителями разных специальностей. Такой опыт существенно обогащает представления детей о многообразии профессиональной деятельности и актуальных потребностях современного рынка занятости.

В исследованиях Макаровой Ю.В. [3] выделяются несколько ключевых направлений трудовой деятельности, способствующих развитию трудовой инициативности младших школьников:

- деятельность по самообслуживанию, включающая поддержание порядка личных вещей, создание и восстановление учебных материалов и книжного фонда;
- бытовая деятельность, направленная на поддержание чистоты в учебных помещениях и личном пространстве;

- деятельность экологической направленности, охватывающая заботу о флоре и фауне, сбор природных материалов медицинского назначения, участие в благоустройстве школьной и придомовой территории;

- созидательная деятельность, ориентированная на изготовление различных предметов и кулинарных творений;

- творческая деятельность, включающая организацию художественных экспозиций, оформление выставочных пространств и творческих зон.

Социально- педагогическая практика, описанная в работах А.М. Красноперовой и Э.А. Юнусовой, демонстрирует значительные возможности начального образования в контексте трудового воспитания. Исследователи подчеркивают, что систематическое воспитательное взаимодействие образовательного учреждения и семьи, ориентированное на развитие трудовой инициативности учащихся, существенно трансформирует детское восприятие ценности как собственных трудовых усилий, так и трудовой деятельности окружающих [4].

В педагогических исследованиях представлена классификация основных направлений трудовой активности учащихся начальной школы: созидательная деятельность, включающая создание изделий с использованием различных материалов (бумажных, текстильных, природных, картонных и других); деятельность по обеспечению личных потребностей, охватывающая базовые процедуры жизнеобеспечения (поддержание гигиены, одевание, организация питания); бытовая деятельность, направленная на поддержание порядка в личных вещах и пространстве; экологически ориентированная деятельность, предполагающая взаимодействие с растительным и животным миром. В исследованиях современных ученых расширяется спектр трудовой деятельности учащихся начальных классов за счет включения социально значимых форм труда. К ним относятся: деятельность по сохранению школьного и домашнего книжного фонда, участие в сборе вторичного сырья, предоставление помощи представителям старшего поколения, включая ветеранов различных сфер деятельности и участников специальной военной операции (СВО), а также техническое творчество и конструкторская деятельность

На основе проведенного анализа можно утверждать, что представленные формы трудовой активности учащихся начальных классов способны эффективно содействовать формированию устойчивой мотивации к труду и развитию трудолюбия как личностного качества. Кроме того, проведенный анализ психолого-педагогической литературы позволяет сделать вывод о том, что трудовое воспитание младших школьников также является частью процесса их обучения, так как способствует всестороннему развитию нравственных качеств младшего школьника, развитию мотивации к труду и трудовых способностей детей.

Литература:

1. Стратегия развития воспитания до 2025 года Распоряжение Правительства РФ от 29.05.2015 № 996-р - Об утверждении Стратегии развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года pravo.gov.ru (дата обращения: 07.11.2024).

2. Мирошина В. В. Трудовое воспитание как форма профориентации младших школьников / В. В. Мирошина, Ф. С. Газизова, Р. Ф. Миннуллина // Эффективные практики профориентационной работы в образовательных организациях: Сборник материалов III Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Якутск, 16 февраля 2024 года. – Киров: Межрегиональный центр инновационных технологий в образовании, 2024. – С. 144-147.

3. Макарова Ю. В. Трудовое воспитание детей младшего школьного возраста как психолого-педагогическая проблема // Аспекты и тенденции педагогической науки : материалы I Междунар. науч. конф. (Санкт-Петербург, декабрь, 2016). — СПб. : Свое издательство, 2016. — С. 128–130.

4. Красноперова А.М., Юнусова Э.А.Г. Основы трудового воспитания младших школьников // Традиции и инновации в педагогике начальной школы. Сборник научных трудов. Посвящается 25-летию ГБОУВО РК КИПУ., 2018. - С. 139-142.

ӘОЖ 371.9:159.9

АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЕРІК-ЖІГЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Рамазанова Д. С.

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

Қазақстан Республикасы

rachel.mypark@mail.ru

Ақыл-ой кемістігі бар балаларды оқытуда, тәрбилеуде ерік-жігер сферасын қалыптастыру өте маңызды. Ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік жігерінде қиындықтар болады, яғни олардың оқуға деген қызығушылықтардың жоқтығы, мотивацияның болмауы деген сияқты белгілер айқын көрінеді. Ерік-жігерді дамыту арқылы балалардың оқуға деген қызығушылықтарын арттырып, олардың дамуына, білім алуына, жалпы өмірде өз орнын табуға септігін тигізеді.

Жалпы арнайы мектептерде арнайы педагогтар ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік-жігерін арттыру мақсатында сабақ барысында түрлі әдіс-тәсілдер, қызықты ойындар, көрнекіліктер дайындап сабақты барынша қызықты қылып өткізуге тиіс. Ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік жігерін қалыптастыру жолдарына келетін болсақ, ең маңыздысы баланың мотивациясын арттыру болып табылады. Балада мотивация болу үшін түрлі қызықты тапсырмалар мен ойындар арқылы сабақты өткізуге тырысу керек, сонымен қатар оларды мақтап, үнемі жігерлендіріп, қолдап отыру қажет. Бұл олардың өзіне деген сенімділігін арттырады және оларды жігерлендіреді.

Ерік-жігерді қалыптастырудың келесі маңызды қадамдарының бірі – қиындықтарды жеңуге үйрету. Осы дағдыны қалыптастыру арқылы баланың өзін-өзі басқаруға, өз бетінше шешім қабылдауға және әртүрлі жағдайларда қандай әрекет жасап, қалай қиындықтарды жеңуге болатын дағдылары қалыптасады. Сабақ барысында түрлі мысалдарды айту арқылы, түрлі өмірде кездесетін жағдаяттарды шешу арқылы баланың өз бетінше шешім қабылдауына, өз бетінше әрекет жасауына септігін тигізеді. Тапсырмаларды қарапайым тапсырмалардан бастап біртіндеп тапсырмаларды күрделендіру арқылы балаларды қиындықтармен күресуге бейімдеу маңызды.

Ақыл-ой кемістігі бар балалардың өз бетінше шешім қабылдап әрекет етуге үйрету арқылы олардың ерік-жігері нығая бастайды. Бала ешкімге тәуелді болмай, жауапкершілікті өзіне алып, өз шешімін қабылдауға әрекет жасай бастайды. Балаға күнделікті белгілі іс-әрекеттерді орындату арқылы, мысалы, киіну, сабаққа қажетті заттарды дайындау сияқты қарапайым тапсырмалар беру арқылы және балалардың сол тапсырмаларды орындауы арқылы олардың ерік-жігері шыңдала бастайды [1].

Балалардың ерік-жігерін дамытуда эмоционалдық қолдау көрсетудің де маңызды зор. Ақыл-ой кемістігі бар балалар өздеріне сенімсіз болып келеді, қорқыныштары басым

болады, ештеңеге қызығушылықтары болмайды, сондықтан олар үнемі эмоционалдық қолдауды қажет етеді. Баланы оқыту барысында арнайы мектеп мұғалімдері мен ата-аналар тарапынан қолдаудың маңызы зор. Олар баланың әрбір жетістігі үшін мақтап, оларды қолдап, қателіктері үшін жазғырмай, керісінше оларды ынталандырып отыруы керек. Н. М. Аксарина өз еңбектерінде ерік-жігерді дамытуда эмоционалдық қолдаудың маңыздылығын атап көрсеткен болатын. Оның пікірінше, ақыл-ой кемістігі бар балалар өздеріне сенімсіз болып келеді, сондықтан мұндай балаларға ата-ана мен мұғалім тарапынан эмоционалдық қолдау көрсетуі ерік-жігер сферасын дамытуда үлкен рөл атқаратынын айтқан болатын.

Ақыл-ой кемістігі бар бастауыш сынып оқушыларын оқыту барысында түрлі ойындар мен жаттығуларды қолдану арқылы балалардың ерік-жігерін қалыптастыруда маңызды әдістердің бірі болып табылады. Мысалы, жағдаяттарды шешу арқылы, топтық тапсырмаларды орындау арқылы немесе спорттық ойындарды ойнату арқылы балалардың белгілі бір мақсатқа жетуге және қиындықтарды жеңу қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді.

Көптеген ғалымдар ақыл-ой кемістігі бар балалардың өмірге бейімделіп, дамуы үшін ерік-жігер сферасын дамыту маңызды екенін еңбектерінде айтқан болатын. Соның бірі, Л. С. Выготский өз еңбектерінде ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік-жігері олардың әлеуметтік ортасы мен өзара қарым-қатынас негізінде қалыптасады деген болатын. Ол ұсынған «жақын даму аймағы» концепциясы – балалардың даму деңгейіне қарай күрделене түсетін тапсырмалар арқылы көмек көрсету әдісі болып табылады. Мысалы, мұғалім немесе ата-ана балаға белгілі бір тапсырманы беріп, біртіндеп өз бетінше әрекет етуге жетелейді, бастапқыда оңай тапсырмаларды беріп, кейін күрделендіру арқылы түрлі дағдыларды қалыптастыруға әрекет жасайды, осылайша бала тапсырмаларды орындауға әрекет ете бастайды, өзінің күш-жігерін жұмсауға тырысады. Бұл әдіс арқылы бала қиындықтарды жеңуге, өз бетінше әрекет жасауды үйренеді, бұл ерік-жігер қасиеттерін қалыптастырады. Ең бастысы баланы әрқашан қолдап, жігерлендіріп отыру маңызды.

А. Р. Лурия өз еңбектерінде ерік-жігер сферасының дамуы ми құрылымдарының жұмысына байланысты екенін атап көрсетті. Оның пікірінше, ақыл-ой кемістігі бар балаларда ерік-жігер сферасын дамыту үшін психикалық процестерді дамыту қажет. Психикалық процестерді, яғни баланың есте сақтау қабілетін, зейінін, ойлау қабілеттерін түрлі арнайы жаттығулар мен ойындар арқылы балалардың ерік-жігерін қалыптастыруға болады.

А. А. Венгер балалардың танымдық іс-әрекеттерін дамыту арқылы олардың ерік-жігерлерін қалыптастыруға болады деген пікірде болды. А.А Венгер арнайы ойындар мен логикалық тапсырмалар арқылы балаларды қиындықтарды жеңуге ынталандыруды ұсынған болатын. Мысалы, құрастырмалы ойындар мен зейінді шоғырландыратын жаттығулар және басқа танымдық әрекеттер арқылы ерік-жігер қасиеттерін дамытуға болады. Осы әдістер арқылы балалар табандылық танытып, тапсырмаларды орындауға деген ынтасын жоғалтпай, мақсатқа жетуге талпынады. Жалпы бұл әдіс кеңінен қолданылады және тиімді әдістердің бірі болып табылады [2].

Ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік-жігерін дамытуда рөлдік ойындардың маңызы зор. Д. Б. Эльконин балалардың ерік-жігерін дамытуда рөлдік ойындардың маңыздылығын өз тұжырымдамаларында атап өтті. Оның пікірінше, рөлдік ойындар баланың ішкі мотивациясын оятып, қиындықтарды жеңуге үйретеді. рөлдік ойындар арқылы бала белгілі бір мақсатқа жетуге талпынады және өзіне деген сенімділігі артады. Мысалы, балаларға «дүкенде сатып алушы болу» немесе «дәрігер болу» сияқты рөлдік

ойындар ұйымдастыруға болады. Ойын барысында олар өз рөлін дұрыс орындауға тырысады, тапсырмаларды аяқтауға деген табандылық танытады. Бұл баланың ерік-жігерін және мотивациясын дамытуға септігін тигізеді.

Ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік-жігерін дамытудағы келесі маңызды дағдылардың бірі өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу дағдылары болып табылады. Р. С. Немов ақыл-ой кемістігі бар балалардың ерік-жігерін дамытуда өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу дағдыларын қалыптастыруға ерекше мән береді. Оның пікірінше, өзін-өзі бақылау қабілеті балалардың ерік-жігерін дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі бала өз әрекеттерін қадағалауды үйренгенде, кедергілерді жеңуге дайын болады. Мысалы, мұғалімдер мен тәрбиешілер балаларға өз әрекеттерін бақылауға арналған арнайы тапсырмалар береді: өз әрекеттерінің нәтижесін бағалау, қателіктерін түзеу, тапсырмаларды қайта орындау. Бұл әдісті қолдану арқылы балаларды өз мақсаттарына жетуге ынталандырып, жауапкершілік сезімін арттыруға септігін тигізеді.

Балалардың ерік-жігерін дамыту арқылы келесі дағдыларды қалыптастыруға септігін тигізеді:

Ерік-жігер әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді, себебі ол балалардың қоғамда өздерін ұстау, ережелерді орындау және басқа адамдармен қарым-қатынас орнату қабілеттерін жақсартады. Мысалы, ерік-жігері дамыған бала кезекте тұру, ойын ережелерін сақтау сияқты әлеуметтік ережелерді орындай алады. Бұл олардың құрдастарымен қарым-қатынасын жақсартып, мектепте немесе басқа әлеуметтік ортада өзін сенімді сезінуіне көмектеседі [3].

Ерік-жігер баланың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады, мысалы, жауапкершілік, табандылық, тәртіптілік сияқты маңызды сапаларды дамытуға ықпал етеді. Ақыл-ой кемістігі бар балалардың тұлғалық дамуы көбінесе қиынға түседі, бірақ ерік-жігер арқылы олардың мақсатқа жету және өз мінез-құлқын бақылау дағдылары жетіледі. Бұл оларды қоғамда бейімдеуге, тұлға ретінде қалыптасуына септігін тигізеді.

Ерік-жігер ақыл-ой кемістігі бар балалардың оқу және танымдық әрекеттеріне деген ынтасын арттырады. Ерік-жігері дамыған бала оқу процесінде қиындықтарға қарамастан, тапсырмаларды орындауға, сабаққа назар аударуға тырысады. Бұл олардың оқу үлгерімін жақсартып, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруіне көмектеседі.

Ерік-жігер эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыруға да ықпал етеді. Ақыл-ой кемістігі бар балалар көбінесе өз эмоцияларын бақылауда қиындық көреді, бұл олардың қоршаған ортаға бейімделуіне кедергі келтіруі мүмкін. Ерік-жігердің арқасында олар ашу, қорқыныш, қобалжу сияқты эмоцияларын басқара алады, бұл олардың өзін-өзі ұстауын жақсартып, тыныштық пен сенімділікті арттырады [4].

Қорытындылай келе, ақыл-ой кемістігі бар бастауыш сынып оқушыларының ерік-жігерін қалыптастыру - балалардың өмірге бейімделуіне және балалардың білім алуы мен дамуына, тұлға болып қалыптасуына септігін тигізеді. Мұғалімдер мен ата-аналардың қолдауы, жігерлендіруі маңызды, балалардың ерік-жігер қасиеттерін нығайту арқылы олардың болашағына жарқын жол ашады, өзіне деген сенімі артады.

Әдебиеттер:

1. Батыршина А.Р. Подходы к формированию и воспитанию волевых качеств в отечественной педагогике и психологии. // Омский научный вестник. – 2015. – №1 (135). – С. 100 - 102.
2. Додонова А.В. Основные проблемы реализации инклюзивного образования детей с нарушениями эмоционально-волевой сферы. // Образование людей с ограниченными возможностями здоровья в современном мире: материалы Междунар.

науч. конф. – Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2015. – С. 75 - 78.

3. Елисеева Ю.Н. Особенности социализации детей школьного возраста с ОВЗ. // Молодой ученый. – 2016. – №3. – С. 959 - 964.

4. Жесткова Н.А. Развитие мотивационно - волевой сферы младших школьников в процессе обучения. // Символ науки. – 2016. – №6. – С. 254 - 257.

УДК 378

ДИАГНОСТИКА ВОСПИТАННОСТИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ ПО СПОРТУ

Румянцева Н. К., Дранюк О.И.

Национальный государственный Университет физической культуры, спорта и
здоровья им. П.Ф. Лесгафта, Санкт-Петербург, Российская Федерация

nina-rum2@mail.ru; oksanadranyuk@mail.ru

Актуальность. Воспитанность является важным комплексным свойством личности тренера. Известный тренер по спортивной гимнастике Н. Толкачев отмечал: «Личность тренера – краеугольный камень воспитания. Все, что осуществляется в процессе воспитательной работы... - все, как в фокусе, сходится в личности наставника» [3, С. 17]. Именно поэтому, тренер по спорту должен быть не только образованным, но и воспитанным человеком. Это находит отражение в содержании тех компетенций, которыми должны овладеть выпускники вузов физической культуры. Знать уровень своей воспитанности, уметь проводить диагностику воспитанности, по результатам которой определять цели и пути саморазвития и самовоспитания личности, должен уметь каждый будущий специалист в области физической культуры и спорта. Результаты диагностики воспитанности студентов также интересны будут преподавателям, которые могут использовать эти данные с целью планирования и проведения воспитательной работы со студентами.

Цель исследования. Изучить уровень воспитанности студентов – будущих тренеров по спорту.

Методика и организация исследования. Для достижения поставленной цели применялись следующие методы педагогического исследования: анализ и обобщение литературы по проблеме исследования, опрос в виде бесед со студентами и преподавателями, тестирование студентов (методика «Пословицы»), экспертная оценка и самооценка нравственной воспитанности личности студента, математические методы исследования.

Изучение уровня воспитанности студентов осуществлялось с помощью методики «Пословицы», разработанной канд. пед. наук С.М. Петровой [1, С. 19-22]. Тестирование проводилось среди студентов 3 курса очной формы обучения НГУ им. П. Ф. Лесгафта, Санкт-Петербург специализаций гимнастических видов спорта, обучающихся по направлению подготовки 49.03.04 – Спорт, профиль «Тренерско-преподавательская деятельность в избранном виде спорта». Также с целью диагностики степени сформированности некоторых качеств личности студентов применялась самооценка и экспертная оценка. В исследовании участвовали 17 студентов, 11 из которых имеют спортивное звание «Мастера спорта России», 6 являются КМС.

Результаты исследования и их обсуждение.

Диагностика воспитанности – это изучение степени сформированности взглядов, убеждений, привычек поведения, качеств личности у обучающихся [1, 2].

Изучение воспитанности личности обучающихся – это достаточно трудоемкая процедура, так как необходимо выявить не только внешние проявления тех или иных качеств, но и те внутренние побуждения, которые лежат в основе внешних проявлений. Процедура диагностики воспитанности обучающихся достаточно полно изложена в педагогической литературе [1, 2].

Для проведения диагностики нравственной воспитанности личности рекомендуют применять следующие методы: педагогические наблюдения, опрос в виде бесед и анкетирования воспитанников, самооценку и экспертную оценку сформированности качеств личности, метод создания диагностических ситуаций, тестирование с помощью специально-разработанных методик и ряд других [2].

Констатирующее исследование было проведено с помощью методики «Пословицы», которая предназначена для определения уровня нравственной воспитанности обучающихся и выяснения особенности их ценностных отношений к жизни, к людям, к самим себе [1, С. 19-22]. Методика основана на анализе пословиц, отражающих моральные и этические ценности, что позволяет выявить личностные качества студентов.

В качестве первого задания студентам было предложено внимательно ознакомиться с каждой парой пословиц («а» и «б», «в» и «г») и выбрать пару, с которой он согласен больше всего. Для диагностики были выбраны пословицы, которые отражают ключевые ценности, такие как честность, трудолюбие, уважение к другим, ответственность и командный дух. Например: «Без труда не вытащишь и рыбку из пруда» (трудолюбие); «Одна голова хорошо, а две лучше» (командный дух).

Результаты тестирования с помощью методики «Пословицы» представлены на рисунке 1.

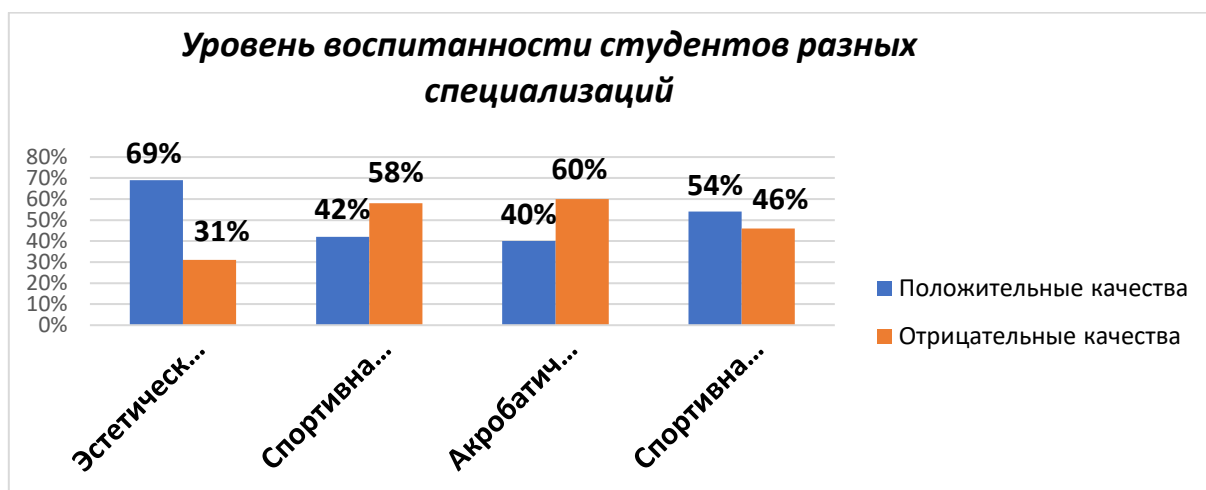

Рис. 1 – Результаты тестирования по методике «Пословицы»

Средний процент выбора положительных ценностных ориентаций среди всех студентов составляет 54%. Самый высокий уровень (69%) у студентов специализации «эстетическая гимнастика» и «спортивная гимнастика» (54%). У студентов специализации «акробатический рок-н-ролл» – 40%, «спортивная акробатика» - 40%.

Также студентам было предложено по специально-разработанным критериям оценить степень сформированности у себя таких качеств личности как: отзывчивость, самостоятельность, ответственность, тактичность, целеустремленность (рисунок 2).

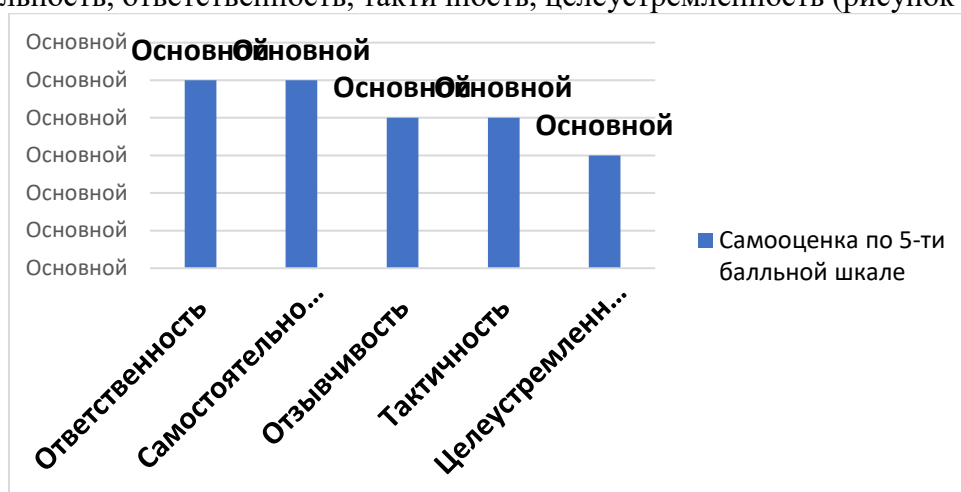

Рис. 2 – Результаты самооценки сформированности качеств личности

Наиболее ярко, постоянно и устойчиво у большинства студентов проявляются такие нравственные качества как самостоятельность и ответственность; уровень проявления отзывчивости и тактичности – средний («4»), волевое качество «целеустремленность» студенты оценили как «менее ярко» проявляющееся («3»). Так же, как и в первом задании, многие студенты отмечают у себя отсутствие стремления к достижениям и самоопределения в жизни.

Далее студентам предлагалось оценить степень сформированности тех же самых качеств личности у своих одноклассников, то есть выступить в качестве экспертов. У 83% оппонентов оценки совпали с теми, которые они поставили себе во втором задании.

Заключение. Изучение уровня воспитанности студентов – будущих тренеров по спорту является необходимой процедурой, так как позволяет оценить степень сформированности у них качеств личности, сформулировать цели и задачи по их воспитанию (самовоспитанию), определить пути их развития и воспитания (самовоспитания). Результаты констатирующего исследования, проведенного с помощью методики «Пословицы» свидетельствуют, что большинство студентов (54%) выбрали пословицы, отражающие положительные нравственные качества. Высоко оценили студенты степень сформированности у себя таких нравственных качеств, как отзывчивость и ответственность, что может быть связано с тем, что эстетическая гимнастика, спортивная акробатика, акробатический рок-н-ролл являются командными видами спорта, а многолетние занятия избранным видом спорта способствовали формированию данных качеств личности. Настораживает оценка студентов степени сформированности такого качества личности как «целеустремленность» (средний балл - «3»), что не характерно для спортсменов высоких разрядов и имеющих спортивные звания, но вполне объяснима, если это обучающиеся третьего курса вуза физической культуры гимнастических специальностей, так как именно в этот период происходит переосмысление жизненных целей.

Литература:

1. Воспитательный процесс: изучение эффективности. Методические рекомендации/ Под ред. Е.Н. Степанова.- М.: Сфера, 2000.- 121 с.

2. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник/ Б.А. Карпушин.- М.: Советский спорт, 2013.- 300 с.

3. Якимов А.М. Основы тренерского мастерства.- М.: Спорт, 2015.- 35 с.

ӘОЖ:316.64(574)

ҚОҒАМДАҒЫ КЕДЕЙЛІК ПЕН ТЕҢСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ АРАЛАСУЫ

Сәкен Қ.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республкасы

Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Рахымова И.Қ.

zhalimzhanova211@gmail.com

Әлеуметтік теңсіздік пен кедейлік – бұл әлемнің барлық елдерінде кездесетін күрделі және көп қырлы мәселелер. Әлеуметтік теңсіздік - бұл қоғамдағы адамдардың арасындағы ресурстарға қол жеткізу мүмкіндіктерінің теңсіздігі. Бұл теңсіздік, әсіресе, табыс деңгейінде, білім алуда, денсаулық сақтауда, және басқа да әлеуметтік қызметтерге қол жетімділікте байқалады. Қазіргі таңда, COVID-19 пандемиясы және әлемдік экономикалық дағдарыс көптеген адамдардың өмір сүру деңгейін төмендетіп, кедейлік пен теңсіздікті одан әрі тереңдетті. Адамдардың көпшілігі жұмыссыздық, әлеуметтік қорғау жүйесінің жетіспеушілігі, білімсіздік сияқты проблемаларға тап болып отыр.

1. Кедейлік пен Теңсіздіктің Себептері

Кедейлік пен теңсіздік тек экономикалық мәселе ғана емес, ол күрделі әлеуметтік және мәдени феномендер болып табылады. Әлеуметтік теңсіздік көбінесе қоғамның әлеуметтік құрылымындағы әділетсіздіктерден туындайды. Бұл теңсіздік қоғамдағы билік пен ресурстарды әділетсіз бөлу, білім беру мен денсаулық сақтау салаларындағы теңсіз мүмкіндіктер, жұмыс орындары мен еңбекақыдағы әділетсіздік, сондай-ақ тұрғылықты жердің әлеуметтік-экономикалық жағдайына байланысты болады. Қазіргі кезде, әсіресе жаһандану және технологиялық өзгерістер нәтижесінде, бұл теңсіздік артып отыр. Мысалы, цифрлық технологияларға қол жетімділік пен білім алу мүмкіндігі арасындағы айырмашылық, экономикалық тығыздыққа байланысты кейбір аймақтардың дамуының баяулауы – осының айқын көріністері.

2020-2024 жылдар аралығында әлемдегі көптеген елдерде кедейлік деңгейі артты. Әсіресе дамушы елдерде халықтың көп бөлігі төмен табысты өмір сүріп, әлеуметтік қорғау жүйесінің әлсіздігіне байланысты қиын жағдайларға тап болды. Мысалы, Қазақстандағы кедейлік деңгейі 2020-2021 жылдары айтарлықтай өсті, әсіресе ауылдық жерлерде тұратын адамдардың жағдайы нашарлады. Сонымен қатар, теңсіздік экономикалық, әлеуметтік және саяси салаларда кеңінен байқалады. [1]

2. Әлеуметтік Қызметкерлердің Кәсіби Дағдылары

Әлеуметтік қызметкерлер кедейлік пен теңсіздік мәселелеріне қатысты әртүрлі дағдылар мен тәсілдерді қолданады. Олардың арасында ең маңыздысы – эмпатия (басқалардың қиын жағдайларын түсіну және сезіну) мен белсенді тыңдау дағдылары. Бұл дағдылар әлеуметтік қызметкерлерге клиенттерінің қажеттіліктерін дұрыс түсінуге, олардың жағдайын жақсарту үшін нақты шаралар қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әлеуметтік қызметкерлер құқықтық және әлеуметтік қорғау жүйесі

бойынша кеңестер беріп, маргинализацияланған топтарды қорғау үшін адвокаттық қызмет көрсетеді.

Қосымша кәсіби дағдыларға:

- Кризиспен жұмыс жасау: Әлеуметтік қызметкерлер қатты күйзеліс жағдайында жүрген адамдарға көмек көрсетеді.
- Психологиялық қолдау көрсету: Қиындыққа тап болған адамдарды эмоционалдық тұрғыдан қолдау және олардың әлеуметтік жағдайын өзгерту.
- Қоғамдық қатысу мен медиация: Әлеуметтік қызметкерлер түрлі қауымдастықтарда қоғамдық жұмыстар жүргізіп, әлеуметтік мәселелерді шешуде келіссөздер жүргізеді.

Әлеуметтік Қызметкерлердің Рөлі

Әлеуметтік қызметкерлер кедейлік пен теңсіздік мәселелерін шешуге көмектесу үшін маңызды рөл атқарады. Олардың негізгі міндеті – қоғамдағы маргинализацияланған, осал топтарға көмек көрсету және олардың әлеуметтік жағдайын жақсарту. Әлеуметтік қызметкерлердің жұмысын бірнеше негізгі бағыттар бойынша қарастыруға болады:

1. Кедейлерге әлеуметтік көмек көрсету

Әлеуметтік қызметкерлер табысы төмен отбасыларға, жұмыссыз адамдарға, мүгедектер мен қарттарға әлеуметтік көмек көрсетеді. Олар мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалар туралы ақпарат беріп, осал топтарға құқықтық және психологиялық қолдау көрсетеді. Бұл көмектің мақсаты – әлеуметтік теңсіздікті төмендету және кедейлердің өмір сүру жағдайын жақсарту.[2]

2. Білім беру және кәсіби даярлық

Әлеуметтік қызметкерлер білім беру және кәсіби оқыту бағдарламаларын ұйымдастырып, адамдарды жұмыс нарығына бейімдеуге көмектеседі. Бұл әсіресе жастар мен жұмыссыздарға тиімді. Әлеуметтік қызметкердің міндеті – адамға білім алу және жаңа дағдыларды игеру мүмкіндігін қамтамасыз ету арқылы оның әлеуметтік жағдайын жақсарту.

3. Психологиялық көмек көрсету

Кедейлік пен теңсіздік көп жағдайда психологиялық мәселелерге де алып келеді. Әлеуметтік қызметкерлер психологиялық кеңес беру арқылы адамдардың эмоционалдық жағдайын жақсартады. Олар стресстен арылуға, өз-өзіне деген сенімділікті арттыруға және қиындықтарды жеңуге көмектеседі.

4. Құқық қорғау және адвокаттық қызмет

Кедейлік пен теңсіздік көбінесе құқықтық сауаттылықтың жетіспеушілігінен туындайды. Әлеуметтік қызметкерлер заңгерлік кеңес беру арқылы адамдардың құқықтарын қорғауға көмектеседі. Сонымен қатар, олар жәбірленушілерге құқығын қорғау жолдарын түсіндіру және қажетті құжаттарды дайындау қызметтерін ұсынады.

5. Жергілікті қауымдастықтарды дамыту

Әлеуметтік қызметкерлер жергілікті қауымдастықтармен жұмыс істей отырып, әлеуметтік бағдарламалар мен жобаларды іске асырады. Бұл бағдарлама арқылы адамдарды біріктіру, қоғамдық ұйымдарды құру және әлеуметтік проблемаларды бірлесіп шешу жолында көмектеседі. Қауымдастықтарды дамыту кедейлік деңгейін төмендетуге және теңсіздікті жоюға ықпал етеді.

Кедейлік пен Теңсіздікке Қарсы Әлеуметтік Бағдарламалар[3]

Әлеуметтік қызметкерлердің жұмысын жеңілдететін және қоғамдағы кедейлік пен теңсіздік мәселелерін шешуге бағытталған бірнеше маңызды бағдарламалар бар. Мысалы, БҰҰ-ның «Тұрақты даму мақсаттары» (Sustainable Development Goals, SDGs)

аясында әлем елдері әлеуметтік теңсіздік пен кедейлікті азайтуға бағытталған шаралар қабылдауда. Қазақстанда да әлеуметтік қолдау бағдарламалары, әсіресе жұмыссыздықты жою, білім беру мен денсаулық сақтау салаларында мемлекеттік қолдау жүйелері жұмыс істейді

Әлеуметтік Қызметтердің Әсері

Әлеуметтік қызметтердің әсері көбінесе жанама сипатта болады, бірақ оның нәтижелері ұзақ мерзімді перспективада көрінеді. Әлеуметтік қызметкерлердің кедейлікпен күресуге және теңсіздікті жоюға қосатын үлесі:

- Кедейлік шегін төмендету: Әлеуметтік көмек бағдарламалары мен қызметтер, мысалы, жұмысқа орналасуға көмектесу немесе кәсіпкерлік дағдыларын үйрету, халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартуға ықпал етеді.

- Білім мен дағдыларды дамыту: Әлеуметтік қызметкерлер халықтың білім деңгейін арттыру, кәсіби дағдыларын дамыту, оларды жұмысқа орналастыруға көмек көрсету арқылы әлеуметтік мобильділікті арттырады.

Қоғамдық Ұйымдармен Ынтымақтастық

Әлеуметтік қызметкерлер көбінесе үкіметтік емес ұйымдармен, халықаралық ұйымдармен, жергілікті үкіметтермен және қоғамдастықтармен тығыз жұмыс істейді. Бұл ынтымақтастық әлеуметтік қызметтерді тиімді түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, БҰҰ-ның «Тұрақты даму мақсаттары» (SDGs) аясында әлемде теңсіздікпен күресу үшін көптеген бағдарламалар жүзеге асырылып жатыр. Қазақстанда да жергілікті үкіметтің қолдауымен түрлі әлеуметтік қызметтер мен бағдарламалар іске асырылуда, мысалы, “Жұмыспен қамту жол картасы” және “Әлеуметтік қамсыздандыру” бағдарламалары, олар жұмыссыздық пен кедейлікпен күресуге бағытталған.

Қазіргі Қоғамдағы Әлеуметтік Қызметтердің Күрделі Жағдайлары

Әлеуметтік қызметкерлер қазіргі таңда көптеген қиындықтарға тап болып отыр. Бұл, ең алдымен, пандемия мен экономикалық дағдарыс кезеңінде өскен жұмыс жүктемесінен туындап отыр. Көптеген әлеуметтік қызметкерлер психологиялық күйзеліс пен стресске ұшырауда, өйткені олар көптеген адамға көмек көрсету үшін тым аз ресурстарға ие. Сонымен қатар, үкіметтің әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінің әлсіздігі мен жетіспеушілігі, әсіресе ауылдық жерлерде, әлеуметтік қызметкерлердің жұмысына теріс әсер етеді.

Әлеуметтік Қызметкерлердің Әлеуметтік Жүйедегі Араласуы

Әлеуметтік қызметкерлер кедейлік пен теңсіздікті шешу үшін әлеуметтік жүйеде бірнеше маңызды араласуларды жүзеге асырады. Олар жергілікті билік органдарымен, үкіметтік емес ұйымдармен және халықаралық ұйымдармен тығыз байланыста жұмыс істейді. Әлеуметтік қызметкерлердің негізгі мақсаты – әлеуметтік қолдау жүйесін тиімді пайдалану арқылы қоғамның әлеуметтік осал топтарына көмек көрсету.[4]

Әлеуметтік Қызметкерлердің Болашақтағы Рөлі

Әлеуметтік қызметкерлердің қоғамдағы рөлі болашақта одан әрі артады. Әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін жаңа тәсілдер мен модельдер қажет, әсіресе цифрлық және экологиялық өзгерістер жағдайында. Әлеуметтік қызметкерлердің жұмысы тек әлеуметтік көмек көрсету ғана емес, сонымен қатар қоғамның әлеуметтік құрылымына ықпал ету, тұрақты даму мен әлеуметтік өзгерістерге бағытталған шешімдер қабылдауда маңызды рөл атқарады.

Қорытынды

Қоғамдағы кедейлік пен теңсіздік мәселелері әлеуметтік қызметкерлердің жұмысына ерекше назар аударуды қажет етеді. Әлеуметтік қызметкерлердің қоғамдағы осы мәселелерді шешуге қатысуы олардың маңызды рөлін көрсетеді. Әлеуметтік көмек,

білім беру, психологиялық қолдау және құқықтық қорғау сияқты қызметтер арқылы әлеуметтік қызметкерлер адамдардың өмір сүру деңгейін жақсартуға, әлеуметтік теңсіздікті азайтуға және жалпы қоғамның дамуында маңызды орын алуға көмектеседі. Әлеуметтік қызметкерлердің рөлі қазіргі қоғамда өте маңызды, және олардың кәсіби қызметтері әлеуметтік әділеттілік пен теңдікке қол жеткізуге маңызды үлес қосады.

Әдебиеттер:

1. Саймон Х. Әлеуметтік әділеттілік және теңсіздік: Теориялар мен тәжірибе. - Алматы: Қазақ университеті.
2. Аязбаева, Д. Қоғамдағы кедейлік пен әлеуметтік теңсіздік мәселелері. -Астана: Фолиант, 2016.
3. Гувер С. The Role of Social Workers in Poverty Reduction. //Journal of Social Work, 2022. -15(3). - 230-245
4. Смирнов И., Тастемирова А. Әлеуметтік қызметкерлердің теңсіздікке қарсы стратегиялары. //Қазақ қоғамы және әлеуметтік өзгерістер. 2019 - 7(2). – С.45-62.

ӘОЖ 331.5

КӘСІПТІК ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЖҰМЫССЫЗДАРДЫ ОҢАЛТУ

Сатыбалды А.Е.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті,Қарағанды.к, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Рахымова И.Қ.

satybaldyainur2006@mail.ru

Өміршіл-әкімшіл экономикадан рыноктік бағдарға ауысуы көптеген жұмысшылардың жұмысынан айырылуына әкеп соғады. Рыноктік қатынастардың дамуы кәсіпкершіліктің қауыпі өндірістік сферадан еңбек, жұмысбастылықтан туындайды. Яғни рынокке ауысудан жұмыссыздықтың, мәні – объективтік процесс, ал басқа жағынан – қоғам, ол жұмыссыздық табиғи деңгейін сақтандырудың ұйғарымды шегін талап етеді. Оның осы қоғамдық шектен шығуы өткір проблема тұғызады.Ең алғаш жұмыссыздықты түсіндіру туралы ағылшын экономисті Т. Мальтустың “Халықтың өсу тәжірибесі” еңбегінде көрсетілген. Мальтустың айтуы бойынша жұмыссыздық демографиялық себептерге әкеліп соғады, соның нәтижесінде халықтың өсуі қарқыны өндірістің өсу қарқынынан асып түседі.Жалпы К.Маркс жұмыссыздықты өзінің “Капитал” еңбегінде зерттеп қарастырған. Ол айтып кеткен, техникалық өрлеумен өндіріс жабдықтарының көлемі мен бағасы өседі, жан басына шаққанда 1 жұмысшыға. Бұл жағдай Марксті сенгіздіреді, экономикалық өркендеу капиталды жинақтау қарқынынан еңбекке деген сұранысқа әкеп соғады, осыдан келіп жұмыссыздық себептері көрінеді.

Бұл жұмыссыздықтың түсіндіруін толық деп санауға болмайды. Маркс және де басқа себептеріне болжам жасады Рыноктік шаруашылықтың дамуы, оны өркендеген рыноктік шаруашылықтың серігі жасайды.

Экономикалық циклдің дамуынан жұмыссыздықты тұжырымдау Маркстен кейін экономикалық теорияда тұрақты дәстүр болып қалыптасты. Егер, экономика циклдік дамыса, өсу мен кему шаруашылық дамуымен келіссе, бұдан жұмысшы күшін босату және өндірісті тоқтату деп тұжырымдайды, жұмыссыздық армиясы көбейеді.

Жұмыссыздық нарықты экономиканың айырылмас серігі деуге болады. Белгілі экономистер пікірлері бойынша жұмыссыздықтың белгілі бір деңгейден аспауы нарықты экономикаға тән табиғи құбылыс деп бейнеледі. Мысалы, кейбір экономистер: Дж. Кейнс 3-4%, М. Фридмен 5-6% жұмыссыздықты табиғи мөлшер деңгейі деп белгілеген. Ал осы деңгейден жұмыссыздық аса бастаса онда амалсыз, еріксіз жұмыссыздық пайда бола бастайды.

Ресми (тіркелген) жұмыссыздық деңгейі – экономикалық белсенді халықтан пайыздарға шыққандағы мемлекеттік жұмыспен қамту органдарында тіркелген жұмыссыздар үлесі.

Жұмыссыздықтың мәселесін шешу үшін бірнеше бағытта жұмыс жүргізу қажет. Мынадай негізгі шаралар ұсынылады:

1. Экономиканың түрлі салаларын дамыту

Жұмыссыздық деңгейін төмендету үшін, экономиканың түрлі салаларына инвестиция тарту маңызды. Бұл өндірістік сектор, қызмет көрсету, ауыл шаруашылығы, құрылыс және технологиялық салаларды қамтиды. Жаңа жұмыс орындарын ашу үшін салалық кластерлерді дамыту қажет.

2. Білім беру мен кәсіби дағдыларды арттыру

Жұмыссыздықтың себебі көбінесе еңбек нарығындағы сұранысқа сай білім мен дағдылардың жетіспеушілігімен байланысты. Сондықтан, кәсіби білім беруді жаңарту, жұмысшыларды қайта даярлау және жаңа дағдыларға үйрету бағдарламаларын іске асыру қажет. Мысалы, жастар мен жұмыссыз азаматтар үшін қысқа мерзімді курстар мен тренингтер ұйымдастыру.

3. Кәсіпкерлікті қолдау

Жұмыссыздықты азайту үшін жеке кәсіпкерлікті дамыту маңызды. Бұл үшін шағын және орта бизнесті қаржыландыру, салықтық жеңілдіктер беру, кәсіпкерлерге арналған консультациялық қолдау көрсету керек. Кәсіпкерлік бастамаларды ынталандыратын гранттар мен жеңілдетілген несиелер беру тиімді болар еді.

4. Қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру

Мемлекеттік қаржы арқылы уақытша қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру арқылы жұмыссыздарды жұмысқа орналастыруға болады. Бұл жобалар инфрақұрылымды жақсарту, табиғи апаттардан кейінгі қалпына келтіру жұмыстары, қоғамдық ғимараттарды жөндеу секілді бағыттарды қамтуы мүмкін.

5. Инновациялық технологияларды енгізу

Жаңа технологияларды енгізу арқылы еңбек өнімділігін арттыруға болады. Сонымен қатар, цифрлық экономика мен онлайн платформаларды дамыту, жұмыс орындарын цифрлық салаларда құру қажет. Бұл жастарды жоғары технологиялық салаларға тартуға мүмкіндік береді.

6. Әлеуметтік қорғау шараларын күшейту

Жұмыссыздарға әлеуметтік қолдау көрсету, жұмыссыздық бойынша төлемдер мен көмек көрсету арқылы олардың әл-ауқатын қамтамасыз ету керек. Сонымен қатар, жұмыссыздарды еңбек нарығына қайта интеграциялау үшін мотивациялық бағдарламалар ұйымдастыру да маңызды.

7. Инфрақұрылымды дамыту

Құрылыс және көлік салаларындағы инфрақұрылымды дамыту жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Мысалы, жаңа тұрғын үйлер салу, жолдарды жөндеу, энергетикалық жобаларды іске асыру жұмыссыздықты төмендетуге әсер етеді.

Бұл шаралар арқылы жұмыспен қамтуды арттырып, жұмыссыздық деңгейін төмендетуге болады. Әрбір қоғамда экономикалық, әлеуметтік және демографиялық ерекшеліктерді ескере отырып, нақты стратегиялар мен бағдарламалар әзірлеу қажет.

Жұмыспен қамтылу – азаматтардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет табыс немесе кіріс әкелетін қызмет. Жұмыссыздық мәселелерін зерттеу кезіндегі туындайтын негізгі қиындықтар: зерттеу кезінде мемлекеттік және мемлекеттік емес құрылымдар арасындағы келіспеушілік, еңбек нарығының және жұмыспен қамту нарығының толық жетілмеуі, үкіметтің және халықтың талғаусыздығы, халықтың социалистік құрылыс кезіндегі қалыптасқан менталитеттің қалуы. Кәсіптік даярлау және қайта даярлау бағдарламалары арқылы жұмыссыздарды оңалту. Жұмыссыздық – бұл экономиканың маңызды әлеуметтік мәселелерінің бірі болып табылады, әсіресе соңғы жылдары әлемде және Қазақстанда жұмыссыздық деңгейінің артуы байқалады. Осыған байланысты, жұмыссыздарды оңалту үшін әртүрлі шаралар мен бағдарламалар әзірленіп, жүзеге асырылуда. Оның ішінде ең маңыздысы кәсіптік даярлау мен қайта даярлау бағдарламалары болып табылады.

1. Кәсіптік даярлау және қайта даярлау бағдарламаларының маңызы

Кәсіптік даярлау мен қайта даярлау бағдарламалары – жұмыссыз азаматтарды еңбек нарығына қайта енгізу, олардың еңбек дағдыларын жаңарту немесе жетілдіру мақсатында жүзеге асырылатын шаралар. Бұл бағдарламалар қазіргі экономикалық жағдайда жұмыссыздық деңгейін төмендетуге және еңбек нарығында қажетті мамандарды дайындауға ықпал етеді.

Кәсіптік даярлау дегеніміз – адамдарға жаңа мамандық алу үшін қажетті білім мен дағдыларды үйрету. Ал қайта даярлау жұмыссыз қалған азаматтарды жаңа мамандыққа немесе бұрынғы мамандықты жетілдіруге бағытталған. Бұл бағдарламалар, әдетте, еңбек нарығындағы сұранысқа сәйкес әзірленеді.

2. Бағдарламалардың жүзеге асырылуы

Қазақстанда жұмыссыздарды кәсіптік даярлау мен қайта даярлау бағдарламаларының жүзеге асырылуына мемлекет айтарлықтай назар аударып отыр. Мемлекеттік бағдарламалар, мысалы, "Жұмыспен қамтудың 2020-2025 жылдарға арналған жол картасы", "Еңбек" бағдарламасы, жұмыссыздарды қайта даярлау мен кәсіптік дайындық бойынша арнайы курстарды ұйымдастыруды көздейді. Бұл бағдарламалар аясында азаматтар тегін немесе жеңілдетілген бағамен кәсіби оқудан өтіп, еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды меңгеруге мүмкіндік алады.

3. Кәсіптік даярлау мен қайта даярлаудың артықшылықтары

Жұмыссыздықты төмендету: Кәсіптік даярлау мен қайта даярлау арқылы жұмыссыз азаматтар нарықтағы сұранысқа сәйкес жаңа дағдылар мен білімге ие болып, жұмысқа орналасуға мүмкіндік алады.

Еңбек нарығына бейімделу: Бағдарламалар экономиканың өзгермелі талаптарына сәйкес жаңа мамандықтарды игеруге мүмкіндік береді, сол арқылы жұмыссыз азаматтардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігі артады.

Жеке дамуға ықпал ету: Жаңа дағдылар мен білім алу жұмыссыз адамдардың өздеріне деген сенімділігін арттырып, жеке дамуларына әсер етеді.

Қазақстанда жұмыссыздарды кәсіптік даярлау мен қайта даярлау бойынша бірнеше мемлекеттік және жеке бастамалар жүзеге асырылуда:

"Еңбек" бағдарламасы: Бұл бағдарлама жұмыссыздарға кәсіби оқыту мен қайта даярлауды тегін ұсынатын мемлекеттік жоба. Бағдарлама аясында азаматтар оқу орындарында, сондай-ақ өндірістік тәжірибе алуға мүмкіндіктер алады.

"Жастар тәжірибесі": Бұл бағдарлама арқылы жұмысқа жаңа орналасқан жас мамандарға кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беріледі. Олар түрлі кәсіпорындарда еңбек тәжірибесін жинақтап, тұрақты жұмысқа орналасуға мүмкіндік алады.

Қорытынды. Жұмыссыздықпен күресу және азаматтарды еңбек нарығына бейімдеу мақсатында кәсіптік даярлау және қайта даярлау бағдарламаларының маңызы зор. Бұл бағдарламалар жұмыссыздықты төмендетуге, еңбек нарығында мамандарды сұранысқа сәйкес дайындауға, сондай-ақ жұмыссыз азаматтардың өмір сапасын жақсартуға ықпал етеді. Сондықтан, кәсіптік даярлау мен қайта даярлау шараларының тиімділігі мемлекеттің экономикалық дамуы мен әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 20 сәуірдегі № 224-VII «Қазақстан Республикасының *Әлеуметтік* кодексі». <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2300000224>
2. «Халықты жұмыспен қамту туралы» Қазақстан Республикасының Заңы// <https://online.zakon.kz/Document/>
3. Холостова Е.И. Социальная политика и социальная работа: учебное пособие / М.: Дашков и К, 2019. - 208 с.

ӘОЖ 37.013.42

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНІҢ ЖОБАЛАУ ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІ

Сейфулдина А.Т., Мағзұмбек А.Т.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: п.ғ.магистрі, педагог-сарапшы Мадешова А.А.
aluawa_83.kz@mail.ru

Мектепке дейінгі білім беруді бастан кешіретін өтпелі кезеңге ене отырып, жаңа стратегиялық бағыттар оң қабылданады. Жұмыстағы басым бағыт мектепке дейінгі балалардың білім беру қызметін ұйымдастыруда инновациялық педагогикалық технологияларды жүзеге асыру болып табылады. Қоршаған өмірдегі қарқынды өзгеріс, ғылыми-техникалық прогресті оның барлық салаларына енгізу тәрбиешіге оқыту мен тәрбиелеудің тиімді тәсілдерін таңдау қажеттілігін талап етеді.

Бұл мәселені шешуге ықпал ететін перспективті әдістердің бірі – жобалық қызмет әдісі. Оның негізінде шығармашылық, ақпараттық кеңістікте шарлау, өз білімін өз бетінше құру мүмкіндігі жатыр.

Жоба әдісі өзекті және тиімді, өйткені ол мектепке дейінгі баланың танымдық белсенділігін, зерттеу ойлауын, коммуникативті және практикалық дағдыларын дамытады, сонымен қатар баланың өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану құралы болып табылады.

Мектепке дейінгі мекемеде жобалық-зерттеу қызметін ұйымдастыру кезінде біз білім беру процесін ұйымдастырудың дәстүрлі формасы мен Жобалық іс-әрекеттің сипаты арасындағы сәйкессіздікке тап боламыз.

Мәселе мектепке дейінгі білім беру мекемесінде мектеп жасына дейінгі балалардың жобалық-зерттеу қызметін жүзеге асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастырудың педагогикалық жағдайларын анықтау қажеттілігі болып табылады.

Осы проблемаларға сүйене отырып, мен өзіме мақсат қойдым: мұғалімнің, балалар мен ата-аналардың бірлескен қызметі арқылы үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамытуға жағдай жасау.

Мақсатқа жету үшін мен өзім үшін келесі міндеттерді анықтадым:

1. балалардың психологиялық саулығы мен денсаулығын қамтамасыз ету үшін жағдай жасау;
2. танымдық қабілеттерін, шығармашылық ойлау және қиялын, сөйлеуін дамыту;
3. іздеу қызметінің, зияткерлік бастаманың алғышарттарын қалыптастыру;
4. ересек адамның көмегімен, содан кейін өз бетінше проблеманы шешудің мүмкін әдістерін анықтау, шешу дағдыларын дамыту;
5. бірлескен жобалау-зерттеу қызметіне қатысу ниетін дамыту;
6. ата-аналарды жобаларды іске асырудағы шығармашылық проблемамен таныстыру.

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі ұйымдар тәжірибесінде жобалардың келесі түрлері қолданылады:

- Зерттеу-шығармашылық, рөлдік-ойын, ақпараттық-тәжірибеге бағытталған, шығармашылық.

- Ұзақтығы бойынша олар: қысқа мерзімді (1 немесе бірнеше сабақ – 1-2 апта), орташа ұзақтығы (2-3 ай), ұзақ мерзімді.

- Жіктеудің тағы бір белгісі – қатысушылардың құрамы (топ, кіші топ, жеке, отбасылық және басқалар).

Барлық жобалар ішінде, әдетте, қатысушылар топтары арасында жүзеге асырылады, бірақ жеке жобалар да бар. Жобаны жүзеге асыру үшін тәрбиеші кезеңдерді анықтайды, іс-әрекеттің мазмұны туралы ойлайды және практикалық материалдарды таңдайды. Үлкен мектеп жасына дейінгі балалар өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауды дамытады, олар өз іс-әрекеттерін де, құрдастарының әрекеттерін де объективті бағалай алады. Олар ересектер ұсынған жобаларға қатысуға дайын болып қана қоймай, проблемаларды өз бетінше табады. Осылайша, мектеп жасына дейінгі жастағы міндеттер:

- іздестіру қызметін, зияткерлік бастаманы дамыту;
- бағдарлаудың арнайы тәсілдерін дамыту-эксперимент және модельдеу;
- ақыл-ой жұмысының жалпыланған тәсілдерін және өзінің танымдық қызметін құру құралдарын қалыптастыру;
- болашақ өзгерістерді болжау қабілетін дамыту.

Ересек жастағы мектеп жасына дейінгі баланың жобалық қызметінде субъективті ұстаным қалыптасады, оның даралығы ашылады, мүдделері мен қажеттіліктері іске асырылады. Бұл қазіргі кезеңдегі әлеуметтік тапсырысқа сәйкес келеді.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі үлкен балалармен жұмыс жасаудағы жобалық-зерттеу қызметі бүгінде мектепке дейінгі білім беру жүйесінде лайықты орын алуы керек оңтайлы, инновациялық және перспективті әдіс болып табылады. Өз тобымда жобалық-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыра отырып, мен бұл балалардың танымдық дамуының маңызды саласы деген қорытындыға келдім.

Сабақтарды, ойындарды, байқауларды және жоба тақырыбына байланысты басқа да іс-әрекеттерді әзірлеу кезеңінде біз балаларды іздеу қызметіне ынталандыру, олардың қызығушылығын дамыту үшін топтағы ортаны ұйымдастыруды ойластыруға тырыстық.

Мысалы, «Ертегілердің сиқырлы әлемі» жобасымен жұмыс жасай отырып, біз орыс халық ертегілерінің кітап көрмесін ұйымдастырдық; ата-аналармен бірге «Ертегілер мен сиқырлы заттардың шағын мұражайын», саусақ театрын, ертегілерді драматизациялауға арналған атрибуттарды (бас киімдер мен маскалар, «сиқырлы» заттар және басқалар) құрдық.

Эксперимент бұрышының тобында ұйымдастыру балаларға танымдық белсенділікті, шығармашылықты дербес дамытуға, зерттеу қызметінің дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік берді. Жобаларды іске асыру барысында біз мақсатқа жету бойынша қызмет жоспарын әзірледік:

- көмекке кімге жүгінуге болады,
- қажетті ақпаратты қайдан табуға болады,
- қандай керек-жарақтар мен құрылғыларды қолдануға болады,
- әр түрлі заттармен қалай жұмыс істеу керек. Жобаларды іске асыруға ата-аналарды тарту балаларды дамыту мен тәрбиелеу үшін күшжігерді біріктіруге және туындаған мәселелерді шешуде өзара көмек көрсетуге мүмкіндік берді.

Осылайша, оқу-тәрбие үрдісінде жобалау-зерттеу қызметін жүзеге асыра отырып, мен өз мақсатыма жеттім деп санаймын. Топтың пәндік-дамытушылық кеңістігін ұйымдастыра отырып, балалар мен ересектердің ынтымақтастығын, бірлесіп құрылуын қамтамасыз ете отырып, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамытуға жағдай жасалады.

Сонымен, жобалық-зерттеу қызметі үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуының негізі екенін көреміз. Жоба әдісі өзекті және өте тиімді. Бұл балаға тәжірибе жасауға, алған білімдерін синтездеуге, шығармашылық қабілеттерін, танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Қазірдің өзінде мектепке дейінгі жаста бала өз ойларын көпшілікке ұсыну дағдысын игереді.

Біздің пайымдауымызша, бүгінгі таңда мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс жасау әдісі – бұл мектепке дейінгі білім беру жүйесінде өз орнын алатын инновациялық және перспективалы әдіс.

Тек өз бетінше әрекет ете отырып, балалар өздерін қызықтыратын тақырып немесе құбылыс туралы ақпаратты табуға және осы білімді жаңа қызмет объектілерін құру үшін пайдалануға үйренеді. Жоба әдісінің мәнін мұндай түсіну үлкен балаларда тәуелсіздіктің, терең уәждеделген, орынды танымдық іс-әрекеттің қалыптасуына ықпал етеді.

Жобалық іс-шаралар мектепке дейінгі білім беру жүйесін ата-аналардың белсенді қатысуы үшін ашық етеді. Біз өз ойымызды аяқтай отырып, мектепке дейінгі білім беру мекемесінде пәндік-кеңістіктік ортаны дұрыс ұйымдастыру, ата-аналармен ынтымақтастық, сондай-ақ жеке өсу, балалармен жұмыс істеудің жаңа белсенді формаларын күнделікті шығармашылық іздеу жаңа білім беру технологиясын – білім беру процесінде жобалық қызметті жүзеге асыруға мүмкіндік беретінін тағы бір рет атап өткіміз келеді.

Бұл, сайып келгенде, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуына ықпал етеді және балаларды бастауыш мектепте жобалық іс-әрекетке дайындайды.

Әдебиеттер:

1. Педагогика: дәрістер курсы. – Алматы: «Print-S», 2005.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. өАлматы, 1998.

3. Баймолдаев Т.М. Білім беру жүйесін басқарудың әдіснамалық негізі: Білім беру ұйымдарының басшыларына және білім жүйесі қызметкерлеріне арналған. Монография. – Алматы, 2013.

4. Сейталиев К.Б. Педагогика тарихы - Атырау, 2007.

ӘОЖ 159.9

ОТБАСЫНДАҒЫ АГРЕССИЯ ЖӘНЕ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: ОНЫҢ ЗАРДАПТАРЫ МЕН ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ

Сулейменова Д.Д., Уалибекова А.Д.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды. Қ
Suleimenova_dilnaz@icloud.com

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2024 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына арналған «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Жолдауында отбасындағы зорлық-зомбылық мәселесіне ерекше тоқталды. Мемлекет басшысы бұл мәселеге қоғамда ұзақ уақыт бойы назар аударылып келе жатқанын атап өтті.

Президенттің айтуынша, отбасылық зорлық-зомбылықты қылмыс санатына жатқызу жөніндегі ұсыныстар құқық қорғау органдары тарапынан жиі күмән тудырып келеді. Олар мұндай жағдайларды анықтау мен тергеп-тексерудің күрделілігін алға тартады. Бұл пікірдің негізі бар екенін мойындай отырып, Қасым-Жомарт Тоқаев отбасындағы зорлық-зомбылықты елеусіз қалдыруға болмайтынын баса айтты. Егер зорлық-зомбылық жасаған адамдар жауапкершіліктен құтылып кетсе, олардың мұндай әрекеттері қайталана береді, ал жапа шеккендер ешқандай қорғаусыз қалады. Осыған байланысты Президент осындай әрекеттер үшін жазаны күшейтудің маңыздылығын ерекше атап өтті. Сонымен қатар, жәбір көрген азаматтар қоғамның көзқарасынан немесе сыртқы қысымнан қорықпай, өз құқықтарын қорғауы керектігін жеткізді. Президент полиция қызметкерлеріне зорлық-зомбылық құрбандарымен аса мұқият жұмыс істеуді және тиісті шараларды уақытында қолдануды тапсырды. Бұл бағытта құқық қорғау органдарының міндеті – жәбірленушілерге қолдау көрсету және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Президенттің бұл мәлімдемесі отбасылық зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің жаңа деңгейге көтерілуін талап ететінін көрсетеді.

Отбасы – қоғамның маңызды іргетасы, адам баласының алғашқы тәрбие алатын орны. Отбасындағы қарым-қатынас көбіне адамдардың мінез-құлқының, құндылықтарының және жалпы өмірлік көзқарастарының қалыптасуына тікелей әсер етеді. Алайда, кейде бұл ортада агрессивті мінез-құлық байқалып, ол отбасы мүшелеріне теріс ықпал етеді. Агрессия – отбасының қалыпты жұмыс істеуіне кедергі жасайтын, денсаулыққа және психикаға зиян келтіретін маңызды мәселе. Бұл мақалада отбасындағы агрессияның пайда болу себептері, оның салдары және психологтың мұндай жағдайларда атқаратын рөлі қарастырылады.

Отбасындағы агрессия мен зорлық-зомбылық себептері

Агрессия – бұл адамның эмоциясын басқара алмай, ашуын немесе ренішін мінез-құлық арқылы көрсетуі. Отбасындағы агрессия көбіне түрлі сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен туындайды. Негізгі себептерге мыналар жатады:

1. Экономикалық қиындықтар: Қаржылық жағдайдың тұрақсыздығы, жұмыссыздық немесе қарыздар отбасы мүшелері арасында жиі жанжал тудырады. Мұндай жағдайда эмоцияларды басқару қиындай түседі.

2. Психологиялық мәселелер: Стрестің жоғары деңгейі, депрессия, бұрынғы психологиялық жарақаттар агрессивті мінез-құлықтың дамуына ықпал етеді.

3. Отбасылық қарым-қатынастардың бұзылуы: Түсініспеушілік, бір-бірін тыңдамау, эмоцияларды дұрыс жеткізе алмау отбасында агрессияны күшейтеді.

4. Алкоголь мен есірткінің әсері: Алкогольдік ішімдіктерді немесе есірткі заттарын қолдану адамның өзін-өзі бақылау қабілетін төмендетіп, зорлық-зомбылыққа әкелуі мүмкін.

5. Мәдени және тәрбиелік ерекшеліктер: Кейбір отбасыларда агрессия белгілі бір тәрбие әдісі ретінде қалыптасып, балаларға берілген негативті үлгі ретінде қайталанып жатады.

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың туындауына әсер ететін себептер әртүрлі. Олар әлеуметтік, психологиялық, экономикалық және мәдени факторларға байланысты болуы мүмкін. Төменде отбасындағы зорлық-зомбылыққа жиі әкелетін негізгі себептері:

1. Әлеуметтік-экономикалық себептер

- Қаржылық қиындықтар: Жұмыссыздық, табыс жетіспеушілігі немесе қарыздар отбасы ішіндегі шиеленістерді күшейтіп, зорлық-зомбылыққа әкелуі мүмкін.

- Тұрғын үй мәселелері: Таршылық, баспанасыздық немесе жайсыз өмір сүру жағдайлары отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынасты нашарлатады.

2. Психологиялық себептер

- Стресс пен эмоцияны басқарудың төмен деңгейі: Отбасында қысымның жоғары болуы немесе ашуды басқарудың дұрыс үйретілмеуі зорлық-зомбылық әрекеттеріне әкелуі мүмкін.

- Балалық шақтағы жарақаттар: Өткен өмірінде зорлық-зомбылық көрген немесе куәгер болған адамдар бұл мінез-құлықты қалыпты деп қабылдап, отбасында қайталауы мүмкін.

- Тәуелділік: Алкогольдік ішімдіктерді шамадан тыс тұтыну немесе есірткіге тәуелділік адамның өзін-өзі бақылауын жоғалтып, агрессивті әрекеттерге итермелейді.

3. Құндылықтар мен мәдени ерекшеліктер

- Патриархалдық көзқарас: Кейбір қоғамдарда әйелдерді немесе балаларды екінші дәрежелі тұлға деп санау және олардың құқығын елемеу зорлық-зомбылықтың себебі болуы мүмкін.

- Отбасылық құндылықтардың төмендеуі: Кейбір отбасыларда сенім мен өзара құрметтің жоқтығы қарым-қатынастың агрессивті сипат алуына әкеледі.

4. Коммуникацияның бұзылуы

- Түсініспеушілік: Отбасы мүшелері арасындағы ашық және сау қарым-қатынас болмаған жағдайда шиеленістер жиі пайда болады.

- Қордаланған реніштер: Отбасында мәселелерді ашық талқыламау реніштің жиналуына және ол агрессияға ұласуына ықпал етеді.

5. Заңдық және құқықтық олқылықтар

- Жазаның жеңілдігі: Отбасылық зорлық-зомбылық жасаған адамдарға тиімді жазалау шаралары қолданылмаса, бұл олардың өз әрекеттерін қайталауына мүмкіндік береді.

- Құрбандарды қорғаудың жеткіліксіздігі: Жәбірленушілерге көмек көрсету жүйесінің нашарлығы олардың көмек сұраудан бас тартуына немесе өз құқықтарын қорғаудан қорқуына әкеледі.

6. Тәрбиенің әсері

- Үлгі ретінде қабылдау: Зорлық-зомбылыққа негізделген тәрбие алған балалар болашақта осыны қалыпты мінез-құлық деп қабылдауы мүмкін.

- Білім мен ақпараттың жетіспеуі: Отбасылық қарым-қатынас мәдениеті мен зорлық-зомбылықтың салдары туралы жеткіліксіз білім көптеген проблемаларға себеп болады.

Агрессия мен зорлық-зомбылық зардаптары

Отбасындағы агрессия мен зорлық-зомбылық тек бір адамға ғана емес, бүкіл отбасы жүйесіне зиянын тигізеді. Оның зардаптары әртүрлі деңгейде байқалады:

1. Балаларға кері әсері: Балалар агрессивті әрекеттерге куә болғанда, олар өздерін қауіпсіз сезінбейді. Бұл олардың мінез-құлқына, эмоциялық тұрақтылығына, тіпті денсаулығына да кері әсер етеді. Кейбір балалар өздерін кінәлі сезініп, болашақта мұндай мінез-құлықты қалыпты деп қабылдауы мүмкін.

2. Эмоционалдық жарақат: Агрессияға ұшыраған адамдар өзін төмен сезініп, күйзеліске, қорқынышқа және ұзаққа созылатын психологиялық жарақаттарға шалдығуы мүмкін.

3. Отбасылық қарым-қатынастардың бұзылуы: Агрессия отбасындағы сенім мен түсіністікті әлсіретеді. Мұндай жағдайда отбасы мүшелері бір-бірінен алыстап, ажырасу немесе отбасылық байланыстардың толықтай үзілуі мүмкін.

4. Физикалық және психикалық денсаулықтың нашарлауы: Агрессия кейде физикалық зорлық-зомбылыққа ұласады. Мұның салдарынан адамдардың физикалық денсаулығы ғана емес, психикасы да зардап шегеді.

Агрессия мен зорлық-зомбылықпен күрес жолдары

1. Құқықтық шаралар:

Зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау үшін заңдар қабылдап, қылмыс жасағандарды жазалау маңызды. Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2024 жылғы Жолдауында отбасылық зорлық-зомбылықты қылмыс санатына жатқызу туралы айтылуы – бұл бағыттағы маңызды қадам.

2. Қоғамдық қолдау:

Қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру қажет. Құрбандарға көмек көрсететін орталықтар мен ресурстарды дамыту маңызды.

3. Психологиялық көмек:

Зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге психологтың көмегі үлкен маңызға ие. Олар жарақаттарды жеңуге, өз-өзіне сенімділікті қалпына келтіруге және өмірге қайта бейімделуге көмектеседі.

4. Алдын алу шаралары:

Мектептер мен қоғамдық ұйымдарда отбасылық қарым-қатынас мәдениеті мен зорлық-зомбылықтың салдары туралы ақпараттық жұмыстар жүргізу қажет.

Психологтың рөлі

Отбасындағы агрессия мен зорлық-зомбылық мәселелерін шешуде психологтың рөлі ерекше маңызды. Ол келесі бағыттар бойынша жұмыс істейді:

1. *Диагностика*: Психолог отбасындағы мәселелердің түп-тамырын анықтайды. Агрессияның қайдан және не себептен пайда болғанын түсініп, жағдайды түзету жолдарын іздейді.

2. *Кеңес беру*: Отбасы мүшелеріне эмоцияларын басқаруды, түсіністікпен қарауды және тиімді қарым-қатынас жасау әдістерін үйретеді.

3. *Терапиялық жұмыс*: Жеке тұлғамен немесе бүкіл отбасымен жұмыс істеу арқылы агрессияны азайтуға және позитивті мінез-құлықты дамытуға көмектеседі. Отбасы терапиясы шиеленістерді шешудің тиімді құралы болып табылады.

4. *Балалармен жұмыс*: Психолог балаларға эмоционалдық қолдау көрсетіп, олардың агрессияға байланысты пайда болған психологиялық жарақаттарын жеңілдетуге ықпал етеді.

5. *Алдын алу шаралары*: Психологтар отбасы мүшелеріне агрессияны болдырмау және дұрыс қарым-қатынас орнату туралы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізеді.

Қорытынды. Отбасындағы агрессия мен зорлық-зомбылық – қоғамдағы ең өзекті мәселелердің бірі. Оның зардаптары тек отбасы мүшелеріне ғана емес, бүкіл қоғамға әсер етеді. Агрессияны уақытында анықтап, оны шешудің тиімді жолдарын табу отбасылық қарым-қатынастарды қалпына келтіруге және отбасы мүшелерінің өмір сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл бағытта психологтар маңызды рөл атқарады. Олар отбасы мүшелеріне қолдау көрсетіп, агрессияны азайту және оның алдын алу бойынша нақты әдістер ұсынады. Отбасының тұрақты, үйлесімді өмір сүруі үшін агрессиямен күресу – баршаға ортақ міндет.

Әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстанға жолдауы 2024 жыл // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>

2. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық (http://www.ombudsman.kz/kz/publish/docs/doklad_spec/detail_2.php?ID=1393)

3. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Этьенна Г. Круга и др. // <https://iris.who.int/handle/10665/85358>

4. Zaitsev Y., Vlasenko S. Kazakhstan Report. - Women 2000. An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South- Eastern Europe and the Newly Independent States. International Helsinki Federation for Human Rights (IHF). Vienna. 2000. P. 219-233.

5. Уровень осведомленности населения о насилии над женщиной в семье 5. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Этьенна Г. Круга и др. / Пер. с англ. — М: Издательство «Весь Мир», 2003. — 95 - 99с.

УДК 364.044.4

ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ЛИЦАМИ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Талапова С.М.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан
Научный руководитель: к.п.н., доцент Абдакимова М.К.

talapova.04@mail.ru

В условиях стремительных изменений в обществе и увеличения средней продолжительности жизни важным аспектом социальной работы становится поддержка здорового образа жизни у пожилых людей. С учетом возрастных изменений, связанных с физическим, психическим и социальным состоянием, задачи социальной работы определяются не только помощью в преодолении материальных трудностей, но и

развитием активной жизненной позиции, повышением уровня здоровья и качества жизни.

Здоровый образ жизни является основой гармоничного развития личности и крепкого здоровья. Согласно Кодексу Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения», здоровый образ жизни определяется как состояние полного физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие заболеваний и физических дефектов. Это комплексное понятие включает множество аспектов, от сбалансированного питания и регулярной физической активности до психоэмоционального равновесия и социальной интеграции. [1]

Формирование ЗОЖ требует системного подхода. Это предполагает не только профилактику заболеваний, но и создание условий для укрепления здоровья на всех уровнях: от индивидуальных усилий каждого гражданина до реализации государственной политики. Важно отметить, что здравоохранение охватывает не только медицинскую помощь, но и широкий спектр мер политического, экономического, правового, социального и культурного характера, направленных на улучшение здоровья населения.

Приверженность ЗОЖ способствует не только повышению качества жизни и снижению заболеваемости, но и улучшению физического и психоэмоционального состояния пожилых людей. Это, в свою очередь, положительно сказывается на их социальной активности и вносит вклад в общее социально-экономическое благополучие общества.

Поддержка здорового образа жизни у пожилых людей требует не только системного подхода, но и создания специализированных организаций, которые помогают реализовать государственные инициативы в этой сфере. Одной из таких организаций является «Центр активного долголетия». [2]

Центр представляет собой многопрофильную организацию, ориентированную на удовлетворение актуальных потребностей лиц пенсионного возраста. Его основная цель заключается в социализации пожилых людей и вовлечении их в культурную, творческую, спортивную и деловую жизнь. Такая деятельность способствует укреплению физического и ментального здоровья, а также повышению качества жизни пожилого населения.

Деятельность Центра основывается на законодательной базе Республики Казахстан, регулирующей ключевые аспекты социальной защиты и поддержки активного долголетия. Основу правового регулирования составляет Социальный кодекс Республики Казахстан, который определяет обязательства государства по созданию условий для активного долголетия и оказанию социальных услуг. [3]

Основные задачи Центра активного долголетия включают:

1. Создание доступных условий для ресоциализации лиц пенсионного возраста, что способствует их вовлечению в общественную жизнь.
2. Предоставление социальных услуг с учетом индивидуальных потребностей каждого человека.
3. Разработка и реализация индивидуальных планов активного долголетия.
4. Профилактику социальных рисков и трудных жизненных ситуаций.
5. Сбор и анализ данных для повышения качества предоставляемых услуг. [2]

Деятельность Центра активного долголетия является важной частью общенациональной стратегии, направленной на формирование здорового образа жизни среди всех возрастных групп, включая пожилое население. В Казахстане формирование ЗОЖ имеет критическое значение для улучшения здоровья нации и снижения уровня

заболеваемости. Это требует комплексного подхода, охватывающего физическую активность, здоровое питание и социальную поддержку.

Процесс формирования здорового образа жизни особенно важен для пенсионеров, так как он способствует увеличению продолжительности жизни и улучшению ее качества. Для этого необходим комплексный подход, включающий социальную поддержку, создание доступной инфраструктуры для занятий физической активностью, организацию досуга, направленного на укрепление здоровья, и использование психологических методов для повышения мотивации.

Социальная работа играет важнейшую роль в этом процессе. Ее цели включают улучшение доступа к медицинским услугам, просвещение населения о значении здорового образа жизни, создание среды, способствующей внедрению здоровых привычек, и защиту прав граждан на здоровье и доступ к социальным услугам.

Инвестирование в формирование здорового образа жизни – это не только забота о здоровье граждан, но и вклад в будущее страны. Активное долголетие и здоровый образ жизни пожилого населения создают условия для устойчивого социального и экономического развития, укрепляя благополучие общества в целом.

Одной из основных целей устойчивого развития (ЦУР), а именно третья цель «Обеспечить здоровый образ жизни и способствовать благополучию для всех в любом возрасте». Эта цель тесно связана с деятельностью специалистов социальной работы, так как они играют значимую роль в продвижении принципов здорового образа жизни среди различных групп населения, включая пожилых людей. Реализация этой цели способствует созданию здорового общества, где каждый человек имеет возможность жить долгой и полноценной жизнью. [4]

Формирование здорового образа жизни и содействие благополучию для всех возрастных групп, особенно пожилых людей, требуют профессиональных знаний и навыков. Компетенции социальных работников идеально соответствуют задачам по достижению цели устойчивого развития, связанной с обеспечением здоровья и благополучия.

1. Демонстрация этичного и профессионального поведения. Социальные работники соблюдают профессиональные и этические стандарты, поддерживая доверие среди клиентов, что особенно важно при работе с пожилыми людьми.

2. Уважение к этнокультурному разнообразию и различиям. В своей работе социальные специалисты учитывают культурные особенности, продвигая здоровый образ жизни с учетом национальных традиций и обычаев.

3. Продвижение прав человека и социальной справедливости. Они содействуют обеспечению равного доступа к ресурсам, программам по поддержанию здоровья и социальным услугам, независимо от социального или экономического положения.

4. Исследовательская деятельность. Участие в практических исследованиях позволяет социальным работникам разрабатывать эффективные программы, направленные на улучшение здоровья населения, включая продвижение скандинавской ходьбы и других форм физической активности.

5. Политика-применение-теория и практика. Социальные работники активно участвуют в разработке и реализации социальных и медицинских программ, которые объединяют теоретические подходы и практические действия.

6. Взаимодействие с различными группами. Деятельность направлена на установление взаимодействия с отдельными лицами, семьями и сообществами для создания условий, поддерживающих здоровье и благополучие.

7. Оценка потребностей и возможностей клиентов. Специалисты оценивают потребности пожилых людей и разрабатывают индивидуальные планы, учитывающие их физические, социальные и психологические особенности.

8. Работа с различными группами и сообществами. Организация групповых занятий, таких как клубы активного долголетия, способствует развитию устойчивых здоровых привычек у пожилых людей.

9. Оценка эффективности практической работы. Социальные работники анализируют результаты своей деятельности, чтобы адаптировать программы и повышать их эффективность в продвижении здорового образа жизни.[5]

Клуб Активного долголетия является ярким примером успешного применения в практике социальной работы, направленных на продвижение здорового образа жизни среди пожилых людей. В этом клубе реализуются различные программы и мероприятия, которые способствуют не только физическому, но и психоэмоциональному благополучию его участников. Одним из важным аспектов работы клуба является создание поддерживающей и безопасной среды, где пожилые люди могут общаться, знакомиться и строить социальные связи. Социальная активность играет важную роль в профилактике одиночества и социальной изоляции, что, в свою очередь, положительно сказывается на общем состоянии здоровья.

В рамках клуба проводятся групповые занятия, направленные на физическую активность: от занятий йогой и гимнастики до танцев и прогулок на свежем воздухе. Эти мероприятия помогают поддерживать физическую форму, улучшать координацию и гибкость, что особенно важно в пожилом возрасте. Образовательные программы клуба охватывают широкий спектр тем, включая здоровое питание, управление стрессом и психологическую грамотность. Участники имеют возможность принимать участие в лекциях и мастер-классах, где могут улучшать свои знания и навыки, что также способствует повышению уверенности в себе и улучшению качества жизни.[2]

Социальные мероприятия, такие как экскурсии, праздники и тематические вечера, помогают создать чувство общности и вовлеченности. Участники клуба могут делиться своими интересами и увлечениями, что способствует укреплению межличностных связей и общей атмосфере поддержки.

Клуб Активного долголетия представляет собой уникальное сообщество, где люди, стремящиеся к активному образу жизни, могут объединиться и поддерживать друг друга. Мне посчастливилось пообщаться с участниками клуба, и это взаимодействие стало для меня настоящим открытием в мире здорового образа жизни.

Рисунок 1. Участники занятий скандинавской ходьбы

Клуб Активного долголетия представляет собой уникальное сообщество, объединяющее людей, стремящихся к активному и здоровому образу жизни. На производственной практике в летний период мне посчастливилось работать с участниками клуба, и это взаимодействие стало настоящим открытием.

На встрече с любителями скандинавской ходьбы меня поразили их энтузиазм и позитивный настрой. Мы обсуждали, что побудило их присоединиться к клубу. Многие рассказали, что после выхода на пенсию искали способ поддерживать физическую активность. Скандинавская ходьба стала для них идеальным решением, помогая укрепить здоровье и поднять настроение.

Во время беседы особенно ярко звучали истории успеха. Участники делились, как регулярные занятия ходьбой улучшили их выносливость, снизили уровень стресса и способствовали нормализации артериального давления. Они отмечали, что прогулки на свежем воздухе не только укрепляют тело, но и заряжают энергией.

Одним из основных выводов, которые для себя сделали участники клуба - важность физической активности для сохранения энергии и независимости в пожилом возрасте. Участники подчеркивали, что занятия спортом позволяют им чувствовать себя бодрыми и уверенными. Однако самой ценной частью их участия в клубе они считают общение. Благодаря Клубу Активного долголетия многие обрели новых друзей, что обогатило их социальную жизнь. Эти знакомства стали источником поддержки и радости, помогая чувствовать себя частью большого сообщества.

Участники рассказали, как занятия в клубе положительно влияют на их эмоциональное состояние и общее качество жизни. Вместе они преодолевают трудности, радуются успехам и поддерживают друг друга. Для многих клуб стал не просто местом для тренировок, но важной частью жизни, приносящей удовольствие и вдохновение.

В целом, встреча с участниками Клуба Активного долголетия показала мне, насколько важны общение и взаимная поддержка в стремлении к активному и здоровому образу жизни. Примеры этих людей вдохновляют и показывают, что возраст – это всего лишь цифра, а активность и участие в жизни общества могут сделать каждый день ярче и насыщеннее.

Формирование здорового образа жизни представляет собой одно из основных направлений социальной работы с пожилыми людьми, особенно в условиях современных вызовов, таких как старение населения и увеличение числа хронических заболеваний. Здоровый образ жизни для людей пожилого возраста включает не только физическую активность, но и правильное питание, психологическое благополучие, а также социальную активность и общение.

Специалисты по социальной работе играют важную роль в популяризации таких практик, создавая условия для поддержания физической активности, профилактики социальной изоляции и укрепления связей между людьми. Активное вовлечение людей пожилого возраста в программы здорового образа жизни способствует улучшению их физического и эмоционального состояния, укреплению чувства общности и повышению качества жизни.[6]

Следовательно, работа в этом направлении помогает людям пожилого возраста оставаться самостоятельными, активными и счастливыми. Она также снижает заболеваемость, что в долгосрочной перспективе уменьшает социальные и медицинские расходы. Объединяя усилия специалистов и самих граждан пожилого возраста, мы сможем создать общество, где активное долголетие станет нормой, а забота о здоровье – неотъемлемой частью жизни.

Литература:

1. О здоровье народа и системе здравоохранения Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI ЗРК. ИПС Әділет // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>
2. Концепция ЦАД // [https://cad-almaty.kz/assets/images/images/2024/konceptcia/Konceptcia%20ЦАД%20\(1\).pdf](https://cad-almaty.kz/assets/images/images/2024/konceptcia/Konceptcia%20ЦАД%20(1).pdf)
3. Социальный Кодекс Республики Казахстан от 20 апреля 2023 года № 224-VII ЗРК. ИПС Әділет // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224>
4. Цели устойчивого развития // <https://stat.gov.kz/ru/sustainable-development-goals/goal/>
5. Социальная работа: учеб. пособие / под ред. Н. Ф. Басова. - 3-е изд., - М., 2015.
6. Холостова Е.И., Кононова Л.И. Технология социальной работы. - М.: "Дашков и К", 2013. - 477с.

ӘОЖ 159.9:373.5

АТА-АНА БОЛУ: СТРЕСС ПЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Тенизбаева Г.К., Бергенова Н.Б., Қапият Е.Е.

Қазтұтынуодағы Қарағанды Университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы Алкенова Ж.Ғ

tenizbaevagulnaz0@gmail.com, bergenovand@gmail.com, kapiyat07@bk.ru

Бала тәрбиелеудегі қиындықтар, стресс пен қарым-қатынасқа қатысты кеңестер мен тәжірибе бөлісіп, отбасылық дағдарыстарды жеңуге және баланың дұрыс дамуына ықпал етуге бағытталған.

Ата-ана болу - бұл күрделі және жауапкершілігі мол рөл. Баланың физикалық және эмоционалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру, оған дұрыс тәрбие беру, оны қорғау және оның дұрыс дамуына ықпал ету - бұл міндеттердің тек бір бөлігі ғана. Ата-аналық рөл көптеген қиындықтар мен қысымды тудырады. Мысалы, баланың тәрбиесі, оның денсаулығы, білімі, болашағы, сондай-ақ қаржылық және әлеуметтік жағдайлар сияқты көптеген факторлар ата-анаға күшті стресс әкеледі [1].

Сондай-ақ, ата-ана болу жаңа міндеттер мен жауапкершіліктерді алып келеді. Баланың барлық қажеттіліктерін қанағаттандыру, оны дұрыс бағытта басқару, оның дамуына жақсы жағдай жасау - бұл жаңа тәжірибе және жауапкершілік. Ата-ана болу қарым-қатынастың жаңа деңгейіне көтерілуді де талап етеді. Баламен, жұбаймен және туыстармен дұрыс қарым-қатынас құру, олардың барлық қажеттіліктерін ескеру - бұл ата-аналық рөлдің ажырамас бөлігі.

Ата-аналық рөлдегі стресс - бұл қалыпты жағдай. Бірақ, оны басқаруды үйрену өте маңызды. Стресс деңгейін төмендету және ата-аналық рөлдің қиындықтарын жеңілдету үшін бірнеше тәсіл бар:

- Демалу және бос уақытты дұрыс пайдалану: ата-ана ретінде күнделікті өмірдегі шамадан тыс жүктемені азайту маңызды. Оның үшін демалуға уақыт бөліп, хоббимен айналысу, жақсы кітап оқу, серуендеу, музыка тыңдау сияқты әдістер көмектеседі.

- Сау тамақтану: денсаулығымызға қамқорлық жасау - стресспен күресудің ең тиімді әдістердің бірі. Сау тамақтану, дұрыс тамақтану режимін сақтау, алкогольдік ішімдіктер мен темекі шегуден бас тарту стресстің әсерін азайтады.

- Дене жаттығулары: дене белсенділігі - стресспен күресудің тағы бір тиімді тәсілі. Жаттығулар дененің сергек болуына, стресстің әсерін азайтуға, ұйқыны жақсартуға және жалпы әл-ауқатты арттыруға көмектеседі [2].

- Кәсіби көмек: егер стресс сізді бақылаудан шығарып, өзіңіздің күш-жігеріңізді толықтай азайтса, маманнан көмек сұраудан қорықпаңыз. Психологтардың, психотерапевттердің, сондай-ақ отбасылық терапевттердің көмегі сізге стресспен күресуге, өзіңіздің эмоционалдық жағдайыңызды жақсартуға және отбасылық қарым-қатынастарды нығайтуға көмектеседі.

Бала тәрбиелеудегі ең маңызды факторлардың бірі - жұбайлар арасындағы қарым-қатынас. Егер жұбайлар бір-бірін қолдайтын болса, олар баланы бірлесіп тәрбиелеп, оның барлық қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Олардың арасындағы ынтымақтастық, бір-біріне деген түсіністік және қолдау баланың эмоционалдық және психикалық денсаулығына оң әсер етеді [3].

Ата-аналық рөлдегі қиындықтар мен стресс жұбайлар арасындағы қарым-қатынасты нашарлатуы мүмкін. Сондықтан, олардың арасындағы байланысты сақтау, бір-бірін түсінуге тырысу, проблемаларды бірлесіп шешуге және бір-біріне деген сүйіспеншілікті сақтау өте маңызды. Олар бір-біріне деген қолдау мен ынталандыруды сезінуі керек. Жұбайлар арасындағы байланысты нығайту үшін бірлесіп серуендеу, киноға бару, кешкі ас ішу сияқты жағымды уақыт өткізу өте маңызды. Сондай-ақ, бір-бірімен ашық әңгімелесу, өздерінің сезімдерін бөлісу, тыңдау және түсіну - бұл қарым-қатынасты нығайтудың басты факторы.

Балалармен дұрыс қарым-қатынас құру - олардың дұрыс дамуына ықпал етудің маңызды аспектісі. Балалармен сөйлесудің, оларды тыңдаудың, оларға деген сүйіспеншілікті көрсетудің тиімді әдістері бар:

- Көзбен байланыс: баламен сөйлескенде оның көздеріне қарау өте маңызды. Бұл оған сіздің сөзіңізді тыңдап, сіздің сөзіңізге қызығушылық танытып отырғаныңызды көрсетеді.

- Тыңдау: баланың сөзін мұқият тыңдау - оны түсінудің және онымен дұрыс қарым-қатынас құрудың маңызды тәсілі. Онымен оның қызығушылықтары, сезімдері туралы сөйлесіңіз. Оның пікірін ескеріңіз, оның сөздеріне деген құрметпен қараңыз.

- Мадақтау: баланың жақсы іс-әрекеттерін, жетістіктерін мадақтау, оны қолдау және оған сенім арттыру маңызды. Бұл оның өзіне деген сенімін арттырады және жақсы іс-әрекеттерге ынталандырады.

- Шыдамдылық: балалардың әлі де көп нәрсені үйренуге тиіс екенін ескеріңіз. Олардың кейде қателіктер жіберуі мүмкін. Олармен шыдамды, түсіністікпен қараңыз. Жазалаудың орнына, оларға түсіндіруге тырысыңыз.

- Ойнау: балалармен бірге ойнау - олармен қарым-қатынас құрудың тамаша тәсілі. Ойнау арқылы сіз олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олармен жақын қарым-қатынас орнатуға, оларға деген сүйіспеншілікті көрсетуге болады [4].

Отбасылық дағдарыстар - бұл кез-келген отбасыда болуы мүмкін жағдайлар. Бұл дағдарыстарды еңсеру және отбасылық байланысты сақтау үшін бірнеше тәсіл бар:

Ашық әңгімелесу: отбасы мүшелерінің арасындағы ашық әңгімелесу - бұл проблемаларды шешудің негізгі тәсілі. Проблемаларды жасырмай, оларды бірлесіп талқылау, шешімдер табуға тырысу маңызды.

Түсіністік пен кешірім: бір-біріне деген түсіністік пен кешірім - бұл отбасылық қарым-қатынасты нығайтудың басты факторы. Дағдарыстарда бір-бірінің қателіктерін кешіріп, бір-біріне деген сүйіспеншілікті сақтау маңызды.

Кәсіби көмек: егер отбасылық дағдарыс өте күрделі болса, маманнан көмек сұраудан қорықпаңыз. Психологтардың, психотерапевттердің, сондай-ақ отбасылық терапевттердің көмегі отбасы мүшелеріне проблемаларды шешуге, бір-бірімен дұрыс қарым-қатынас құруға, отбасылық байланысты нығайтуға көмектеседі.

Қолдау тобы: отбасылық дағдарыстарды еңсеруде қолдау тобының рөлі өте маңызды. Отбасы мүшелері бір-бірін қолдауы, бір-біріне деген сенім мен ынталандыруды сезінуі керек. Қолдау тобы - бұл олардың күш-жігерін қалпына келтіріп, дағдарыстарды жеңуге көмектесетін маңызды ресурс.

Ата-аналық қарым-қатынасты нығайту - бұл баланың дұрыс дамуына, отбасылық бақытқа және өзара түсіністікке жетудің маңызды факторы. Ол үшін ата-аналар бір-біріне деген қолдауды арттыруы, қарым-қатынасты жақсартуы және отбасылық өмірдің жағымды тұстарын баса көрсетуі керек.

Бірлесіп уақыт өткізіңіз.

Ата-аналар бірге уақыт өткізуге, серуендеуге, киноға баруға, бірлесіп хоббимен айналысуға уақыт бөлуі керек. Бұл олардың арасындағы байланысты нығайтады, олардың бір-біріне деген қызығушылығын арттырады. Сондай-ақ, бірлесіп тамақ дайындау, үй шаруасын бірге атқару - бұл қарым-қатынасты жақсартудың тиімді тәсілдері.

Бір-біріңіздің жақсы қасиеттеріңізді, жетістіктеріңізді мадақтау, бір-біріңіздің күш-жігеріңізді бағалау - бұл қарым-қатынасты нығайтудың басты факторы. Бұл сіздің арасындағы сүйіспеншілікті және құрметті арттырады. Сондай-ақ, бір-біріңіздің проблемаларыңызды, қиындықтарыңызды ескеру, бір-біріңізге деген қолдауды көрсету маңызды.

Ата-аналық қарым-қатынас баланың дамуына ерекше әсер етеді. Егер ата-аналар арасындағы қарым-қатынас жақсы, олар бір-бірін қолдаса, бала өзін сенімді, махаббат пен қолдауға бөленген сезінеді. Бұл оның эмоционалдық, психикалық және физикалық денсаулығына оң әсер етеді. Бала өзін сенімді сезінеді, жаңа нәрселерді үйренуге және өзін өзі дамытуға ұмтылады.

Егер ата-аналар арасындағы қарым-қатынас нашар болса, бала өзін қорғалмаған, махаббат пен қолдаудан айырылған сезінеді. Бұл оның эмоционалдық, психикалық және физикалық денсаулығына теріс әсер етеді. Бала өзін сенімсіз сезінеді, жаңа нәрселерді үйренуден қорқады және өзін өзі дамытуға ұмтылмайды [5].

Ата-ана болу - бұл күрделі және жауапкершілігі мол рөл. Ол көптеген қиындықтар мен қысымды тудыруы мүмкін. Ата-аналық рөлдегі стресс пен қарым-қатынас - бұл баланың дұрыс дамуына, отбасылық бақытқа және өзара түсіністікке жетудің маңызды факторлары. Ата-аналар стресспен күресудің тиімді тәсілдерін үйреніп, жұбайлар арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, балалармен дұрыс қарым-қатынас орнатуы керек.

Отбасылық дағдарыстарды еңсеру және ата-аналық қарым-қатынасты нығайту үшін ата-аналар бір-бірін қолдауы, қарым-қатынасты жақсартуы және отбасылық өмірдің жағымды тұстарын баса көрсетуі керек. Балалардың дұрыс дамуы, отбасылық бақыт және өзара түсіністік - бұл ата-аналардың басты мақсаттары болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Барнетт Д. В., Холл Дж. Д., Брамлетт Р. К. Семейные факторы в дошкольной оценке и вмешательстве: исследование обоснованности родительского стресса и мер борьбы // Журнал школьной психологии. – 1990. – Т. 28. – № 1. – С. 13–20.

2. Deater-Deckard K. Родительский стресс и адаптация ребенка: некоторые старые гипотезы и новые вопросы // Клиническая психология: наука и практика. – 1998. – Т. 5. – № 3. – С. 314–332.

3. Дикс Т. Приписывание предрасположенности детям: интерактивный анализ атрибуции в социализации // Бюллетень личности и социальной психологии. – 1993. – Т. 19. – № 5. – С. 633–643.

4. Геллес Р. Дж., Штраус М. А. Американское насилие в семье // Журнал социальных проблем. – 1979. – Т. 35. – № 2. – С. 15–39.

5. Хилл Р. Депрессивные семьи: адаптация к кризисам разделения войны и воссоединения. – Нью-Йорк: Harper & Brothers, 1949. – 256 с.

ӘОЖ 37.01

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

Тлеужан Е.А., Байғонды Н.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекші: п.ғ.магистрі, Нұрсұлтанқызы А.

n.aikerim95@mil.ru

Білім беру жүйесі – өзара байланысты білім беру бағдарламаларының жиынтығы және әр түрлі деңгейлер мен бағыттардағы мемлекеттік білім беру стандарттарының жүйесі, оларды әр түрлі ұйымдық-құқықтық нысандағы, ұйымдардың түрлері мен типіндегі оқу орындарында жүзеге асыратын салалары, сондай-ақ білім беруді басқару жүйесі. денелер.Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында жетекші рөл атқарады және оны одан әрі айқындайды. Ал білімнің қалыптасуы мен дамуының жалпы шарттарын философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттейтін таным теориясы деп атайды. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп–оқу ортасы, оның жүрегі–мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығының ерекшелігі – оның сабақты түрлендіру, адам жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз бола білу, оны құрметтеу, қадірлеу, таза ұстау – әрбір ұстаздың міндеті.Бұл өз мамандығын, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін сүйетін жан. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – барлық педагогикалық құралдарды меңгерген, өзін-өзі үнемі жетілдіруге ұмтылатын рухани дамыған, толыққанды шығармашыл тұлғаның құзыреттілігі. Жаңа буын мұғалімі өзінің жетістігі мен шеберлігінің арқасында қалыптасып, дамиды. Нарық жағдайында мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілік, білім сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыс істей білуі.

Қазіргі заманғы білім беру моделінің талаптары:

- Функциональдық сауаттылық
 - Оқыту процесін ұйымдастыру мен нәтижелерін бағалаудың құралы мен формалары
 - Жаңа формация мұғалімі
 - Мұғалімдердің кәсіби біліктіліктерін үнемі арттыруы (деңгейлік курстар) -
- ”Оқушы- мұғалім- ата- ана” үштігі (қоғамдастық)
- ақпараттық- коммуникативті технологияларды сабақта пайдалану
 - Қазіргі заманғы технологияларды сабақтарға енгізу (Сын тұрғысынан ойлау т. б.)

-Үштілділік-қазіпгі заман сұраны.Заман талабы оқу-тәрбие процесін түбегейлі өзгертуді талап етеді. Заман талабына сай оқу процесінде екі әдіс бар.

Олар: пассивті әдіс және белсенді әдіс. Пассивті әдісте мұғалім оқушылармен жұмыс жүргізсе,белсенді әдістн мұғалім мен оқушы арасындағы тікелей ақпарат алмасу,яғни кері байланыстың болуы.

Психологтар да, педагогтар да адамның өмірінің әртүрлі кезеңдерінде рухани, интеллектуалдық, кәсіби шығармашылықта қалай жетілетінін көрсетеді. Мысалы, ұлы педагогтар А.Дистерверг, К.Ушинский, А.Макаренко, В.Сухомлинский және т.б. педагогикалық еңбекті адамтану ғылымы, адамның жан дүниесіне, рухани әлеміне ену өнері деп атап, үлкен үлес қосты. педагогикалық шеберлігін дамыту. Осы тұрғыдан алғанда педагогикалық шеберлік – бұл мұғалімнің кәсіби іс-әрекетін жоғары деңгейге көтеретін жеке қасиеттерінің, оның білімдері мен дағдыларының жүйесі. Жоғары еңбек көрсеткіші,әртүрлі мәселелерді шығармашылықпен шеше алу біліктері, т.б жататындығын атап өтеді. Субъективті критерийлер. Адамның мамандығы оның мінезіне, қабілетіне, қызығушылығына қарай өз жұмысынан қаншалықты қанағаттануына байланысты. Кәсіби-педагогикалық бағыттылық, мамандықтың маңыздылығын, оның құндылығын түсіну, маман ретінде өзіне деген оң көзқарас мұғалім жұмысындағы субъективтік критерийлердің қатарына жатады. Тиімді критерийлер. Мұғалім өз жұмысына қоғам талап ететін нәтижеге жете ме, жоқ па деген көзқараспен қарайды. Кейбіреулер нәтижені оқушылардың білімінің стандартқа сәйкестігі деп санаса, басқалары – олардың коммуникативті дағдыларын дамыту, ал басқалары оқушыларды өмірге дайындауға бағытталған. Шығармашылық критерийлер. Мұғалім өз мамандығының шегінен шығып, сол арқылы тәжірибесі мен жұмысын өзгерте алады деп есептеледі. Шығармашылық ұстаз үшін біреудің тәжірибесін қайталамай, өз жаңалықтарын, білімін, идеясын басқаларға жеткізе білу, шығармашылық бағыттылық маңыздырақ.Мұғалімде ең алдымен «түпнұсқалық» болуы керек. Ғылыми инновацияны түрлендіруге өзіндік үлес қосу арқылы жүзеге асырылатын нәтижелі жұмыс басқа біреудің тәжірибесін толық көшірмей, жаңа ортаға бейімделіп, бірегей іс-шаралар кешені арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек.Қазіргі кәсіби педагогикалық іс-әрекетке қандай мұғалім қажет? Мұғалімнен оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық үдерістерді басқаруды білетін, гуманитарлық ғылымдардың жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын терең түсінетін дамыған шығармашыл тұлға талап етіледі. компьютерді оқыту өнері. Білім беру саласындағы кәсіби құзыретті маман – өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылық қабілеттері мен дарындылығын дамытуға жағдай жасай алатын, тұлғалық және ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен жүйелі іске асыруға қабілетті маман. оның әрекеттерінен. оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерді Бұл білім беру мониторингі негізінде ақпаратты тауып, іріктеп талдай алатын, отандық және шетелдік тәжірибені шығармашылықпен пайдалана алатын кәсіби ұстаз деген сөз.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі әлемдік даму үрдістеріне, жаңа технологиялар мен ақпараттық қоғамның талаптарына жауап беру мақсатында күн сайын жаңарып отырады. Оқу үдерісінде жаңашылдықты енгізу, білім беру әдістері мен тәсілдерін жетілдіру оқушылар мен студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

1. Цифрлық білім беру. Интернет және жаңа ақпараттық технологиялар білім беру жүйесінде айтарлықтай өзгерістерге алып келді. Онлайн курстар, виртуалды оқыту

алаңдары, электронды кітаптар мен ресурстар оқу процесін жеңілдетіп, әртүрлі білім беру әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

2. *Жеке тұлғаға бағытталған оқу.* Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – әрбір оқушының немесе студенттің жеке қабілеттерін, қызығушылықтарын және қажеттіліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру. Бұл тәсіл әр оқушының өзін-өзі тануына, өзіне сенімін арттыруға, жеке жетістіктерге жетуге ықпал етеді. Жеке тұлғаға бағытталған оқу теориясы “дифференциация” және “индивидуализация” ұғымдарын қамтиды.

3. *Критикалық ойлау мен шығармашылықты дамыту.* Заманауи білім беру жүйесі тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуды да көздейді. Бұл оқушыларға мәселені терең түсінуге, түрлі көзқарастарды бағалауға және шешімдер қабылдауға үйретеді. Жоғары оқу орындарында және мектептерде жобалық жұмыстар, дебаттар, топтық тапсырмалар арқылы шығармашылық және сыни ойлау дағдылары қалыптасады.

4. *Жобалық оқыту әдістері.* Жобалық оқыту білім беру жүйесінің маңызды трендіне айналды. Бұл әдіс оқушыларға нақты өмірлік мәселелерді шешуге арналған жобалар арқылы білім алуға мүмкіндік береді. Жобалық оқыту оқушыларды зерттеу жүргізуге, жұмыс істеу дағдыларын дамытуға және командалық жұмысқа үйретеді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушыларға өз ойларын дәлелдеп, пікірталасқа қатысуды үйретеді.

5. *Гибридті білім беру модельдері.* Гибридті білім беру – дәстүрлі оқыту мен онлайн оқытуды біріктіретін жүйе. Бұл модель оқушыларға өз уақытын тиімді пайдалануға, өзін-өзі ұйымдастыруға, түрлі оқу материалдарын еркін қолдануға мүмкіндік береді. Әсіресе пандемия кезінде көптеген оқу орындары гибридті модельге көшу арқылы оқыту сапасын сақтап қалды.

6. *Білімнің халықаралық деңгейде қолжетімділігі.* Қазіргі кезде білім беру жүйесі тек ұлттық шекаралармен шектелмей, халықаралық деңгейде кеңейіп отыр. Әлемнің түкпір-түкпірінен келген студенттер мен оқушылар үшін түрлі онлайн білім беру бағдарламалары мен халықаралық білім платформалары бар. Бұл оқушыларға өздерінің білімін тереңдетуге және әлемдік стандарттарға сәйкес білім алуға мүмкіндік береді.

7. *Әлеуметтік және эмоционалды оқыту.* Білім беру жүйесінің жаңашылдықтарына әлеуметтік және эмоционалды дағдыларды дамыту да кіреді. Оқушылар тек академиялық білімді ғана емес, сонымен қатар өз эмоцияларын басқаруды, басқалармен қарым-қатынас жасау дағдыларын үйренеді. Бұл дағдылар өмірде, кәсіби ортада және қоғамда табысты болуға септігін тигізеді.

8. *Педагогикалық инновациялар.* Педагогтар да білім беру жүйесіндегі жаңашылдықтарға бейімделуде. Олар жаңа технологияларды қолдану, оқыту әдістерін түрлендіру, оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін креативті тәсілдер іздеуде. Мұндай педагогикалық тәсілдер білім беру саласында жаңа стандарттар мен әдістемелерді қалыптастырады.

Қазіргі білім беру жүйесінде сандық бағалау жүйесі өте маңызды рөл атқарады, себебі ол оқу процесінің барлық кезеңдерінде нақты нәтижелерді көрсетеді. Оқушылардың білімін бағалаудың дәл және әділ әдісі ретінде сандық жүйе жоғары бағаланады. Сонымен қатар, сандық бағалау жүйесі оқушылар мен студенттерге өзін-өзі бағалау және даму үшін бағыт береді. Олардың нәтижелерін талдай отырып, оқу үрдісін тиімді жоспарлауға, оқытудың әдістерін жақсартуға мүмкіндік туғызады.

Қазіргі білім беру жүйесі бұрынғыдай тек ақпаратты беру емес, шығармашылық, сыни ойлау, әлеуметтік және эмоционалды дағдыларды дамыту арқылы оқушыларды

жан-жақты тұлға ретінде тәрбиелеуді мақсат етеді. Жаңа технологиялардың, инновациялық әдістердің және білім берудің тиімді стратегияларының қолданылуы қазіргі білім беру жүйесінің жаңашылдығын айқындайды. Білімнің болашаққа деген бағытталған осы жаңашылдықтары жастардың жоғары сапалы, әрі жан-жақты білім алуына мүмкіндік туғызады.

ӘОЖ 38.01

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ЖАҒДАЙЫНА БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕСІ

Төлеген А.А.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: PhD, қауымдастырылған профессор Алшынбаева Ж.Е.,
akbota.tolegen@mail.ru

Бейімделу – бұл ағзаның жаңа жағдайға бейімделуі, ал бала үшін балабақша жаңа, әлі де беймәлім кеңістік, жаңа орта мен жаңа қарым-қатынас болып табылады. Бейімделу кезеңінің өзектілігі – ерте жастағы балалар үшін маңызды сынақ: ол өзіне жақсы таныс отбасылық жағдайдан жаңа жағдайға тап болады, бұл баланың мінез-құлқының өзгеруіне, ұйқысы мен тәбетінің бұзылуына әкеледі. Ерте жастағы балалардың мектепке дейінгі ұйымға бейімделу тақырыбы өзекті болып табылады, өйткені 1-2 жастағы балалардың балабақша жағдайына бейімделу мәселесінің зор маңызы бар. Күн тәртібін сақтау, жаңа талаптар, құрдастарымен әрдайым байланыста болу, мүлде басқа жағдай, қарым қатынас түрі – ол үшін күйзелісті жағдайдың қайнар көзі. Ш.А.Амонашвилидің, Г.Ф.Кумариннің, А.В.Мудриктің, Н.Д.Ватутинаның психология-педагогикалық еңбектерінде ерте жастағы балалардың балабақшаға психологиялық бейімделу ерекшеліктері, баланың психологиялық саулығының ықпалы және мектепке дейінгі жаста психикалық дамудың негізгі заңдылықтары қарастырылады. Баланың балабақша жағдайына бейімделуі қалай өтсе, оның дене және психикалық саулығы соған байланысты болады. Бейімделу кезеңі жеңіл өту үшін отбасына кәсіби педагогикалық көмек қажет. Тәрбиешінің міндеті – бала мектепке дейінгі ұйым жағдайына бейімделудің барлық кезеңдерінен ауыртпалықсыз өтуі үшін барынша жағдай жасау.

Орташа бейімделу кезінде балаларда айдың соңында қалпына келетін ұйқының бөлінуі мен тәбеттің болмауы айтарлықтай дәрежеде байқалады. Бала әдетте енжар, қыңыр, ызاقор болады, жиі жылайды, ойыншықтар қызықтырмайды, белсенді сөздікті қолданбайды. Вегетативті жүйке жүйесінің жұмысында бұзылыстар жиі орын алады – бұл терінің бозаруынан, тершендіктен, көздің астында дақтың пайда болуынан, дәреттің өзгеруінен көрінеді. Бала ауыр түрде өтетін жұқпалы ауруларға жиі шалдығады. Мектепке дейінгі ұйымға бейімделудің ауыр деңгейі балалардың денсаулығына неғұрлым қауіпті. Әдетте балабақшаға ауыр деңгейде бейімделген бала созылмалы және ауыр сырқаттарға шалдыққыш келеді. Баланың иммундық жүйесі инфекцияға қарсы тұра алмайды, сондықтан олар инфекцияны тез қабылдап алады. Бала тамақтанудан бас тартады, оны күштеп тамақтандырса, ішкен тамағын құсып тастауы мүмкін. Ұйқысы бұзылады, бала жиі оянады, ұйықтап жатып жылайды, ұзақ уақыт ұйықтай алмайды. Қоршаған орта оған әсер етпейді, сүйікті ойыншықтарымен ойнаудан бас тартады, басқа балалармен қарым-қатынас жасамайды, ересектермен қарым-қатынаста белсенділік

танытпайды. Бала жеке-типологиялық ерекшеліктеріне (темпераментіне) байланысты сабырлы, баяу немесе ұшқалақ, ызакор болуы мүмкін. Мұндай жағдай бірнеше ай бойы байқалуы мүмкін. Балабақшаға бейімделу процесі ұзаққа созылып кетпеуі үшін, келесі жағдайлар жасалуы қажет: 1.Топта эмоциялық қолайлы жағдай орнату. Баланың балабақшаға барамын деген ықыласын қалыптастыру маңызды. Бұл тәрбиешінің шеберлігіне және жігеріне байланысты. Егер бала алғашқы күннен бастап осы мейірімділікті сезінсе, ол тынышсыздануы мен қорқынышын жеңеді, бейімделу неғұрлым жеңіл өтеді. Бала балабақшаға көтеріңкі көңіл-күймен келу үшін топта өзін үйде сезінетіндей жағдай болуы тиіс. Бейімделудің ауыр кезеңінде ересектер балалардың сұраныстарын барынша қанағаттандырып, олармен эмоциялық қарым-қатынаста болуы тиіс. Баламен жылы сөйлескенде, ересек адам қолына алып көтергенде, ол қамқорлықты сезінеді, бұл баланың тез бейімделуіне септігін тигізеді. 2. Балада сенімділік сезімін қалыптастыру. Бейімделу кезеңі міндеттерінің бірі – балаға жаңа жағдайға жылдам және жеңіл үйренуге, өзін сенімді сезінуге көмектесу. Айналасына сенімділік сезімін қалыптастыру үшін: 4 - балаларды бір-бірімен таныстыру, жақындастыру; - тәрбиешілермен таныстыру, тәрбиешілер мен балалардың арасында ашық, сенімді қарым-қатынас орнату; - топпен таныстыру (ойын, жатын және т.б. бөлмелер); - балабақшамен таныстыру (музыка залы, медкабинет және т.б.); - педагогтармен және балабақша қызметкерлерімен таныстыру. 3.Бейімделу кезеңінде ойын әрекетін дұрыс ұйымдастыру. және Ойын әрекеті міндетті түрде ойындар мен жаттығуларды қамтитын «бала - ересек» «бала-бала» эмоциялық байланысты қалыптастыруға бағытталады. Осы кезеңде ойындардың негізгі міндеті – балалардың тәрбиешіге деген сенімділігін, эмоциялық байланысты қалыптастыру. Бала тәрбиешіден мейірімді, әрдайым көмек беруге дайын адамды (анасы сияқты) және ойындағы қызықты серіктесін көре білуі қажет. Эмоциялық қарым-қатынас әр балаға қамқорлық таныту, жылы сөз айту, күлімсіреу арқылы қолдау көрсететін бірлескен әрекеттер негізінде қалыптасады. Барлық балаға бірдей көңіл бөлу үшін, алғаш рет ойын ойнағанда жаппай барлық балалар қатысуы тиіс. Ересек әрдайым ойынды бастаушы болады. Ойындар балалардың мүмкіндігі, өткізілу орны ескеріліп таңдалады. 4. Ата-аналармен жұмыс. Ата-аналармен өзара қарым-қатынасты бала балабақшаға барғанға дейін бастаған жөн. Табысты бейімделудің қажетті шарты – баланың отбасында және балабақшада жеке ерекшеліктеріне тәсілдерді таңдауда ата-аналар мен тәрбиешілер әрекеттерінің сәйкестілігі. Баланың балабақшаға баруы (жиі 1,5 – 2 жастағы балалар) отбасын қатты алаңдатады, сондықтан ата-аналар балабақша мамандарынан кәсіби психология-педагогикалық қолдауды қажет етеді. Ерте жастағы баланың балабақшаға бейімделу кезеңінде педагогтер мен ата аналардың өзара әрекеттестік процесін бірнеше кезеңге бөлуге болады.

Бейімделу кезеңі бала мектепке дейінгі ұйымға барғанда басталады. Екінші кезең маусым-шілде айларында басталады және желтоқсан айына дейін жалғасуы мүмкін. Баланың бейімделу кезеңінен жеңіл өтуіне жәрдемдесу үшін келесі шаралар жүргізіледі: - баланы бақылау және жеке бейімделу парағын толтыру (3 Қосымша); - бейімделу кезінде топтың психологиялық жағдайының даму картасын толтыру (психолог пен тәрбиеші бірлесіп толтырады); - тыныс алу жаттығуын, релаксацияны, сезім арқылы эмоционалдық күйзелістен шығу ойындарын, өзін-өзі реттеуді дамытуға арналған ойындарды, қимылды ойындарды, сурет салуды (тәрбиеші жүргізеді, ҰОҚ жоспарын құрастыруда топтың дамуының психологиялық жағдайының картасы есепке алынады, психолог қатысады) қамтитын дамыту-емдеу сабақтарының кешенін орындау; - күнделікті топтың ақпарат бұрышында, психолог папкасында, ата аналарға арналған

газетте, әлеуметтік желілерде және басқа тәсілдермен (тәрбиеші психологпен бірлескен түрде) ата-аналарды баланың бейімделуден өтуін хабардар ету; - ата-аналарға демалыс күндері бейімделуді жеңілдету үшін үй тапсырмасын әзірлеу (психолог ата-аналарды су, құм, жарма және қарақұмықпен ойындарды ойнауға, эмоционалдық күйзелістен шығару мақсатында тыныс алу жаттығуларын үйретуді жүзеге асырады). Ерте жастағы балалармен түзету жұмыстарының ең тиімді әдісі жеке және топпен өткізілетін ойын терапиясы болып табылады.

Түйіндей келе, Отбасы – баланың жеке қасиеттерінің негізін қалайтын әлеуметтік қауымдастық. Бала белгілі бір тұрақты жағдайда біртіндеп қоршаған ортаның ықпалына бейімделеді: бөлменің температурасына, айналасындағы адамдарға, тағам түрлеріне және т.б. Баланың балабақшаға баруы оның өмірлік жағдайларын түгелдей өзгертеді. Балабақша педагогтері мен ата-аналар бірлесе отырып, балаларды эмоционалды жайлы жағдаймен қамтамасыз етеді. Бейімделу кезеңінде педагог, оның отбасымен жұмысы маңызды рөл атқарады. Бейімделу кезінде баланың мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал ететін маңызды фактор – педагогтің балаларды жақсы көруі, әр балаға көңіл бөлуі және мейірімділік танытуы сияқты тұлғалық қасиеттері болып табылады. Педагог балалардың даму деңгейіне бақылау және талдау жасай білуі, оны іс әрекеттерді ұйымдастыруда есепке алуы және балалардың балабақша жағдайына бейімделуі кезеңінде олардың мінез-құлқын бақылауға қабілетті болуы тиіс. Бейімделу кезеңі – балалар және ата-аналар үшін ауыр кезең. Сондықтан педагогтың ата-аналармен бірлескен жұмысы өте маңызды. Балада әртүрлі іс-әрекеттерге оң көзқарас тудыру, жас ерекшеліктеріне сай түрлі дағдыларын дамыту, ересектермен және балалармен қарым-қатынас жасау қажеттілігін қалыптастыру арқылы баланың жаңа жағдайларға бейімделу кезеңінде тәрбиелеу-білім беру міндеттерін шешу және бейімделу кезеңінің жедел және жеңіл өтуі қамтамасыз етіледі.

Әдебиеттер:

1. Галанов А. С. Психическое и физическое развитие ребенка от одного года до трех лет: пособие для работников ДОУ и родителей. - М.: АРКТИ, 2000. - 89 с.
2. Белкина Л. В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОУ. - Воронеж: ТЦ «Учитель», 2004. - 111 с.
3. Белкина Л.В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОУ: Практическое пособие- Воронеж, «Учитель», 2006.-236с
4. Кирюхина Н.В. Организация и содержание работы по адаптации детей в ДОУ: Практическое пособие – 2-е изд.-М., Айрис- пресс, 2006.-112с.
5. Адаптация ребенка к условиям детского сада: управление процессом, диагностика, рекомендации/ авт. -сост. Н. В. Соколовская. - Волгоград: Учитель, 2008.-188 с.
6. Жердева Е.В. Дети раннего возраста в детском саду (возрастные особенности, адаптация, сценарии дня) .- Изд.3-е.-Ростов на /Д: Феникс, 2008.- 186с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛ ДАМУЫНДА
ЕРТЕГІЛЕРДІҢ МАҢЫЗЫ

Туғанбай А.Д.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі», Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.магистрі, педагог-сарапшы Мадешова А.А.
aluawa_83.kz@mail.ru

Ертегілер бала тілін дамытуда таптырмас құрал. Олар баланың сөздік қорын байытып қана қоймай, оның сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Ертегілердегі ерекше көркем образдар, бейнелі сөздер, қайталанулар балаға жаңа сөздер мен тіркестерді оңай меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ертегі мазмұнын баяндау барысында балалар өз ойларын жинақтап, логикалық тізбекте жеткізуді үйренеді. Сөздік қорын байыту. Ертегілерде қолданылатын тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдер, көркем сөздер балалардың сөздік қорын байытуда үлкен рөл атқарады.

Әсіресе, қазақ халық ертегілері ұлттық дәстүрлер мен мәдениеттің айнасы болып табылады. «Ер Төстік», «Арыстан мен түлкі», «Алтын сақа» сияқты ертегілер баланы ұлттық құндылықтармен таныстырып қана қоймай, олардың тіл байлығын арттырады. Баланың қиялы мен шығармашылығын дамыту ертегі тыңдау барысында балалар қиял әлеміне еніп, түрлі оқиғаларды елестетеді. Бұл баланың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Ертегіні қайталап айтып беру немесе кейіпкерлердің атынан сөйлеу баланы сөйлеу мәдениетіне, сауатты баяндауға және көркем тіл қолдануға үйретеді. Ертегілердің тағы бір маңызды аспектісі – ұлттық құндылықтарды сақтау және ұрпақтан ұрпаққа жеткізу. Қазақ халқының ертегілері балаларға ұлттық мәдениетті таныстырудың ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Ұр тоқпақ, Жамандық пен Жақсылық, Ер төстік Тау көтерген Толағай сияқты қазақ ертегілері мен аңыздары балалардың ұлттық санасын қалыптастырып, оларды өз халқының тарихы мен дәстүрлерін құрметтеуге тәрбиелейді.

Сонымен қатар, ұлттық ертегілер балалардың патриоттық сезімдерін оятып, ұлттық мақтаныш пен ұрпақтар байланысын нығайтады. Ертегілердің балалардың ойлау қабілетіне әсері де айтарлықтай. Олардың оқиғаларының логикалық байланысы мен себеп-салдарлық қатынастарды түсіну балалардың аналитикалық ойлауын дамытады. Мысалы, «Қызыл телпек» ертегісінде кейіпкердің орманға барғандағы әрекеттері мен олардың салдары балаларға оқиға желісін түсінуге, жағдайларды саралауға және олардың нәтижесін болжауға мүмкіндік береді. Бұл қабілеттер балалардың оқу барысында да, күнделікті өмірде де пайдалы дағдыларға айналады. Балаларға ертегілерді оқыту барысында олардың қиял қабілеттері де дамиды. Ерекше қиялмен жазылған ертегілер балаларды басқа әлемдерге алып барады, жаңа кейіпкерлер мен оқиғаларды елестетуге мәжбүр етеді. Мысалы, «Алдар Көсе» сияқты ертегілерде балалар өздерінің шығармашылық ойлауын дамытып, қиялдаған әлемдерін құруға мүмкіндік алады. Бұл балалардың тілдік шығармашылығын және көркем сөйлеуін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ертегілердің балалардың эмоционалды дамуына тигізер әсері зор. Олардың оқиғалары балалардың түрлі эмоцияларды сезінуіне, қайғыртып немесе қуантқанына байланысты қалыптасады. Мысалы, «Түйе мен оның баласы» ертегісінде кейіпкерлердің сезімдері мен іс-әрекеттері балаларды әр түрлі эмоциялармен таныстырады. Бұл

балалардың өздерінің эмоцияларын түсінуіне, оларды айқындап және олармен дұрыс жұмыс істеуге үйренуіне мүмкіндік береді. Ұлттық ертегілердің маңызы да ерекше. Қазақ халқының ертегілері балаларға ұлттық құндылықтарды, дәстүрлерді, тарихты үйретудің тиімді жолы болып табылады, ертегілер балаларға батырлық, адалдық, еңбекқорлық сияқты ұлттық қасиеттерді көрсету арқылы олардың тұлғалық дамуына ықпал етеді. Бұл балаларды өз халқының тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарауға тәрбиелейді. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін ертегілерді оқу әдістері де маңызды. Ертегілерді оқи отырып, балалардың назарын аудару, олардың сұрақтарына жауап беру, оқиға барысында кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талдау балалардың назарын ұстап тұруға және олардың ертегіге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Балалар ертегіні тыңдай отырып, өз ойларын айтуға және оларды бір-бірімен салыстыруға дағдыланады. Мұндай әрекеттер балалардың сөйлеу дағдыларын жетілдіреді, олардың пікірін еркін білдіруге мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін ертегілерді оқу немесе тыңдату әдістері де маңызды. Ертегілерді оқыған кезде тәрбиешілер мен ата-аналар балалардың назарын аударып, оқиға барысында сұрақтар қойып, кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен оқиғалардың мәнін түсіндіріп отыруы тиіс. Бұл балалардың ертегіні жақсы түсінуіне, сөздік қорын байытуға және оқиғаға қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Оқу барысында балалардың ойын да тыңдап, олардың пікірлерін білу маңызды. Бұл балалардың өз ойын еркін айтып, тілді еркін қолдануға дағдылануына мүмкіндік береді. Ертегілерде жақсылық пен жамандықтың, әділдік пен әділетсіздіктің ара-жігі анық көрсетіледі. Мұндай мазмұн баланың моральдық қасиеттерін дамыта отырып, оны дұрыс сөйлеуге, әдептілікке және ізгілікке тәрбиелейді. Балалар ертегідегі кейіпкерлердің диалогтары арқылы өз ойын еркін жеткізуді үйренеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда ертегілерді қолдану әдістері. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде ертегілерді оқыту әдістері әртүрлі болуы мүмкін.

Ең бастысы — балалардың қызығушылығын оятып, ертегіні тыңдап, оны талқылауға тарту. Тәрбиешілер балаларға ертегілерді оқып немесе жатқа айтып береді. Балалар ертегіні тыңдап, оның мазмұнын түсінуге тырысады. Тыңдағаннан кейін олардан ертегінің кейіпкерлерін, негізгі оқиғаларды сұрау арқылы есте сақтау қабілетін тексеруге болады. Бұл әдіс балалардың тыңдау және түсіну дағдыларын дамытады. Рөлдік ойындар — ертегілерді оқытуда кеңінен қолданылатын тиімді әдіс. Балалар ертегі кейіпкерлерінің рөлін ойнап, олардың әрекеттерін, сөздерін қайталайды. Бұл олардың тілін дамытуға, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Мысалы, “Қызыл телпек” ертегісін ойнау арқылы балалар диалог құрастыруды, кейіпкерлердің сөздерін жеткізе білуді үйренеді.

Ертегіден кейін балаларға ертегі сюжетіне байланысты сурет салу ұсынылады. Бұл олардың есте сақтау қабілетін, қиялын және шығармашылық ойлауын дамытады. Сонымен қатар, бала сурет салу барысында ертегі кейіпкерлерін сипаттап, олардың іс-әрекеттерін айтып береді, бұл тіл байлығын арттырады. Бұл әдіс балалардың шығармашылық қабілетін және сөйлеу тілін дамытуға бағытталған. Балаларға ертегінің бастапқы бөлігін оқып беріп, оқиғаны өз ойынша жалғастыруды тапсыруға болады. Бұл оларды жаңа сөздер мен сөйлемдерді қолдануға, өз ойын жүйелі түрде баяндауға үйретеді. Ертегілердің психологиялық әсері де зор. Олар баланың эмоционалды әлеміне оң әсер етіп, оның жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады. Ертегілерде жиі кездесетін жағымды және жағымсыз кейіпкерлер балаларға эмоцияларын танып, оларды түсінуге мүмкіндік береді. Балалар кейіпкерлердің сезімдерін байқап, олардың жағдайын сезінеді, бұл олардың эмоционалды интеллектін дамытуға ықпал етеді. Ертегілерде

достық, адалдық, мейірімділік сияқты адамгершілік қасиеттерді насихаттайтын көптеген оқиғалар кездеседі. Бұл оқиғалар балаларға дұрыс мінез-құлық үлгілерін көрсетеді, олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді. Ертегілердің әсері балалардың тілдік дамуына ғана емес, олардың логикалық ойлау қабілетіне де ықпал етеді. Бұл баланың ойлау қабілетін дамытып, оларды анализ жасауға, болжауға үйретеді. Бұдан бөлек, ертегілер балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға да көмектеседі. Ертегілерді тыңдай отырып, балалар өз қиялдарын іске қосып, жаңа оқиғалар ойлап таба алады. Мысалы, белгілі бір ертегінің соңын өз ойынша аяқтап көріп, жаңа кейіпкерлер қосып, әңгімеге жаңа мән беруге болады. Мұндай жаттығулар балада өз пікірін еркін білдіру, шығармашылық ойлау және тілдің дұрыс құрылуын дамыту дағдыларын қалыптастырады.

Ертегілердің эмоционалды дамуға тигізер әсері мол. Балалар ертегілердегі оқиғалар мен кейіпкерлердің қуанышына, қайғысына ортақтасып, эмоцияларын түсінуге және оларды өз өміріне бейімдеуге үйренеді. Мысалы, «Алдар Көсе» сияқты ертегілерде кейіпкердің батылдығы, тапқырлығы мен мейірімділігі балалардың дұрыс моральдық ұстанымдарын қалыптастырады. Бұл балалардың жеке тұлғалық қасиеттерінің дамуына, жақсы мен жаманды ажыратуға, жанашырлық пен қайырымдылыққа тәрбиелеуге көмектеседі.

Ертегілер – мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда ерекше маңызды құрал. Олар баланың сөздік қорын байытып, ой-өрісін кеңейтеді, қиялын шарықтатып, сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар, ертегілер арқылы бала ұлттық мәдениетпен, салт-дәстүрмен танысады. Сондықтан тәрбиешілер мен ата-аналар ертегілерді балаларға жиі оқып, олардың мазмұнын түсіндіріп, ертегілерді әңгімелетуге жағдай жасауы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Аманжолова, Б.Қ. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі». - Алматы: Мектеп, 2015.
2. Жұмабаева, Ә.К. «Балалар әдебиеті арқылы тіл дамыту». - Алматы: Білім, 2017.
3. Выготский, Л.С. «Ойлау және сөйлеу». - Алматы: Ғылым, 1982.
4. Аймауытов, Ж. «Тәрбиеге жетекші». - Алматы: Рауан, 1992.
5. Мұқанов, М. «Баланың психологиясы». - Алматы: Мектеп, 1980.

УДК 316.6

ВОЛОНТЕРСТВО И МОЛОДЕЖНАЯ АКТИВНОСТЬ

Утенова Д.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель: к.п.н., доцент Абадкимова М.К.

alinakanafina03@gmail.com

Современное общество все чаще сталкивается с необходимостью активного участия молодежи в решении социальных проблем. Одним из важнейших направлений для вовлечения молодых людей является волонтерство. Волонтерство не только помогает развивать чувство социальной ответственности, но и открывает новые возможности для личностного роста, профессионального развития и построения гражданского общества.

Волонтерство - это один из ключевых способов вовлечения молодежи в общественную деятельность, позволяющий не только решать актуальные социальные проблемы, но и развивать у молодых людей важные навыки и качества. В условиях быстро меняющегося мира, где социальные вызовы становятся все более многообразными, участие молодежи в волонтерских проектах приобретает особое значение. Вовлекаясь в волонтерскую деятельность, молодые люди не только оказывают помощь нуждающимся, но и приобретают бесценный опыт, расширяют круг общения, формируют чувство ответственности и развивают лидерские качества. Волонтерство способствует формированию активной гражданской позиции, помогает молодежи лучше понять общественные процессы и осознать важность их личного вклада в улучшение мира.

В социальном контексте оно играет важную роль, объединяя людей для достижения общих целей, таких как улучшение условий жизни, защита природы, помощь уязвимым категориям населения и продвижение здорового образа жизни. Волонтеры вносят вклад в решение глобальных и локальных проблем, развивая такие качества, как сострадание, ответственность и эмпатия.

Почему молодежь выбирает волонтерство?

Молодежь активно участвует в волонтерской деятельности, потому что видит в ней возможность для реализации своих навыков и знаний. Молодые люди хотят быть полезными обществу, участвовать в общественных изменениях и привносить новые идеи в социальные проекты. Волонтерство позволяет молодежи:

- Развивать навыки общения и работы в команде.
- Накапливать опыт в различных сферах деятельности.
- Укреплять моральные и нравственные принципы.
- Расширять социальные связи и находить единомышленников.
- Получать признание и поддержку, что мотивирует к дальнейшим достижениям.

Виды волонтерской деятельности

Молодежь может участвовать в различных видах волонтерской деятельности:

- Социальное волонтерство - помощь пожилым людям, детям-сиротам, инвалидам и другим нуждающимся.
- Экологическое волонтерство - участие в очистке природных территорий, посадке деревьев, защите окружающей среды.
- Спортивное волонтерство - поддержка и организация спортивных мероприятий, продвижение здорового образа жизни.
- Культурное волонтерство - помощь в организации культурных мероприятий, фестивалей, выставок.
- Медицинское волонтерство - участие в акциях по сбору крови, помощь больницам и благотворительным фондам.

Волонтерство среди молодежи в Казахстане активно развивается. С 2020 по 2023 год количество волонтерских организаций выросло в три раза, а число активных волонтеров увеличилось в пять раз. Этому способствуют государственные инициативы, такие как Дорожная карта по развитию волонтерства, которая была внедрена на 2021–2023 годы и продолжена на 2024–2026 годы. Основные направления, в которых активно участвуют молодые волонтеры, включают помощь пожилым людям, поддержку в сфере здравоохранения, социальное наставничество и мероприятия по защите окружающей среды. Социальная активность – мера вовлеченности, которая рассматривается как повышенная по сравнению с принятыми в обществе „личности в систему общественных отношений”, в результате которой обеспечивается полная самореализация личности.

В последние годы появилось множество социальных проектов, инициированных молодежью. Такие проекты помогают решить локальные и глобальные социальные проблемы, а также развивать чувство солидарности и ответственности. Примеры успешных молодежных проектов:

1. Экологические акции - проекты по уборке лесов, парков.
2. Образовательные программы - помощь школьникам в освоении новых предметов, организация курсов и мастер-классов.
3. Благотворительные мероприятия - сбор средств на лечение и поддержку людей в сложных ситуациях, помощь нуждающимся.
4. Проекты по здоровому образу жизни - популяризация спорта, организация бесплатных тренировок, профилактика заболеваний.

В 2020 году, объявленном в Казахстане Годом волонтера, значительно возросла активность среди населения, особенно среди молодежи. Государственная инициатива «Virgemiz» создала платформу для развития волонтерской деятельности в таких направлениях, как социальная поддержка, охрана окружающей среды, здравоохранение, образование и культура. С тех пор государство продолжает поддерживать волонтерские проекты, что делает волонтерство устойчивой частью социальной политики страны.

Опыт волонтерства для молодежи играет важную роль в личностном и профессиональном развитии, предоставляя ценные возможности для приобретения навыков, формирования жизненных ценностей и социальной ответственности.

1. Развитие навыков и самореализация. Молодежь получает уникальный шанс приобрести практические навыки в управлении проектами, работе в команде, коммуникации, а также организаторские способности. В ходе волонтерской деятельности молодые люди могут пробовать себя в различных ролях, узнавая больше о собственных сильных сторонах и интересах.

2. Расширение социальных связей. Волонтерство объединяет людей с общими целями и ценностями, что способствует созданию сетей профессиональных и дружеских контактов. Молодежь знакомится с единомышленниками, менторскими наставниками и потенциальными работодателями, что может быть полезным в их будущей карьере.

3. Понимание общественных проблем и развитие гражданской ответственности. Участвуя в волонтерских проектах, молодежь глубже осознает важные социальные и экологические проблемы и становится более ответственной по отношению к обществу. Волонтерство формирует ценности солидарности, эмпатии и заботы о других, что способствует воспитанию активных и сознательных граждан.

4. Повышение конкурентоспособности на рынке труда. Многие работодатели положительно оценивают волонтерский опыт, видя в нем признаки инициативности, целеустремленности и умения работать в команде. Волонтерство помогает молодым людям лучше подготовиться к трудовой деятельности, особенно в социально ориентированных сферах.

В целом, опыт волонтерства становится для молодежи важным этапом, который не только помогает развиваться и определяться с профессиональными интересами, но и делает значимый вклад в построение ответственного общества. Популяризация волонтерства среди молодежи - это важная задача, направленная на развитие социальной активности, формирование гражданской ответственности и готовности к коллективному участию в решении общественных проблем.

Считаем, что одной из ключевых проблем в развитии и улучшении социального регулирования волонтерского движения является необходимость расширения

информационной и коммуникационной поддержки. Это требует создания благоприятной волонтерской среды и повышения осознания общественной значимости волонтерства. Развитие публичности и ее разъяснение становятся важными элементами для продвижения ценностей молодежного волонтерского движения, а также для налаживания взаимодействия с другими возрастными группами социально активного населения. Для достижения этих целей существуют различные подходы:

1. Образовательные и информационные программы. Организация мероприятий, тренингов и семинаров помогает информировать молодежь о пользе и возможностях волонтерства. В учебных заведениях и через онлайн-платформы можно создавать программы, которые знакомят молодых людей с успешными примерами волонтерских проектов и их результатами.

2. Поддержка со стороны государства. Государственные программы и инициативы, такие как дорожные карты по развитию волонтерства, играют важную роль. В Казахстане, например, проект «Virgemiz» предоставляет платформу для молодежного волонтерства, направленную на решение социальных, экологических и образовательных задач. Признание волонтерского опыта в трудовой и образовательной сферах также способствует его популярности.

3. Социальные сети и медиа. Использование социальных сетей и цифровых медиа помогает привлечь молодежь к волонтерству, так как они активно присутствуют на этих платформах. Публикация историй успеха, запуск флешмобов и информационных кампаний через Instagram, TikTok и YouTube позволяет легко распространить идеи и показать значимость волонтерства.

4. Программы обмена и международные проекты. Молодежь привлекается к участию в международных волонтерских проектах, где они могут обмениваться опытом с представителями других стран. Такие программы, как Erasmus+, дают возможность молодым людям работать в международной среде, что делает волонтерство более привлекательным и интересным.

Молодежь Казахстана проявляет активность в волонтерской деятельности, что соответствует общим трендам в стране. В основном это студенты, которые начинают заниматься волонтерством с 14 лет, что связано с возможностями участвовать в общественной жизни как во время учебы, так и после ее завершения. Согласно исследованиям, около 5% молодежи активно занимается волонтерством, а 14% участвуют в нем периодически. Важными факторами, способствующими этому, являются положительный имидж волонтерства, а также поддержка образовательных программ и инициатив. Молодежь отмечает, что волонтерство развивает не только социальную ответственность, но и профессиональные навыки, что способствует их карьерному росту. В последние годы такие инициативы, как Год волонтера, сыграли важную роль в популяризации волонтерства, привлекая больше внимания и ресурсов к этому направлению. Однако существуют и определенные проблемы, такие как нехватка знаний о реализации волонтерских проектов и сложности в привлечении участников.

В заключение, волонтерство становится ключевым элементом молодежной активности, оказывая существенное влияние на развитие личных качеств, гражданской ответственности и социальной солидарности. Участие молодежи в волонтерских проектах способствует решению актуальных социальных проблем и развитию важнейших навыков, таких как лидерство, коммуникация и организационные способности, что делает молодежь более подготовленной к профессиональной жизни. Одним из факторов, способствующих популяризации волонтерства, является поддержка

со стороны государства и наличие образовательных программ, что проявляется в увеличении числа волонтеров среди молодежи как в Казахстане, так и в других странах.

Тем не менее, остаются некоторые проблемы, такие как дефицит информации о возможностях волонтерской деятельности и трудности в привлечении большего числа участников. Для их решения необходимы дополнительные усилия по созданию образовательных и информационных программ, а также создание поддерживающей среды для реализации волонтерских инициатив. С учетом этих факторов волонтерство, безусловно, будет продолжать развиваться, способствуя более активному вовлечению молодежи в социальные процессы и улучшению общества в целом.

Литература:

1. Ковальчук, Т. В. (2020). Социальная активность молодежи: теории и практика. Москва: Академический проект.
2. Агеева, Л. А. (2018). Волонтерство как форма гражданской активности молодежи. Вестник социальных наук, 7(4), 112-118.
3. Мельникова, О. И. (2021). Молодежь и волонтерство: современные тенденции и перспективы развития. Социальная практика, 5, 28-35.
4. Ержанова, М. Ж., & Исламова, А. К. (2022). Особенности волонтерского движения в Казахстане: динамика и вызовы. Казахстан в современном мире, 1(3), 45-51.
5. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2021). Дорожная карта по развитию волонтерства в Казахстане. Астана: Министерство образования и науки РК.
6. Шарипова, Н. В. (2019). Влияние волонтерства на профессиональное развитие молодежи. Журнал молодых ученых, 8(2), 83-89.
7. Федотов, В. А. (2019). Социальные сети и волонтерская активность молодежи. Журнал социологических исследований, 12(4), 67-75.
8. Kassenova, D., & Shakhzadi, D. (2023). Youth Volunteering in Kazakhstan: Trends and Challenges. Central Asian Journal of Social Sciences, 4(2), 45-58.
9. Gov.kz. (2023). Волонтерство среди молодежи в Казахстане: государственные инициативы и программа "Birgemiz". Retrieved from <https://www.gov.kz/memleket/entities/mam>

УДК 159.96

ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРОЯВЛЕНИЯ ТРЕВОЖНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Фаизова Л. Д., Устенко С. Д.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель: к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.

faizova_liliya@inbox.ru, ustenko.sofya@bk.ru

Тревожность - это психологическое состояние человека, которое характеризуется ощущением неопределённости, беспокойства, напряжённости или страха, возникающее в ответ на ожидаемую или потенциально угрожающую ситуацию. С точки зрения психологии, тревожность - это эмоциональная реакция, связанная с прогнозированием возможной опасности, при этом конкретная причина угрозы может отсутствовать. В отличие от тревоги, тревожность является личностной чертой, отражающей уменьшение порога чувствительности к различным стрессорным агентам. Тревожность выражается в

постоянном ощущении угрозы собственному «Я» в любых ситуациях; тревожность - это склонность индивида к переживанию тревоги, характеризующаяся низким порогом возникновения реакции тревоги: один из основных параметров индивидуальных различий[1].

Причинами возникновения тревожности могут быть как биологические факторы наследственности, здоровья, внешнего вида, так и социальные – негативный жизненный опыт, педагогическая запущенность, нарушения во взаимоотношениях с родителями, учителями, сверстниками.

Согласно мнению специалистов в области психологии и педагогики, среди причин, вызывающих подростковую и юношескую тревожность, на первом месте находятся – неблагоприятные отношения с родителями и неверный подход взрослых к воспитанию ребенка [2]. Нередко к повзрослевшим детям, взрослые продолжают относиться без учета их возрастных изменений, видеть в подростке и юноше несамостоятельного, не имеющего собственного мнения, со слабым умственным развитием ребенка. В этом возрасте дети ожидают от взрослых скорее дружеского, эгалитарного участия в их жизни, в то время как взрослые по-прежнему предлагают им роль «всемогущего» родителя, затрудняя, а порой и лишая их возможности развития (взросления). Оказавшись в социуме за пределами семьи, юноши продолжают пользоваться привычными моделями поведения «маленького ребенка», что противоречит ожиданиям и правилам поведения в широком обществе. В результате возникает состояние ожидания неудач в социальном взаимодействии, то есть тревожность.

Высокий уровень тревожности отрицательно сказывается на когнитивных функциях, таких как память и концентрация, что ухудшает академическую успеваемость. Частые стрессовые ситуации, связанные с дедлайнами, экзаменами, социальной адаптацией и изменением окружения, увеличивают риск развития депрессии, бессонницы, хронической усталости и других проблем. Это подчеркивает необходимость внедрения мер по снижению тревожности в студенческой среде.

В нашем современном мире тревожность является актуальной проблемой, в особенности для подростков и студентов. В связи с частыми экзаменами, проблемами общения в обществе, буллингем и низкой самооценкой, у студентов уровень тревожности значительно вырос. Современная образовательная среда предъявляет высокие требования к студентам, что способствует повышению уровня тревожности. Высокая тревожность может отрицательно сказываться на учебной деятельности, межличностных отношениях и психическом здоровье.

По данным ВОЗ В 2019 г. тревожными расстройствами страдало 301 млн человек, включая 58 млн детей и подростков. В 2020 г. на фоне пандемии COVID-19 число людей, страдающих тревожными и депрессивными расстройствами, значительно возросло. [3]

Казахстан занимает 93-е место по уровню распространения депрессии среди 180 стран. По данным международного независимого онлайн-журнала Councrycassette, доля казахстанцев, страдающих депрессивным расстройством, составляет 4,4%. Этот показатель выше мирового уровня, который составляет 3,9%. Оценивается, что более 732,7 тыс. человек в нашей стране страдают от депрессии, сообщает ИА El.kz со ссылкой на ranking.kz. [4]

Нами проведен опрос среди 20 студентов второго курса. Целью опроса было выявить уровень тревожности у студентов, причины её возникновения, и что студенты делают для того, чтобы её побороть. Результаты опроса показали, что 42,9% студентов испытывает тревогу несколько раз в неделю, а 21,4% переживают её каждый день. Это

является показателем того, что определенные факторы негативно сказываются на уравновешенном состоянии студентов.

Далее был задан вопрос на выявление причин тревожности. Результат показал, что у 71,4% студентов тревогу вызывают именно экзамены, что свидетельствует о том, что некоторые обучающиеся не справляются с определенной учебной нагрузкой, следовательно, возникают переживания насчет сдачи сессии. Также в ходе проведения опроса выяснилось, что у 8,1% проблемы общения с преподавателями, и 5,2% испытывают проблемы общения с одногруппниками. Это говорит о низкой коммуникации с обществом, о внутреннем давлении, которое потом создает проблемы с адаптацией в социуме, отсюда и идет тревога.

Также был задан вопрос о влиянии тревожности на учебную деятельность и успеваемость. Выяснилось, что у 35,7% студентов именно тревога влияет на снижение способности учиться. Под влиянием тревоги человек закрывается в себе и боится себя проявить, спорить, доказывать свою точку зрения и высказывать своё мнение. Поэтому, был задан вопрос: а справляются ли студенты со своей тревогой? Что они делают для того, чтобы с ней совладать? Был получен ответ, который показывает, что 56,7% студентов используют чтение и другие занятия с целью отвлечься. 25,7% используют дыхательные техники в стрессовых ситуациях.

Очень важно, на самом деле, знать копинг-стратегии и уметь совладать со своей тревожностью, поэтому был задан вопрос о том, обращались ли студенты за профессиональной помощью для борьбы с тревожностью. Опрос показал, что 50% студентов ещё не обращались, но хотели бы попробовать. А 7,1% ответили, что обращались, и им это очень помогло.

Также был задан вопрос об эмоциональном состоянии студентов на данный момент. 50% студентов ответили, что у них немного напряженное состояние. Скорее всего, оно вызвано предстоящим рубежным контролем и сессией. По этой причине был задан вопрос о том, какую поддержку они бы хотели получить для снижения уровня тревоги. Ответы были довольно интересные. 35,7% считают, что им бы помогла индивидуальная консультация с психологом, а остальные студенты добавили свои варианты ответа. Кто-то, чтобы избавиться от тревожности, занимается йогой, кто-то предпочитает сходить в спортивный зал, кто-то выбирает поспать, а кому-то помогают лекции по управлению со стрессом.

Проанализировав ответы студентов второго курса на вопросы, можно сделать вывод о том, что процент тревожности у учащихся довольно высокий, следовательно, нужно принять меры по устранению данной проблемы. Например, нужно внедрить проведение лекций или семинаров о том, как справляться со стрессом, включая практику дыхательных техник, медитаций. Проведение мероприятий, нацеленных на улучшение взаимодействия между студентами и преподавателями, а также на их сплочение. Помимо этого, проводить опросы на выявление тревожности, и предпринимать меры по величине уровня проблемы.

Тревожность можно рассматривать с разных сторон. С одной стороны, адекватный уровень тревожности несет в себе положительный эффект, так как он стимулирует человека быть предусмотрительным, просчитывать свое поведение на несколько шагов вперед. А с другой стороны, очень часто приходится сталкиваться с неоправданно высоким уровнем тревожности, который заставляет видеть опасность там, где ее нет, и соответственно, мешает полноценному функционированию человека в социуме. Встречается иногда и слишком низкий уровень тревоги, который обуславливает

поведение, характеризующееся некоторой детской наивностью и непосредственностью и инфантилизмом.

Решение проблемы тревожности среди студентов требует системного подхода и внимания со стороны образовательных организаций, социальных служб и общества. Университеты и колледжи должны создавать благоприятные условия для академической и эмоциональной поддержки студентов. Это включает в себя проведение тренингов по управлению стрессом, организацию групп психологической помощи и развитие социальных служб.

Поиск действенных методов предотвращения и управления тревожностью у студентов – важная задача, которая требует участия не только образовательных учреждений, но и общества в целом. Совместные усилия помогут снизить уровень тревожности, что обеспечит студентам комфортные условия для обучения, личностного развития и профессиональной подготовки.

Овладение копинг-стратегиями является эффективным методом, который помогает студентам развивать навыки управления эмоциями и справляться со стрессом. Кроме того, важно уменьшать стрессовые факторы, предлагая альтернативные стратегии обучения и поддержки. Реализация таких инициатив позволит снизить негативное влияние тревожности и улучшить общее состояние студентов, способствуя их успешной самореализации. [5,6]

Подводя итоги, хочется напомнить о том, насколько важно уметь своевременно совладать с тревожностью, поскольку она значительно влияет на успеваемость в учебе, на коммуникацию с обществом, на проявление своей личности, и в целом на внутреннее состояние человека. Если закрыть на это глаза, то риски, что студенты начнут испытывать страх перед тем, как себя проявить, или элементарно высказать своё мнение, могут только расти. Поэтому, чтобы предотвратить эти проблемы, очень важно оказать помощь студентам в виде лекций, посвящённых копинг-стратегиям, которые помогут избавиться от тревоги. Также можно показать несколько техник дыхания, которые избавят человека от лишних переживаний. Если соблюдать данные предложения, процент тревожности у студентов значительно уменьшится, а активность на занятиях станет гораздо выше.

Кроме того, учебным заведениям стоит рассмотреть возможность включения в расписание групповых тренингов по управлению стрессом, где студенты смогут освоить базовые навыки саморегуляции. Важно также обратить внимание на создание благоприятной образовательной среды, где допускаются ошибки, а мнение каждого учащегося воспринимается с уважением.

Таким образом, комплексный подход к снижению тревожности станет основой для гармоничного развития личности студентов и их успешной самореализации в будущем.

Литература:

1. Аракелов Г.Г. Стресс-факторы, влияющие на формирование психосоциальной устойчивости личности в период студенчества // Психологическая наука и образование. Т.13. - №2. –2008. – С.52-60.

2. Прихожан А.М. Причины, профилактика и преодоление тревожности // Психологическая наука и образование. – №2. – 2008. – С. 11-17.

3. Institute of Health Metrics and Evaluation. Global Health Data Exchange (GHDx). <https://vizhub.healthdata.org/gbd-results/> (по состоянию на 14 мая 2022 г.).

4. https://el.kz/ru/kazakhstan-zanimaet-93-e-mesto-po-urovnyu-rasprostraneniya-depressii-sredi-180-stran_110473/

5. Шерешкова Е.А., Коновалова О.В. Взаимосвязь звеньев саморегуляции и копинг-стратегий в юношеском возрасте //Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета, №3. – 2019. –С.275-298.

6. Banshchikova T. N., Sokolovskij M. L. Koping-strategii v strukture osoznannoj samoregulyacii: krosskul'turnye harakteristiki // Fundamental'nye i prikladnye issledovaniya sovremennoj psihologii Rezul'taty i perspektivy razvitiya. Otv. red. A. L. ZHuravlyov, V. A. Kol'cova. Moskva, 2017. P. 423-431.

ОӘЖ 37.013.42

КЕШКІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН НӘТИЖЕЛІ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Хайырболатов С.Б.

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекші: п.ғ.к.ғ, профессор Ирғалиев А.С.

sabirzhaan@mail.ru

Қазақстандық білім бүгінде қоғамның әлеуметтік-саяси және экономикалық өміріндегі елеулі өзгерістерден туындаған ауқымды өзгерістер кезеңін бастан кешіруде. Ондағы болып жатқан өзгерістер тұлғаның әлеуметтік-индивидуалды даму процесіне жаңа көзқарастардың пайда болуын болжайды. Еліміздің білім беру жүйесіне әсер ететін әлеуметтік реформалар, барған сайын күрделі әлеуметтік өзара әрекеттесу білім беру процесінің барлық қатысушыларына жоғары талаптар қояды. Білім берудің басымдылығы - тәуелсіз, жауапты, белсенді, ойлау қабілеті бар, өзінің өмірлік траекториясын құруға және шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға қабілетті тұлғаны тәрбиелеу идеясын жүзеге асыру [1]. Жас ұрпақты әлеуметтендірудің заманауи процесі жаңаша ойлауды және жаңартылған практикалық көзқарасты талап етеді. Нәтижесінде, әлеуметтік жағдайды талдай алатын, әлеуметтік-мәдени іс-шараларға белсенді қатыса алатын, өз бетінше және жауапкершілікпен шешім қабылдай алатын, өзара әрекеттесудің тиімді жолдарын таңдай алатын әлеуметтік құзыретті тұлғаны қалыптастыруға бағытталған білім берудегі жаңа тәсілдерді әзірлеу және енгізу қажеттілігі туындады [2].

Кешкі мектеп оқушылары әлеуметтену процесі бұзылған оқушылардың ерекше санаттарының біріне қосылуы керек. Оқуды жалғастыру үшін кешкі мектептерге түсетін көптеген жасөспірімдер мен жас жігіттер әлеуметтік бейімделмеген және олардың өмір сүру сапасын нашарлататын, әлеуметтенуге теріс әсер ететін және әлеуметтік құзыреттіліктің барабар дамуына ықпал етпейтін теріс мінез-құлық ауытқуларының тұрақты нысандарын көрсетеді. Жастардың бұл санаты бекітілген, заңды жолдармен әлеуметтік қолайлы мақсаттарға жетуге бағытталған табысты тұлға үлгісіне сәйкес келмейтін қалыптасқан сана мен өмір салтымен ерекшеленеді Мұндай жасөспірімдер мен олардың отбасылары, әдетте, балалар мен жасөспірімдердің қадағалаусыздығы мен құқық бұзушылықтарының алдын алу жүйесінің әртүрлі мекемелерінде есепте тұрады. Кешкі мектепке түсетін 18 жастан асқан жастарда да осындай әлеуметтік мәселелер бар. Олардың көпшілігі мектепке нақты мақсатсыз келеді, бастауыш және орта кәсіптік білім берудің әртүрлі білім беру ұйымдарында оқу тәжірибесі мол [3].

Өзін-өзі анықтаудың көптеген нұсқаларын ұсынатын қоғамда тәуелсіз, жауапты таңдау жасай алмау өзін-өзі бағалаудан, әлеуметтік қолайлы мақсаттардан және оларға

жету құралдарынан бас тартуда көрінетін өзінің күшті жақтарына сенімсіздік пен көңілсіздікке әкеледі. Шындықтан «қашу» және бұлыңғыр «Мен» бейнесінің қалыптасуы, сәйкестік (идентификация) дағдарыс жағдайлары, тұлға ішілік ауыр конфликтті болдырмау үшін әртүрлі «психологиялық қорғанысты» қолдануға мәжбүр етеді, бұл есірткі немесе алкогольді қолдану нәтижесінде өзгерген сана күйі болуы мүмкін; инфантилизм - басқалардың сіз үшін бәрін шешуге ұмтылу; сыртқы болжау немесе өз әрекеті үшін жауапкершілікті басқаларға ауыстыру және т.б.

Жауапты шешімдерді қабылдай алмау және болашаққа нақты жоспарлардың болмауы жеке дамудың дисгармониясының салдары болып табылады, жеке тұлғаның дамуында бағдарлауға мүмкіндік беретін сипаттамалар мен қасиеттердің (білім, ойлау, жеке қасиеттер, дағдылар, өмір тәжірибесі) теңгерімсіздігі, қоршаған әлеуметтік шындық, жағдайды талдау және шешім қабылдау. Бұл теңгерімсіздік түсініксіздікке, өзін-өзі анықтау процесіндегі қиындықтарға, қоғамдағы бағдардың бұзылуына, мотивацияның төмендеуіне, теріс ауытқулардың дамуына әкеледі. Осыған байланысты оқушылардың аталған категорияларының оқу-тәрбие процесіне бейімделуіне жағдай жасау ғана емес, сонымен қатар тұлға дамуындағы мұндай теңгерімсіздікті түзету маңызды. Бұл әсіресе кешкі мектеп оқушыларына қатысты, өйткені олардың көпшілігі өмірлік мәселелерді шешудің деструктивті формаларына бағытталған.

Жасөспірімдер мен жастардың әлеуметтік ауытқуларының алдын алудың тиімді жолдарының бірі олардың әлеуметтік құзіреттілігін педагогикалық тұрғыдан дұрыс дамыту болуы мүмкін. Бұл мақсатқа жетудің маңызды шарты кешкі мектеп оқушыларының мінез-құлқының әлеуметтік қолайлы үлгілерін қалыптастыру және әлеуметтік өзара әрекеттесу процесінде күнделікті мәселелерді адекватты түрде шешу мүмкіндігі болып табылады.

Әлеуметтендірудің түрлі педагогикалық қырларын зерттеуден қазақстандық ғалымдар да қалыс қалмай, оқушыны біртұтас педагогикалық үрдістің субъектісі ретінде қалыптастыру (Н.Д. Хмель, Н.Н. Хан және басқалары); жастарды кәсіби әлеуметтендіру (Б.А. Әбдікәрімов, А.П. Сейтішев, Г.Т. Хайруллин және басқалары); тұлғаны қалыптастырудағы жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтардың рөлі (А.А. Бейсенбаева, С.А. Ұзақбаева және басқалары), мектеп оқушысын саяси әлеуметтендіру (К.К. Жампейісова, И.М. Кузьменко және басқалары), этникалық әлеуметтендіру (К.Б. Жарықбаев, С.К. Калиев, К.Ж. Қожахметова және басқалары), адамгершілік-құқықтық әлеуметтендіру (Л.А. Байсерке, Л.К. Керімов, А.В. Ким, А.А. Калужный және басқалары); экономикалық және эстетикалық әлеуметтендіру (А.К. Ахметов, М.Х. Балтабаев, Н.Н. Тригубова және басқалары); тұлғаны құндылықтарға бағдарлау (Г.К. Нұрғалиева, А.К. Каплиева, Р.К. Төлеубекова, С.С. Тілеуова және басқалары); жас буынның әлеуметтік өзара әрекеттесу және тәрбилеу үрдісіндегі балалар және жасөспірімдер ұйымдарының рөлі (А.С. Иргалиев, К.К. Құнантаева, А.Н. Тесленко және басқалары), әлеуметтендіру мен қоғамға кіріктірудің жетекші институттары (Б.И. Мұқанова, Ә.М. Мұханбетжанова, Г.А. Уманов және басқалары) мәселелерін зерттеуге өз үлестерін қосты [4].

Кешкі мектептің білім алушыларының нәтижелі әлеуметтенуі компоненттері мен өлшемдерін бөлу осы ұғымды адамның өзінің айналасындағы өзгеріп жатқан әлеуметтік шындықта басқа адамдармен өзара іс-қимыл жасау стратегиясын құру қабілеті ретінде айқындауға негізделеді. Бірқатар зерттеушілер кешкі мектеп оқушыларын әлеуметтендірудің келесі компоненттерін анықтайды:

- когнитивті компонент қоғамда жұмыс істеу үшін әлеуметтік қатынастардың білімі мен дағдыларын игерумен байланысты;

- мотивациялық-құндылық компоненті құндылық идеяларының қалыптасуымен, моральдық таңдау жасай білуімен, мінез-құлық мотивін анықтай алуымен, салыстырмалы түрде біртұтас «Мен тұжырымдаманың» болуымен сипатталады;

- іс-әрекеттің шығармашылық компоненті іс-әрекетке шығармашылық көзқараспен, қызметті бөлу және ұйымдастыру дағдыларының болуымен, өз қызметі мен құрдастарының қызметін барабар бағалаумен, бірлескен іс-әрекеттің сипатымен анықталады [5, 3-18 бб.].

Осылайша, кешкі мектеп жағдайында оқушыны әлеуметтендіру процесі - бұл жеке тұлғаны әлеуметтендіру компоненттерінің қалыптасуына әкелетін жүйелі білім беру, сонымен қатар әр түрлі іс-шараларға қажет болған жағдайда әр оқушының әлеуметтік қасиеттерін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған білім берудің жаңа мазмұнын игеруге ықпал етеді.

Оқушыны әлеуметтендіру процесі адамның әлеуметтік тәжірибені: әлеуметтік қатынастардың тәжірибесін, осы тәжірибені бірлескен іс-әрекетте жүзеге асыра білу, өз қызметін бағалау арқылы жүреді. Бұл мәселені зерттеудің педагогикалық аспектісі әлеуметтенудің технологиялық жағына баса назар аударады және оны тиімділік тұрғысынан зерттейді.

Оқушылардың әлеуметтену процесін әдістемелік қамтамасыз ету – бұл педагогикалық құралдардың жиынтығы: жетекші – педагогикалық жағдайлар (интеллектуалды, эмоционалды, реттеуші) және ілеспе: ойын, әзіл, әр түрлі әдістер-мақұлдау, мақұлдау, процестің әр кезеңінде қолданылатын оқушылар арасындағы қарым-қатынас мәдениетінің тиісті компоненттерін дамытуға бағытталған.

Бұл ретте педагогикалық сүйемелдеудің авторлық моделі логикасы оқу процесінің құрылымына және педагогикалық сүйемелдеу кезеңдеріне сәйкес келетін өзара байланысты компоненттерді қамтиды: кешкі мектеп оқушысының әлеуметтену процесін педагогикалық сүйемелдеудің әдіснамалық-теориялық алғышарттары, кешкі мектеп оқушысының процесін педагогикалық сүйемелдеу мақсаттары, оқушының іс-әрекет түрлері, кешкі мектеп оқушысының педагогикалық сүйемелдеу моделін іске асырудың педагогикалық шарттары мен әдістемелік ерекшеліктері, педагогикалық қолдаудың дидактикалық компоненттері жүйе ретінде, процестің кезеңдері және кешкі мектеп оқушысының әлеуметтену процесінің нәтижелері.

Кешкі мектептің оқушыларын әлеуметтік-белсенді қызметінде нәтижелі әлеуметтендіру процесін педагогикалық сүйемелдеу моделін табысты іске асыру үшін оқу-тәрбие материалының мазмұны, педагогикалық қолдаудың нысандары мен әдістері оқушының нақты мүмкіндіктеріне сәйкес келуі және олардың қызметін уәждеу факторы болуы қажет. Бұл үшін келесі педагогикалық шарттарды жүзеге асыру қажет:

- оқушылардың (білім алушылардың) қызметін оқытудың оқыту, тәрбиелеу, дамыту, түзету мақсаттары оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларының субъект-субъектілік қатынастарымен айқындалуы тиіс;

- мектеп оқушыларының өз қызметінде көрініс табатын жеке-типологиялық сипаттамаларын анықтау; олардың басым, әлеуметтену процесінің барысы мен нәтижелеріне неғұрлым елеулі әсер ететін бөліп көрсету;

- жаңа ақпаратты меңгеру немесе практикалық әлеуметтік дағдыларды меңгеру алдында өзектендіру қажет бар тірек әлеуметтік дағдылардың болуын анықтау қажет; дағдыларды өзектендіру кезеңінде осы мақсат үшін неғұрлым күрделі және керісінше тапсырмалар жүйесін пайдалана отырып, оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін анықтау;

- бақылаулар, логикалық талдау, педагогикалық алдын ала болжау негізінде оқушылардың теориялық-танымдық және әлеуметтік-белсенді қызметінде мүмкін болатын қиындықтарды анықтау;

- оқыту мен тәрбиелеу процесінің әдістемелік ерекшеліктерін негізге ала отырып, қызметтің ұжымдық және жеке нысандарының қандай арақатынасы мен өзара іс-қимылын әлеуметтік институттардың өзара іс-қимылында пайдалану орынды екенін анықтау;

- бағалау-нәтижелік кезеңде білім алушылардың әлеуметтену процесінің деңгейін бағалау және қол жеткізілген деңгейдің тек бағдарламалық талаптарға ғана емес, оқушының жеке мүмкіндіктеріне де сәйкестігін айқындау;

- әлеуметтену деңгейін, педагогикалық қолдау нысандарын, әдістері мен құралдарын тиісті түзетуді жүргізу.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы (2023.10.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

2. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы.

3. «Тиісті типтердегі және түрлердегі мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы № 385 бұйрығы.

4. Иргалиев А.С. Тұлғаны әлеуметтендіру (цифрлық білім беру кеңістігі): монография. 3 басылым. - Орал, 2023. - 118 б.

5. Гончаров С.З. Социальная компетентность личности: сущность, структура, критерии и значение // Образование и наука. - 2004. - № 2 (26). - С. 3-18.

УДК 159.93

ВОСПРИЯТИЕ САМООЦЕНКИ У СТУДЕНТОВ

Шагирова Д.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Научный руководитель: к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.

dasha.shagirova@bk.ru

Тема восприятия самооценки у студентов особенно актуальна в современных условиях, поскольку она напрямую связана с их адаптацией к быстро меняющимся требованиям общества. У студентов восприятие самооценки играет ключевую роль в их успешности и личностном росте. Это восприятие может оказывать значительное влияние на их учебную деятельность, межличностные отношения и психоэмоциональное состояние. Самооценка студентов формируется под воздействием множества факторов, включая прошлый опыт, социальное окружение, успехи и неудачи в учебе, а также ожидания со стороны окружающих. Для многих молодых людей период учебы в вузе является временем формирования и укрепления их самооценки, что часто связано с поиском своего места в жизни, определением личных и профессиональных целей.

Самооценка - это субъективная оценка человеком своих личных качеств, возможностей, достижений и своего места в обществе. Это не просто суждение о себе, а

важный психологический процесс, который влияет на наше поведение, отношения с окружающими и восприятие жизненных ситуаций. Самооценка может быть, как высокой, так и низкой, и она играет ключевую роль в эмоциональном благополучии человека, его мотивации и способности справляться с трудностями.

Исследованием самооценки занимались многие ученые и психологи, включая Карла Роджерса. Он подчеркивает, что самооценка формируется в процессе взаимодействия человека с окружающими и напрямую связана с его внутренней концепцией «Я». Он выделял два ключевых аспекта - «реальное Я» (то, каким человек себя воспринимает) и «идеальное Я» (то, каким он стремится быть). Несоответствие между ними вызывает снижение самооценки, внутренние конфликты и эмоциональные трудности. [1]

М. Селигман обсуждает самооценку в контексте более широкого понятия - оптимизма и пессимизма. Он подчеркивает, что восприятие себя и своих способностей тесно связано с тем, как человек интерпретирует события в своей жизни. Он разделяет людей на оптимистов и пессимистов, объясняя, что оптимистичные люди склонны рассматривать неудачи как временные и внешние обстоятельства, а успешные события - как результаты собственных усилий. Этот подход помогает им сохранять высокую самооценку и уверенность в себе, несмотря на трудности. [2]

Л.С. Выготский в своих трудах подчеркивал, что самооценка и самосознание человека не существуют изолированно, а формируются в контексте социального взаимодействия. Он рассматривал самооценку как результат внутренней рефлексии и социальной оценки, где значимые другие люди играют ключевую роль. В контексте Л.С. Выготского самооценка становится важным элементом формирования личности, где развитие сознания и самосознания неразрывно связано с социальной деятельностью и взаимодействием с окружающими. [3]

В студенческий период формируется мировоззрение и активизируются новые сознательные мотивы поведения, такие как самостоятельность и целеустремленность, которые могли быть слабо выражены ранее. Однако, человек не может полностью сознательно контролировать своё поведение. Взаимодействие с учебным материалом, общение с преподавателями и сверстниками, а также большая свобода в принятии решений заставляют студентов пересматривать свою самооценку. Меняются критерии оценки себя: изучая новые концепции и осваивая дисциплины, студенты всё больше опираются на собственное мнение, которое может отличаться от общественного. В процессе этого формируется новое отношение к себе, где доминируют качества, определяющие успех в учёбе и социальной адаптации.

Таким образом, на основе формирования собственного мировоззрения развивается эмоционально-ценностное отношение к себе, то есть самооценка. Это становится возможным благодаря способности анализировать результаты своей деятельности и оценивать себя. Такое умение развивается в процессе обучения в вузе и освоения профессии, способствуя формированию самоанализа, самонаблюдения и рефлексии.

Американский психолог Леон Фестингер в 1957 году предложил теорию когнитивного диссонанса. Согласно этой теории, когнитивный диссонанс возникает, когда человек сталкивается с противоречием между своими убеждениями, знаниями или действиями, что вызывает внутренний дискомфорт. Это внутренние противоречия может угрожать самооценке человека, поскольку противоречие между его убеждениями и действиями может снижать уверенность в себе. [4]

Когнитивный диссонанс имеет важное значение для студентов, поскольку он может оказывать существенное влияние на их самооценку, мотивацию и поведение в

учебном процессе. Он возникает, когда студент сталкивается с противоречием между своими убеждениями и действиями. Например, если студент считает себя успешным и способным, но сталкивается с низкими оценками или трудностями в освоении материала, это вызывает внутренний конфликт. Несоответствие между его представлениями о себе и объективными результатами заставляет переоценивать свои способности, что может снизить уверенность в себе.

Но также, когнитивный диссонанс может способствовать росту самооценки при условии успешного разрешения внутреннего конфликта. Если студент начинает воспринимать неудачи как временные и связанные с внешними факторами, а не как отражение своих личных качеств, это помогает ему адаптироваться и укрепить чувство собственного достоинства. Например, понимание, что трудности связаны с недостаточной подготовкой, а не с отсутствием способностей, мотивирует работать над собой и достигать лучших результатов.

А. Адлер подробно рассматривает факторы, влияющие на восприятие самооценки, разделяя их на внутренние (личностные) и внешние (социальные, образовательные). К внутренним факторам А. Адлер относит чувство неполноценности, которое, по его мнению, является естественным состоянием человека, закладывающим основу для развития. Это чувство побуждает индивида стремиться к самосовершенствованию и достижению целей, что напрямую влияет на восприятие собственной ценности. Важную роль играют и личностные особенности: характер, темперамент, а также способность к саморефлексии и анализу своих поступков. Стремление к превосходству, как компенсация чувства недостаточности, также становится внутренним двигателем, который формирует самооценку через успехи или неудачи. [6]

Внешние факторы, такие как социальное окружение, семейные отношения, образовательная среда и профессиональная деятельность, оказывают значительное влияние на самооценку. А. Адлер подчеркивает, что поддержка со стороны семьи и общества играет важную роль в развитии позитивного отношения к себе. В то же время негативные оценки, социальное давление или неудачи в учебной или профессиональной среде могут приводить к снижению самооценки. Особое значение он придает образовательной системе, которая не только передает знания, но и формирует у человека чувство уверенности или, напротив, усиливает чувство неполноценности через сравнения и оценки. [5]

Внутренние и внешние факторы тесно взаимодействуют, формируя восприятие самооценки. В результате самооценка становится продуктом сложного взаимодействия внутренних стремлений и внешнего влияния, где важен баланс между личной мотивацией и социальными условиями.

Восприятие своей самооценки влияет на качество отношений с одноклассниками и преподавателями. Студенты с высокой самооценкой обычно уверены в себе, открыты к взаимодействию и склонны к сотрудничеству, что способствует позитивным отношениям. Студенты с низкой самооценкой могут быть более закрытыми, склонными к конфликтам или избеганию общения, что затрудняет взаимодействие. В групповых проектах студенты с разной самооценкой могут проявлять разные подходы: те, кто уверен в себе, часто берут на себя лидерские роли, а студенты с низкой самооценкой могут избегать инициативы или испытывать трудности в коммуникации.

В рамках нашего исследования было проведено эмпирическое исследование, направленное на изучение их восприятия самооценки, выборка - 20 студентов второго курса. Результаты показали, что у большинства участников самооценка высокая, у 6 студентов - средняя, а у одного - низкая. Таким образом, можно сделать вывод, что среди

студентов данной группы преобладает высокая самооценка, что свидетельствует о положительном восприятии себя у большинства, тогда как средняя и низкая самооценка встречаются значительно реже.

Студентам был задан вопрос: как часто они сомневаются в своих способностях при выполнении учебных заданий? 12 участников исследования ответили, что иногда испытывают такие сомнения, тогда как 8 студентов отметили, что сомневаются редко или почти никогда. Однако большинство студентов ранее указали, что у них высокая самооценка. Это позволяет сделать вывод, что, несмотря на общую уверенность в себе, отдельные ситуации, связанные с учебной деятельностью, могут вызывать у некоторых студентов временные колебания в оценке своих способностей. Такие сомнения, вероятно, связаны с конкретными трудностями или высокой ответственностью, но не оказывают значительного влияния на общее восприятие себя.

На вопрос о том, как самооценка студента влияет на поведение в учебной деятельности, почти все студенты, кроме пятерых, указали, что высокая самооценка помогает им проявлять инициативу и уверенность. Оставшиеся пять студентов отметили, что предпочитают работать в тени, избегая лишнего внимания. Таким образом, высокая самооценка у большинства студентов способствует активности и уверенности в учебе, однако некоторые предпочитают менее заметный стиль работы, что может быть связано с их индивидуальными особенностями, а не с низкой самооценкой.

Опрос показал, что большинство студентов воспринимают неудачи в учебе как возможность для роста и продолжают двигаться вперед. Также почти все участники, за исключением четырех, отметили, что умеют эффективно работать в команде с одноклассниками. Это свидетельствует о том, что высокая самооценка студентов способствует их способности воспринимать неудачи как ценный опыт и активно сотрудничать с коллегами, что положительно влияет на их учебную и социальную деятельность.

Литература:

1. Карл Р. Становление личности. Взгляд на психотерапию. – Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2018. – 241 с.

2. Селигман М. Как научиться оптимизму. Измените взгляд на мир и свою жизнь. Москва: Издательство: Альпина Паблишер. 2013. – 338 с.

3. Выготский Л.С. Психология развития человека. - М.: Изд-во Смысл, 2005. (Библиотека всемирной психологии) / https://yanko.lib.ru/books/psycho/vygotsky=ps_pzv_cheloveka=ann.htm

4. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса (перевод А. Анистратенко и И. Знаешевой) / <https://iar.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/%D0%A4%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D1%80.pdf>

5. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. – Москва: Академический проект, 2015. - 240 с.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

1 СЕКЦИЯ «ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ МЕН ОҚУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН
ЕНГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІ ТРЕНДТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 1 «АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ
МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ.»

Seilova A.E., Seilova A.E. DEVELOPING OF DISCUSSION SKILLS AS A COMPONENT OF INTERACTIVE COMPETENCE IN STUDENTS OF NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES	3
Аханов А.К. ТАРИХ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚОЛДАНУ	6
Баженова Э.Д., Амирова Г.Д. АТА-АНАЛАРДЫҢ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ СҮЙЕМЕЛДЕУІНІҢ АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ ТАЛДАНУЫ	8
Баженова Э.Д., Ахметжанова С.К. АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАРИХЫНЫҢ ҚАРАСТЫРЫЛУЫ	11
Егорычева А.А. ПРИЕМЫ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА СЕМИНАРСКИХ ЗАНЯТИЯХ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ЗАЩИТЫ СОЦИАЛЬНО-ОБЕСПЕЧИТЕЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН В СУБЪЕКТАХ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	14
Жумагалиева Г.Б., Шортомбаева Ш.Б. РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ	17
Малахова Н.Н. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДИАЛОГОВОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ	20
Медведева Л.Д. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КЛАСТЕРЕ	22
Минжанов Н.А., Минжанова Г.Н. КУЛЬТУРА МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАК УСЛОВИЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ АГРЕССИВНОСТИ ОБУЧАЕМЫХ	25
Минжанов Н.А., Агибаев Т. Ахметов С. ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП САУЫҚТЫРУ ЖӘНЕ ОҒАЛТУ	27
Мукашева Б.М. ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ	30
Никитина М.В. НЕЙРОИГРЫ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ В РАБОТЕ УЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ЗПР В МЛАДШИХ КЛАССАХ	34
Нугурова А.С., Акетаева И.М. ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУЕТІ	37
Нұрсұлтанқызы А. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГТЫҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ	40

Султанова Г.А. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖЕРГІЛІКТІ ЖЕЛІЛЕР АРҚЫЛЫ АДАПТИВТІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	43
Умбетов Д.М. ФИЛОСОФСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ОБЩЕНИЯ КАК ОСНОВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	46
Хакимова Л.Я., Булатова Д.Р. СОВРЕМЕННОЕ ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА	49
Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Кривова Е.В. ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ И РОЛЬ ПИТАНИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	51
Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Пузикова Е.В. ЭКОНОМИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КАК ОДИН ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОХРАНЫ ТРУДА ПЕДАГОГА	54
Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Добрышкина И. А., Синицина С. Д. КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ КАК ОДНА ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ НОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ РАБОТЫ ПЕДАГОГА	57
Шеметова Е.Г., Мальгин Е.Л., Примаченко П.А. НОВЫЕ РЕАЛИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЕЗОПАСНОСТИ ТРУДА ПЕДАГОГА	60
Манашова Г.Н., Джабаева Г.Н. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	63

2 СЕКЦИЯ «БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

СЕКЦИЯ 2 «СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ»

Азаматова Н.А. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	67
Айтбаева А.С. ХХІ ҒАСЫРДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ПСИХОЛОГ КЕЛБЕТІ	71
Алкенова Ж.Ғ. КОПИНГ - РЕСУРСТАР ЖӘНЕ КОПИНГ-СТРАТЕГИЯЛАР ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНА ӘСЕР ЕТУДІҢ БІРЫҢҒАЙ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ	74
Аманбаева Д.С., Еслям А.Қ. БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ЗАМАНУИ ТӘСІЛДЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	76
Аманбек Ж.О., Нұрсұлтанқызы А. ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КӘСІБИ БАҒДАР ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	79
Амангелдиева Б.Н. БАЛАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫН САҚТАУ МЕН НЫҒАЙТУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ - ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК	82
Ангальд В.В. СТИЛИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ, ИХ ПРИМЕНЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ НА ВОВЛЕЧЕННОСТЬ И РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	86

Атласевич С.М. ИГРОТЕРАПИЯ КАК ОСНОВНОЙ МЕТОД В РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ ДЕТЕЙ С ООП СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	89
Баулекова Д., Суданова С., Исхакбаева Т.Г. НАДЕЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ: ЭКСПРЕСС-ДИАГНОСТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ	91
Горная И.А. РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	96
Ермеков Д.Е., Якушева Ю.С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ВИРТУАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ И УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ЖИЗНЬЮ У ЛИЦ В ПЕРИОД РАННЕЙ И ПОЗДНЕЙ ЗРЕЛОСТИ	99
Загайнова В., Протасов А., Исхакбаева Т.Г. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ	103
Кенжебаева С.К. КОПИНГ-СТРАТЕГИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ	106
Кокеннова В.Б. ТЕСТ (МОТИВ) ЦВЕТОК КАК ИНСТРУМЕНТ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПЕДАГОГА- ПСИХОЛОГА СО СТУДЕНТАМИ НОВОГО НАБОРА	110
Москвина В.С. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: ВЫЗОВЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ	112
Овчеренко М.А., Коростелева Н.А. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАСКРЫТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПОДРОСТКОВ	115
Салимова Р.М. ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПОДРОСТКОВ НА ИХ СТИЛЬ ПОВЕДЕНИЯ В КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ	118
Салимова Р.М., Шарафутдинова А.Р. ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПРИ ВОСПИТАНИИ ПОДРОСТКОВ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА	121
Степкин А.П. ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	124
Уалибекова А.Д. ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАДАҒЫ ОРНЫ МЕН КОПИНГ МӘСЕЛЕСІНЕ КӨЗҚАРАСЫ	127
Хакимова Л.Я., Булатова Д.Р. ОСОБЕННОСТИ НАРУШЕНИЙ ПИЩЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ В ДЕТСКОМ ВОЗРАСТЕ	130
Шаповалова Т.Ю. ПО ТУ СТОРОНУ ЭКРАНА: ПОДЛИННЫЕ ЖЕЛАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ	133

3 СЕКЦИЯ «ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС: ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШІМДЕР»

СЕКЦИЯ 3 «СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ»

Абдакимова М.К. АДВОКАТИРОВАНИЕ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ГРАЖДАН НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ (НА ПРИМЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ КОО НЦ «ВИДЕРГЕБУРТ)	138
Аманбаева Д.С., Сиазбаева Д.Ж. ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІКТІ АРТТЫРУ АРҚЫЛЫ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОФИЛАКТИКАСЫ РЕТІНДЕ	144
Аубакирова А.К. ВКЛАД НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПРОФЕССИОАЛИЗАЦИЮ СТРУКТУРЫ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КАЗАХСТАНЕ	148
Галуцкая Л.А. СОЗДАНИЕ ВОЛОНТЕРСКОЙ ПОДДЕРЖКИ: ВОЛОНТЕРСКАЯ РАБОТА С ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ ПО РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТА «ДИАЛОГ ПОКОЛЕНИЙ»	150
Нурланова С.С. ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: ҚОҒАМДАҒЫ КҮРДЕЛІ МӘСЕЛЕ	153
Оразова А.Е. ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЖӘНЕ БАЛАЛАР ҚҰҚЫҚТАРЫН КЕҢЕЙТУ: ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	157
Rakhimova I.K. THE IMPACT OF GENDER STEREOTYPES ON SOCIAL WORK	160
Тамабаева М.К., Екпинбай А.Е. БОСҚЫНДАРМЕН ЖӘНЕ ПАНА СҰРАУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС	163
Хайрат Г. БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН-АЛУ ШАРАЛАРЫ	166
Шайхисламова Г.Ш. БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС МАМАНЫНЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	171

4 СЕКЦИЯ «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЗАМАНАУИ КЕЗЕҢДЕ: ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ» (БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРІ)

СЕКЦИЯ 4 «ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА В НОВОЙ РЕАЛЬНОСТИ: СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ» (НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ)

Абдиреева А.С., Амангелді А.А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАСЫН ДАМУ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ТАНЫМДЫҚ - ЗЕРТТЕУ ІС- ӘРКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	174
--	-----

Алимжанова Ж. ЗЕЙНЕТКЕРЛІККЕ ШЫҚҚАННАН КЕЙІН ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ АДАМДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ	177
Арипбаева Г.М. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА ДӘРІПТЕУ	180
Бекмурзина А.К. КОГНИТИВНЫЕ БАРЬЕРЫ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ	183
Борисенко У.А. КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЕ В СТРЕССОВЫХ СИТУАЦИЯХ	187
Васильева Ю.С. ОБЗОР СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ОБРАЗОВАНИИ И СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ	190
Габышева А. С. АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕТОДИК ПРЕПОДАВАНИЯ В ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ (ОБЗОР)	193
Гридина К. В. ПЕРВИЧНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ	197
Горбунова А.В. ДЕТИ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ И ОСОБЕННОСТИ ИХ СОЦИАЛИЗАЦИИ С АКЦЕНТОМ НА ИГРОВУЮ ТЕРАПИЮ	200
Дауренқызы С., Каузова Б.Т., Иманкулова Д.Б., Бекхалиева Б.А., СТУДЕНТТЕРІНІҢ СТРЕСС ДЕНҒЕЙІН БИ ТЕРАПИЯСЫ КӨМЕГІМЕН ТӨМЕНДЕТУ	203
Ерғали Ж.М. БУЛЛИНГ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	206
Ерғали А.С., Уалибекова.А.Д. ЖАСТАРДЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ӨМІРЛІК МАҚСАТЫН АНЫҚТАУ	208
Ермағанбет Ш.А. ЖАС ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ЖАН-ЖАЛ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ШЕШУ ЖОЛДАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШОЛУ	212
Жаңабай Б. СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ МЕН МОТИВАЦИЯСЫНА СТРЕССТІҢ ӨСЕРІ	214
Жәнібек Т.М, Нұрлан А.Н. ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СУИЦИДКЕ БЕЙІМДІЛІГІ	216
Кайгородов Б.А, Вежеватова Д., Жуков И.Р, Сальников С.М. ПЕРВОКУРСНИК И УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СУБЪЕКТНОСТИ	219
Каменщиков А.Е., Рогачёв И.Д., Томских Н.А. ДИНАМИКА СТУДЕНЧЕСКОЙ СУБЪЕКТНОСТИ ПЕРВОКУРСНИКОВ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	222
Канафина А.Е. ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИГРОВЫХ ГРУПП В ПРОГРАММЕ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА	225
Кизат Г.Е., Қадырақын А.Н. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕГІ ДЕНСАУЛЫҚТЫ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	227
Кимачук С.А. ЭКОКАРТА В КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТЕ СОЦИЛЬНОЙ РАБОТЫ	230
Қуан Д.Т. БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ	234

Куралбаева Г. МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫ БАЛАЛАРЫНДА ҚИЯЛДЫ ДАМУ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ТӘСІЛДЕРДІ ДАРАЛАУ	238
Мукашева А.С., Баймуканова М.Т. ҚАЗІРГІ ЖАС ҰРПАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҒЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ҚАРАСТЫРУ НЕГІЗІ	245
Муханова А.Т. ҚАРТ АДАМДАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ	249
Плахотнюк Е.А., Коростелева Н.А. ВОПРОСЫ ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ И СОЦИАЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ	252
Рамазанова Д. С. АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЕРІК-ЖІГЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ	255
Румянцева Н. К., Дранюк О.И. ДИАГНОСТИКА ВОСПИТАННОСТИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ ПО СПОРТУ	258
Сәкен Қ.С. ҚОҒАМДАҒЫ КЕДЕЙЛІК ПЕН ТЕҢСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ АРАЛАСУЫ	261
Сатыбалды А.Е. КӘСІПТІК ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЖҰМЫССЫЗДАРДЫ ОҢАЛТУ	264
Сейфулдина А.Т., Мағзұмбек А.Т. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНІҢ ЖОБАЛАУ ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІ	267
Сулейменова Д.Д., Уалибекова А.Д. ОТБАСЫНДАҒЫ АГРЕССИЯ ЖӘНЕ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ: ОНЫҢ ЗАРДАПТАРЫ МЕН ПСИХОЛОГТЫҢ РӨЛІ	270
Талапова С.М. ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ЛИЦАМИ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА	273
Тенизбаева Г.К., Бергенова Н.Б., Қапият Е.Е. АТА-АНА БОЛУ: СТРЕСС ПЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС	278
Тлеужан Е.А., Байғонды Н.А. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ	281
Төлеген А.А. ЕРТЕ ЖАСАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ЖАҒДАЙЫНА БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕСІ	284
Туғанбай А.Д. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛ ДАМУЫНДА ЕРТЕГІЛЕРДІҢ МАҢЫЗЫ	287
Утенова Д. ВОЛОНТЕРСТВО И МОЛОДЕЖНАЯ АКТИВНОСТЬ	289
Фаизова Л.Д., Устенко С.Д. ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРОЯВЛЕНИЯ ТРЕВОЖНОСТИ У СТУДЕНТОВ	293
Хайырболатов С.Б. КЕШКІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН НӘТИЖЕЛІ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	297
Шагирова Д.В. ВОСПРИЯТИЕ САМООЦЕНКИ У СТУДЕНТОВ	300